

**28 ŞUBAT 1997 ASKERİ DARBESİ VE TÜRK EĞİTİM
SİSTEMİNE ETKİLERİ**

İsmail GÜLMEZ

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Öğretmenliği Ana Bilim Dalı

Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÖZDEMİR

2014

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TARİH ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

28 ŞUBAT 1997 ASKERİ DARBESİ VE TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE
ETKİLERİ
(The Effects of the February 28 Military coup and Turkish Education
System)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İsmail GÜLMEZ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÖZDEMİR

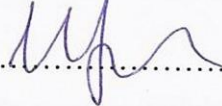
ERZURUM
Temmuz, 2014

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÖZDEMİR danışmanlığında, İsmail GÜLMEZ tarafından hazırlanan “28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri” başlıklı çalışma 29/09/2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından. Tarih Öğretmenliği Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÖZDEMİR İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Betül AKAN İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ufuk ŞANLI İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

02 Ekim 2014

Prof. Dr. H. Ahmet KIRKILIÇ

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri” başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin .... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

02 /10/2014

Ad Soyad: İsmail GÜLMEZ

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

28 ŞUBAT 1997 ASKERİ DARBESİ VE TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE ETKİLERİ

İsmail GÜLMEZ

2014, 443 sayfa

Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi tarihi, aynı zamanda bir askeri darbeler tarihi olarak da bilinmektedir. Darbeler Türk milletinin tarih boyunca aşına olduğu ve neredeyse her on yılda bir gerçekleşen olaylar olarak içerisinde yaşadığımız topluma yön vermişlerdir. Bu çalışmamda “28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri” araştırılmıştır. 28 Şubat 1997 post-modern askeri darbesi çok yakın bir geçmişe sahip olmasına karşın ülkemize ve milletimize toplumsal, siyasal, ekonomik ve hukuki açılardan birçok etkisi olmuştur. Yaşanan bu askeri müdahale Türkiye'nin miladı olarak değerlendirilmiş ve getirdiği sonuçlar açısından büyük yankılar uyandırmıştır. Demokratikleşme süreçlerini kesintiye uğratan darbeler sonrasında birçok antidemokratik uygulamalar gerçekleşmiş, anayasa askıya alınmış, baskı ve zor kullanarak hukuk dışı yollara başvurulmuş, millet iradesi hiçe sayılmış, seçilmiş hükümetler darbe girişimleri sonucunda iktidardan uzaklaştırılmış, devlet ve toplum yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. 28 Şubat 1997 Askeri darbesinden sonraki süreçte de devlet ve toplum yapısında siyasal, sosyal, ekonomik ve hukuki açılardan birçok değişiklikler meydana gelmiş, hatta bu değişiklikler eğitim sistemimize de yansımıştır. Yaşanan süreç sonrasında meydana gelen değişiklikler ve ortaya çıkan sonuçlar günümüze kadar uzanmış olmakla beraber günümüz toplum ve insanının oluşmasında oldukça etkili olmuşlardır. Türk siyaset yaşamında ve Türk demokrasi tarihindeki dönüm noktalarından birini teşkil eden 28 Şubat 1997 post modern Askeri darbesi ile ilgili tartışmalar hala günümüzde de devam etmektedir. Özellikle en çok tartışılan konu ise 28 Şubat sürecinin gerçekten bir darbe olup olmadığı konusundadır. Bu çalışmamızın temel amacı; 28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkilerini araştırmaktır. Bir döneme damgasının vuran Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi koalisyon ortaklığında kurulan Refah-Yol Hükümeti döneminde ki, siyasal iktidar ve ordu arasındaki ilişkinin incelenmesi, 28 Şubat 1997 Milli Güvenlik Kurulu

karaları öncesi ve sonrası yaşanan olayların ele alınması ve alınan kararların analiz edilmesi ve yaşanan bu sürecin diğer Askeri müdahalelerden farkına ve günümüz siyaset atmosferine olan uzantıları ortaya çıkarmak ve analiz etmektir. 28 Şubat 1997 tarihli “*Milli Güvenlik Kurulu*” toplantısı sonrasında “*28 Şubat*” süreci olarak adlandırılan ve bu süreçteki tutumu ele alınmakla beraber Türk eğitim sistemi üzerindeki etkileri araştırılmaya çalışılmıştır. Çalışmamız esnasında konumuz ile ilgili kaynaklar incelenerek elde edilen bulgu ve sonuçlar bilimsel olarak değerlendirilmiş ve 28 Şubat sürecinin nedenleri ve sonuçları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Cumhuriyet Tarihi, Demokrasi, Darbe, Post Modern Darbe, Eğitim.

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE EFFECTS OF THE FEBRUARY 28 MILITARY CAUP AND TURKISH EDUCATION SYSTEM

İsmail GÜLMEZ

2014, 443 pages

The political history of the Turkish Republic is also known as the military coups history. The coups dominated the nation as the incidents that the Turkish nation is acquainted with and almost every decades occurred. In this study, the 28 February 1997 military coup and its effects are analysed. Although the 28 February 1997 military coup has a recent past, it has plenty of effects on our country and nation in terms of social, political, economic and judicial. This military intervention was assessed as the milestone of Turkey and created great reactions in terms of its consequences. After the coups that interrupted the democratization process, many anti-democratic enforcements took place, constitutional law was put aside, illegal actions were taken by force and constraint, people's will was ignored, as a result of the attempted coups the elected governments were pushed away from the competence, important changes occurred in the state and society system. After the process of 28 February 1997, many changes also occurred in the state and society system in terms of political, social, economic and judicial. Moreover, these changes had an effect on our educational system. After this experienced process, the changes and consequences are still existing and they are quite effective on shaping today's society and people. The polemics are still continuing about the 28 February 1997 military coup which is one of the turning points in Turkish political life and Turkish democratic history. Especially, the most discussed subject is whether the 28 February 1997 process is really a coup or not. The main purpose of our study is to examine the 28 February 1997 military coup and its effects on the educational system. It is to examine the relationship between the political power and the army in the period of the Welfare-Path government established with the coalition of the Welfare Party (RP) and the True Path Party (DYP) which left their marks on a period, address the incidents experienced before and after the 28 February 1997 the National

Security Council (MGK) decisions and analyse the decisions made, find out and analyse the difference of this experienced process from the other military interventions and its extentions in today's political atmosphere. It is tried to examine the effects on the Turkish educational system together with addressing the attitude towards the process called "28 February" process after the meeting of the National Security Council on 28 February 1997. During our study, the sources related to our subject were examined and the findings and results were scientifically evaluated and it is tried to reveal the reasons and consequences of the 28 February process.

Key Words: History of The Republic, Democracy, Coup, Post-modern Coup, Education

ÖNSÖZ

İçerisinde bulunduğumuz dönem Cumhuriyet, demokrasi, darbe ve özellikle de eğitim kavramlarının çok sık tartışıldığı bir dönem olmasının yanı sıra günümüzdeki mevcut problemlerin de kaynağının geçmiş dönemlerde uygulanan yanlış siyasetten kaynaklandığı iddia edilmekte ve yaşanan bu problemlerin tekrardan yaşanmaması için gerekli önlemler alınmaya çalışılmaktadır.

Türkiye’de; ordu ve siyaset ilişkileri üzerine çok fazla çalışılmamış olması ve ülkemizin yakın tarihi açısından oldukça önemli bir yere sahip olan 28 Şubat Süreci’nin önemi ve çekiciliği beni bu konu hakkında araştırma yapmaya sevk eden en önemli nedenlerin başında gelmektedir. Yaşanan bu süreç içerisinde özellikle seçilmiş bir hükümetin, basın ve medya organları başta olmak üzere sivil toplum kuruluşları yolu ile görevinden uzaklaştırılması ve Türk Silahlı Kuvvetleri’nin bu dönem içerisinde ki tutumu da üzerinde durulması gereken bir diğer husustur. Çalışmamız bu ana unsurlar üzerinde temellenmiş ve tabir yerinde ise Türkiye Cumhuriyeti yakın tarihinin kilometre taşlarından olan 28 Şubat sürecindeki siyasi ve sosyal olaylar ele alınmıştır.

28 Şubat 1997 tarihinde gerçekleşmiş olan post-modern Askeri müdahalenin üzerinden 17 yıl gibi uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen etkileri günümüzde hala tartışılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin yakın tarihi açısından önem arz eden “28 Şubat sürecini” diğer askeri darbelerden farklı bir yere konulup konulamayacağı ise hala tartışılan en önemli konular arasındadır. Yaşanan bu askeri müdahalenin daha iyi anlaşılabilmesi için neden ve nasılının yanında darbeyi hazırlayan süreçlerin ele alınıp tahlil edilmesi ve özellikle 1990’lı yılların analiz edilmesi gerekmektedir. Çünkü 1990’lı yıllar, toplumun siyasal, sosyal ve ekonomik özelliklerinin yanında insanların kendilerini çok kültürel olarak ifade etmeye başladıkları ve kültürel sürecinin siyaset sahnesine yansıtıldığı bir dönem olarak bilinmektedir.

Çalışmamızda “*post modern darbe*” olarak isimlendirilen 28 Şubat 1997 Askeri darbesinin oluşumu ve gelişim safhaları ele alındıktan sonra Türk Eğitim Sistemi üzerindeki etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Darbe öncesi ve darbe sonrası yaşanan süreç siyasi ve sosyal açılardan ele alınmış olmakla beraber özellikle o dönem içerisinde irtica ve şeriat tehlikeleri, 28 Şubat Kararlarının öncesinde meydana gelen ve gergin günlerin yaşanmasına sebep olan bir takım olaylar, 8,5-9 saat süren Milli

Güvenlik Kurulu toplantısı ve sonrasında ki alınan kararların gelişmekte olan Türkiye'nin yarınlarına etki edeceği gibi vb. birçok husus üzerinden yıllar geçmesine rağmen hala sıcaklığını ve tazeliğini korumakta, aktörler değişmiş olsa da benzeri konular hala önemleri muhafaza etmekte ve yaşanan bu süreç ise çalışmamızın önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Böylesine hassas, önemli ve her anlamda tartışmaya açık bir konu üzerinde çalışmak ister istemez belirli zorlukları da beraberinde getirmiş olmakla beraber uzun ve zor bir süreç içerisinde hazırladığım “28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri” isimli yüksek lisans çalışmamda elbette birçok insanın çok değerli katkıları olmuştur.

Bir şükran ve minnet borcu olarak öncelikle bütün eğitim-öğretim sürecim içerisinde gerek lisans hayatım boyunca gerek ise yüksek lisans öğrenimim sürecinde maddi ve manevi destekleriyle beni bir an olsun yalnız bırakmayan, hayatlarını adayarak beni yetiştiren, bütün varlığımla her şeyimi borçlu olduğum, bana büyük bir sevgi ve emek vererek bugünlere getiren canım ANNEMM'e, Babam'a ve kardeşlerime sonsuz teşekkür ederim.

Yaşadığım bu uzun ve zorlu süreç içerisinde bana olan inancını hiçbir zaman kaybetmeyen, sahip olduğu engin hoşgörüsünü benden asla esirgemeyen, çalışmamın her aşamasında sabırla yanımda olan ve beni hep anlayışla karşılayan arkadaşım Fatma ÇİFTGÜL'e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Bu dönem içerisinde yine şaşkınlığımı ve dağınıklığımı gidermek için kimi zaman sesini yükselterek bana kızan ama kimi zaman da bir arkadaş edasıyla beni uyaran, yönlendiren, desteği ve bilgisi olmasaydı bu tezin ortaya çıkmayacağına inandığım, hayatını eğitime adanmış, araştırmanın konusunun belirlenmesinden yorumlama ve sonuçlandırma aşamasına kadar benden yardım ve zamanlarını esirgemeyen bilim adamı kıymetli Hocam ve Danışmanım Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÖZDEMİR'e elbelte bir teşekkür yetmez. Çünkü öğrencisi olduğum süreç boyunca her dersinde, okuduğum her kitap ve makalesinden aldığım bilgiler ışığında şekillendirdiğim akademik çizgimi ve hayata bakış açımı değiştiren en büyük kazancım oldu.

Bu uzun ve zorlu süreç içerisinde yine çalışma konum ile ilgili fikir alışverişinde bulunduğum ve önerileriyle daima akademik bakış açımı değiştiren ve yönlendiren değerli Hocam Prof. Dr. Betül ASLAN'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Çalışmam içerisinde özel bir yeri olan ve sadece teşekkür etmekle yetinemeyeceğim, çalışmam sırasında benden her türlü yardım ve desteğini esirgemeyen değerli Hocam Yrd. Doç. Dr. Elif AKTAŞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmamın gerçekleşmesinde her türlü yardımını ve yakın ilgisini gördüğüm, çok kıymetli Hocam Yrd. Doç. Dr. Ufuk ŞİMŞEK'e de teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Naçizane bir teşekkür olarak ifade edebileceğim, Hocalarımdan Prof. Dr. Yavuz ASLAN'ı, Prof. Dr. Selami Kılıç'ı ve Yrd. Doç. Dr. Cemil KUTLU'yu da anmadan edemeyeceğim.

Son olarak ise başta adını daima gururla taşıyan Atatürk Üniversitesi'ne, mezunu olduğum Edebiyat Fakültesi'nin çok kıymetli Hocalarına, ders aldığım hocalarımın tamamına, beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan çalışmamla ilgili her sorunumda samimiyetle desteklerini gördüğüm bütün arkadaşlarıma da sonsuz teşekkür ederim.

Tabi ki, yukarıda isimlerini zikrettiğim değerli hocalarım ve arkadaşlarım, bu çalışmada yer alan eksikliklerden kesinlikle sorumlu değildir. Bu çalışmadaki tüm eksiklik ve sorumluluk bana aittir.

Erzurum-2014

İsmail GÜLMEZ

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI	ii
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xviii

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	24
1.2. Araştırmanın Amacı	26
1.3. Araştırmanın Önemi.....	27
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	28
1.5. Araştırma Soruları ve Varsayımlar	28
1.6. Kavramların Tanımı ve Önemi	29
1.6.1. Cumhuriyet:.....	30
1.6.2. Darbe:	31
1.6.3. Hükümet Darbesi:	32
1.6.4. Askeri Darbe:	33
1.6.5. Post-Modern Darbe:	34

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ SİYASİ TARİHİNDEN ORDUNUN ÖZELLİKLERİ.....	37
2.1. Türkiye’de Ordunun Özellikleri.....	37
2.2. Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihinde ASKER-SİVİL ve SİYASET İlişkisi Üzerine Genel Bir Bakış ve Değerlendirme	43
2.3. Türkiye’de Askeri Eğitim	52
2.4. Millî Güvenlik Kurulu’nun Yeri ve Önemi	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 28 ŞUBAT 1997 ÖNCESİNDEKİ SİYASİ ve SOSYAL GELİŞMELER.....	58
3.1. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi Sonrasında Yapılan Seçim Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....	58
3.1.1. 1983-1987-1991 Seçimleri Sonrasında ki Türkiye'nin Siyasi Durumu ve Seçim Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....	58
3.1.2 Turgut Özal'ın Ölümü ve Süleyman Demirel'in 9'uncu Cumhurbaşkanı Olarak Seçilmesi	62
3.1.3. Sivas Olayları	64
3.1.3. Başbağlar Olayı	65
3.1.4. 1994 Yılındaki Önemli Gelişmeler ve 27 Mart 1994 Yerel Seçimleri	66
3.1.5. 24 Aralık 1995 Genel Seçimleri.....	71
3.1.6. ANA-YOL Hükümeti'nin Kuruluşu	74
3.2. 28 Şubat Süreci ve Refah-Yol Hükümeti Döneminde ki Gelişmeler	77
3.2.1. Refah-Yol Hükümeti Dönemi	79
3.2.1.1. Refah-Yol Hükümeti'nin kuruluşu.....	79
3.2.1.2. Erbakan'ın siyaset ve sivil toplum kuruluşlarıyla olan ilişkileri.....	82
3.2.1.3. 28 Şubat sürecinin siyasi nedenleri	87
3.2.1.4. Refah-Yol Hükümeti döneminde ki önemli siyasi ve sosyal olaylar	87
3.2.1.5. Toplumda hassasiyet yaratan olaylar	88
3.2.1.6. Susurluk olayı ve “Aydınlık için bir dakika karanlık” eylemleri.....	89
3.2.1.7. Refah Partili Belediyelerin tutumu ve milletvekillerinin söylemleri	94
3.2.1.7.1. Sultanbeyli Belediyesi.....	96
3.2.1.7.2. Şükrü Karatepe'nin 10 Kasım konuşması.....	96
3.2.1.8. Kudüs Gecesi ve Sincan'da tankların yürütülmesi	97
3.2.1.9. Tarikat liderlerine başbakanlık konutunda verilen resmi iftar yemeği	104
3.2.1.10. Taksim'e cami projesi ve yaşanan kriz	107
3.2.2. 28 Şubat Süreci ve Dış Politika.....	109
3.2.2.1. Başbakan Erbakan'ın islam ülkeleriyle olan temasları	110
3.2.2.3. Libya gezisi ve yaşanan kriz	111
3.2.2.4. İran gezisi ve İran ile olan ilişkiler.....	115
3.2.2.5. İsrail ile olan ilişkiler.....	118
3.2.2.6. D-8 toplantısı ve yaşanan gelişmeler	119
3.2.2.7. ABD basımı ve 28 Şubat sürecinde yaşananlar.....	120

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. 28 ŞUBAT 1997 MİLLİ GÜVENLİK KURULU KARARLARI ve SONUÇLARI	128
4.1. Kamuoyu ve Medyadaki Durum	129
4.2. Hükümet Cephesindeki Durum	131
4.3. Yetkili Makamlardaki Durum	133
4.3. Türk Silahlı Kuvvetlerdeki Durum	135
4.4. 28 Şubat 1997 Milli Güvenlik Kurulu'nun Toplanma Süreci.....	138
4.5. Tarihi MGK Kararları Öncesi Yaşananlar ve Önlemler Paketi	144
4.6. 28 Şubat 1997 Milli Güvenlik Kurulu Toplantısı	147
4.6.1. Toplantıda Anlatılanlar	147
5.6.2. 28 Şubat 1997 Milli Güvenlik Kurulu Basın Bildirisi	157
4.6.3. 406 Sayılı MGK Kararı ve Yaşanan İmza Krizi	160
4.6.4. Tarihi 28 Şubat Kararları.....	163
4.6.5. 28 Şubat Kararlarının Analizi	170
4.7. 28 Şubat Süreci İçerisinde ki Aktif Olan Çevreler ve Ortaya Çıkan Belgeler.....	177
4.7.1. Batı Çalışma Grubu (BÇG) ve İllegal Yapılanma	177
4.7.2. Emniyet Asayiş Yardımlaşma Birlikleri (EMASYA).....	181
4.7.3. Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi (MGSB)	184
4.7.4. Toplumsal Örgütlerin Siyasi Tavrıları	186
4.7.5. İrtica Brifingleri.....	188
4.7.6. Parti İstifaları ve Yaşanan Diğer Gelişmeler.....	191
4.8. 28 Şubat Sürecinde Medyanın Rolü.....	196
4.9. 28 Şubat Süreci ve Cumhurbaşkanlığı Makamı.....	204
4.10. 28 Şubat 1997 Tarihi MGK Toplantısı Sonrasında Yaşanan Siyasi Gelişmeler	207
4.10.1. 28 Şubat Sürecinin Siyasi Sonuçları	208
4.10.1.1. Refah-Yol Hükümeti'nin düşmesi ve Refah Partisi'nin kapatılması.....	208
4.10.1.2. Anadol-D Hükümeti'nin Kurulması	220

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. 28 ŞUBAT VE EĞİTİM	228
5.1. Türk Milli Eğitim Sistemini Düzenleyen Genel Esaslar	233
5.1.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Kabulü	233
5.1.2. Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları.....	239
5.1.2.1. Genel amaçlar	239
5.1.2.2. Özel amaçlar	239
5.1.3. Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri	240
5.1.3.1. Genellik ve eşitlik.....	240
5.1.3.2. Ferdin ve toplumun ihtiyaçları	240
5.1.3.3. Yöneltilme	240
5.1.3.4. Eğitim hakkı	240
5.1.3.5. Fırsat ve imkân eşitliği	240
5.1.3.6. Süreklilik	241
5.1.3.7. Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği	241
5.1.3.8. Demokrasi eğitimi	241
5.1.3.9. Lâiklik	242
5.1.3.10. Bilimsellik	242
5.1.3.11. Plânlılık	242
5.1.3.12. Karma eğitim.....	243
5.1.3.13. Eğitim kampüsleri ve okul ile ailenin işbirliği	243
5.1.3.14. Her yerde eğitim.....	244
5.1.3.15. Türk Eğitim Sisteminin dayandığı temel ilkeler	244
5.1.4. 28 Şubat ve Eğitim Alanında Yapılan Çalışmalar	245
5.1.4.1. Anayasaya göre bireylerin eğitim hakkı.....	245
5.1.4.2. XV. Milli Eğitim Şurası (1996).....	248
5.1.4.2.1. XV. Milli Eğitim Şurası'nın toplanma amacı:	249
5.1.4.2.2. XV. Milli Eğitim Şurası gündemi:	249
5.1.4.2.3. XV. Milli Eğitim Şurası'nda alınan kararlar:.....	250
5.1.4.2.4. XV. Milli Eğitim Şurası'nın sonuç ve uygulamaları:	267
5.1.4.3. Bilgi, eğitim ve iktidar ilişkisi üzerine genel bir değerlendirme.....	271
5.1.5. 28 Şubat 1997 Askeri Darbesi'nin Türk Eğitim Sistemi Üzerindeki Etkileri	283
5.1.6. "Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitim" Kararının Tarihi MGK'da ki Serüveni	288

5.1.6.1. Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim tartışmaları.....	301
5.1.6.2. Zorunlu eğitimin tanımı, amacı ve nedenleri	306
5.1.6.3. Zorunlu eğitimin toplumsal açıdan önemi	310
5.1.6.4. Türkiye'deki zorunlu eğitimin tarihçesi ve zorunlu eğitim.....	311
5.1.6.5. Bazı ülkelerdeki zorunlu eğitim sistemi.....	314
5.1.6.6. Zorunlu eğitimin yasal dayanağı.....	316
5.1.6.6.1. Genellik ve eşitlik:	316
5.1.6.6.2. Ferdin ve toplumun ihtiyaçları:	316
5.1.6.6.3. Yönelme:	316
5.1.6.6.4. Eğitim hakkı:	317
5.1.6.6.5. Fırsat ve imkân eşitliği:	317
5.1.6.6.6. Süreklilik:	317
5.1.6.6.7. Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği:.....	317
5.1.6.6.8. Demokrasi eğitimi:	317
5.1.6.6.9. Lâiklik:	318
5.1.6.6.10. Bilimsellik:	318
5.1.6.6.11. Plânlılık:	318
5.1.6.6.12. Karma eğitim:.....	318
5.1.6.6.13. Okul ile ailenin iş birliği:	318
5.1.6.6.14. Her yerde eğitim:.....	319
5.1.6.7. Yükseköğretim kademelerinde ki başörtüsü-türban sorunu.....	319
5.1.6.8. 1997'den günümüze imam-hatip liseleri ve Kur'an kursları	328
5.1.6.9. Katsayı uygulaması (1997-2011 arası).....	336

ALTINCI BÖLÜM

6. YÖNTEM.....	343
6.1. Araştırma Yöntemi ve / veya Deseni / Modeli	343
6.2. Evren ve Örneklem / Araştırma Grubu	344
6.3. Verilerin Toplanması	345
6.4. Verilerin Analizi.....	345

YEDİNCİ BÖLÜM

7. BULGULAR ve YORUMLAR	347
7.1. 28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	348
7.1.1. 28 Şubat Süreci Nedir, Siyaset mi, Darbe mi? ile İlgili Bulgular ve Yorumlar.....	348
7.1.2. 28 Şubat 1997 Askeri Darbesinin Türk Eğitim Sistemine Etkileri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	350

SEKİZİNCİ BÖLÜM

8. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	355
8.1. Sonuçlar	355
8.2. Öneriler	365
KAYNAKÇA.....	367
EKLER	387
Ek-1:.....	387
Ek-2:.....	388
Ek-3:.....	389
Ek-4:.....	390
Ek-5:.....	391
Ek-6:.....	392
Ek-7:.....	393
Ek-8:.....	394
Ek-9:.....	395
Ek-10:.....	396
Ek-11:.....	397
Ek-12:.....	398
Ek-13:.....	399
Ek-14:.....	400
Ek-15:.....	401
Ek-16:.....	402
Ek-17:.....	403

Ek-18:.....	404
Ek-19:.....	405
Ek-20:.....	406
Ek-21:.....	407
Ek-22:.....	408
Ek-23:.....	409
Ek-24:.....	410
Ek-25:.....	411
Ek-26:.....	412
Ek-27:.....	413
Ek-28:.....	414
Ek-29:.....	415
Ek-30:.....	416
Ek-31:.....	417
Ek-32:.....	418
Ek-33:.....	419
Ek-34:.....	420
ÖZGEÇMİŞ	421

KISALTMALAR LİSTESİ

A.B.	: Avrupa Birliği
A.İ.H.M	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
A.K.P.	: Adalet ve Kalkınma Partisi
A.N.A.P.	: Anavatan Partisi
A.O.B.P.	: Ağırlık Ortaöğretim Başarı Puanı
A.P.	: Adalet Partisi
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Alb.	: Albay
B.B.P.	: Büyük Birlik Partisi
B.Ç.G.	: Batı Çalışma Grubu
B.D.P.	: Bağımsız Demokrasi Partisi
BM.	: Birleşmiş Milletler
C.H.F.	: Cumhuriyet Halk Fırkası
C.H.P.	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
D.D.K.	: Devlet Denetleme Kurulu
D.E.P.	: Demokrasi Partisi
D.G.M.	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
D.İ.S.K.	: Devrimci İşçi Sendikaları
D.P.	: Demokrat Parti / Demokratik Parti

D.P.T.	: Devlet Planlama Teşkilatı
D.S.P.	: Demokratik Sol Parti
D.T.P.	: Demokrat Türkiye Partisi
D.Y.P.	: Doğru Yol Partisi
Dz. Kuv. Kom.	: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
Em.	: Emekli
EMASYA	: Emniyet, Asayiş Yardımlaşma Birlikleri
EYES	: Eğitim, Yöntem Enformasyon Sistemi
FP.	: Fazilet Partisi
Gn.	: Genel
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
Haz.	: Hazırlayan
İ.H.D.	: İnsan Hakları Derneği
KESK	: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
L.Y.S.	: Lisans Yerleştirme Sınavı
M.B.K.	: Milli Birlik Komitesi
M.C.	: Milliyetçi Cephe
M.Ç.P.	: Milliyetçi Çalışma Partisi
M.G.K.	: Milli Güvenlik Kurulu / Milli Güvenlik Konseyi

M.H.P.	: Milliyetçi Hareket Partisi
M.İ.T.	: Milli İstihbarat Teşkilatı
M.K. P.	: Milli Kalkınma Partisi
M.K. Y.K.	: Merkez Karar Yürütme Kurulu
MASK	: Milli Askeri Stratejik Konsept
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
METARGEM	: Mesleki ve Teknik Araştırma ve Geliştirme Merkezi
MGSB	: Milli Güvenlik Siyaset Belgesi
N.C.S.	: Ulusal Güvenlik Kurulu
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
Ora.	: Oramiral
Org.	: Orgeneral
OTDÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OYAK	: Ordu Yardımlaşma Kurumu
ÖNDER	: İmam Hatip Lisesi Mezunları ve Mensupları Derneği
P.K.K.	: Kürdistan İşçi Partisi (İllegal)
R.P.	: Refah Partisi
s.	: Sayfa
S.C.F.	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
S.H.P.	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
S.T.K.	: Sivil Toplum Kuruluşu
Sekr.	: Sekreter

Sn.	: Sayın
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.F.	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
T.C.K.	: Türk Ceza Kanunu
T.D.K.	: Türk Dil Kurumu
T.H.K.O.	: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
T.R.T.	: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜSİAD	: Türkiye Sanayiciler ve İş Adamları Derneği
TV.	: Televizyon
Vb.	: ve Benzeri
Y.G.S.	: Yükseköğretime Geçiş Sınavı
Y.Ö.K	: Yükseköğretim Kurulu
YAŞ	: Yüksek Askeri Şura
Yay.	: Yayınları
YİBO	: Yatılı İlköğretim Bölge Okulu

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Türk demokrasi tarihi aynı zamanda onun kesintiye uğrayışının, muhtıra ve darbelerin talihsiz hatıraları ile doludur. Oysaki darbelerle demokrasilerin sekteye uğratılması, askıya alınması hatta ortadan kaldırılması demokratik hukuk devletlerinde olmaması gereken bir görüntüdür. Ülke yönetimlerinin demokrasi dışı unsurlarla ele geçirilmesi ve sivil iktidarın yerine ara rejimlerin bir darbe ya da muhtırayla birlikte hâkim kılınmaya çalışılması o ülke demokrasilerinin olgunlaşmasını ve süreklilik arz etmesini her zaman sekteye uğratar. Siyasi tarihimizde neredeyse her on yılda bir gerçekleşen, kimi zaman muhtıra, kimi zaman darbe, kimi zaman da post-modern darbe olarak nitelendirilen, demokrasimizi sekteye uğratan girişimlerin ülkeye verdiği zararları hep birlikte yaşadık ve gördük.

TSK'nın (Türk Silahlı Kuvvetleri) siyasal yaşamdaki ağırlığının nedenlerini, hangi durumlarda siyasal iktidara doğrudan karıştığını, ideolojilerini belirleyen öğeleri ve askeri yönetimlerin sonuçlarını ayrı ayrı incelemek gerekmektedir (Özgan, 2008, s.1). Bilindiği üzere Türk demokrasi tarihinde her on yılda bir müdahale olmuş ve sivil hükümetler iktidardan uzaklaştırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk siyasal müdahale 27 Mayıs 1960 yılında yapılmış, sonrasında dönemin Başbakanı Adnan Menderes ve iki bakanı idam edilerek demokrasi tarihimizde onulmaz bir yaranın açılmasına sebep olunmuştur. Arkasından ülkedeki anarşi gerekçe gösterilerek 12 Mart 1971 Muhtırası ve nihayetinde toplumda daha büyük travmalara yol açacak 12 Eylül 1980 Askeri darbesi gerçekleşmiştir. Yine 28 Şubat 1997 yılında tarihe post modern darbe olarak geçen bir darbenin yanı sıra 27 Nisan 2007 yılında da e-Muhtıra olarak adlandırılan demokrasiyi tekrardan sekteye uğratma girişimleri ile beraber 3 klasik darbe, bir post-modern darbe ve bir de e-Muhtıra olarak toplamda 5 askeri müdahale yapılmıştır. Bütün bu yapılan darbeler, demokrasimize dönük siyaset dışı müdahaleler daha çok acıya, gözyaşına, demokrasi bilincimizin yaralanmasına neden olmuş, hükümetler cebir, şiddet ya da baskı yoluyla görevden uzaklaştırılmış, millet iradesinin

temsil edildiği parlamento fesh edilmiş, demokrasinin vazgeçilmezi sayılan siyasi partilerin uzun süreli siyaset yapmalarının önüne set çekilmiş, her defasında yeni siyasal mühendislik projelerine geçit vermek suretiyle partiler arasında da haksız bir rekabete yol açılmıştır.

Bu darbelerden toplumun her kesimi zarar görmüştür, ancak en çok da demokrasinin olmazsa olmazı sayılan siyasi partiler darbelerin, müdahalelerin muhatabı olmuşlar en büyük yarayı da onlar almışlardır. Darbelerle, muhtıralarla siyaset hayatının oluşturduğu ana mecralar kesintiye uğratılmış, siyasi partilerin tecrübeleri yok sayılmış, halkın tercihleri köklü ve tecrübeli siyasi hareketler yerine konjonktürel partilere yönlendirilmiştir. Böyle bir yapısal gelişme demokrasinin vazgeçilmez unsurları olan siyasi partileri etkilemiş, siyasi partilerin halkla kurumsal ilişkilerinin ve halka karşı sorumluluğunun yerine, daha dar alanda kişisel veya grupsal sorumluluklar etkin olmuştur (TBMM Darbe ve Muhtıraları Araştırma Raporu, 2012). Bu itibarla, Türkiye’de demokrasinin yerleştirememiş olmasında, söz konusu darbeler nedeniyle olağanüstü yönetim şartlarının halkın üzerinde bir tehdit unsuru gibi konuşlandırıldığı ve bu süreçler içerisinde halkın fikir ve vicdan hürriyeti ile ifade özgürlüğünün kısıtlandığı açıktır (28 Şubat-27 Nisan Raporu, (Komisyon), 2012, s.10). Ancak bütün bu yapılanlara rağmen, Türkiye’de, yakın geçmişe kadar, söz konusu darbe süreçleriyle yüzleşilememiş; darbe faileri ve sorumluları ortaya çıkarılamamış ve yargılanamamıştır. Bu nedenle, yapılan her darbe, bir sonraki darbenin tohumlarını ekmiş; 27 Mayıs 1960 darbesi sorgulanamadığı için 12 Mart 1971 darbesi, 1971 darbesi sorgulanamadığı için 12 Eylül 1980 darbesi, 1980 darbesi, sorgulanamadığı için 28 Şubat 1997 süreci yaşanmış, akabinde 2000’li yıllardan itibaren yeni darbe girişimi iddiaları gündeme gelmiştir (Komisyon, 2012, s.12-13).

Darbe ya da muhtıra bir ülkedeki en örgütlü ve kapsamlı silahlı güç olan ordu veya onun desteklediği bir grup eliyle gerçekleştirilir, müdahaleden sonraki düzen de aynı güç tarafından korunur, sürdürülür veya devredilir. Darbe veya müdahaleler sadece ülkelerin sosyolojisiyle oynamaz, tek tek bireylerin psikolojileri üzerinde yaptığı ağır tahribatlarla sonucunda insanları kişiliksizleştirir bu sayede tek tip insan modeli ortaya çıkar. Darbe bir sonuçtur, bütün sonuçlar gibi anların değil süreçlerin ürünüdür. Darbe ya da demokrasiye müdahale söz konusu olduğunda hiçbir kurum, organ ya da kişinin masum olmadığı açıktır. Darbenin zamanı, mekânı ve şartları kadar içinde mayalandığı

tarihi müktesebatı da önemlidir. Sosyal hareketleri kavrayabilmek için hangi sosyal, kültürel ve ekonomik laboratuvarında mayalandığının bilinmesi şarttır (TBMM, 2012, s.5).

Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi tarihi, aynı zamanda bir askeri darbeler tarihi olarak anılmaktadır. Cumhuriyetimizin 90. kuruluş yıldönümünü içersin de Cumhuriyetimizin yaklaşık kırk altı yılı, fiilen, askeri yönetimler, sıkıyönetim ve/veya olağanüstü hal uygulamalarıyla geçmiştir (Üskül, Ankara, s.71). Türkiye'de, 1960 yılından itibaren, neredeyse her on yılda bir darbe gerçekleştirilmiştir. Demokrasinin askıya alındığı darbelerde, TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) ve siyasi partiler kapatılmış, millet iradesi hiçe sayılmış, sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulamalarıyla toplum baskı altında tutulmuş, başta yaşam hakkı olmak üzere, temel insan hakları çiğnenmiştir.

Bu itibarla, Türkiye'de demokrasinin yerleştirememiş olmasında, söz konusu darbeler nedeniyle olağanüstü yönetim şartlarının halkın üzerinde bir tehdit unsuru gibi konuşlandırıldığı ve bu süreçler içerisinde halkın fikir ve vicdan hürriyeti ile ifade özgürlüğünün kısıtlandığı açıktır.

Aslında, Türkiye'deki darbe geleneğinin başlangıcını, çok daha gerilere, Osmanlı Devletine kadar uzatmak mümkündür. Bu geleneğin, Osmanlı Devleti'nin ardından Türkiye'ye de sirayet ettiği ve günümüze kadar ulaştığını söylemek yanlış olmayacaktır (Komisyon, 2012, s.10).

Türkiye'de ordunun politikada ki etkinliği Cumhuriyet'le başlamış bir olgu değildir. Osmanlı'da ve Osmanlı'dan önce kurulan Türk-İslam Devletlerin de de ordu siyasette belirleyici bir aktör durumundaydı (Söğürtlü, 2000, s.56). Orta Asya'da hüküm süren Türk Devletleri'ne kadar geriye gidildiğinde Türklerin düzenli ordulara sahip oldukları görülmektedir. Sırasıyla Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devleti de dâhil olmak üzere kurulmuş tüm Türk Devletlerinde ordunun yeri daima büyük olmuştur. Selçuklu Devleti'nin kurucuları ve yöneticileri asker oldukları ve o devirlerde asker-sivil ayrımı günümüzdeki anlamıyla olmadığı için, o topraklar üzerinde yaşayan hemen hemen herkes ülke müdafaasında görev almakta, ülkenin kaderini belirleyen siyasi kararları ise askeri elit yöneticiler tarafından alınmaktadır. Çünkü devletin başı aynı zamanda askerin başıdır. Hakanın hem orduyu

hem devleti yönetmesi, bu birlikteliğin tarihsel temellerinin Orta Asya’da atıldığını göstermektedir. Osmanlı Devleti de kendisinden önce gelen Türk Devletleri’nin ordularının kuruluş teşkilatlarından istifade ederek kendilerine has bir ordu meydana getirmiş ve benimsedikleri disiplin, eğitim gibi temel özellikleri almıştır (Özgan, 2008, s.2).

Türk milleti darbelere ve muhtıralara oldukça aşına olan bir millettir (Aktaş, 2011, s.1).Tarih boyunca Türk milleti gerek Osmanlı Devlet’i döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde devlet yönetimine ve demokrasiye müdahalelere şahit olmuştur. Özellikle Osmanlı Devlet’i döneminde bazı devlet adamlarının etkin rolleri ve bazı isyancıların faaliyetleri sonucunda padişahlar çeşitli sebeplerden ötürü tahtlarından indirilmiş, çeşitli kararların alınması ile padişah değişiklikleri yaşanmış, bununla da kalınmayarak padişahların idam edilmesi yoluna gidilmiştir. Osmanlı Devlet’i döneminde en etkin güç ve konumda bulunan Yeniçeriler zaman zaman isyan faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Devletin askeri gücünü teşkil eden Yeniçeriler zaman zaman gerçekleşen saltanat mücadelelerinde taraf tutmuşlar ve yapılan ıslahatlara karşı ayaklanmışlardır (Aktaş, 2011, s.1). Bu ayaklanma sonucunda padişahlar Yeniçeri askerlerinin isteklerini kabul etmişlerdir. Zamanla daha etkin güç ve konuma gelen Yeniçeriler, II. Mahmut tarafından kaldırılmıştır. Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması ile devlet siyasi yaşamında daha etkin konuma gelmiş ancak II. Mahmut zamanında “*Ayan*”lara geniş hak ve imtiyazlar tanınmıştır. Ayanlara tanınan bu geniş hak ve imtiyazlar zaman içerisinde genişletilmiş ve gerekenden fazla ayrıcalık tanınmıştır. Gelişen bu olaylarla beraber anayasa ve parlamento istekleri sonucu I. ve II. Meşrutiyet hareketleri etkili olmuştur, gelişen olaylar sonrasında ise Sultan Abdülhamid tahtan indirilmiştir. Bu olaylar sonucunda etkin konumda bulunan askeri bürokrasi Osmanlı yönetimini etkilemiştir. Bununla beraber Osmanlı Devlet’i döneminde önemli bir yer tutan Bab-ı Âli Baskını ise darbe olarak nitelendirilebilecek bir olaydır (Aktaş, 2011, s.1). 23 Ocak 1913 tarihinde Enver Paşa mahiyetindeki bir grup asker Başbakanlığı yani Bab-ı Âli’yi basmış, gelişen olaylar sonucunda Nazım Paşa şehit edilmiş ve Sadrazam Kamil Paşa’da istifaya zorlanmıştır. Yaşanan olaylarla beraber daha sonrasında isyancılar Sultan Mehmed Reşat’a Mahmud Şevket Paşa’nın sadrazam, harbiye nazırı ve başkumandan vekili olmasını sağlayan fermanı imzalatmışlardır (Karpat, 2010, s.30-

47). Bu yaşanan olaylar ve yapılan baskılar sonucunda iktidar değişikliği yaşanmış ve Bab-ı Âli Baskını Osmanlı Tarihine darbe olarak geçmiştir.

Özellikle silahlı kuvvetlerin, Osmanlı Devleti'nin çözüme döneminden itibaren yönetim ve siyasette etkin olduğu ve giderek bu etkili konumunu güçlendirdiği ileri sürülebilir. Osmanlı Devleti'nden bu yana en güçlü ve köklü konum olan ordunun (Ahmad,2007,s.32) Cumhuriyet'in kurulmasında etkili olduğu, Atatürkçülük ve Kemalizm düşüncesi etrafında şekillenmiş ve sahip olduğu konum dolayısıyla zaman zaman siyasi müdahalelerde bulunma imkânını elinde tutmuştur. Cumhuriyet dönemi resmi olarak 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet'in ilanı ile başlamıştır (Aktaş, 2011, s.1). Cumhuriyet'in kurulması ile başlayan ve II. Dünya Savaşının sonlarına kadar ülke yönetimi tek partili hükümetler tarafından yönetilmiş ve bu dönemdeki ordu Türk milleti için oldukça ayrı bir önem ifade etmiştir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun kalıntılarından yeni bir devlet ve yeni bir millet yaratan, onu yok olmaktan kurtaran Mustafa Kemal ve silah arkadaşları önderliğindeki Türk ordusudur. Bu nedenle ordu kutsaldır ve birçok alanda da etkin konumdadır (Aktaş, 2011, s.1). Bununla beraber ordu Cumhuriyet'in ilanında önemli bir rol üstlendiği ve Cumhuriyet'i kuran kadroların asker veya asker kökenli olmaları, Cumhuriyetle beraber modernleşme çalışmalarının ilk olarak orduda başlaması ve kurucu ideoloji olarak Atatürkçülük ve Kemalizm'in asli taşıyıcı unsuru ve rejimi koruma görevini daima kendilerinde gören unsurlar askeri bürokrasinin zaman içerisinde özerklik kazanmasını da beraberinde getirmişlerdi.

I. Dünya Savaşı'nın siyasî sonuçlarından birisi olarak dünyada “Cumhurileşme” hareketleri yaşanırken (Aktaş, 2011, s.1), II. Dünya savaşı sonrasında ise “Demokrasi”, “Demokratikleşme” kavramları ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'de tıpkı diğer ülkeler gibi Cumhuriyeti ilan etmiş ve akabinde demokrasiye geçmiş, demokrasiyi kabul etmiştir. Bu gelişen olaylar sonucunda CHP'nin (Cumhuriyet Halk Partisi) dışında birçok siyasi parti kurulmuştur. Tek partili dönem olarak bilinen bu dönemde iki defa çok partili yaşama geçme denemeleri yapılmış ancak başarı sağlanamamıştır. II. Dünya Savaşı sonlarına doğru tekrardan çok partili hayata geçme çalışmaları yapılmış ve birçok siyasi partinin temellerinin atılacağı yeni bir döneme girilmiş idi. Bu dönem içerisinde ilk olarak 18 Temmuz 1945'te Nuri Demirağ önderliğinde kurulan MKP (Milli Kalkınma Partisi)'dir. Fakat kurulan bu parti gerek İsmet İnönü nezdinde gerekse basında pek fazla rağbet görmemiş, basında birkaç gün

yer tutmakla beraber kısa sürede unutulmuştur. Bu gelişmeler sonucunda MKP tarih sayfalarında yerini alırken 7 Ocak 1946'da kurulan ve sonraki dönemlerde adından sıkça söz edeceğimiz, yeni bir dönemin adımlarının atıldığı, Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarının daha iyi anlaşılacağı ve Cumhuriyet dönemi Türk siyasi tarihi için bir dönüm noktası oluşturacak olan DP (Demokrat Parti) kurulmuştur (Aktaş, 2011, s.2). DP'nin kurulması ile başlayan çok partili dönemde 27 Mayıs 1960'a kadar çok önemli siyasi gelişmeler olmuştur (Öztürk, 2006, s.81) CHP'nin içinden gelen Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından verilen Dörtlü Takrir ile iyice ayrılma ve muhalefetin eşğine gelen Dörtlü Takrir 'in sahipleri CHP'den istifa ederek 7 Ocak 1946 tarihinde DP'yi kurmuşlardır. DP, devletçilik ve laiklik görüşleri sınırlı bir biçimde CHP'den farklı olmakla beraber CHP'nin altı okunu benimsemiştir (Başgil, 1966, s.46). 21 Temmuz 1946 tarihinde gerçekleştirilen seçimlere fazla hazırlıklı olmayan DP, meclise 65 milletvekili ile girdi. Halk için yeni bir umut oluşturan DP 1950 seçimlerinde % 55 oranında oy alarak iktidara geldi. İlerleyen seçimlerde de başarılarını devam ettirdi. DP iktidarında ki ilk dönemlerde ülkede bir refah artışı yaşandı (Aktaş, 2011, s.2). Özellikle bu dönemde tarımda makineleşmeye geçilirken, sanayileşme konusunda önemli adımlar atılmıştır. Kore Savaşı sonrasında Türkiye NATO'ya üye olmuş, ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ile olan ilişkiler iyice artmış ve halkın refah seviyesi yükselmiştir, gelişen bu olaylar karşısında halk Adnan Menderesi bir kurtarıcı olarak görmüş ve bir çocuk gibi bağrına basmıştır. Ancak bu güzel günler uzun sürmeyecek, ilerleyen yıllarla beraber DP'nin ve Adnan Menderes'in sonunu getirecektir. 1955'li yıllarda marjinal grupların söylem ve tahrikleri ile beraber Rumları hedef kategorisine koyan 6-7 Eylül olayları gerçekleşmiş, ülkede huzursuzluklar başlamış, öğrenci olayları patlak vermiş, üniversitelerde kargaşalar ortaya çıkmış ve bu olaylar artık sokağa dökülmeye başlamış idi. Üniversitelerde ki bu olaylar ve öğrenci gösterileri zaman içerisinde artmaya başlamış ve devlet ise bu yaşanan olaylar karşısında sert tedbirler alma yoluna gitmiştir. Özellikle bu dönemde Adnan Menderes'in yapmış olduğu faaliyetler ordunun tepkisini çekmiş ve askeri içten içe kızdırmıştır. Özellikle bu dönem içerisinde 1959 yılında Cemal Gürsel Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e ülkenin içinde bulunduğu durumu özetleyen 13 maddelik bir mektup/bildiri vermiş ve bu yaşanan gelişme ülkede bir "*muhtıra*" olarak yorumlanmıştır. Bu yaşanan olaylarla beraber artık ülkedeki durum daha da ciddi bir

konuma gelmiş, öğrenci olayları daha da artmış, çeşitli üniversiteler de olaylara destek verme yoluna gitmiştir. Yaşanan bütün bu gelişmeler artık *“Menderes istifa, yuh!”* protestolarını gündeme getirmiş, ülkenin içinde bulunduğu bu dönem 27 Mayıs 1960 tarihinde ordunun yönetime el koyması ve DP’li siyasilerin tutuklanması ile son bulmuştur (Aktaş, 2011, s.3).

Devlet yönetimine ve siyasi yaşama el koyan ordu Cemal Gürsel önderliğinde kısa süre içerisinde teşkilatlanmış ve MBK’i (Milli Birlik Komitesi) kurmuştur. Ordu 27 Mayıs’ın sadece görünen yüzüdür. Basın, anayasa hukukçuları ve yüksek yargı mensuplarının büyük bir kısmı ise, darbenin arkasındaki asıl zinde güçlerdir. Darbeciler yönetimi ele geçirincede kadar yalnızdır; 27 Mayıs’tan sonra askeriyeye kent soylu elitler birlikte hareket ederek 27 Mayıs’ın oluşumunda etkin bir rol üstlenmişlerdir (Özgan, 2008, s.25). Darbe sonrasında tutuklanan devlet adamlarının yargılanma sürecine 14 Ekim 1960’ta Yassıada Yüksek Adalet Divanı’nda başlanmış, Salim Başol başkanlığındaki Yüksek Adalet Divanı tarafından, Adnan Menderes ve öteki DP’li yöneticilerinin yargılanma (Özgan,2008, s.26) süreci sonucunda duruşmalar 15 Eylül 1961’de sona ermiştir. Duruşmalarda toplam 287 celse gerçekleşmiş ve bu celselerden 5 tanesi gizli olarak yapılmıştı ve toplamda 502 sanık yer almıştır. DP’lilerin yargılanma sürecine girildiğinde dikkat çeken önemli bir husus göze çarpmıştı ki o da Yassıada Mahkemeleri’nin ‘adilliği’ idi. Kurulan mahkemelerin tarafsız ve bağımsız olmadığı, darbeyi yapanların etkisinde kaldığı, yargılamanın 11.05.1961 tarihli celsesinde Mahkeme Başkanı Salim Başol’un, savunma yapan Milletvekili Samet Ağaoğlu’na hitaben *“Niçin, sizi alıp Yassıada’ya tıkan kudret böyle istemiş, onu biz bilemeyiz.”* şeklindeki sözlerinden açıkça anlaşılmaktadır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan’a idam cezası verilmişti. Bunlardan Celal Bayar’ın cezası yaş haddinden dolayı müebbet hapse çevrilirken Adnan Menderes ve iki bakanı İmralı’da idam edilmişlerdi. İki bakan 16 Eylül’de sabaha karşı idam edilirken, 15 Eylül’de hap içip intihara kalkıştığı doktor raporu ile tespit edilen Adnan Menderes ise iyileştirildikten sonra 17 Eylül’de İmralı’ya götürülerek, öğleden sonra idam edilmişti (Aktaş, 2011, s.4).

Cumhuriyet tarihinin önemli bir dönüm noktasını teşkil eden 27 Mayıs 1960 Askeri darbesi bir başbakan ve iki bakanın canına mal olmuş ve bundan sonraki dönem

“İkinci Cumhuriyet” dönemi olarak anılmaya başlanmıştır. 27 Mayıs 1960 Askeri darbesinde TBMM kapatılarak, darbecilerden oluşan MBK’si idareyi ele almış; darbeciler tarafından hazırlanan 1961 Anayasasına istinaden yürürlüğe konulan 211 sayılı İç Hizmet Kanunuyla, orduya “*Cumhuriyeti koruma ve kollama görevi*” verilmiştir. Askeri alanda bunlar yaşanırken, siyaset ve ekonominin tek bir merkezden, (başkent Ankara’dan) “merkezi planlama” prensibi temelinde yönetilebileceği varsayımına dayalı olarak, “*iç ve dış siyaseti yönlendirmek*” üzere Milli Güvenlik Kurulu; iktisadi kalkınmayı planlamak üzere DPT; (Devlet Planlama Teşkilatı) Anayasal çerçeveyi gözetmek için ise Anayasa Mahkemesi ihdas edilmiştir (Komisyon, 2012, s.11). 27 Mayıs 1960 Askeri darbesi Türkiye’de insan hakları ve özgürlükleri açısından büyük bir öneme sahip olan 1961 Anayasa’sını oluşturmuş bu anayasa 12 Eylül Askeri darbesi ve 1982 Anayasası ile ortadan kalkmıştır. Darbeciler yönetimi 15 Ekim 1961 tarihinde gerçekleştirilen seçimler sonucunda sivillere teslim etmişlerdir. Ancak darbe geleneği yeniden zihinlere kazınmıştır (Aktaş, 2011, s.4). 27 Mayıs 1960 sonrasında ise Türkiye’nin siyasi yaşamına baktığımızda her on yıl da bir darbe ve siyasi müdahaleler ile karşı karşıya kalındığı bilinmektedir.

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’nden sonra kapatılan DP’nin yerine onun halefi olarak bilinen AP (Adalet Partisi) kurulmuş ve Ekim 1961 seçimlerinde 178 milletvekilliği ve 70 senatörlükle ikinci sırada yer almıştır (Aktaş, 2011, s.4). 25 Ekim’de açılan TBMM, 26 Ekim’de Cemal Gürsel’i Cumhurbaşkanı olarak seçmiştir. İlerleyen yıllarla beraber AP’nin başına siyasette uzun yıllar etkili olacak ve bir döneme yön verecek olan Süleyman Demirel geçmiş, CHP ise “*milli şef*” İsmet İnönü ile siyaset yaşamına devam edecektir. Özellikle bu dönem sonrasında oluşan sol düşünce hareketleri, yayın hayatına çeşitli dergiler ve gazeteler sokmaları 12 Mart 1971 Askeri müdahalesinin oluşumunda önemli etkileri olacaktır. Bununla beraber yine ‘İslami kadroların’ faaliyetleri, devlet olanaklarının kullanılması ile iktidarların güçlendirilmesi, 1961 Anayasası’nın getirmiş olduğu hak ve özgürlüklerin başka menfaatler için kullanılması ve en önemlisi de Süleyman Demirel’in “*Anayasa bize bol geliyor söylemi*” yine bununla beraber anarşi sorunu ve kimlik kökenli sorunlar, ağır ekonomik bunalımlar ve siyasi sorunlar vb. 1970’li yılların başında, “*sağ-sol çatışması*” bahanesiyle TSK tarafından verilen 12 Mart 1971 Muhtırasıyla, ülke bir kez daha askeri yönetim altına girmiş; 1961 Anayasası’yla kazanılan demokratik hak ve hürriyetlerin

önemli bir kısmı darbeciler tarafından geri alınmıştır (Komisyon, 2012, s.11). Gelişen bu olaylar beraberinde askeri muhtırayı getirmiştir. Tarihe 12 Mart 1971 Muhtırası olarak geçen bu muhtıra ile asker 27 Mayıs'taki gibi doğrudan yönetime hâkim olmamıştı (Aktaş, 2011, s.5). Ancak baskı ve sindirme yolu ile halka istekler kabul ettirilmiştir. Yaşanan bu muhtıra sonrasında Süleyman Demirel hükümeti istifaya zorlanmış ve partiler üstü oluşan Nihat Erim Başkanlığında hükümet kurulmuş ve yeni bir dönem başlamıştır. 27 Mayıs 1960 Askeri darbesinde olduğu gibi 12 Mart döneminde de yine yürekleri burkan idam cezaları gündeme gelmiş, THKO'nun (Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu) başkanı ve lideri olan Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Arslan 1972 yılında idam edilmiştir.

1970'li yıllar Türkiye için yine demokrasinin sekteye uğratıldığı ve çalkantıların yoğunlaştığı yıllardı (Aktaş, 2011, s.5). 1973 yılında yapılan seçimlerde siyaset ortamı normalleşmiş olmakla beraber tam olarak düzelmemişti. Siyasi partiler tek başına iktidar olma yolundan ziyade daha çok koalisyon hükümetleri kurma yönünde önemli adımlar atmış ve siyaset yaşamı tekrardan normalleşme yoluna girmiştir. Türkiye'nin içinde bulunduğu bu durumla beraber dış politikada Kıbrıs Adası gündeme gelmiş ve Bülent Ecevit 1974'te Kıbrıs Barış Hareketi ile büyük bir toplumsal nüfuz kazanmıştır. Türkiye'nin içinde bulunduğu bu durumla beraber 1960 ve 1970'li yıllarda ki olduğu gibi tekrardan öğrenci olaylarının patlak vermesi, düzgün gitmeyen siyasi istikrarsızlık, artan ekonomik bunalımlar, çeşitli üniversitelerin faaliyetleri ve öğrenci olaylarını tetiklemeleri, sokaklarda etkili olan marjinal grupların gösterileri, Kahramanmaraş, Çorum ve Malatya'da ortaya çıkan ve Türkiye'nin yarınlarına darbe vuran olaylar-gösteri hareketleri ve ekonomik açıdan dar boğazda olan ülkede bazı tüketim maddelerinin bulunmaması vb. faktörlerden ötürü 12 Eylül 1980 Askeri darbesi kaçınılmaz olmuştu.

1970'lerin sonunda, ülke genelinde, sağ-sol gruplar arasındaki çatışmalar bahane edilerek, olağanüstü hal ve sıkıyönetim uygulamalarıyla toplumu cendere altında tutan vesayet düzeninde, askeri ihtilalin toplum gözünde meşrulaştırılması için huzur bozucu olaylara ve çatışmalara göz yumulmuş, hatta psikolojik harekât faaliyetleriyle bu olaylar desteklenmiştir. Türkiye'nin içinde bulunduğu bu siyasi atmosfer ve gelişen olaylarla beraber anarşi sorununun artması ve kimlik kökenli sorunların gündeme gelmesi, ağır ekonomik bunalımlar ve siyasi sorunlar neticesince son klasik darbe olan 12 Eylül 1980

Askeri darbesi beraberinde gelmiştir. Kendilerine MGK (Milli Güvenlik Konseyi) adını koyan beş orgeneral tarafından gerçekleştirilen 12 Eylül 1980 Askeri darbesiyle, TBMM ve siyasi partilerin tamamı yeniden kapatılmış, Türkiye tarihinin en yoğun işkence ve yargısız infaz olayları yaşanmıştır. Neticede bu darbe, ülkenin onlarca yıl gerilemesine ve yüzbinlerce gencinin hayatının kararmasına ve ülke ekonomisinin çökmesine sebep olmuştur (Komisyon, 2012, s.11).

12 Eylül 1980 Askeri darbesine giden yola baktığımızda yukarıda ki nedenlerle beraber özellikle parlamenter sistemin tıkanıklığının etkisi ile sivil rejimin çöküşüne doğru gittiği bilinmektedir. Ordu parlamenter sistemin sorunlarını çözmede inisiyatif alamamasının itici gücü ile beraber Türkiye Cumhuriyeti siyaset yaşamında üçüncü kez devlet yönetimine el koyarak 12 Eylül 1980’de bir kez daha demokrasinin askıya alınmasına sebep olmuştur. Bunun yanında 12 Eylül 1980 Askeri darbesine giden yolda o dönem içerisinde kurulan ve genelde başarısız olan koalisyon hükümetlerinin de etkisi olduğu bilinmektedir. 12 Eylül 1980 Askeri darbesi son klasik darbe olmakla birlikte Türkiye tarihi için son müdahale değildir (Aktaş, 2011, s.6).

Bu çalışmamızın asıl konusunu teşkil eden ve ayrıntıları ile incelenecek olan “28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri” başlıklı çalışmamız için gerekli olduğu düşünülen askeri müdahaleler ve etkileri için kısa bir anlatım düşünülmüş ve yukarıdaki anlatılanlarda ve yeri geldikçe daha geniş bir şekilde değinilecek ve izah edilmeye çalışılacaktır.

Bu çalışmamızın hazırlanmasında ortaya çıkan temel soru, “28 Şubat Süreci’nin” bildiğimiz anlamda, süreç ve sonuçları itibariyle tam olarak anlaşılabilmiş bir darbe olup olmadığıdır. Zira konu tanımlanırken bu süreç; darbe, muhtıra, müdahale, post-modern darbe gibi kavramlarla tanımlanıyor, bu ifadeler çoğu zaman birbirinin yerine kullanılmış olmakla beraber ayrıca 28 Şubat sürecinin, sürecin ne zaman başladığı ve hatta daha da karmaşık olan ne zaman bittiği sorusuna cevap bulmak o kadar da kolay olmasa gerek (Akın, 2011, s.1). 28 Şubat sürecinin başlangıcı olarak 27 Mart 1994 yerel seçimleri ve o yıl içerisinde ki yaşanan önemli gelişmeler gösterilmiş olsa da ancak bu sürecin bitişi konusunda oldukça farklı görüşler bulunmaktadır. 28 Şubat sürecinin bitişi kimilerine göre dönemin Başbakanı olan Necmettin Erbakan’ın 18 Haziran’da başbakanlıktan istifa etmesiyle kapanmış, kimine göre de RP’nin (Refah

Partisi) kapatılmasıyla 28 Şubat süreci tamamen kapanmıştır. Bazı yazarlar ise AKP'nin (Adalet ve Kalkınma Partisi) kurulması ve hükümet olmasıyla sürecin bittiğini söylemekle beraber ancak yaşananlar bu sürecin bıraktığı izlere bakılırsa aslında bu sürecin bütünüyle kapanmadığı da söylenebilir. Zira asker kendini takip eden yıllarda tekrar tekrar hissettirmiştir (Akın, 2011, s.1).

Ancak, yapılan bütün bu müdahalelere ve yaşanan olaylara rağmen, Türkiye’de, yakın geçmişe kadar, söz konusu darbe süreçleriyle yüzleşilememiş; darbe failleri ve sorumluları ortaya çıkarılamamış ve yargılanamamıştır. Bu nedenle, yapılan her darbe, bir sonraki darbenin tohumlarını ekmiştir. Bu hesap sorulamazlığın en önemli sonucu, darbelerin her birinde, darbelere zemin oluşturan “vesayetçi” anlayışın tahkim edilmesi; ordunun siyaset üzerindeki etkinliğinin güçlenmesi olmuştur. Bu nedendir ki, bu gün bile 12 Eylül dönemine ait birçok yasada (MGK, MİT, TRT ve YÖK Kanunları gibi) söz konusu darbeci/vesayetçi anlayışın izlerine rastlamak mümkündür (Komisyon, 2012, s.13).

1990’lı yıllarda darbe anlayışı yeni boyutlar kazanmış; 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısında alınan 406 Sayılı Karar’la işaret fişeği atılan ve tarihe “post modern darbe” olarak geçen “28 Şubat” sürecinde; “durumdan vazife çıkararak” güçler, seçilmiş bir hükümeti iş yapamaz hale getirerek istifaya zorlamışlardır. Bu maksatla, psikolojik harekât yöntemleri kapsamında, basın-yayın vasıtaları kullanılarak, “silahsız kuvvetler” yoluyla, iktidardaki koalisyon hükümetini oluşturan partiler itibarsızlaştırılmış, tüm topluma irtica korkusu yayılarak, demokrasiye müdahale edilmiştir (Komisyon, 2012, s.13).

28 Şubat süreci Türkiye’de darbeler tarihinin istisnai anlarından biridir. 28 Şubat süreci ve sonrasında ki tarihi MGK (Milli Güvenlik Kurulu) Toplantısı her bakımdan tarihe geçmiş olmakla beraber demokrasi tarihimizde derin yaralar açmıştır. Türkiye’nin yakın dönemine baktığımızda 28 Şubat sürecini bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirmek sadece asker-sivil-bürokrasi-yargı-medya-sermaye ve STK (Sivil Toplum Kuruluşları) ile işbirliği zeminin de 54.Hükümetin’in demokrasi dışı ve toplumun manipülasyon yoluyla devrilmesi işi değildir (Babacan, 2012, s.21).

Demokratik uygulamaların askıya alındığı, insan hak ve özgürlüklerinin kısıtlandığı ilk üç müdahale her yönüyle birbirine benzemektedir. 28 Şubat

müdahalesinin ise farklı yönleri bulunmaktadır. Öncelikle ilk üç müdahale gibi kesin, ani ve sert olmamış; bir süreç içinde gelişerek etkilerini göstermiştir. 28 Şubat süreci içinde Silahlı Kuvvetler, medyayı son derece etkin bir biçimde kullanmış, psikolojik savaş yöntemleriyle kamuoyu oluşturmaya girişilmiş, kamuoyundan sağladığı destekle siyasal alana yönelerek kendi doğrularını empoze etmeye çalışmıştır. Bunda da oldukça başarılı olduğu söylenebilir. Nitekim 28 Şubat müdahalesinin post-modern darbe olarak nitelenmesinin sebebi de bu yöntem farklılığıdır (Karatepe, 1999, s. 173).

27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 Askeri darbeler ve süreçleri ile 28 Şubat darbesi arasında bazı benzerlik ve farklılıkların olduğu da bilinmektedir. Bununla beraber 28 Şubat sürecinde geçmişte yaşanan darbeler gibi klasik anlamıyla fiili bir darbe süreci söz konusu olmamıştır.

28 Şubat sürecinde yaşanan, ilk benzerlik, tıpkı 12 Eylül 1980 Askeri darbesinde olduğu gibi, kendisini “*rejimin teminatı*” olarak gören TSK’nın emir-komuta zinciri içerisinde hareket etmesidir. İkinci benzerlik, tüm darbelerde olduğu gibi, TSK’nın, eğitim şekli itibarıyla, sadece savunma gücü olarak değil, aynı zamanda, topluma liderlik yapma anlayışıyla da yetiştirilmesinden kaynaklanan, “*Atatürk İlke ve İnkılaplarının elden gittiği*” düşüncesidir. 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında alınan Karar’da yer alan “*Atatürk İlke ve İnkılapları*” ve “*Devrim Kanunları*” vurgusu, “*kışla-cami çekişmesinin*” bir yansıması olmuştur. Üçüncü benzerlik, asker ve sivil bürokrasi arasındaki ittifaktır. Bu süreçte, iktidardaki RP - DYP koalisyon hükümetini (Refah-Yol Hükümeti), “*irticai tehdit*” olarak gören bu ittifak, seçilmişlerin, bir başka deyişle hükümetin, baskı altında tutulmasında ve nihayetinde iş yapamaz konuma getirilmesinde başarılı olmuş; bunu yaparken, psikolojik harekât yöntemleriyle sivil toplumun, basın, sermayenin, üniversitelerin, iş dünyasının, sendikaların önemli bir kısmının desteğini alabilmiştir. Hükümetin iç ve dış politika icraatlarının ülkeyi yıkıma götürdüğü öne sürülerek, sivil siyaset alanı adeta yok edilmiş; koalisyon ortağı partiye mensup milletvekilleri istifaya zorlanarak, milli irade hiçe sayılmıştır. Dördüncü benzerlik, tüm toplum üzerinde psikolojik harekât faaliyetlerinin uygulanmasıdır. Bu çerçevede, tehdit, gerilim, korkutma, beyin yıkama, düşman algısı oluşturma vb. yollarla toplum baskı altında tutulmuş ve “*laik-anti laik*” şeklinde ayrıştırılmaya çalışılmıştır. Beşinci benzerlik, sürece dış destek arayışıdır. Bu kapsamda, hükümetin iç ve dış politika tercihlerinin ve icraatları Batılı ülkelere şikâyet edilmiş; Başbakan

Necmettin Erbakan'ın İslam ülkeleriyle olan yakınlaşma çabası, Türkiye'nin yüzünü Doğu'ya çevrilmesi ve hatta “*anti-siyonizm*” şeklinde tanımlanmıştır. Buna karşın, 28 Şubat sürecinde, başta ABD olmak üzere, dış güçler, en azından resmi düzeyde, Türkiye'de demokrasinin sekteye uğratılmaması noktasında, yani Meclisin açık kalması koşuluyla, iktidarda bulunan Refah-Yol Hükümeti'nin uluslararası alanda atmış olduğu bir kısım adımlardan rahatsızlıklarını, uzun süreli hükümet etmesinin kendi menfaatleri hilafına sonuçlar doğuracağı yönündeki düşüncelerini açıkça zikretmiş; ancak açık bir darbeye de ışık yakmamak suretiyle, darbe heveslisi kesimlerde hayal kırıklığı yaşatmıştır. Ancak, ABD ve AB'nin (Avrupa Birliği), 28 Şubat 1997 tarihi MGK kararlarına karşı ciddi bir eleştiride bulunmadıkları görülmektedir. Altıncı benzerlik, asker-polis arasında yetki çatışması yaratılmaya çalışılmasıdır. Yedinci benzerlik, ordunun vesayetçi anlayışının tahkim edilmesidir. Sekizinci benzerlik ise, yargıya müdahaledir (Komisyon, 2012, s.13-17).

Yaşanan bütün bu olaylar özellikle 27 Mayıs 1960 Askeri darbesinde Yassıda Mahkemeleri, 1970-1971 yılları arasında Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idam edilmesi, 12 Eylül 1980 Askeri darbesinde ise başta Mamak olmak üzere ülkenin çeşitli yerlerinde sıkıyönetim mahkemelerinin kurulması, insan hakları ve hukuksuzluğun had safhalara çıkması vb. gelişmeleri beraberinde getirmiş olmakla beraber özellikle 28 Şubat döneminde ise Genelkurmay karargâhında irtica brifinglerine katılan yüksek mahkeme temsilcileri, DGM'nin (Devlet Güvenlik Mahkemeleri) mevcut yürürlükte olan hukuk kurallarının dışına çıkarak karar vermeleri gibi gelişmeler devletin kurum ve kuruluşlarının darbelere olan bakışını bizlere göstermektedir.

Yargı, “*laiklik*” ilkesini savunmak adına “*irticai unsurlara*” karşı 28 Şubat 1997 tarihli MGK Kararı'nı gerekçe göstererek, mücadele yürütmüş ve neticede çok sayıda “*yargı mağduru*” yaratılmıştır. Özetle, Genelkurmay Başkanı tarafından “*1000 Yıl Yaşayacağı*” ifade edilen “*28 Şubat ruhu*”, dönemin yargı kurumlarının kararlarına da sirayet etmiştir.

Yukarıda izahını yararlı gördüğümüz klasik askeri darbeler ve bu darbelerin 28 Şubat 1997 Post modern darbe diye bilinen askeri vesayetle genel olarak benzer yanlarına değinilmiş olmakla beraber, 28 Şubat sürecini diğer darbelere farklı kılan özelliklerde bulunmaktadır.

İlk ve en önemli farklılık, Meclis faaliyetlerinin askıya alınmamış olmasıdır. Bir komutanın da ifade ettiği gibi, tankla tüfekte değil, “*silahsız kuvvetler*” olarak tarif edilen sivil toplum kuruluşları eliyle meşru bir hükümet istifaya zorlanmıştır. İkinci farklılık ise; basın-yayın araçlarında çıkan simgeleşmiş manşetler yoluyla, Hükümet aleyhinde planlı bir şekilde uygulanan psikolojik harekât faaliyetleridir. Üçüncü farklılık, 1960, 1971 ve 1980 Askeri darbesini yapanlar kendi hukuklarını yaratıp, uzun yıllar kendilerini yargı denetiminin dışında tutabilmişken, 28 Şubat süreci sonrasında, millet iradesinin meclise yansıdığı 3 Kasım 2002 genel seçimleri akabinde oluşan siyasi ve ekonomik istikrar, demokratikleşme noktasında atılan adımlar ve 12 Eylül 2010 referandumu sonrasında oluşan demokratik bilinç, Türkiye’de bir daha demokrasiye müdahalelerinin kolaylıkla gerçekleşmeyeceğini ortaya çıkarmıştır. Dördüncü farklılık, bu dönemde, kardeş kavgası ve anarşi ortamı, ülke genelinde baş gösteren bir huzursuzluk ve yönetilemeyen bir devlet algısının oluşturulamamasıdır. Bu süreçte, toplumda ve üniversitelerde herhangi bir çatışma ortamı da doğmamıştır (Komisyon, 2012, s.18-20).

Sonuç olarak baktığımızda ise; 28 Şubat 1997 Askeri darbesi kendinden önceki askeri darbeler gibi ani olarak ve bir anda ortaya çıkmış bir müdahale değildir. Demokrasi kavramı altında devletin tüm kurum ve kuruluşlarını zaman içersin de etkisi altına almış ve bütün kurumlara bu süreci içerisinde sirayet etmiştir. Özellikle 1960, 1971 ve 1980 Askeri müdahaleleri klasik darbe olarak ani ve keskin bir şekilde ortaya çıkmış olmakla beraber 28 Şubat Askeri darbesi bir zaman diliminin ürünü değil uzun süreli bir olgunun ürünüdür. Netice itibari ile bütün darbe ve müdahaleler halka karşı yapılır, herhangi bir sınıf ayrımı gözetmez, halk iradesi sekteye uğratılarak sonunda anayasa askıya alınma yoluna gidilmiştir. Bundan dolayı sadece asker, devlet, hükümet ve kurumlar üzerinden hareket edilmemeli aynı zamanda toplumda derin bir süzgeçten geçirilmelidir. Bu süreç ilk önce eğitim sisteminden başlanmalı ve okullarda okutulan ders kitaplarından darbe, müdahale, askeri vesayet, askeri yönetim vb. gibi darbeci anlayışın ders kitaplarından çıkarılmasında büyük bir fayda sağlayacağı aşikârdır. Bu durum ise ülkemizde ordu-siyaset ilişkisini gözler önüne sermekle beraber, yaklaşık her 10 yılda bir askeri darbe ve müdahale ile karşılaştığımızı göstermektedir.

28 Şubat’ta, birtakım sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra basın-yayın kuruluşlarının, üniversitelerin, sendikaların, sermaye çevrelerinin, sivil bürokrasinin,

yargı mensuplarının desteği alınarak, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında alınan kararlar hükümete dayatılmış, koalisyon ortağı parti milletvekillerinin baskı, tehdit, şantaj ve ikbal vaadiyle istifa ettirildikleri öne sürülmüş, nihayetinde seçilmiş bir hükümet işlevsiz hale getirilerek, istifaya zorlanmıştır (Komisyon, 2012, s.15).

Asıl konumuzu teşkil eden “28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri” başlıklı çalışmamız öncesinde Türk milletinin aşına olduğu darbe ve muhtıralar kavramına değinilmekle beraber, gerek Osmanlı Dönemi ve gerekse Cumhuriyet ile başlayan dönemi içine alan askeri darbeler ve müdahaleler genel olarak anlatılmaya çalışılmıştır. 28 Şubat askeri müdahalesi ile beraber 27 Nisan 2007 tarihinde ise ordu kendisini bu kez de e-Muhtıra olarak isimlendirilen bir muhtıra ile hatırlatmıştır (Aktaş, 2011, s.6). Yaşanan bu durum ordunun her dönemde sivil hükümetler üzerindeki etkisini göstermekle beraber ordu-siyaset ilişkisinin anlaşılması açısından da oldukça önemlidir.

Bilindiği üzere, 27 Mayıs, 12 Eylül, hatta 12 Mart sert ve ani darbelerdir. Fiilen askerlerin iktidara açık el koymasıyla meydana gelmişlerdir. 28 Şubat ise askerinin sadece silah gücü ve mevzuat desteği ile yetinmeyip, basın üzerinden kamuoyunun seferber eden ve kamuoyundan meşruiyet arayan bir girişimdir. Daha ötesi ise demokrasinin şekil olarak veya askeri vesayet altında çalışmaya devam eden kurumlardan güç almaya çalışan bir müdahaledir. Bu çerçevede MGK başta olmak üzere anayasal kurumlara yeni işlevler yükleyip kullanarak siyasi karar hiyerarşisini bozan sonuçlar olarak şekli işleyişine dokunmadan demokrasiyi “militarize eden” tekeline aldığı siyaseti savaş ve tehlike mantığına endeksleyen bir niteliğe sahiptir (Bayramoğlu, 2001, s.17).

Askeri bürokrasi Türk siyasi hayatı tarihi boyunca siyasetin sınırlarını zorlayan ve onun alan genişletmesini engelleyen bir parametre olarak da etkisini göstermiştir. Askerî darbeler, Türkiye’de toplumsal olarak ortaya çıkan taleplerin meşruiyet içerisinde siyasileşerek devlete girdi sağlamasını engelleyen, normal demokratik mekanizmanın işleyişinin temelini teşkil eden süreci engelleyen bir geleneği oluşturmuşlardır. Bu durum toplumsal açıdan ülkenin kendi iç dinamiklerini harekete geçirerek sağlıklı bir modernleşme sürecinin tamamlanmasını mümkün kılacak gelişmelerin de önlenmesi anlamına gelmektedir. Şüphesiz millet iradesine dayalı demokrasiyi hukuk devleti içinde güçlendirmek iradesini münhasıran asker-sivil

ilişkileri kapsamında irdelemek kâfi değildir. Gücün, millet egemenliği ve millet iradesi üzerindeki baskısının zaman içinde mahiyet değiştirdiği dikkate alındığında demokratik hukuk devletine yönelik tehdit odaklarının ve uygulamalarının da aynı sonucu verebileceği de dikkate alınmalıdır. Nitekim askeri müdahalelerin yönteminin dahi zaman içinde doğrudan ve dolaylı şekilde farklı mahiyetler aldığı görülmüştür. Bu süreçler dikkate alındığında doğrudan askerin yönetime el koyması yanında, askeri gücün sivil yönetime uyarılar yapması, el koyma tehditleri, askeri gücün yargı, sermaye, medya ve siyasi kurum ve kişiler üzerinde oluşturduğu baskı veya vesayet yoluyla sivil yönetimi etkilemesi gibi süreçler demokrasi tarihimizde uzun süreli olarak yaşanmıştır (TBMM, 2012, s.19).

Darbelerle, muhtıralarla siyaset hayatının oluşturduğu ana mecralar kesintiye uğratılmış, siyasi partilerin tecrübeleri yok sayılmış, halkın tercihleri köklü ve tecrübeli siyasi hareketler yerine konjonktürel partilere yönlendirilmiştir. Böyle bir yapısal gelişme demokrasinin vazgeçilmez unsurları olan siyasi partileri etkilemiş, siyasi partilerin halkla kurumsal ilişkilerinin ve halka karşı sorumluluğunun yerine, daha dar alanda kişisel veya grupsal sorumluluklar etkin olmuştur. Böylesine bir durum, seferber edilen seçmen kitleleri oluşturmaya yönelik bir siyaset anlayışını doğurmuştur. Darbe ve müdahalelerin ortaya çıkardığı bir diğer sonuçta halk nezdinde doğurduğu mağduriyet algısı ile siyasette haksız rekabete yol açmasıdır (TBMM, 2012,s.21).

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar geçen hemen her dönemde “*Yüce Türk Milleti'nin birlik ve bütünlüğü*” adına demokratik hak ve özgürlükler devamlı kısılmıştır (İba, 1999, s. 127). Zaman içerisinde söylem şekli değişmekle birlikte; demokratik hak ve özgürlüklere yönelik her kısıtlama ve sınırlama, Cumhuriyet rejiminin kendini koruma ve kollama ideolojisine dönüşmüştür. Türkiye'nin elli yıllık demokrasi tarihi içinde üç kez askeri müdahale tecrübesi yaşanmıştır. Bazılarının post-modern darbe olarak adlandırdığı 28 Şubat süreci olarak bilinen ve ordunun dolaylı yoldan siyasal hayata müdahalesini anlatan son gelişmeler de Türk demokrasisinin yeterince kurumsallaşmadığını göstermektedir. Her ne kadar sistem içinde kendisine belli bir siyasal otonomi alanı yaratan silahlı kuvvetlerin bu müdahalesinin gerçekleşmesinde başka nedenler varsa da; yönetme kabiliyeti zayıflamış hükümetlerin, halk desteği zayıflamış kurumların ve meşruiyeti düşük bir demokratik sistemin de bunu kolaylaştırdığı inkâr edilemez. Zaten gerek 1960 gerekse 1980 Askeri darbeleri siyasal

güvenin dibe vurduğu anlarda ve halkın alkışları arasında iktidara gelmiş ve geniş kesimlerden destek almıştır (Öcal, 2009, s.5).

Siyasî hayatımızda 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980 Askeri darbeler ile 28 Şubat 1997 post-modern diye bilinen müdahale ve 27 Nisan 2007 e-Muhtırası ile demokrasiye hukuk dışı müdahaleler yapılmış; hükümetler cebir ve şiddet ya da baskı kullanılarak görevlerinden uzaklaştırılmış; millî iradenin yansıması olan yüce parlamento lağvedilmiş, yüz binlerce vatandaşımız mağdur edilmiştir. Hafızalardan silinmeyen büyük acılar yaşanmıştır (TBMM, 2012). Sonuç olarak baktığımızda ise Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren ve Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte tek partili bir dönem başlamış ve bu dönem hariç tutulacak olursa daima Türk Silahlı Kuvvetleri ara ara siyasete karışmış ve çeşitli müdahalelerde bulunmuşlardır. Özellikle ordunun sahip olduğu güç ve konum Cumhuriyeti kuran kadroların asker ya da asker kökenli olmaları, Türkiye'nin sosyal ve kültürel yapısında önemli etken oluşturmaları ve ordunun Türk modernleşme sürecinde daima etkin rol oynaması neticesinde ordunun güç ve konumu daima üst seviyelerde tutmuştur. Bu güç ve konum itibari ile ordu 1960'lı yıllardan itibaren çeşitli darbe ve müdahalelerde bulunmuş ve sivil yönetimi etkisi altına almıştır.

28 Şubat dönemi için post modern darbe kavramı kullanılmış ve 28 Şubat 1997 MGK kararları ise bir Askeri darbe niteliğinde olmuştur. 28 Şubat dönemi sadece tek bir gündemden ibaret kalmamış çok boyutlu olarak gelişmeler göstermiş ve yaşanan olaylar uzun bir olgular sonucunu doğurmuştur. 28 Şubat süreci Refah-Yol Hükümeti dönemi ile başlayan olay ve olgular zinciri etrafında şekillenmiştir. Özellikle ordunun neden siyasete karıştığı, hangi durumlarda siyasal iktidarlara müdahale ettiği ve bu gelişmeler sonucunda askeri yönetim, özellikleri ve sonuçlarını incelemek yarar sağlayacaktır.

28 Şubat döneminde özellikle Refah-Yol Hükümeti'nin işbaşına gelmesiyle birlikte, irtica konusunda zaten hassas olan Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları büyük endişeye kapılmışlardır (İlıcak, 2013, s.1). Özellikle çalışmamda anlatacağımız üzere Başbakan Necmettin Erbakan'ın yurtdışı seyahatleri, özellikle bu seyahatlerin ilkini başta İran ve Libya gibi Müslüman ülkelere yapması, bu geziler sonucunda yaşanan olaylar, Başbakanlık resmi konutunda verilen iftar yemeği ve bu yemeğe birçok tarikat

ve cemaat lider ve mensuplarının davet edilmesi, olay yaratan Kudüs gecesi, başta Başbakan Necmettin Erbakan olmak üzere bazı Refah Partili milletvekillerinin söylem ve demeçleri 28 Şubat sürecini hazırlayan gelişmeler arasında yer almış başta Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları büyük endişelere sebebiyet vermiş olmakla beraber, bunun yanında muhalefet partileri üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, basın ve medya olaylar üzerine giderek bu sürecin daha da hızlanmasında etkili olmuşlardır. Bu korku ve endişelerin yaşanmasında sadece asker değil, Türkiye'nin aydın kesimi ve seçkinler zümresinin de katılımı büyük yankı uyandırmıştır.

Özelikle 28 Şubat 1997 MGK kararları ile askeri darbe niteliğinde olaylar gelişme göstermiş olmakla beraber; Nazlı Ilıcak'a göre; *“28 Şubat kararları, özü itibariyle dindarları hedef almıştı. İmam hatipliler, başörtülüler, cemaat ve tarikat mensuplarının faaliyetleri irtica tehdidinin unsurları sayılmıştır. İşte bu yüzden, 8 yıllık kesintisiz eğitim adı altında imam hatiplerin orta kısımları kapatılmıştır. YÖK (Yükseköğretim Kurumu) ve rektörler, üniversitelerde okuyan başörtülü kızları okullardan atmışlardır”* (Ilıcak, 2013, s.1).

28 Şubat 1997 günü 8,5-9 saat süren MGK toplantısının ardından yayımlanan 18 maddelik bildiriyle, başta inanç ve ibadet özgürlüğü, basın özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü, kılık kıyafet özgürlüğü, eğitim özgürlüğü, vb. konulara yönelik tartışmalar kamuoyunun gündemine oturmuştur. 28 Şubat müdahalesinde asker 12 Eylül'de olduğu gibi mektup ya da silahı değil, basını kullanmıştır. Böylelikle 28 Şubat müdahalesi siyasal literatürde ki klasik askeri müdahale şablonlarından farklıdır. Bu yöntem anayasal bir kurum olan MGK'nın kullanılmasıdır. Bu yüzden anayasal açıdan herhangi bir meşruiyet sorunu yoktur. Ayrıca alınan kararların altında askerlerle birlikte seçilmişlerin imzasının bulunması ve bu imzaların süngü zoruyla atılmamış olması da önemli bir unsurdur (Yüksel, 2004, s.143-144).

28 Şubat sürecinin mimarları arasında olan ve devletin en güçlü konumunda bulunan TSK mensupları başta medya olmak üzere birçok kurumla işbirliği yaparak o zamanların önde gelen isimlerini manşetler taşımışlardır. Hürriyet Gazetesi'nin iri puntolarla verdiği *“Bu Defa İş Silahsız Kuvvetler Halletsin”* cümlesi o dönem ve süreç için oldukça anlamlı ve manidardır. Gerçekten de Refah-Yol iktidarı, askerin gölgesi altında silahsız kuvvetlerle yürütülen psikolojik hareket sayesinde devrilmiştir (Ilıcak,

2013, s.1). 28 Şubat 1997 yılında toplanan MGK ve alınan kararların Türkiye siyasi atmosferini başka bir zemine taşıması ve MGK sonrasında Başbakan Necmettin Erbakan'ın 28 Şubat 1997 MGK kararlarını imzalaması sonrasında Türkiye Cumhuriyeti tarihine “*Post Modern Darbe*” diye geçen yeni bir döneme girilmiş idi. MGK sonrasında alınan ve imzalanan 28 Şubat kararlarının ardından alınan bu kararları fiiliyata dökmek için ve uygulanabilirliğini denetlemek için BÇG (Batı Çalışma Grubu), adı altında illegal bir yapılanma oluşturulmuştur. Bu süreç içerisinde siyasetçi, akademisyen, hukukçu, bürokrat, sendikalar ve sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere birçok kişi fişlenme olayları ile yüz yüze kalmıştır. 28 Şubat dönemi olaylar ve uzun süreli olgular zinciri ile gelişen bir süreçtir. İnsanların mimlendiği ve fişlendiği bir dönem olması, Türk Silahlı Kuvvetlerin faaliyetleri ve sivil vatandaşlar üzerindeki etkisi, yargı ve bağımsız mahkemeler üzerindeki korku ve sindirme faaliyetlerinin yapılması ve sonucunda ise Refah-Yol Hükümetini devirme işlemi olarak tanımlanabilir. Bunun yanında özellikle 28 Şubat dönemi içerisinde Türkiye’de bir darbe iklimi ve atmosferi yaratılmak istenmiş, DYP’liler (Doğru Yol Partisi) RP ile kurulan ortak koalisyonu bozma fikirlerini gündeme getirmiş olmakla beraber Başbakan Necmettin Erbakan'ın, 18 Haziran 1997’de istifa etmesi ve Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in, yaşanan bu sürecin daha kötüye gitmesi endişesi ile hükümet kurma görevini Tansu Çiller’e değil de Mesut Yılmaz’ı görevlendirmişti. Gelişen bu olaylarla beraber DYP’den istifa sesleri yükseldi ve istifa eden milletvekilleri Hüsamet Cindoruk etrafında toplanırken, Mesut Yılmaz’da DYP’den istifa eden milletvekilleri sayesinde hükümeti kurabilmiştir.

28 Şubat süreci, klasik bir darbe değildir. Özellikle sivil toplum kuruluşlarının, medyanın, üniversitenin, sermaye çevrelerinin, yargının ve sivil bürokrasinin desteği ile başarıya ulaşan bir müdahaledir. Bu defa işi “*Sivil Kuvvetler*” halletmiş gibi görünse de, arka planda askerin silahlı gücünün ve darbe tehdidinin olduğunu akıldan çıkarmamak gerekir (Ilıcak, 2013, s.2). Özellikle dönemin Genel Kurmay Genel Sekreteri Erol Özkasnak’ın dediği gibi “*post modern bir darbe*” söz konusudur. Ya da Fransız siyaset bilimci Duvarger’in tanımıyla bir zamanlar Güney Amerika ülkelerinde sıkça rastlanan “*Prononciemento*”: “*Bu ülkelerde askerin fiilen iktidara el koymadan, geri planda uyguladığı tehdit, korkutma, beyin yıkama, düşman algısı oluşturma gibi*

yöntemlerle, yönetime ağırlığını koyabilmesi, arzu etmediği siyasi iktidarı bertaraf edebilmesi". İşte Türkiye'de de 28 Şubat'ta böyle bir süreç yaşandı (Ilıcak, 2013, s.2).

"28 Şubat süreci nedir?" sorusunun aslında tek bir cevabı yoktur; aksine pek çok cevabı vardır. Olaya nereden baktığınıza, aktörleri arasında yer alıp almadığınıza, sürecin maliyetlerinden ne kadar etkilendiğinize, daha genelde de demokratik sürece dışarıdan müdahaleye ilke olarak sıcak bakıp bakmadığınıza bağlı olarak vereceğiniz cevabın değişmesi kaçınılmazdır. Nitekim bu süreç aktörlerinden bazılarına göre "demokrasiye balans ayarı" yapmaktır. Bu sayede rayından çıkmakta olan demokrasi, tekrar olması gereken çizgiye çekilmiştir. Aktörlerinden kimine göre 28 Şubat süreci "post-modern darbedir"; silahlar konuşmadan askerler siyasete müdahale etmiş, iktidarı değiştirmiş, geleneksel darbe araçlarını kullanmadan aynı sonucu elde etmişlerdir. Yine aktörlerinden bazılarına göre; "28 Şubat bir Askeri darbeyi önleme hareketidir", gelmekte olan Askeri darbe alınan önlemler sayesinde önlenmiştir. Bazılarına göre ise "28 Şubat süreci sivil bir darbedir". Askeri-sivil bürokrasi, medya ve iş dünyası irtica tehdidi ve laikliğin elden gitmesine karşı el ele vermiş, mevcut iktidara karşı direnişe geçmiş ve yönetimi değiştirmeyi başarmıştır. Yine bir başka görüşe göre ise "28 Şubat bir darbe değildir"; zira Meclis kapatılmamış, partiler (birikisi dışında) yerinde kalmış, anayasa lağvedilmemiş ve dolayısıyla darbenin tipik şartları gerçekleşmemiştir (Kongar, 2000, s.89-112).

28 Şubat 1997'de gerçekleşen Askeri müdahalenin üstünden 17 yıl geçmiş olmasına karşın, 28 Şubat sürecinin etkileri hala devam etmekle beraber o dönemin sorunları günümüze ışık tutmaktadır. Bu kalıcı etki ve sorunlar hala gündemde tutulmakla beraber, o kalıcı etki ve sorunlarla da mücadele edilmektedir. Türkiye'nin Askeri müdahaleler tarihinde 28 Şubat'ın nereye ve nasıl yerleştirilmesi gerektiği ise bir başka önemli sorun teşkil etmektedir. Sosyolojik, siyasal ve askeri boyutlarıyla 28 Şubat sürecini değerlendirmek Türkiye'nin dününü değil aslında bugünün ve geleceğini tartışmak ve öngörmek anlamına gelmektedir (Bayramoğlu, 2007, s.11).

Çalışmamız 8 bölümden oluşmaktadır. Özellikle bu çalışmamızda RP ve DYP ortaklığında kurulan, yaklaşık 11 ay görevde kalan Refah-Yol Hükümeti döneminde ordu-siyasal iktidar arasında yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerle beraber 28 Şubat

sürecinde yaşanan olaylar ele alınıp, 28 Şubat sürecinin Türk Eğitim Sistemi üzerindeki etkileri incelenecektir.

“28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri” adlı çalışmamızın giriş ve birinci bölümünde ilgili literatür özetlenerek tez konusu olarak ele alınan problemin ne olduğuna, araştırmanın amacına, araştırmanın önemine, araştırmanın sınırlılıklarına, araştırmaya başlarken yapılan varsayımlara ve tezde geçen önemli terimlerin hangi anlamlarda kullanıldığına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Bununla beraber darbe kavramı ve geleneği, darbenin etkileri vb. gibi bilgiler verilmiş, Osmanlı Dönemi asker-sivil ilişkileri ve Askeri darbeler, Cumhuriyet dönemi ve tek partili dönemler, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül klasik Askeri darbeleri hakkında genel bilgi verilmekle beraber asıl konumuz olan “28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri” hakkında ki gelişmeler ele alınmaya başlanacaktır. Bununla beraber özellikle çalışmamızın birinci bölümüne geçmeden önce konumuz ile ilgili olan ve Cumhuriyet Tarihi ve darbeler konusu ile bağlantılı olan ve izahından oldukça istifade edebileceğimiz bazı önemli temel kavramlar ele alınmış ve kavramların önemleri üzerinde durulmuştur.

Çalışmamızın; ikinci bölümünde; “Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ordunun özellikleri, asker-siyaset ilişkisi, askeri eğitim ve MGK’nın yeri ve önemi” ele alınacaktır. Cumhuriyet’i kuran kadroların asker ve asker kökenli olması ve Osmanlı Döneminden beri süregelen bir emir-komuta zincirinin oluşması ve asker-siyaset ve sivil ilişkiler ele alınacaktır. Özellikle bu diyaloglarla beraber askeri eğitim ve amaçları anlatılacaktır. 28 Şubat dönemini iyi anlayabilmek ve siyaset alanında ki etkileri değerlendirebilmek için anayasal bir kurum olan MGK’nın yapısı, yeri ve işlevi ele alınıp incelenecektir. MGK, eğitimden ekonomiye, kültür politikalarından dış ilişkilere varıncaya kadar ülke yönetiminde etkili bir organ olması açısından oldukça önemlidir. Özellikle bu konum ve önemini 28 Şubat sürecinde daha iyi görmekteyiz. Özellikle MGK, 28 Şubat kararlarının alındığı merci olması açısından da oldukça önem arz etmektedir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise; 28 Şubat 1997 öncesindeki siyasi gelişmeler ve bu dönemde meydana gelen olaylar, siyasi ve sosyal açılardan ele alınıp incelenerek ülke üzerindeki etkileri ortaya konulmaya çalışılacaktır. 12 Eylül 1980

Askeri darbesi sonrasında yapılan seçim sonuçlarının değerlendirilmesi ve özellikle; 1983, 1987 ve 1991 seçimleri sonrasında Türkiye siyasetinin nabzı ele alınacak, seçim sonuçları sonrası analiz ve Türkiye'nin siyasi atmosferi incelenecektir. Bunun yanında özellikle 28 Şubat sürecini hazırlayan önemli toplumsal olaylar, 1994 yılında ki önemli gelişmelerle beraber 27 Mart 1994 yerel seçimleri, 24 Aralık 1995 genel seçimleri ve sonrasında ki gelişmeler Ana-Yol Hükümeti'nin kurulması ele alınacaktır.

28 Şubat süreci ve 28 Şubat kararlarının nedenleri ve sonuçları artık bu bölümden itibaren ele alınmakla beraber özellikle Refah-Yol Hükümeti dönemi, Refah-Yol Hükümeti'nin kuruluşu Necmettin Erbakan'ın siyaset ve sivil toplum kuruluşlarıyla olan ilişkileri ele alınacak ve Refah-Yol Hükümeti döneminde ki önemli siyasi ve sosyal olaylar ele alınmakla beraber 28 Şubat dönemi ve Refah-Yol Hükümeti'nin dış politikaları ve yaşanan olaylar, özellikle 28 Şubat süreci içerisindeki ABD ile olan ilişkiler ele alınacaktır.

Çalışmamızın dördüncü bölümde; 28 Şubat süreci ele alınmakla beraber, 28 Şubat MGK kararları ve sonuçları artık bu bölümden sonra ele alınmaya başlanacaktır., Kamuoyunun tutumu, yetkili makamlarda ki tutum, hükümet ve TSK'nın tutumu ele alınıp, 28 Şubat 1997 MGK'nın toplanma süreci ve 28 Şubat 1997 MGK toplantısı, toplantıda anlatılanlar, alınan kararlar ve kararların analizleri, 28 Şubat sürecinde aktif olan çevreler ve ortaya çıkan belgeler, medyanın tutumu ve bu süreçte önemli konumu bulunan Cumhurbaşkanlığı Makamı ele alınacaktır.

28 Şubat 1997 tarihli MGK Toplantısı sonrasında yaşanan siyasi gelişmeler anlatılmakla beraber bu dönemin Türk siyaseti açısından sonuçları araştırılıp, genel tespit ve değerlendirme yapılacak ve 28 Şubat sürecinin siyasi sonuçları Refah-Yol Hükümeti'nin iktidardan düşmesi ve kapatılması konuları ile Anasol-D Hükümeti'nin kurulması ele alınacaktır.

Çalışmamızın beşinci bölümünde ise bölümde ise; 28 Şubat 1997 Askeri darbesinin “*Türk Eğitim*” sistemine etkileri, askeri yönetim ve eğitim konuları ele alınacaktır, 28 Şubat sonrası eğitim alanında gerçekleşen ve uzun yıllar eleştirilmesine neden olan uygulamalarına değinilecektir. Türk siyasal hayatında ve Türk eğitim sisteminde büyük bir dönüm noktası olan ve tarihe “*28 Şubat Süreci*” olarak geçen bir

dönemin, Türk Eğitim Sistemine etkisi, bu etki ile beraber bu süreçte yaşanan olaylar ve eğitim sistemine olan etkileri ele alınacaktır.

Türkiye’de çeşitli dönemlerde eğitim seferberliği yaşanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren görülen bu eğitim seferberlikleri içinde hem eğitim müfredatının hem de okul binalarının yeniden yapılanmasını sağlayan 1997’den itibaren başlayan son eğitim seferberliği ile olmuştur. Temel eğitimin 5 yıldan 8 yıla çıkarılmasını kapsayan bu eğitim seferberliği müfredatta oluşturduğu temel değişikliklerden dolayı eğitim mekânlarında da köklü değişimleri mecbur hale getirmiştir.

Özellikle 28 Şubat 1997 Askeri darbesi ve öncesinde alınan MGK kararlarının en önemlileri belki de eğitim alanında gerçekleşmişti. Bu dönemde “8 Yıllık Kesintisiz Eğitim” tartışmaları gündeme gelmiş olmakla beraber meslek liselerinin, özellikle İmam Hatiplerin orta kısımlarının kapatılması kararları büyük tartışmalar yaratmıştır. MGK’nın 28 Şubat kararlarının ardından özellikle 18 Nisan 1999 seçimlerine kadar süren zaman diliminde 14 Ağustos 1997’de 8 yıllık kesintisiz eğitim kanunu TBMM’de kabul edildi. Bu kanunla İmam Hatip Liseleri dâhil Meslek Liselerinin ortaokul bölümleri kapatıldı. “Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitim”,16.08.1997 tarihinde yürürlüğe giren 4306 sayılı kanun kapsamında Türkiye’de uygulanmaya başlanan temel eğitim modelinin adı olarak anılmaya başlamakla beraber, 6-14 yaş arasındaki öğrencilerin eğitim ve öğrenim sürecini kapsamaktadır. Zorunlu Eğitim “Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitim” kavramında, her öğrencinin sekiz yıl eğitim almaya mecbur olduğu “zorunlu” sözcüğü ile ifade edilmiştir. 4306 sayılı kanun 1997-1998 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlamıştır. Böylece 28 Şubat kararları, 5 yıllık ilkokul ve 3 yıllık ortaokul eğitimi birleştirilerek sekiz yıllık kesintisiz bir ilköğretim sürecinin yasallaşmasını sağlamıştır. Sekiz yıllık eğitimin yasallaşmasında “kesintisiz” ifadesinin kullanılması bazı kesimlerce ortaokul ve lise düzeyinde din ağırlıklı eğitim veren İmam Hatip Okulları’nı etkisiz hale getirmek olarak nitelendirilmiştir. Çünkü bu yıllarda İmam Hatip Okulları’nın sayısı hızla artmakla birlikte bu okulların din adamı yetiştiren okullar olmaktan çıktıkları ifade edilmektedir. Diğer taraftan tüm dünyada temel eğitimin süresinin arttırılması doğrultusunda yapılan tartışmalar ışığında Türkiye’de de toplumsal gelişmelerin gereksinim duyduğu temel eğitimin sekiz yılda verilebileceği savunulmuştur (Çınar, Çizmeci, Akdemir, 2007, s.189-190).

Genel olarak 28 Şubat sürecinin Türk Eğitim sistemi üzerindeki etkileri ele alınıp geniş bir şekilde incelenecektir. Eğitim öğretim hakkı çerçevesinde İmam-Hatip okullarının konumu, bu sürecin Milli Eğitim ve Üniversitelere yansımaları, 8 yıllık kesintisiz eğitim kararının serüveni, Millî Eğitim Şurasında kesintisiz 8 yıllık eğitimle ilgili çıkan kararlar geniş bir şekilde ele alınacaktır.

Çalışmamızın altıncı bölümünde ise; araştırmanın yöntem bölümü, araştırmada izlenen bilimsel yaklaşımın “araştırma modeli”, araştırmanın “*evren ve örnekleme*”i, “*veriler ve toplanması*” ile “*verilerin çözümlenmesi ve yorumu*” gibi ayrıntılar açıklanacaktır. Yöntem, temel problemler ve alt problemler doğrultusunda araştırma kapsamına alınan evren ve örneklemin tanımlandığı, temel ve alt problemlerde ele alınan değişkenlere uygun verilerin toplanma biçimi ile alt problemlere ya da denencelere (hipotezlere) cevap olabilecek nicel veya nitel bulgular için uygulanacak analiz tekniklerinin açıklandığı bölüm olarak ifade edilmektedir.

Yedinci bölümde ise; araştırmanın amaçları doğrultusunda toplanan verilerin işlenmesinden sonra problem çözümüne ışık tutacak şekilde kullanıma hazır hale getirilen veriler bulgular yer alır. Bu bölümde “*28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri*” ile ilgili bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

Araştırmamızın son bölümünü oluşturan onuncu bölümde ise; araştırma problemi, yöntemi, her bir sonucun yorumu, çalışmanın sınırlılıkları ve bulguların ileriye dönük uygulamaları konusunda kısa bir özet yer almaktadır. Bu kısımda önemli olan araştırmayla ilgili en önemli sonuçların belirlenip yorumlanması yapılmış ve gerekli öneriler ifade edilmiştir.

1.1. Problem

Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi tarihi, aynı zamanda askeri darbeler tarihi olarak da bilinmektedir. Cumhuriyet tarihi içerisinde ve Türk toplumunun tarihsel geçmişinde askeri darbe ve müdahalelerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Cumhuriyet tarihimizin yaklaşık kırk altı yılı, fiilen askeri yönetimler, sıkıyönetim veya olağanüstü hal uygulamalarıyla geçmiş ve her askeri darbe ve müdahale etkisini uzun süre devam ettirmiştir.

“28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri” başlıklı çalışmamda ele alınan sorunlar şu şekilde sıralanabilir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ordunun özellikleri, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin darbeyi destekleyen tutumu ve ordunun davranışları ve söylemleri, asker - siyaset ilişkileri, askeri eğitim ve MGK’nın yeri ve önemi, 28 Şubat 1997 Askeri darbe öncesindeki siyasi ve sosyal gelişmeler, olay ve olgular zinciri olarak bilinen 28 Şubat süreci ve 28 Şubat kararlarının nedenleri ve sonuçları, bu dönem içerisindeki dış politika ve ülke siyasetine olan etkileri, 28 Şubat 1997 MGK Toplantısı, 28 Şubat süreci içerisinde ki aktif olan çevreler ve ortaya çıkan belgelerin yaşanan bu sürece etkileri, 28 Şubat 1997 tarihli MGK Toplantısı sonrasında yaşanan siyasi gelişmeler ve 28 Şubat sürecinin eğitim sistemi üzerindeki etkileri ele alınmakla beraber genel olarak Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi ortaklığında kurulan, yaklaşık 11 bir ay görevde kalan Refah-Yol Hükümeti döneminde ordu ve siyasal iktidar arasında ki yaşanan gelişmeler ile ordu, medya ve sivil toplum kuruluşlarının bu süreçte ki etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

28 Şubat 1997’de gerçekleşen Askeri darbenin üzerinden 17 yıl gibi uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen günümüzdeki kalıcı etkileri hala varlığını sürdürmektedir. Türk milletinin aşına olduğu darbe ve müdahaleler içerisinde 28 Şubat sürecinin nereye ve nasıl yerleştirilmesi gerektiği de bir başka önemli sorunu teşkil etmekle beraber 28 Şubat sürecinin siyasal, sosyal ve askeri boyutları ile ele alınıp incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasal ve yönetsel yaşamında, Türk ve dünya kamuoyunda önemli bir yer tutan 28 Şubat sürecinin yeri ve önemini incelemeye çalıştığımız bu çalışmada;

- *28 Şubat nedir?*
- *28 Şubat için post modern darbe denilebilir mi?*
- *28 Şubat sürecinde şariat ve irtica tehdidine göz yumdukları ve Türkiye’yi karanlık bir geleceğe sürükledikleri iddia edilen Başbakan Necmettin Erbakan ve Tansu Çiller ortak koalisyonu sonucunda kurulan Refah-Yol Hükümeti’ni iktidardan uzaklaştıran bir darbe miydi?*
- *28 Şubat bir darbeyse, bu darbeyi kim(ler) gerçekleştirmişti?*

- *28 Şubat 1997 tarihi MGK toplantısında alınan kararlar ile mi asker darbe yaptı?*
- *28 Şubat Kararları özü itibariyle kimleri hedef almıştı?*
- *28 Şubat süreci içerisinde İmam Hatipliler, başörtülüler ve Kur'an kursları irtica tehdidi sayılıyor muydu?*
- *28 Şubat sürecinin Milli Eğitim Sistemi ve Üniversiteler üzerindeki etkisi var mıdır?*
- *28 Şubat 1997 Askeri Darbesi'nin Türk eğitim sistemi üzerindeki etkileri nelerdi? Vb. sorular birer sorun olarak ele alınmıştır.*

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı “28 Şubat 1997 Askeri darbesi ve Türk Eğitim sistemi üzerindeki etkilerini” araştırmaktır. Bu araştırma Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihinin en önemli olaylarından biri olan ve tarihe “28 Şubat Süreci” olarak geçen bir dönemi ifade etmekle beraber, Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi ortak koalisyonu sonucunda kurulan, yaklaşık 11 ay görevde kalan Refah-Yol Hükümeti döneminde ki ordu-siyaset-iktidar arasındaki yaşanan gelişmeleri araştırmaktır. Bununla beraber bir döneme damgasının vuran RP ve DYP koalisyon ortaklığında kurulan Refah-Yol Hükümeti döneminde ki, siyasal iktidar ve ordu arasındaki ilişkinin incelenmesi, 28 Şubat 1997 MGK kararları öncesi ve sonrası yaşanan olayların ele alınması ve alınan kararların analiz edilmesi ve yaşanan bu sürecin diğer askeri müdahalelerden farkına ve günümüz siyaset atmosferine olan uzantıları ortaya çıkarmak ve analiz etmektir. 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısı sonrasında “28 Şubat” süreci olarak adlandırılan bu süreçteki tutumu ele alınmakla beraber Türk eğitim sistemi üzerindeki etkileri araştırılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın amacı 28 Şubat 1997 tarihi MGK Kararlarının öncesi ve sonrasının analizini yapmak, yaşanan 28 Şubat sürecinin diğer Askeri darbelerden olan farkına ve günümüze olan etkilerini incelemek ve bu süreçte ordu-iktidar ikileminin nasıl bir tavır izlediğini ortaya koymaktır. 28 Şubat süreci içerisinde basın ve medya organları başta olmak üzere sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, çeşitli sermaye çevreleri, sendikalar

vb. kuruluşların neden askere ve darbeye destek verdikleri de ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızdaki temel amaçlarımız; söz konusu süreç içerisindeki gelişmeleri bir bütünlük içerisinde belirleyerek 28 Şubat 1997 Askeri darbesi ve Türk Eğitim sistemi üzerindeki etkilerini araştırmaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

“28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri” adı altında hazırlanan bu çalışmada araştırmanın önemi Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihinde “ezber bozan bir darbe” olarak ifade edebileceğimiz 28 Şubat dönemi, 28 Şubat 1997 tarihli MGK Toplantısı ve ardından alınan kararların sebep, sonuç ve yansımalarıyla bütüncül olarak incelemeye çalışmaktır. Araştırmanın bu bağlamda önemini ortaya koyan özellikle 28 Şubat dönemi içerisinde geçmişte yaşanan darbelerde olduğu gibi klasik anlamıyla fiili bir darbe söz konusu olmamıştır. 28 Şubat gibi zorlu bir süreçte basın ve yayın organları başta olmak üzere sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, sermaye çevreleri, yargı ve sivil bürokrasi mensupları ve sendikaların desteği alınarak 28 Şubat 1997 tarihi MGK Toplantısında alınan kararlar adeta hükümete dayatılmış, milletvekilleri baskı ve şantajla istifa ettirilmiş, seçilmiş bir hükümet istifaya zorlanmıştır.

Türkiye’de Askeri darbeler zincirinin sonuncusu olan ve etkileri günümüzde de devam eden sosyal, siyasal ve ekonomik sonuçlar doğuran 28 Şubat 1997 Askeri darbesinin oluşumu, nedenleri, sonuçları ve etkileri bakımından incelenecektir. Araştırmanın önemi sadece yukarıdaki anlatılanlarla sınırlı kalmayıp yaşanan bu sürecin Türk eğitim sistemine etkileri araştırılacak, darbenin etkisi ile şekillenen ilk, orta, lise ve yükseköğrenim kurumları ve onların eğitim programlarının yanı sıra Milli Eğitim teşkilatında ve Üniversitelerde meydana gelen değişiklikler öncesi ve sonrası karşılaştırmalı olarak ele alınıp darbe sonrası eğitim politikaları ve uygulamaları incelenecektir.

Çalışmamız bu ana unsurlar üzerinde temellenmiş ve tabir yerinde ise Türkiye Cumhuriyeti yakın tarihinin kilometre taşlarından olan 28 Şubat sürecindeki siyasi ve sosyal olaylar ele alınmıştır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilmesini sağlamak ve belirtilen amaçlara ulaşabilmek için çeşitli sınırlamalar yapılmıştır. “28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri” başlıklı çalışmada; Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihinde ordunun özellikleri, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin darbeyi destekleyen tutumu ve ordunun davranışları ve söylemleri, asker - siyaset ilişkileri, askeri eğitim ve MGK’nın yeri ve önemi, 28 Şubat 1997 Askeri darbe öncesindeki siyasi ve sosyal gelişmeler, olay ve olgular zinciri olarak bilinen 28 Şubat süreci ve 28 Şubat kararlarının nedenleri ve sonuçları, bu dönem içerisindeki dış politika ve ülke siyasetine olan etkileri, 28 Şubat 1997 MGK Toplantısı, 28 Şubat süreci içerisinde ki aktif olan çevreler ve ortaya çıkan belgelerin yaşanan bu sürece etkileri, 28 Şubat 1997 tarihli MGK Toplantısı sonrasında yaşanan siyasi gelişmeler ve 28 Şubat sürecinin Türk Eğitim sistemi üzerindeki etkileri ile beraber Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi ortaklığında kurulan, yaklaşık 11 bir ay görevde kalan Refah-Yol Hükümeti döneminde ordu ve siyasal iktidar arasında ki yaşanan gelişmeler ile ordu, medya ve sivil toplum kuruluşları, sermaye çevreleri, üniversiteler, yargı ve sivil bürokrasi mensuplarının yaşanan bu süreçte ki etkileri ile sınırlı tutulmuştur.

Bu amaç doğrultusunda yukarıdaki yapılan çalışmalarla beraber YÖK tez merkezi, TBMM Kütüphanesi, TBMM Araştırma Komisyon Raporları, 28 Şubat İddianameleri I-II, Ankara Millî Kütüphane ve ulusal veri tabanları taraması yapıp; 28 Şubat 1997 Askeri darbesi ve darbenin eğitim üzerindeki etkileri ile ilgili yapılan çalışmalar başta olmak üzere araştırma konusu ile ilgili kitaplar, gazete haberleri, makaleler, dergiler, köşe yazıları, anılar ve konumuz ile ilgili çalışılmış olan yüksek lisans ve doktora tezleri ile konumuz sınırlı tutulmaya çalışılmıştır.

1.5. Araştırma Soruları ve Varsayımlar

Bu araştırmanın temel amacı 28 Şubat 1997 Askeri darbesi ve Türk Eğitim sistemi üzerindeki etkilerini araştırmaktır. “28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri” adı altında hazırlanan bu çalışma aşağıda belirtilen varsayımlardan hareketle gerçekleştirilmiştir. Ayrıca araştırmada, bu varsayımların doğruluk dereceleri de belirlenmeye çalışılmıştır.

1. *Refah Partisi mutlaka hükümet kurmalı mıydı? Muhalefet partisi olarak kalıp ilk seçimlerde tek başına iktidara gelebilir miydi?*
2. *Başbakan Erbakan 28 Şubat 1997 tarihi MGK Toplantısında yumruğunu masaya vurarak daha dik bir duruş neden sergileyemedi?*
3. *28 Şubat süreci şeriat ve irtica tehdidi başta olmak üzere hükümet boşluğu ve hükümet iradesinin açıkça ortaya konmamasından mı doğdu?*
4. *28 Şubat'ta Başbakan Erbakan neden istifa etmedi?*
5. *Başbakan Erbakan yaşanan süreç sonunda istifa etmeyip 54. Hükümet ile devam etseydi 28 Şubat sonrasında yaşananlar yine olur muydu?*
6. *Askerin, siyasi parti liderlerinin, sivil toplum kuruluşlarının, basın ve medyanın 28 Şubat sürecine etkileri nasıl olmuştur?*
7. *28 Şubat sürecinde dış güçlerin etkisi olmuş mudur?*
8. *28 Şubat 1997 MGK Toplantısı sonrasında yaşanan süreçte eğitim alanında değişiklikler olmuş mudur?*
9. *8 yıllık kesintisiz eğitim kararının tarihi MGK' da ki serüveni nasıl olmuş ve asker baskısının olması bu kararın çıkışında etkili olmuş mudur?*
10. *Üniversiteye giriş sınavındaki katsayı uygulaması İmam Hatip Lisesi öğrencilerini, yükseköğretimle ilgili tercihlerini belirlemelerinde nasıl etkili olmuştur?*

1.6. Kavramların Tanımı ve Önemi

Bir konunun daha iyi anlaşılabilmesi ve değerlendirilebilmesi için konu içerisindeki kavramların bilinmesi oldukça önemlidir. Konu içerisindeki önemli kavramların somut olarak ele alınıp tanımlanması söz konusu kavramların ve tanımlamaların daha iyi anlaşılması sağlamakla beraber konu üzerine farklı düşünce ve açılımları da beraberinde getirmektedir. Anlatılan konu ile ilgili kavramların tanımlamaları tam olarak bilinmiyorsa ya da kullanılan kavramlar başka kavram içerisinde tanımlanıyorsa bu durum beraberinde kavram kargaşasını doğurmaktadır.

Çalışmamızda böyle bir sıkıntının yaşanmaması için ilk olarak kavramların tanımı ve önemi üzerlerinde durulacaktır. Genel olarak konunun daha iyi anlaşılabilmesi, olası kavram kargaşasının önüne geçilmesi ve kavramların daha iyi anlaşılıp değerlendirilmesi için “*Cumhuriyet, Darbe, Hükümet Darbesi, Askeri Darbe ve Post-Modern Darbe*” kavramlarının tanımlamaları yapılacaktır.

1.6.1. Cumhuriyet:

Cumhuriyet kavramı dilimize Arapça’dan girmiş olan “*Cumhur*” kelimesinden doğmuş bir rejimin adıdır. Arapça kökenli “*Cumhur*” kelimesi yine “*halk, yığın, kalabalık*” anlamlarına gelmektedir. Cumhuriyet ise “*yönetim şekli olmanın yanında halk ve kalabalıkların kendini yönetmesi, yönetim şekli*” demektir. “*Cumhuriyet kavramı siyaset felsefesi ve siyaset biliminde kullanılan önemli kavramlardan birisidir*” (Özdemir, 2007, s.373). Kavramın Fransızca karşılığı olan République ise “*kamusal varlık, cumhurluk*” anlamlarına gelmektedir (Büyük Sözlük fr.tükçe, 1990, s.520-521). “*Siyasal sistem olarak Cumhuriyet ise Sparta orijinli olup, demokrasiyi bünyesinde barındırır ve irsîliği reddeder*” (Aktaş, 2011, s.8). “*Cumhuriyet Arapça bir sözcüktür. Bir devlet ve hükümet biçimi olan Cumhuriyet, en genel anlamıyla bir ülkedeki temel organların, halkın yaptığı bir seçimle işbaşına gelmesidir. Bu sistemde egemenlik toplumun bütün kesimlerine aittir. Bütün vatandaşlar devlet yönetimine eşit olarak katılırlar ve devlet ise halkın ortak iradesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Özellikle bir ülkenin rejiminin Cumhuriyet olabilmesi için o ülkenin devlet başkanının ve siyasi kadroların seçimle işbaşına gelmiş olmaları gerekmektedir. Modern anlamlı ile demokrasinin en gelişmiş şekli ile olan Cumhuriyet, bir tarihi gelişmenin sonucudur*” (Ertan, 2012, s.164). Bununla beraber Cumhuriyet devlet yönetiminde halkı temsil edecek kişilerin düzenli aralıklarla seçilmesi ve halkın özgür iradesi ile bu kişileri seçimle işbaşına getirme esasına dayanmaktadır. “*Cumhuriyet; seçim aracı ile iktidarın halk çoğunluğunun tercihine göre belirlendiği; yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin birbirine karşı bağımsız ve birbirini dengeli bir biçimde denetleme esası üzerine kurulu yönetim sistemi*” (Aktaş, 2011, s.9) olarak da tanımlanabilir. Bununla beraber Cumhuriyet kavramı birçok kişi tarafından da tanımlanmıştır. Örneğin; Hilmi Ziya Ülken’e göre Cumhuriyet; “*Devletin bir soydan gelen aile veya ailelerle değil, millet tarafından seçilmiş bir başkanla temsil edilmesinden ibaret olan siyasî şekil*” (Ülken,

1969, s.89) olarak ifade etmiştir. Yukarıdaki tanımlamalardan anlaşılacağı üzere Cumhuriyet seçimle işbaşına gelmiş bir devlet başkanının öngörmektedir. *“Cumhuriyet kavramında en dikkat çeken nokta ise iktidarın bir aile ya da hanedanın tekelinde olmaması ve miras yolu ile devredilmemesidir”* (Aktaş, 2011, s.9).

Siyasi tarihimize baktığımızda, gerek Osmanlı Döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde darbeler ve müdahaleler oldukça sık yaşanmıştır. Türk milleti darbelere ve müdahalelere oldukça aşina olmasının yanında özellikle Cumhuriyet tarihinde üç klasik darbe, bir post-modern darbe ve bir de e-Muhtıra olarak bilinen toplam beş müdahale yaşanmıştır. Genel olarak darbelerin çıkış noktasına baktığımızda ise darbecilerin kendilerine meşrutiyet sağlama çalışmaları, rejimi koruma ve kollama görevini kendilerinde görme olarak bilinmektedir. Ancak yaşanan bütün darbe ve müdahaleler sonrasında başta Cumhuriyet ve Demokrasi olmak üzere birçok kurum doğrudan veya dolaylı olarak zarar görmüştür.

1.6.2. Darbe:

Darbe Arapça *“arbe”* isim kökünden gelen bir kelime olup yaygın olarak sözlükler de *“Bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükümeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi”* anlamına gelmektedir. Darbe, siyasi iktidarın güç kullanılarak veya güç kullanma tehdidiyle, yasal olmayan yollardan değiştirilmesidir (TDK). Darbe; sözlük anlamı olarak *“vuruş, vurma, çarpma; musibet ve bela”* anlamlarına gelmektedir (Aktaş, 2011, s.9). Darbe genellikle bir ülkedeki en örgütlü ve kapsamlı silahlı güç olan ordu veya onun desteklediği bir grup eliyle gerçekleştirilir ve darbeden sonraki düzen ise aynı güç tarafından korunur, desteklenir ve sürdürülür. Darbeler; insan hak ve hürriyetlerinin, hangi elin tuttuğundan asla emin olunmayan, bir silahın namlusuna asıldığı uygulamalardır. Özellikle darbe kavramının tanımlarına bakıldığında dikkat çeken husus yapılan eylemlerde baskı ve zor kullanılması, bu eylemler sonucunda hükümet değişikliğinin yaşanmasıdır. Darbe zor kullanılarak hükümetin devrilmesi veya iktidarda olan siyasi otoritenin uzaklaştırılmasıdır. Bu bağlamda hükümet darbesine değinmek yararlı olacaktır.

1.6.3. Hükümet Darbesi:

Hükümet Darbesi; *“mevcut iktidarın herhangi bir güç ya da güçler birliği devreye sokularak gayr-i meşru ve gayr-i hukuki yollardan iktidardan uzaklaştırılmasına”* denir (Özdemir, 2011, s.3). *“Hükümet darbesi mevcut yönetimin herhangi bir güç ya da güçler ittifakı sonucunda iktidardan uzaklaştırılmasıdır”* (Aktaş, 2011, s.10). Özellikle darbe; baskı ve zor kullanılarak mevcut siyasi otoritenin düşürülmesi ya da değiştirilmesidir. Bunun doğal sonucu olarak ise hükümet darbesi kavramı ortaya çıkmaktadır. Yapılan bu baskı ve zorlamalar yasal ve hukuki olmayan eylemlerdir. Birtakım güçler tarafından, meşru olmayan bir zeminde devlet yönetimine baskı ve güç kullanarak hükümeti iktidardan uzaklaştırma ve mevcut olan devlet yönetimini değiştirme eylemi olarak da bilinmektedir. Hükümet darbesi devletin resmî kurumları tarafından gerçekleştirilmektedir. Tarih boyunca Türkiye’de hükümet darbesini gerçekleştiren kurum TSK olmuştur (Aktaş, 2011, s.10).

Şakir Altay’ın 1962 yılında yaptığı hükümet darbesi tanımı, *“Bir memlekette siyâsî kuvvetin tamamını cebir ve kuvvetle, icabında silahla zapt veya buna teşebbüstür. Milletleri idare edenlerin zulüm ve kanunsuz hareketleri bazen bu yolu zaruri kılar”* (Aktaş, 2011, s.10) şeklindedir. Hükümet darbesini yapan kişiler halk ya da halkın desteklemiş olduğu kurumlar değil; bizatihi-i devletin resmi organıdır. Tarih boyunca da hükümet darbesini gerçekleştiren kurum TSK olmuştur. Anlaşıldığı üzere halkın darbelerde herhangi bir desteği ve etkisi olmamıştır. Özellikle hükümet darbesini yapan kişi ya da kişilere, devletin bütün kanalları ile iletişimi güçlü olan bir lider gerekmektedir. Çünkü darbe sonrasında hükümetin bütün siyasi organları darbe yönetiminin etkisi altına alınacaktır. Darbe gerçekleştiğinde hükümet dairelerinin tamamı etki altına alınır. Özellikle ulaşım kanallarından olan radyo, televizyon, PTT ve TRT ilk olarak idare altına alınan kurumların başında gelmektedir. Nitekim 27 Mayıs 1960 Askeri darbesinde ilk olarak PTT ve TRT yayın ve haberleşme kanalları askeri yönetim tarafından ele geçirilmiştir.

Maalesef Türk Tarihi’nde sıkça rastlanan ve tarihsel bir gerçek olarak hükümet darbesi Osmanlı döneminde genellikle yeniçeri, ulema, esnaf ve eşrafın ittifakı ile gerçekleşirken, Cumhuriyetten sonra ordu, basın ve üniversite birlikteliği sonucunda ortaya çıkabilmiştir (Özdemir, 2011, s.3).

1.6.4. Askeri Darbe:

Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi tarihi aynı zaman da bir askeri darbeler tarihidir. “*Askeri darbe*” kavramına baktığımızda özellikle Tarih boyunca askeri darbeler yaşanmış ve etkileri uzun yıllar devam etmiştir. Darbe bir sonuçtur. Bütün sonuçlar gibi anların değil süreçlerin ürünüdür (TBMM, 2012, s.5). Anlaşılacağı üzere darbe bir sonuçtur, ancak bu sonucun uzun bir hazırlık safhası bulunmakla beraber uzun süreli bir olgunun ürünüdür. Cumhuriyet tarihindeki darbelerin mimarı bizatihi-i askerler olmuş ve mevcut iktidarı zorla yönetimden uzaklaştırmışlardır.

Askerî darbe, “*Devletin askerî kurumlarına mensup kişi veya kişilerin ani olarak anayasal olmayan yollarla hükümeti devirme ve iktidarı ele geçirme amacıyla yaptıkları hareket*” (Aktaş, 2012, s.12), “*Anayasal kaidelere bağlanmış güç kullanma yetkisinin, askeri bürokrasi hiyerarşisi içinde veya dışında kalan bir grup tarafından gasp edilerek kullanılması*” şeklinde ifade edilmektedir (Sunay, 2010, s.2).

Devletin çıkarlarını iç ve dış güçlerden koruma ve her ne sebeple olursa olsun ülke bütünlüğüne yapılan her türlü müdahalenin karşısında durma misyonunu yüklenen askerde, Askeri darbe geleneğinin başlangıcı İttihat ve Terakki ideolojisine dayandırılabilir. II. Meşrutiyet, Sultan Abdülhamit'in tahttan indirilmesi, Bab-ı Ali Baskını gibi olaylar askerin siyasete doğrudan müdahalesi ve Askeri darbe geleneğinin başlangıcıdır (Tüylü, 2012, s.9).

Türk Tarihi'ne bakıldığında uzak geçmişten itibaren yaşanan darbelerin genellikle askerler tarafından gerçekleştirildiğine şahit olunmaktadır (Aktaş, 2012, s.12). Türkiye'de ordunun politikada ki etkinliği Cumhuriyet'le başlamış bir olgu değildir. Osmanlı'da ve Osmanlı'dan önce kurulan Türk-İslam Devletlerin de de ordu siyasette belirleyici bir aktör durumundaydı (Söğütlü, 2000, s.56). Bu belirleyici etkin konum zaman zaman ordunun siyasete karışmasını beraberinde getirmiş olmakla beraber Askeri müdahalelerde kaçınılmaz olmuştur. Özellikle Osmanlı Devletinde isyan edip padişaha başkaldıran Yeniçeri askerleri padişahı alaşağı ederken Cumhuriyet döneminde ise seçimle işbaşına gelmiş olan hükümetler askerler tarafından baskı ve zor kullanarak mevcut yönetimden uzaklaştırılmıştır. Bu durum ise ülkede gerçekleşmiş olan darbelerin “*Askerî Darbe*” olarak nitelendirilmelerine olanak sağlamıştır. Bu durum ise ilk olarak 27 Mayıs 1960 Askeri darbesi, 12 Mart 1971 ve son klasik darbe

diye bilinen 12 Eylül 1980 Askeri darbesini beraberinde getirmiştir. Klasik darbelerin yanında 28 Şubat 1997’de post-modern darbe diye bilinen bir müdahale ve 27 Nisan 2007 tarihinde ise e-Muhtıra dönemi yaşanmış ve TSK sivil hükümetler üzerinde ki etkinliğini sürdürme yoluna gitmiştir.

1.6.5. Post-Modern Darbe:

Post Modern kavramının ilk olarak hangi zamanda ve kim tarafından kullanıldığı konusunda Türkiye’de bir ittifak gözükmese de konu ile ilgili dünyada yayımlanmış literatür incelendiğinde farklılıklar göze çarpmaktadır. Türkiye bilgi piyasasında mevcut olan bilgi post modern kavramının Hispanik kökenli olduğu ilk kez 1934’te, Madrid’de yayınlanan Federico de Onis’in Antologia de la poesia espanola e hispano – americana (İspanyol ve Amerikan Şiir Antolojisi) isimli eserinde yer alır. Federico de Onis’e göre post modern kavramı “*modernizmin kendi içindeki muhafazakâr gerileyişi*” ni ifade eder.

Oysaki son zamanlarda post modern kavramının ilk olarak 21. yüzyıl Batı kültürünün Nihilizmini tanımlamak için Alman filozof Rudolf Pannwitz tarafından kullanıldığı ortaya çıkmış ve post modern kavramı İngiltere’de ilk defa 1939’da kullanıma sokulmuş ve iki farklı anlam yüklenmiştir. Bunlardan birincisi teolog(ilahiyatçı) Bernard Iddings Bell olup, post modern kavramını “*modern laikliğin başarısızlığını tanıma / ortaya koyma ve dine geri dönüş*” anlamında kullanılmıştır (Özdemir, Aktaş, Şimşek, 2008,s. 327-328). Bu tanımlamalarının yanında modernite ve postmodernite kavramlarının birçok tanımı olmakla beraber konumuz ile ilgisi olması açısından tanımlamalar yeterli görülmekle beraber konumuz ile yeri geldikçe değinilecektir.

Modernleşme kavramı, çok boyutlu olduğu gibi oldukça sık kullanılan ve düşünsel dünyada önemli ağırlığa sahip bir kavramdır. Modernleşme kavramı, M.S.5.Yüzyılda “*modo*” kökünden üretilmiş, Latince bir kavramdır. Kökünün anlamı; “*en son, en iyi, şimdi, hemen şimdidir*”. Modo kökü, Türkçeye moda olarak geçmiş ve hemen hemen moda ile aynı anlamı taşımaktadır (Özdemir, 2011, s.120). Bununla beraber dilimize moda olarak geçen modo kelimesinin kök anlamı, “*en son yeni*” demektir (Özdemir, 2011, s.4). Post Modern kavramı ilk olarak 1930’ların Hispanik

dünyasında, İngiltere ile Amerika'da ortaya çıkışından bir kuşak önce belirmeye başlamıştır. Postmodernismo terimini, Dnamuno ile Ortega'nın dostu Federico de Onis ortaya atmıştı. De Onis bu terimi, “*modernizmin kendi içindeki muhafazakâr gerileyişi*” olarak tanımlamıştı (Özdemir, 2004, s.312). Modernleşme; devleti ve toplum kültürünü çağına uydurarak canlandırmak, güçlendirmek ve böylece varlığını devam ettirmek gayesini güder. Modernleşme, nihai ideal bir amaç olarak değil toplumun yaşam standardını yükseltme, devlet karşısında hakların koruma aracı olarak ele alınmalıdır (TBMM, 2012, s.64).

İlhan Tekeli ise; “*postmodernizmi insanın kaderini yeniden insanın eline vererek, İnsanı özgürleştirmek amacıyla oluşturulan güçlü bir eleştirel akım*” olarak tanımlamak suretiyle kavrama olumlu bir bakış yapmıştır (Özdemir, 2004, s.312).

Gencay Şaylan'da; “*post-modern söylem, insanın gelişmesinde, modernitenin deyimiyle tarihin ileriye doğru yürüyüşünde çok önemli bir yere sahip olduğu söylenebilen kritik düşüncenin ya da sorgulama geleneği mirasçısı olarak nitelenebilmektedir*” diyerek postmodernizmin eleştirilebilir olduğuna dikkat çekmiştir (Şaylan, 2002, s.31).

Yukarıda modernleşme ve postmodernizm kavramalarına açıklık getirilmeye çalışılmış olmakla beraber özellikle “*postmodern tarih*” kavramı da dikkat çekmektedir. *Post-modern tarih*, “*eleştirel, yorumsamacı, kuşkucu, göreceli, demokrat, çoğulcu, eklektik (multidisipliner) bir anlayışa sahiptir ve bu anlayışın temel ilkeleri, süreksizlik, parçalanma, kişilik ve belirlenemezliktir*” (Özdemir, 2004, s.319).

Post-Modern darbe 1997 yılı Şubat ayında yapılan MGK'nın aylık toplantısı sonucu alınan ve 28 Şubat Kararları diye bilinen kararlar ile gelişen olayların ilk olarak Radikal Gazetesi yazarı Türker Alkan'ın 13 Haziran 1997 tarihli ve “*Post Modern Bir Askerî Müdahale*” başlıklı yazısında tanımlanmasıyla gündeme gelmiş ve Cengiz Çandar'ın etkisiyle yabancı basında da kullanılmaya başlanmıştır. Bu sözün ilk olarak Cengiz Çandar tarafından kullanıldığı iddia edilse de, Çandar ilk olarak 28 Haziran 1997 günkü yazısında bu olaydan “*Post Modern Darbe*” diye söz etmektedir. Yabancı basında da “*28 Şubat Kararları*” süreci kendisinden “*post modern darbe*” olarak söz ettirmiştir. Siyasi literatüre giren bu tanımlama ile birlikte 28 Şubat süreci birçok kitaba da konu olmuştur.

28 Şubat süreci sırasında TSK içinde dönemin Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı yerine iki ismin dikkat çektiği görülmektedir. Bu isimler dönemin Genelkurmay 2. Başkanı Çevik Bir ile Genelkurmay Genel Sekreteri Tümgeneral Erol Özkasnak'ın adları daha çok ön plana çıktı bilinmektedir. 2001 yılında bir televizyon programına katılan dönemin Genelkurmay Genel Sekreteri emekli Tümgeneral Erol Özkasnak, 28 Şubat Süreci'ni "*post-modern bir darbe*" olarak tanımlayan bazı yazarları haklı bulduğunu ifade etmiştir.

28 Şubat süreci niçin "*post modern darbe*" sorusu elbette akıllarda bir soru işareti olarak kalmıştır. 28 Şubat süreci doğrudan TSK'nın diğer klasik darbelerde olduğu gibi askerin yönetime el koyduğu bir model olarak ortaya çıkmadı. Bunun en önemli nedeni, Türkiye'nin artık böylesi bir darbenin yapılması değilse de sürdürülmesi bakımından elverişli olmaktan çıkması idi. Çünkü dünya ile çok yönlü bağlar kurulmuş, çeşitli siyasi ve ekonomik sahalarda anlaşmalar yapılmış ve artık bu süreçte bir darbe yapmak demek herkesin gündelik hayatını etkileyecek ve olumsuz sonuçlar doğuracak bir dönemi başlatacaktı. Artık 1980'li ya da öncesinin toplumu yoktu. Doğrudan darbe yapmış bir güçle de ülkeyi yönetmek ve kontrol etmek kolay değildi. Doğrudan darbe yerine mevcut iktidarı darbenin gölgesi ile terbiye etmek oto kontrolü kendi eline almak ve sorumluluğu başka bir iktidara yıkmak daha kolay olsa gerekti (Bostancı, 2012, s.88).

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ SİYASİ TARİHİNDEN ORDUNUN ÖZELLİKLERİ

2.1. Türkiye’de Ordunun Özellikleri

Tarihsel olarak bakıldığında Osmanlı İmparatorluğu’nda başlayan modernleşme hareketleri ilk olarak ordu da başlamıştır. Özellikle Osmanlı Devlet’i içerisinde ordunun önemli bir yer tutması, merkezi bürokrasi içerisinde daima etkin konumda olması ordunun daima el üstünde tutulmasına sebep olmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti’nin son dönemlerine doğru ekonomik ve toplumsal sorunların ortaya çıkması, devletin bu sorunlar karşısında yeterli önlem alamaması ve en önemlisi de Osmanlı Devleti’nin çağın gerisinde kalması ve askeri güç bakımından Avrupalı Devletlerin gerisinde kalması vb. gibi nedenler Osmanlı Devleti’nde yenilik hareketlerini beraberinde getirmiştir. Osmanlı Devleti’nde değişiklik ilk önce orduda başlamış olmakla beraber zamanla diğer kurumlarda da etkili olmuştur. Bu gibi gelişmelerin sonucu olarak Batılılaşma hareketlerinin önderliği siyasal bir anlayışla askeri bürokrasi tarafından üstlenilmiştir (Hongur, 2006, s.19).

William Hale’ye göre; *“Türkiye’de askerlerin ülkenin önde gelen modernleştiricileri ve yenilik önderleri arasında oldukları görüşü çevresinde modernleşme çalışmaları başlatılmış olmakla beraber özellikle 19. ve 20. yüzyıl başlarının deneyimlerinin bu inanca geçerlilik kazandırdığını belirtmektedir”* (Hale, 1996, s.277). Osmanlı Devleti’nin gerileme ve dağılma sürecine girmesiyle beraber özellikle ordunun devletin sınırlarını, topraklarını ve padişahın bu topraklar üzerindeki egemenlik haklarını koruma vazifesi oldukça güçleşmiştir. Zayıflayan bu devlet otoritesi karşısında orduda zaman içerisinde siyasallaşmanın başladığı, padişahın mutlak otoritesine tabi olan ordunun bu otoriteden zamanla sıyrıldığı bilinmektedir. Bu dönem içerisinde özellikle Yeniçerilerin isyan ve faaliyetleri ordu-siyaset ilişkisi bakımından oldukça önemli ve dikkat çekicidir. Özellikle bu dönem içerisinde devlet yönetimine ve

mutlak otoriteye karşı isyan ve muhalefet hareketlerinin yoğunlaştığı, Yeniçeri isyanları sonucunda padişahların tahtan indirilmesi ve hatta öldürülmesi olaylarına yol açmıştır.

Osmanlı ordusunun politikaya karışması 1876 yılından sonra önü alınmaz bir hâle gelmiş, ilk defa subaylarda başlayan bu hal, 1908 yılından sonra bütün orduya sirayet etmiş ve neticede Babiâli Baskını, Balkan Harbi uniformaların siyaset meydanlarına asılmasına sebep olmuştur (Özdağ, 1991, s.88).

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e devreden en örgütlü ve güçlü kurumun ordu olduğunu söyleyebiliriz (Hongur, 2006, s.19). Özellikle Kurtuluş Savaşı'nı örgütleyen, Cumhuriyeti ilan eden ve Türk Devletini kendileri tarafından belirlenen ilkeler doğrultusunda yeniden yapılandıran kadrolarının asker ya da asker kökenli (Demirel, 2004, s.360) olması, TSK'nın Cumhuriyetin ilan edilmesinde etkin bir konumda bulunması, rejimi koruma ve kollama görevini daima kendisinde görmesi, modernleşme çalışmalarının başladığı ilk kurumun ordu olması, ordunun sahip olduğu tarihi ve kültürel miras ordunun siyasi özerkliğini beraberinde getirmiş olmakla beraber Cumhuriyet'in ve Osmanlı mirası üzerine kurulan yeni Türk Devleti'nin siyasi boşlukları daima ordu mensupları tarafından doldurulmuştur.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra çıkarılan yasa ile ordu mensuplarına siyasetin yasaklanması, ordunun siyasetteki etkililiğini sınırlamak ya da sona erdirmek amacını taşımaktan uzaktır (Hongur, 2006, s.19). Kurtuluş Kayalı'nın, *“Atatürk'ün padişahlığın kaldırılmasını öneren ve sonra tadil edilerek kanunlaşan tasarının meclis komisyonun da görüşülmesi sırasında söylediği, “Burada toplananlar, Meclis ve herkes meseleyi tabii olarak karşılırsa, sanırım ki uygun olur. Aksi takdirde, yine gerçek, usulüne uygun olarak ifade edilecektir. Fakat belki de bazı kafalar kesilecektir”* (Kayalı, 2012, s.40-41) şeklindeki açıklaması yine güvenilen gücün ordu olduğunu göstermektedir. Bunun yanında ordunun kendi içindeki gücünden almış olduğu özerklik sayesinde sivil hükümet içerisindeki boşluklara yine kendi adamlarını yerleştirme politikası, önemli makamlarda bulunan kişileri istifa ettirme ve o makamlara kendi adamlarını atama politikası ordunun Cumhuriyet sonrası ordu-siyaset ilişkisi açısından oldukça önemlidir.

Emre Kongar, *“Türkiye'de Silahlı Kuvvetlerin siyasal sürece karıştıkları eylemlerin özelliklerini anayasacılık, batılılaşma, laiklik, tepeden inmece olarak nitelendirmektedir”*. Batılılaşma çabaları anayasal eylem çerçevesinde ortaya

çıkıldığından meşruiyet kavramının gelişmesine yol açmıştır. Padişahın baskısı karşısında anayasacılık adına siyasete karışan askerler, bu davranışlarının gerekçesi olarak da “Meşruiyet” kavramını geliştirmişlerdir. Askeri bürokrasinin “Batılılaşma” ya inanması nedeniyle Batı tipi bir toplum yaratma amacı ordu için siyasete karışmanın başka bir gerekçesi olmuştur. Askeri bürokrasi, anayasacılık, batıcılık ve laiklik gibi kavramlar halk desteğinden yoksun olduğu için siyasal olarak “tepeden inme” bir yaklaşım uygulamıştır. Bu yaklaşım halkın devletten daha da fazla uzaklaşmasına neden olduğundan, halk desteğinden yoksun ve baskıcı uygulamalar biçiminde ortaya çıkmıştır (Kongar, 2004, s.650). Ordunun siyasal-toplumsal ağırlığının zaman zaman derecesi değişse de sürekli hissedildiği bilinmektedir. Bu etki ve ağırlık ise Osmanlı Devleti’nde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de yaşanan Askeri darbe ve müdahalelerle kendini her on yılı aşkın bir zaman diliminde göstermiştir.

Ordunun siyasi yaşama karıştıkları eylemlerin niteliklerinden biri de “laiklik” tir (Hongur,2006, s.21). Laiklik terimi Grekçe orjinli olup, laos ismi üzerinden laikos sıfatı şeklinde üretilmiştir. Laos; “*halk, kalabalık, kitle, yığın*” anlamındadır (Özdemir, 2011, s.97). Laikliğin felsefi, sosyolojik, hukuki, lügat ve siyasi bakımdan birçok tanımı yapılmıştır. Özellikle siyasi bakımdan laiklik; “*devlet otoritesinin veya siyasi iktidarın meşruluğunun ilahi değil, dünyevi bir kaynağa (halka, ulusa) dayanmasıdır*” (Özdemir, 2011, s.98) şeklinde tanımlanabilir. Türk inkılabının büyük lideri Atatürk ise laikliği şöyle tanımlamıştır: “*Laiklik sadece din ve dünya işlerin ayrılması demek değil, bütün yurttaşların vicdan, ibadet ve din hürriyetlerini tekeffül etmek demektir*” (Özdemir, 2011, s.99) şeklinde izah etmiştir.

Ordunun siyasi yaşama karıştıkları savı doğru olmakla beraber, özellikle laiklik alanında oldukça etkili gelişmeler yaşanmıştır. Ordu, laiklik alanında siyasete müdahil olmuş ve dinsel ve geleneksel nitelikli Osmanlı toplum yapısını değiştirmek isteğinde bulunmuştur. Özellikle bu siyasi gücünü, Cumhuriyeti kuran kadroların asker kökenli olması ve laiklik ilkesinin Cumhuriyet ve rejimin önemli bir parçası olması açısından asker her dönemde laiklik konusu ile kendilerine sivil bir destek aracı bulmuşlardır. Cumhuriyet’in kuruluşunu sağlayan ordu, bu noktadan sonra devrimcilik, laiklik, batıcılık ve meşruiyetçilik ilkeleriyle Cumhuriyet ve modernleşme değerlerin korunması görevini üstlenmiştir (Hongur, 2006, s.21).

Yakın tarihteki Osmanlı Devlet yapısı, göz önünde tutulacak olursa Cumhuriyetle birlikte yeniden yapılanma hareketinin özünde büyük bir değişimin olmadığı görülmektedir. Değişmesi gereken Askeri yapı özü itibariyle kurumsallığını muhafaza etmiştir (Tunç, 1996, s.61). Ordu içinde 1950 döneminde de iktidar lehine ve aleyhine örgütlenmeler olması gerçeği de, ordunun politika dışı olmadığına göstergelerindedir (Hongur, 2006, s.21). Ordu tarih boyunca daima siyasete müdahil olmuştur. Bu tavrı ile hem sivil hükümetler üzerinde dönem dönem etkili olmuş hem de çeşitli Askeri darbe ve müdahalelerle etkinliğini göstermiştir. Nitekim Cumhuriyet'in ilerleyen yıllarında ordu, Cumhuriyet'i kuran kadronun kendi bünyesinden yetişmiş kişiler olması saiki ile rejimin kurucusu olduğu kadar koruyucusu olma rolünü de üstlenmiş ve bu yüzden rejimi tehlikede gördüğü her durumda duruma müdahale ederek sistemin koruyucuları oldukları mesajını vermiştir (Özgan, 2008, s.2). Özellikle TSK 1950'li yıllara kadar siyaset yaşamında etkin güç ve konumda olmuş ve Cumhuriyet'in getirmiş olduğu unsurların koruma ve geliştirme işlevini yüklenmiştir. Ordunun bu durumu II. Dünya savaşı yıllarında kanunla özerkliği kaldırılmış ve Genel Kurmay Başkanlığına bağlanmış ve 1949'da da Milli Savunma Bakanlığı içindeki yerini almıştır.

Ordunun politika ile ilişkilerini artıran olaylardan biri de Fevzi Çakmak'ın emekliye sevk edilmesidir. Çakmak'ın emekliye sevk edilmesi ve Atatürk sonrası durum, orduyu bütünüyle belli bir politikanın destekçisi olmaktan çıkarıp çelişik eğilimlere destek yapmıştır. Ordu, geçmiş dönemdeki ölçüde, fakat daha farklı bir biçimde etkileycilik işlevini sürdürmüştür (Kayalı, 2012, s.59).

Ordunun Anayasada belirtilen vazifeleri bulunmakla beraber bu vazifelerin en önemlisi ise yine rejim ve Cumhuriyet kavramaları ile olmuştur. 1935 yılında çıkarılan TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35'inci maddesinde yer alan "*Silahlı Kuvvetlerin görevi Anayasa'da belirtilen Türkiye Cumhuriyeti'ni, Türk Anayurdunu korumak ve kollamaktır*" (Çelen, 2002, s.57), ifadesi ile TSK İç Hizmet Yönetmeliği'nin 85'inci maddesinde yer alan "*Vazifesi Türk yurdu ve Cumhuriyetini içe ve dışa karşı, lüzumunda silahla korumak olan silahlı kuvvetlerde her asker kendi üzerinde düşeni öğrenmeye ve öğrendiğini öğretmeye ve icabında son kuvvetini sarfederek yapmaya mecburdur*" (Çelen, 2002, s.172) ifadeleri rejim ve Cumhuriyetin güvenliğini muhafaza ve müdafaası eğer sivil hükümetler tarafından icra edilemezse bu görevi ordu yerine getirir şeklinde yorumlanmıştır.

27 Mayıs 1960 Askeri darbesi, DP'nin modernleşme yaklaşımından uzaklaşma anlamına gelebilecek politikaları sonucunda doğan hoşnutsuzluğun ifadesi olarak ortaya çıktığı iddia edilmektedir (Hongur, 2006, s.23). Kurtuluş Kayalı; *“27 Mayıs 1960 Askeri darbesi arkasında ki yatan nedenler arasında özellikle laiklik ve demokrasi dışı yönelimler başta olmak üzere ekonomik durumun iyi olmaması durumuna bağlamıştır”* (Kayalı, 2005, s.64). Bunun yanında TSK subayların ekonomik durumlarını da nedenler arasında göstermiş olmakla beraber laiklik konusu oldukça gündemde tutulmuş ve CHP’de bu konuda orduya destek vermiştir.

Serdar Şen; *“27 Mayıs 1960 Askeri müdahalesinin sadece siyasal alanı düzenlemeye yönelik bir eylem olarak değil, aynı zamanda resmi ideolojinin özellikle resmi milliyetçiliğin temellerini de korumaya yönelik”* olduğunu söylemektedir (Şen, 2000, s.90). Ferroz Ahmad’a göre *“TSK’nın emir komuta zinciri içinde gerçekleştirmediği bir müdahale olan 27 Mayıs’tan sonra ordunun liberal kapitalist ekonomiyle bağlantısını sağlayan OYAK (Ordu Yardımlaşma Kurumu) ile ordu, girişimci olarak sahneye çıkmış ve sistem içinde ekonomik bir çıkar grubu olarak hareket etmeye başlamıştır. Ahmad, ekonomide bu kadar büyük bir payı olan ordunun, artık tarafsız ve politika üstü olamayacağını ve OYAK’ın yabancı şirketlerle bağlantılarının onu sanayileşmenin doğal müttefiki haline getirmekte olduğu”* ifade etmiştir (Ahmad, 1996, s.273). Emre Kongar; *“devletçi-seçkinçi yaklaşımın temsilcisi olan CHP’nin daha solcu ve halkçı bir tutum benimsemesiyle silahlı kuvvetlerin de bir parçasını oluşturduğu bu cephenin çözüldüğünü ve 12 Mart 1971 Muhtırasının da cephe içinde eski yerini bulamadığından kapitalist sınıfın çıkarlarını savunur duruma düştüğünü”* söylemektedir (Kongar, 2004, s.652). Özellikle bu dönem sonrasında oluşan sol düşünce hareketleri, yayın hayatına çeşitli dergiler ve gazeteler sokmaları 12 Mart müdahalesinin oluşumunda da önemli etkileri olacaktır. Özellikle kamuoyunda büyük bir kitle oluşturulmak için ordu, darbe öncesi basın ve medyayı bizatihi-i kullanılmış ve başarıda sağlamıştır. Özellikle 12 Mart 1971 müdahalesi ile büyük sermaye grupları oluşmuş ve bu sermaye grupları da 12 Eylül 1980 Askeri darbesine zemin oluşturmuşlardır. 12 Eylül 1980 Askeri darbesinin önceki darbelerden farkı ise, önceki darbelerde var olan ama açığa çıkmamış olan, dinsel bir söylem kullanması, açık bir biçimde büyük sermaye grupları ile işbirliği halinde oluşu ve önceki darbelerin geleneğini sürdürerek ABD ile uyum içinde davranmasıdır (Kongar,2004, s.653).

Özellikle Devlet 12 Eylül 1980 Askeri darbesinde ulus-devlet modelini koruma politikası içerisinde olmuştur. Darbe sonrasında ordu yeni bir siyasal yapı oluşturmak istemiştir. Özellikle bu dönemde MGK'nın yetkileri genişletilmiş ve 1982 Anayasası daha da genişletilmiştir ve yaşamın her alanında etkinliğini sürdürür hale getirilmiştir. 12 Eylül Askeri darbesine giden sürecin toplumsal çözümlemesi ve 12 Eylül Askeri darbesinin etkisiyle yaşanan toplumsal değişim ve gelişmelerin birbiriyle bağlantılı ve bütünsel değerlendirilmesi ve darbenin neden olduğu toplumsal maliyetler bu döneme etki eden tüm toplumsal dinamiklerin analiziyle daha da belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır, bu anlamda 12 Eylül Askeri darbesi gerçek yüzüyle bir maliyetler manzumesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de ordunun siyasete müdahale ederken kendisini destekleyecek kurum ve kuruluşlarla ittifak yapabileceğini dile getiren Süleyman Demirel; *“ordunun askeri müdahaleler öncesinde müdahaleyi arayan ve onu destekleyecek bir toplumsal grubun var olmasına dikkat ettiğini, kurumsal veya kişisel çıkarlar uğruna müdahale ediliyor görüntüsünden uzak kalınmaya çalışıldığını”* belirtmektedir (Demirel, 2004, s.367).

1990'lı yıllarda vesayetçi anlayış, yeni boyutlar kazanmış; 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında alınan 406 Sayılı Karar'la adeta işaret fişeği atılmış ve tarihe “post-modern darbe” olarak geçen “28 Şubat” sürecinde; *“durumdan vazife çıkaran”* güçler, seçimle işbaşına gelmiş bir Hükümeti iş yapamaz hale getirerek istifaya zorlamışlardır. Bu maksatla, psikolojik harekât faaliyetleri kapsamında, basın-yayın vasıtaları kullanılarak, *“silahsız kuvvetler”* yoluyla, iktidardaki koalisyon Hükümetini oluşturan partiler itibarsızlaştırılmış, tüm topluma irtica korkusu yayılarak, demokrasiye müdahale edilmiştir (TBMM, 2012, s.918). Ümit Cizre'ye göre; *“1997 sonrası ordu-toplum ilişkisi modelini geçmişten farklı kılan, TSK'nın yükselen siyasal özerkliğinin gerçek sırrı kontrol merkezli stratejisinde değil, “hegemonyaya rıza gösteren vatandaş üretme” projesine medya ve sivil toplum kuruluşlarını katarak eğilmesinde yatmaktadır”* şeklinde ifade etmiştir (Hongur, 2006, s.29).

Tüm bu süreçlere beraber özellikle Türkiye'de uzun yıllardan beri asker-sivil ilişkilerine baktığımızda bazı kesimlerin devamlı olarak ülkenin bölünme ve parçalanmanın eşiğine geldiğini iddia ederek çareyi sıkıyönetim ve olağanüstü hal ilan ederek içinde buldukları durumdan kurtulabileceklerini izah etmişlerdir.

2.2. Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihinde ASKER-SİVİL ve SİYASET İlişkisi Üzerine Genel Bir Bakış ve Değerlendirme

Osmanlı Devlet'i zamanında ki ordu-siyaset ilişkisine baktığımızda; özellikle Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte devletin kuruluş ve yükselme dönemlerinde ki topraklarını koruma ve padişahın bu topraklar üzerindeki etkinliğinin yavaş yavaş gerilediğini görmekteyiz. Zayıflayan siyasal otorite ve güce karşıt olarak, orduda siyasallaşmanın ve güçlenmenin başladığını, özellikle kuruluş ve yükselme dönemlerinde ki padişaha tabi olan ordunun artık yavaş yavaş padişahın otoritesinden çıkıp kendi siyasal güç ve otoritesini kurduğunu görmekteyiz. Yani Osmanlı klasik döneminde padişaha tabi olan ordunun artık bu konumundan uzaklaştığını görmekteyiz. Özellikle o dönemlerde ki yeniçerilerin faaliyetleri, siyasal otoritenin zayıflaması, başta yeniçeriler olmak üzere askerlerin devlet yönetimine az da olsa karışmaya başlamaları, klasik dönemde ki ordu-siyaset ilişkisinin tamamen değişmesini de beraberinde getirmiştir. Bununla beraber güçlenen ordunun zamanla yönetime karıştığı, muhalefetin yoğunlaştığı yıllarda ise padişahı tahtan indirmelerine hatta padişah ölümlerine kadar gittikleri bilinmektedir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin, Osmanlı Devleti'nin gerileme ve dağılma dönemlerinden itibaren devlet yönetiminde ve siyaset alanında etkili olduğu gibi bu etkiyi zaman içerisinde daha da güçlendirdiği bilinmektedir. Özellikle ordu, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet dönemine kadar gelebilen en güçlü kurumların başında gelmektedir. Özellikle modernleşme çalışmalarının ilk başladığı kurum ordu olması, Cumhuriyet'i kuran kadroların asker kökenli olmaları ve Cumhuriyet'in ilanında etkin rol oynamaları vb. gibi nedenler askeri bürokrasinin zaman içerisinde kendine has bir özerk konum kazanmasında etkili olmuştur. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'ni bir ulus devleti olarak 90 yıllık bir geçmişe sahip olmakla beraber hala Osmanlı İmparatorluğu'nun izlerini üzerinde taşımaktadır. Özellikle ordunun yapısı ve askeri teşkilatlanmalar sadece Osmanlı Devleti'ne has bir durum olmayıp kendinden önceki Türk Devletleri'nin Askeri teşkilatlanmaları ve orduları da örnek alınmıştır. Bundan dolayı ordunun sahip olduğu tarihi ve kültürel miras ordunun siyasal yönden özerk olmasını sağlamış ve bu özerk yapıyı güçlendirmiştir. Osman Tunç'a göre; *"Cumhuriyet Türkiye'sin de ordu-devlet ilişkisinin, ordunun hükümetler üstü erkinin, sivil hükümetlerin ise birer gölge güç olduklarının ortaya konulabilmesi için her şeyden önce Osmanlı'dan intikal eden buyurgan ve otoriter yapının incelenmesi*

gerekmektedir” (Tunç, 1996, s. 56). Anlaşıldığı üzere ordunun kendine münhasır özerk bir yapısı olduğu, Cumhuriyet’i kuran ve ilan eden kadroların asker ya da asker kökenli olmaları ordunun tarih boyunca siyasal otoritesini de beraberinde getirmiştir. Özellikle Cumhuriyet’i kuran kadroların kendi bünyesinden yetişmiş kişiler olması rejimin kurucusu olduğu kadar koruyucusu olma rolünü de kendilerinde görmüşlerdir.

İlyas Söğütlü’nün de belirttiği gibi; *“Türkiye’de ordunun politikada ki etkinliği Cumhuriyet’le başlamış bir olgu değildir. Osmanlı’da ve Osmanlı’dan önce kurulan Türk-İslam Devletlerin de de ordu siyasette belirleyici bir aktör durumundaydı”* Gazali’nin *“memleket durumunun kötü olduğu hallerde ordu kime bağlı ise halife o olur”* şeklindeki ifadesi siyasal yöneticilerin ordunun desteğini almadan iktidarda kalamadıklarının bir göstergesidir (Söğütlü, 2000, s.56). Özellikle Osmanlı Devleti’nin askeri anlamda çok önemli yeri olan Tımar sisteminin ekonomik ve sosyal yapılanmadaki dengeyi bozması sonucunda sürekli Yeniçeri isyanlarının patlak vermesini beraberinde getirmiştir. II. Mahmut’un bunun önünü almak için kaldırdığı Yeniçeri Ocakları ve yerine getirdiği Avrupa modeli ordu ve bu model için Avrupa’dan ülkemize gelen eğitmen subaylar, onların tavsiyesi ile Avrupa’ya eğitim için giden subaylar, demokrasi hayalleri ile ülkelerine dönüp örgütsel çalışmalara başlamışlardır (Özdağ, 1991, s.71-75). Bu gelişmelerin sonucunda ise meşrutiyet hareketleri gündeme gelmiş olmakla beraber Jön Türkler ellerindeki askeri güç ile beraber siyasi yönetime müdahale etmişlerdir. Bu durum Osmanlı Devleti’nin son dönemlerine doğru siyaset sahnesinde daha etkin güç ve konuma gelmesini sağlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti siyasal yaşamında asker-siyaset ilişkisine baktığımız zaman; özellikle ordunun Türk siyasal yaşamında 7 Ocak 1946’da DP’nin kurulması ve sonrasında gelişen olaylarla beraber ordunun siyasi hükümetler üzerindeki etkisi daha iyi anlaşılacaktır. Özellikle Milli Mücadele ve Kurtuluş Savaşı’nın başarı ile sonuçlanmasının ardında Osmanlı Devleti’nin temelleri üzerine kurulan yeni Türk Devleti Batı’nın siyasal rejimini ve devlet anlayışını örnek alarak kurulmuştu. Batı’nın üst yapısı yeni kurulan Türk Devleti’ne aktarılmıştır (Üskül, 2001, s.77). Kurulan bu devlet modeli çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Çünkü Batı anlayışı ve rejimi alınarak kurulan yeni Türk Devleti’nde, Batı’da olduğu gibi yenilik ve rejimi benimseyen bir üst sınıf, burjuvazi sınıfının olmayışından kaynaklanmaktadır. Bu eksiklik zaman içerisinde düzeni ve sistemin koruyucusu olan orduya devredilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, Batı demokrasileri gibi endüstrileşme sonucunda değil, bir bağımsızlık savaşı sonucunda kurulmuş bir devlettir. Dolayısıyla tarihsel köklerinde ve geleneğinde endüstrileşme değil tersine tepeden inme ideolojik devrimcilik ve onun ardındaki askeri gücü vardır. Batıdaki demokrasiyi kuran sermaye ve işçi sınıflarının görevini askerler üstlenmişler ve sisteme tehdit olarak görülen unsurları etkisizleştirerek bu misyonu kutsal bir görev olarak üstlenmişlerdir (Özgan, 2008, s.8). Ordunun siyasete karıştığı savı ile ilgili olarak bunun nedenleri kadar doğruluğu üzerinde de birçok yorum vardır. Örneğin, S. E. Finer ordunun neden siyasete karıştığı şeklindeki bir soruya *“Ordu diğer tüm sivil güçlerden yüz kez daha iyi örgütlenmiş olduğuna ve modern silahlara sahip bulunduğuna göre, askerlerin niçin bazen siyasal yaşama karıştıklarını sormak yerine, neden her zaman karışmadıklarını araştırmak daha doğru olmaz mı?”* şeklinde cevap vermiştir (Kışlalı, 1993, s. 56). Böylece ordunun siyasete karışması sadece elindeki askeri imkânlar ve güçle olmayıp sivil güçlerden daha iyi örgütlenmesi, modern silahlara sahip olması ile beraber, zayıflayan siyasal otoriteye karşıt olarak orduda siyasallaşmanın daha doğrusu ordunun siyasete müdahalesini beraberinde getirmiştir. Böylece ordunun siyasete karışması sadece elindeki askeri imkânlar ve güçle olmayıp sivil güçlerden daha iyi örgütlenmesi, modern silahlara sahip olması ile beraber, zayıflayan siyasal otoriteye karşıt olarak orduda siyasallaşmanın daha doğrusu ordunun siyasete müdahalesini beraberinde getirmiştir. Cumhuriyet’in kuruluşunu gerçekleştirmiş olan TSK, kendisini aynı zamanda bu rejimin sahibi olarak da görmektedir. Dolayısıyla rejimi sürekli olarak korumak gerektiği ve bu koruma görevinin de kendisine verildiği kanaatindedir. Bunu kimsenin vermiş olması da gerekmemektedir, kendiliğinden bu görevi üstlenmiştir (Üskül, 2004, s.99).

Özellikle yapılan yeniliklerin uygulanmasında ve yeni rejimin içselleştirilmesinde ordunun önemli etkisi olmuştur. Cumhuriyet’in kurulmasından itibaren Türkiye’de gerçekleşen sosyal ve siyasal yapıda ki değişimler aşağıdan yukarıya doğru değil, tam tersi olarak yukarıdan aşağıya doğru gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyeti kuran kadroların asker-sivil ve aydınlardan oluşması ve bu yüzden de halkın taleplerinin bir kısmının siyasal alana yansımalarını engellemiştir. Aynı zamanda bu kadroların asker kökenli olması ise Cumhuriyet’in ilerleyen yıllarında ordunun siyaset ile olan ilişkisinin yeni baştan şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Nitekim Cumhuriyetin ilerleyen yıllarında ordu, Cumhuriyet’i kuran kadronun kendi

bünyesinde yetişmiş kişiler olması rejimin kurucusu olduğu kadar koruyucusu da olma rolünü üstlenmiş ve bu yüzden rejimi tehlikede gördüğü her durumda duruma müdahale etme ve sistemin koruyuculuğunu üstlenme vazifesini görmüştür (Özgan,2008, s.1-2).

Mustafa Kemal Atatürk, askerin ve siyasetin birbirinden ayrılmasını istediği görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir; *“Efendiler, Kumandanlar askerlik vazifesini ve icabatını düşünürken ve tatbik ederken, siyasi mülahazaların tesirinde bulunmaktan kaçınılmalıdır. Siyasi cihetin icabatını düşünen başka vazifedarlar olduğunu unutmamalıdır. Memleketin genel hayatında orduyu siyasetten tecrit etmek ilkesi Cumhuriyet’in daima sözünü ettiği bir esas noktadır”* şeklinde izah etmiştir.

Özellikle I.TBMM dönemine baktığımızda 1924 Anayasasını vermiş olduğu haklar neticesinde askerler aynı zamanda milletvekili olabildikleri gibi savaş ve olağanüstü hallerde de asker olarak mecliste bulunabiliyorlardı. Mustafa Kemal Atatürk, bu durumda olanlardan askeri görevlerini bırakmalarını ve milletvekilliğinden ayrılmamalarını ya da milletvekilliğini bırakıp askeri görevlerini devam ettirmelerini istemiştir. Buradan hareketle Mustafa Kemal’in siyaset yapmakta olan komutanları ordudan ayrılmaya zorlayarak ordunun muhtemel darbelerin yuvası olma özelliğini ortadan kaldırmak istediği ileri sürülebilir (Özgan, 2008, s.9).

Mustafa Kemal Atatürk, savaş sırasında görüş ayrılıklarını azaltmak amacıyla etkili bir yönetim sağlamak için mecliste ordunun varlığını gerektiren ve savaş sonrasında da meclisin önemli kararlarında etkili bir muhalefet oluşturan komutan milletvekillerinin Mustafa Kemal’in bu kararları almasında etkili olduğu söylenebilir. Bununla beraber Mustafa Kemal’in düşünce ve eylem planında birlik ve beraberlik oluşturmak istemesi ve bununla beraber kendi grubunu Mayıs 1921’de *“Birinci Müdafaa-i Hukuk Grubu”* olarak isimlendirmesi, İkinci Grubun oluşturulmasını davet etmiş, 1922 Temmuz’unda İkinci Grup ilk örgütlenmiş muhalefet olarak ortaya çıkmıştır (Weiker, 1963, s.85). Bu durum ise gruplar arasında görüş birliğinin bulunmadığını göstermekle beraber demokratik düşüncelerin olmadığını da göstermektedir. Özellikle Mustafa Kemal Atatürk, ordunun gelecek darbelerin yeri olmaması, Cumhuriyet’in getirmiş olduğu ilkeleri daha da benimsemek açısından, görüş ayrılıklarına son verip birlik ve beraberlik için, özellikle mecliste ki tek parti yönetimine son verip muhalefet ortaya çıkarma amacı ile siyaset sahnesine yeni bir parti sokma

düşüncesine sahip olmuştur. Bunun ilk örneğini de 1924'teki TCF (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası) oluşturmuştur.

Milletvekilliğini tercih ederek ordudan ayrılan bir kısım komutanlar, Mustafa Kemal'in diğer muhalifleri ile birleşerek 17 Kasım 1924'te TCF'nı kurmuşlardır (Karpas,1967, s.114). Bu parti Cumhuriyet tarihinin ilk muhalefet siyasi partisi olması açısından oldukça önemlidir. TCF, meclisin ikinci döneminde CHF'ndan (Cumhuriyet Halk Fırkası) ayrılan bir grup milletvekili tarafından kurulmuştur. Fırkanın başkanı Kazım Karabekir, ikinci başkanı ise H. Rauf Orbay ve genel sekreteri ise Ali Fuat Cebesoy olmuştur. TCF, zaman içerisinde yeniliklere karşı bir tavır almaya başlamış, karşıt görüşlerin toplandığı yer haline gelmiş olmakla beraber Cumhuriyet'e ve Halifeliğin kaldırılmasına karşı olan herkesin toplandığı bir parti haline gelmiştir. Özellikle bu dönemde Doğu'da Şeyh Sait ayaklanması başlamış, özellikle çıkan bu ayaklanma ve isyan hareketinin partililer tarafından desteklendiği iddiası ve partinin tam olarak teşkilatlanamaması yüzünden ve en önemlisi de Mustafa Kemal karşında yer almama düşüncesi ile beraber TCF, 5 Haziran 1925'te kapatılmıştır (Lewis, 1984, s.90). Böylece Türkiye'nin ilk defa çok partili döneme geçme çalışmaları olumsuzlukla sonuçlanmakla beraber Türk toplumunun demokrasiye hazır olmadığı anlaşılmıştır.

TCF'den sonra 1930'da Mustafa Kemal'in bizatihi-i isteği ve teşviki ile Fethi Okyar tarafından SCF (Serbest Cumhuriyet Fırkası) kurulmuş, partinin gerici ve tutucular tarafından odak haline getirilmesi ve aynı yıl içinde liderlerinin partiyi kapatma kararı almaları ile Türkiye 1945 yılına kadar tek parti iktidarını sürdüren CHF tarafından yönetilmiştir. 1950'ye kadar Türk siyasal hayatında başat güç olan ordu bundan sonra, yeni durumun ortaya çıkardığı işlevleri de yüklenmiştir (Kayalı, 2005, s.47).

Böylece Mustafa Kemal Atatürk döneminde ki ikinci, çok partili siyasal yaşama geçme denemesi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. SCF'nin kapatılmasından kısa bir süre sonra gerçekleşecek olan Menemen Olayı'nın da etkisi ile 1946 yılına kadar bir daha çok partili siyasal yaşam için herhangi bir deneme yapılmamıştır (Ertan, 2012, s.182).

II. Dünya savaşı sonlarına doğru tekrardan çok partili hayata geçme çalışmaları yapılmış ve birçok siyasi partinin temellerinin atılacağı yeni bir döneme girilmiş idi. Bu

dönem içerisinde ilk olarak 18 Temmuz 1945'te Nuri Demirağ öndeliğinde kurulan MKP'dir. Fakat kurulan bu parti gerek İsmet İnönü nezdinde de gerekse basında pek fazla rağbet görmemiştir. Basında birkaç gün yer tutmakla beraber kısa sürede unutulmuştur. Bu gelişmeler sonucunda MKP tarih sayfalarında yerini alırken 7 Ocak 1946'da kurulan ve sonraki dönemlerde adından sıkça söz edeceğimiz, yeni bir dönemin adımlarının atıldığı, Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarının daha iyi anlaşılacağı ve Cumhuriyet dönemi Türk siyasi tarihi için bir dönüm noktası oluşturacak olan DP kurulmuştur (Aktaş, 2011, s.2). DP ilk başarısını 14 Mayıs 1950'de kazanarak mecliste ki 487 üyelikten 408'ini almış ve tek başına iktidar olmuştur. Adnan Menderes'te Başbakan olarak hükümeti kurma görevini üstlenmiştir. 1950 seçimlerinde büyük bir başarı kaydeden DP, 10 yıl süreyle iktidarda kalmış olmakla beraber Türkiye Cumhuriyet tarihinin ilk askeri müdahalesi de ne yazık ki bu dönemde yaşanmıştır. Darbe sonrasında ise 1961 Anayasası kabul edilmiştir.

Cumhuriyet tarihinde ki bu ilk askeri müdahalenin meydana gelmesinde temelinde ekonomik ve siyasal nedenlerin yanında, Cumhuriyet'in asker ve sivil otorite güçlerinin statü ve itibar kaybetmelerini neticesinde askeri müdahalede beraberinde gelmişti. 27 Mayıs 1960 Askeri darbesi, çok partili döneme geçildikten sonraki ilk askeri hareket olarak, kendinden sonra da askerlerin darbe yaparak siyasete karışmalarına öncülük etmesi bakımından oldukça önemlidir (Kongar,1993,s.95).

Türkiye Cumhuriyeti, 1950-1960 yılları arasında, demokrasiyi geliştirmek ve yerleştirmek bakımından çok büyük fırsatı elinden kaçırmıştır. Bunun temel nedeni, o dönemde, henüz endüstrileşmenin ivme kazanmamış olması ve geniş köylü kitlelerinin seçmen tabanını oluşturmasıdır. Yönetimi devir aldıkları tek parti yönetiminin uygulamalarıyla yetmişmiş olan DP yöneticileri, kendi iktidarlarında da, temel hak ve özgürlükleri geliştirmek yerine kimi zaman baskıcı olarak nitelendirilebilecek yöntemlere başvurmuşlardır. 27 Mayıs 1960'ta Askeri müdahaleyi gerçekleştirenler, hukuken meşruiyet için TSK'nın İç Hizmet Yönergesi'nin "*Cumhuriyeti koruma ve kollama*" hükmüne dayanak olmuş ve Kurucu Meclis tarafından 211 sayılı "*Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nu*" çıkarılmıştır (Özgan, 2008, s.11). Anayasada belirtilen kanunun 35. Maddesi; "*Silahlı Kuvvetlerin görevi Anayasa'da belirtilen Türkiye Cumhuriyeti'ni Türk Anayurdunu korumak ve kollamaktır*" demektedir. *Daha sonraları ordu mensupları bu maddeyi devletin bekası ciddi bir tehlikeyle yüz yüze*

bulduğunda siyaset alanına müdahale etmeye mecbur oldukları” şeklinde yorumlamışlardır (Hill, 1999, s.54). 14 Haziran 1961 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan 1.sayılı Yasa’da, “Ordu Dâhili Hizmet Kanunu’nun 35. Maddesiyle Türk Yurdunu ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti’ni korumak ve kollamak vazifesi kendisine verilmiş olan Türk Ordusu, Türk Milleti adına harekete geçerek milleti temsil vasfını kaybetmiş olan Meclisi dağıtıp iktidarı geçici olarak MBK’ ye emanet etmiştir.” denmesi suretiyle Cumhuriyeti kollama ve koruma sözcüğünü askeri müdahalelerin hukuki formülü haline getirilmiştir” (Öztürk, 2006, s.92).

27 Mayıs 1960 Askeri darbesi sonrasındaki gelişmeler yakından takip edildiğinde, ülkede, askerin kışlasından çıktıktan sonra, yeniden kışlasına dönmesinin ne kadar zorlaştığı görülmektedir (TBMM, 2012, s.381). Cumhuriyet tarihinin ikinci askeri müdahalesi 12 Mart 1971’de gerçekleşmiştir. Özellikle 12 Mart müdahalesi TSK’nın kendi bünyesinde bulunan sol düşünceli subayların bölünmesi sonucunda bir grup subayın sivillerle işbirliği yapmaları, sol düşüncelere karşı bir hareketlilik yaşanmıştır. Öncelikle 12 Mart 1971 Askeri müdahalesini anlayabilmek için o dönemin siyasal ve sosyal olaylarını iyi bilmek gerekmektedir. 1961 anayasası ile sosyal ve siyasal hayatta sağ ve sol grupların oluşması siyasal ve toplumsal kutuplaşmaları da beraberinde getirmişti. 12 Mart müdahalesi ülkedeki bir grup aydın, yazar, düşünür, akademisyen komünist olduğu gerekçesiyle tutuklanmış, ordu kendi içindeki subayları tasfiye çalışmalarını sürdürmüş olmakla beraber asıl amaç Süleyman Demirel ve partisini iktidardan uzaklaştırmak olmuştur. 12 Mart müdahalesi sadece AP açısından değil, Türk siyaseti açısından da önemli bir olgudur. Çünkü artık bu tarihten sonra 1961 anayasası ile getirilmiş olan çeşitli hak ve özgürlükler artık askeri kadrolar tarafından lağvedilmeye başlanmış ve bu olgu 12 Eylül 1980 Askeri müdahalesi ile de devam etmiştir.

Cumhuriyet tarihimizin üçüncü askeri müdahalesi olarak bilinen 12 Eylül 1980 Askeri müdahalesi ise esas olarak 1961 Anayasası’nı tümüyle rafa kaldırmak için yapılmıştır. Soğuk Savaş dönemine uygun olmayan 1961 Anayasası ile ülkenin yönetilemeyeceğini, en başta Türkiye’de 27 Mayıs sonrası döneminin önde gelen ismi Süleyman Demirel belirtmiştir (Özgan, 2008, s.13). 12 Eylül 1980 Askeri darbesi,

Türkiye’de, yeni bir dönemin başlangıcını teşkil etmektedir. Bir bakıma 12 Mart 1971 muhtırasıyla başlayan sürecin derinleştirilmesi, tamamlanması şeklinde izah edebiliriz.

Cumhuriyet tarihimizin dördüncü askeri müdahalesi 28 Şubat 1997 tarihlidir. Bu tarihte dönemin Başbakan’ı Necmettin Erbakan’ın başbakanlığındaki Refah-Yol Hükümetince irtica ve şeriat tehlikesinin gündemde olması gerekçesiyle 28 Şubat 1997 tarihli MGK kararlarının kabul edilmesi sonucu, birkaç ay içinde hükümet düşmüştür (Özgan, 2008, s.13). 1990’lı yıllarda vesayetçi anlayış, yeni boyutlar kazanmış; 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında alınan 406 Sayılı Karar’la işaret fişeği atılan ve tarihe “*post-modern darbe*” olarak geçen “28 Şubat” sürecinde; “*durumdan vazife çıkaran*” güçler, seçimle işbaşına gelmiş bir Hükümeti iş yapamaz hale getirerek istifaya zorlamışlardır. Bu maksatla, psikolojik harekât faaliyetleri kapsamında, basın-yayın vasıtaları kullanılarak, “*silahsız kuvvetler*” yoluyla, iktidardaki koalisyon Hükümetini oluşturan partiler itibarsızlaştırılmış, tüm topluma irtica ve şeriat korkusu yayılarak, demokrasiye müdahale edilmiştir (TBMM, 2012, s.918).

Osmanlı Devleti döneminden beri süregelen ve özellikle Türkiye Cumhuriyeti siyasi yaşamında oldukça aşına olduğumuz darbe kavramına baktığımızda üç tane klasik darbe, bir tane post-modern darbe ve bir tane de e-Muhtıra olarak bildiğimiz toplam da beş tane müdahale yaşanmıştır. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti siyasi yaşamına baktığımızda 1960 ve sonrası hem Türkiye’de hem de dünya siyasetin de darbeler dönemi olarak bilinmektedir. Demokrasinin askıya alındığı darbeler dönemine baktığımızda, TBMM ve birçok siyasi parti kapatılmış, milli irade baskı altına alınmış, sıkıyönetim ve olağanüstü olaylarla halk sindirilmeye çalışılmış, toplum baskı altında tutulmuş başta yaşam hakkı olmak üzere birçok insani hak çiğnenmiştir. Tüm bu süreçlere beraber özellikle Türkiye’de uzun yıllardan beri asker-sivil ilişkilerine baktığımızda bazı kesimlerin devamlı olarak ülkenin bölünme ve parçalanmanın eşğine geldiğini iddia ederek çareyi sıkıyönetim ve olağanüstü hal ilan ederek içinde buldukları durumdan kurtulabileceklerini izah etmişlerdir.

Sonuç olarak baktığımızda ise Osmanlı’nın son dönemlerinden itibaren ve Cumhuriyet’in kurulması ile birlikte tek partili bir dönem başlamış ve bu dönem hariç tutulacak olursa daima TSK, ara ara siyasete karışmış ve çeşitli müdahalelerde bulunmuşlardır. Özellikle ordunun sahip olduğu güç ve konum Cumhuriyeti kuran

kadroların asker ya da asker kökenli olmaları Türkiye'nin sosyal ve kültürel yapısında önemli etken oluşturmaları Türk modernleşme sürecinde daima etkin rol oynamaları neticesinde ordunun güç ve konumu daima üst seviyelerde tutulmuştur. Bu güç ve konum itibari ile ordu 1960'lı yıllardan itibaren çeşitli darbe ve müdahalelerde bulunmuş ve sivil yönetimi etkisi altına almıştır.

Bununla beraber özellikle Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü gibi liderler başta olmak üzere liderlerin birçoğu aynı zamanda asker kökenlidirler. Bu süreç TSK içerisinde uzun süreden beri süregelen olmakla beraber özellikle Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Turgut Özal'a gelinceye kadar bir kişi dışında Cumhurbaşkanlığı makamına asker kökenli kişilerin geldiği bilinmektedir. Askeri kökenden gelmeyen tek Cumhurbaşkanı ise - Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı yaptığı döneme kadar - Celal Bayar'dır. Özellikle Cumhurbaşkanlığı makamına uzunca bir süre vekâlet etmesi nedeniyle, İ. Sabri Çağlayangil'de sivil kökenli Cumhurbaşkanları arasında sayılabilir (Öztürk, 2006, s.103).

Ülke yönetiminde söz sahibi olmuş ve başkomutan sıfatını temsil eden asker kökenli Cumhurbaşkanları ve görev sürelerine bakacak olursak;

1. *Mustafa Kemal Atatürk (Görev Süresi: 29 Ekim 1923–10 Kasım 1938)*
2. *İsmet İnönü (Görev Süresi: 11 Kasım 1938- 22 Mayıs 1950)*
3. *Cemal Gürsel (Görev Süresi: 27 Mayıs 1960–28 Mart 1966)*
4. *Cevdet Sunay (Görev Süresi: 28 Mart 1966- 28 Mart 1973)*
5. *Fahri Korutürk (Görev Süresi: 6 Nisan 1973- 6 Nisan 1980)*
6. *Kenan Evren (Görev Süresi: 12 Eylül 1980- 8 Kasım 1982 Devlet Başkanı olarak, 9 Kasım 1982- 9 Kasım 1989 tarihleri arasında ise Cumhurbaşkanı olarak) (Özgan, 2008, s.15).*

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadrolar elbette asker kökenlidir. Kurdukları Cumhuriyet'i elbette koruma ve kollama görevini de yine kendilerinde görmüşlerdir. Bununla beraber nitekim 1950'li yıllara kadar ülkeyi yöneten kesim hep asker ve asker kökenli kişiler olmuştur. 1923 Cumhuriyet'in ilanından 2014 yılına kadar Türkiye

Cumhuriyeti'ne Cumhurbaşkanlığı yapmış 11 Cumhurbaşkanının 6'sı asker kökenli oldukları yukarıdaki bilgilerden anlaşılmaktadır. Bu durum azımsanmayacak bir rakam olmakla beraber 90 yıllık Cumhuriyetimizin 56 yılına asker kökenli kişiler Cumhurbaşkanlığı yapmıştır. TSK'nin Cumhurbaşkanlığı seçimlerine büyük ilgi duyduğu ve bunu 27 Mayıs 1960 Askeri müdahalesi ile birlikte Çankaya Köşkü'ne çıkışın başladığı da söylenebilir. Cumhuriyet tarihimiz boyunca 5'i sivil 6'sı asker olmak üzere toplamda 11 Cumhurbaşkanı göreve gelmiştir.

2.3. Türkiye'de Askeri Eğitim

“Maarif programlarımızın, maarif siyasetimizin temel taşı, cehlin izalesidir.”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Eğitim kavramı oldukça zengin bir içeriğe sahip olmasından dolayı çok çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Kısa bir zaman öncesine kadar eğitimin en çok kabul gören tanımlaması, *“kişiye istendik davranışlar kazandırılması”* idi (Özdemir, 2011, s.41). Bununla beraber eğitimin genel kabul gören iki tanımı vardır; *“İnsan davranışlarında bilgi, beceri, anlayış, ilgi, tavır, karakter gibi önemli sayılan kişilik nitelikleri yönünden belli değişimler sağlamak amacıyla yürütülen düzenli bir etkileşimdir”*. *Kişinin davranışlarında, kendi yaşantısı yoluyla istenilen yönde ve bir dereceye kadar kalıcı değişimler meydana getirme sürecidir* (TBMM, 2012, s.131). Eğitim kavramı oldukça zengin bir içeriğe sahip olmasından dolayı çok çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Eğitimin bu tanımlarıyla beraber, eğitimde asıl nokta insanın hedef ve konu olmasıdır.

Orta Asya'da hüküm süren Türk Devletleri'ne kadar geriye gidildiğinde Türklerin düzenli ordulara sahip oldukları görülmektedir. Sırasıyla Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devleti de dâhil olmak üzere kurulmuş tüm Türk Devletleri'nde ordunun yeri ve önemi büyük olmuştur. TSK kendisini Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ve onu önceleyen ilkelerin gerçek koruyucusu olarak görmektedir (TBMM, 2012,s.131). Osmanlı Devleti de kendisinden önce gelen Türk Devletleri'nin ordularının kuruluş teşkilatlarından istifade ederek kendilerine has bir ordu meydana getirmiş ve benimsedikleri disiplin, eğitim gibi temel özellikleri almıştır (Özgan, 2008, s.2).

Askeri okullar ve bu okullara alınan öğrenciler, çok sıkı bir eleme ve kontrol sonucundan geçmektedir. Genelkurmay Başkanlığı'nın resmi internet sitesinde; Türk Silahlı Kuvvetleri'nin eğitim ve öğretimdeki hedefi; *“Her zaman muharebeye ve göreve hazır, kazanmaya azimli, üstün vazife şuuruna, mutlak itaate, üstün fizik ve moral gücüne, çağın gerektirdiği bilgi ve beceriye sahip, çok iyi yetişmiş personele sahip olmaktır.”* şeklinde verilirken, TSK Eğitim-Öğretim Sisteminin ana felsefesinde *“Her türlü tehdidi önleyecek şekilde harekât icra edebilecek bir eğitim ve öğretim seviyesine ulaşmak ve idame ettirmek”* ifadesi de yer almaktadır (Komisyon, 2012, s.34).

Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadroların asker kökenli olmalarından ötürü rejimin ve Cumhuriyetin asli koruyucu unsuru olarak daima kendilerini görmüşlerdir. Bundan ötürü asker ya da asker kökenli kişiler kendilerini bu yola adanmışlardır. Özellikle bu anlamda korunması gereken unsurların başında; devlet otoritesi, cumhuriyet, demokrasi, ülkenin bütünlüğü ve laikliktir. Özellikle laiklik ilkesi TSK mensupları tarafından daima muhafaza edilmiş ve korunmuştur.

27 Mayıs'ın etkili isimlerinden Orhan Erkanlı'nın Askeri eğitimle ilgili görüşlerine baktığımızda; *“Türk subayının yetişme tarzı diğer ordulara hiç benzemez. Diğer ordularda subaylık herhangi bir devlet hizmeti gibi, profesyonel meslektir. Bizde ise, bir mesleğin çok üstünde millî bir vazifedir. Devlet muhafızlığıdır. Bütün okullarda bu telkinlerle yetişen subaylar, rütbeleri yükseldikçe, yetki ve imkânları arttıkça aynı fikirleri kendi muhitlerine de yayarlar ve böylece okulda başlayan, Cumhuriyeti korumak ve kollamak görevine bağlılık bütün ordu hayatları boyunca onlar için değişmez bir inanç haline gelir. Şartlar gerektirdiği zaman bu vazifeyi yapmak için ya kendileri harekete geçerler veya verilen müdahale emirlerini normal bir vazife yapmanın rahatlığı içinde yerine getirirler”* (TBMM, 2012, s.132) şeklinde ki ifadesi Askeri eğitim sistemi içerisinde ki yetişen bireylerin özelliklerini göstermekle beraber, kendilerini Türk Devleti'nin bekçisi olarak görmüşlerdir. Askeri öğrenciler, diğer öğrencilere göre çok farklı bir eğitimden geçmektedirler. Onlara Atatürk'ün çocukları oldukları ve kötülüklerle dolu dünyada çıkarını düşünmeyen bir kadro oldukları defalarca söylenmektedir. İnsanlığın ve bireyin değerlerinden çok, devlet ve ulus değerlerini öğrenmektedirler. En başarılıları, derin bir görev duygusuyla, sadece askeri yönden değil, siyasi ve manevi yönden de Türkiye'nin kaderinin kendilerine bağlı olduğu inancıyla mezun olmaktadır (TBMM, 2012, s.133). Askeri eğitim alan bu kişiler

zaman içerisinde düşünceleri o eğitim etrafında şekillenmesinden ötürü zengin bir ülke ve görev duygusu ile yetişiyorlardır. Yetişen bu kişiler sadece asker olmakla kalmayıp, siyasi ve manevi yönden de Türkiye'nin geleceğine yön vermişlerdir.

2.4. Milli Güvenlik Kurulu'nun Yeri ve Önemi

Milli Güvenlik Kurulu bilindiği üzere özellikle II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru birçok ülkede kurulmuş olan siyasi bir kurumdur. Bu kurum özellikle ABD'de NSC'nin (Ulusal Güvenlik Kurulu) oluşturulmasından sonra bütün ülkelerde yaygın olarak kurulmuş ve aktif olarak görev yapmıştır. MGK'nın ülkemizde ki teşkilatlanması ise özellikle Milli Mücadelenin ve Kurtuluş Savaşının başarı ile sonuçlanmasının ardında özellikle I.TBMM'de kurulan ve Anayasa ile kanunlaşan Harp Encümeni Kanunu'nda belirtilmiştir. Özellikle, MGK'nın işlev ve esaslarını çağrıştıran ilk kurul 1922 yılında kurulan "*Harp Encümeni*"dir (Balcı, 2000, s.50). 1922 tarihli Harp Encümeni ile beraber ülkemizde Milli Güvenlik açısından baktığımızda 1933 tarihli "*Yüksek Müdafaa Meclisi ve Umumi Kâtipliği*" ve 1949 tarihli "*Milli Savunma Yüksek Kurulu*" ülkemizde milli güvenlik konusunda 1961 yılına kadar hükümete yardımcı olmuştur.

1949 yılında kurulan Milli Savunma Yüksek Kurulu 12 yıllık bir geçmişten sonra yerini 1961 Anayasası ile anayasal bir organ olan Milli Güvenlik Kurulu'na bırakmıştır. Harp Encümeni, Yüksek Müdafaa Meclisi ve Milli Savunma Yüksek Kurulu'nun görevleri "*milli savunma*" ya yönelikken, yeni teşkil edilen MGK'nın görevi "*milli güvenlik*" gibi kapsamı daha geniş bir terime yerini bırakmıştır (Gürses, 2009, s.55).

1961 Anayasası'nın ilk halinde ki Milli Güvenlik Kurulu'na ilişkin 111. madde şöyledir: "*MGK, kanun dâhilinde ki Bakanlar ile Genel Kurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarından oluşur. MGK'ya Cumhurbaşkanı Başkanlık eder, Cumhurbaşkanı bulunmadığı zaman, bu görevi hükümetin başkanı yani Başbakan yapmaktadır. MGK, millî güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcı olmak üzere gerekli temel görüşleri Bakanlar Kurulu'na bildirir.*" şeklinde izah edilmiştir.

MGK'da sivil üye sayısı daima asker üye sayısından fazla olmuştur. Bu durum kararların alınmasında da sivil iradenin etkin olduğunu göstermekle beraber ve bu yüzden MGK'da sivil otoritenin askeri otoriteye bağlı hale gelmediğini göstermektedir. Bu düşünce doğru olmakla birlikte uygulamada askerlerin kendi tercihlerini hükümetlere dayattıkları görülmüştür (Yazıcı, 1997, s.83-84).

129 sayılı Kanun'un 2'nci maddesine göre MGK'nın görevleri şunlardır: Milli Güvenlikle ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında Bakanlar Kurulu'na yardımcı olmak üzere;

1. *Milli Güvenlik Politikası'nın esaslarının hazırlanması ve bu politikanın tadil ve tashihi,*
2. *Bu esasların uygulanmasıyla ilgili olarak Milli Güvenlik konularının her biri için milli plan ve programların hazırlanması, bunların tahakkuku için, nihai ve ara hedeflerin tespiti ve bu konudaki faaliyetlerin ahenkleştirilmesi,*
3. *Bütün devlet teşkilatına, her türlü özel müessese ve teşekküllere ve vatandaşlara düşecek top yekûn savunma ve milli seferberlik hizmetlerinin ve sorumluluklarının tespiti ve bu konuda lazım gelen kanuni ve idari tedbirlerin alınması,*
4. *Bakanlıklar tarafından hazırlanacak Milli Seferberlik Planlarına (Sivil Olağanüstü Hal Planlarına) temel olacak esasların tespiti, bu planların ahenkleştirilmesi, izlenmesi ve değerlendirilmesidir. Milli Güvenlikle ilgili temel görüşler Bakanlar Kurulu'na bildirilir (Gürses, 2009, s.56).*

MGK'nın görevleri yukarıda izah edilmiş olmakla beraber, MGK ayda bir kez toplanır, bunun yanında Başbakan'ın gerekli gördüğü hallerde de istek üzerine toplanabilmektedir. Toplanan bu kurulda kararlar oy çokluğu ile alınmaktadır. Eşitlik halinde ise Başkan yani Başbakan'ın tarafının görüşü kabul edilir. Bununla beraber Milli Güvenlik Kurulu Sekreteri de toplantıya katılır ancak oy hakkı bulunmamaktadır. Gerekli görüldüğü hallerde ilgili bakanlar veya uzman kişiler de toplantıya katılır ve görüşleri alınmaktadır. MGK toplantılarından sonra Genel Sekreterlik tarafından kamuoyuna gerekli açıklamalar yapılmaktadır.

MGK kararlarının hukuki niteliğine değinirsek; 1961 Anayasası'nın 111. Maddesinde de, MGK'nın çalışma usulünü düzenleyen 129 sayılı kanunda da MGK kararlarının hükümetler açısından uyulması yahut dikkate alınması mecburi kararlar olduğu konusunda bağlayıcı bir ifade yoktur. Aksine Anayasa “*görüş bildirmek*” gibi Bakanlar Kurulu'nun dikkate almak veya uymak konusunda serbestçe hareket edebileceğini anlatan bir ifadeyi tercih etmiştir. Bu yüzden MGK kararlarının hükümetler açısından sadece istişari bir nitelik taşıdığı açıktır. Ne var ki, istişari olmaları nedeniyle hukuki bağlayıcılıkları olmayan bu kararları hükümetlerin dikkate almamak veya bunlara uygun davranmamak konusunda ne ölçüde serbest oldukları tartışmaya açık bir konudur (Gürses, 2012, s.59). MGK, hakkında yapılan çalışmalar sonucunda ise özellikle 12 Mart 1971 Askeri müdahalesi sonrasında yapılan anayasa değişikliği ile MGK kararlarının hükümetler üzerindeki etkisi daha da güçlendirilmiştir. Klasik darbelerin sonuncusu olan 12 Eylül 1980 Askeri darbesi ile ise MGK'da ise yine değişiklikler yaşanmıştır. Özellikle yapılan bu değişiklikler ile beraber kararların hükümetler üzerindeki etkisi güçlü kılınacak şekilde ifadeler kullanılmıştır. Böylece Ordu, asıl görevi olan yurt savunması görevini yerine getirmenin yanında sivil iradeye ait olması gereken alanlara nüfuz edecek bir takım yetkiler elde etmiştir (Gürses, 2009, s.59).

Özellikle Askeri darbeler tarih boyunca sivil hükümetlerden bir şeyler koparmıştır. Her Askeri müdahale, askeri alanın belli özerklikler kazanmasına ve siyasal iktidar denetiminden sıyrılmasına ya da siyasal alanda bir takım görevler yüklenmesine yol açmıştır (Gürses, 2009, s.60). Özellikle TSK bu siyasi darbelerle beraber daima kendine özerk bir alan seçmiş ve o olanda sivil hükümetler üzerinde ki etkisini göstermiştir. Bu özerkleşme sonucunda da MGK'da bazı değişiklikler yapılmış ve yapısını etkilemiştir. MGK Askeri darbe ve müdahaleler sonrası askeri cenahın daha çok ağırlığını hissettirdiği bir yapıya bürünmüştür (Tanör, 1986, s.121). MGK'nin özellikle bazı dönemlerde olduğu gibi, 1961 Anayasası'nın 1971 değişiklikleri ile beraber, 1982 Anayasası'nın 2001 değişiklikleri ile beraber MGK'da birtakım değişiklikler olmuştur.

Anayasalarımıza göre MGK'nın kuruluş amacına baktığımızda; ilk olarak 1961 Anayasası'nda, “*MGK, millî güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcılık üzere gerekli temel görüşleri*

Bakanlar Kuruluna bildirir.” 1971 Anayasa değişikliğinde ise; “MGK; millî güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında gerekli temel görüşleri Bakanlar Kuruluna tavsiye eder”. 1982 Anayasası’nda ise; “MGK; Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili kararların alınması ve gerekli koordinasyonunun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir.” 1982 Anayasası’nın 2001 yılında yapılan değişiklikle beraber; “MGK; Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonunun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kurulu’na bildirir. Kurulun, Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulu’nca değerlendirilir.” Görüldüğü gibi, 1982 Anayasası’nda kurulun amacı için oldukça kapsamlı bir tanım yapılmıştır (Gürses, 2009, s.73-74).

MGK; yasama, yürütme ve yargı organlarında olduğu gibi bir Anayasal organ değildir. Ancak MGK’nın bütün yetki ve görevleri Anayasa ile belirlenmiş ve düzenlenmiştir. MGK yasal bir unsur değil sadece görüş bildirme, tavsiye niteliği özellikleri taşımaktadır. Son olarak 18 Ocak 2003 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile beraber Adalet Bakanı ve Başbakan Yardımcılarında MGK üyesi olmaları kararlaştırılmıştır. Böylece askeri üyelerin sayıları sabit kalırken sivil üyelerin sayılarında bir artış meydana gelmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 28 ŞUBAT 1997 ÖNCESİNDEKİ SİYASİ ve SOSYAL GELİŞMELER

3.1. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi Sonrasında Yapılan Seçim Sonuçlarının Değerlendirilmesi

3.1.1. 1983-1987-1991 Seçimleri Sonrasında ki Türkiye'nin Siyasi Durumu ve Seçim Sonuçlarının Değerlendirilmesi

12 Eylül 1980 Askeri darbesinden sonra darbeciler, Anayasa Mahkemesi, MGK gibi kurumları tahkim ederken, CHP başta olmak üzere, 1980 öncesindeki tüm siyasi partileri kapatıp, kendi anlayış ve düşüncelerine uygun olmayan parti ve şahısları veto etmişlerdir (TBMM, 2012, s.939). Bütün bu gerçekleşen olaylara rağmen Turgut Özal başkanlığındaki ANAP (Anavatan Partisi) 6 Kasım 1983 yılında girmiş olduğu seçimlerde 211 milletvekili çıkartmıştır. Türk toplumunun siyasi yapısında, 1983 genel seçim sonuçları ile başlayan sürece ANAP ve Turgut Özal damgasını vurmuştur. (Ahmad, 1995, s. 208). 1983 seçimlerinde Türkiye, Ferroz Ahmad'ın da söylemi ile *“Bir devlet adamını değil bir ticaret adamını iş başına getirmiştir”* (Ahmad, 1993, s. 209). 20 Mayıs 1983 tarihinde, ANAP Turgut Özal tarafından kurulmuştur. Özellikle bu siyasi partiyi, dört siyasi eğilimi (mukaddesatçı sağ, milliyetçi sağ, liberal sağ ve sosyal demokrasi) birleştirme iddiası, ANAP'ın bir geçiş dönemi partisi olma özelliğini fazlasıyla açıklayıcı niteliktedir. Onu ekonomik açıdan liberal, siyasal açıdan muhafazakâr sağ bir parti olarak tanımlamak daha yerindedir (Özgan, 2008, s.53).

20 Mayıs 1983 tarihinde Turgut Özal tarafından kurulan ANAP ilk seçim başarısı 6 Kasım 1983 tarihinde olmuş ve yapılan genel seçimlerde 211 milletvekili çıkarmıştır. Özellikle 1987 yılında yapılan genel seçimlerde ise başarısını daha da artırarak 292 milletvekili çıkarmıştır. 1987 genel seçimleri Türkiye'de çok partili dönemde halkın seçimlere katılımının en yüksek olduğu genel seçimler olarak Türk siyasi tarihine geçmiştir. Genel olarak bakıldığında, 1987 genel seçimleri, 12 Eylül Askeri darbesinin, Türk toplumunun siyasi hayatındaki izlerinin, kısmen de olsa,

silinmeye başladığını göstermiştir (Özgan, 2008, s.53). 1987 genel seçimleri çok partili siyasi yaşamda, genel olarak Türk siyasi hayatında katılım ve ilginin en yüksek olduğu seçimler olarak bilinmektedir. ANAP' in siyasi iktidara gelmesi ile beraber, Türkiye'de hem siyasi alanda hem ekonomik alanda büyük gelişmeler olmuştur. Tek parti iktidarının sağladığı siyasi istikrar sayesinde iktisadi alanda önemli reformlar gerçekleştirilmiş, ekonomide dışa açılma hızlanmış ve önemli ölçüde büyüme kaydedilmiştir (TBMM, 2012, s.939). Yine bununla beraber Turgut Özal döneminde, Türk Parasını Koruma Kanunu ve Kambiyo Rejimi değişmiş, ithalat ve ihracat daha serbest hale gelmiş ve döviz de “*Serbest Kur*” sistemini getirmiştir.

Sağ-sol çatışmasını önlemek amacıyla gerçekleştirildiği öne sürülen 12 Eylül 1980 Askeri darbesini yaşayan Türkiye'de, askeri idarenin sona erip sivil yönetime geçilmesiyle birlikte, “*sağ-sol çatışması*” yerini, “*Laik-Anti Laik*”, “*Türk-Kürt*”, “*Sünni-Alevi*” gibi çatışma alanlarına bırakmıştır. 12 Eylül Askeri darbesiyle dondurulan bu sorunlar, 1990'lı yıllarda “*terörle mücadele*”, “*Kürt sorunu*”, “*faili meçhul cinayetler*”, “*siyasal İslam*”, “*kökten dincilik*”, “*Alevi sorunu*” gibi tartışmalara yol açmıştır (TBMM, 2012, s.939). Bununla beraber, Turgut Özal'ın siyasetteki etkin tavrı, Genelkurmay'daki bir kesim tarafından “*Nakşibendi tarikatının iktidara gelmesi ve İslamcıların devleti işgale başlaması*” olarak değerlendirilerek (Bölügiray,1999, s.59) “*irticanın ivme kazandığı*” hususunun MGK toplantılarında gündeme getirildiği (Birand, Yıldız, 2012, s.215) bununla beraber ANAP'ın, irticaya inanmadığını ve yapılan eleştirileri dikkate almadığını göstermiştir.

Başbakan Turgut Özal'ın 12 Eylül öncesi siyaset yaşamında etkin olan ve siyaset yapmış liderlerin, siyasi yasakları 6 Eylül 1987 tarihinde yapılan halkoylaması ile % 49.84 hayır oyuna karşın % 50.16 evet oyu ile siyasi liderler üzerindeki yasak kaldırılmıştır. Yapılan bu halkoylaması sonucunda yasaklı siyasi liderler tekrardan aktif siyasete geri dönmüş ve yasal olarak da hakları geri verilmiştir. Özellikle yine Turgut Özal döneminde, MGK'nın tavsiye kararı doğrultusunda 23 Ekim 1987 tarihinde çıkarılan Olağanüstü Hal Kanunu'yla Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ihdas edilerek, bu bölgede 2002 yılına kadar sürecek olan sıkıntılı bir döneme girilmiştir (TBMM, 2012, s.939). 1987 yılında Süleyman Demirel, Eylül ayında yapılan olağanüstü kongrede DYP Genel Başkanlığını Hüsamettin Cindoruk'tan almıştır. Yine aynı ay içerisinde Bülent Ecevit'te DSP'nin

(Demokratik Sol Parti) genel başkanlığına seçilmiştir. Ekim ayı içerisinde ise önce Alparslan Türkeş MÇP'nin (Milliyetçi Çalışma Partisi) sonra da Necmettin Erbakan RP'nin Genel Başkanları olmuşlardır (Arslan, 2003, s.12). 26 Mart 1989 tarihinde yapılan mahalli seçimlerde ise birçok Büyükşehir Belediye Başkanlığını SHP (Sosyal Demokrat Halkçı Partisi) kazanmış olmakla beraber, 1989 tarihinden sonra ise RP Türk siyasi hayatında artık var olmaya başlamıştır.

18 Haziran 1988 tarihinde Kartal Demirağ isimli kişi tarafından Başbakan Turgut Özal'a suikast girişiminde bulunulmuştur. Turgut Özal'ın 31 Ekim 1989 tarihinde muhalefet partilerinden olan DYP ve SHP milletvekillerinin katılmadığı seçimlerin üçüncü tur oylamasında 263 oy alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 8. Cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine, Yıldırım Akbulut ANAP'ın Genel Başkanlığına seçilmiş ve 47.Hükümetin Başbakan'ı olmuştur. Cumhurbaşkanlığı makamına Turgut Özal'ın seçilmesi ile beraber Türkiye'de ki siyasi tartışmalar tekrardan başlamış olmakla beraber bu süreçte, Prof. Dr. Muammer Aksoy/31 Ocak 1990, Hürriyet Gazetesi Gen. Yay. Yön. Çetin Emeç/7 Mart 1990, Turan Dursun/4 Eylül 1990, A.Ü.(Ankara Üniversitesi) İlahiyat Fakültesi eski Dekanı Bahriye Üçok/6 Ekim 1990 tarihlerinde öldürülmüştür (TBMM, 2012, s.940). Bu cinayetler ile beraber başta basın-yayın ve medya kuruluşları başta olmak üzere toplumda gerilim yaratacak bu olaylar siyasi istikrarın bozulmasına sebebiyet vermiştir. Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal, 1991 yılında 12 Eylül 1980 Askeri darbesinin getirmiş olduğu, Türk Ceza Kanunu'nun "*düşünce, inanç ve ifade özgürlüklerinin*" kısıtlayan 141, 142 ve 163. Maddelerin kaldırılmasını sağlamıştır. 1990 yılında ise televizyon yayıncılığında devlet tekelinin kırılması, 1991 yılında Kürtçe televizyon yayın yapma önerisi gündeme gelmiş ve bununla beraber devlet çizgisi paralelinde "*Kürt Sorunu*" ele alınmış ve bu tutum bazı çevreler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Özellikle yine bu dönemde terör örgütü PKK'nın "*ateşkes*" kararı alması Turgut Özal'ın aleyhinde kullanılmıştır (TBMM, 2012, s.940).

Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı dönemi içerisinde en önemli olayı belki de Birinci Körfez Savaşı olmuştur. Bu dönem içerisinde siyasi anlamda hükümetle uyum sağlayamayan Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay'ın görev süresi sona ermeden, 3 Aralık 1990'da emekliye sevk edilmiştir. Başbakanlık konumunda bulunan Yıldırım Akbulut, 15 Haziran 1991'de ANAP Genel Başkanlığından ve Başbakanlıktan ayrılması

sonucu 47. Hükümet 23 Haziran 1991 tarihinde sona ermiş ve ANAP Genel Başkanlığına Mesut Yılmaz getirilmiş, 23 Haziran 1991 tarihinde 48. Hükümet kurulmuştur.

1991 seçimlerine baktığımızda ise; 20 Ekim 1991 tarihinde yapılan genel seçimlerde Süleyman Demirel liderliğinde ki DYP 178 milletvekili çıkararak birinci parti olmuştur. ANAP, SHP, RP ve DSP parlamentoya girmiş, RP'si 40 milletvekili çıkartmıştır. Bu seçim sonucunda ANAP'ın geçmiş seçimlere nazaran güç kaybına uğradığı, Türkiye'nin darbe sonrası geçiş hükümetinin sona erdiği, siyasi yasakların kaldırıldığı bir dönem olması açısından oldukça önemli olayların yaşandığı ANAP dönemi yapılan bu seçimler sonrasında sekiz yıllık ANAP iktidarı sona ermiş, merkez sağın oyları ANAP ve DYP arasında bölünmeleri beraberinde getirmiş olmakla beraber Türkiye'de ilk defa sağ ve sol partiler arasında, Başbakan Süleyman Demirel ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü ile yapılan koalisyon ile 49. Hükümet kurulmuştur.

Seçimler sonrasında dikkat çeken önemli bir olay ise RP'nin başarısı ile 40 milletvekili çıkartması, merkez medya tarafından, "*Siyasal İslam'ın Yükselişi*" şeklinde değerlendirilmiştir (TBMM, 2012, s.941). 1991 seçimleri sonrasında büyük bir başarı elde eden RP'si "*Radikal İslamcı söylemleriyle*" de oldukça dikkat çekmiştir.

1997 öncesi dönemde Türkiye Berlin Duvarı'nın yıkılması sonrasındaki süreç içerisinde de ve küreselleşme etkinliklerine paralel olarak siyasal İslam'ı ve bunun temellerini, modernite sorunlarını ve modernist siyaset dışı yaklaşımları, çok kültürlülüğü, fark, etnik köken, kimlik, aidiyet politikalarını, liberal demokrasiyi, cemaatçiliği sorgulamaktadır. Çeşitli siyasal düşünceleri bu bağlamın içinde harmanlayarak ve kendince yorumlayarak, onlara ve kendisine yeni çözümler, yeni çıkış yolları aramaktadır (Özgan, 2008, s.54-55).

Özellikle 1991 seçimleriyle, Türkiye'de yaklaşık 8 yıl süren tek parti yönetimi sona ermiş, Kasım 2002 ayına kadar yaklaşık on bir yıl sürecek olan zayıf koalisyon veya azınlık hükümetleri dönemine girilmiştir. Siyasi istikrarın olmadığı bu süreçte, Türkiye ekonomisinin büyüme hızı düşmüş, hatta kimi zaman negatif olmuştur (TBMM, 2012, s.941).

3.1.2 Turgut Özal'ın Ölümü ve Süleyman Demirel'in 9'uncu Cumhurbaşkanı Olarak Seçilmesi

1990'lı yılların dönüm noktasını, 8.Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın beş ülkeyi kapsayan 12 günlük Orta Asya gezisinden sonra 17 Nisan 1993 tarihinde ani şekilde ölümü teşkil etmiştir. Özal'ın ölümündeki şüpheler bugün de hala devam etmektedir. Özal'ın ölümüyle, Türkiye'yi yeniden eski Türkiye'ye dönüştürmek isteyen güçler sahneye çıkmışlardır. Bu nedenle, bazı uzmanlara göre, 28 Şubat sürecinin başlangıcının, Özal'ın ölümü olduğu öne sürülmüştür (TBMM, 2012, s.941-942).

Özellikle Türkiye'nin ve siyaset yaşamının akışını değiştiren 17 Nisan 1993 günü Başbakan Süleyman Demirel Aydın'da halka hitaben konuşma yapıyordu.

Süleyman Demirel (Başbakan): *“Aydın Meydanı'nda konuşurken konuşmamın yarısında kulağıma geldi birisi fısıldadı. Dedi ki: “Sayın Özal ölmüş.” Tabi o an bütün gök kubbe başıma çöktü. Konuşmayı derledim, toparladım, kestim. Doğru vilayet konağına gittim. Valiyle oturduk. Ankara'yı aradım”* (Birand, Yıldız, 2012, s.17).

Hüsamettin Cindoruk (TBMM Başkanı): *“Ömer Şarлак vardı, Gülhane Hastanesi komutanı tanıdığım bir profesör. Ona dedim ki: “Nedir durum?” “Eks olmuş” dedi. Yani ölmüş. Doktorlar kalbini çalıştırmakla uğraşıyorlar. “Ümit var mıdır?” dedim. “Yoktur” dedi... Hanımefendiye (Semra Özal) dedim ki: “Siz inançlı insansınız, doktorlar vefatın gerçekleştiğini söylüyor, beyin ölümü gerçekleşmiş, suni teneffüsle belki de bir iki saat daha nefes alıp vermesini temin edecekler. Bırakalım hekimlere durumu tespit eden bir rapor hazırlasınlar. Turgut Bey'e bu eziyete son verelim.” Çok metin bir hanım, “Haklısınız” dedi* (Birand, Yıldız, 2012, s.18).

Kaya Toperi (Turgut Özal'ın Başdanışmanı): *“Genelkurmay Başkanı Kuvvet Komutanlarıyla Semra Hanım'a geldi. “Bundan sonra Sayın Cumhurbaşkanı bize aittir” dendi. Cenaze ile ilgili hazırlıklara başlandı”* (Birand, Yıldız, 2012, s.18).

Cumhurbaşkanı Turgut Özal yaşamının son günlerinde siyaset yaşamında dengeleri değiştirecek birçok değişiklik yapmıştı, yeni bir siyasi yapılanmadan bahsetmekle beraber, o siyasi yapılanmanın başında olacaktı. Turgut Özal, tekrardan aktif siyasete dönecek ve rol alacaktı. Yine bu dönemde Kürt Meselesi tekrar gündeme gelmiş olmakla beraber, Özal'ın bu konuda ki duruşu tamamen farklı ve cesur bir duruş

sergilemekteydi. Özellikle, Mustafa Kalemli (Eski İçişleri Bakanı), Doğu Ergil (Sosyolog- Siyaset Bilimci), Engin Güner (Turgut Özal'ın Danışmanı) başta olmak üzere Özal'ın yeni bir siyasi yapılanma içinde olduğu görüşünü paylaşıyorlardı.

“Turgut Özal'ın ölüm haberini Şam'da bir taksi içerisinde, radyodan öğrenen beş kişi ise adeta şok olmuştu. Zira onları Şam'a yollayan Özal'ın ta kendisi idi” Bu ziyaret gayri resmî olmakla beraber tek şahit ise Cumhurbaşkanı'nın kendisi idi. Zira PKK 15 Nisan'a kadar sürecek tek taraflı bir ateşkes antlaşması yapmıştı. Özal'ın düşüncesi ise bu ortamın daha uzun süreli olmasıydı. DEP (Demokrasi Partisi) milletvekillerinden oluşan bir grup bu konuyu görüşmek üzere gizlice Şam'a Abdullah Öcalan'ın yanına gitmişlerdi. DEP milletvekillerinden Sırrı Sakık ve Hatip Dicle Türkiye'nin o gün ki siyasi atmosferini Şam'a taşımakla beraber, Abdullah Öcalan'ın, Özal'ın ölümü ile olan düşüncelerini de Türkiye'ye taşımışlardır (Birand, Yıldız, 2012, s.19).

Turgut Özal'ın ölümünün ardından herkesin kafasında; Terör Türkiye'yi bölecek mi, laiklik elden gidiyor mu? Soruları kalmıştı. İşte bu soruların yanıtı 1993-2002 Türkiye'sine damgasını vuracak ve tarih yeniden yazılacaktı. Asker-sivil gerilimi yeniden tırmanacak, siyasi İslam ve Kürt sorununda tarihi olaylar yaşanacak ve ülke 28 Şubat sürecine doğru doludizgin sürüklenecekti (Birand, Yıldız, 2012, s.20).

Turgut Özal'ın ölümünün ardından artık devletin en önemli konumu boş kalmıştı. Devletin bir numaralı ismi artık yoktu. Siyaset ise boşluk kaldırmazdı (Birand, Yıldız, 2012, s.20). Siyaset yaşamında ki dengeler tamamen değişmişti. Turgut Özal'dan sonra Cumhurbaşkanı kimin olacağı tartışma konusu olmuş ve akla ilk gelen isim ise Süleyman Demirel olmuştur.

TBMM'de 16 Mayıs 1993 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanı seçiminin üçüncü turunda 244 oy alan Süleyman Demirel, 9. Cumhurbaşkanı olmuştur. Akabinde, Tansu Çiller, DYP Genel Başkanı olarak seçilmiştir. Müteakiben, Başbakan Çiller liderliğinde 1. Çiller Hükümeti olarak bilinen 50. Hükümet, 25 Haziran 1993 tarihinde kurulmuştur (TBMM, 2012, s.942). O güne dek altı kere şapkasını alıp gitmiş olan Süleyman Demirel, bu defa devlet katının zirvesine Çankaya'ya çıkıyordu (Birand, Yıldız, 2012, s.22).

3.1.3. Sivas Olayları

Tansu Çiller tarafından kurulan 50.Hükümet daha güvenoyu almadan (TBMM, 2012, s.942) Türkiye'nin siyasi yaşamına ve o döneme damgasını vuran öyle bir olay meydana geldi ki, Cumhuriyet tarihinin en kötü olayları arasında yerini aldı. 2 Temmuz 1993 tarihinde Sivas Olayları meydana geldi. Sivas Olayları, kimler tarafından ve nasıl planlanmıştı hala tam olarak anlaşılamamıştır. Dönemin en önemli olayları arasında yerinin alan, 2 Temmuz 1993 Sivas ve Madımak Oteli...

Sivas'ta Pir Sultan Abdal şenlikleri için, aydınlar, sanatçılar, dönemin kanaat önderleri, yazarlar ve Alevi önderleri bir araya gelmişti. Paneller, konferanslar, konserler ve çeşitli yazarlar tarafından imza günleri düzenlenip, 400 yıl önceki Hızır Paşa'nın düzenini eleştiren Pir Sultan Abdal'ı anıyorlardı. Pir Sultan Abdal'ın düşüncelerinin, değerlerinin mirasçısı konumunda olan yazar Aziz Nesin'de Sivas'a gelmişti. Aziz Nesin, Salman Rüşdi'nin "*Şeytan Ayetleri*" kitabını Türk okuyucularla buluşmasını sağlamıştı. Bu nedenle yazarın Sivas'a gelişi büyük bir tepkiyle karşılanmış ve özellikle radikal İslamcılar bu geliş yeterince rahatsız etmişti.

Sivas'ın Banaz Köyü'nde düzenlenen bu şenlikler ilk defa yaşanan bu olaylar ile beraber gergin olarak başlamış ve şehirde soğuk rüzgârların esmesine sebebiyet vermiştir. Bu olayların yaşanması gölgesinde ziyaretçilerin Sivas'a gelmeden önce radikal dinci ve İslami grupların provokatör eylemleri başlamış ve şehirde marjinal gösteriler düzenlenmiştir.

Pir Sultan Abdal şenliklerinin onur konuğu olan Aziz Nesin'in kitaplarının imza gününde, yazar hem kitaplarını imzalıyor, hem de sevdikleri ile buluşmanın sevinç ve heyecanını yaşıyordu. Ancak aynı ortamda bulunan gazetecilerin sıkıştırmaları ile de baş başa kalmıştı. Ortamın atmosferi iyice gerilmiş, çevrede toplananlar yazar hakkında hakaret dolu sözler söylemeye başlamışlardı. Bu olayların yaşanması ile beraber Aziz Nesin'in korumaları, yazarı konukların kalmakta olduğu Madımak Oteli'ne götürmüşlerdi. Olaylar iyice çığırından çıkmış ve 10-15 kişilik gruplar sloganlar atarak gösteri yürüyüşlerini sürdürüyorlardı (Birand, Yıldız, 2012, s.31). Ancak asıl protestocu grup tam olarak toplanmamıştı. Bununla beraber Kültür Merkezi'nde Arif Sağ'ın dinletisi dinlemek için yaklaşık 1500 kişi salonda toplanmıştı. Ancak dışardan bir grup gösterici salonu taşlamaya başlamış ve Kültür Merkezi'nin içerisine girmeye

başlamışlardı. Madımak Oteli çevresinde toplanan göstericiler ile beraber yaşanan olaylar iyice büyümüş, Cuma namazından çıkan gruplarında desteği ile artık olayların önü alınamaz olmuştu. Protestocuların gösterileri iyice artmış Pir Sultan Abdal heykeli parçalanmış ve daha birçok gelişmeler sonrasında otel ateşe verilmişti.

Genel olarak yaşanan bu olaylara baktığımızda; Salman Rüşdi'nin "*Şeytan Ayetleri*" kitabını Türkiye'de yayımlayan Aziz Nesin'in Sivas'ta Pir Sultan Abdal Kültür Derneği tarafından 1-4 Temmuz 1993 tarihleri arasında düzenlenen 4. Pir Sultan Abdal Kültür Şenlikleri'ne davet edilmesi ve Kültür Merkezinde yaptığı konuşma sonrasında Aziz Nesin'i protesto gösterileriyle başlayan olaylarda, şenlikler için Sivas'a gelen şair ve yazarların kaldığı Madımak Oteli önünde sloganlar atılmış, Cuma namazından çıkan cemaatin de tahrik edilmesiyle kalabalık tarafından Otel ateşe verilmiş, çıkan yangında, otelde kalan toplam 35 sanatçı ve gazeteci ölmüş, 40 kişi de yaralanmıştır. Ölenler üzerinde yapılan otopside, bazı kimselerin dumandan zehirlenerek, bazılarının da ateşli silahlarla vurularak öldürüldüğü tespit edilmiştir. 2 Temmuz 1993 Cuma günü cereyan eden Sivas hadiselerinin bu boyuta ulaşmasında, idarenin yönetim zafiyeti ve devletin Ankara'ya bu kadar yakın mesafedeki bir ilde, takviye kuvvet noktasında yetersiz kalması, polis ve jandarma tarafından gerekli önleyici tedbirlerin alınamamış olması, devletin ihmali, gafleti ve vahim bir hatası olarak değerlendirilmiştir (TBMM, 2012, s.942-943).

Yaşanan bu olaylar; kamuoyunda şeriatçı grupların organize ettiği, gerici bir ayaklanma olarak sunulmaya çalışılmış. Sünni-Alevi ayrışmasını körükleyen Sivas Olayları, kimilerine göre 28 Şubat sürecine gidişin bir kilometre taşı olarak görülmüştür.

3.1.3. Başbağlar Olayı

1993 yılı Türkiye ve Cumhuriyet Tarihi için bir dönüm noktası olması ile beraber kara bir leke olarak tarih sayfalarında yerini almıştır. Terör, Türkiye'nin en önemli sorunu ve neredeyse tek gündemi olmuştu. PKK terör örgütü köyleri basıyor, masum insanları öldürüyordu. Türkiye 1993 yazında Madımak Olayı'ndan 3 gün sonra, 5 Temmuz 1993 tarihinde Erzincan'ın Kemaliye İlçesine bağlı Başbağlar köyünde 33

vatandaşımızın katledilmesi, Türkiye’de “Sünni-Alevi” çatışması yaratmaya yönelik planlı bir eylem olarak değerlendirilmiştir (TBMM, 2012, s.943).

Akşamüzeri gerçekleşen bu acı olayda 100'e yakın PKK mensubu köyü basmış ve ezanın okunduğu sırada camiye giren örgüt mensupları cemaati zorla dışarı çıkarmışlardı. Yaklaşık 1,5 saate aşkın bir süre örgüt propagandası yaptıktan sonra tüm erkekleri kurşuna dizmiş, burada 29 kişi hayatını kaybetmiştir. Daha sonrasında ise köy ateşe verilmiş ve 214 ev, köy okulu, köy camii, halkevi yakılmıştır. PKK terör örgütü tarafından acımasızca gerçekleştirilen bu olay neticesinde 33 vatandaşımız hayatını kaybetmiş, 3 vatandaşımız ise ağır yaralanmıştır. Bununla beraber köyde bulunan vatandaşlara ait ev ve araçlar da yakılmıştı. Bununla beraber yakılan evlerde de saklanan 1'i kadın 4 kişi de yanarak hayatını kaybetmiştir.

Başbağlar Olayı tarihin karanlık sayfalarında yerini almakla beraber, 5 Temmuz 1993'de, Erzincan'ın Kemaliye ilçesine bağlı Başbağlar Köyü'nde PKK terör örgütü tarafından 33 sivilin öldürülüp sonrasında köyünde ateşe verildiği acı bir olay olarak hala hafızalarda ki yerini korumaktadır. PKK lideri Abdullah Öcalan olaydan habersiz olduğunu ve olayın sorumlusunun Dr. Baran kod adlı bir PKK sorumlusu olduğunu ifade etse de, yaşanan bu acı olayı terör örgütü PKK düzenlediğini kabul etmiştir. Yaşanan bu olay sonrasında olayla ilgisi olduğu düşünülen 20 kişi gözaltına alınmış ve haklarında idam ile çeşitli sürelerde hapis cezası istemiyle dava açılmıştır. Açılan dava da sanıkların 18'i beraat etmekle beraber, 2 kişi mahkûm edilmiştir.

3.1.4. 1994 Yılındaki Önemli Gelişmeler ve 27 Mart 1994 Yerel Seçimleri

1994 yerel seçimleri, 27 Mart 1994 tarihinde yapılmış ve seçimlere 13 parti katılmıştır. Ancak seçimlere katılan bu 13 partinin sadece 4'ü ulusal barajı geçebilmiştir. Bu partiler; DYP, ANAP, SHP ve RP'dir. Yapılan bu yerel seçimlerde DYP ve ANAP oy oranı bakımından ilk iki sırayı paylaşırsa da asıl seçim zaferini % 19,1 oy oranı ile 22 il ve 329 belediyede seçimleri kazanan RP elde etmiştir (TBMM, 2012, s.944). Bu başarının en önemlisi ise İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığını RP'nin kazanmasıydı.

Seçim öncesinde ki gelişmelere baktığımızda ise yerel seçimlerin genel seçimler gibi algılanmasını beraberinde getirmiş ve yapılan hazırlıklar bu bağlamda ele

alınmıştır. Seçim öncesine ve seçim propagandalarına baktığımızda; Güneydoğu Anadolu Bölgesi, şeriat ve laiklik olmak üzere üç temel üzerine çalışmalar yapılmış olmakla beraber, Türkiye’de yaşanan ekonomik kriz seçim malzemesi olarak pek fazla kullanılmamıştır ancak seçimlerin hemen ardından 5 Nisan Kararları alınmıştır. Bununla beraber seçim sandıklarının ve oyların çalınması yerel seçimlere gölge düşürmüş olsa da RP’nin özellikle Büyükşehir Belediyeleri’nin çoğunu alması zafer olarak nitelendirilmiştir.

Özellikle 1994 yılının en önemli olayları içerisinde belki de Türkiye’nin büyük bir ekonomik krizle karşı karşıya kalması ve bu darboğazdan çıkabilmek için 5 Nisan kararlarını alınmasında etkisi olmuştur. Bu dönem içerisinde hükümet daha ucuz borç bulabilmek için faizleri düşürmek istemiş, ancak parası olanlar hükümete güvenmediğinden sistem işlememişti. Kimse düşük faizle devlete borç vermek istemediği için ihaleler art arda iptal oldu ve sonunda Türkiye kendini kriz içerisinde buldu (Birand, Yıldız, 2012, s.51). Ekonomik sıkıntılar iyice artmış, Türk lirası dolar karşısında iyice gerilemeye başlamıştı. Ancak bütün bu yaşanan olaylar karşısında herkes, bu kötü atmosferden çıkışın ekonomi profesörü Tansu Çiller’i bir umut olarak görmesi, kötü giden ekonomiyi düzeltereği ve gerekli hamleleri yapacağı inancındaydı. Ancak beklenenin aksine olayların gelişmesi ile beraber kriz artık kaçılmazdı. Ekonomi piyasaları alt üst olmuş ve bu durum sokağa, halka yansımıştı. Devletin elinde ki en önemli para rezervi olan Merkez Bankası faizleri düşürmüş olmakla beraber, döviz satışına başlamış idi. Yerel seçimlerin yaklaşması ile beraber artık ekonomik sorunlarda iyice artmış, cari açık büyümüş, Türkiye’nin kredi notu ise aşağılara çekilmeye başlamış idi. Bu kötü atmosfer içerisinde bankalar kredi verimlerini kesmiş, büyük şirketler neredeyse iflasa sürüklenmekle beraber işten çıkarmalar had safhalara yükselmiş idi. Yapılması gereken artık tek çare kalmıştı o da hükümetin acilen ekonomiye müdahale etmesi idi. Ancak bu müdahale ve alınan kararlar koalisyon hükümetinin (Çiller ve Karayalçın) oy oranını düşürmekle beraber sandıktan çıkarmayabilirdi. Bu olaylar çerçevesinde alınan tedbirlerin 27 Mart yerel seçimlerden sonra açıklanması uygun görüldü.

Başta Tansu Çiller olmak üzere bürokratları ile yapılan çalışmalar sonrasında “5 Nisan Kararları” olarak bilinen bir ekonomi tasarruf paketi hazırlandı. Alınan bu 5 Nisan Kararları düzenlenen basın toplantısı ile kamuoyuna duyuruldu. Genel olarak; 5

Nisan 1994 tarihli istikrar tedbirleri ekonomideki sıkıntıları artırmış, 9 Nisan günü Vehbi Koç ve Sakıp Sabancı, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'den Anayasa'nın 119'uncu maddesine istinaden “*Olağanüstü hal ilan ederek ekonomiye el koymasını*” istemiştir (Birand, Yıldız, 2012, s.54).

1994 seçimlerinde, DYP birinci parti olarak çıkarken asıl başarıyı RP yakalamış ve oy oranını artırmıştı. ANAP ise beklediği başarıyı yakalayamamış ve büyük bir oy kaybına uğramış olmakla beraber oyları sol parti ile bölünmüştü. Seçim ayının yapılacağı Mart ayı içerisinde Türkiye gündemi iyiden iyiye ısınmakla beraber yurtdışından da Türkiye gündemi hakkında haberler yapılmaya başlanmış idi.

2 Mart'ta DEP'li milletvekillerinin polis tarafından meclisin kapısından alınıp götürülmeleri, gündemi uzun bir süre meşgul etmiştir. 6 DEP'li ve 2 Bağımsız milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması ve gözaltına alınması, yurtdışında geniş yankılar uyandırmıştır. Batılı ülkelerde bu durum siyasi darbe olarak nitelendirilmiştir. Avrupa Parlamentosu, bu olayı kınayan ve özerklik de dâhil Kürt Sorununa siyasi bir çözüm isteyen bir karar tasarısını kabul etmiş ve olayı incelemek üzere Türkiye'ye Marc Galle adlı bir gözlemci göndermiştir. Marc Galle, gözlemlerini ifade ettiği raporunda, “*Türkiye'de seçilmemişlerin daha etkili olduğunu, dokunulmazlıkların kaldırılmasının siyasi olduğuna hiç şüphe olmadığını belirtmiştir*”¹ (Özgan, 2008, s.56).

27 Mart 1994 yerel seçimleri yaklaşırken 26 Şubat tarihinde DEP, seçimlerden çekildiğini ilan etmiştir. Bu açıklamanın ardından özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki DEP'in oylarının ne olacağı ve bu bölgede yaşayan insanların oylarını hangi partiye kayacağı tartışma konusu olmuş, PKK terör örgütü halkın seçimleri boykot etmesini istemiştir.

DEP'in seçimlerden çekildiğini ilan etmesi üzerine Diyarbakır'da CHP'li başkan adayının öldürülmesi (18 Mart 1994, Hürriyet) hemen ardından Diyarbakır SHP seçim bürosunun bombalanması (19 Mart 1994, Hürriyet) seçime birkaç gün kala Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 14 adayın seçimden çekildiklerini açıklaması (26 Mart 1994,

---

¹ Nokta, 27 Mart 1994, Yıl.2012, sayı.14, s.26–27, Galle, “Türkiye”de Gizli Diktatörlük Olduğunu” bu raporda belirtir.

Hürriyet) bölgede seçim öncesi tedirginliği ve korkuyu gösteren olaylar olarak gündemdedir (Özgan, 2008, s.56).

27 Mart 1994 yerel seçimleri, katılım oranı yüksek bir yerel seçim olmuştur. Bu seçimden ANAP'ın % 25'lik bir pay ile birinci parti olarak çıkması beklenirken, DYP birinci parti olarak çıkmıştır. ANAP açısından % 21'lik oy oranı başarısızlık olarak değerlendirilmiştir. Herkesin çok telaffuz etmediği ancak beklenen sonuç her şeye rağmen herkesi şaşırtmıştır. RP 3. parti olmuş ancak daha önemli olan Büyükşehirlerde gösterdiği başarı olarak belirmiştir. 15 Büyükşehirden 6'sında belediye başkanlığını RP almıştır. SHP büyük illerde başarılı olmasına rağmen, il genel seçimlerinde başarılı olamamıştır. Refah Partisi il genel meclisi seçimlerinde 5,4 milyon oy alarak, toplam oyların %19,1'ini almıştır. En fazla belediye başkanlığı kazanan üçüncü parti olarak 329 belediye başkanlığını almıştır. Ancak büyükşehir belediye başkanlıklarında sağladığı başarı daha çarpıcı olmuştur. Bu grupta 6 büyükşehir belediye başkanlığını alarak, birinci sıraya yerleşmiştir. Bu başarı, il merkezi belediye başkanlıkları için de geçerlidir. 22 belediye başkanlığı alarak ilk sıraya yerleşmiştir. İlçe merkezi belediyeleri ile kasaba belediyelerinde ise ancak dördüncü sıraya yerleşebilmiştir.

(www.yerelnet.org.tr.secimler/secimanalizleri1989.php Erişim tarihi:19.11.2013)

Seçim sonrası atmosfere baktığımızda ise; RP'nin hem oy oranının yükselişi hem de 6 Büyükşehir Belediye Başkanlığını almış olması ve RP'nin yükselişi ile ilgilidir. Basın ve medya organları RP'nin başarısını manşetlere taşımış olmakla beraber DEP'in seçimlerden çekilmesinin ardından, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ki boşluğu RP'nin doldurması ayrıca 6 Büyükşehir Belediye Başkanlığını almış olması da ülke gündeminde olay yaratmıştır. Bununla beraber asıl olay ise 6 Büyükşehir Belediye Başkanlığını almış olması ve bunlar arasında Ankara ve İstanbul'unda bulunması ve Milli Görüşün artık iktidara yürüyüşün başlamış olması idi.

RP'nin bu başarısı sonrasında özellikle laik çevrelerden ses çıkmıyor, adeta ağızlarını bıçak açmıyordu. RP'nin bu başarısının ardından özellikle partinin imajı iyice değişmiş olmakla beraber parti özellikle sakallı ve cübbelilerin toplandığı yer olduğu düşüncesini tamamen yıkmıştır. Bununla beraber RP'ne oy verenlerin sadece dinci kökenli olmadığı ortaya çıkmış, her kesimden oy alarak iktidara yürümüştür.

Refah-Yol Hükümeti'nin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Necati Çelik'de; *“Alınan oyların büyük bölümünün tepki oyları olduğunu dile getirmiş ve RP lideri Necmettin Erbakan'ın çekirdek oyunun % 5 ile 7'yi geçmediğini, tepki oylarının tamamen mevcut siyasi hareketleri ret anlamında olduğunu, seçmenlerin RP'yi mutlak benimseyerek oy vermiş bir kitle biçiminde değerlendirmenin mümkün olmadığını”* ifade etmiştir (Çelik, 2004, s.88).

27 Mart 1994 yerel seçimleri RP'nin mutlak zaferi şeklinde yorumlanmış ve RP iktidara gelmiştir. Bununla beraber Tansu Çiller Başbakanlığında ki DYP ve SHP koalisyon hükümeti döneminde özellikle Sivas Madımak Olayı, yaşanan ekonomik kriz ve 5 Nisan Kararları, İSKİ skandalı vb. olumsuz olayların yaşanması yerel seçimlerde büyük oy kayıplarını da beraberinde getirmiş idi (Birand, Yıldız, 2012, s.66).

Sistem içi ve sistem dışı parti tartışmalarının yapıldığı, laik düzenin düşmanı olarak gösterilen ve de lanse edilen RP'nin yükselişi yerel seçimlerde, yerel vurgusunu önemsizleştirmiştir. Seçimlerin yerel seçimler olduğunu vurgulayan bir iki köşe yazarına rağmen, herkesin bu seçimi, bir genel seçim provası olarak gördüğü kesin bir kanaat olmuştur (Özgan, 2008, s.58).

Genel olarak baktığımızda 27 Mart 1994 yerel seçimleri RP'nin adeta bir gövde gösterisi şeklinde olmuş ve büyük bir başarı ile seçimlerden çıkmıştır. 1994 yılı önemli olayları içersin de sadece RP'nin seçim başarısı değil aynı zamanda medya ve siyaset yaşamında uzun süre etkili olacak olayların yaşandığı bir dönem olması açısından da önemli bir yıldır.

13 Nisan 1994 tarihinde RP lideri Necmettin Erbakan'ın *“Refah Partisi iktidara gelecek, adil düzen kurulacak, Sorun ne; geçiş dönemi sert mi olacak, yumuşak mı, tatlı mı olacak, kanlı mı olacak? Bu kelimeleri kullanmak bile istemiyorum ama bunların terörizmi karşısında herkes gerçeği açıkça görsün diye bu tabirleri kullanmaya mecburiyet hissediyorum”* şeklindeki konuşması üzerine, 14 Nisan 1994 günü, DGM ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından soruşturma başlatılmıştır.

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Tayyip Erdoğan'ın Belediye Meclisi toplantısını *“Fatıha”* ile açması; Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih

Gökçek'in Altınpark'taki bir heykel için sarf ettiği “*Böyle sanatın içine tükürürüm*” şeklindeki sözleri merkez medyada tepkiyle karşılanmıştır (TBMM, 2012, s.944).

3.1.5. 24 Aralık 1995 Genel Seçimleri

1995 senesi aslında Türkiye'nin bir eksen değişikliğine girdiğinin en önemli işaretini vermiştir (Birand, Yıldız, 2012, s.119). 27 Mart 1994 yerel seçimlerinde ki RP'nin başarısının ardından Türkiye 1995 sonbaharında kendini bir erken seçim atmosferinde bulmuştu. 24 Aralık seçimleri gerçekten ilginç sonuçlar doğuracaktı. Özellikle 1990'lı yılların merkez sağ ve sol partilerine baktığımızda sanki seçimlere ilk kez giriyorlarmış, daha dün kurulup siyasi arenada yerlerini almışlar gibi, belli bir siyasi birikim ve tecrübeleri yokmuşçasına davranıyorlardı. Özellikle 1991 genel seçimlerinde merkez sağın başarısı ile sonuçlanmış, sağ partiler bir önce ki seçimlerde küçük oy kayıplarını telafi ederek güçlerini daha da artırmışlardır. Özellikle sağ partiler kaybetmiş olduğu güçlerini büyük ölçüde geri alarak toplam güçlerini % 66.36'dan % 67.92'ye taşımıştır. Sağın oy oranındaki bu kıpırdanma meclis aritmetiğine de yansımış ve siyasi yelpazenin sağ, toplamda 355 milletvekili çıkararak, parlamentoda % 78.89'luk bir temsil gücü elde etmiştir (Özgan, 2008, s.58).

24 Aralık 1995 seçim öncesi ülkedeki atmosferi Ali Bayramoğlu şöyle izah etmekteydi; “*ANAP ve DYP'nin aynı cephe içerisinde yer alan, siyasi rakip olarak birbirlerini tarif eden, karşı cephenin lideri RP'yi ise kendi aralarındaki çatışmalardan malzeme olarak kullanan iki siyasi parti haline geldiği, arzu edileni talep etmekten çok arzu edilmeyene uzak tutmaya yönelik garip bir demokrasi anlayışının egemen olduğu,*” bir siyasi atmosfer içerisindeydi (Bayramoğlu, 2007, s.33).

Özellikle yapılan seçimlerde seçmen kitlesi önemli rol oynamaktadır. Seçmen yapısı, yapılan seçimlerde kime ve neden oy vereceğini iyi bilmesi gerekmektedir. Kürtler, İslami kesimler, bir ölçüde Aleviler, sosyal, ekonomik ve rasyonel bir refleksiyonla ülkenin genel sorunlarından hareket etmemektedirler (Özgan, 2008, s.58). Bir grup seçmen ise kime ve neden oy vereceğini tam olarak bilememektedir. Bir başka grup ise eski parametrelerle hareket eden, ekonomik ya da geleneksel kriterlere göre düşünen bir seçmen türüdür (Özgan, 2008, s.59).

Özellikle ülkede ki seçmen kitlesi ve onun siyasi tercihini yaparken göz önüne almış olduğu kriterler yukarıda verilmiş olmakla beraber, Türkiye’de Türklerden Kürtlere, Laik kesimden İslami kesime kadar, Alevi kesimden Sünni kesime kadar birçok etnik köken ve mezhebin bulunması toplumsal bütünleşme ve kimlik sorunlarını da ön plana çıkararak farklı bir atmosfer ortamı oluşturmuştur. Bu farklı köken ve mezheplerin hepsi ülkede birlik, beraberlik ve bütünlük içerisinde yaşamaktadırlar. 24 Aralık 1995 seçimleri ve Türkiye’nin bir eksen değişikliği içine girdiği dönem işte böyle bir atmosfer içerisinde gerçekleşmişti.

24 Aralık 1995 genel seçimleri ardından Meclis'teki milletvekili dağılımı şu şekilde olmuştur: RP: 158, DYP: 135, ANAP: 132, DSP: 76, CHP: 49. Seçim sonuçlarına göre RP % 21,38 ile birinci, % 19,6 oy oranıyla ANAP ikinci ve %19,2 oy oranıyla da DYP üçüncü sırada gelerek 24 Aralık 1995 seçimleri bu şekilde sonuçlanmıştır. Bu seçim sonuçları ardından ise ilk ayrılma müdahalesi, ANAP lideri Mesut Yılmaz'ın iyi bir fikir olacağı düşüncesiyle seçime birlikte girdiği BBP (Büyük Birlik Partisi) lideri Muhsin Yazıcıoğlu ve altı milletvekilinin yollarını daha işin başında, 28 Şubat 1996'da ayırmasıyla gelmiştir (Özgan, 2008, s.60).Bu seçim ile beraber artık Türkiye’de yeni bir dönem başlamış ve bu seçim sonuçları Türkiye Cumhuriyet’i siyasi tarihinin en önemli dönüm noktaları arasında yerini almıştır. Özellikle 1990’lı yıllara damgasını vuracak koalisyon hükümetlerinin bir yenisi daha bu seçim sonuçları ile gelecekti (Birand, Yıldız, 2012, s.115).

24 Aralık 1995 genel seçimleri sonucunda ortaya çıkan parlamento tablosu ise gerilim ve krizlerin çözümsüz bırakılması, toplumun kendisini yeniden üretme kanallarının tıkanmasının, toplum ile siyaset arasında ki ilişkilerin kopmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. 1995 genel seçimlere katılım çok partili dönem içerisinde Türkiye ortalaması olan % 80,8’den daha yüksek bir seviyede ve % 85.20 olarak gerçekleşmiştir. Böylece, alınan oy oranı ile birlikte ilk üç sırayı da sağ partilerin paylaştığı bu seçimlerde, Türk siyaseti ve toplum hayatında çok büyük bir önem taşıdığı anlaşılmıştır (Arslan, 2003,s.30).

Kimilerinin post modern darbe olarak da nitelendirdiği 28 Şubat sürecini büyük ölçüde, seçim sonuçları ile ortaya çıkan bu siyasi tablo ile hazırlamıştır. 13 siyasi parti ve bağımsız adayların belirli oranlarda oy desteği elde ettiği bu genel seçimlerde, 5

siyasi parti yüzde % 10'luk genel oy barajını aşmış ve meclis çatısı altında temsil edilme hakkını kazanmıştır (Özgan, 2008, s.60). Özellikle bu seçimlerde umduğu başarıyı elde edemeyen CHP seçim barajını zor aşarak sol partiler içerisinde tek partili resmi ideolojiyi temsil ederek meclise girmiştir. Bununla beraber özellikle SHP 1991 seçimlerinden sonra DYP ile girmiş olduğu muhalefet sonrası siyasi kimliğini bir nebze de olsa yitirmiş ve belirsiz bir muhalefet yoluna girmiştir. Bu belirsiz muhalefet sonucunda ise SHP-CHP'den uzaklaşmasına sebebiyet vermiştir. Böylece tek partili dönemden beri süregelen temel ilkeler sarsılmış ve altı oku o dönemlerden beri tutucu bir sembolizmle bu partiye bağlı kalan yaşlanmış neslin özlemleri oylarını çeken bir miktarda konumuna düşürmüştür (Özgan, 2008, s.61).

24 Aralık 1995 genel seçimlere katılım oranı çok yüksek olması ile beraber özellikle RP'nin seçimlerden büyük bir başarı ile çıkmasının yanında birçok kesimden de oy almayı başarabilmişti. RP bu seçimlerde özellikle dışlanmışlardan da destek almakla beraber İslami kimliğinin daha ön plana çıktığı ve bu imajın siyasi bir partiye dönüştüğü bir konuma gelmiştir. RP'nin bu siyasi anlamda ki büyüme potansiyeli sadece diğer merkez sağ partilerinin zayıflaması sonucu değil birçok kesimden oy alabilme potansiyelini de beraberinde getirmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Necati Çelik'e göre; *"Türkiye'de ezen ezilen ikilemi, emek kesimini önce sola, daha sonra da büyük ölçüde Siyasal İslam diye nitelenen siyasal akıma yönlendirmiştir"* (Çelik, 2004, s.98). Bu seçim sonuçları artık toplumda bulunan tikanıklığı açmakla kalmamış, merkez sağ ve sol partiler artık küçülürken bu küçülmeye nazaran kimlikleri ön planda olan siyasi partiler ise büyüme yoluna girmeye başlamışlardı. Daha doğrusu 24 Aralık 1995 genel seçimlerinde kimlik ve köken sorunları toplumsal yaşamı etkisi altına aldığı gibi şimdilerde ise siyasi yaşamı etkisi altına almıştır.

Ancak 24 Aralık 1995 genel seçimlerinden birinci parti olarak RP'nin çıkmasına rağmen hükümeti kurma işinin ikinci parti olarak sandıktan çıkan ANAP'a verilmesi, 28 Şubat sürecinin Refah-Yol Hükümeti'nin kurulmasından önce oluşmaya başladığı anlamına geldiği görüşünü hâkim kılmaktadır (Özgan, 2008, s.61).

3.1.6. ANA-YOL Hükümeti'nin Kuruluşu

24 Aralık 1995 tarihinde gerçekleştirilen erken genel seçimler, Türkiye siyasi tarihinin en önemli kilometre taşlarından birisi olmuştur (TBMM, 2012, s.945). Bu seçimler sonrasında da siyasetin dalgalı atmosferi bir kez daha görülmüş olmakla beraber siyasi yaşamın parçalı seyri hala devam etmekte idi. Şöyle ki; Hürriyet Gazetesi 24 Aralık genel seçimlerini, “*En Kritik Seçim*” olarak vurgulamış, “*Türk halkı, Cumhuriyete ve demokrasiye sahip çıktığını oylarıyla kanıtlayacak*” şeklinde ifade etmiştir.

Özellikle 28 Şubat sürecinin başlangıcı olarak kabul edilen 24 Aralık 1995 genel seçimleri sonrasında RP: 158, DYP: 135, ANAP: 132, DSP: 76, CHP: 49 milletvekili çıkarmış olmakla beraber, ANAP saflarında seçime katılan BBP, toplamda 8 milletvekili çıkararak meclise sokmuş, %10'luk seçim barajını geçemeyen MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) ise meclise girememiştir.

Yapılan bu seçimlerde RP'nin birinci parti olarak çıkması ve iktidara emin adımlarla yürüme politikası medyada “*Rejim Sorunu*” olarak ifade edilmiştir. Meclis Başkanlığı seçiminde ANAP ve DYP ile sol partiler tarafından RP'ye karşı ortak blok oluşturulmuş, neticede RP'nin adayı Aydın Menderes'in yerine, üçüncü parti olan ANAP'ın adayı olan Dr. Mustafa Kalemlî Meclis Başkanlığına getirilmiştir. Bu sonuç, RP açısından ilk yenilgi olarak değerlendirilmiştir (TBMM, 2012, s.946).

1996 yılının Mart ayına gelindiğinde hala hükümet kurulamamıştı. Cumhuriyetçi ve laik çevreler tarafından daima korkulu ve endişeli gözlerle bakılan Necmettin Erbakan, RP'nin Genel Başkanıydı. Gözler RP lideri Necmettin Erbakan'ın üzerindediydi. Çünkü ilk ve tek başbakan adayı oydu (Birand, Yıldız, 2012, s.134). Necmettin Erbakan, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'den görevi alınca ilk yaptığı iş ANAP'ın kapısını çalmak ve koalisyona ikna etmek olmuştur. Nitekim 1995 genel seçimlerinden ikinci olarak çıkan parti DYP'si olmuştur. Temayüller gereği, Necmettin Erbakan'ın ilk önce DYP lideri Tansu Çiller ile görüşmesi gerekirken iki liderin seçim öncesi tartışmalarından ötürü iki lider arasında soğuk rüzgârlar esiyordu. Bu atmosfer ortamında Çiller'in, Erbakan'ı uyuşturucu kaçakçılığı ile suçlamasına kadar gitmiştir. Bu sebeplerden ötürü ilk olarak RP lideri Necmettin Erbakan, ANAP'ın kapısını çalma gerekliliğini hissetmiş olmakla beraber görüşme gizlice Abdulkadir Aksu'nun evinde

olmuştur. Bir müddet sonra ise iki siyasi parti arasında resmi boyutta görüşmeler başlamış idi. Ancak yapılan bu görüşmeler sonucunda Necmettin Erbakan ve ANAP lideri Mesut Yılmaz koalisyon konusunda anlaşamadılar.

RP'nin Genel Başkanı Necmettin Erbakan çareyi diğer parti liderleriyle görüşmekte aradıysa da kimse Erbakan ile görüşmek istemiyor hatta Erbakan ile görülmek bile istemiyordu. Bütün bu kötü gidişat gizli bir el tarafından yönlendirilmesine bir atmosfer oluşturulmuş ve Erbakan çareyi görevi devretmekte buldu. Yaşanan bu olaylar üzerine Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 1995 genel seçimlerinde en çok oy alan ve mecliste en çok sayıda ikinci milletvekili bulduran Tansu Çiller'e hükümeti kuma görevini vermiştir. Bunun üzerine siyaset atmosferi tam tersi bir havaya bürünmüş ve hemen herkes ANAP ve DYP koalisyonunu bekler olmuştur. Toplumsal çevreler, iş dünyası, medya başta olmak üzere hemen herkes bu koalisyonu bekliyor ve destekliyordular. Ancak bu samimi siyaset atmosferi uzun soluklu olmamış ve iki lider arasında "*Kimin Başbakan Olacağı*" tartışması patlak vermiş ve koalisyon gerçekleşmemiştir. Erbakan'dan sonra Çiller'de hükümeti kurma görevini yerine getirememiştir. Tansu Çiller, hiçbir parti liderini ikna edememiş ve çabaları boşa çıkmıştır.

RP'nin Genel Başkanı Necmettin Erbakan ile başlayan hükümeti kurma görevi Tansu Çiller ile devam ettirmek isteyen Cumhurbaşkanı Demirel, Çiller'in de başarısız olması ile hükümeti kurma görevini ANAP lideri Mesut Yılmaz'a vermiştir. Siyaset asla boşluk kaldırmazdı. Günler haftalar geçiyor Türkiye hükümeteşiz yaşıyordu (Birand, Yıldız, 2012, s.138). Sorun yine aynı sorundu. Refah Partisiz bir koalisyon ve hükümet kurulması idi. ANAP lideri ikinci kez RP'nin kapısını çalmaya hazırlanırken beklenmedik bir sürpriz gerçekleşmiş ve Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı, Meclis Başkanı Mustafa Kalemli'yi arayarak "*DYP ve ANAP Koalisyonunun Kurulmasını*" istemiştir, bunun üzerine Kalemli, ANAP lideri Mesut Yılmaz'ı aradı ve olanları anlattı artık ağır güçler Yılmaz'ı, Tansu Çiller'le Ana-Yol Koalisyonuna itiyordu (Birand, Yıldız, 2012, s.139).

RP ise bu koalisyonu istemiyor ve ilk amaç bu koalisyonun önlenmesiydi. Sonunda siyasi atmosfer bir nebze de olsa durulmaya başlamış ve Çiller-Yılmaz önderliğimde "*Ana-Yol Hükümeti*" kurulmuştu. Bu koalisyon sonucunda bir de siyasi

kavram ortaya çıktı ki “Dönüşümlü Başkanlık” sistemi idi. Kurulan koalisyon ittifakında ilk önce Mesut Yılmaz Başbakan olacak, sonra başbakanlık görevini Tansu Çiller’e devredecekti.

Dönüşümlü Başbakanlık esasına dayalı hükümet protokolü 3 Mart 1996 günü imzalanmış, Ana-Yol Hükümeti Cumhurbaşkanı tarafından 6 Mart günü onaylanmıştır. Hürriyet Gazetesi’nde Ana-Yol Hükümeti, “*Umut Hükümeti*” olarak tanımlanırken, Milliyet Gazetesinde “*Tarihi Uzlaşma*” manşeti atılmış; Akit Gazetesinde ise “*Zoraki İzdivaç*” tanımı kullanılmıştır (TBMM, 2012, s.947).

Seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz’ın Başbakanlığında kurulan ANAP-DYP Koalisyon Hükümeti 6 Mart 1996 - 28 Haziran 1996 tarihleri arasında görev yapmıştır. Seçimlerden sonra, koltuk sayısı bakımından 2. parti olan DYP ile kurduğu Ana-Yol Hükümeti ancak 3 ay kadar sürmüş, Başbakan Yılmaz’ın 4 Haziran’da Cumhurbaşkanı Demirel’e istifasını sunmasıyla Ana-Yol Hükümeti 6 Haziran 1996 tarihinde sona ermiştir. Böylece bu koalisyonun siyasi ömrü yaklaşık 3 ay sürebilmiş, ülke yeniden hükümet kurma tartışmaları içine sürüklenmiştir (TBMM, 2012, s.948). RP’nin Anayasa Mahkemesi’ne yaptığı başvuru sonucunda Ana-Yol Hükümeti’nin güven oylaması iptal edilmiştir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 7 Haziran’da kabineyi kurma görevini RP lideri Necmettin Erbakan’a vermiştir. Süleyman Demirel’in hükümeti kurma görevini, Meclis’teki en büyük grup olması nedeniyle 28 Haziran 1996’da Erbakan’a vermesi, “*Erbakan’ın da DYP lideri Tansu Çiller’le anlaşacağına belli olmasına bağlı bir olaydı*” şeklinde yorumlanmıştır (Özgan, 2008, s.61).

3.2. 28 Şubat Süreci ve Refah-Yol Hükümeti Döneminde ki Gelişmeler

28 Şubat süreci, 28 Şubat 1997 tarihinde gerçekleştirilen MGK'da alınan kararların uygulama sürecine konulmasıyla başlayan dönemi ifade etmekle beraber, söz konusu sürecin öncesine DYP ve RP arasında 8 Temmuz 1996 yılında kurulan koalisyon hükümetiyle beraber adım adım yaklaşılan bir süreç olarak düşünülebilir. Refah-Yol koalisyon hükümetinin kuruluşunu takip eden zaman diliminde hükümetin, özellikle RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın bir takım tercihleri, 28 Şubat sürecinin başlamasının nedenleri olarak ortaya konmaktadır (Dilaveroğlu, 2011, s.78).

Adını 28 Şubat 1997 tarihinde yapılan MGK toplantısından alan ve Cumhuriyet tarihine “*post-modern*” darbe diye geçen bu süreç (Erdoğan, 1999, s.5) Türkiye'nin yakın tarihindeki önemli dönemlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Sistemik olarak 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980 tarihlerinde yapılan ve klasik darbeler olarak bilinen “*askeri müdahaleler*” olarak da nitelenen olayların amaç olarak bir benzeri, nitelik olarak ise ötesi olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle hem 28 Şubat'ı destekleyen hem de süreci eleştirenler bu dönemle ilgili olarak “*post-modern*” tanımını kullanmakta bir engel görmemektedirler. Neden bu tanımın kullanıldığıysa, medyanın bu dönemde almış olduğu tavır ve medya organlarının süreçte yüklediği görevle doğrudan bağlantılıdır. Buradaki “*post-modern*” ibaresi daha çok, yapılan askeri müdahale sürecinde medyanın üstlendiği ve oynadığı rol ve yaptığı katkıya binaen kullanılmıştır. Bu dönem; siyasi partiler, Cumhurbaşkanı, TSK ve MGK, Anayasa Mahkemesi, üniversiteler, meslek teşekkülleri, sivil toplum kuruluşları ve medyanın hem sistem içindeki gerçek rollerini hem de daha özel olarak ülkeyi olağandışı bir rejime sürüklemekteki katkılarının anlaşılması açısından bir tür laboratuvar olarak da yorumlanmaktadır. Bu dönemin yaşanmasında özellikle medyanın oynadığı ve üstlendiği “*rol*” özel olarak değerlendirilmektedir (Erdoğan, 1999, s.5).

Her şeyden önce “*28 Şubat süreci nedir?*” sorusunun tek bir cevabı yoktur; aksine pek çok cevabı vardır. 28 Şubat sürecine ve yaşanan olaylara nereden baktığımıza, aktörleri arasında yer alıp almadığımıza, sürecin maliyetlerinden ne kadar etkilendiğimize, daha genelde de demokratik sürece dışarıdan müdahaleye ilke olarak sıcak bakıp bakmadığımıza bağlı olarak vereceğimiz cevabın değişmesi kaçınılmazdır. Nitekim bu süreç aktörlerinden bazılarının göre “*Demokrasiye balans ayarı yapmaktır*”

(Öcal, 2009, s.15). Böylece ülkede şeriat ve irticanın etkisi altına girmiş olan demokrasi, 28 Şubat süreci ile tekrar olması gereken yere çekilmiştir.

28 Şubat süreci uzun yıllar devam etmiş ve hala devam etmekle beraber bu süreç kimilerine göre “*post-modern*” darbe olarak nitelendirilmiştir. Kimilerine göre ise herhangi bir güç unsuru olmadan silahlar konuşmadan askerler siyasete müdahale etmiş ve iktidarı değiştirmiş olmakla beraber geleneksel ve klasik darbe araçlarını kullanılmadan aynı sonuçları elde edilmiştir. Yine 28 Şubat’ın mimarlarına göre 28 Şubat 1997 MGK Kararları bir askeri darbeyi önleme hareketi olarak ifade edilmiş ve Hükümet politikaları, dış ilişkiler, sosyal ve siyasal olaylar, irtica ve şeriat söylemleri vb. gibi olaylarla gelmekte olan askeri darbe alınan önlemler sayesinde engellenmiştir. Bazılarına göre ise 28 Şubat süreci sivil bir darbe olarak nitelendirilmiştir. Askeri-sivil bürokrasi, medya ve iş dünyası irtica tehdidi ve laikliğin elden gitmesine karşı el ele vermiş, mevcut iktidara karşı direnişe geçmiş ve yönetimi değiştirmeyi başarmıştır. Yine bir başka görüşe göre ise 28 Şubat bir darbe değildir; zira Meclis kapatılmamış, partiler (bir-ikisi dışında) yerinde kalmış, anayasa lağvedilmemiş ve dolayısıyla darbenin tipik şartları gerçekleşmemiştir (Kongar, 2000, s. 89-112).

28 Şubat süreci hem o dönem iktidardaki Refah-Yol Hükümeti için hem de Türk demokrasisi için bir dönüm noktası niteliğindedir. Bu yeni dönemde ordu aktif bir şekilde siyasete ve sivil hayata karışmaya başlamıştı. Bunu irtica brifingleriyle, sivil toplum kuruluşlarıyla yaptıkları görüşmelerle ve gizli bir şekilde yürüttükleri politikalarla gerçekleştirmekteydiler. Ordudaki Tuğgeneraller, Generaller, Komutanlar, Refah-Yol Hükümetine özellikle RP’ye ateş püskürmekteydi. Bunu kimi zaman kapalı kapılar ardında yapmaktaydılar, kimi zamanda medyaya açık bir şekilde verdikleri demeçlerle gerçekleştirmekteydiler (Özer, 2011, s.89).

28 Şubat süreci her ne kadar 28 Şubat 1997 tarihindeki MGK kararlarıyla fiilen başlamış görünse de gerçekte başlangıç tarihi olarak, 1950’de DP’nin iktidara gelişine kadar geriye götürülebilir. TSK, irtica ve şeriat tehdidini her zaman göz önünde bulundurmuş, tüm iktidarlara bunu özenle aktarmayı sürdürmüştür. Ancak 28 Şubat 1997’de bu ilgi ilk kez bir yaptırım şeklinde ortaya çıkmıştır. 28 Şubat Kararları her ne kadar bölücülüğü, ırkçılığı, organize suçları içeriyorsa da, medyanın yönlendirmesi ve kamuoyu dikkatinin özellikle bu konu üzerinde odaklanması ağırlıklı olarak irticayı

hedef alan, hatta sürecin sırf irticaya yönelik başlatıldığı izlenimini uyandıran bir süreç gözlenmektedir (Bölügiray, 1999, s. 30-33).

3.2.1. Refah-Yol Hükümeti Dönemi

3.2.1.1. Refah-Yol Hükümeti'nin kuruluşu

Ana-Yol Hükümeti dönemi, 6 Mart 1996 - 28 Haziran 1996 tarihleri arasında görev yapmış ve seçimlerden sonra, koltuk sayısı bakımından 2. parti olan DYP ile kurulan ortak koalisyon Ana-Yol Hükümeti ancak 3 ay kadar kısa bir zaman dilimi içerisinde görev yapmış olması ve Başbakan Mesut Yılmaz'ın 4 Haziran'da Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e istifasını sunmasıyla Ana-Yol Hükümeti 6 Haziran 1996 tarihinde sona ermiştir. Ana-Yol Hükümeti 6 Haziran 1996 tarihinde sona ermesiyle beraber, ANAP-DYP arasında kurulan ortak koalisyonu hükümeti de sona ermiştir.

Siyaset asla boşluk kaldırmazdı. Türkiye siyaseti Haziran 1996'da yeni bir yol ayrımına girmiş ve ANAP lideri Mesut Yılmaz tekrardan güven oylamasına gitmek yerine 4 Haziran 1996 günü Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e istifasını sunmuştur. Türkiye tekrardan hükümeteşiz kalmış ve siyasi boşluk tekrardan oluşmuştur. Yaşanan bu gelişmeler RP cephesinden olumlu karşılanmış olmakla beraber, RP sonunda istediğini elde etmiş ve Ana-Yol Hükümeti'nin almış olduğu güven oyununun iptalini sağlayarak hükümetin düşmesini sağlamış olmakla beraber, Çiller'in DYP'sini kendisi ile koalisyon yapmaya bir bakıma mecbur bırakmıştır.

Ana-Yol Hükümeti'nin sona ermesi üzerine, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in, hükümeti kurma görevini seçimlerde en yüksek oyu alan RP lideri Necmettin Erbakan'a vermesiyle Türkiye siyasi tansiyonu yüksek yeni bir döneme girmiştir (Komisyon, 2012, s.46). 7 Haziran 1996'da Cumhurbaşkanı Demirel'in hükümeti kurma görevini tekrardan RP lideri Necmettin Erbakan'a vermesi Türkiye için tarihi bir dönüm noktasını da beraberinde getirmiştir. Böylece Erbakan'ın 30 yıllık rüyası gerçek olmak üzereydi (Birand, Yıldız, 2012, s.146).

Bu siyasi atmosferde RP liderinin yapacağı ilk iş, diğer siyasi parti yetkilileri ile ilk görüşmelerini yapması idi. Ancak yapılan ilk görüşmelerden olumlu bir sonuç

alınamamış olmakla beraber 22 Haziran 1996 tarihli Hürriyet Gazetesi Ana-Yol Hükümeti koalisyonunun yeniden kurulacağı haberlerini gündeme getirmiştir.

Türkiye'nin siyaset yaşamında bu gelişmeler yaşanırken özellikle RP lideri Necmettin Erbakan'ın hükümeti kurma görevini ikinci kez Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'den alması ve DYP lideri Tansu Çiller ile tekrardan masaya oturması bazı çevreler tarafından "laik-dindar bir uzlaşma ve koalisyon" olacağı görüşünü ortaya atmışlardır. Bu çevreler arasında Türkiye'yi eski karanlık dönemlere götürüleceği inancını taşıyanlarda bulunmakla beraber başta TSK, basın-yayın kuruluşları, medya ve üniversiteler adeta diken üzerindeydi (Birand, Yıldız, 2012, s.147). Çünkü bu dönem içerisinde Çiller ve Erbakan arasında karşılıklı suçlamalar bulunmakla beraber, Çiller; "*Erbakan'ı eroin kaçakçılığı*" ile itham ederken Erbakan ise "*Çiller ve ailesi hakkında yolsuzluk iddialarını*" gündeme getirmiştir. Özellikle o dönemlerde Tansu Çiller ve ailesi hakkında toplumda yolsuzluk iddiaları hakkında yaygın bir görüş hâkimdi. RP de konularla ilgili olarak seri dosyalar hazırlamıştır. Mevcut koz, hükümeti düşürmek için kullanılmıştır. Amaçsa yolsuzlukların üzerine gitmektir (Çelik, 2004, s.49). Ancak bir başka kanıda Tansu Çiller'i hükümet kurmaya mecbur etme noktasına bu dosyaların hazırlandığıdır.

Bununla beraber RP lideri Necmettin Erbakan daha sonraları Tansu Çiller'in bütün dosyaları için, "*bizimle hükümet kuran, süttten çıkmış ak kaşık gibi olur*" beyanında bulunarak bir başka sıcak mesaj göndermiştir (Çelik, 2004: 59)

Necmettin Erbakan'ın temaslarında RP'si ve DYP arasındaki görüşmelerde ilerleme kaydedildiğinin ortaya çıkması üzerine (TBMM, 2012,s.949) Refah-Yol koalisyonunun adımlarının yavaş yavaş atılmasını ile beraber iki lider arasında geçen kavgalar ve soğuk rüzgârlar da unutulmuştur. Bu koalisyon ortaklığının ilk ışıklarının yanmaya başlaması ile beraber bazı DYP milletvekilleri partilerinden istifa edip ANAP'a geçmişlerdir. Gelişen olaylarla beraber iki lider 28 Haziran 1996'da el sıkıştı ve RP lideri Necmettin Erbakan, DYP lideri Tansu Çiller ile ikişer yıl sürecek "*Dönüşümlü Başbakanlık*" önerisi temelinde bir koalisyon hükümeti kurulması konusunda anlaşma sağlamıştır. RP'si ile koalisyon kurulmasına da DYP içinde Doğan Güreş ve Köksal Toptan hariç itiraz gelmemiştir. Böylece Ana-Yol modeli esas alınarak, yeni bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Protokole göre ilk iki yıl için Erbakan'ın Başbakan

olması, Çiller'in ise Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olması öngörülmüştür (TBMM, 2012, s.949). Yaşanan bu ortak koalisyon ile Türkiye yeni bir döneme girmiş bulunmakla beraber 28 Şubat süreci de başlamış oluyordu.

Kamuoyunda Refah-Yol Hükümeti olarak bilinen RP - DYP koalisyonu, TBMM'nin 8 Temmuz 1996 tarihli birleşiminde yapılan güven oylaması sonucunda, 54. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti olarak kurulmuştur. RP lideri Necmettin Erbakan 29 Haziran 1996 günü Başbakanlık koltuğuna oturmuş, Refah-Yol Hükümeti 8 Temmuz 1996 günü güvenoyu almıştır. Kavgalı geçen güven oylamasında 265 ret, 1 çekimsere karşı, 278 kabul oyu çıkmış ve yalnızca 13 oy farkla alınan güven oylamasında DYP'den 10 milletvekili hükümete ret oyu vermiştir. Bu milletvekilleri daha sonra Hüsamettin Cindoruk'un Genel Başkanlığı'nda DTP (Demokrat Türkiye Partisi) adıyla yeni bir parti kurmuşlardır (Kongar, 1999, s.275).

RP'nin, DYP ile işbirliği yaparak Türkiye siyasi tarihinde ilk kez iktidara gelmesi, RP dışında kalan toplum kesimlerinde, "*Siyasal İslam'ın yükseliş*"i olarak görülmüş ve Laik Cumhuriyet rejiminin, "*Şeriat*" ya da "*askeri yönetim*" ikilemiyle karşı karşıya kaldığı şeklinde değerlendirilmiştir. Nitekim Refah-Yol Hükümeti'nin kurulması merkez medya organlarında şaşkınlık ve tepkiye yol açmış; hükümet aleyhinde kampanya yürütülmeye başlanmış, hükümeti yıpratma faaliyetleri hızlandırılmıştır (Komisyon, 2012, s.46-47).

Birçok sıkıntının sonrasında Refah-Yol koalisyon hükümetinin kurulmasının hemen ardından Çiller grubundan ilk istifa sesleri gelmeye başlamış idi. DYP'den ilk istifa Temmuz'da Edip Sadıkoğlu'dan gelmiş olmakla beraber, 54.Hükümetin 8 Temmuz'da mecliste güven oylaması sonucunda red oyu verenler içersin de ki 8 kişi ise 16 Temmuz'da DYP'den istifa etmişlerdir. Çiller ve DYP'si grubundan ayrılan bu isimlere baktığımızda; başta Tansu Çiller'in çok yakınında bulunan İsmet Sezgin ve Köksal Toptan başta olmak üzere, Mehmet Batallı, Mehmet Köstepen, Rıfat Serdaroğlu, Cavit Çağlar, Emre Gönensay ve Refaiddin Şahin'dir. Bu isimlerde dikkat çeken nokta ise hepsinin Süleyman Demirel'e yakın isimler olmalarıdır. Özellikle yine bu atmosfer içerisinde gerçekleşen önemli bir olay ise Abdulkadir Aksu'nun ANAP'tan ayrılıp RP'ne geçmesi ve DYP'li Gencay Gürün ve Aysel Göksoy'un istifaları vardır. DYP'den

ayrılanların Hüsamettin Cindoruk başkanlığındaki DTP'ye yönelişleri de o günlerde başlamıştır (Çelik, 2004, s. 46).

24 Aralık 1995 genel seçimlerinde birinci parti olarak ipi göğüsleyen RP lideri Necmettin Erbakan, partisi hakkındaki önyargıları ve olumsuz tutumlar aşabilmek için bütün siyasi partiler başta olmak üzere, sivil toplum kuruluşları, basın-yayın kurumları, medya organları ve üniversitelerle sıkı diyalog ilişkileri kurma yoluna gitmiştir. Özellikle RP lideri Necmettin Erbakan ve parti temsilcilerinin katıldığı ilk toplantılarda (MGK, YAŞ) Türkiye'nin iç ve dış ilişkilerini, ülkenin güvenliğini ele almış olmakla beraber, ABD, AB ve Türkiye-İsrail ilişkileri ele alınmıştır. Yine bu gelişmelerle beraber ekonomik alanda büyük yatırımlar yapılmıştır. Enflasyon %70 seviyelerinde seyrederken, asgari ücret %100'ün üzerinde arttırılmıştır, memur ve emekli zamları ile ilgili olarak bir yıllık resmi kayıtlardaki enflasyon % 75'tir. Memur emeklilerine verilen %110, işçi emeklilerine verilen % 125, Bağ-Kur emeklilerine verilen % 210'dur (Çelik, 2004, s.47).

Refah-Yol Hükümeti'nin güven oylamasının ardından daha bir ay geçmeden dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya'nın bir resepsiyon da meyve suyu değil de alkollü içki servisi istemesi (Öztürk, 2006, s.78) üzerine dönemin ilk asker-sivil ilişkisinin bir krize dönüşeceği ve bu krizin ciddi sonuçlar doğuracağı anlaşılmıştı.

3.2.1.2. Erbakan'ın siyaset ve sivil toplum kuruluşlarıyla olan ilişkileri

24 Aralık 1995 genel seçimlerinde birinci parti olarak çıkan RP'nin lideri Necmeddin Erbakan, partisinin iktidar ortağı olacağını düşünerek, asker, sivil bürokrasisi, sermaye çevresi, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve merkez medya ile iyi diyalog kurmak için gayret göstermiştir (Komisyon, 2012, s.47). Özellikle RP lideri Necmeddin Erbakan, başbakanlığının ilk günlerinde başta asker ve sivil bürokrasi olmak üzere bütün kurum ve kuruluşlarla olan ilişkilerini sağlam tutma yoluna gitmiş, mevcut yerel iktidar başta olmak üzere diğer unsurlar ile de sağlam ilişkiler çerçevesinde temayüller dışına çıkmamaya özen göstermiştir.

Özellikle anayasal bir kurum olan MGK, başta olmak üzere, Türkiye'nin iç ve dış politikaları hakkında gelişmeleri yakından takip etmekle beraber başta ABD, AB,

İsrail, İran ve Libya ile olan ilişkileri hakkında bilgiler almıştır. Nitekim Başbakan Erbakan, bu bilgilendirmenin yapıldığı MGK toplantısının hemen sonrasında, Türkiye ve İsrail Genelkurmay Başkanlıkları tarafından müzakere edilen, “Gizli” gizlilik dereceli “*Türkiye-İsrail Askeri Eğitim ve Savunma Sanayii Anlaşması’nı “kamuoyuna açıklanmamak kaydıyla”* imzalamış (Komisyon, 2012, s.47) ve öncesinde Yüksek Askeri Şura (YAŞ), toplantıları sonucunda ele alınan irtica faaliyetleri ve ihraç dosyalarının bulunduğu konular hakkında görüşmeler yapılmış ve toplantı sonrasında 13 subay ve 16 astsubayın TSK’dan bağlarının kesilmesi kararlarını imzalamışlardır.

Gelişen bu önemli olaylarla beraber 1977 yılında Süleyman Demirel liderliğindeki Milliyetçi Cephe Hükümeti’nden bu yana, Türkiye’de “*muhafazakâr*” partilerin her iktidara geldiğinde gündeme getirilen, Taksim’e Cami inşa etme projesi için gerekli izin, Kültür Bakanlığına bağlı Eski Eserler ve Anıtlar Genel Müdürlüğü’nden çıkmasına rağmen, kamuoyundaki tepkiler üzerine (Komisyon, 2012, s.47), özellikle bu proje 28 Şubat döneminin baskıcı rejimi yüzünden uygulamaya konulamamıştır.

31 Ağustos 1996 tarihinde RP’li Van milletvekili Fethullah Erbaş’ın, kaçırılan Türk askerlerinin serbest bırakılması, PKK’nın ve terör örgütü lideri Abdullah Öcalan silah bırakmaya ikna etmek için İHD (İnsan Hakları Derneği) Başkanı Akın Birdal ile birlikte Kuzey Irak’taki PKK kaplarından birine ziyaret düzenlemeleri ve bu süreçte kapta PKK terör örgütü bayrakları altında resim çekilmeleri ve bu resimlerin yayınlanması ülkede büyük yankıları da beraberinde getirmiş idi. Gelişen olaylar çerçevesinde Cumhurbaşkanlığından gelen açıklama, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in RP’nin bu tutumunu, PKK ile olan ilişkilerini, af ve uzlaşma içerisinde olma sürecini sert bir dille eleştirmiştir şeklinde açıklama yapılmıştır.

Başbakan Necmettin Erbakan, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarının da katıldığı, 6 Eylül 1996’da gerçekleştirilen “*Adli Yıl*” açılış töreninde resmi konuşma yapan Yargıtay Başkanı Müfit Utku “*Türkiye’ye şeriat getirmeye kimsenin gücünün yetmeyeceğini*” dile getirmiştir; Barolar Birliği Başkanı Eralp Özgen ise “*Ülkemiz trafik kazalarını mevlit okutarak ve kurban keserek önlemek isteyen, yağmurun çaresini duada bulan, bütçe açığını karşılamak için Allah’ın nimetlerini kaynak gösteren ve dini politikaya alet eden bir zihniyetle idare edilmektedir*” şeklinde olan açıklamaları daha

sonraları çok konuşulacak bir atmosferi meydana getirmiştir (Yüksel, 2004, s.30-31). Yargıtay Başkanı Müfit Utku ve Barolar Birliği Başkanı Eralp Özgen'in Komutanlar tarafından tebrik ve takdir edilmesi üzerine, düzenlenen resepsiyona Başbakan Necmettin Erbakan ve Bakanlarının katılmadığı basına yansımıştır.

24 Aralık 1995 genel seçimleri her ne kadar RP ve Necmettin Erbakan'ın büyük zaferi ile sonuçlanmış olsa da Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yeni bir dönem başlamış olmakla beraber Türkiye siyaset yaşamı ve atmosferi, yeni bir misyon yüklenmiş ve asker-sivil ilişkileri açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

12 Eylül 1996 tarihinde DYP Genel Başkan Yardımcısı Meral Akşener'in büyük medya ve basın kuruluşlarına yapmış olduğu "*Çiller fanatiği gençleri tutmakta zorluk yaşayacaklar*" şeklinde açıklama yapması ülke gündemi tamamen değiştirmiş olmakla beraber, ilk tepki DSP lideri Bülent Ecevit'ten gelmiş ve Meral Akşener'i sert bir dille meclis kürsüsünden eleştirmiştir. Bu açıklama basın ve medyada da büyük bir etki yaratmış ve Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Nail Güreli, Meral Akşener hakkında savcılığa suç durusunda bulunmuştur.

Yine bu dönemde iktidarda bulunan RP'nin "*Zorunlu Tasarruf Yasası*" ve "Bedelsiz Otomobil İthalatı Kararnamesi" işçi sendikaları tarafından büyük bir tepki ile karşılanmış olmakla beraber, 15 Eylül 1996 tarihinde, Bursa'da düzenlenen "yerli üretime saygı" mitinginde, hükümet protesto edilmiştir. TÜRK-İŞ Başkanı Bayram Meral'in Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'i ziyaret ettiğinde "*tasarruf teşvik fonlarının geri ödenmesinin bir takvime bağlanması*" ve "Bedelsiz Oto Kararnamesi'nin durdurulması" önerilerinin yer aldığı basına yansımıştır. TÜRK-İŞ Bayram Meral'in ayıca, "*devletteki kadrolaşma'ya*" dikkat çektiği de öne sürülmüştür (Komisyon, 2012, s.48).

27 Eylül 1996 günü Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı'nın Türkiye'yi Afganistan'a benzettiği konuşmasının basında yer alması üzerine, Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller'in, "*Afganistan'la Türkiye'yi kıyaslayanlar Atatürk'ü anlamamışlardır*" şeklindeki sözleri basına yansımış ve büyük yankı uyandırmıştır (Yüksel, 2004, s.35). Yaşanan bu gelişmelerin hemen ardından Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ise "*Laikliğin kıymetini bilin*" şeklindeki açıklaması oldukça manidar ve dikkat çekicidir (30 Eylül 1996, Hürriyet). Ülke genelinde büyük söz sahibi

olan üniversiteler başta olmak üzere YÖK Başkanı ve Rektörler “Atatürk devrimlerinin ve ilkelerinin yakın izleyicisi olacaklarını” ifade etmişlerdir.

RP lideri ve Başbakan Necmettin Erbakan’ın siyaset ve sivil toplum kuruluşları ile olan ilişkileri genel anlamda olumsuz olmakla beraber, özellikle 27 Eylül 1996 tarihli MGK toplantısında Genelkurmay ve MİT’in (Milli İstihbarat Teşkilatı) vermiş olduğu bilgiler içerisinde İran’ın PKK ya destek vermesi gündeme gelmiş ve bu bilgi karşısında Başbakan Erbakan sessiz kalmıştır. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 1 Ekim 1996 tarihinde TBMM açılışında yaptığı konuşmada, “*Cumhuriyetin temel nitelikleri değiştirilemez*” şeklindeki ifadesi başta Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları tarafından özveri ile karşılanmış ve Mesut Yılmaz’ın yine meclis kürsüsünden Erbakan ve Hükümet aleyhinde konuşması konuyu farklı boyutlara taşımıştır.

Başbakan Erbakan ve Hükümetin bu politikaları içerisinde seyri devam ederken özellikle çok tartışılacak bir konu gündeme gelmiştir. Başbakan Erbakan, 3 Kasım 1996’da gerçekleştirilen ara yerel seçimlerde, “*İlk defa halkın inancının iktidara geldiğini*” ifade etmiş, *partinin seçim propagandası çalışmalarında, “üniversitelerde başörtüsü nedeniyle mağdur olan öğrencilerin mağduriyetlerinin sona ereceğini” ve “karayoluyla haccın mümkün olacağını”* taahhütlerinde bulunulmuştur. Bu gelişmelerin ardından toplana YAŞ (Yüksek Askeri Şura) ile beraber toplantıda, Genelkurmay Başkanlığı tarafından Başbakan Erbakan’a verilen brifingde “*iç ve dış tehditler kapsamında irticanın/şeriatın PKK’dan daha öncelikli bir tehdit olduğu*” vurgulanmış; toplantı sonucunda, 58 subay/astsubay ile 11 personelin irticacı oldukları gerekçesiyle Ordu’dan uzaklaştırılması kararlaştırılmıştır. Başbakan Erbakan, bu dayatma karşısında sessiz kalarak kararları imzalamıştır (Komisyon, 2012, s.49).

Başbakan Erbakan ve partisinin bu gibi gelişmeler karşısında artık kendini savunamaz hale gelmesi, başta meclis olmak üzere muhalefet seslerinin yükselmesi ve bununla beraber gelişen olaylar karşısında Genelkurmay Başkanlığının ve Kuvvet Komutanlarının bildirimleri oldukça dikkat çekici bir dönemde gelmiş olmakla beraber döneme damgasını vuran medya ise yapmış olduğu açıklamalar ve manşetleriyle dikkat çekmekteydi. Özellikle, 20 Aralık 1996 tarihli Hürriyet Gazetesinin manşetinde; “*Bu Defa İşi Silahsız Kuvvetler Halletsin*” manşeti atılmış olmakla beraber, Ertuğrul

Özkök'ün köşesinde yer alan röportajdan alınarak haberde konu edilen bu sözün Dz. K.K.Ora. Güven Erkaya'ya ait olduğunu gazeteci Sedat Ergin tarafından daha sonra açıklanmıştır, bununla beraber özellikle 9 Ocak 1997 tarihinde Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Komisyon, 2012, s.49).

27 Ocak 1997 tarihli MGK Toplantısında, irtica konusunun gündeme gelmesi, aşırı dinci akımların yarattığı tehlikenin PKK tarafından kullanılması vb. önemli gelişmelerin yaşanması ile beraber MGK gündemi artan terör ve PKK olaylarına değil ülkeyi etkisi altına almakta olan aşırı dinci akımlar, şeriat ve irtica konusuna kilitlenmiştir.

Gelişen bu olaylar ile beraber 3 Şubat 1997 tarihinde Başbakan Necmettin Erbakan, partisinin MKYK (Merkez Karar Yürütme Kurulu) Toplantısı'nda yaptığı konuşmada, *“Hükümet programında “din-vicdan özgürlüğü” konusundaki düzenlemenin kamuda türban serbestisini de kapsadığını ve bu konuda DYP Genel Başkanı Tansu Çiller ile anlaşma sağladıklarını”* söylemiştir (Komisyon, 2012, s.49).

Necmettin Erbakan'ın siyaset ve sivil toplum kuruluşlarıyla olan ilişkileri bu bağlamda ele alınmakla beraber özellikle başta Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanları olmak üzere büyük medya ve basın kuruluşları, üniversiteler, YÖK ve rektörler, bununla beraber muhalefet partileri, Cumhurbaşkanlığı makamı ve sivil toplum kuruluşları vb. olmak üzere genel olarak ilişkiler ele alınmıştır. Başbakan Erbakan'ın siyaset ve sivil toplum kuruluşlarıyla olan ilişkileri bizatihi-i 28 Şubat sürecini hazırlayan gelişmeler gibi görünmekle beraber, süreci hızlandırır nitelikte olmuştur. Özellikle irtica, şeriat ve aşırı dinci kurumların faaliyetleri başta olmak üzere, din ve vicdan özgürlüğü konusundaki düzenlemenin kamuda türban serbestisi gibi düzenlemelerin gündeme gelmesi başta Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanları tarafından tepkiyle karşılanmış olmakla beraber bunu başta Cumhurbaşkanlığı makamı, YÖK, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları tarafından desteklenmesi neticesinde bu süreç daha da etkin hale gelmiş ve hızlanmıştır.

3.2.1.3. 28 Şubat sürecinin siyasi nedenleri

“28 Şubat bir süreç midir, darbe midir” sorusu son birkaç yıla kadar tam olarak cevaplanabilmiş değildi, zira etkisi ne kadar yoğun hissedilse de askeri müdahale öncekilerden farklı bir biçimde gerçekleşmiş ve yaşananların bir darbe olarak algılanması zaman almıştır. Nitekim 1 Mart 1997 tarihli Cumhuriyet gazetesinde “*Muhtıra Gibi Tavsiye*” başlığı ile MGK toplantısı sonucu verilmiştir (Erdin, 2010, s.187). 28 Şubat 1997 tarihinde muhtıra yayınlanmasına rağmen aynı yılın yazında darbe beklentileri olduğuna dair haberler gündeme gelmiştir. 28 Şubat nedir sorusunu sorduğumuzda 28 Şubat 1997 tarihinde yayınlanan askeri muhtıra ile başlayan süreç cevabını verebiliriz. Elbette bu yeterli bir açıklama değildir, zira öncesinde ve sonrasında yaşananlar bu süreci anlamlı ve anlaşılır kılacaktır. Söz konusu süreci anlamak için bazı yazarlar, Cumhuriyet’in kuruluşu ve çok partili döneme geçişe kadar gitmektedirler, çünkü Cumhuriyet tarihimizde defalarca darbe deneyimi yaşanmış ve bu deneyimler çok partili döneme geçtikten sonra meydana gelmiştir (Akın, 2011, s.5). Bu dönemi hazırlayan koşullar başta olmak üzere, 28 Şubat’ın ne zaman ve nasıl başladığı incelenecek ve sürecin gelişim safhaları ele alınıp anlatılacaktır.

3.2.1.4. Refah-Yol Hükümeti döneminde ki önemli siyasi ve sosyal olaylar

Ana-Yol Hükümeti’nin sona ermesi üzerine, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in, hükümeti kurma görevini seçimlerde en yüksek oyu alan RP lideri Necmettin Erbakan’a vermesiyle Türkiye siyasi tansiyonu yüksek yeni bir döneme girmiştir (TBMM, 2012, s.949). Erbakan’ın temaslarında RP ve DYP arasındaki görüşmelerde ilerleme kaydedildiğinin ortaya çıkması üzerine zaman içersin de nihayet 28 Haziran 1996 tarihinde iki lider iki yıl Erbakan’ın iki yılda Çiller’in Başbakanlık yapacağı “*Dönüşümlü Başbakanlık*” sistemi üzerinde anlaşılması ve seçime Çiller’in Başbakanlığında gidilmesi koşuluyla, öncelik Erbakan’a verilmiştir. Erbakan Başbakan, Çiller’de Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olacaktır (Gürses, 2009, s.115).

Refah-Yol Hükümeti bu anlaşma neticesinde kurulmuş olmakla beraber, Türkiye siyaseti yeni bir döneme yelken açmış ve derin sularda yüzme zamanı gelmiştir. Özellikle bu koalisyon, Türkiye’nin yeni bir döneme girdiğini göstermekle beraber, ülkenin siyasi tansiyonunun çok yüksek olacağı yılları da beraberinde getirecektir.

3.2.1.5. Toplumda hassasiyet yaratan olaylar

Hürriyet gazetesi 9 Temmuz 1996 günkü sayısında “*Refah İktidarda*” manşetinin altında, “*74 yıllık Türkiye Cumhuriyeti ilk kez genel seçimde % 21 oy alabilen “İslamcı” bir partinin yönetimine geldi*” yorumunda bulunması (9 Temmuz 1996, Hürriyet) Refah-Yol döneminin nasıl geçeceğini göstermekle beraber özellikle toplumsal olayları da akabinde getirecektir. Refah-Yol iktidarı ile birlikte Türkiye’de laiklik tartışmalarının başlaması, Necmettin Erbakan’ın Başbakanlık görevini almasının ardından tebrik için ziyarete gelenlerin önceki dönemlerde başbakanları ziyarete gelenlerden farklı bir görünüm arz etmeleri bu tartışmalara zemin hazırlamıştır (Gürses, 2012, s.116). Çünkü RP’li iktidar bu gidişle sistemin tüm kilit noktalarına çomak sokarak, bütün dengeleri alt üst edecek gibi görünmekteydi (Bayramoğlu, 2007, s.70). Refah-Yol Hükümeti iktidara gelir gelmez, bazı camilerin önünde özellikle Cuma günlerinde bazı aşırı uç gruplar tarafından çeşitli eylemler düzenlenmeye başlamıştır. 6 Ekim 1996 tarihinde Ankara Kocatepe Camii’nde zikir çekerek “*Şeriat İsteriz*” şeklinde bağırarak sakallı, cüppeli ve asalı Acz-i Mendi görüntüleri, günlerce televizyon ve gazetelerde yayımlanmıştır (Komisyon, 2012, s.50).

Bunlardan en dikkat çekici olanı, Acz-i Mendiler olmuştur. Özellikle Türkiye kamuoyu Acz-i Mendileri o zamanlarda tanıdı. Toplumsal anlamda büyük bir grup olmayan Acz-i Mendiler ellerindeki asalar ve garip giyimleri ile hemen dikkat çekmekteydiler. Özellikle 1996 yılının sonlarına doğru bu marjinal gruplara düzenlenen polis baskını bütün olanları ve yaşananları gözler önüne sermiş ve Türkiye 1997 yılına Acz-i Mendilerin seks skandalı ile girmişti. Polisin 28 Aralık 1996 günü gazeteciler ve kameralar ile beraber bir eve düzenlemiş olduğu baskın sonrasında Acz-i Mendilerin şeyhi ve lideri konumunda bulunan Müslüm Gündüz isimli bir şahsı, Fadime Şahin isimli bir genç kız ile beraber yakalanması sonucu toplumda büyük bir endişe ve korku hâsıl olmuştu. Fadime Şahin hakkında, imam nikâhlı eşim diyen Acz-i Mendilerin lideri Şeyh Müslüm Gündüz din istismarı başta olmak üzere, halkı kin ve düşmanlığa sevk etmek suçlarından kesinleşmiş 2 yıl hapis cezası bulunuyordu. Acz-i Mendilerin lideri Şeyh Müslüm Gündüz “*Kemalizm’in ve Laikliğin*” mutlak düşmanıydı (Birand, Yıldız, 2012, s.187).

Yaşanan bu baskın olayından sonra Acz-i Mendilerin lideri konumunda bulunan Müslüm Gündüz tutuklanıp cezaevine gönderilirken onun kurbanı olan Fadime Şahin ise TV (Televizyon) kanallarını dolaşıyor ve tarikat şeyhlerinin tuzağına nasıl düştüğünü anlatıyordu. Fadime Şahin, İslam dinini öğrenmek için gittiği şeyh Ali Kalkancı tarafından istismara uğramış ve Kalkancı, kendisine sahte dini nikâh kıymış ve bir müddet sonra “Boş ol”! demişti, sonrasında ise içine düştüğü bu durumdan kurtulmak için Acz-i Mendilerin lideri olan Müslüm Gündüz’e gitmiş ve yine onunda kötü tuzağına düşmüştü. İsteddiği ise kendisine bu kötülükleri yapan din istismarcılarının bir an önce yargılanmaları ve cezalarını çekmeleriydi.

Türk kamuoyu ise olanları ekranlardan seyrederken Fadime Şahin’i anlamaya çalışıyordu. CHP’li kadın milletvekilleri Fadime Şahin’e sahip çıkmıştı. Özellikle tarikat şeyhlerinin isimlerinin seks skandalı ile anılmaya başlaması ve toplumda oluşturulmak istenen tarikat zihniyetinin boşa çıkmasını sağlamış ve bu yaşanan olaylardan dolayı Refah Partisi dolaylı bir şekilde etkilenmiştir.

Fadime Şahin, iki tarikat liderinden de şikâyetçi olmuş ve suç duyurusunda bulunmuştur. Yapılan bu şikâyet ardından iki şeyh de yargılanıp mahkûm olmuştur. Yaşanan bu olay kısa zaman da Türk kamuoyunu etkisi altına aldığı gibi siyaset yaşamını da etkisi altına almıştır.

Bu gösterilerin zamanlama olarak Başbakan’ın Libya gezisine denk gelmesi bu yayımların etkisinin artmasına yol açmıştır. 20 Ekim tarihinde yine aynı yerde gösteri yaparak, Atatürk’e hakaret eden yüz civarındaki Acz-i Mendi gözaltına alınmıştır. Bu olayların 28 Şubat sürecini tetikleyen kurgulanmış olaylar olduğu, Acz-i Mendiler, Fadime Şahin, Ali Kalkancı gibi isimlerin provokasyon amaçlı kullanılmış oldukları yapılan tetkiklerde görülmüştür (TBMM, 2012, s.950).

3.2.1.6. Susurluk olayı ve “Aydınlık için bir dakika karanlık” eylemleri

Türkiye 28 Şubat süreci içerisine girerken, ülkede karanlık güçler iş başındaydı. Ülke adeta içten içe kaynıyordu (Birand, Yıldız, 2012, s.165). Özellikle ülkenin siyaset gündeminde yeni kurulan Refah-Yol Hükümeti, Başbakan Erbakan’ın siyaset ve sivil toplum kuruluşları ile olan ilişkileri ve toplumda irtica ve hassasiyet yaratan olaylar

tartışılırken, tüm dikkatler hep bu yönde toplanmış iken, siyaset ve devletteki bu çıkmaz ilişki sarmalı Susurluk Olayı ile daha da farklı bir anlam ve önem kazanmış idi.

Susurluk ilçesi, 3 Kasım 1996'dan sonra Türk siyaset tarihine mal olmuştur. 3 Kasım 1996 akşamı saat 19.25'te 06 AC 600 plakalı Mercedes marka bir otomobil, 20 RC 721 plakalı bir kamyonla çarpışmış, aracı kullanan eski İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Hüseyin Kocadağ'la birlikte, kırmızı İnterpol bülteniyle aranan ülkücü kökenli Abdullah Çatlı ve onun sevgilisi olduğu söylenen Gonca Us olay yerinde ölmüşlerdir.

Mercedes'in plakasının (06 AC 600) Abdullah Çatlı'ya tahsis edildiğini çağrıştırmaktadır. Abdullah Çatlı ve sevgilisi Mehmet ve Melahat Özbay sahte kimliğiyle seyahat etmektedirler. Olay duyulunca Ankara'da çok sayıda işadama, ara sıra görüştükleri Özbay'ın aslında Çatlı olduğunu öğrenmişlerdir. Dönemin İçişleri Bakanı ise Mehmet Ağar'dır. Mehmet Ağar'ın adı Susurluk Olayında kazadan sağ kurtulan kişi aracılığıyla karışmıştır. DYP Şanlıurfa Milletvekili Sedat Bucak, yaralı kurtulmuştur. Bucak aşireti Güneydoğu'da PKK'ya karşı devlet güvenlik güçlerinden yana saf tutmuş bir aşirettir. Mehmet Ağar'ın bu birlikteliği, suçluları güvenlik kuvvetlerine teslim etmeye götürüyorlardı diye açıklaması kamuoyunu tatmin etmemiş, daha da kızdırmıştır (Özgan, 2008, s.65).

O dönem yaşanan pek çok olay koalisyonun RP'si kanadını, Susurluk Skandalı da DYP kanadını yıpratmış, üzerlerinde kamuoyu baskısı oluşturmuştur. Medyanın olaydan haberi olduğu andan itibaren bir Susurluk algısı yaratılmış, kaza sonrasının gerçek görüntüleri ile canlandırmalar birleştirilmiş ve ortaya çıkan mizansenler ekrandan yayınlanmaya başlanmıştır. Medyanın her geçen gün güçlendiği bu çağda, olaylar medyanın ona atfettiği kadar önemli sayılmakta ve onun verdiği isimlerle anılmaktadır. “*Susurluk Skandalı'na*” ismini veren medya, “*polis-mafya-siyaset üçgeni*” tabirini de kullanıma sokmuştur (Arikan, 2010, s.92-93).

Bu olayın ardından, basın organlarında, “*derin devlet*” ve “*devlet-mafya-siyaset üçgeni*” iddiaları tartışılmaya başlanmıştır. Bu olayın içinde DYP'li bir vekilin olması, Tansu Çiller'in kazadan yaralı olarak kurtulan Sedat Bucak'ı hastanede ziyaret etmesi, ölen Abdullah Çatlı için TBMM Genel Kurulu'nda “*Devlet için kurşun atan da, kurşun yiyen de bizim için şereflidir*” şeklindeki sözleri, basın yayın organlarında eleştirilmiştir

(TBMM, 2012, s.950-51). Bu gelişmeler ile beraber Türkiye “*polis-mafya-siyaset*” gündemleri ile açığa çıkan olaylarla beraber siyaset tansiyonu daha da yükselmiş, TBMM’ de ki muhalefet grupları Necmettin Erbakan ve Tansu Çiller’in devlet içerisinde ki kirli işleri açıklamaya çağırmışlardı.

DYP ile bağlantılı kişilerin Susurluk Skandalı’nda isimlerinin geçmesi nedeniyle partinin bu konuyu savunarak sahiplenmesi; Parti Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller’in kazada yaralanmış olan milletvekili Sedat Bucak’ı hastanede ziyaret etmesi, kazada ölen Abdullah Çatlı için “*Devlet için kurşun atan da kurşun yiyen de bizim için şerefli dir*” (Akpınar, 2001, s.128) demesi koalisyonun bu kanadını yıpratmıştır. RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan da olaya “*fasa fiso*” diyerek yaklaşmıştır (Donat, 1999, s.339). Kendi partisi ile doğrudan ilgisi neredeyse hiç olmayan bu olay Necmettin Erbakan’ın bu şekilde müdahil olması koalisyonu korumak amaçlı olarak algılanabilir. Erbakan ve kurduğu hükümetin çeşitli nedenlerle ters düştüğü büyük medya yapılanmaları hükümetle aralarındaki problemler nedeniyle bu ifadeleri kullanmışlar ve halkta tepki oluşturmaya çalışmışlardır (Arikan, 2010, s.93).

Necmettin Erbakan’ın, bu gelişmeler karşısında, basında çıkan haberler için “*fasa fiso*” diyerek, olayı “*medyanın abarttığını*” öne sürmesi bu kez RP’nin eleştirilmesine neden olmuştur. Erbakan’ın koalisyon ortağını korumak için bu sözleri sarf ettiği öne sürülmüştür.

Bu gelişmeler üzerine Tansu Çiller, skandala adı karışan İçişleri Bakanı ve eski Emniyet Genel Müdürü Mehmet Ağar’ın istifasını istemiştir. ANAP lideri Mesut Yılmaz, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’den DDK’nın (Devlet Denetleme Kurulu) görevlendirilmesini istemiş; ancak Demirel “*sistemin işletilmesi*” gerektiğini söyleyerek, talebi geri çevirmiştir. Müteakip günlerde, Mesut Yılmaz, Almanya gezisi sonrası uğradığı Budapeşte’de kaldığı otelde kimliği belirsiz bir kişinin yumruklu saldırısına uğramıştır. Neticede, daha önce, Necmettin Erbakan’ın Libya gezisine ilişkin kararnameyi imzalamamasından dolayı parti içinde gerginliğe yol açan Mehmet Ağar, 8 Kasım 2006’da “*Herhalde Kaddafi memnun olmuştur*” diyerek istifasını sunmuş ve yerine Meral Akşener getirilmiştir. Akşener’in ilk işinin Ağar’ın imzalamadığı Erbakan’ın Libya gezisi kararnamesinin imzalanması olduğu öne sürülmüştür (TBMM, 2012, s.951).

Susurluk Olayını araştırmak için 13 Kasım 1996’da üç ay görev yapacak olan “*Meclis Susurluk Araştırma Komisyonu*” kurulmuştur. Bu komisyonun başkanı Mehmet Elkatmış; “*Susurluk Olayının arkasında JİTEM’in olabileceğini işaret etmiş ve Başbakanlık Teftiş Kurulu bu konu ile hazırlanan raporunun bir bölümünü devlet sırrı olduğunu*” iddia etmiş ve yayımlamamıştır.

9 Ocak 1997 tarihinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile Çankaya Köşkü’nde bir görüşme yapan Başbakan Necmettin Erbakan, Susurluk kazasıyla ilgili olarak Başbakanlık Teftiş Kurulu’nca hazırlanan raporun Süleyman Demirel’e sunulduğunu söylemiştir. Susurluk konusunda orduya yönelik açıklamalar yapan Emniyet İstihbarat Daire Başkanı Vekili Hanefi Avcı mahkeme kararıyla tutuklanmıştır (TBMM, 2012, s.951). Yaşanan bu gelişmeler üzerine Başbakan Erbakan, Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı’yı ziyaret etmiştir. Adalet Bakanı şevket Kazan’ın 10 Ocak 1997’de düzenlemiş olduğu basın toplantısında Başbakanlık Teftiş Kurulu’nun hazırlamış olduğu Susurluk Raporu hakkında bilgi vermiştir. Başbakan Necmettin Erbakan ayrıca Susurluk Dosyasını araştırmak üzere MİT’e bir rapor hazırlatmış ve bu rapor sadece mecliste grubu bulunan parti başkanlarına verilmiştir.

Bu konuyla ilgili araştırma ve soruştırmaların ağır yürümesinden dolayı o döneme kadar Türkiye Cumhuriyeti’nin en pasif ama en etkili protestosu gerçekleşti. “*Yurttaş Girişimi*” tarafından organize edilen “*1 dakika karanlık eylemi*” hak, hukuk, demokrasi, özgürlük, zulme karşı mücadele söylemleriyle iktidara gelen RP’ne daha doğrusu bu kirli ilişkileri açığa çıkaramayan sisteme karşı düzenlenmişti (Aksoy, 2000, s.185). Bu eylemler İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde başlayıp tüm yurda yayılan bir eylem haline gelmişti, elinde siyasi bir gücü olmayan ve sistem karşısında her zaman ezilen kesimler bu pasif ama etkili eylem yoluna gitmişlerdir. Başbakan Erbakan bu eylemi “*çocukça bir davranış*” olarak nitelemiştir. Böylece devletin içine sinmiş bu çetelerle uğraşılmayacağının ilk sinyallerini vermiştir. O dönemdeki konuşması şöyledir; “*Denizde damla bile değiller. Aklı başında insanlar böyle şeyler yapmaz. Bir insan hasetten yapacak bir şey bulamazsa elektriği kapatır. Birkaç nasipsiz insanın yapacağı bu tür şeylerden etkilenmeyiz. Etkilenenler zayıf insanlardır. Bunun etkisinde kalıp farfarayla bunu yaymak, aynı şekilde hata ve suçtur. 70 milyonluk Türkiye böyle fesatlarla yerinden oynamaz*” (Özer, 2011, s.56).

Bu süreçte Susurluk Skandalı ile ilişkilendirilerek ve büyük bir medya desteğini de arkasına alarak gerçekleştirilen eylemler düzenlenmiştir. Bunlardan en dikkat çeken her akşam saat 21.00'de yapılmakta olan ışık açma ve kapama eylemleri olmuştur (Arikan, 2010, s.93). Susurluk Olayı ile toplum ilk defa ciddi olarak harekete geçmiş olmakla beraber, Susurluk skandalı toplumda yaygın bir infiale sebep olmuş; skandalın üzerinin örtüldüğünü düşünen “Yurttaş Girişimi” adı verilen bir grup aydın tarafından 1-29 Şubat 1997 tarihlerinde yürütülen “Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık” adlı kampanyalarla, Susurluk'ta açığa çıktığı öne sürülen “derin devlet” hedef alınmıştır. Ancak, Adalet Bakanı Şevket Kazan'ın bu eylemi “*mum söndü*” 'ye benzetmesi, başta Alevi vatandaşlarımız olmak üzere, toplumun geniş kesimlerinde infiale sebep olmuş; böylece protestolar özellikle Refah Partisi'nin aleyhine dönük kampanyaya dönüştürülmüştür (Komisyon, 2012, s.52).

“Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık” olarak tanıtılan bu eylemle hem Susurluk'la açığa çıkmış gibi gösterilen “*derin devlete*” karşı durulmakta hem de - açıkça ifade edilmemekle birlikte - “*siyasal İslam = karanlık*” önermesi vatandaşın zihinlerine kodlanmaktadır. O dönem İstanbul merkezli büyük medyanın - özellikle de televizyon kanallarının ana haber bültenlerinin eylem saatinde canlı yayınlara - verdiği destekle bu eylem yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Susurluk Skandalı o dönemin konjonktürüne uymamakla birlikte medya tarafından, hükümetin yanlış adımlarının da verdiği fırsatlarla, iyi şekilde kullanılmış ve kamuoyu oluşturulmasına yardımcı olmuştur (Arikan, 2010, s.93).

İstanbullu avukat Ergin Cinmen önderliğinde başlayan bağımsız yurttaşlar girişiminin çağrısıyla, “Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık” eylemleri Susurluk kazasıyla aydınlanan devlet içindeki çeteleşmenin ortaya çıkarılıp cezalandırılmasını isteyenleri, Şubat ayı boyunca her akşam saat 21.00'da bir dakika boyunca evlerinin ışıklarını kapatarak pasif protestoya çağırılmıştır. Eylem, daha başladığı gün yalnızca Susurluk'un açığa çıkarılması değil, Refah-Yol dönemindeki tüm uygulamaları protestoya dönüşmüştür (Özgan, 2008, s.66). Yapılan bu eylem ve protestoların RP ile bir ilgisi yoktur. Ancak Erbakan'ın ortağı Çiller'i koruyabilmek için eylemleri eleştirmesi askeri lojmanları da eylemlere müdahil eden ve bir anda eylemin mecrasını değiştirip tepkileri RP'ne döndüren bir gelişme halini almıştır (Opçin, 2004, s. 82).

Özellikle Susurluk Olayı ile başlayan bu süreç “*Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık*” eylem ve protestoları ile devam etmiştir. Bu dönem içerisinde ki Refah-Yol Hükümeti’nin icraat ve faaliyetlerine bakacak olursak; toplumda hâsıl olan ve uzun süredir devam eden istikrarsız yönetim biçimi ve toplumsal bütünleşmenin sağlanamaması ve bu olumsuzlukların siyasi yaşama taşınmasını beraberinde getirmiştir. Bu ışıkları söndürme eylemi hiç şüphesiz ki Türkiye tarihinin ilk ve en büyük sivil toplum olayı olmakla birlikte tüm Türkiye’ye yayılmamıştır, genellikle büyük şehirlerde destek bulmuştur. Fakat bu hareketin tüm Türkiye’ye yayılmaması hareketin fazla abartıldığı izlenimini vermektedir. Beklide Refah-Yol’ un bu eylemi pek hesaba katmamalarının nedeni de budur (Bölügiray, 1999, s.25). Bununla beraber ülkede ki siyasi istikrarsızlık ve yönetim boşluğu diğer partiler tarafından da tepkiyle karşılanmış ve toplumsal kutuplaşmaları da beraberinde getirmiştir. Böyle bir toplumsal gerilim ve kutuplaşmanın olması, başta Refah-Yol Hükümeti olmak üzere diğer partiler tarafından da acilen çözüm bekleyen konular arasında yerini almıştır.

3.2.1.7. Refah Partili Belediyelerin tutumu ve milletvekillerinin söylemleri

28 Şubat sürecinin en tartışmalı konularından bir diğeri de, RP’li belediye başkanlarının yaptığı açıklamalar olmuştur (TBMM, 2012, s.952). 1997 yılının ilk haftalarında, “*birdenbire, kimlerin servis ettiği anlaşılamayan bir kaset trafiği başlamış*”, RP’li milletvekilleri ve belediye başkanlarına ait bazı konuşmaların “*televizyon kanallarına görünmeyen ellerden dağıtıldığı*” görülmüştür (Birand, Yıldız, 2012, s.189).

28 Şubat sürecinin en tartışmalı konularından bir diğeri de, RP’li belediye başkanlarının yaptığı açıklamalar olmuştur. 28 Şubat sürecinde Refahlı belediyelerin kamuoyundaki “*hizmet veren*” imajı zedelenmeye çalışılmış olmakla beraber, belediyeler üzerinden RP’sini yıpratılmaya çalışılmıştır. Özellikle, Sultanbeyli, Sincan, Şanlıurfa, Bingöl, Konya, Ankara gibi RP’li belediyelerle ilgili haberler öne çıkarılmış; aynı şekilde RP’li Rize Milletvekili Şevki Yılmaz’ın, İstanbul Milletvekili Hasan Mezarıcı’nın, Ankara Milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan’ın çeşitli yer ve tarihlerde yaptığı konuşmaların videokasetleri ara ara TV ve gazetelerde “*Şok şok... Flaş Haber*” üst başlıkları ve gerilim müzikleri fonuyla konu edilmiş, çeşitli tartışma programları düzenlenmiş ve sürekli sıcak tutulmuştur.

Şevki Yılmaz'ın Arafat'ta yaptırdığı yemin, günlerce TV ekranlarından “Şeriat Yemini” gibi başlıklarla haberleştirilmiş, İlahiyat mezunu olan ve dini vaazlarıyla tanınan Şevki Yılmaz'ın yaptığı dini içerikli konuşmalar dönemin ruhu içinde “şeriat konuşmaları” gibi sunulmuştur. Bazı Refahlı belediyelerin ve RP'ne yakınlığıyla bilinen dernek ve vakıfların yine aynı dönemde başlattıkları “*Alternatif Yılbaşı*” etkinlikleri de, irticai kalkışma olarak sunulmuştur (Komisyon, 2012, s.53). Bu konuşmaların yanında Şevki Yılmaz'ın; “*Kemalizm, kapitalizm, laiklik ve bütün şeytani düzenleri boykot ederek nöbete geliyoruz. Refah için, Milli Görüş için bütün gücümüzle çalışacağımıza söz veriyoruz!*”, “*Türk Devletlerinin dini vardır, o da Hristiyanlıktır*”, “*1 Ocak İncil'e göre tatildir, Türk Ceza Kanunu İncil'e göredir*” vb... şeklindeki Şevki Yılmaz'ın servis edilen her konuşması RP biraz daha yaralıyordu (Birand, Yıldız, 2012, s.189).

Şevki Yılmaz'ın servis edilen her konuşması RP'ni daha da çıkmaza sokarken ve bu olumsuz siyaset atmosferin üzerinden birkaç hafta geçmeden, RP'nin önde gelen isimlerinden Hasan Hüseyin Ceylan'ın bir konuşması servis edilmiştir. Hasan Hüseyin Ceylan konuşmasında... *Asker kalkmış diyor ki “PKK'lı olmanıza müsaade ederiz ama şeriatçı olmanıza asla!” diyor. Bu kafayla çöremezsiniz, çözüm mü istiyorsunuz, şeriatçılıktır* (Birand, Yıldız, 2012, s.190). Gerçekten de RP'li milletvekillerinin servis edilen kaset ve söylemleri yenilir yutulur cinsten olmamakla beraber RP'ni de her geçen gün çıkmazın eşiğine sürüklüyordu.

Bununla beraber Refah Partili bazı milletvekillerinin söylemleri şöyle idi;

RP Bitlis Milletvekili Zeki Ergezen: 1993'de Mekke'de ki konuşması: “*Bu düzen yıkılmıştır fakat Müslümanlar Batı'nın oyununa geldikleri için kendi nizamlarını tahkim edemedikleri için mevcut düzenin yerine kendi nizamlarını nasıl koyacaklardı halka anlatamadıkları için bu düzen payandalarda duruyordu. Gelin dağa taş “Ne Mutlu Türküm” diye yazacağımıza, gelin dağa taş “ne mutlu Müslümanın” diye yazalım.*

RP Sivas Milletvekili Temel Karamollaoğlu: “*Sivas Olaylarından övgüyle söz ediyordu! ... Sivas'ta inançlı insanlar imanlı olduğunu gösterdi... Bir tahrik meydana geldi. İnsanlar galeyana geldi... Bütün dünyaya örnek olsun diye...*”

RP Bingöl Milletvekili Hüsamettin Korkutata: 1993’de Mekke’de ki konuşması: *“Cumhuriyet Döneminde bir gecede tekkeler kapatılmış, medreseler kapanmış, Arapça okuma yazma tamamen yasak edilmiş... Böyle bir uygulama dünyada görülmemiştir... Atatürk ben başöğretmenim demiş ama harfleri bile bilmiyor... Birçok yerlerde kitaplar vagonlara yüklenmiş Bulgaristan’a götürülmüştür... Bazı insanlar kitapları korkularından meydanlarda yakmışlar...”*

RP Şanlıurfa Milletvekili Halil İbrahim Çelik: *“Ordu 3500 PKK’lı ile baş edemedi, 6 milyon İslamcıyla nasıl baş edecek? Sonuna kadar şeriatçıyım. Şeriatın gelmesini istiyorum... Türkiye’de Kemalizm kalkmadığı sürece demokrasi hikâyesidir.”*

RP Milletvekili Fethullah Erbaş: *“Şeriat dediğiniz düzende kamu düzeni demektir. Bu nedenle şeriat karşı olunamaz.”*

RP Milletvekili Ahmet Doğan: *“Şeriat devleti kurana dek peygamber sabrı göstereceğiz.”* (Bölügiray, 2000, s.78-84).

3.2.1.7.1. Sultanbeyli Belediyesi

28 Şubat döneminde adı sık sık irticanın merkezi olarak takdim edilen İstanbul’un Sultanbeyli İlçesinde, 11 Ocak 1997 tarihinde, dönemin 2’nci Zırhlı Tugay Komutanı Tuğgeneral Doğu Silahçioğlu tarafından, Belediye Başkanı’nın onayı alınmaksızın, ilçe meydanına *“Atatürk Anıtı”* yaptırılması uzun süre kamuoyunu meşgul etmiştir.

28 Şubat 1997 Askeri darbesini soruşturan savcıya 6 Kasım 2012 tarihinde ifade veren dönemin Sultanbeyli Belediye Başkanı Nabi Koçak’ın; *“Doğu Silahçioğlu’nun bölgede provokasyon peşinde koştuğu, Meydana fiber Atatürk büstü diktikleri, amaçlarının büstü yaktırıp suçu Müslümanların üzerine yıkmak olduğu, heykel yakılmasın diye 15 gün boyunca başında nöbet tuttuğu, sonra fiber heykel yerine tunç olanını diktikleri”* şeklindeki basına yansımıştır (Komisyon, 2012, s.53).

3.2.1.7.2. Şükrü Karatepe’nin 10 Kasım konuşması

Şükrü Karatepe’nin 10 Kasım törenlerine ilişkin konuşması basında irticanın ayak sesleri olarak yansıtılmıştır. Şükrü Karatepe’nin konuşmasındaki *“İnancımıza saygı duyulmadığı bu dönemde, içim kan ağlayarak bugünkü törene katıldım... Süslü*

püslü göründüğüme bakıp da laik olduğumu sakın sanmayın. Resmi görevim nedeniyle bugün bir törene katıldım. Belki başbakanın, bakanların, milletvekillerinin bazı mecburiyetleri vardır. Ancak, sizin hiçbir mecburiyetiniz yok. RP’li olarak yeryüzünde tek başıma da kalsam, bu zulüm düzeni değişmelidir. İnsanları köle gibi gören, çağdışı bu düzen mutlaka değişmelidir. Ey Müslümanlar sakın ha içinizden bu hırsı, bu kini, nefreti ve bu inancı eksik etmeyin. Bu bizim boynumuzun borcudur. Bu zulüm düzeni yıkılmalıdır...” şeklindeki sözleri basında günlerce işlenmiştir. RP’li Kayseri Belediye Başkanı Şükrü Karatepe, bu sözleri dolayısıyla medya eliyle suçlanmış, siyasi irade görevden almış, resmi görevlerinden el çektirilmiştir ve 1 yıl hapis ve 420.000 lira ağır para cezasına mahkûm edilmiştir (Komisyon, 2012, s.53). Yaşanan bu olaylarla beraber RP’li belediyeler sıkı bir denetim ve gözleme tabi tutulmuş, sıkı bir teftiştten geçirilmiştir. Bazı belediye başkanları hakkında da İçişleri Bakanlığı tarafından soruşturma açılmıştır.

RP’li belediyelerin tutumu ve milletvekillerinin söylemleri genel olarak bu şekilde anlatılmaya ve izah edilmeye çalışılmış olmakla beraber kasetleri servis edenlerin bir tek amacı vardı. Toplumda laiklik konusunda ki hassasiyeti tırmandırarak RP’nin karşısında bir cephe oluşturmak, iktidarın düşürülmesi için kamuoyunu hazırlamaktı. RP’nin süreci iyi yönetememesi, bu kasetleri izleyenlerin endişelerini giderememesi, toplumu ikna etmek için bir çabanın içerisine girmemesi de işleri kolaylaştırdı. *“Bu konuşmaların içeriğine elbette katılmıyoruz. Son derece yanlıştır bunlar, hiçbir parlamenter meclis buna katılmaz... Ancak bir yanlış daha var. 1990’larda söylenmiş olan birtakım şeyleri 1997 gündemine sanki bugünmiş gibi taşıyıp buna bir başka alevlendirme, toplumu adeta istikrar ötesi bir tepkiye zorlamak veya onun yolunu açmak istemek yanlış”* diyen Tansu Çiller, iktidar ortağını ne kadar savunmaya çalışırsa çalışsın, pek ikna edici olamadı. Bu kasetlerde sonraki günlerde de mecliste şiddetli tartışmalara sebebiyet verecek (Birand, Yıldız, 2012, s.192) ve ülke gündemi tansiyonu yüksek olan sıcak günlerin etkisine girecekti.

3.2.1.8. Kudüs Gecesi ve Sincan’da tankların yürütülmesi

Türkiye, 1997 yılının Şubat ayına kritik ve gerilimli bir atmosfer içinde girmiştir. Şubat ayının ilk gününde, sivil toplum örgütlerinin öncülüğünde örgütlenen geniş halk kitleleri, *“Susurluk Skandalı”* ile ortaya dökülen kirli ilişkileri protesto

etmek amacı ile “*Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık*” eylemini başlattı. Saat 21.00’de 1 dakika için tüm ışıklar söndürülüp yakılıyordu o gece...30 günlüğüne, “*Temiz Toplum*” için şiddete dayanamayan sivil bir ayaklanma başlatılmıştı (Akpınar, 2001, s.152). Ankara’nın Sincan ilçesinde yaşananlar ise artık bardağı taşıran son damlalar olmuştur. Sincan’ın RP Belediye Başkanı Bekir Yıldız’ın 31 Ocak 1997 günü, İran İslam Devrimi’nin Lideri Ayetullah Humeyni’nin işgal altında ki Kudüs’ü anmak için başlattığı geleneği, ilk kez Türkiye’de uygulamaya başlıyordu (Akpınar, 2001, s.152). Sincan olayı 28 Şubat 1997 MGK toplantısının ve RP’nin kapatılma davasının temel unsurlarından biri olmuştur (Özer, 2011, s.63).

Ankara’nın 30 kilometre batısında ki Sincan’da ise tamamen farklı bir ayaklanma sahneye konulmak isteniyordu. 31 Ocak akşamı Ankara’nın Sincan ilçesi, Belediye Başkanı Bekir Yıldız’ın düzenlediği Kudüs Gecesi’ne ev sahipliği yapmıştır. Onur konuğu ise İran’ın Ankara Büyükelçisi Muhammed Rıza Bagheri’dir. Belediye salonunda düzenlenen geceye ek olarak, ilçe meydanına Kudüs’teki Kubbetüssahra’yı temsilen bir çadır kurulmuştur (Özgan, 2008, s.69). Belediye Başkanı Bekir Yıldız’ın, ilçenin meydanında ki Atatürk Büstü ’nün tam karşısına Kudüs’te ki Mescid-i Aksa’nın çadırından bir benzerini diktirmesi uzun süreli olacak tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Sincan Belediyesi’ne ait bir salonda düzenlenen gecede, Türk bayrağının bulunmamasına karşılık Lübnan ve Filistin Hizbullah örgüt liderlerinin posterleri asılmıştır. Yaklaşık bin kişinin katıldığı gecede Radikal İslamcı, Hamas ve Hizbullah örgütleri de destek veriyordu. Katılımcıların çoğunu genç siyasal İslamcılar oluşturuyordu. Salonda Türk bayrağının bulunmamasına karşılık Hamas ve Hizbullah liderlerinin bezden yapılmış büyük posterlerinin asılı bulunması “*Kudüs Gecesi*” adı altındaki toplantının, Türkiye’nin yaşadığı hassas günler nedeniyle siyasal bir içerik kazanmasına sebep olmuştur (Akpınar, 2001, s.153).

Belediye Başkanı Bekir Yıldız ile dönemin İran Büyükelçisi’nin de iştirak ettiği bu etkinlikte çeşitli şiirler okunmuş, İsrail’in Filistin’e uyguladığı baskı bir tiyatro gösterisiyle izleyicilere gösterilmiş ve RP Belediye Başkanı tarafından Filistin’de uygulanan baskı ve zulüm konusunda bir konuşma yapılmıştır (Komisyon, 2012, s.54). 1 Şubat sabahı gazetelere ve sabah saatlerinden itibaren televizyon ekranlarına yansıyan

görüntüler ülkedeki gerilimi biraz daha tırmandırmıştır. Kudüs Gecesi müsamesesinde oyuncular Filistin ayaklanması İntifada'yı canlandırmış, İsrail'i simgeleyen asker kıyafetindeki diğer oyuncuları taşlamışlardı (Özgan, 2008, s.69). Yapılan toplantıda Belediye Başkanı Bekir Yıldız rejim aleyhtarı bir konuşma yapmış, % 99'u Müslüman olan bir ülkenin zaten şeriatı tanıdığını belirten Başkan Yıldız laikleri kastederek “Onları yatırıp şeriatı bir ilaç gibi şırınga edeceğiz” şeklinde konuşmuş ve Humeyni rejimini örnek aldıklarını söylemiştir. Geceye katılan İran Büyükelçisi Rıza Bagheri de genel anlamda şeriat çağrısı yapmıştır. Büyükelçi Rıza Bagheri Hamas ve Hizbullah'ı desteklediklerini açıkça belirtmekten çekinmemişlerdir (Öztürk, 2006, s.79).

Toplantıda, Belediye Başkanı Bekir Yıldız ile İran Büyükelçisi Muhammed Rıza Bagheri kendi aralarında sohbet ediyorlardı. Gecenin resmi açılış töreni Kuran-ı Kerim okunarak yapıldı. Gecede RP'nin Gençlik Kolları tarafından sahnede sergilenen oyun oldukça dikkat çekmekle beraber adeta bir “*Ayaklanma Provasını*” andırıyordu. Oyuncular Filistin ayaklanması İntifada'yı canlandırmış, İsrail'i simgeleyen asker kıyafetindeki diğer oyuncuları taşlamışlardı. Oyun salonda bulunan İran Büyükelçisi Muhammed Rıza Bagheri başta olmak üzere bütün herkesin takdirini toplamış ve uzun süre ayakta alkışlanmıştır (Akpınar, 2006, s.153). Ancak bu etkinlikler, gazetelerde “*Türkiye İran mı olacak?*” şeklinde yansıtılmıştır.

Bütün bu yaşanan olaylarla beraber Sincan Belediyesi tarafından düzenlendiği iddia edilen “*Kudüs Gecesi*” olarak adlandırılan etkinliğin, kamuoyunda bilinenin aksine, Kudüs Platformu ile ortaklaşa yapıldığı öğrenilmiştir. “*Kudüs Gecesi*” olarak adlandırılan etkinlik CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, Rıza Bagheri'nin Türkiye'nin iç politikasına karışmasına hakkı olmadığını belirterek, “Dışişleri Bakanı'ni göreve çağırıyorum, derhal tepkisini dile getirmeli ve Türkiye'nin olması gereken tavrını ortaya koymalıdır” demiştir.

Bu gelişmeler üzerine, Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Büyükelçi Ali Tuygan, Sincan Belediyesi tarafından düzenlenen “*Kudüs Gecesi*”nde ki konuşmaları nedeniyle İran'ın Türkiye Büyükelçisi Muhammed Rıza Bagheri'yi Bakanlığa çağırarak görüşmüştür. Görüşmenin ardından Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan yazılı açıklamada, ‘Büyükelçinin söz konusu gecede yaptığı konuşmanın, içişlerimize müdahale niteliği taşıyan unsurlar ve Türkiye'nin dostu bazı ülkelere karşı uygun

olmayan eleştiriler içerdiği, bu beyanlarının tarafımızdan protesto edildiği belirtilmiştir” denilmiştir. Ancak, Hükümetin söz konusu Büyükelçiyi derhal sınır dışı etmemesi Genelkurmay Başkanlığı tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu olaydan üç gün sonra, 3 Şubat 1997 tarihinde Sincan’daki Kudüs Gecesine ilişkin olarak DGM tarafından inceleme başlatılmıştır.

İçişleri Bakanı Meral Akşener, hakkında açılan soruşturmanın selameti açısından Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız’ın geçici tedbir olarak görevinden uzaklaştırıldığını açıklamış; Ankara DGM’de, Bekir Yıldız hakkında “*gözlem altına alınması*” talimatını vermiştir. DGM Başsavcılığının Esas Hakkındaki Mütalaasında “*Kudüs Gününün, Kudüs’le ilgisinin olmadığı; diriliş günü ve Müslümanların günü*” olduğu vurgulanmıştır (Komisyon, 2012, s.54-55).

Bu arada DYP Milletvekilleri, liderleri Tansu Çiller’in aksine duydukları rahatsızlıkları dile getirmişlerdir. RP’nin protokolü çiğnemediği konusunda direten Tansu Çiller ise, yaşanan olayların hukuk kuralları çerçevesinde halledilmesi gerektiği üzerinde durmuştur (Akpınar, 2001, s.171-172). Toplum sarsan bu gelişmeler karşısında sessiz ve rahat bir tavır sergileyen Başbakan Erbakan ise türban, Taksim’e cami, karayolu ile hacca gidiş gibi meselelerle meşgul olmayı tercih etmiştir. Necmettin Erbakan, üniversitelerde başörtüsünü serbest bırakılmasını öngören Bakanlar Kurulu kararnameini Türkiye’nin içinde bulunduğu bu bunalımlı günlerde imzaya açmıştır (Öztürk, 2006, s.80-81).

Belediye Başkanı Bekir Yıldız, Kudüs Gecesinde yaptığı konuşma nedeniyle 17,5 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Sincan’da düzenlenen Kudüs Günü etkinliği 28 Şubat sürecinin en tartışmalı hadiselerinden birisini teşkil etmiştir (Komisyon, 2012, s.55). Bu gecenin en önemli mimarı olan Sincan eski Belediye Başkanı Bekir Yıldız, cezaevinden tahliye olduktan sonra 17 Ekim 1997’de “*Ceviz Kabuğu*” programında; “*Kudüs Gece*” si ile ilgili olarak gecenin Filistin’le ilgili bir gece olduğunu, tekrar belediye başkanı olsa böyle bir geceyi yeniden düzenleyeceğini ancak bu ülkede her doğrunun yapılamayacağından İran Büyükelçisi’ni davet etmeyeceğini ancak bunun sebebinin kamuoyunun mahzur görmesinden değil kamuoyuna mahzur gösterilmesi için bazı hesapların yapılması olduğunu, bir takım olaylarla zaten gerilmiş olan ortama biraz da katkı olsun düşüncesiyle böyle bir programın düzenlenmediğini, Ramazan Ayı

boyunca 30 gece program düzenlendiğini ve Kudüs Gecesi'nin bunlardan sadece biri olduğunu, daha önce ki gecelerde de Kafkas, Çeçen ve Bosna ile ilgili geceler düzenlendiğini ancak sadece bu gecenin birilerinin hoşuna gitmediğini” belirtmiştir (Cevizoğlu, 2001,s. 77).

Dönemin Çalışma Bakanı Necati Çelik ise “Sağlıklı bir parti yönetimi söz konusu olsaydı Sincan Belediye Başkanı böyle bir faaliyet yapmayı düşünemezdi, düşünecek olsa da partiden müsaade alırdı. Sorulma ihtiyacı duyulmadığına göre parti yönetimi sureti vardır ancak pratikte parti yönetimi yoktur. Böyle bir geceden sonra oluşan gergin ortamda da yapılması gereken ise başkanın çağrılıp ikaz edilmesi ve gerekirse partiden ihraç edilmesidir. Tansiyonu düşürmek için mutlaka bir şey yapılmalıdır. Ancak bunlar yapılmadığı gibi bir de sahiplenilmiştir” şeklinde bir yorum yapmıştır (Çelik, 2004, s.79).

Kudüs Gecesi, laik kamuoyunu yeterince rahatsız etmişti. Kışlalardaki kıpırdanmaların haberi artık yayılmaya başlıyordu. Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız hakkında soruşturma açılmıştı. Ancak olaylar asıl şimdi başlıyordu. Zira Kudüs Gecesi ile haber yapmak isteyen Star televizyonu muhabiri Işın Gürel'in Sincan'da yediği tokat milat oldu. Işın Gürel'in Sincan'da başına gelen olaya başta medya ve muhalefet büyük bir tepki göstermiştir. Tansu Çiller yaşanan bu kötü olayı kınamış, DYP Kilis Milletvekili Doğan Güreş, “Sincan olayı rezalettir, Türkiye İran değildir. Türkiye laikliğe tamamen yapışmıştır. Türkiye Atatürk ilkelerine tamamen yapışmıştır. Bunun dışına kimse çıkaramaz, kimse...!” şeklindeki açıklamaları ile dikkat çekmiştir. Bu devleti bir tane bez değil 6 milyar adam eline bez alsın gelse gene sarsamaz. Kimi aldatıyorsunuz? Türkiye laik bir ülkedir... Vb. sözleri Türkiye ve siyaset yaşamındaki yüksek olan tansiyonu düşürmekten uzaktı (Birand, Yıldız, 2012, s.199).

Türkiye gündeminde büyük bir etki yaratan ve kamuoyunu uzun bir süre meşgul eden hatta 28 Şubat sürecini hazırlayan gelişmeler arasında önemli bir yer teşkil eden “Kudüs Gecesi” sonrasında, Hükümet Sincan'da ki olaylarla yükselen tansiyonu düşürmek yerine hala türban ve Taksim'e Cami tartışmaları ile ilgileniyordu. Bunun yanında Başbakan Erbakan Taksim'e cami projesini eleştirenlere kızılıyordu, “Garipsenecek tek şey bazı fosil denilen kişilerin % 99'u Müslüman olan ülkenin

herhangi bir yerine cami yapılmasına karşı çıkmalarıdır” (Akpınar, 2006, s.159) şeklindeki açıklamaları ile bu konu hakkında ki tutumunu değiştirmek istemiyordu.

Başbakan Necmettin Erbakan, partisinin grup toplantısında *“Ankara’nın Sincan ilçesinde düzenlenen Kudüs Gecesi’ni değerlendirirken, demokratik bir ülkede bu tür etkinlikler olabileceğini; Türkiye’nin büyük atılımlar yaptığını, ancak bazı çevrelerin yeniden büyük Türkiye’nin kurulmasından rahatsızlık duyduklarını savunarak; “Bazı çevreler, bazı fosiller, acaba ne yapsak da ülkenin havasını bozsak, huzuru, barışı, kardeşliği engellesek diye düşünüyorlar” şeklindeki açıklaması ve Adalet Bakanı Şevket Kazan da TBMM Genel Kurulu’nda ANAP Ankara Milletvekili Nejat Arseven’in Sincan’da yaşanan olaylara ilişkin konuşmasını yanıtlarken, “Hiç kimsenin demokratik rejim üzerine oyun oynamaya hakkı olmadığını belirterek, Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız’ın, RP’nin 400 belediye başkanından biri olduğunu” söylemiştir. Şevket Kazan, “Ankara DGM’nin olayla ilgili soruşturma başlattığını, RP’si Meclis Grubu’nun da duyarlılığını ortaya koyarak, üç milletvekilini olayı soruşturmakla görevlendirildiğini” söylemiştir (Komisyon, 2012, s.56).*

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, partisinin grup toplantısında yaptığı konuşmada, *“Sincan’da yaşanan olaylar için RP’nin laik, demokratik cumhuriyete dönük bir tepki içinde olduğunu herkesin görmesi gerektiğini belirterek, cumhuriyeti savunan herkesi, karşı tepki göstermeye çağırmıştır”.*

BBP lideri Muhsin Yazıcıoğlu ise *“Türkiye’de asla Nusayri iktidarının oluşmasına izin vermeyeceğiz” diyerek tepkisini ortaya koymuştur. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, “Neden demokrasiyi işletmeye çalışmıyoruz da darbe tartışması yaratıyoruz?” demiştir (Komisyon, 2012, s.56).*

Başbakan Necmettin Erbakan hala türban, karayolu ile hacca gidiş, üniversitelerde başörtüsünü serbest bırakılmasını öngören Bakanlar Kurulu kararnameini Türkiye’nin içinde bulunduğu bu bunalımlı günlerde imzaya açmış olması gibi gündemlerle meşgul olurken, İran Büyükelçisi’nin, *“Şeriat Çağrısı”* yapması vb. gibi nedenler artık 28 Şubat sürecinin önemli bir ayağının başladığını, 3 Şubat 1997 günü Genelkurmay Başkanlığı’nda ki olağanüstü bir hareketlilik yaşanması ve Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı başkanlığında gizli bir toplantı yapılmıştır. O günün savunma muhabirleri toplantı hakkında, toplantıda konuşulanlar

hakkında bilgi almak istemiş ancak çabaları boşa çıkmıştır. Toplantıda Kudüs Gecesi konuşulmuş ancak asker resmi bir açıklama yapmamıştır.

4 Şubat 1997 günü Sincanlılar tank sesleri ile uyandı. Lala Mahallesi'nde 5 tank ve 20 kariyer, ağır ağır Sincan'ın merkezine doğru ilerliyordu. Sincan halkı ise camlardan bakıyor, dükkânlarını yeni açan esnaf ise şaşkınlık içerisindeydi. Herkes darbe olduğunu düşünüyordu, bir kısım halk ise şaşkınlığı üzerlerinden atmış yol kenarlarında dizilmiş tankları alkışlıyorlardı (Akpınar, 2006, s.160-161). Böyle bir ortamda RP'nin işi zordu. Karşı tarafın tavrını değiştirmenin mümkün olmadığı, siyasi manevra sahasının azaldığı, hükümetin reflekslerinin kaybettiği bir döneme girdiğini (Bayramoğlu, 2007, s.109) şeklinde yorumlamak mümkündür.

Yaşanan bütün bu gelişmeler sonrasında olay yaratan ve birçok açıdan tepki alan olaylı "*Kudüs Gecesi*" sonrasında askerlerin tepkisi çok sert olmuştur. Dönemin Hürriyet Gazetesi "*Dün sabah 20 kadar tank ve 15 kariyer, Sincan'dan geçerek Yenikent tatbikat alanına gitti*" şeklinde başlığı askerlerin yaşanan geceden ne kadar rahatsız olduğunu göstermekteydi.

Sabahın erken saatlerinde tankları ve üzerlerinde ki askerleri gören Sincanlılar, darbe olduğunu sanarak büyük bir panik içerisine girmişlerdir. Bununla beraber bazı Sincanlıların evlerine kapandığı bazılarının ise geçen askerlere destek verip alkışladıkları gözlenmiştir. (5 Şubat 1997) Hürriyet, s.1.

4 Şubat 1997 tarihinde Ankara'nın Sincan ilçesinde Etimesgut Zırhlı Birlikler Okulu ve Eğitim Tümen Komutanlığı'na bağlı çeşitli askeri araçlardan oluşan konvoy, ilçe sokaklarından Akıncı Üssü'ne "*motorlu yürüyüş*" gerçekleştirmiştir. Bu yürüyüş, ülke genelinde heyecana neden olurken, Milli Savunma Bakanı Turhan Tayan, olayın normal bir tatbikat olduğunu, eğitim çalışmaları kapsamında gerçekleştirildiğini söylemiştir. Olay gazetelere "*Sincan'dan Ordu Geçti*" başlığı ile yansımıştır (Komisyon, 2012, s.55). Düzenlenen Kudüs Gecesi'nin akabinde 4 Şubat sabahı Etimesgut'taki Zırhlı Birlikler Tümeni'nden yola çıkan 20 kadar tank ve çok sayıda askeri kariyer, Sincan'a yönelmiştir. Genelkurmay Başkanlığı'ndan yapılan kısa açıklama ise bunun yalnızca bir Motorlu yürüyüş tatbikatı olduğu şeklindeki açıklamasıdır. Konvoyun açıklanan görev talimatı, Akıncı (Mürtet) Hava Üssü yakınlarındaki Yenikent tatbikat alanına gitmektir. Ancak, konvoydaki iki tank ve bazı

kariyerler, Kubbetüs Sahra şeklindeki çadırı yıkacaklardır. RP'li belediye tepkiler üzerine bir gece önce çadırı söktüğü için tanklar meydanda bir süre oyalanıp geri dönmüşlerdir. Bu oyalanma sırasında, sözde arızayı gidermek için tanklara “Balans Ayarı” yapılmıştır. İşte bu deyim, “Demokrasiye Balans Ayarı” olarak 28 Şubat sürecinin sloganı haline gelmiştir. Ertesi gün Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir'in sözleri ardından bu deyim “*post-modern darbe*” deyimini çıkana dek, yaygın biçimde kullanılmıştır (Özgan, 2008, s.70).

Genelkurmay Başkanlığı, “6 ayda bir yapılan normal eğitim faaliyeti” olarak açıkladığı bu geçişin, “*tesadüfen bu tarihe denk geldiğini*” bildirmiştir. Daha sonra bu olay Genelkurmay 2. Başkanı Çevik Bir tarafından “*Demokrasiye balans ayarı yapıldı*” veya “*rejime ince ayar yapıldı*” şeklinde değerlendirilmiştir. Askere ait olduğu öne sürülen bu sözlere tepki gösteren RP'li Kahraman Emmioğlu, “*Bu kafaları duvara çarpmalı. Eğer sen politika yapacaksan çıkar elbiseni. Güreş Paşa gibi politika yap*” demiştir (Bölügiray, 1999, s.91). Bununla beraber Genelkurmay Başkanlığı normal faaliyet olarak açıklamış ve motorlu yürüyüş denilen bu geçişin 6 ayda bir icra edildiğini ve Kudüs Gecesi sonrasına gelmesinin ise tamamen bir tesadüf olduğunu açıklamıştır.

Başbakan Necmettin Erbakan ise, yaşanan gelişmeleri suni gündem olarak değerlendirmiş, tankların yürüdüğü gün meclis grup toplantısında yapmış olduğu konuşmada, “*...Mesele laiklik değil, laikliği din düşmanı olarak kullanmak isteyenlerin rahatsızlığıdır. Bunları yapmak isteyenlerde bir avuçtur. Onlar da fosil olmuştur*” ifadelerini kullanmıştır. Başbakan Erbakan'ın daha sonra, Sincan olaylarını değerlendirmesini isteyen gazetecilere sinirlenerek vermiş olduğu yanıt da unutulmayanlar arasında yerini almıştır. Erbakan'ın cevabı “*Cumhuriyet Bayramı'nda da 240 tane tank geçiyor*” şeklinde olmuştur (Öztürk, 2006, 81-82).

3.2.1.9. Tarikat liderlerine başbakanlık konutunda verilen resmi iftar yemeği

“*Biz din işlerini millet ve devlet işleriyle karıştırmamaya çalışıyor, kötü niyet ve zora dayanan fanatik hareketlerden sakınıyoruz. Bizi yanlış yola sevk eden kötü kişiler, biliniz ki, çoğunlukla din perdesine bürünmüştür, saf ve temiz ahlaklı halkımızı hep şeriat sözleri ile aldata gelmişlerdir.*” M. Kemal ATATÜRK

28 Şubat sürecini hazırlayan gelişmeler ve nedenler arasına her geçen gün bir tanesi daha ekleniyordu. 1997 yılı Ocak ayının ilk haftaları da oldukça hareketli geçeceğe benziyordu. Çünkü Kuvvet Komutanlarının Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e brifing verdiği gün toplumda yükselen tansiyonu ve TBMM'de ki muhalefet gruplarının seslerini duymazdan gelen Başbakan Necmettin Erbakan tarikat ve dini liderlere resmi konutta iftar yemeği vererek adeta laik çevrelere meydan okuyor ve bütün şimşekleri kendi üzerine çekiyordu. Sarıklı, cüppeli, sakallı tarikat liderleri, Cumhuriyet tarihinde bir ilki gerçekleştirerek Başbakanlık Konutunda ki iftar yemeğinde bir araya gelmişlerdi (Öztürk, 2006, s.77). Beklenen olay gecikmemiş ve ilk skandal olay 11 Ocak 1997 tarihinde patlak vermişti. Başbakan Necmettin Erbakan 11 Ocak 1997 Cumartesi akşamı Başbakanlık Resmi Konutu'nda bir iftar yemeği düzenlemişti.

Ramazan ayının başlamasıyla birlikte hükümet, kamu kurum ve kuruluşlarının çalışma saatleri yeniden düzenledi yayınlanan bir genelgeyle çalışma saatleri iftar vaktine göre ayarlandı. Daha sonra Ramazan genelgesi bir vatandaşın Danıştay'a yaptığı itiraz sonucu iptal edildi. Daha sonra gelişen olaylar kamuoyunda bazı çevreler tarafından tepkiyle karşılandı bu girişim, Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir Başbakan Erbakan'ın tarikat şeyhlerine Başbakanlık Konutu'nda iftar yemeği verdi. Bu yemeğe yaklaşık yüz kişi katıldı. Erbakan bu yemekte söz aldı ve şöyle dedi; (Özer, 2011, s.59) *“Hükümeti zarara uğratacak davranışlardan herkesin kaçınması gerekir. Ülkemizde birlik ve bütünlüğü tehlikeye sokacak davranışlardan uzak durulmalıdır”* (Aksoy, 2000, s.193).

11 Ocak 1997 tarihinde Başbakan Necmettin Erbakan tarafından Başbakanlık Resmi Konutu'nda, Diyanet temsilcileri, Diyanet İşleri Eski başkanları, İlahiyat Fakültelerinin dekan ve öğretim üyeleri, Müftü ve Vaizler ile din adamlarının aralarında bulunduğu toplam kırka yakın kanaat önderine iftar yemeği verilmiştir. Organize edilen iftar yemeğine birtakım görevli ve resmi din adamlarının katılması, kamuoyunda günlerce tartışılmıştır. Bu kişilerin Başbakanlık Konutuna girişlerinde sakallı, sarıklı ve cüppeli görüntüleri televizyonlarda günlerce yayımlanmıştır. Basında *“Tarikat Yemeği”* olarak lanse edilen haberlerde, bu olay *“İrtica Kalkışması”* olarak yansıtılmıştır (Komisyon, 2012, s.60). Televizyon kameraları tarafından alınan görüntülerde

“kanunlara aykırı” şekilde giyinen, dini cemaatlere mensup oldukları düşünülen kişilerin Başbakanlık Resmi Konuta girmeleri ve bu kişilerin sakallı, sarıklı ve cüppeli görüntüleri televizyonlarda yayınlanması ve bu görüntülerin basında iftar yemeği olarak değil de tarikat yemeği olarak lanse edilmesi toplumda “*İrtica Kalkışması*” olarak algılanmış olmakla beraber o andan itibaren adeta Genelkurmay Başkanlığının telefonları kilitlenmişti.

Genelkurmay Başkanı Org. İsmail Hakkı Karadayı, Çankaya Köşkü'ne hemen çıkmamış, 16 Ocak Perşembe günü haftalık görüşmeyi beklemiş, rahatsız olduklarını ve irtica tehdidi dolayısıyla endişeli olduklarını dile getirmiştir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Anayasa'nın kendisine 104'üncü madde ile verdiği yetkileri kullanarak, MGK'yı işletmeyi planlamıştır (Özgan, 2008, s.67).

Hürriyet Gazetesi yazarı Sedat Ergin, bu olayın “*Bardağı Taşırın Son Damla*” olduğunu ifade etmiştir (Yüksel, 2004, s.56). CHP ise olayı Başbakanlık önüne siyah çelenk bırakarak protesto etmiş, RP'liler tepkilerin aşırı ve kasti olduğunu düşünmekteydiler. O dönem yapılan bu eleştirilere karşılık parti içinden bazı milletvekilleri, gayrimüslimlerin ve diğer inanç sahibi kesimlere de yemek verilmesi yönünün de parti yönetimine talepte bulundular ama bu talepleri yönetimde kabul görmedi (Aksoy, 2000, s.193-194). Yine bu olayla ilgili 16 Ocak 1997 tarihinde CHP Genel Sekreteri Adnan Keskin ve 33 milletvekili arkadaşı ile Başbakan Erbakan'ın Başbakanlık Resmî Konutta verdiği iftar yemeği hakkında Ankara Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulunmuşlardır. Bu suç duyurusu daha sonra parti kapatma iddianamesinde ki yerini almıştır.

Başbakanlık konutunda verilen bu iftar davetine Erbakan'ın, Refah-Yol'a muhalif çevrelere bilinen yolda yürüyeceği mesajı verdiği anlamına geldiği, bunun sınırları zorlamak olduğu iddia edilmiştir. Yüksek yargı da bu konudan rahatsız olmuş ve isimsiz demeçlerle kamuoyuna ve RP'ye mesajlar iletilmiştir. Bu süre zarfında toplumsal gerilim de iyiden iyiye tırmanmış, bu olay askerlerin “*düğmeye basmasının*” gerekçesi olarak gösterilmiştir (Arikan, 2010, s.97).

Bu yemekli toplantı bazı çevrelere göre irticanın ayak sesleriydi, bazı kesimlere göre ise din âlimlerinin toplandığı birlik ve beraberliğe vurgu yapılan bir yemekli toplantıydı. Bu yemekli toplantı bazılarına göre büyük bir yanlış, bazılarına göre ise

pekte abartılacak bir şey değildi. Bu yaygaralar koparan olayın yankıları uzun sürdü o dönem DSP lideri Bülent Ecevit bu olayı sert bir dille eleştirdi; *“Tarikatların tartışma konusu olduğu bir dönemde tarikatçılığı devletin kanatları altına alma eğilimi olumlu karşılanmamıştır”*(Özer, 2011, s.60) bu eleştiriye toplum kesimlerinden de destek gelmiştir.

Günümüzde de zaman zaman 28 Şubat süreci sıcak tutulmak istenmekle beraber, 28 Şubat süreci ile ilgili haberlerde bu olay basın tarafından gündeme getirilmekte, çekilen görüntüler tekrardan televizyon programlarında yayınlamaktadır. Özellikle yaşanan bu olay 28 Şubat sürecinin en önemli gerekçelerinden olduğu iddia edilmekte ve 28 Şubat sürecini hazırlayan önemli gelişmeler arasında yer almaktadır. Yaşanan bu olaylar, başta siyaset gündemini uzun süre meşgul etmiş olmakla beraber, basın ve medya kuruluşları tarafından uzun süre gündemde tutulmuş, muhalefet gurupları tarafından iftar yemeği değil de tarikat yemeği şeklinde algılanmış olması ile beraber toplumda *“irtica algısı”* oluşturulmak istenmiş ve bu gelişmeler Refah-Yol Hükümeti’nin sonunu hazırlamış, ülkeyi de *“post modern”* olarak tanımlanan bir askeri müdahalenin eşliğine getirmiştir.

Refah-Yol Hükümeti’nin sonunu hazırlayan bu gelişmeler laik kamuoyu tarafından büyük bir tepki ile karşılanmış olmakla beraber Mehmet Altan’ın *“Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak”* başlıklı yazısında *“... Dinin sosyolojik ve kültürel boyutunun inkâr edildiği, sanki toplumda bilimin alternatifi dinmiş gibi yanlış bir ikilem yaratıldığı için, Türkiye’de kültürel yapının çok önemli bir kaynağı olan din konusunda çok sancılı bir ülke haline geldi. Devlet dini kendi kontrolü altına aldı. Toplumun kültürel olarak kendi dinini yeterince tanıyamaması İslam’ın siyasallaşmasına, dini kendine alet eden siyaset senaryolarının ortaya çıkmasına sebep oldu. Bu yüzden toplumun kültürel kaynaklarının “askeri bir laiklik” anlayışı takınması nedeniyle din normalleşemedi normalleşemeyince de siyasallaşma eğilimine girdi.”* (4 Ocak 1997) Sabah, s.13 şeklinde ifade etmiştir.

3.2.1.10. Taksim’e cami projesi ve yaşanan kriz

Taksim’e cami projesinin geçmişi Adnan Menderes’in iktidarda olduğu 1950 yılına kadar uzanmaktaydı. Sağ kesimin o dönemden günümüze kadar hayalinde

Taksim'e cami yapma projesi vardı ama her seferinde bu proje muhaliflerin tepkisine neden olmuştur. Bu projenin en çok tartışılıp, gündeme taşındığı dönem hiç kuşkusuz Refah-Yol Hükümeti dönemi idi. Bu dönemde cami projesi yine ülkenin gündemine oturmuştu (Özer, 2011, s.61).

Başbakan Necmettin Erbakan'ın ramazan çadırında, Taksim'e cami yapacaklarını söylemesi medyanın harekete geçmesi için yeni bir vesile oluşturmuştur (Ilıcak, 2013, s.47). Özellikle, Milliyet, Yeni Yüzyıl ve Radikal gazeteleri başta olmak üzere "cami" konusu gündemde adeta bomba etkisi yaratmıştı. RP'nin Taksim'e cami projesi büyük tartışmalara neden olmuştu Anıtlar Yüksek Kurulu'nun isteği doğrultusunda RP'li Kültür Bakanı İsmail Kahraman Taksim'e cami projesini onaylamıştır. Daha sonra Refah Partili Beyoğlu belediye başkanı cami temelinin yılsonunda bizzat Başbakan Necmettin Erbakan tarafından atılacağını duyurmuştur (Özer, 2011, s.61). Bu konuyla ilgili tartışmalar sürerken Erbakan bu projeye karşı çıkanlara "Sen kimsin yüzde üçsün konuşamısın..." diye gönderme yaptı (Akpınar, 2001, s. 96). O dönem Taksim'e cami bir siyasi yatırım ve politik tartışma olarak algılanıyor ve yorumlanıyordu (Donat, 1999, s.368).

1997 yılı Ocak ayı, aynı zamanda Taksim'e cami projesi, türban yasağının kaldırılması ve karayolu ile Hacca gidiş tartışmalarını kamuoyunun gündeminde yer almış ve uzun süren tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Dönemin Bakanı Necati Çelik'e göre "Türkiye'de çok ciddi bir gerilim ortamı yaşanırken, böyle bir ortamda Sayın Başbakan'ın sorunlarına, sorunlarının bakıcılarına varıncaya kadar büyük bir kabileyle hacca gitmiş olması başlı başına yapılmış tarihi bir hataydı, hiçbir izahı yoktur" (Çelik, 2004, s. 77) şeklinde ki açıklaması oldukça dikkat çekicidir.

Taksim'e Cami Projesi aslında 1970'li yılların başlarından beri düşünülmüş ve ilk ciddi çalışma 1977 yılında Süleyman Demirel'in başbakanlığında ki "Milliyetçi Cephe" hükümeti zamanında yapılmıştır. Dönemin Kültür Bakanlığı, Taksim'e Cami yapım projesi için Anıtlar Yüksek Kurulu'na başvurmuştur. Taksim'e Cami projesi aslında siyasal İslamcı kesime karşı bu bakış açısının göstergesidir. "Taksim'e Cami" projesi olarak zihinlere kodlanan bu projenin geçmişi 1977 yılına dayanmaktadır. Yukarıda da izah edildiği gibi o zaman da bu projeyi yapmaya çalışmakla itham edilen siyasal oluşum 28 Şubat sürecinde Cumhurbaşkanlığı görevini yürüten Süleyman

Demirel liderliğindeki Milliyetçi Cephe Hükümeti olmuştur. Bu durum ilginç bir çelişkiyi de ortaya koymakta ve bazı konuların zaman zaman kullanılmak üzere adeta yedekte bekletildiğine işaret etmektedir (Arikan, 2010, s.85).

Hükümetin inisiyatifiyle, Ziraat Bankası'na ait Sular İdaresi'nin arkasındaki 1624 metrekarelik arsa, cami yapılmak için Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Ancak devir yapılmasına rağmen, arsaya yıllarca cami yapılmamıştır. Bunun üzerine Ziraat Bankası, satış devir sözleşmesinde yer alan ilgili maddeye dayanılarak, 10 yıl içinde devir amacına uygun kullanılmadığı gerekçesiyle arsayı geri istemiştir. İstek yerine getirilmeyince, banka 1990 yılında dava açmıştır (28 Mayıs 1998), Hürriyet. Mahkeme, Ziraat Bankasını haklı bularak arsanın iadesine karar vermesi üzerine Vakıflar Genel Müdürlüğü Yargıtay'a giderek itiraz etmiştir. Yargı sonrasında ise mahkeme Taksim'de ki arsanın Ziraat Bankası'na ait olduğu kararını vermiştir. Banka arsanın kendisine verilmesi kararı ardından yönetim olarak toplanmış ve Taksim'de ki arsanın yeşil alan ilan edilmesi ve "*Ziraat Park*" adı ile bir park yapılıp İstanbul için sosyal yaşam alanı olarak kullanılması kararı alınmıştır.

Ülke gündemi ve siyaset atmosferinin tansiyonu bu kadar yüksek bir ortamda kutuplaşmaların oluşması, laik kesim ve İslami çevrelerin karşı karşıya gelmesi, İslam'ın demokrasi karşıtlığı şeklinde bir zihniyetin ortaya çıkması beraberinde derin ayrılıklar açacak bir kutuplaşmayı beraberinde getirecektir.

3.2.2. 28 Şubat Süreci ve Dış Politika

28 Şubat döneminde, başta ABD olmak üzere dış güçler, resmi düzeyde Türkiye'de demokrasinin sekteye uğratılmaması koşuluyla, iktidarda bulunan Refah-Yol Hükümeti'nin uluslararası alanda atmış olduğu bir kısım adımlardan rahatsızlıklarına dair açıklamalar yaparken, bu güçlerin fiili bir darbeye de ışık yakmaması, darbe heveslisi kesimlerde hayal kırıklığına yol açmıştır (TBMM, 2012, s.959).

Özellikle 28 Şubat sürecinde ABD'nin ve AB'nin, 28 Şubat 1997 MGK Kararları sonrasında ciddi bir açıklama yapmadıkları ya da tarihi MGK kararları olarak bilinen 28 Şubat kararları hakkında bir eleştiride bulunmamaları 28 Şubat sürecini açıkça desteklediklerinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Yine bununla beraber

siyaset atmosferinin yüksek ve gergin olduğu 28 Şubat sürecinde ABD'nin ve AB'nin bu sürece müdahil olduğunu gösteren herhangi bir açıklaması da mevcut değildir.

Öte yandan, Avrupa Komisyonu tarafından 1998 yılından itibaren yayımlanan İlerleme Raporlarında ve diğer resmi belgelerde, “*sivil-asker ilişkileri*” başlığı altında, üst düzey askerlerin demeçleri, MGK ve MGK Genel Sekreterliği'nin yapısı ve rolü, MGK Kararlarının siyaset üzerindeki etkisi, YAŞ, Jandarmanın konumu ve diğer hususlarda çeşitli eleştirilerin mevcut olduğu aşikârdır (TBMM, 2012, s.959).

Refah-Yol Koalisyon Hükümeti'nin Programında, bir yandan “*Ankara Antlaşması ve Gümrük Birliği'yle amaçlanan nihaî hedeflere ulaşılabilmesi için, yasal düzenlemeler dâhil gerekli çalışmaların yapılacağı*” belirtilirken; diğer yandan da “*Türk Cumhuriyetleri ve İslam ülkeleriyle ekonomik, ticarî, sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi için yürütülen faaliyetlere hız kazandırılacak; bu ülkelerle olan, işgücü, mal, hizmet ve sermaye dolaşımının kolaylaştırılması için gerekli tedbirler alınacaktır*” çok boyutlu ve “*şahsiyetli*” dış politika yürütüleceği” vurgusu yapılmıştır. Hükümet Programında kullanılan “*Batı*” ve “*Doğu*” arasındaki bu dengeli dil, hükümetin görevi süresince yumuşak karnı olarak görülecekti (Komisyon, 2012, s.61).

Necmettin Erbakan, Başbakan olarak ilk resmi gezisini KKTC'ye yapmış, daha sonrada İran, Pakistan, Singapur, Malezya ve Endonezya'yı kapsayan başka bir gezi programı planlanmıştır. Gezilere çıkarken yaptığı konuşmada asıl amacının bu ülkelerle ticari ilişkileri geliştirmek olduğunu ifade etmiştir (Arikan, 2010, s.87).

3.2.2.1. Başbakan Erbakan'ın İslam ülkeleriyle olan temasları

Başbakan Necmettin Erbakan, Türkiye'nin kuruluşundan bu yana devam eden “*Yüzünü Batıya Dönme*” tavrını bir nebze olsun değiştirmek, İslam ülkeleri arasında alternatif bir işbirliği modeli oluşturulmasına öncelik etmek ve Ortadoğu, Asya ve Afrika ülkeleriyle ilişkileri geliştirmek maksadıyla, Ağustos ve Ekim 1996 aylarında, Müslüman ülkeleri ziyaret etmiştir (Komisyon, 2012, s.61).

İnançlı ve şuurlu kadroların çekirdeğini RP teşkilatının temsil ettiğine işaret eden RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan “*İslam Birliği Kurulması*” yolunda önemli adımlar atmakla beraber şu 5 maddeyi sıralıyordu;

1. *Taklitçilik bırakılacak, Milli Görüşe geçilecek,*
2. *Kapitalizm bırakılacak, Adil düzene geçilecek,*
3. *Uşaklıktan vazgeçilerek, yeniden büyük Türkiye kurulacak,*
4. *Hristiyan birliği değil, İslam birliği kurulacak,*
5. *Zulme dayanan bir dünya değil barışı esas alan bir dünya kurulacak (25 Şubat 1995) Milli Gazete, s.7.*

3.2.2.3. Libya gezisi ve yaşanan kriz

Necmettin Erbakan, Başbakan olarak ilk resmi gezisini KKTC'ye yapmış ve daha sonrasında ise Ağustos ayı içerisinde de Müslüman ülkelere gerçekleştirdiği ikinci yurtdışı gezisini 1996 yılı Ekim ayı içerisinde de Mısır, Libya ve Nijerya'yı kapsayacak şekilde yapmıştır. 10 gün süren bu gezi programında özellikle Libya gezisinde meydana gelen olaylar basında yoğun olarak eleştirilmiştir (Komisyon,2012, s.61).

Başbakan Necmettin Erbakan'ın ilk yurtdışı gezisini İran'a yaparak kaybettiği prestiji Libya gezisi ile yeniden kazanmayı hedefliyordu (Birand, Yıldız, 2012, s.159). Bu ziyaret asker tarafından tepki ile karşılanırsa da ama asıl sorun Başbakan Erbakan'ın Libya lideri Kaddafi ile görüşmesi sırasında ortaya çıkacaktı. Libya, Erbakan'ın Afrika ülkelerine yapacağı gezinin ikinci durağını teşkil etmekteydi. Basın ve yayın kuruluşları gezi programı ile ilgili "*Saltanat Gezisi*" yorumunda bulunmuş olmakla beraber Afrika ülkelerine yapılan gezinin ilk durağı olan Mısır'da ki resmi karşılama töreninde bayrağımızın göklere çekilmemesi ile patlak vermiş ve gezinin ikinci durağı olan Libya ile daha da alevlenmiştir. Tansu Çiller bu durum karşısında "*Mısır'da hava karardığı için direğe bayrak çekilmemiştir*" derken meclisteki muhalefet grupları adeta ateş püskürüyorlardı (Birand, Yıldız, 2012, s.159). Yaşanan bu bayrak krizi, Mısır ile yapılan iki milyar doları aşkın ticaret anlaşmasını da gölgede bırakmıştır. Bu durum siyasetteki tansiyonu yükseltmekle kalmamış gezini ikinci durağı olan Libya'da adeta bir krize dönüştürmüştür.

Başbakan Erbakan ilk görüşmesini dönemin Başbakanı Abdulmecid El Gaud ile yapmıştır bu görüşmede Türk müteahhitlerinin alacaklarının ödenmesi için girişimlerde bulunulmuştur aynı zamanda bu görüşmelerde iki ülke arasında "*iman bağı ve derin*

muhabbet bulunduğu” belirtilmiştir. Batı tarafından terörist ilan edilen ve dışlanan Libya ile iyi ilişkiler kurmak gerektiğine vurgu yapılmıştır (Akpınar, 2004, s.104). Müteahhitlerin 160 milyon alacağı vardı ve bunların tahsili için girişimlerde bulunuluyordu (Yıldırım, 2010, s.96). Libya lideri Kaddafi, başka ülke müteahhitlerine ödeme yaptığı halde, Türk müteahhitlerin parasını ödememektedir (Özgan, 2008, s.64). Başbakan Erbakan’ın Kaddafi ile görüşmesinde ki amaç ise, uzun süredir Libya’dan alacaklarını tahsil edemeyen Türk müteahhitlerine yardımcı olmaktı. Ancak Libya liderinin bir başka şov hazırlığı içerisinde olduğu bilinmiyordu (Birand, Yıldız, 2012, s.160).

RP’li Devlet Bakanı Abdullah Gül ve DYP’li Devlet Bakanı Namık Kemal Zeybek, Başbakan Erbakan’dan önce Libya’ya yaptıkları geziden pek hoş izlenimlerle dönmemişlerdir. Libya adeta herkesin kara listesindedir. Libya’daki Türk Büyükelçisi Ateş Balkan, *“uluslararası koşulların ve Libya liderliğinin içinde bulunduğu bu durumun, Türkiye başbakanının ziyaret etmesine uygun olmadığı yolunda”* Ankara’ya mesajlar geçmiştir. Libya, 1988’de iki ajanının Pan-Am 103 sefer sayılı yolcu uçağının İskoçya, Lockerbie üzerinde patlatılarak düşürülmesinden sorumlu tutulduğu için uluslararası kara listeye alınmıştır (Özgan, 2008, s.64).

RP’li Devlet Bakanı Abdullah Gül ve DYP’li Devlet Bakanı Namık Kemal Zeybek, Türkiye’ye döndükten sonra Başbakan Erbakan’a gördüklerini anlatmış ve Erbakan’ın Libya’ya davet edildiğini kendisine bildirmişlerdir. Başbakan Erbakan böyle bir ziyarete okey vermesi üzerine RP’li Devlet Bakanı Abdullah Gül’e ilk tepki Mehmet Ağar’dan gelmiştir. Ağar Erbakan’ın Libya’ya gitmesine karşıydı nedenini ise şöyle açıkladı; *“Kaddafi Türk düşmanıdır. Daha geçen günlerde MED TV’de yaptığı açıklamalar ortadadır. Türklerin Kürtleri kestiğini Güneydoğu’nun Kürdistan olduğunu söylüyor. Kürtlerin bağımsız devlet kurması gerektiğini söylüyor. Böyle bir insanın davetini olumlu karşılamak bize yakışmaz. Sayın Başbakana düşende bu geziye gitmemektir”* (Özer, 2011, s.46-47).

Başbakan Necmettin Erbakan ise; *“tartışmayı alevlendirmemek için konuşmayı sessiz bir şekilde dinledi ve Mehmet Ağar’a bunu daha sonra konuşuruz”* dedi (Aksoy, 2000, s.179). Devreye giren Tansu Çiller, *“Bunu daha sonra konuşuruz.”* dedi

(Tayyar,2009, s.36). İki lider bu konuyu daha sonra tartıştılar ama Başbakan Erbakan programını iptal etmedi ve 5 Ekim’de Libya’ya hareket etti.

Başbakan Necmettin Erbakan’ın resmi gezi yapmak amacıyla tercih ettiği yerlerden en çok ses getireni Libya olmuştur. Libya gezisi öncesinde kararname krizi yaşanmış, hükümetin DYP kanadındaki bakanların gezi kararnamesini imzalamama eğilimleri ağır basmıştır. Her şeye rağmen yapılan gezi esnasında yaşanan olaylar ise halen Necmettin Erbakan’la ilgili bir konu gündeme geldiğinde kullanılmaktadır. Necmettin Erbakan’ın o günün konjonktüründe ABD ve Avrupa ülkeleri ile problemler yaşayan İslam ülkeleri ile ilişki kurmayı amaçlayan bu seyahatleri yaşanan protokol problemleri ve yabancı liderlerin sorunlu üslupları nedeniyle adeta 28 Şubat sürecine yardımcı olmuştur (Arikan, 2010, s.88).

Star TV Muhabiri Işın Gürel; *“Gerek Başbakan Erbakan, gerek gazeteciler otelde bekletildik, yani Libya liderinin bizi kabul etmesini bekledik. Sonra son derece elverişsiz bir uçakla çölün ortasına indik; arabalara, otobüslere bindik. Otobüslerin pencereleri kapatıldı. Döndük, döndük, döndük sonunda Kaddafi’nin de çadırının olduğu bir komplekse geldik. Orada indirildik ve o sırada bazılarımız iki üç tane Kaddafi ile burun buruna geldik. Çünkü biliyorsunuz, kendisi güvenlik amacıyla böyle bir yöntem kullanıyor. Daha sonra çadıra alındık ve yerlere oturmak suretiyle notlarımızı almaya başladık”* (Birand, Yıldız, 2012, s.160).

Libya lideri Kaddafi, Necmettin Erbakan’ı başkentte karşılamamıştır. Erbakan’ın Kaddafi ile görüşmesi başkent Trablusgarp’ta yapılmamış onun yerine bir uçak tahsis ederek istirahat ettiği 400kilometre uzaklıktaki yerleşim yeri olan Sirte’ye getirtmiştir. Libya lideri Kaddafi, Başbakan Erbakan’ı bedevi çadırına davet etmiştir ve burada olay yaratacak açıklamalarını yapmıştır. Tüm bunlara ek olarak Türkiye’ye hakaretler yağdırmıştır. Çünkü Kaddafi’ye göre Türkiye laikliği seçerek İslami geçmişini reddetmiş, Kürtlerin bağımsızlığına engel olmuştur. Kaddafi’ye göre Türkiye NATO’dan ve Batı ittifakından kopmalıdır (Özgan, 2008, s.64). Kaddafi’nin yaptığı konuşmada Türkiye’yi küçümseyici ve terör örgütlerine destek verici ifadeler kullanması Erbakan’ı ve partisini sonraki günlerde çok sıkıntıya sokmuştur. Erbakan’ın Libya ziyareti dakikalar geçtikçe adeta bir krize dönüşüyordu. Çünkü Kaddafi, diplomatik gelenek ve nezaketi artık hiçe saymaya başlamış, Türkiye’nin Kürtlere

soykırım uyguladığına kadar uzatmış ve Türkiye'nin dış politikasından memnun olmadığını vb. söylemleri ile beraber birçok konuda da Türkiye'yi uluslararası alanda zora sokacak beyanatlarda bulunmuştur.

Libya lideri Kaddafi'nin Türkiye hakkında söylemiş olduğu sözler karşısında, o an için hükümet cephesinden herhangi bir açıklama gelmemesi kamuoyunda meselenin daha da büyümesini beraberinde getirmiştir. Başbakan Erbakan'ın Libya liderine gerektiği şekilde bir cevap vermemesi ve geziyi yarıda bırakıp ülkeye dönmemesi olayların daha da büyümesine sebep olmuştur. Yaşanan bu olaylar karşısında muhalefet partilerinin tepkilerinin yanında Refah-Yol koalisyon ortağı DYP'de bu duruma büyük bir tepki göstermiştir. DYP lideri Tansu Çiller, *“Bir çöl bedevinin etmiş olduğu laf karşısında bizim yumruğumuz masaya inerdi!”*(Birand, Yıldız, 2012, s.160) diyordu.

Yaşanan bu olumsuzluklar, Türkiye'de de, dünyada da tepkilere yol açmıştır. CHP bu gezi ile ilgili olarak gensoru vermiştir. MHP'lilerden koalisyon ortağı DYP'lilere dek herkes ayaklanmıştır. Bir darbe ihtimalinden ilk kez o günlerde söz edilmeye başlanmıştır (Özgan, 2008, s.65). Başbakan Erbakan'ın Kaddafi'yle yaptığı görüşme, iç basında *“skandal”* olarak değerlendirilmiştir. 16 Ekim 1996 tarihinde TBMM'de yapılan görüşmelerde söz alan Devlet Bakanı Abdullah Gül, Kaddafi'nin *“Yanlış, hatalı, tasvip etmeyeceğimiz bir konuşma yaptığını”* fakat basında anlatılanın aksine orada kendisine gereken cevabın verildiğini ifade etmiştir. Tepkiler üzerine, Tansu Çiller, Erbakan'a haber vermeksizin, Trablusgarp Büyükelçisi'ni geçici olarak Ankara'ya çağırmıştır. Libya gezisi, sadece muhalefet tarafından değil, ABD tarafından da resmi düzeyde eleştirilmiştir (Komisyon, 2012, s.63).

Türkiye kamuoyu Libya gezisini, Türkiye için uluslararası alanda küçük düşürücü ve onur kırıcı olarak değerlendirmiştir. Ancak Erbakan'ın, ülkeye döndüğünde havaalanında yaptığı konuşmada hiçbir şey olmamış gibi davranması, kendini adeta *“savaş kazanmış kumandan gibi görmesi”* ve bununla beraber ortada hiçbir sorunun olmadığı ve yapılan Libya gezisinin son derece başarılı geçtiği düşünüyordu.

İran gezisinin hemen ardından, Libya gezisinin programa konmuş olması; başlı başına konuşulması gereken bir konudur ve istismara çok açıktır (Çelik, 2004, s.79). Ancak dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Necati Çelik'e göre *“Erbakan'ın*

Libya gezisinden pişman olduğu konusunda bir bilgi yoktur. Çünkü Erbakan ve ekibinin herhangi bir özeleştiri yaptıkları görülmemiştir” (Çelik, 2004, s.81).

3.2.2.4. İran gezisi ve İran ile olan ilişkiler

Refah-Yol Hükümeti'nin ilk olay yaratan girişimi iktidara geldikten iki ay sonra yaşanmıştır. Bu olay İran Gezisi idi. Bu gezi, İran'ı “*terörist ülke*” olarak niteleyen ABD tarafından tepkiyle karşılanmıştır (Komisyon, 2012, s.61). Başbakan Necmettin Erbakan, ilk yurt dışı gezisini 1996 yılının Ağustos ayında ABD'nin terörist ülke ilan ettiği ve Türkiye'nin PKK sorunuyla ilgili aralarında husumet yaşadığı İran'a gerçekleştirdi. RP'lilere göre bu ABD'ye karşı bir meydan okumaydı, ABD'li görevlilere göre ise bu bir hattaydı ve bunu diplomatik bir dille eleştirdiler. Başbakan Erbakan bu gezinin amacını bölgedeki terörü boğmak ve ekonomik yatırımları artırmak olarak dile getirdi (Özer, 2011, s.43). “*Türkiye, İran, Irak ve Suriye ile birlikte Ortadoğu'daki terörü temizlemelidir. Bu işbirliği ortamı sağlanırsa terörü Ortadoğu'da boğarız. Özellikle Suriye teröre destek vererek hiçbir fayda sağlayamayacağını bilmelidir. Ayrıca Müslüman ülkelerle ticari işbirliğimizi arttırmamız gerekiyor*” (Tayyar, 2009, s.29) şeklinde ifade etmiştir.

Refah-Yol Hükümeti'nin kurulmasının ardından ilk siyasi kriz İran konusunda patlak vermiştir (Özgan, 2008, s.63). Refah-Yol Hükümeti kurulur kurulmaz tartışmalarda beraberinde gelmişti. Koalisyon ortağı Tansu Çiller hem Başbakan Yardımcısı hem de Dışişleri Bakanı'ydı (Ilıcak, 2013, s.23). Necmettin Erbakan ilk seyahatini Suriye ve İran'a yapmayı kararlaştırması ile beraber medyada büyük bir yankı uyandırmış olması ve 6 Ağustos 1996 Milliyet gazetesi “*Saltanat Gezisi*” başlığı ile “*Başbakan Erbakan'ın zamansız ve anlamsız İran ve Uzakdoğu seyahati devletin zirvesini karıştırdı, Süleyman Demirel kendi gezisini iptal etti*” diye yazarak ülke gündeminin değişmesini sağlamıştı. Başbakan Erbakan'ın İran'a yapacağı gezi için kamuoyunda oluşan tepkiyi azaltmak için gezi programına Malezya, Endonezya ve Singapur gibi ülkeleri de gezi listesine eklemişti. Bu gelişen olaylarla beraber Süleyman Demirel, Erbakan'ın Uzakdoğu gezisi için kendisinin o bölgeye olan gezi programına iptal etmişti. ABD, Başbakan'ın İran ziyaretine tepkisini ortaya koymakla beraber ülke kamuoyu Malezya, Endonezya ve Singapur gibi ülkelerin Türkiye'ye ne faydası olacağını sorguluyordu. Bunun yanında özellikle 7 Ağustos 1996 tarihli Yeni Yüzyıl

gazetesinde, askeri çevrelerin Erbakan'ın İran gezisinden duydukları tepkileri veriyordu. *“Yanlış hesap Tahran'dan döner – Erbakan'ın İran gezisi için asker şöyle düşünüyordu: “Terörün bir kolu zaten İran'dan geliyor, İran ile iş yapılabilir mi? Suriye'de öyle”* (Ilıcak, 2013, s.23) şeklinde açıklaması ile asker Başbakan Erbakan'ın İran ve Suriye gezisine karşı olduklarını ortaya koyuyorlardı. Necmettin Erbakan askerin ve bazı çevrelerin karşı çıkmasına karşın 10 Ağustos'ta İran gezisine çıktı.

Başbakan Erbakan'ın ilk yurt dışı gezisini İran'a yapması, ABD Dışişleri Bakanı Nicholas Burns tarafından 6 Ağustos 1996 tarihinde eleştirilmiştir. RP'li yetkililer ise İran ve Suriye'yi ABD gibi *“terörist devlet”* olarak görmediklerini ifade etmişlerdir. Bu açıklama üzerine hem MİT, hem de Genelkurmay Başkanlığı tarafından İran'ın terör faaliyetleri konusunda Başbakan Erbakan'a ayrı ayrı dosyalar sunulduğu öne sürülmüştür (TBMM, 2012, s.961). ABD Dışişleri Bakanı Nicholas Burns İran gezisini kastederek bu tür temasların Türkiye'ye yarar sağlamayacağını açıklamış ve Başbakan Erbakan'a gezi öncesi bir nevi uyarı niteliğinde bir açıklama yapmıştır.

Necmettin Erbakan'ın, İran ile doğal gaz anlaşması imzalaması ardından İran Devlet Başkanı Rafsancani ile Başbakan Erbakan arasında şöyle bir diyalog gerçekleşti *“ABD ile aranızın bozulmasını istemeyiz, bu bizim de işimize gelmez”* dedi (Aksoy, 2000, s.177). Bu gezi zaten gergin olan asker-iktidar ilişkilerini daha da gerdi ve askerin RP ile ilgili irticai faaliyetlere karşı şüpheleri artırdı (Özer, 2011, s.44).

8 Ağustos'ta RP'li Temel Karamollaoğlu, İran ve Suriye'yi ABD'nin saydığı gibi terörist devlet saymadıklarını söylemiştir. Murat Yetkin'in belirttiği üzere, aynı gün MİT Müsteşarı Büyükelçi Sönmez Köksal, İran'ın PKK'ya verdiği desteği gösteren bir dosyayı Başbakan Necmettin Erbakan'a sunmuştur. Ertesi gün, Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad, Başbakan Necmettin Erbakan'ı ülkesine davet etmiştir. Aynı gün Genelkurmay Başkanlığı, Necmettin Erbakan'a İran'la stratejik ekonomik anlaşmalar yapılmaması konusunda bir rapor vermiştir (Özgan, 2008, s.64). Tüm bu yaşanan olumsuzluklara rağmen Erbakan, İran ziyareti konusunda oldukça kararlı idi. Böylece tansiyonu yüksek olan siyaset ortamı daha da gergin bir ortama sürüklenmişti. Bu yaşanan gelişmeler gerek ülke de gerekse ülke dışında büyük bir telakki ile izlenmiş olmakla beraber 28 Şubat sürecini de hazırlayan önemli gelişmeler arasında yerini almıştır.

Başbakan Necmettin Erbakan'ın ilk yurt dışı gezisinde İran'ı ziyaret etmesi ve bu ülkedeki temasları çerçevesinde, iki ülke arasında 25 yıldır gündemde olan, ancak bir türlü imzalanamayan doğalgaz boru hattı yapımına ilişkin ön anlaşmayı imzalamıştır. Başbakan Erbakan'ın, Aralık 1996 ayında İran ile Savunma Sanayii ve İşbirliği Anlaşması imzalanacağını açıklaması, Devlet Bakanı Abdullah Gül'ün, İran'la ortak helikopter yapımı projesinden bahsetmesi, Dışişleri bürokrasisinde ve askerde rahatsızlık duygusu yaratmıştır (Komisyon, 2012, s.64).

Sonraki dönemlerde ise; İran Cumhurbaşkanı Rafsancani'nin 20 Aralık'taki Türkiye ziyareti üst düzey askerler ve ABD tarafından tepkiyle karşılanmış; Ankara'ya gelen bir İran heyetinin TAI tesislerini ziyaret etme isteğinin Milli Savunma Bakanı tarafından reddedildiği öne sürülmüştür (Akpınar, 2006, s.140-141). Bu yaşanan olay üzerine Milli Savunma Bakanı Turan Tayan, bu iddiayı reddetmiştir.

20 Aralıkta Türkiye'ye gelen İran Cumhurbaşkanı Rafsancani'nin programına Anıtkabir gezisini eklememiştir. İran Cumhurbaşkanı, Atatürk mozolesine çelenk koymayı reddetmiştir. Aynı zamanda Çankaya Köşkü'nde İran Cumhurbaşkanı adına verilen akşam yemeğine bayanların katılmaması da büyük bir yankı uyandırmıştır (Akpınar, 200, s.151-152). Ancak dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Necati Çelik, İranlıların ziyaretlerinde Anıtkabir'e gitmediklerini bizimkilerin ise Humeyni'nin mezarını ziyaret etmediklerini söylemektedir (Çelik, 2003, s.109). İranlıların Anıtkabir'i ziyaret edip etmemeleri Türkiye açısından önemli olsa da, Türkiye'nin İran'a mesafeli durmasının asıl nedeni bu değildir. İran rejimiyle ilgili olarak Türkiye'nin çok önemli kaygıları vardır. Bu yüzden İran yöneticiler ne yaparsa yapsın Türkiye kamuoyunda hoş karşılanmamaktadır. Özellikle askeri bürokrasi, İran ile iyi münasebetlerin mesafeli, kaygılı ve korkuya dayalı bir ekseninde sürdüğü iddia edilebilir (Özer, 2011, s.45). İran ile olan bu ilişkiler başta basın ve medya olmak üzere devletin diğer kurumları tarafından da tepkiyle karşılanmıştır. Bu gibi nedenlerden dolayı Türkiye-İran ilişkilerinde uzun süreli bir normalleşme yaşanmamıştır.

İran gezisi ile başlayan ikili ilişkiler yapılan heyetler arası görüşmelerle devam etmiş olmakla beraber, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, İran Cumhurbaşkanı Rafsancani'ye PKK ile ilgili şüphelerini ve kaygılarını bildirmiştir. Ancak Rafsancani bu konuyla ilgili bir bilgisinin olmadığını belirtmiştir. İran Cumhurbaşkanı Rafsancani

bu konu yerine Türkiye'nin Suriye ile ilgili politikasını yumuşatması konusunda açıklamalarda ve görüşlerde bulunmuştur (Akpınar, 2001, s.152). İran Cumhurbaşkanı Rafsancani'nin Türkiye'den ayrılmadan önce Çankaya Köşkü'nde düzenlemiş olduğu basın toplantısında İranlı bir gazetecinin *“Ankara sokaklarında İslam'a bir dönüş gözledik. Türkiye'de İslam'ın geleceğini nasıl görüyorsunuz”* sorusunu şöyle cevap verdi; *“Doğrudur bizce de Türkiye'de İslam'a geri dönüş hareketi başlamıştır. Bu Türkiye'de ciddi bir meseledir ve başlamıştır... Türkiye'nin güneyinde İslami hareketi çok ciddi ve güçlü gördüm... Son seçimde bunun en iyi örneğidir”* (Akpınar, 2001, s.155) şeklindeki açıklaması başta asker olmak üzere diğer çevreler tarafından da tepkiyle karşılanmıştır. Bütün bu gelişmeler 28 Şubat sürecini hazırlayan adımlar olarak değerlendirilmiştir.

3.2.2.5. İsrail ile olan ilişkiler

Başbakan Necmettin Erbakan'ın İslam ülkeleri ve dış politikadaki gezi programları genel olarak ülke kamuoyu, muhalefet ve dış ülkeler başta olmak üzere ABD tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Özellikle Libya gezisi ve sonrasında yaşanan büyük kriz ve sonrasında İran gezisi sonrası tepkiler bunun açık göstergesi olmakla beraber hükümetin dış politikasını yeterince izah ediyordu.

Orta Doğu Barış Sürecindeki olumlu gelişmeler ve Türkiye'nin Suriye'den duyduğu rahatsızlığın artmasından dolayı, İsrail'le ilişkiler 1990'ların ikinci yarısında her alanda ivme kazanmıştır. Bu süreçte, askeri ve ekonomik işbirliği ilişkilerdeki canlanmanın iki temel alanını oluşturmuştur (Erhan, Kürkçüoğlu, 2004, s.571). Bu süreçte, askeri ve ekonomik işbirliği ilişkilerde büyük canlanmalar meydana gelmiştir. Bu süreçte, 23 Şubat 1996 tarihli Askeri Alanda Eğitim ve Teknik İşbirliği Çerçeve Anlaşmasına dayanılarak 28 Ağustos 1996'da imzalanan Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması, Türk kamuoyunda en çok ses getiren anlaşma olmuş; iki ülke arasında savunma alanında bilgi transferi ve teknisyenlerin karşılıklı olarak eğitimi alanlarındaki çalışmalar bu anlaşmayla başlatılmıştır (TBMM, 2012, s.962). Bu gelişmelerle beraber 54 adet F-4 savaş uçağı 1996 yılında İsrail Uçak Sanayi (Israeli Aircraft Industry, IAI) fabrikasında bakım ve onarımı ile modernize edilmiş olmakla beraber her iki tarafta tatbikat faaliyetlerinde bulunmuş ve askeri alandaki işbirliğini geliştirmişlerdir.

Bu dönem zarfında hızla gelişen Türk-İsrail işbirliği ortaklığı ülke kamuoyunda farklı tepkilere yol açmıştır. Türkiye’de öncülüğünü askeri kesimin yaptığı bir grup, Türkiye’nin İsrail’le olan bu yakınlaşmasını başından itibaren istemiş ve destek vermiştir. Diğer yandan, bu yakınlaşma RP tarafından temsil edilen kesimlerin bir kısmında, RP’nin iktidarı döneminde İsrail’le imzalanan bu anlaşmaların onaylanması tepkiyle karşılanmıştır (Erhan, Kürkçüoğlu, 2004, s.574).

3.2.2.6. D-8 toplantısı ve yaşanan gelişmeler

Refah-Yol Hükümeti’nin Başbakanı Necmettin Erbakan’ın daha göreve gelmez, bir yandan Türkiye’nin ekonomik durumu diğer yandan ise İslam ülkeleri arasında tesis etmek istediği birlik ve beraberlik çalışmaları, tüm dünyanın özellikle AB ve ABD’nin dikkatini Türkiye üzerine toplamıştı (Kazan, 2013, s.258). Başbakan Erbakan’ın Türkiye’nin ekonomik ve dış politikasına nasıl bir yön vereceği oldukça merak edilen konular arasında yerini almıştı. Başbakan Erbakan’ın ilk yurt dışı gezisini İran’a düzenlemesi ve bu ziyaret sırasında doğalgaz anlaşmasının imzalanması ve askeri işbirliği konularının görüşülmesi ve her iki liderinde olumlu mesajlar vermesi vb. gibi gelişmeler başta Türkiye’de büyük bir yankı uyandırmakla beraber dış politika ve ekonominin de nasıl şekilleneceği hakkında bilgiler veriyordu.

RP lideri Necmettin Erbakan daha iktidara gelmez ayağının tozu ile irticayı destekleyen ya da İslamcı rejimleri ile ön plana çıkan ülkeleri ziyaret etmeye başlamış ve yapmış olduğu girişimlerle G-7 Grubuna karşılık D-8 Grubunu kurma yolunda önemli girişimlerde bulunmuştur. D-8 Grubu yani gelişmekte olan İslam ülkeleri topluluğunu olarak bilinen bu grubun ortak özelliği aralarında din birliği olması idi. “*Müslümanlar Kulübü*” olarak da biline bu ekonomik yapılanma, G-7 Grubu ülkelerinde olduğu gibi aralarında bir benzerlik ve uyum bulunmuyordu. Bu yapılanma Başbakan Erbakan’ın Türkiye’nin dış siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirip çeşitlendirme isteğinden çok siyasal önceliklerinin bu yönde kullanılacağı ve kendi İslamcı tabanına bir mesaj olarak düşünüldüğü ve bir seçenek olarak görüldüğü anlaşılıyordu (Bölügiray, 2000, s.158-159).

Refah-Yol Hükümeti’nin olay yaratan Libya ziyareti sonrasında kamuoyunda büyük bir darbe yemişti. Başbakan Erbakan, bu gezi sonrasında İslam Ortak Pazarı için

düğmeye basmış ve Batı'nın G-7'sine karşılık 1,5 milyon Müslümanı içine alan D-8'ler Grubunu kuracaklarını açıklamıştı (Birand, Yıldız, 2012, s.161). Başbakan Erbakan; *“lider ülke olmanın gereklerini yerine getirirseniz işe İslam ülkelerinden başlarsınız. Nüfusu 60 milyondan büyük 8 Müslüman ülke, 1 milyar nüfus...”* Vb. söylemleri ile D-8 Grubunu kurma yolunda ilk adımlar atılmaya başlanmış idi. Bu adımlarla beraber kamu paralarının ortak bir havuzda toplanması gündeme gelmiş olmakla beraber bu durumu eleştirenlerde ortaya çıkmış, havuz sisteminin ekonominin realitesiyle bağdaşmayacağını savunanlarda bulunmakta idi (Birand, Yıldız, 2012, s.162-163).

Başbakan Necmettin Erbakan, kalkınmakta olan Türkiye, İran, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır ve Nijerya arasında siyasi ve ekonomik ilişkilerin derinleştirilmesi amacıyla geliştirilen *“D-8 Grubu”* projesinin öncülüğünü yapmıştır. Bu maksatla, 4-5 Ocak 1997 tarihlerinde, İstanbul'da yapılan toplantı akabinde, İran, Pakistan ve Türk yetkililer tarafından gerçekleştirilen *“Afganistan”* konulu üçlü toplantıda sonunda yapılan ortak basın açıklamasında, Afganistan'da bulunan gruplara ateşkes çağrısında bulunulmuştur. Meclis'te ise Hükümet aleyhindeki gensoruların birleştirilerek görüşüldüğü 16 Ekim 1996 tarihinde yapılan görüşmelerde söz alan ANAP lideri Mesut Yılmaz bu projeyi eleştirmiştir (Komisyon, 2012, s.64).

Mahir Kaynak' göre; *“Başbakan Erbakan'ın D-8 girişim faaliyetleri Türkiye'nin Müslüman ülkelerle olan ilişkilerinin artmasının yanında ülkeleri de birbirine yakınlaştırmıştı. Ancak yaşanan bu gelişmelere en büyük darbeyi 28 Şubat sürecinde ki olaylar vurmakla beraber adeta yapılan ekonomik anlaşmaların da önünü kesmişti.”* Mahir Kaynak, *“Türkiye'nin İran ile yakınlaşması gerektiğini ifade etmekle beraber o dönem içerisinde yapılanları da yanlış olarak değerlendirmiş, 28 Şubat sürecinin başladığı dönemlerde Endonezya ve Malezya'da da iç karışıklıkların baş göstermesi ve bu yaşanan olumsuz gelişmelerin ABD'nin D-8 Grubunu baltalama girişimi olarak”* değerlendirilmiştir (Kazan, 2013, s.259).

3.2.2.7. ABD basını ve 28 Şubat sürecinde yaşananlar

Refah-Yol Koalisyonu döneminde ABD'nin Türkiye'ye yönelik politikası oldukça ilginç bir eğrilik izliyordu. DYP lideri Tansu Çiller'in Avrupa'ya ve ABD'ye vermiş olduğu güven, RP ile koalisyon kurması ile şok etkisi yaratmasına sebep

olmuştur. Özellikle bu şok etki karşısında ABD “bekle-gör” politikası uygularken Refah-Yol Hükümeti’ne ve TSK’ya olan eleştirilerini sürdürüyordu (Bölügiray, 2000, s.163). ABD medyasında da durum aynı olmakla beraber RP’nin takip etmiş olduğu politikaları yakından izliyor, duyulan kuşku ve kaygıları ise yakından takip ediyordu. Washington Enstitüsü Türkiye uzmanı Alan Makovsky’nin *“Başbakan Erbakan’ın Başbakanlık Kurumunu kısa sürede etkisi altına aldığı ve Türk Dış Politikasında öncelikle Libya, İran ve Irak gibi ülkeler ile işbirliği yapmasını oldukça önemli gelişmeler olmasının yanında döneme damgasını vuran gelişmeler olarak”* değerlendirmiştir.

Başbakan Erbakan’ın olaylı Libya gezisi ve sonrasında yaşanan kriz hakkında açıklamalar yapan ABD Dışişleri Bakanı Sözcüsü Nicholas Burns *“Biz PKK konusunda nasıl ki Türkiye’ye yardım ediyorsak, Türkiye’de Libya konusunda bize yardımcı olmalı”* diyordu. Bu sözler siz Libya ile ilişki kurarsanız biz de PKK ile ilişki kurarız şeklinde yorumlanmış ve gündeme ABD Türkiye’yi tehdit ediyor (Bölügiray, 2000, s.164) düşüncelerini getirmişti. Bu gelişmelerle beraber New York Times ise; *“Erbakan’ın dış politikasını yeniden gözden geçirmesi gerektiğini, Türkiye’nin Batı’dan uzaklaşmak yerine işbirliği yapması gerektiğini ve bu işbirliğinin Türkiye siyaseti için önemli olduğunu”* söylüyordu.

28 Şubat 1997 MGK toplantısı öncesinde giderek tırmanan siyaset yaşamı; irtica ve Başbakan Erbakan’ın sürdürdüğü dış politika vb. gibi nedenler RP ve TSK arasında ki ilişkilerin bozulmasına sebep olmuş ve Türkiye’de olduğu gibi ABD’de de *“darbe”* tartışmalarını beraberinde getirmiştir (Bölügiray, 2000, s.164). Buna karşın ABD Medyası Türkiye’de ki askerlerin büyük bir öfke içerisinde olduklarını ifade ediyor ve ayrıca askerlerin hükümeti ele geçirme girişimleri büyük bir facia doğuracağı görüşünü taşıyorlardı.

Refah-Yol Hükümeti’nin Batı ile olan yaklaşmasını dikkatle izleyen ABD ve ABD Medyası *“işbirliği yapılabilir”* olarak değerlendirmekle beraber, askerler dâhil diğer kurumlarda yaklaşmayı olumlu buluyorlardı. Ancak Türkiye’nin iç politikası ve Refah-Yol Hükümeti’nin takip etmiş olduğu inişli çıkışlı politikalar, artan irtica söylemleri, hükümetin takip etmiş olduğu siyaset vb. gibi gelişmeler ülkenin dış politikası adına tam bir güven vermemekle beraber bu düşünce ABD’nin Türkiye ile

olan ilişkilerini de etkiler düzeyde idi. Bu nedenlerden dolayı ABD’de birçok çevreler RP’ye tam olarak güvenmiyor, daha mesafeli ve dikkatli olunması gerektiğini ifade ediyorlardı (Bölügiray, 2000, s.165).

Türkiye’de siyasetin nabzını tutmasını çok iyi bilen ABD yönetimi, özellikle Genelkurmay Başkanlığı’nın brifingler vermeye başlamasının ardından, sık sık “*darbe olasılığından*” söz etmeye ve ABD’nin darbeye karşı olduğu yolunda mesajlar vermeye başlaması o dönem içinde oldukça anlamlı idi (Bölügiray, 2000, s.258). ABD’nin ve Avrupa’nın görüşleri aynı TSK ile örtüşmekle beraber, “*parlamentar, laik ve demokratik düzenin bir kesintiye ve zarara uğramadan sürmesi ve bu yaşanan siyasi bunalıma TBMM’nin bir an önce çözüm bulması*” görüşünde idi. “*Bu çözümün anahtarı ise, ya Refah-Yol Hükümeti’nin istifa ederek iktidardan ayrılması ya da sağduyu sahibi milletvekillerinin çoğunluk sağlayarak, bu iktidarı düşürmesi olduğu yolunda önemli adımlar atılmalı idi*” (Bölügiray, 2000, s.258).

Genelkurmay Başkanlığı’nın bu süreç içersin de ki kaygı ve endişeleri gayet açık ve net olmakla beraber; Türkiye’nin İran gibi aynı yola gireceği, rejimin ve yönetimin tehlikeye uğrayacağı, şeriat tehlikesinin kapıda olduğu, tarikat ve dini liderlerin iktidarı ele geçireceği, laik devlet yönetiminin ve Anayasa’nın yerine şeriat kanunlarının getirileceği ve İslam’ın giderek her konuda toplumu etkisi altına alacağı görüşü hâkimdi.

Bununla beraber kimi ABD medyası, generallerin, “*devrim yasaları’nın*” Atatürk gibi demir yumruklu yöntemlere başvurarak O’nun mirasını koruduklarını ileri sürüyorlardı. Başbakan Erbakan’ın daha İslamcı bir toplum oluşturma yolunda ki çabaları sadece askerleri değil, kendi ülkelerinde gittikçe büyüyen Müslüman nüfusla başa çıkmaya çalışan Avrupa ülkelerini arasında da huzursuzluk yaratmıştı (Bölügiray, 2000, s.258). Yaşanan bu gelişmeler ile beraber; türban krizi ve Taksim’e yapılacak olan cami projeleri ile olaylar daha da çığırından çıkılmaz bir hale dönüşmüş, Türkiye İslamcı bir devlete dönüşüyor imajını vermiştir. 1982 Anayasası’nda orduya özel bir görev tanınmış olmakla beraber, bu süreç içersin de TSK yönetime el koymak istemiyordu. İslami kesimin ve radikal İslamcılarının önünün kesmek ve faaliyetlerine darbe vurmak amacı ile MGK 28 Şubat 1997 kararlarını alıyordu (Bölügiray, 2000, s.258). ABD’li analistler Refah-Yol Hükümeti’nin TSK’nın MGK Kararlarının

uygulanması yönündeki baskıcı tavırlarına karşın daha fazla iktidarda kalamayacağını ve 12 Mart döneminde olduğu gibi bir hükümet kurulacağını düşünüyorlardı (Bölügiray, 2000, s.259). Bu durum ABD tarafında yakından takip edilmekle beraber; Türkiye'nin içinde bulunduğu bunalımlı atmosferden dolayı, Türkiye'nin dış politikada gelişen olaylardan habersiz kalacağı ve yeterince takip edemeyeceğini, siyasi, ekonomik ve askeri projelerle ilgilenemeyeceği görüşündeydiler.

Özellikle ABD ve Batı'nın, 28 Şubat Kararlarından sonra da müdahaleyi gerektirecek bir durum görmediği, yöneticilerin bir askeri müdahale halinde buna sert tepki gösterecekleri anlaşılıyordu. Laikliğin uzun vadede darbelerle korunmasına olanak bulunmadığı, laikliğin ancak TBMM'nin ve laikliği koruyacak kurumların görevlerini tam yapmaları ile sağlanabileceğini söylüyorlardı (Bölügiray, 2000, s.259).

MGK'nın 28 Şubat 1997 tarihinde yaptığı toplantı Batı medyası tarafından yakından izlenmiş olmakla beraber çok değişik yorumları da beraberinde getirmiştir. Özellikle, ABD Basını 28 Şubat sürecini büyük bir titizlikle takip etmiş olmakla beraber, kendi medya organlarında da geniş yer vermiştir.

ABD: Associated Pres (Amerikan Haber Ajansı): *“Etkin MGK, Türkiye'nin laik kimliğini savunma çağrısı yaptı.”*

ABD: Washington Post'un Ankara çıkışlı ve Kelly Couterlar imzalı haber; *“Başbakan Erbakan'ın, toplantıdan sonra “Bu suni gidermek şimdi bizim işimiz” dediği ve ayrıca Tansu Çiller'in ise Refah-Yol Koalisyonunun bozması için Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve laik kurumların baskılarıyla karşılaştığı ileri sürüldü”* (Komisyon, 2012, s.172).

ABD: The New York Times *“Türkiye'nin İşgüzar Generalleri (Turkey's Meddlesome Generals)”* başlıklı yazıda şunları yazıyordu: *“Generallerin laiklik savunması pek çok Amerikalıya cazip gelse bile, ABD, yeni bir askeri idare düzeyinin Türkiye'ye zarar verebileceğini bilmelidir. Washington sivil bir yönetimden yana olduğunu, askerlerin hâkim olduğu bir rejime mesafe koyacağını açıkça belirtmelidir.”* *“Generallerin, 1960'dan bu yana, üç kez darbe sahnelediği bir ülkede, askeri yönetim tehdidi, ciddiye alınmak zorundadır. Laikliği savunmaktan endişe duyanlar, bu darbelerin, Türkiye'nin şu anda karşı karşıya bulunduğu hoş olmayan tercihlerin*

şekillenmesine yol açtığını dikkate almalıdır. Ordu tarafından desteklenen laik partiler, kökleri derinlere uzanan bir popülerlik yaratmakta başarısız kaldılar... Bunların aksine Başbakan Erbakan'ın RP'si Türkiye'nin çok büyük kentlerinde, nispeten temiz ve etkili belediye yönetimleri oluşturarak, tabandaki desteğini güçlendiriyor. Koalisyon, ilk başlarda İran ve Libya'ya yönelik izlediği kaygı verici politikalarından sonra, İsrail, ABD ile yakın askeri işbirliği de dahil pragmatik dış politikalar takip ediyor. Ancak kendi içinde, her bir partinin diğerini öbür tarafa itme şansı aradığı gergin bir ittifak oluşturuyor. Askeri bir müdahalenin, Refah'ı, DYP, ya da laik rakibi ANAP lehine görevden uzaklaştıracağı düşünülebilir. Bu, Washington için, suni olarak rahatlatıcı görünmekle birlikte, pek çok bakımdan da işlerin daha da kötüleşmesine yol açacaktır.”

ABD: The Washington Post (Loli Waymouthe): *“RP'nin, gerçek anlamda demokratlardan değil, Batı ve İsrail aleyhtarı radikallerden meydana geldiği ortaya çıkmıştır. Washington, Türkiye'de ki İslamcı akımları uysallaştırabileceği fikrinden vazgeçmelidir.”*

ABD: Washington Post (Wrustun Başkanı John Tisman): *“Gerçek iç savaş, dinciler ile laikler arasında değil, demokratik haklarla, asker zihniyeti arasında oluyor. Tahakkümcü Türk ordusu, seçilmiş Başbakan'ı, dini görüşlerin serbestçe ifade edilmesini istediği için bu davranışlardan vazgeçirmeye çalışıyor.”*

ABD: Washington Post: *“Erbakan'ın İran'a yaklaşma politikası, Türkiye'de ki laik düzen ve uluslararası dengeler açısından tehlike arz ediyor... Eğer Türkiye'de askerler bir darbe yapmaya karar verirler ise, bu anlayışla karşılanmalı.”*

Amos Perlmutter *“Türkiye'de ki Krizin Getirecekleri”* başlıklı yazısında; *“Erbakan, Türkiye'de laik partilerin bölünmüşlüğünden ve Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller'in büyük olasılıkla doğru olan yolsuzluk iddiaları karşısında zayıflığından yararlanıp, kökten dinci politikaları, yavaş yavaş uygulamaya koymaya çalışıyor. Başbakan Erbakan'ın izlediği çizginin askerinin sabrını taşıyacağı gibi görülüyor... Türkiye'de ki laik düzenin zedelenmesi, hem Ortadoğu hem de Avrupa için büyük tehlike yaratabilir. Bu sebepten dolayı ABD'nin askere tam destek vererek Başbakan Erbakan'ı uyarması gerekir.”* ABD Savunma Bakanı William Kohen ise: *“Türk ordusunun demokrasiye katkılarını yakından izliyor, olumlu görüyor ve destekliyoruz.”*(Kazan, 2013, s.309-311) şeklinde ki açıklamaları ABD basınının da kendine yer edinmiştir.

Yukarıda ki yaşanan gelişmelere paralel olarak 28 Şubat 1997 MGK sonrasında yine Türk ve dünya basınında “28 Şubat süreci” geniş yer tutmuş ve dönemin Adalet Bakanı Şevket Kazan’a göre; “28 Şubat sonrası ABD müdahaleleri tekrardan devam etmiş ve süreç sonrasında çeşitli açıklamalar yapılmıştır.”

ABD Dışişleri Bakanı Sözcüsü Nicholas Burns, 28 Şubat sonrası ABD’nin ilk tepkisini şu sözlerle ifade etmiştir: “Türkiye’nin kökleri, güvenliği ve geleceği Avrupa’dadır. Türkiye stratejik açıdan bir Avrupa ülkesidir. Türkiye’de laikliğin, düzenin temeli olması bizim için çok önemlidir. Türkiye’de laik demokrasiyi korumanın yolu, Türkiye’nin AB ile bütünleşmesinden geçer.”

Bu söylemlerinin üzerinden 2 ay geçtikten sonra ise yine ABD Dışişleri Bakanı Sözcüsü Nicholas Burns, “Modern Türkiye’de, Atatürk döneminden bu yana temel alınan laik demokrasinin ileride de görevini sürdüreceğinden eminiz” diyor ve darbe söylemlerinin yoğunlaştığı günlerde ise; “ABD Türkiye’de sivil yönetimi desteklemektedir” şeklinde ki açıklamaları ile dikkat çekmekteydi.

ABD Dışişleri Bakanı Sözcüsü Nicholas Burns’un bu dikkat çekici açıklamalarının ardından ise, ABD Dışişleri Bakanı Mandeleine Aibright organize muhalefet merkezine; “Ne yaparsanız yapın, ama darbesiz yapın. Darbe yaparsanız kendiniz bilirsiniz, arkasında biz yokuz” diye mesaj gönderiyordu.

28 Şubat süreci ülke gündeminde geniş yer tutmuş olmakla beraber ABD basınında da uzun süre yer edinmiştir. Bu önemli açıklamaların ardından bir müddet sonra Başbakan Erbakan 18 Haziran’da görevi DYP Genel Başkanı Tansu Çiller’e devretmek için istifa edince ABD Dışişleri Bakanı Sözcüsü Nicholas Burns; “Erbakan Hükümeti’nin istifa ettiğini öğrendik. Hükümetin, laik ve demokratik yapısının devan edeceğine inanıyoruz” sözleri ile ABD’nin Refah Partili yeni bir hükümetin kurulmasına artık sıcak bakmadığını ima ediyordu.

Aslında 28 Şubat sürecinde ABD, Refah-Yol Hükümeti’nin kurulmasını ve kuruluş sonrası politikalarını açıktan desteklemediği gibi D-8 Grubu sonrası anlaşmaların imzalanması sonrasında ise Refah-Yol Hükümeti’nin yıpranması ve yıkılması için çaba gösterenlere yardımcı olmakla beraber adeta onlara yol göstermiştir.

28 Şubat döneminde, Türkiye üzerinde ki siyasi oyunlar daha çok “Atatürkçülük” perdesi arkasında oynanmakla beraber, Amerika Dış İlişkileri Konseyi tarafından Çevik Bir’e “*Liderlik ve irtica ile mücadele*” ödülünün verilmesi de dönem içinde oldukça dikkat çekici idi. Bununla beraber ABD eski Başkanı Clinton, son Ankara ziyaretinde “*Atatürk ve Devrimlerine*” vurgu yapması Kemal Derviş’in “*IFM Patentli*” yeni programına “*Ulusal*” deyip “*İkinci Kurtuluş Savaşı*” olarak nitelemesi oldukça dikkat çekici idi. Bu gelişen etkenlerin başında bir başka sebep ise ABD Lobilerinin faaliyetleri olmuştur. Bilindiği üzere ABD lobileri federal yönetim alanında oldukça etkin bir rol üstlenmektedirler. Özellikle bu lobilerin başında Yahudi, Rum ve Ermeni Lobileri gelmektedir. Lobiler özellikle BM’de (Birleşmiş Milletler), ABD Kongresi’nde, IMF ve Dünya Bankasında oldukça etkin bir konumda rol oynuyorlardı. ABD Lobileri’nin bu faaliyetlerinin temel amacı ise, Türkiye’yi İslam dünyası ve Müslüman komşularından koparmak ve bu topraklar üzerinde yaşayan ve % 90’ı Müslüman olan milleti de -fundamentalist- uydurmaları ile İslam’dan soğutmaya çalışıyorlardı (Kazan, 2013, 319-323).

Bu önemli gelişmelerle beraber 28 Şubat MGK Kararlarının, MGK öncesinde, medyada açıklanması ve MGK Kararlarından sonrada Pentagon, CIA, Dışişleri Bakanlığı gibi resmi organlara bağlı olan kimi ABD basınında TSK ile ilgili olarak ağır eleştiriler olmakla beraber RP’ne yakınlık gösteren söylemlerde bulunmakta idi (Bölügiray, 2000, s.259). Haziran 1997’ye doğru ise ABD ve Batı’nın Türkiye’de gelişen durumlarla ilgili görüşü açıklık ve kesinlik kazanıyordu. “Ne şeriat ne darbe ve laiklikle demokrasi birbirine yeğlenemez, her ikisi de beraber sürmelidir”. Ancak bu görüş tamamen düşüncede kalıyor ve bazı kesimler tarafından ise Türkiye Cumhuriyeti’nin temel ilkeleriyle özelliklede laikliğe öncelik verilmesi gerektiğine inanıyorlardı (Bölügiray, 2000, s.261).

ABD için önemli olan ise, Türkiye’nin Batı’dan ve demokrasiden ayrılmaması idi. Türkiye’de demokrasi, Batı ölçülerine göre tam bir demokrasi sayılmazdı. Türkiye’nin laik ve demokratik tek ülke Müslüman ülke oluşu da göz ardı edilmemeli, askerlerin laikliğin bekçisi olması ve demokrasiye bağlı olmaları Batı için bir güvence unsuru teşkil etmekteydi (Bölügiray, 2000, s.262).

28 Şubat süreci içerisinde özellikle RP ve koalisyon ortağı olan DYP'nin ABD ile olan ilişkileri zaman zaman darbe söylemleri, irtica ve şeriat konuları, Refah-Yol Hükümeti'nin takip etmiş olduğu politikalar ve bunun yanında Türkiye'de ki ordu ve muhalefet gruplarını tutumları ile 28 Şubat ve ABD ilişkileri oldukça dikkat çekmektedir. Bununla beraber Şükrü Elekdağ'ın 11 Kasım 1996 Milliyet Gazetesinde ki Türkiye-ABD İlişkileri üzerine kaleme almış olduğu yazısında Türk-ABD İlişkilerine “*Katolik Nikâh*” benzetmesi yaparak şöyle devam etmiştir; “*Türk-ABD İlişkileri Katolik evliliği gibidir. Arada sevgi olsa da olmasa da, evlilik hayatı rahatta olsa zor da olsa ilişkiler bağlayıcı ve kalıcıdır. ABD'nin küresel ve bölgesel stratejileri ve çıkarları açısından, Türkiye'ye biçtiği rol ve beklentileri, Amerika'nın Türkiye'ye yönelik politikasını şekillendiren kilit bir unsur konumundadır.*

AB'nin Türkiye'ye bakışı ise; böyle bir stratejiden yoksun olması ve AB'nin Türkiye'nin sorunları karşısında ABD'ye kıyasla çok daha duyarsız bir tutum sergilemesi ve Türkiye'yi Avrupa'nın siyasi ve askeri yapılanmasından dışlamayı öngören girişimlere kayıtsız kalınmasına yol açmıştır.

ABD'nin Türkiye'yi kaybetmesi çıkarlarına büyük zararlar verebileceği gibi, Türkiye'nin ABD'yi kaybetmesi ise AB'nin Türkiye'yi Avrupa güvenlik ve siyasal yapılanmasından dışladığına göre Türkiye'nin yapayalnız kalmasına yol açar. Ulusal çıkarlar ve aklın gereği Türkiye'nin ABD'ye yönelik olan tutum ve politikasını bu gerçekler üzerine bina etmesi ve ortak çıkar alanlarını daraltmaya değil aksine olabildiğince genişletmeye çaba göstermek zorundadır.” (11 Kasım 1996) Milliyet, s.15.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. 28 ŞUBAT 1997 MİLLİ GÜVENLİK KURULU KARARLARI ve SONUÇLARI

Refah-Yol Hükümeti'nin, kurulduğu günden itibaren iç ve dış politikada göstermiş olduğu siyasi tavırlar, şeriat ve irtica olaylarının hep gündemde olduğu, irticai tutum hareketleri ve davranışları, laik ve demokratik siyasi kesim, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları basın-yayın organları, medya ve TSK başta olmak üzere, ülkenin tüm kesimlerinde giderek artan olaylar ve bunların sonucunda ortaya çıkan tepkiler çeşitli olayları da beraberinde getirmiş idi.

27 Ocak 1997 günü yapılan bir önceki MGK toplantısında, irticai faaliyetler nedeniyle Türk Silahlı Kuvvetleri'nde baş gösteren rahatsızlığın Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya tarafından tekrar dile getirilmesi üzerine, 28 Şubat tarihli MGK toplantısı gündemine “*İrticai Faaliyetler*” konusu da ele alınmıştır (Komisyon, 2012, s.154).

Genel olarak ülkede çeşitli kesimler büyük bir huzursuzluk içerisinde idi. Şeriatçılar başta olmak üzere bütün dini kesimler adeta huzursuzdu, ne zaman laik ve demokratik Cumhuriyet'i yıkıp da yerine şeriatçı bir yönetim kurulacak düşüncesi içerisinde bekliyorlardı. Bunun yanında laik demokratik kesim de tıpkı dini kesim gibi huzursuz bir atmosfer içerisinde idi. Çünkü şeriatçıların laik ve demokratik düzeni yıkacaklarından endişe ederlerken bunları kimin durduracağı zihinlerde yer etmişti. Bunların yanı sıra asker ise içten içe huzursuzluğunu dile getirmeye başlamış idi. Asker tamamen hükümet üzerinden faaliyetlerini yürütmekle beraber bu hükümetin irticai faaliyetlerini önlemek için gerekli olan önlemlerin bir an önce alınması yolunda önemli adımların atılması gerektiğine inanıyordu (Bölügiray, 1999, s.23-24).

28 Şubat Kararları öncesi artık düğmeye basılmıştı, bazı çevreler ve güç odakları Refah-Yol Hükümetine karşı harekete geçmek için girişimlerde bulunulmaya başlamıştı (Özer, 2011, s.79). Bu durum başta kamuoyu ve medyayı etkisi altına almış olmakla beraber durum hükümet cephesinden tamamen farklı bir tutum içerisinde izlenmekte idi.

Bununla beraber yetkili makamlardaki durum ve en önemli unsur olan TSK'da ki durum tamamen farklı olmakla beraber; kamuoyu, medya, hükümet, yetkili makamlar ve TSK 28 Şubat öncesi tavırlarını ortaya koymuş ve 28 Şubat MGK Kararları öncesi durumu şöyle özetlemişlerdir.

4.1. Kamuoyu ve Medyadaki Durum

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından devlet içerisinde zaman zaman yolsuzluk, rüşvet ve iltimas olayları gündeme gelmiş olmakla beraber çoğu zaman bu olaylar karşısında devlet ve hükümetler hiçbir faaliyette bulunmamışlardır. Refah-Yol iktidarı döneminde kadar çoğu yolsuzluk, hırsızlık, çürümüşlük ve yozlaşmışlık karşısında sessiz kalan çoğunluk Refah-Yol iktidarı döneminde Türkiye Cumhuriyeti'nin laik ve demokratik yapısının her geçen gün biraz daha yıkılması karşısında nihayet harekete geçmiş ve artık sesini çıkarmaya başlamıştı (Bölügiray, 1999, s.24). Bu yaşanan olaylar "Susurluk Olayı" ile daha da farklı bir anlam ve önem kazanmış "*yolsuzluk, çete, irtica*" faaliyetleri ile bu dönem içerisinde mücadele edilmeye başlanmış idi.

Kamuoyu içerisinde o dönem oldukça etkili olan şeriat ve irtica konuları toplumda büyük bir panik ve endişe yaratmış olmakla beraber, belli bir kesimi temsil etmeyen ya da bir gruba ait olmayan insanlar tarafından çeşitli eylemler başlatılmıştı. Bu eylemler içerisinde en dikkat çekenini ise "*Sürekli Aydınlik İçin Bir Dakika Karanlık*" adı verilen eylemler ön plana çıkmış ve kendilerine "Yurttaş Girişimi" adı verilen gruplar tarafından yapılmıştır. 1-29 Şubat günleri süresince her gece saat 21.00'de evlerin büyük çoğunluğu elektriklerini 1 dakika süre ile yakıp söndürmüşlerdir. Bu eylemler daha çok İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde başlayıp tüm yurda yayılan bir eylem haline gelmiştir, elinde siyasi bir gücü olmayan ve sistem karşısında her zaman ezilen kesimler bu pasif ama etkili eylem yoluna gitmişlerdir. Bu eylem planlarının yanında kimi insanlarda sokaklarda küme küme toplanmaya şarkılar ve türküler söyleyerek, düdük çalarak, alkış tutarak, tencere ve tavalara vurarak yapılan bu eylemi sesli bir protestoya dönüştürüyorlardı. "*Aydinlik İçin Yurttaş Girişimi*" dalga dalga yayılırken, ilk kez böyle bir protesto eylemi olduğu için dünyanın da ilgisini çekmiş olmakla beraber olay uluslararası medyanın da gündemine girmiştir (Bölügiray,

1999, s.24). Bu eylemcilerin amacı “*Temiz Devlet-Temiz Toplum*” sloganı ile Türkiye Cumhuriyeti’nin tarafsız yurttaşları olarak yaşanan bu olaylara tepkileri göstermek idi.

“*Sessiz Çoğunluk*” taraftarları; “*Bir yandan konuşmaya değer hiçbir haklı sözü olmadığı halde konuşanlar, öte yanda konuşulacak çok şeyi olduğu halde susan, susturulan toplum, toplum olarak yaşamda bize sunulan sessiz çoğunluk rolünü bu sefer reddediyoruz*” (Bölügiray, 1999, s.25) vb. açıklamaları ile düzen, adalet, hak, hukuk, laiklik ve demokrasi vurgusu yapmışlardır. Bu eylemler gün geçtikçe Refah-Yol Hükümeti aleyhine bir krize dönüşmekle beraber özellikle Adalet Bakanı Şevket Kazan’ın eylemciler için “*Mum Söndü*” oyununu ile benzerlik göstermesi şeklindeki açıklamaları ile olaylar daha da ateşlenmiş ve başta kamuoyu olmak üzere Alevi vatandaşların tepkisini çekmiştir. Kuşkusuz bu olay ilk ve en büyük sivil hareket olması açısından dikkat çekmiş ve etkileri uzun yıllar sürmüştür.

Belli bir kesimi temsil etmeyen ya da bir gruba ait olmayan insanlar tarafından ortaya konulan bu eylemlerin yanında işçi, işveren, sağ ve sol gruplar, esnaf, doktor, avukat vb. tüm demokratik ve laik kitle örgütlerinin bir araya gelmesi ile oluşan “*Sivil Toplum Örgütleri’nin*” oluşturduğu TÜRK İŞ, DİSK, TÜSİAD, KESK, TOBB vb. örgütlü grupların yöneticileri parti liderlerini ziyaret ediyor ve isteklerini anlatıyorlardı. Bu gruplar genel olarak “*siyasi partilerin ve parlamentonun kamuoyunun beklenti ve isteklerine cevap veremediği, halkın gerisinde kaldığı, Atatürk’ün şahsına ve temsil ettiği çağdaşlaşma anlayışına yönelik saldırıların olduğu, laik Cumhuriyet düzenini şeriat tehlikesi altına girdiği, çetelerin ve mafyanın devleti ve kurumlarını ele geçirmeye çalıştığı, meclisin halktan kopuk olduğu*” (Bölügiray, 1999, s.26) vb. söylemleri kamuoyunun rahatsızlığını dile getirmiş olmakla beraber Necmettin Erbakan ve Tansu Çiller’in bu durum karşısında sessiz kalmış olmaları olayların daha da rahatsız verici bir hala gelmesine sebep olmuştur.

Kamuoyundaki gelişmeler ve huzursuzluk ortamı genel olarak böyle olmakla beraber özellikle o dönemde toplumda büyük bir etkisi olan ve yaşanan olaylara yön verebilen medya organları açısından ise durum tüm detayları ile ele alınıyor ve kamuoyuna yansıtılıyordu.

28 Şubat Süreci MGK Kararları öncesi durum medya açısından ele alınacak olur ise; laik, demokratik ve bağımsız medya her geçen gün rejim, laiklik ve demokrasi

kavramalarını yıkmak isteyen RP'nin yaptığı her irticai olayı, her yanlış olayı ve her yolsuzluğu sonuna kadar araştırıyor, buluyor ve kamuoyunda gözler önüne seriyordu. Bu nedenlerden ötürü medya ve hükümet arasında şiddetli bir kavga sürüp gidiyordu (Bölügiray, 1999, s.26).

4.2. Hükümet Cephesindeki Durum

28 Şubat süreci MGK Kararları öncesi durum genel olarak kamuoyu ve medyada geniş bir yer tutmuş olmakla beraber özellikle Hükümet Cephesi'nden de yakından takip edilmekte idi. Refah Partisi; 27 Mart 1994 yerel seçimleri ve 24 Aralık 1995 genel seçimlerinden büyük bir başarı ile çıkmış olmasının yanında özellikle yerel yönetimlerin çoğunu ele geçirmiş olması, kamuoyunda büyük bir yankı oluşturmuştur. Bununla beraber özellikle RP'nin yerel yönetimlerdeki bu seçim başarısı ve çoğunluğu ele geçirmiş olması ve RP öncesi bazı belediye başkanlarının yolsuzluk ve rüşvet iddiaları halk nezdinde sindirilmeye çalışılmış olmakla beraber Anayasa ve Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkeleri etrafında çalışan başkanlar ise halk tarafından takdir ile karşılanmıştır.

RP'nin yerel yönetimlerdeki bu seçim başarısı 24 Aralık 1995 genel seçimleri ile devam etmiş ve RP'ni iktidara getirmiştir. Gelişen bu olaylar ile beraber özellikle yerel ve genel idarede ki RP'nin laik ve demokratik düzeni yıkmaya girişimleri ve bu yönde faaliyetler düzenlemeleri toplumun laik ve demokratik çevreleri tarafından tepkiyle karşılanmış ve giderek bu durum daha da yoğunlaşmıştır.

Refah-Yol Hükümeti, kendi dönemi içerisinde yararlı işler yapmış olsa da yaratılan rejim bunalımından ötürü kamuoyunun bu yapılan yararlı işleri hiç kimsenin görmesi beklenemezdi, çünkü bütün ülkenin tartıştığı tek konu "*Rejim Bunalımı*" idi. Bu siyasi atmosferin mimarı ise Refah-Yol Hükümeti'nin kendisiydi. RP toplumda yükselen bu gergin atmosferi daha da tırmandırıyor, Adnan Menderes iktidarı gibi, "Ben iktidarım istediğimi yaparım" mantığı ile hareket ediyordu (Bölügiray, 1999, s.29-30). Bu gergin siyasi atmosfer karşısında RP kendisini ikazda bulunanlara karşı ise tamamen umursamaz bir tavır sergiliyor ve ortağı DYP ise aynı tavrı takınıyordu.

Refah-Yol Hükümeti dönemi içerisinde her gün Türkiye Cumhuriyeti'nin laik ve demokratik düzenin sarsan bir başka olay gündeme geliyordu. Bu olayların en

önemlileri irtica eylemleri, şeriat isteği yönünde ki bazı siyasilerin konuşmaları, medyayı ve yerel yönetimleri baskı altına almak, Genelkurmay Başkanlığı'nın statüsünü değiştirerek TSK'yı MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) gibi kendi hâkimiyeti altına sokmak istenmesi gibi çabaları gösteren Refah-Yol Hükümeti ayrıca irticanın siyasi simgesi olan türbanın yasallaşması ve bu konuda ki Anayasa Mahkemesi kararlarını uygulamamaya çalışması, Taksim'e ve Çankaya'ya cami projeleri, karayolu ile hacca gidilmesi, kurban derilerinin toplanması vb. gibi konuları gündemine alan Refah-Yol Hükümeti yeni yeni tartışmalara ve bunalımlara sebep oluyordu (Bölügiray, 1999, s.30).

Refah Partisi, *“Bürokrasiye hâkim olamazsanız hükümete de hâkim olamazsınız”* kuralından hareketle uzun yıllar öncesi önemli görevler için hazırladıkları kişileri günümüzde devletin ve yerel yönetimlerin en etkin kadrolarına getirme girişimini sürdürmekle beraber RP, Türkiye Cumhuriyeti'ne uygun gördüğü şeriat rejiminin önünü açmak ve gerekli zemini oluşturmak için, bir yandan inkılap kanunlarını, özellikle Tevhid-i Tedrisat Kanunu, kıyafet kanunu, medeni kanun ve toplum yaşamını düzenleyen diğer kanunları delmeye çalışmakta, yönerge, genelge ve şifahi talimatlarla bu kanunları savsaklayıp ihlal ederken bir yandan da hazırladıkları önerge ve kanun teklifleriyle muhalefete ve kamuoyuna hissettirmeden bu kanunları değiştirmeye çalışmaktadır (TBMM, 2012, s.987).

Necmettin Erbakan, lideri olduğu Refah-Yol Hükümeti dönemi içerisinde dış politikada 28 Şubat sürecinin siyasi nedenlerini hazırlamış olmakla beraber adeta Batı'yı arka plana atmış ve dışlamış idi. Batı karşısında sergilemiş olduğu bu olumsuz tutumun aksine Doğu ile daima yakınlaşma politikaları sergilemiştir. Özellikle Orta Doğu ile olan ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiş, çeşitli İslam ülkelerine resmi ziyaretler gerçekleştirmiş ve bu ziyaretler sonucunda büyük bir tepki ile karşı karşıya kalan Refah-Yol Hükümeti âdete 28 Şubat öncesi siyasi nedenleri hazırlamış gibiydi.

Başbakan Erbakan, *...“Bugün Türkiye’de demokrasi var, devlet-millet kaynaşması var. Bu uyum sadece iki parti arasında değil; hükümetin, Cumhurbaşkanı ve ordu ile arasında da tam bir işbirliği ve uyum var”* diyorsa da bunun tam tersine RP ve DYP dışında, hükümetin hiç kimse ile ne işbirliği ne de uyumu söz konusuydu. Cumhurbaşkanı'nın ikazlarını dinlemeyen, kulak arkası eden, kamuoyunun tepkilerini

“fesatlar” diye niteleyen, medyanın eleştiri ve uyarıları için ise “Bir kısım medyanın uydurması” şeklinde itham ediyordu (Bölügiray, 1999, s.30).

Birçok Refahlı milletvekili ve yöneticisi, Genel Merkez’in “Faaliyet alanınıza girmeyen işlere karışmayın, partimizi güç durumda bırakacak tutum ve davranışlardan sakının” diye uyarı genelgelerine karşın, irtica yanlısı tutum ve davranışları daha da hızlanarak ilerliyordu. RP’si ile DYP arasında bu bakımdan gerginlik yaşanıyor, Tansu Çiller sık sık “Ben Laikliğin Garantisiyim” şeklinde açıklamalar yapıyordu. DYP lideri Tansu Çiller bu durum karşısında bir şey yapmıyor sadece seyretmekle kalıyordu (Bölügiray, 1999, s.30-31).

4.3. Yetkili Makamlardaki Durum

28 Şubat süreci içerisinde MGK Kararları öncesi durum genel olarak kamuoyu ve medyada büyük bir yer tutmuş olmakla beraber özellikle Hükümet içinde de ayrı bir tutumun sergilenmesini beraberinde getirmiştir. Özellikle yetkili makamların başında TBMM ve Cumhurbaşkanlığı makamları gelmekte idi.

TBMM içerisinde ki atmosfer ve gergin hava siyaset yaşamına da yansımıştır. Meclis, tamamen kilitlenmiş, çalışamaz duruma gelmiş, ülkenin yığınla yaşamsal sorunu ve halkın umutla beklediği konulara çözüm bulmaktan uzak, sürekli boş tartışmalarla ya da kulis sohbetleri ile vakit öldüren bir görüntü içerisinde idi (Bölügiray, 1999, s.26). TBMM’nin bu tutumu ülkede tırmanan şeriat tehlikesi ve irtica eylemleri ile artan olaylar karşısında tamamen pasif bir konumda olmakla beraber, artan bunalımlar karşısında tedbir almaktan uzaktı. DYP’nin RP’ye bağımlılığı gözlenirken, mecliste ki diğer partiler ise kendi aralarında örgütlenmişlerdi. Meclis’in bu dağınık hali 12 Eylül dönemlerini hatırlatmakla beraber, ülkede her kesim ve insanlar her gün ayağa kalkarken, hemen hemen bütün partilerin milletvekillerinde de derin bir karamsarlık ve bıkkınlık gözlemleniyordu (Bölügiray, 1999, s.26-27). Oysaki ortada bulunan bu sıkıntılı durumu meclis ve milletvekilleri oluşturmakla beraber yine çözüm yolunu da kendilerinin bulması gerekmekteydi. Ancak tek sorun ise milletvekillerinin kendi istek ve sağduyularına uymak yerine liderlerinin hâkimiyeti dışına çıkmamaları ve kendi özgür düşüncelerini ifade edememeleri idi.

28 Şubat süreci içerisinde yine yetkili makamların başında Cumhurbaşkanlığı makamı da gelmekte idi. Özellikle TSK'nın şeriat ve irtica konusunda ki kaygılarının iletiildiği Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, yaptığı ikili görüşmelerde konuya değinmekle beraber ayrıca mektuplar yazarak da görüşlerini açıklıyordu. Başbakan Erbakan'a, Haziran 1997 ye kadar toplamda 64 mektup gönderilmiş, hiç kuşkusuz mektupların içeriği ülkede yaşanan şeriat ve irtica konuları olmakla beraber, laik Cumhuriyet yönetiminin geleceği, laiklik ve Cumhuriyet'in temel ilkelerinin korunması vb. gibi konular yer almıştır. Bunun yanında ayrıca Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği yolu ile Adalet ve İçişleri Bakanlıklarına da irtica ile ilgili mektuplar gönderiliyordu (Bölügiray, 1999, s.27).

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in bu görüşlerinin ardından yakın çevresi ile olan diyaloglarında; *“Yaşanan sorunların kaynağını hem hükümet hem de TSK açısından ele aldım ve anlattım”* diyordu. *“Ortada ciddi bir sıkıntı ve huzursuzluk ortamı var. Bu durum ve uyarılarım karşısında Başbakan Erbakan ve Çiller'in beni anladığını sanmıyorum...”* şeklinde ki açıklamaları oldukça dikkat çekmekteydi. Bu açıklamalarının yanında yine Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel; *“Yaşanan bunca olaya kayıtsız kalmalarını anlamıyorum”* şeklinde yine açıklama yaparak bunun yanında meclisteki gruplardan da şikâyetçi idi. Muhalefet gruplarında ki bu kilitlenme ortada bulunan huzursuzluğa yeni kaygıları da beraberinde getiriyordu. Cumhurbaşkanı; hem hükümet hem de mecliste ki muhalefet partilerinin tutumlarından memnun olmamakla beraber adli makamlar ve mahkemelerden de hoşnut değildi. Cumhurbaşkanına göre; *“Adalet çalışmıyor, laik ve demokratik düzene karşı işlenen suçlar var ama adalet mekanizması buna karşı yeterli ölçüde işlemiyor”* şeklindeki açıklamaları ve bunun yanında irtica ve şeriat tehlikesinden RP'nin zararlı çıkacağını ancak bunları anlattığına rağmen iki cephenin de bunları anlamadığını söylüyordu (Bölügiray, 1999, s.28).

Yaşanan tüm bu olumsuzluklara rağmen Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel adeta bir denge unsuru teşkil ediyordu. Çünkü Refah-Yolcuları TSK'yı siyasete çekmemeleri için uyarırken, tırmanan irtica ve TSK'ya yönelik saldırılar karşısında kışkırtılan komutanlara soğukkanlılığı elden bırakmamalarını öğütliyordu. Bu olumlu ikazlar TSK açısından anlaşılmiş olmakla beraber, Refah cephesinde ise bu uyarıları dikkate alan yoktu. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel; 28 Şubat'tan birkaç gün önce

Yalçın Doğan'la yapmış olduğu görüşmede “Bunların ayaklarının yere basmadığını” söylüyordu ve bunun yanında nitekim Cumhurbaşkanı Demirel'in hem Erbakan'a hem de Çiller'e askerle konuşmaları yönünde ısrar ettiği öne sürülmüştür. Nitekim Refah-Yol Hükümeti iktidardan düştükten sonra Yalçın Doğan'la yaptığı röportajda Demirel şunları söylemiştir: *“Dilimde tüy bitti. İkisine de defalarca söyledim. Toplantıdan bir gün önce bile askerlerle görüşselerdi... Onların rahatsızlıklarını dinleselerdi, gelişmeler farklı olurdu. Toplantının bir gün öncesinde, bazı gazetelerde kime ait olduğu belli olmayan “Türkiye yarın başka bir Türkiye olacak” başlıklı ilanlar yer almıştır (Komisyon, 2012, s.154).*

Tüm bu olumsuzluklara karşın Cumhurbaşkanı Demirel 28 Şubat öncesinde halkı yatıştırmaya çalışmakla beraber, Cumhuriyet'in temel niteliklerinin değiştirilmesinin söz konusu olmayacağını ifade ediyordu. Cumhurbaşkanı Demirel'e göre halk Cumhuriyet'i yıktırılmaz, laik ve demokratik düzenden vazgeçmezdi. Cumhuriyet, laik ve demokratik rejimin güvence altında olduğunu izah etmeye çalışıyordu (Bölügiray, 1999, s.28-29).

4.3. Türk Silahlı Kuvvetlerdeki Durum

Türkiye ve Refah-Yol Hükümeti 28 Şubat 1997 MGK toplantısına doğru giderken özellikle ülke gündeminde siyasi tansiyon oldukça yüksekti. Özellikle 28 Şubat öncesinde başta kamuoyu ve medya olmak üzere, TBMM, Cumhurbaşkanlığı ve TSK huzursuzluk içerisindeydi. Ancak yaşanan bu olaylar Hükümet Cephesinden rahat bir ortam varmış gibi lanse ediliyor ve ortada bir sorunun olmadığını iddia ediliyordu.

Refah-Yol Hükümeti'nin bu rahat tavırları karşısında, şeriat ve irtica adeta tırmanışa geçmiş, ülke genelinde bir huzursuzluk ortamı oluşmuş, öfkeli halk içerisinde kutuplaşmalar meydana gelmiş olmakla beraber *“Yaşasın Şeriat”* diyen grupların yanında *“Türkiye laiktir laik kalacak”* diyen gruplarında ortaya çıkması ile ülkede ki siyasetin tansiyonu daha da yükselmiş ve gergin geçecek günleri adeta bekler olmuştuk (Bölügiray, 1999, s.31).

“Türkiye laiktir laik kalacak” diyen grupların varlığı her geçen gün artmakla beraber, TSK'da da kıpırdanmalar ortaya çıkmaya başlamış idi. RP'nin kurulduğu ilk günlerden itibaren takip etmiş olduğu politikalar ülke gündeminde tepkiyle karşılanmış

olmakla beraber ordu tarafından da yakından takip edilmiştir. Refah-Yol Hükümeti'nin kurulması ile başlayan bu süreç uzun yıllar ülke gündemini meşgul etmiş ve beraberinde bu iktidara başta ordu olmak üzere laik ve demokratik çevreler tarafından bir tepki oluşturulmuştur. Refah-Yol Hükümeti'ne hem kendi tabanından hem de ülkede ki komuta kademesi tarafından tepkiler gelmekle beraber duyulan rahatsızlık şu şekilde anlatılmaya çalışılıyordu;

“Aşırı dinci akımlar toplumun ve devletin geleceğine karşı önemli bir tehdit oluşturmaktadır ve bu nedenle gerekli önlemler alınmalı... Bir kısım halk kesiminde ve hatta kimi siyasilerde gözlenen, irticanın ancak bir ordu müdahalesi ile önlenebileceği TSK'yi rahatsız etmektedir... RP'nin kendi radikal tabanını yatıştırmak amacı ile TSK'yi siyasete çekmek ve siyaset malzemesi yapmak istemesi tepkilere neden olmaktadır... YAŞ kararları sonucu irtica eylemlerinden ötürü ordu ile ilişkileri kesilen personel konusunda dincilerin TSK'yi yıpratma eylemleri sürmekte ve bu kişiler RP'si tarafından korunup işe alınmaktadır... (Bölügiray, 1999, s.31) bu şekildeki açıklamalar TSK'yi rahatsız etmekle, ordu duyduğu bu rahatsızlığı her ortamda dile getiriyor ve yetkili makamlara bildiriyordu. Özellikle TSK, ikili görüşmelerde Başbakan ve Hükümet üyelerine, YAŞ toplantılarında doğrudan Başbakan Erbakan'a, irtica ve şeriat tehlikesinin her geçen gün yükseldiğini iddia ederek hükümete yazılı açıklamalar yapılması, komutanların katılmış olduğu davet ve törenlerde ki açıklamaları, Cumhurbaşkanı'nın askeri törenlere katılımı gerçekleştiğinde Cumhurbaşkanı'na konu ile ilgili duydukları rahatsızlığı dile getirmeleri, yapılan MGK toplantıları vb. her vesile ile hükümeti uyarma yoluna gidiyorlardı (Bölügiray, 1999, s.32).

TSK'nın bu konu ile ilgili duymuş olduğu rahatsızlık iyice artmış olmakla beraber 9-10 Aralık 1996 tarihinde ki MGK'nın gündemini irtica konusu oluşturmuş, Başbakan Erbakan'a verilen brifingde, iç ve dış tehdit kapsamında *“İrticanın PKK'dan daha öncelikli bir tehdit”* olduğu anlatılıyordu. İrtica sorunu, ilk kez Dz. Kuv. Kom. Ora. Güven Erkaya tarafından 1996 Ağustos ayı MGK toplantısında ele alınmıştır. Dz. Kuv. Kom. Ora. Güven Erkaya tarafından açılan konuda Cumhurbaşkanı'na *“Burada hep terörü konuşuyoruz; ancak bir süredir aşırı dinci akımlar tırmanıyor ve ben bir yıldır bu konunun burada ele alındığına şahit olmadım... Televizyonlarda rejim değişikliği tartışılıyor. Bu durumda ne yapacağız? İrtica bir tehdit mi değil mi? Bunu gündeme alalım ve tartışalım... Uygun görürseniz hükümete tavsiye niteliğinde kararlar*

alalım...” şeklinde açıklama yapan Dz. Kuv. Kom. Ora. Güven Erkaya’dan sonra Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, bu öneriyi değerlendireceğini söylüyor ancak aylar geçiyor ve bu konu MGK gündemine alınmıyordu. Güven Erkaya, 1997 Ocak ayında konuyu tekrardan Cumhurbaşkanı’na hatırlatmakla beraber, “*Ülkede şeriat ve irtica tehdidinin her geçen gün arttığı, dinin siyasete alet edildiği, laik Cumhuriyet’in temellerinin sarsıldığı...*” Şeklinde açıklamalar yaparak tekrardan konuyu gündeme getirmeye çalışıyordu (Bölügiray, 1999, s.33).

Ülke gündemini Dz. Kuv. Kom. Ora. Güven Erkaya’nın irtica ile ilgili sözleri oluşturmuştu. İrticanın bir numaralı tehlike olduğunu dile getiren Güven Erkaya; “*İrtica, PKK’dan tehlikeli, “Aşırı dinci akımlar Türkiye’nin birinci sorunu haline geldi” şeklinde ki sözleri ile beraber “irtica” Şubat 1997’de MGK gündeminde ele alınmaya başlanmış idi. İrtica ve şeriat tehlikesi gün geçtikçe artmakta ve büyük bir potansiyel güç haline geliyordu. İrtica ve şeriatın kaygı ve korkusu tüm toplumu etkisi altına almıştı, buna karşın halkta biriken tepkilerde patlama noktasına gelmişti. Bu nedenlerden dolayı Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel irtica ve şeriat konularını gündeme almak zorunda kalmış ve TSK’nın konu ile duyduğu rahatsızlık Anayasal zemine taşınmış oluyordu.*

28 Şubat 1997 MGK toplantısı öncesi ülkenin ve siyasetin bu gergin atmosferi içerisinde nasıl bir çözüm yolunun bulunacağı merak konusu idi. Öncelikle bu gergin atmosferden kurtulmak için 4 seçenek üzerinde durulmuş ve kamuoyu bir nebze de olsa rahatlatılmaya çalışılmıştır.

1. *Refah-Yol Koalisyonu, seçim yılı olan 2000 yılına kadar iktidarda kalır. Bu durumda var olan gerginlik, belirsizlik ve bunalım artarak sürer, sonu belirsiz bir durum yaratabilir.*
2. *Erken bir seçime gidilir. Bu durum içerisinde şuan olduğu gibi parçalanmış hükümetler, güçsüz ve istikrarsız koalisyonlar gelebilir.*
3. *DYP’den vatansever ve sağduyu sahibi, ülke çıkarlarını kişisel çıkarlarının üzerinde gören yeteri sayıda milletvekili istifa ederek, Meclis dengelerinin Refah-Yol Hükümeti’nden kurtarıp yeni bir koalisyon kuracak şekilde değiştirebilir.*

4. *Askeri rejim gelebilir. Bu ise istenmeyen bir seçenek olmakla beraber yeni sorunlar demektir* (Bölügiray, 1999, s.33).

Ülkenin geleceği bu şekilde görülürken siyasette tansiyon hiç düşmüyordu. 28 Şubat süreci böyle bir atmosfer ve gündem içerisinde başlamakla beraber yapılan MGK toplantısının sert ve tartışmalı geçeceği Genelkurmay Başkanlığı'nın MGK'ya sunacağı raporun ana hatlarının günler öncesinde basında yer almasından anlaşılıyordu (Bölügiray, 1999, s.33).

4.4. 28 Şubat 1997 Milli Güvenlik Kurulu'nun Toplanma Süreci

27 Ocak 1997 günü yapılan bir önceki MGK toplantısında, irticai faaliyetler nedeniyle Türk Silahlı Kuvvetleri'nde baş gösteren rahatsızlığın Dz. Kuv. Kom. Ora. Güven Erkaya tarafından tekrar dile getirilmesi üzerine, 28 Şubat tarihli MGK toplantısında "*irticai faaliyetler*" konusu ele alınmıştır (TBMM, 2012, s.1032). Toplantı gündeminin şekillenmesi sonrası, 28 Şubat'tan günler önce, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, gazetelerde yayımlanan açıklamasında, "*Varlığını Cumhuriyete borçlu olan her kuruma sesleniyorum. Cumhuriyete, demokratik, laik rejime sahip çıkın*" diyerek adeta birilerini uyarma ihtiyacı duymuştur. Basın ve medya organlarının kullanan Cumhurbaşkanı Demirel, adeta yaklaşmakta olan tehlikeyi anlamış olmakla beraber laik ve demokratik Cumhuriyet'in teminatı olan kesimlere mesaj gönderiyordu. 28 Şubat 1997 MGK'nın toplanma süreci öncesinde hükümetin yapmış olduğu faaliyetler neticesinde ülkede siyasi tansiyon her geçen gün yükselmekte idi. Refah-Yol Hükümeti döneminde özellikle yaşanan olaylar 28 Şubat sürecini hazırlayan gelişmeler arasında yer almış ve süreç üzerinde oldukça etkili olmuştur.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in hem Başbakan Erbakan'a hem de Tansu Çiller'e askerle konuşmaları yönünde ısrar ettiği öne sürülmüştür. Nitekim Refah-Yol Hükümeti iktidardan düştükten sonra Yalçın Doğan'la yaptığı röportajda Cumhurbaşkanı Demirel şunları söylemiştir: "*Dilimde tüy bitti. İkisine de defalarca söyledim. Toplantıdan bir gün önce bile askerlerle görüşmelerdi... Onların rahatsızlıklarını dinleselerdi, gelişmeler farklı olurdu*" (Komisyon, 2012, s.174). Toplantının bir gün öncesinde, bazı gazetelerde kime ait olduğu belli olmayan "*Türkiye yarın başka bir Türkiye olacak*" başlıklı ilanlar yer almış ve 28 Şubat 1997 MGK'nın

Türkiye gündemi için ne kadar önemli olduğunu bizlere göstermekle beraber uzun sürecek bir olay ve olgular zincirini de beraberinde getirecekti.

28 Şubat Süreci, 28 Şubat 1997'deki MGK toplantısından hemen önce başlayan ve toplantı sırasında da bir süre devam eden bir süreç değildir. Ordu ve asker, 28 Şubat 1997'ye kadar olan dönemde, olaylardan duyduğu rahatsızlığı meşru platformlarda dile getirmişlerdir (Özgan, 2008, s.74). 28 Şubat süreci bir anda ortaya çıkmış bir olay olmayıp uzun süreli olguların bir ürünü şeklinde ortaya çıkmış ve etkileri uzun süreli olmuştur. Özellikle TSK'nın çeşitli kademelerinde görev yapan kuvvet komutanları ve askerler zaman zaman medya üzerinden durumu değerlendirmekle beraber konuşmalarında da hükümetin takip etmiş olduğu politikaları sert bir dille eleştiriyorlardı. 31 Ocak 1997 Kudüs Gecesi ve sonrasında Sincan sokaklarında tankların gövde gösterisi yapması hükümete bir ikaz niteliğinde olmakla beraber yaşanan süreç üzerinde de etkili olmuştur.

Emekli Org. Kemal Yavuz'un 21 Ocak 1996'da katılmış olduğu bir televizyon programındaki konuşması, dönem içinde askerin tutum ve düşünceleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermesi açısından oldukça önemli idi. *"TSK, Anayasa'da belirtilen hususlara hangi parti ne kadar yakınsa, o partiye o derece yakındır. Hangi parti Anayasa'da belirtilen Atatürkçülük, Cumhuriyet ve demokrasi ilkelerine tavır alırsa TSK da o partiye tavırlıdır"* (Cevizoğlu, 2001, s.57) şeklindeki açıklamaları ile askeri kanadın Refah-Yol Hükümeti ile olan ilişki ve tavrını anlamamız açısından oldukça önemlidir.

Örneğin Erzurum Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Osman Özbek RP hedef alan ve onun iktidarına karşı olan tavrını şu açıklamaları ile ifade ediyordu. Tuğgeneral Osman Özbek RP'ni hedef alan bir konuşmasında şunları söylemiştir; *"Türkiye Cumhuriyeti laik, demokratik, sosyal bir hukuk devletidir. Tüm siyasi partiler, tüm gruplar bir kere bu temelde anlaşmalıdır. Tabii fikir ayrılığı olacaktır. Ama sen kalkıp da "Hayır efendim ben devleti yıkacağım, ben demokrasiyi tanımam, ben laikliği tanımam dersin", yap da görelim o zaman... Nasıl yapacaksın? Değiştiremezsin, Atatürk ve arkadaşlarına, dedelerimize sor, sana tükürürler"* (Aksoy, 2000, s.216) şeklinde açıklaması ile TSK'nın Refah Partisi ve onun iktidarına olan tavrını açıkça ortaya koyuyordu.

Türkiye Cumhuriyeti'nin bir Tuğgeneralisi iktidar partisine ve Başbakanına adeta meydan okumaktaydı. Artık siyasi durum demokratik ortamdan çıkmıştı ve ülke sorunlu bir sürece gebedi (Özer, 2011, s.89). Yaşanan bu olumsuz olaylar ülkede ki siyasetin nabzını tutan medya organları tarafından kamuoyuna duyuruluyor ve adeta yaklaşmakta olan krizin haberini veriyorlardı. Bunun yanında özellikle 28 Şubat sürecini hazırlayan gelişmelerin başında; RP'nin kamuda türbanı serbest hale getireceği, karayolu ile hacca gidilmesi, kurban derilerinin toplanması, Taksim'e ve Çankaya'ya cami krizlerini, kadın televizyon muhabirine saldırı, Kudüs Gecesi ve Sincan Olayları ile beraber yeni krizler yaratarak bu süreç daha da tırmandırılıyordu.

Ülke gündeminin her geçen gün ısındığı ve siyasette ki tansiyonun yükseltildiği, RP ve iktidarına karşı gūnaşını bir tepki ve aleyhte bir atmosfer oluşturulması gayreti açıkça ortaya çıkmış, Kasım 1996'da başlayan haber, yazı ve yorumlarda; “şeriat”, “tarikat”, “şeyh” “İran”, “Taliban”, “Afganistan” , “Kuran Kursları”, “İmam-Hatip” başlıklı haber ve yazılar 28 Şubat MGK'sının toplumsal altyapısının oluşturulması için işlendiği gözlenmiştir. Haberler içerisinde dikkat çekenler arasında toplumun neredeyse tüm kesimlerine dönük açık bir tehdit ve baskı göndermesinin yapıldığı gözlenmiştir (Komisyon, 2012, s.76).

Refah-Yol Hükümeti'nin 1995'te kurulmasından sonra medya ve basın organları, askerin yeni silahı olarak işlev görmeye başlamakla beraber ülke gündemine adeta manşetleri ile yön veriyordu. Medya, Refah-Yol döneminde, Silahlı Kuvvetleri'n siyaseti doğrudan yönlendirme çabalarını demokrasinin güvencesi olarak görmüş; siyasete yapılan fiili müdahaleleri ya alkışlayarak gündeme getirmiş ya da göz ardı etmiştir. Hatta askeri müdahalelerin doğal ya da sıradan bir siyasi gelişme olduğu fikrinin kabul görmesi yönünde faaliyetini sürdürerek, iktidar mücadelesinin gerçek taraflarının RP ile TSK olduğu fikrini topluma benimsetmeye ve bunu meşrulaştırmaya çalışmıştır. TSK'nin kendi tarihinde ilk kez medyayla bu tarzda ve bu yoğunlukta ilişkiler içine girmesi, bu dönemin gerçekten ilginç bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gelişmelerin doğal sonucu olarak, sivil otorite ve askeri otorite arasındaki ilişki giderek çatışma niteliğine bürünmüş ve süreç içerisinde aktif olarak rol üstlenmiştir. (Başkaya, 1999 s.353).

28 Şubat sürecinde özellikle basın-yayın ve medya organları etkin bir rol üstlenmekle beraber âdete sürece yön veren kurumlar arasında yerini almıştı. 28 Şubat 1997 tarihine kadar yapılan MGK Toplantılarının hiçbiri, 28 Şubat 1997 tarihindeki kadar medya ilgisine mazhar olmamıştı. İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyükşehirlerden gelip köşk kapısını kamp yerine çeviren ulusal medya ve televizyonların canlı yayın arabaları, en popüler haber spiker ve yorumcuları, yazılı basının köşe yazarları, yabancı gazeteciler vb. yerli ve yabancı bütün basın kuruluşları heyecanlı bir bekleyiş içerisindeydiler. Bununla beraber zaten 28 Şubat 1997 MGK'nın uzun süreceği ve tartışmalı geçeceğini basın-yayın ve medya organları tarafından ifade edilmiş ve kamuoyunda o hava günler öncesinden oluşturulmuştur (Kazan, 2013, s.266).

- *“En Kritik MGK”* (18 Şubat 1997 Sabah)
- *“Erbakan MGK’da Terleyecek”* (24 Şubat 1997 Radikal)
- *“Gözler Cuma’da”* (26 Şubat 1997 Hürriyet)
- *“Herkes Çok Gergin”* (26 Şubat 1997 Sabah)
- *“Erbakan Tırmandırıyor”* (26 Şubat 1997 Radikal)
- *“Kritik MGK Bugün”* (28 Şubat 1997 Haber)
- *“MGK Toplantısında Beşi de Konuşacak”* (28 Şubat 1997 Sabah)
- *“Tarihi MGK Toplantısı”* (28 Şubat 1997 Akşam)

Yukarıda ki gazete ve haber başlıkları 28 Şubat 1997 MGK Toplantısı öncesinde kamuoyunun ve siyaset atmosferinin nabzını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Basın-yayın ve medya organları tarihi MGK Toplantısına göstermiş olduğu bu ilgi ve alaka Refah-Yol dönemi ve 28 Şubat dönemi içerisinde ki medyanın ne kadar etkin bir rol oynadığını göstermesi açısından oldukça önemlidir.

28 Şubat MGK'sından önce Susurluk Olayı, Başbakan Erbakan'ın Libya ziyareti, cezaevlerinde çıkan isyanlar, siyasi suikastlar, yolsuzluklara karışan siyasetçiler ve ülkenin peşini bir türlü bırakmayan asker ve aydın vesayetçiler, halkın belli bir kesiminde sivil uyanışı doğurmuştur. Kitlelerin seçtiklerinin bir süre sonra atanmışların gölgesi altında kalması, hukuksuzluğun herkese etki etmesi halkta çeşitli

örgütlenmelere neden olmuştur. “*Süpürge Eylemleri, Karanlıktan Çıkmak İçin 1 Dakika Aydınlık Eylemleri*” bunlardan birkaçıdır. Bu eylemler, sivil otoriteye halkın varlığını bir kez daha hatırlatmak için yapılmış eylemlerdir. Ancak ne yazık ki ülkenin en önemli olayına bile “fasa fiso” diyen zihniyet, bu eylemleri önemsememiş “mum söndü oynuyorlar” ifadelerini kullanmış ve toplumun dokusunu hissedememiş, tepkileri ciddiye almamıştır. Bu da zaten hükümete karşı var olan tepkiyi daha çok artırmıştır (Tüylü, 2012, s.84).

28 Şubat 1997 MGK’sından önce toplanan 1996 yılı Aralık ayı sonunda ve 1997 yılının Ocak ayında toplanan MGK’da yaşananlar, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in Genelkurmay Başkanlığı’na davet edilmesi ve kendisine verilen brifingler; Cumhurbaşkanı Demirel’in, gelmekte olan askeri müdahaleyi bütünüyle görmesini sağlamış olmakla beraber kendisini de bu süreç içinde önemli bir yere yerleştirmesini mümkün kılmıştır.

28 Şubat tarihindeki olağan MGK toplantısından bir gün önce dönemin MGK Genel Sekreteri Org. İlhan Kılıç, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’e giderek ertesi gün yapılacak MGK toplantısına askeri kanadın 18 maddeden oluşan bir hazırlıkla geleceğini bildirmiş ve bu hazırlığın bir örneğini de Cumhurbaşkanı’na vermiş, Cumhurbaşkanı da bunu dönemin Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller’e vermiştir. Sonradan yapılan açıklamalardan ve yayınlanan eserlerden, dönemin Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller’in, ertesi gün yapılacak MGK toplantısı öncesinde, ordunun komuta kademesinin hem emekliye sevk edilmesini hem de darbe girişimi suçlamasıyla yargı önüne çıkarılması hazırlığı yaptığı ancak, hükümet ortağı Necmettin Erbakan’ın buna yanaşmaması ve uzlaşmacı bir tavır sergilemesi nedeniyle, Tansu Çiller tarafından yapılan hazırlığın gerçekleşmediği anlaşılmıştır (Özgan, 2008, s.75).

28 Şubat 1997 tarihindeki olağan MGK toplantısından önceki yaşanan olaylar genel olarak böyle gelişme göstermiş olmakla beraber özellikle başta yargı ve üniversite gibi ülkenin önemli kurumları Genelkurmay Karargâhına önemli ziyaret ve temaslarda bulunmuşlardır. Bu ziyaretler, ordunun ve askerlerin endişe ve isteklerinin hem daha yakından anlatılmasına hizmet etmiş hem de bu kesimlerden destek gördüğüne işaret etmiştir. Bütün bu gelişmelerden sonra yapılan 28 Şubat toplantısında irticai faaliyetlere

karşı alınması gereken önlemler belirlenmiş ve hükümetin bunları uygulamasına karar verilmiştir (Özgan, 2008, s.75).

28 Şubat 1997 MGK toplanma süreci genel olarak yukarıda ki gibi şekillenmiş olmakla beraber toplantının resmi süreci şu şekilde planlanmış idi; “MGK Genel Sekreterliği, Genel Sekreter imzasıyla 3 Ocak 1997 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine gönderdiği yazının ekinde, 28 Şubat 1997, Cuma günü saat 15.00’te Cumhurbaşkanlığı Köşkü’nde yapılacak MGK olağan toplantısı gündemi gönderilmiştir. Yazıda, “Kurul toplantıları hakkında gereksiz ve yanlış yorumlara meydan verilmemesi bakımından gündem ve gizlilik dereceli takdim konuları hakkında *"BİLMESİ GEREKEN PRENSİBİNİN"* uygulanması, toplantı gündeminde yer verilen takdimlerle ilgili koordinasyon toplantısının, 25 Şubat 1997, Salı günü saat 14.00’te MGK Genel Sekreterliğinde yapılacağı, bu toplantıya Genelkurmay İstihbarat Başkanı, MİT Müsteşarı, Emniyet Genel Müdürü ve OHAL Vali Yardımcısı dışında sadece MGK’da takdim yapacak personelin katılacağı” ifade edilmiştir” (Komisyon, 2012, s,153).

28 Şubat MGK Toplantısının resmi süreci yukarıda ki şekilde planlanmış olmakla beraber özellikle 28 Şubat 1997 tarihinde yapılacak MGK toplantısına ilişkin toplantı gündemi, MGK Genel Sekreteri Org. İlhan Kılıç imzasıyla 31 Ocak 1997 tarihinde Başbakanlığa, Genelkurmay Başkanlığına, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcılığına, Milli Savunma Bakanlığına, İçişleri Bakanığına, Kuvvet Komutanlıklarına, Jandarma Genel Komutanlığına, MİT Müsteşarlığına, Emniyet Genel Müdürlüğüne, OHAL Bölge Valiliğine *"gereği"* için, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine ise *"bilgi"* için gönderilmiş (Komisyon, 2012, s.155) olup toplantı gündemi ve başlıkları şu şekilde ifade edilmiştir.

Özellikle toplantının 1’inci gündem maddesi *"Güvenlik Faaliyetleri"*, 2’nci gündem maddesi *"Özel Takdimler"*, 3’üncü gündem maddesi ise *"Özel Müzakereler"* olarak ifade edilmiştir (TBMM, 2012, S.1033). 28 Şubat MGK Toplantısı gündemi olarak açıklanan bu 3 gündem başlığı ve toplantı gündemi incelendiğinde MGK Toplantısının toplam sürenin 3 saat olarak planlandığı görülmektedir. Ancak MGK Toplantı gündemi umulan 3 saatlik zaman diliminin aksine 8,5-9 saat sürdüğü bilinmektedir. Toplantının 3’üncü gündem bölümünde ifade edilen *"Özel Müzakereler"*

bölümünde 28 Şubat döneminin en önemli siyasi nedenleri arasında yer alan ve laik-demokratik Cumhuriyet'in ilkeleri ile bağdaşmayan “irtica ve şeriat” konuları ele alınmıştır.

28 Şubat MGK Toplantısının 2'nci bölümünü oluşturan “Özel Takdimler” bölümünde, söz konusu “irtica tehdidi” ne ilişkin olarak, sadece mevcut durum ortaya konulmamış, aynı zamanda bu tehdide karşı siyasi, ekonomik, hukuki, eğitsel, sosyo-kültürel alanlarda alınması öngörülen tedbirler bir paket halinde Kurul üyelerine sunularak konunun önemine vurgu yapılmak istenmiştir. Öte yandan, daha önce yirmi dakika içinde sunulması planlanan bu 41 sayfalık takdimin bu süre zarfında tamamlanamayacağı aşikârdır. Nitekim RP'li Adalet Bakanı Şevket Kazan, “Başbakan Necmettin Erbakan'ın bu takdim karşısında çok şaşırıldığını ve tepki gösterdiğini” ifade etmişlerdir.

4.5. Tarihi MGK Kararları Öncesi Yaşananlar ve Önlemler Paketi

28 Şubat 1997 tarihinde yapılan MGK toplantısında alınan kararlardan önceki dönem, bu süreci hazırlayan etkenlerden oluşmaktadır. MGK Kararlarının alınmasıyla bir kesinti olmamış, aksine sürecin daha yeni başladığı ortaya çıkmıştır (Arıkan, 2010, s.119). 28 Şubat süreci ile başlayan olaylar, 28 Şubat 1997 MGK Toplantısı ve 406 sayılı MGK Kararlarının alınması ile devam etmiş olmakla beraber gelişen bütün olaylar sonrasında artık TSK yaşanan bütün bu gelişmeler karşısında olaylara müdahil olmak istemiş ve ilk hamle olarak 28 Şubat 1997 MGK Toplantısında ortaya çıkmıştır. Türk siyasi tarihinde askeri müdahaleler genel olarak her 10 yılda bir vuku bulmuş olmakla beraber 28 Şubat sürecine kadar 3 klasik askeri müdahale yaşanmıştır. 28 Şubat 1997 askeri müdahalesi “post-modern darbe” olarak isimlendirilmiş olmakla beraber sebep, sonuç ve sonrasında ki yansımaları ile Türk demokrasi tarihinde derin ve büyük yaraların açılmasına neden olmuştur.

Demokrasi tarihimize damgasını vuran 28 Şubat süreci, 28 Şubat 1997 MGK Toplantısı ve 406 sayılı MGK Kararlarının alınması ile Türk Demokrasisi yeni bir döneme girmiş olmakla beraber artık bu süreç içerisinde bazı çevreler tarafından düğmeye basılmış ve bir kısım güç odakları Refah-Yol Hükümeti'ni harekete geçirmek için farklı yollar ve çeşitli girişimler içerisinde bulunmaya başlamışlardı. Süleyman

Kocabaş, bu gelişmeler içerisinde Akşam gazetesinin yazarlarından Behiç Kılıç'ın, 21 Aralık tarihli yazısına atfen şöyle aktarmaktadır, “*Atina’da bir grup para babasının liderliğinde, bu geziye katılan medya patronlarının bir araya geldikleri ve üç ay içerisinde hükümeti devirme kararları aldıkları anlatılıyor... Bunun hükümeti devirmenin ilk adımı olduğu belirtiliyor.*” Aynı şekilde bu sivil kuvvetlerin iktidarı devirmek için saldırılarını artırma kararı aldıkları belirtilmektedir. Bu güç odakların ilk hedefi hükümeti yıkmak ikinci hedefleri ise tekelci sermayenin Pazar egemenliğini sağlayacak hükümeti kurmaktır. Bu istekler ve hedefler TSK’ni de hevesli tutumuyla hedefine ulaşacaktı” (Kocabaş, 1998, s.12) şeklindeki açıklamaları ile sivil hükümetlerin üzerindeki ordu ve askeri bürokrasinin etkilerini görmememiz açısından oldukça önemlidir.

28 Şubat 1997 Askeri müdahalesi post-modern darbe olarak tanımlanmış olmakla beraber, 28 Şubat gerçekte ilkesel olarak darbelere izin vermemesi gereken anayasal yapının, anayasal normların yapı bozumuna uğratılması suretiyle gerçekleştirilen “*Anayasal Darbedir*”. Açık darbeler anayasaya rağmen ve karşı yapıldığı halde, 28 Şubat anayasal mekanizmalarla yapılmıştır. Çünkü bu darbe anayasal bir kurum yani MGK kararıyla ve bu kararın altında Refah-Yol Hükümeti Başbakanı Necmettin Erbakan’ın imzasıyla yapılmıştır. Başbakanın imzası ile 28 Şubat 1997 MGK Toplantısı, bir süreç haline sokulmuştur (Arikan, 2010, s.119).

RP ile TSK arasındaki gerginlik her geçen gün artmaktaydı (Özer, 2011, s.80). Askerin artık müdahale etmesi bütün çevreler tarafından beklenen bir tutum olmuştu. Asker artık yavaş yavaş harekete geçmeye başlamış ve sivil hükümet üzerindeki etkisini gösterir duruma gelmiştir. RP cephesi ise de kamuoyundan, medyadan, siyasetten ve TSK’dan yükselen bu tepkilere karşısında duyarsızdı ve gelişen olayları görmezden gelerek vurdumduymaz bir tavır takılmaktaydı. Başbakan Necmettin Erbakan’ın son grup toplantısında “*Fesat merkezi olmayacağız; fesattan etkilenmeyeceğiz; fesadı etrafa yaymayacağız*” ve yine son bakanlık divanındaki “*Üst düzey komutanlarla aramız iyi, alt düzey subaylar gerginlik yaratıyor*” sözleri Başbakan Erbakan’ın olayı küçümsediğinin ve gerçekleri görmezden geldiğinin en güzel kanıtıdır (Bayramoğlu, 2001, s.109).

Ali Bayramoğlu'na göre “Başbakan Erbakan, bu tavrını ve üzerindeki bu siyasi görüşleri umursamamakla beraber içinden çıkılacak durumu ve üzerinde ki baskıları hafifletmek için farklı stratejilerin ve hamlelerin içerisinde olduğu bilinmekteydi:”

1. “Laiklik; temelinde ortaya çıkan gerilimi hafifletmek. Bir yandan bu gerilimin müsebbibi olarak medyaya ve ince politikalarından hareketle TSK'nın içindeki bazı “sinirli” ama komuta kademesine sirayet etmeyen “ehemmiyetsiz” unsurlara işaret etmek. Sonuçta bu sorunun pek önemli olmayan bir sorun olmadığı imajını vermek.
2. 28 Şubat 1997 tarihinde yapılacak olan kritik MGK toplantısında, TSK'ni teskin edeceği bir konuşma yapmak.
3. Hepsinden önemlisi yeni medya atağıyla gündemi değiştirmeye çalışmak. Daha doğru bir deyişle, gündemin merkezine ekonomik politikaları ve bu doğrultularda ki gelişmeleri oturtmak.”

Bütün bu gelişmeler yaşanırken tarihi MGK Toplantısına sayılı günler kalmıştı. Kamuoyu başta olmak üzere medya organları ve TSK yaşanan bütün bu gelişmeleri yakından takip etmekle beraber, RP'nin ve Refah-Yol Hükümeti'nin bütün faaliyetleri adeta mercek altına alınmıştı. Bununla beraber 28 Şubat MGK Toplantısından bir gün önce yapılan Bakanlar Kurulu Toplantısında ise yapılacak olan tarihi MGK Toplantısı hakkında görüşmeler yapılmış ve yapılacak toplantıya çeşitli atıflarda bulunarak açıklamalar yapılmıştır.

Bakanlar Kurulu toplantısında Tansu Çiller “Bu hükümet kurulduğundan bu yana sürekli olarak önüne engeller konuldu” diye sözlerine başladı ve sonrasında ise şu açıklamalarda bulundu:

“Ancak birliğimizi muhafaza edersek bu engellerin aşılması kolay olacaktır. Her engelin aşılmasından sonra hükümetimiz daha da güçlenecektir. Hükümetimiz başarılı oldukça, muhalefet partilerini de korku sarmaktadır. Başta ordu olmak üzere çeşitli kurumların yapmış olduğu olanca muhalefete ve ülkenin gerçek resmini çıkaramayan bir medya anlayışı ile karşı karşıyayız. Buna rağmen hükümet birliğini muhafaza etmiştir. Bu hükümet en az 2000 yılına kadar devam edecektir. Çünkü hükümetin başarısını, ancak uzun vadeli bir strateji ile halka mal etmek mümkündür” şeklindeki açıklamaları ile hükümetin içinde bulunduğu durumu izah etmekle beraber, sağlam strateji ve planın güvencesini veriyordu. Tansu Çiller konuşmasının devamında ise:

“Bu hükümet koalisyonudur. Ancak iki parti de ortak sorumluluk taşımaktadır. Partiler kendi tabanlarına mesaj verebilirler. Ancak hükümetler bu konunun üzerindedir. Çünkü hükümetler sadece parti tabanların değil, Türkiye’nin hükümetidir. Çokseslilik olsun, ama her kafadan bir ses çıkmamasın. Eğer bugün tansiyon yüksekse bunu düşürmek iktidarın görevidir. Bu hükümet bir ailedir. Bu bakımdan hiçbir ferdin bu konunun dışında konuşmaması lazımdır. Ayrıca bu aile toplantısından hiçbir ferdin toplumsal tansiyonu yükseltecek bir yaklaşım içine girmemesi gereği vardır. Merak etmeyin, zaman bizi haklı çıkaracaktır. Yeter ki bu zamanı kazanalım. Kader birliği içerisindeki bir ailenin yapmış olduğu toplantıda, bu ailenin bir ferdi ruhu ile konuşuyorum.”

Tansu Çiller’in bu konuşması salonda büyük coşku ve içtenlikle karşılanmış olmakla beraber, Tansu Çiller’den sonra sözü Başbakan Necmettin Erbakan almış ve Tansu Çiller’e teşekkürleri ile şükranlarını sunmuştur (Aksoy, 2000, s.200-201).

4.6. 28 Şubat 1997 Milli Güvenlik Kurulu Toplantısı

4.6.1. Toplantıda Anlatılanlar

MGK Toplantıları ayda bir kez yapılıyordu. Toplantılara hükümet cephesinden Başbakan, İçişleri Bakanı, Dışişleri Bakanı ve Milli Savunma Bakanı katılmakla beraber asker kanadından ise Genelkurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları ve MGK Genel Sekreteri katılıyordu. MGK Toplantılarında Türkiye’nin iç ve dış güvenlik meselelerinin, stratejik hedeflerinin tartışıldığı bu toplantıları Cumhurbaşkanı yönetiyordu. Önce bürokratların katıldığı bir toplantı oluyor sonra da devletin zirvesinin katıldığı toplantı oluyordu. Sonra devletin zirvesi bürokratlarının katıldığı ilk toplantıda konuşulanları kendi aralarında değerlendiriyorlardı. Konuşulan sorunlar ve çözüm için izlenecek yollar, toplantı sonrasında hazırlanan bir bildiri ile kayıtlara geçiriliyordu. Bu bildiri o günün hükümeti için bir tavsiye niteliğinde idi (Birand-Yıldız, 2012, s.207).

28 Şubat 1997 tarihinde yapılan MGK Toplantısının kendinden önceki yapılan MGK Toplantılarından farklı olmakla beraber, toplantı öncesi ve sonrası yaşananlarda Türkiye gündemini uzun yıllar meşgul etmiştir. 28 Şubat 1997 MGK Toplantısına damgasını vuran “irtica tehdidi” ilk defa Refah-Yol Hükümeti zamanında gündeme gelmemiş olmakla beraber ANAP lideri Turgut Özal zamanında da gündeme gelmiştir.

Ancak yaşanan bu “irtica tehdidi” 28 Şubat sürecinde ki olduğu gibi büyük bir yankı uyandırmamıştır. Özellikle 28 Şubat sürecine gelinmeden önce, 12 Eylül 1980 Askeri darbesi ile oluşturulan MGK, çeşitli kuruluşların temsilcilerinin katılımı ile iki kurul oluşturulmuş ve irticai akımların durumu ele alınmıştır. Bu kurumlar tarafından oluşturulan raporlarda daha çok dönemin İslami kesimi olan “Süleymancılar” üzerinde durulmuştur. Bu gelişmeler üzerine dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren, MİT’ten irticai akımlar üzerine bir rapor hazırlanmasını istemiştir. Bunun en önemli nedeni ise Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Başbakan’ı Turgut Özal’ın tutumundan şüpheleniyordu. Ancak Cumhurbaşkanı Evren’in bu kuşkusu boşa çıkmış ve bunu çeşitli açıklamalarında gündeme getirmiştir. Cumhurbaşkanı Kenan Evren’in MİT’e vermiş olduğu bu görev sonucunda önüne neredeyse konu ile ilgili boş bir dosya gelmesi ile beraber, Cumhurbaşkanı Evren, bu seferde ayrıntılı bir araştırma yapmak için MGK’ni görevlendirmiştir (Öztürk-Yurteri, 2011, s.180).

28 Şubat 1997 MGK Toplantısı öncesinden gazete manşetlerinde ve televizyon haber bültenlerinde 28 Şubat 1997 Cuma günü yapılacak olan MGK toplantısının uzun süreceği ve son derece tartışmalı geçeceğine dair haberler yapılmaya başlanmış idi. Bu gazete manşetlerinden verilen haber başlıkları ve televizyon bültenlerinden verilen haberler gergin olan siyaset atmosferini ve kamuoyunu iyice etkisi altına almıştı.

Bütün bu gelişmeler paralelinde meydana gelen siyasi ve sosyal olaylar sonucunda ortaya çıkan kutuplaşma atmosferi ve gerginlikler sonucu 28 Şubat sürecinin kilometre taşları olarak bir bir döşenmiş olmakla beraber tarihi MGK günü yaklaşmış idi. Bazen Başbakan Erbakan ve arkadaşları askeri kanadın eline bazı fırsat ve imkânları vermiş olsa da, her olay abartılı bir şekilde kamuoyuna sunulmuş, medya, sivil toplum örgütleri ve yargıdan istifade etmek suretiyle psikolojik harekât ilk günlerden itibaren başarı ile sürdürüldü (İlıcak, 2013, s.111).

Özellikle 28 Şubat 1997 MGK Toplantısının günler öncesinden uzun ve tartışmalı geçeceği ifade ediliyordu. Toplantıda; irtica ve şeriat konusu, Kurul’un asker üyeleri tarafından ses bantları, videokasetleri tüm belge ve kanıtlarıyla ortaya konuluyordu. MİT, Emniyet Genel Müdürlüğü, TSK vb. güvenlik ve istihbarat makamlarının ortak çalışmaları ile hazırlanan yaklaşık 70 sayfalık rapor, Başbakan ve Başbakan Yardımcısının en ufak bir itirazına fırsat vermeyecek şekilde ayrıntıları ile

kurul üyelerine açıklanıyordu. Bu 70 sayfalık raporun bazı önemli maddelerine bakacak olduğumuzda;

- *Demokratik, laik Türkiye Cumhuriyeti'nin düşman ve hedef gören bu hareketlerin amacı Türkiye'de şer'i hükümlerle yönetilen bir İslam devleti kurmaktır.*
- *Kökten dinci hareketler bu amaçlarına, tebliğ, cemaat ve cihat yoluyla ulaşabileceklerini ifade etmekle beraber, amaçlarına ulaşmak için halkı silahlı bir mücadeleye sürüklemek ve bir İslam devleti kurmak istiyorlardı. Bununla beraber cemaat ve tarikatlar bir kurum şeklinde hareket eder hale gelmiştir.*
- *Dini akımlar ise, daha çağdaş bir örgütlenmeyi benimseyerek, dernek, vakıf, Kur'an kursu, özel yurtlar, üniversiteye hazırlık kursları ve özel kolejlere önem veriliyor ve bu maksatla çok geniş kesimlere hitap ediliyor, etkileri altına alınıyordu. Bu anlamda örgütlenmeyi sağlayan bu kurumların finansal kaynakları da kimi sivil toplum örgütleri ve zengin iş adamları tarafından sağlanıyordu (Sunulan raporda bunların isimleri açıkça ilan ediliyordu) (Bölügiray, 1999, s.34-35).*

Tarikatların ve RP'nin faaliyetleri ve icraatları uzun süredir askerlerin dikkatini çekiyordu. Ancak durumun detaylı olarak ele alınması ilk defa RP'nin büyük bir seçim başarı ile çıktığı 1994 yılına rastlaması ve MGK Genel Sekreterliği'nin konu ile ilgili (irtica dini akımlar) büyük bir çalışma içerisine girmesi ile gündeme gelmiştir. Özellikle dönem içerisinde "irtica tehdidi" konuları üzerine inceleme ve araştırmalar yapılmış olmakla beraber "*İslam'ın Gerçeği*" adlı bir kitap hazırlanmıştır (Öztürk-Yurteri, 2011, s.180-181).

24 Aralık 1995 yılında yapılan genel seçimlerden büyük bir zafer ile çıkan RP ülke gündeminde ve siyaset yaşamında oldukça uzun süreli tarihi bir olgununda temellerini atmış idi. Refah-Yol Hükümeti'nin kurulmasından sonra basın ve medya organları, askerinin yeni silahı olarak işlev görmeye başlamıştır. Basın ve medya organları, Refah-Yol döneminde, TSK'nın siyaseti doğrudan yönlendirme çabalarını laik, demokratik Cumhuriyet'in güvencesi ve teminatı olarak görmüş; siyasete yapılan fiili müdahaleleri ya alkışlayarak gündeme getirmiş ya da göz ardı etmiştir. Bununla

beraber, askeri müdahalelerin doğal ya da sıradan bir siyasi gelişme olduğu fikrinin kabul görmesi yönünde faaliyetini sürdürerek, iktidar mücadelesinin gerçek taraflarının RP ile TSK olduğu fikrini topluma benimsetmeye ve bunu meşrulaştırmaya çalışmıştır. TSK'nın kendi tarihinde ilk kez medyayla bu tarzda ve bu yoğunlukta ilişkiler içine girmesi, bu dönemin gerçekten ilginç bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gelişmelerin doğal sonucu olarak, sivil otorite ve askeri otorite arasındaki ilişki giderek çatışma niteliğine bürünmüştür (Başkaya, 1999 s. 353).

28 Şubat 1997 MGK Toplantısı'nın gündeminin irtica olayları olacağı bir aya önce ki MGK Toplantısı'nda kararlaştırılmıştı. Hükümet üyeleri ve komutanlar Çankaya Köşk'üne giderlerken laik kamuoyu, iş çevreleri, üniversiteler ve askerin evi olan kışlalar son derece huzursuzluk içerisinde idi (Birand-Yıldız, 2012, s.207). Başbakan Erbakan'ın söylemleri ve icraatları laik, demokratik Cumhuriyet'e karşı bir tehdit olarak algılanırken Tansu Çiller ise her fırsatta "*Rejimin teminatı biziz*" diyordu. İşte 28 Şubat 1997 MGK Toplantısı bu söylemler etrafında şekilleniyordu. 28 Şubat 1997 de toplanacak MGK gündeminin irtica ve şeriat konularının olacağı belli olunca, hükümetin iki kanadı da Cumhurbaşkanı ve askerlerle yapılan görüşmeler oldukça dikkat çekici olmakla beraber amaç; yapılacak toplantının havasını bir nebze de olsa yumuşatmaktı. Ancak sanılanın aksine askeri kanat MGK'ya ellerinde kalın dosyalarla birlikte hazırlıklı gelmişlerdi. Laik demokratik Cumhuriyet'in komutanları ile tarihi MGK Toplantısı başlayacak idi.

Yaşanan bütün bu olaylar üzerine siyasetin tansiyonu iyice yükselmiş ve 28 Şubat 1997'de yapılacak MGK toplantısı öncesi Türkiye'de gerilim iyice artmıştır. MGK Genel Sekreteri Org İlhan Kılıç, toplantıdan bir gün önce Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'le görüşerek, toplantıda 18 maddelik bir liste sunacaklarını ifade etmiş, Cumhurbaşkanı Demirel de bu konuyu Başbakan Erbakan'la paylaşmıştır. Konuyu her aşamasında çok dikkatli bir şekilde takip etmiş olan Süleyman Demirel olacakları sezmişçesine daha önceden koalisyon ortaklarını uyarmaya çalışmıştır. 17 Ocak'ta Genelkurmay'dan brifing almış, 27 Ocak'taki MGK toplantısından önce Necmettin Erbakan'ı yazılı olarak uyarmış ve ülkede yaşanan rahatsızlığı dikkate almasını istemiş, daha sonra bunu Şubat ayında tekrarlamıştır (Arikan, 2010, s.106).

28 Şubat 1997 MGK Toplantısından önce, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Başbakan Necmettin Erbakan, Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller ve Genelkurmay Başkanı Org. İsmail Hakkı Karadayı, yaklaşık 10 dakika süren kısa bir toplantı yapmışlardır. MGK öncesi yapılan bu ön toplantı niteliğinde ki görüşmede, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel; üyelere gergin ve tartışmalı geçeceği MGK atmosferi öncesinde kısa bir konuşma yapmış ve sonrasında toplantı salonuna geçilmiştir (Kazan, 2013, s.267). Toplantı öncesinde gündem ve siyasi yaşam üzerinde oldukça etkili olan basın ve medya temsilcileri çeşitli fotoğraf kareleri aldıktan sonra salondan çıkartılmışlardır.

28 Şubat 1997 MGK Toplantısı saat 15.10'da başlamış idi. Toplantıya Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Başbakan Necmettin Erbakan, Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller ve Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı, Milli Savunma Bakanı Turhan Tayan, İçişleri Bakanı Meral Akşener, Kuvvet Komutanları Org. Hikmet Köksal, Ahmet Çörekçi ve Teoman Koman ve Ora. Güven Erkaya katılmış olmakla beraber Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Necdet Seçkinöz, MGK Genel Sekreteri Org. İlhan Kılıç, Emniyet Genel Müdürü Alaattin Yüksel, OHAL Valisi Necati Bilican, Genelkurmay İstihbarat Dairesi Başkanı Korgeneral Çetin Saner ve MGK Genel Sekreter Yardımcısı Korgeneral Necdet Timur'da katılmıştır (Kazan, 2013, s.267). MGK toplantı gündemi ve süresinin 3 saat olarak planlanmıştı. Ancak toplantının “*Özel Müzakere*” bölümünde “irtica tehdidi” konusunun ele alınması ile MGK toplantısı 8,5-9 saat sürmüş ve Türkiye'nin siyasi yaşamında uzun süreli bir dönüm noktası oluşturmuştur.

28 Şubat 1997 MGK Toplantısında özellikle öncesi ve sonrasında etkin rol ve konumda olan basın ve medya kuruluşlarının haberlerine göre MGK Toplantısı Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in kısa bir sunuş konuşması ile başlamış ve OHAL'in 9 ilde 4 ay kadar daha uzatılması, terör örgütü PKK ile mücadelede MED TV yayınlarının izlenmesinin önlenmesi konuları yer almıştır. Görüşülen bu konulardan sonra ise, MİT tarafından hazırlanan “*Radikal Dinci Akımların Rejime Etkileri*” başlıklı irtica raporları okunması ve sonrasında Emniyet Genel Müdürlüğü ile Dışişleri Bakanlığının iç ve dış güvenlik raporlarının okunması ile devam etmiştir. MGK Toplantısı bu şekilde devam ederken Genelkurmay İstihbarat Dairesi Başkanı Korgeneral Çetin Saner, Genelkurmay Başkanlığı tarafından hazırlanan irtica ile ilgili

ayrıntılı bir rapor takdim etmiştir. Takdim edilen bu raporda; *“Radikal dinci akımların, vakıflar aracılığı ile örgütlenmesinden, çeşitli tarikatların Türkiye’de ki coğrafi dağılımına, Anadolu’da oluşan sermaye şirketlerinden, merkezi Almanya’da olan Avrupa Milli Görüş Teşkilatı’nın Türkiye’de ki örgütlenmesine ve bu örgütlenmenin silahlı eylem aşmasına geldiğine (!)”* dair gazete haberlerinden derlenmiş her türlü bilgi vardı. MGK Toplantısında sunulan bu raporlardan sonra Emniyet Genel Müdürü Alaattin Yüksel, OHAL Valisi Necati Bilican ve Genelkurmay İstihbarat Dairesi Başkanı Korgeneral Çetin Saner saat 18.00 sıralarında toplantıdan ayrılmışlardır. Sunulan bu raporlardan sonra kurul üyeleri, raporları müzakere süreçlerine geçmişlerdir.

Genelkurmay Başkanı Org. İsmail Hakkı Karadayı söz alarak özetle şu konuşmayı yapmıştır:

“TSK, demokrasiye inanmaktadır. Bizim için laiklik, demokrasi kadar önemlidir. Din ahlaktır. Ahlaksız bir adamın dini de olmaz. Dindarlıkla siyaset, birbirine karıştırılmamalıdır. MGK’da, Türkiye’nin birçok meseleleri görüşülmektedir. Özellikle, komşularımızla ilişkilerde, bir düşman çemberinin içindeyiz. Böyle bir dönemde, Cumhuriyet’in temel ilkeleri konusunda, toplumda, yaygın bir tartışma ortamı yaratılmaktadır. Köktendinci akımlar, Türkiye’de psikolojik bir rahatlama içindedir. Destek alarak yavaş yavaş, laik demokratik Cumhuriyet’i değiştirmeye yönelik, hazırlıklara girişmektedirler” şeklindeki açıklamaları ile Türkiye’nin içinde bulunduğu *“irtica ve şeriat”* tehlikesini ve laik demokratik Cumhuriyet düzeninin gerekliliğini anlatmaktadır.

Genelkurmay Başkanı Org. İsmail Hakkı Karadayı’dan sonra Kuvvet Komutanları söz alarak çeşitli konuşmalar yapmış olmakla beraber MİT Raporuna ve irtica raporlarına dayanarak laik demokratik Cumhuriyet’e vurgu yaparak Refah-Yol Hükümeti’nin 8 aylık faaliyetlerinden örnekler vererek şu şekilde konuşmalar yapıyorlardı:

- *“Son dönemlerde, açılan cami sayısı, okul sayısı, örgün eğitim ile Kur’an kursları arasındaki fark dikkat çekicidir.*
- *Laikliğe, Anayasaya, Atatürk İlke ve İnkılapları ile devrim yasalarına aykırı davranışlar, özendirilip, yüreklendirilmektedir.*

- *Bazı Hükümet üyeleri, tavırları ve açıklamaları ile birlikte, laikliğe, Atatürk İlke ve İnkılaplarına, Anayasaya ve yasalara aykırı hareket etmektedirler.*
- *Özellikle Erzurum, Yozgat, Sultanbeyli ve Kayseri’de şeriat devleti özentileri organize durumdadır.*
- *Tutuklanarak cezaevine konulan Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız, yargılanıp cezalandırılmalıdır.*
- *Kur’an Kursları ve İmam-Hatip Okulları, irtica faaliyetleri için önemli bir kaynak haline gelmiştir, derhal 8 yıllık kesintisiz eğitime geçilmelidir.*
- *Tarikat liderlerinin, bir başbakan tarafından onurlandırılması ve ön plana çıkarılması, devrim yasalarına aykırı bir davranıştır.*
- *Dergâh ve tarikat faaliyetleri artmış, oysaki devrim yasaları, bunların mutlaka kapatılmasını gerektirmektedir.*
- *Tarikatlar, vakıflar aracılığı ile örgütlenmekte, köktendinci finans kuruluşları, radyo ve TV kanalları kurmakta ve bunlar aracılığı ile halkımız rejime karşı kışkırtılmaktadır.*
- *Adalet Bakanı Şevket Kazan’ın Alevi vatandaşları ile ilgili sözleri, toplumsal barışı tehlikeye düşürecek niteliktedir.*
- *Sonuç olarak Genelkurmay Başkanlığı tarafından hazırlanmış olan öneriler MGK Kararları olarak kabul ve ilan edilmeli ve gereği yerine getirilmelidir.”*

MGK 28 Şubat 1997’de toplanacaktı. Artık gerilim ortamı devletin her kademesinde fark edilir hale gelmişti. Komuta kademesi MGK’ya vaktinden önce gelmişti. Yapılacak MGK Toplantısının tek bir özel gündemi vardı oda “irtica tehdidi” idi. MGK Toplantılarının rutin sunumlarının yapılmış ve asıl gündemi teşkil eden irtica konusu ele alınacağı özel bölüme geçilmişti (Öztürk-Yurteri, 2011, s.180). Genelkurmay Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı ve MİT tarafından gerekli hazırlıklar yapılmış ve olmakla beraber bürokratlar toplantı salonundan ayrılmış ve sadece kurul üyeleri kalmıştır.

Genelkurmay Başkanı Org. İsmail Hakkı Karadayı'dan sonra Kuvvet Komutanları söz almış ve genel olarak yukarıdaki konuşmaları yapmışlardır. MGK Gündemine baktığımızda ülkenin gündemi ve sorunları yerine daha ziyade Refah-Yol Hükümeti'nin 8 aylık faaliyetlerini ve icraatları anlatılmakla beraber özellikle şeriat tehdidi ön plana çıkarılmıştır. Bununla beraber özellikle Milli Savunma Bakanı Turhan Tayan ve Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller MGK'da yaptıkları konuşmalarda askerinin konuşmalarına yakın bir tavır sergilemekle beraber, askerlerin önerilerine sıcak baktıklarını belirtirler. Ancak Tansu Çiller konuşmasında yine de demokrasi vurgusu yapmayı ihmal etmedi:

“Demokratik rejimin kesintiye uğrayacağı yolunda ki iddialar, Batı nezdinde Türkiye'yi zor duruma sokmaktadır. Demokrasinin de laikliğinde teminatı biziz. Bundan kimsenin şüphesi olmasın” şeklindeki açıklamaları ile demokrasiye olan inancını ortaya koymuştur.

Genel olarak toplantıda konuşanlar ve toplantıda konuşulan gündemler böyle olmakla beraber asıl iddiaların sahibi RP lideri ve Refah-Yol Hükümeti Başbakanı Necmettin Erbakan toplantı boyunca sakin görünüyordu. Başbakan Erbakan söz sırası kendisine geldiğinde, görevliden, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in önünde duran Anayasayı kendisine getirmesini rica ettikten sonra sakin bir üslupla şunları söyledi:

“Önce, tüm üyelerin, samimi duygularını içtenlikle dile getirmiş olmasından dolayı, bütün arkadaşlarıma teşekkür ederim. Son zamanlarda, bazı odaklar, Refah-Yol Hükümeti ile TSK'yi, karşı karşıya getirme gayreti içindeler. Biz, RP ve Refah-Yol Hükümeti olarak, hiçbir zaman rejimi değiştirme gayreti içinde olmadık ve olmayız. Biz, laikliğin din düşmanlığı olarak gösterilmesine karşıyız ve laikliğin, her fırsatta inançlı insanlara karşı kullanılmasından rahatsızlık duyuyoruz.”

Ancak, Türkiye'de laiklik, bazı çevreler tarafından din düşmanlığı şeklinde anlaşılıyor. Laiklik, din düşmanlığı olarak algılanmamalıdır. Biz, Avrupa ve Amerika'da ki laiklik uygulaması ne ise, ülkemizde de, aynen öyle olmasını istiyoruz. Buna karşı dindarlıkta, laiklik karşıtı olmak, demek değildir.

Refah-Yol Hükümeti olarak, gayemiz devlet-millet kaynaşmasını temin etmektir. Bu bakımdan, hükümetimiz hakkında yapılan bu propagandalar, maksatlıdır. Refah-Yol

Hükümeti'nin, bugüne kadar laiklik karşıtı hiçbir bir icraatı olmamıştır. Birkaç partinin yaptığı bazı hareket ve sarf ettiği sözlerin hükümet icraatı gibi algılanmaması gerekir.

Kurulun asker üyesi arkadaşlarımız, bazı tekliflerde bulundular. Bu teklifler, MGK Kararı haline getirilsin, dediler. Anayasayı korumak, elbette hepimizin görevi, ancak anayasa bir bütündür. Anayasayı korumak, bütünü korumakla olur. Onun için ben, şimdi size, anayasanın 2'nci maddesini okuyacağım, ama yarısını değil tamamını okuyacağım... Önce yapılan teklifler bu madde de ki prensiplere uygun mu değil mi ona bakmak lazım. Biz MGK olarak sadece laikliği değil bu madde de yazılı olan hususların her birinin korumakla yükümlüyüz...

Görülüyor ki, bu madde de toplumun huzuru var, milli dayanışma faktörü var, adaletle muamele ilkesi var, insan haklarına saygı var. Bunların her birinin, ayrı ayrı dikkate almak zorundayız. Yapılan önerileri, önce bu kriterler açısından değerlendirmemiz gerekir. Vakit hayli geç oldu, ama müzakerelere devam edebiliriz... Toplantının uzaması, dışarıda bazı tedirginliklere yol açabilir derseniz, toplantıyı yarına erteleyelim, yarın kaldığımız yerden devam edelim, ama mutlaka tartışalım. İsterseniz yapılan bu teklifleri MGK Genel Sekreterliği'ne gönderelim, onlar bu Anayasal kriterler açısından teklifleri incelesin, ondan sonra önümüze getirilsin, konuşalım.”

Başbakan Necmettin Erbakan'ın konuşması bu şekilde devam ederken, Erbakan'ın sözünü kesen Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel şu öneride bulundu:

“MGK Genel Sekreterliği'nde bu incelemeyi yapmak için, ne yeterli hukuk müşaviri kadrosu var, ne hukuk uzmanları. Bence Genel Sekreter bunları, bir yazı ile hükümete göndersin, incelemeyi hükümet yaptırın!”

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in MGK gündemine yapmış olduğu bu teklif çok yerinde olmakla beraber, teklif tüm üyeler tarafından tartışılmadan kabul edildi. Böylece, Genelkurmay Başkanlığı tarafından tavsiye karar haline getirilmesi için yapılan öneriler MGK Kararı haline getirilmeksizin Başbakanlığı gönderilmek üzere MGK Genel Sekreterliği'ne tevdi edildi.

Böylece yoğun basın ve medya ilgisi ile beraber saat 15.00'da başlayan 28 Şubat 1997 MGK Toplantısı yoğun ve tartışmalı gündemlerle beraber yaklaşık olarak 8,5-9

saatlik toplantı sonrasında gece yarısı 24.00'a doğru yine aynı yoğun basın ve medya ilgisi altında sona ermiştir (Kazan, 2013, s.267-270). 28 Şubat günü 8,5-9 saat süren MGK toplantısının ardından yayımlanan 18 maddelik bildiriyle, başta inanç ve ibadet özgürlüğü, basın özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü, kılık kıyafet özgürlüğü, eğitim özgürlüğü, vb. konulara yönelik tartışmalar kamuoyunun gündemine oturmuştur (Öcal, 2009, s.16).

Tarihi 28 Şubat 1997 MGK Toplantısı uzun ve tartışmalı gündem ve konuların sonucunda saat 24.00'a doğru sona ermiştir. MGK sonrasında ise sıra, 28 Şubat sürecinde oldukça etkili olan, sürecin öncesi ve sonrasıyla topluma yön veren, gazete manşetleri ile adeta ülke gündemini ve siyaset atmosferini tayin etmiş olan medya ve basın kuruluşlarına dağıtılacak "*Milli Güvenlik Kurulu Bildirisi'nin*" hazırlanmasına gelmişti.

Başbakan Necmettin Erbakan, öncesinde Genelkurmay Başkanlığı'nın önerilerine göre ayrıntılı bir şekilde hazırlanan taslak bildiri metnine itiraz etmiştir. Başbakan Erbakan'ın bu itirazı üzerine Kurul'un asker üyeleri yeniden yazılacak olan bildiride, "*Sincan*" ve "*Türban*" gibi tartışmalı konularında metinde yer almasını istemişlerdir. Bu düşünce üzerine Başbakan Necmettin Erbakan, MGK Bildirisi'nde özel konulara yer verilmemesini, genel ifadelerle yetinilmesini istiyordu. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'de aynı Başbakan Erbakan gibi düşünüyor, yayınlanacak MGK Bildirisi'nde sivil ifadelerin olmamasını ve kamuoyunu rahatlatacak bir üslubun kullanılmasını istiyordu. Bu görüşler ile beraber uzun süren müzakereler sonrasında askeri kesimin laiklik konusunda ki endişe ve kaygıları ile Başbakan Erbakan'ın hazırlanacak bildirinin yumuşatılması yönünde ki önerileri dikkate alınarak ortak bir formül bulundu ve bildiri o gece hazırlanıp basına dağıtıldı (Kazan, 2013, s.270-271).

5.6.2. 28 Şubat 1997 Milli Güvenlik Kurulu Basın Bildirisi

Toplantı sonucunda ortaya çıkan aşağıdaki Basın Bildirisi, MGK Genel Sekreterliği tarafından basın kuruluşlarına fakslanmıştı.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinden Bildirilmiştir;

1. *MGK, 28 Şubat 1997 günü Sayın Cumhurbaşkanı başkanlığında; Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, Milli Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, Kuvvet Komutanları, Jandarma Genel Komutanı ve MGK Sekreteri'nin iştirakleriyle Çankaya Cumhurbaşkanlığı Köşkünde aylık olağan toplantısını yapmıştır.*
2. *Kurul'un bu toplantısında; bölücü terörle mücadelede şimdiye kadar alınan tedbirler ve elde edilen sonuçların genel bir değerlendirmesi yapılmış, bu mücadelenin devletimizin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne gönülden inanmış, bu inancı sonsuza dek sürdürmeye azimli halkımızın, basınımızın, devletin bütün kurum ve kuruluşları ve milli iradenin sembolü olan yüce parlamentonun destekleriyle çok olumlu bir noktaya ulaştığı müşahede edilmiştir. Elde edilen bu sonuçların bundan sonra halkımızın huzur ve güvenliğine ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yaşamına olumlu olarak yansımaları için bu konuda alınacak tedbirlerin bir plan dâhilinde süratle yürürlüğe konulması hususunda görüş birliğine varılmıştır. Alınacak olan bu tedbirlerin güvenlik içinde gerçekleştirilebilmesi bakımından halen 9 ilde devam etmekte olan Olağanüstü Hal uygulamasının 30 Mart 1997 tarihinden itibaren 4 ay daha uzatılması uygun bulunmuş ve bu görüşün Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir.*
3. *Toplantıda, Kıbrıs Sorunu ve Yunanistan'la ilişkilerle ilgili durum değerlendirilmesi yapılmış, bu konuda Türkiye'nin ve KKTC'nin hak ve menfaatlerini korumayı amaçlayan siyasi, ekonomik ve askeri tedbirler uygun bulunarak Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir.*

4. Toplantıda bilhassa, Anayasa ile Atatürk Milliyetçiliğine bağlı demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olarak belirlenen Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı, çağ dışı bir kisve altında zemin oluşturmaya yönelik rejim aleyhtarı faaliyetler de gözden geçirilmiş;
- “Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını, Atatürk İlke ve İnkılapları doğrultusunda çağdaş medeniyet yolunda, demokratik sistem içerisinde ilerlemesini teminat altına alan Anayasa ve Cumhuriyet yasalarının uygulanmasından asla taviz verilmemesi gerektiği,
  - Anayasa'nın tanımladığı, Cumhuriyetin Demokratik, Laik ve sosyal hukuk devleti ilkelerinin sağlıklı bir şekilde düzenlenmesine imkân sağlayacak güvenlik, huzur ve toplumsal barışın önem ve öncelik taşıdığı,
  - Cumhuriyet ve rejim aleyhtarı yıkıcı ve bölücü grupların laik ve anti-laik ayrımı ile demokratik ve sosyal hukuk devletini güçsüzleştirmeye yeltendikleri,
  - Türkiye'de laikliğin sadece rejimin değil, aynı zamanda demokrasinin ve toplum huzurunun da teminatı ve bir yaşam tarzı olduğu,
  - Devletin yapısal özünü oluşturan sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleri anlayışından vazgeçilemeyeceği, yasalarla belirlenmiş kuralların göz ardı edilerek yapılan çağdışı uygulamaların da hukukun üstünlüğü ilkesiyle bağdaşmayacağı,
  - Türkiye'nin 1997 yılı içinde, AB'ne tam üye olacak ülkeler listesine girmeyi öncelikli bir hedef olarak sürdürdüğü böyle bir dönemde resmi ve sivil kurum ve kuruluşlar bu sürece katkıda bulunmasının gerekli olduğu, bu sebeple; Demokrasimiz hakkında kuşkulara yol açacak, Türkiye'nin yurt dışındaki imajını ve itibarını zedeleyecek, her türlü spekülasyona son vermek gerektiği, Türkiye Cumhuriyeti'nin laik, demokratik, insan haklarına saygılı, sosyal bir hukuk Devleti olduğu yönündeki temel ilkelerinin Anayasamızın ve Devletimizin teminatı

altında olduğu, rejimin; kendisine ve geleceğine yönelik tartışmaların, içinde bulunduğumuz ortamda Türkiye'ye yarardan çok zarar verdiği,

- *Açıklanan bu esaslar aksine davranışların, toplumumuzda huzur ve güveni bozarak yeni gerginliklere ve yaptırımlara neden olacağı değerlendirilmiş, Bu konularda alınacak ve alınması gereken tedbirler uygun bulunarak bu tedbirlerin Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir.” (TBMM, 2012, s.1039-1041).*

Basın Bildirisinde yer alan “*Açıklanan bu esaslar aksine davranışların, toplumumuzda huzur ve güveni bozarak yeni gerginliklere ve yaptırımlara neden olacağı değerlendirilmiş*” ifadesi kamuoyunun en fazla üzerinde durduğu konu olmuştur. Her ne kadar bu yaptırımların ne olacağı yayımlanan Basın Bildirisi'nde açıkça belirtilmemişse de, bu ifade, basın-yayın organlarında Refah-Yol Hükümeti'ne yönelik bir tehdit olarak değerlendirilmiştir.

Başbakan Erbakan'ın MGK'da kabul ettiği irtica ile mücadele programını hükümetten geçirmesi geciktikçe ülkedeki yüksek olan siyasi atmosfer daha da gerginleşmiştir. Başbakan Erbakan'ın Meclis desteği arayışı istediği gibi sonuçlanmamış, ANAP'tan destek alması söz konusu olmamıştır. DSP lideri Bülent Ecevit ve CHP lideri Deniz Baykal ise ortak bir açıklamayla, “*Ya İmza, Ya İstifa*” demişlerdir. Tansu Çiller, 5 Mart'ta Başbakan Erbakan'a giderek konunun hassasiyetine dikkat çekmiş, netice itibariyle Başbakan Erbakan, tarihi MGK kararlarını imzalamıştır. İrtica ile mücadele için Başbakanlık Takip Kurulu Başbakan Erbakan ve bakanlarının imzasıyla kurulmuştur (Özgan, 2008, s.78).

MGK toplantısından çıkan kararlar ve sonrasında yapılan açıklamalar yeterli görülmemiş olmakla beraber, Bu durum toplantıyı hemen izleyen günlerde ordunun ve askerlerin görüş ve düşüncelerinin, altında Başbakan Erbakan'ın imzasının yer alacağı bir MGK Genel Sekreterliği yazısı ile yürütmeye ve yönetime yansıtılması girişimine neden olmuştur (Öztürk, 2006, s.53).

Basın-yayın organlarına ulaştırılan söz konusu Basın Bildirisi ekinde, MGK toplantısında alınan 406 sayılı kararın *EK-A'sı* yer almıştır. Böylece, MGK toplantıları tarihinde ilk kez olmak üzere, 2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu'na

göre açıklanması mümkün olmayan “Gizli” “Gizlilik Dereceli” bir MGK kararı kamuoyuna duyurulmuştur (Komisyon, 2012, 163).

4.6.3. 406 Sayılı MGK Kararı ve Yaşanan İmza Krizi

Başbakan Necmettin Erbakan, 18 maddelik bildiriye hemen imzalamadı. “Biraz daha üstünde çalışalım” dedi ve toplantı salonundan çıktı. Buna rağmen MGK Basın bildirisi medyada dağıldı ve adeta kıyamet koptu (Birand-Yıldız, 2012, s.214). Tarihi MGK Toplantısı’ndan bir gün sonra, henüz imzalanmamış olan MGK tavsiye kararlarının yazılmasında da, Hükümet ile MGK askeri kanadı arasında anlaşmazlık çıkmıştı. Hükümet cephesi bazı ifadelerin yumuşatılması ve bazılarının ise tavsiye kararlarından çıkarılması için çaba gösterirken (Kazan, 2013, s.272) basın ve medya organları da boş durmuyor, zaten tansiyonu yüksek olan siyaset ve kamuoyu atmosferini daha da gergin hale getiriyorlardı.

- “*Erbakan 20 Maddeyi Onaylamadı.*” (1 Mart 1997 Basın)
- “*Çiller, MGK Genel Sekreteri Orgeneral İlhan Kılıç ve Askeri Kanadın Hazırladığı 20 Maddelik Tavsiye Taslağını Görüştü.*” (1 Mart 1997 Basın)
- “*Başbakan Necmettin Erbakan, MGK Gn. Sekr. Org. İlhan Kılıç ile Görüşerek 20 Maddelik Tedbirler Paketine İtirazlarının İletti.*” (3 Mart 1997 Basın)
- “*MGK Gn. Sekr. Org. İlhan Kılıç, Başbakan Erbakan’ın İtirazları Üzerine Tedbirler Paketini Çankaya Köşkü’ne Götürerek Demirel’le Görüştü.*” (5 Mart 1997 Sabah)
- “*Askeri Yetkililer: “Barajı Kapağı Açıldı, Sular Akıyor, Geriye Dönüş Yok” dedi.* (5 Mart 1997 Gözcü).

Bütün bu tartışmalı ve gergin siyaset atmosferi devam ederken basın ve medya kuruluşları da boş durmuyor idi. Artık bütün gözler Başbakan Erbakan’ın üzerine çevrilmişti. Akıllarda ki tek soru Başbakan Erbakan’ın bildiriye imzalayıp imzalamayacağıydı? Necmettin Erbakan, MGK Toplantısı hakkında ki görüşlerinin bildirmiş ve toplantıyı yorumlamıştı. Ancak Başbakan Erbakan’ın açıklamaları siyaset ortamını tatmin etmemiş olmakla beraber siyaset ortamının gergin havası ve yüksek tansiyonunu da düşürmemişti. Siyaset boşluk kaldırmazdı. Bütün bu gelişmeler

sonucunda artık iyice zor durumda kalan Başbakan Erbakan, zaman kazanmak istiyordu. Siyaset ortamı bu şekilde ilerlerken MGK Genel Sekreterliği beklenmedik bir açıklama yaptı; *“Kararlar uygulanmaz ise yaptırımlar gelir”* dedi. Bu açıklama açık bir uyarı niteliğinde olmakla beraber askeri kanat hükümete adeta meydan okuyordu. Bildiriyi imzalamamakta ısrar eden Başbakan Erbakan, diğer parti liderlerinden yardım istedi. Demokrasi adına MGK Kararlarına birlikte karşı çıkmayı önerdi. Ne de olsa demokrasilerde asker, seçmenin oyu ile işbaşına gelmiş sivil bir hükümete dikta edemezdi. Ancak Başbakan Erbakan, aradığı desteği bulamadı (Birand-Yıldız, 2012, s.216).

ANAP Lideri Mesut Yılmaz, Başbakan Erbakan’ın kendisini ziyareti sonrasında gazetecilere: *“Kendisine aynen şöyle söyledim, eğer hakikaten böyle düşünüyorsanız bunu söyleyeceğiniz yer üyesi olduğunuz MGK idi. Orada mutabık olmadığınız görüşleri gelip benimle paylaşmanızın fazla anlamı yoktur”* dedim.

Başbakan Erbakan’ın ziyaret ettiği ikinci lider ise DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit’ti. Oda Başbakanla yaptığı görüşme sonrasında Erbakan’a *“Ya bu devleti temel unsurlarıyla başta laiklik olmak üzere, demokrasi olmak üzere, temel unsurlarıyla içinize sindirmeniz gerekir ya da şu aşamada bunu yapmayacak durumdaysanız bir süre hükümetten uzaklaşmayı göze almanız gerekir”* dedi (Birand-Yıldız, 2012, s.216).

MGK Bildirisi artık bu ziyaretler sonrasında imza bekliyordu. Askerde sınırlar iyice gerilmeye başlamıştı. Genelkurmaydan yapılan açıklama ise *“Erbakan’la uyum içerisinde değiliz!”* şeklinde ki açıklaması ortamın daha da gerginleşmesini sağlamıştı. Bütün gelişmeleri iyice değerlendiren Başbakan Erbakan, artık zor durumda idi. Ancak rantiyeci medya yine gerçeği saptırarak, Erbakan’ın kararı, sanki askerlerin önerdiği 20 maddelik haliyle imzaladığı şeklinde haberleri yayınlıyorlardı. Hürriyet: *“Aynen İmzaladı”*, Milliyet: *“Hoca İmzaladı”*, Sabah: *“Paşa Paşa İmzaladı”* (Kazan, 2013, s.273) vb. haber başlıkları ile adeta Başbakan Erbakan üzerinde psikolojik baskı oluşturuyorlardı. Bu durum karşısında Başbakan Erbakan, ortada böyle bir durum yok, medya olayları yanlış yansıtıyor şeklinde açıklamalar yapıyordu. Bu yaşanan olaylar karşısında Başbakan Erbakan zor durumdaydı ve beklenen haber gelmişti;

“MGK Kararları, yumuşatılmadan imzalamam diyen Erbakan’ın inadı üç gün sürdü. Başbakan Erbakan, muhalefetten umduğunu bulamayınca, kararı imzalamak zorunda kaldı. İmzalan karar 20 maddelik askeri önerinin aynısı.” (6 Mart 1997 Sabah)

Bu olay karşısında, hem RP’ye oy veren 6 milyon seçmen, hem RP birçok milletvekili, basında çıkan bu haberler yüzünden büyük bir tedirginlik içerisinde idi. Ancak Refah camiası imzalanan metnin aslını öğrenince, Erbakan Hoca’nın dirayetini bir defa daha takdirden kendilerini alamıyorlardı (Kazan, 2013, s.273).

28 Şubat'taki MGK zirvesinde alınan, 5 gün süreli imza sıkıntısına yol açan ve sonunda Başbakan Necmettin Erbakan'ın imzalamasıyla sonuçlanan 406 sayılı MGK Kararı'nın tam metni şu şekildedir (Özgan, 2008, s.79).

28 Şubat 1997 Tarihli ve 406 Sayılı MGK Tavsiye Karar Metni:

1. *MGK, 28 Şubat 1997 günü Sayın Cumhurbaşkanı Başkanlığında Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, Milli Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, Kuvvet Komutanları, Jandarma Genel Komutanı ve MGK Genel Sekreteri'nin iştirakleri ile aylık olağan toplantısını yapmıştır,*
2. *Kurul'un bu toplantısında, esasları ve nitelikleri Anayasada belirlenmiş, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, lâik ve sosyal hukuk devletimizi ve Cumhuriyet rejimimizi yıkmak, onun yerine bir siyasal dini düzen kurmak amacıyla yürütülen yıkıcı faaliyetler ve yapılan beyanlar ile bunların oluşturduğu tehdit ve tehlikeler gözden geçirilerek değerlendirilmiştir.*
3. Yapılan bu değerlendirmeler sonucunda;
  - a. *Ülkemizde şeriat hukukuna dayalı bir İslâm Cumhuriyeti kurmayı hedefleyen grupların, Anayasanın tanımladığı demokratik, lâik ve sosyal hukuk devletimize karşı çok yönlü bir tehdit oluşturduğu,*
  - b. *Cumhuriyet ve rejim aleyhtarı aşırı dinci grupların lâik ve anti lâik ayrımı ile demokratik, lâik ve sosyal hukuk devletini güçsüzleştirmeye yeltendikleri,*

- c. Türkiye'de lâikliğin sadece rejimin değil, aynı zamanda demokrasinin ve toplum huzurunun da teminatı ve bir yaşam tarzı olduğu,
- d. Devletin yapısal özünü oluşturan sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleri anlayışından vazgeçilemeyeceği, yasalar göz ardı edilerek yapılan çağ dışı uygulamaların takipsiz kalmasının hukukun üstünlüğü ilkesiyle bağdaşmayacağı hususlarında görüş birliğine varılmıştır.
4. *Bu görüş ve değerlendirmeler sonucunda;*
- a. *Türkiye'de Şeriat hukukuna dayalı bir İslam Cumhuriyeti kurmayı amaçlayan aşırı dinci grupların, demokratik, lâik ve sosyal hukuk devleti olan Cumhuriyetimize karşı oluşturdukları çok yönlü tehdidin önlenmesi amacıyla; EK-A'daki tedbirlerin kısa, orta ve uzun vade içerisinde alınmasının Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine,*
- b. *2945 Sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanununun 9'ncü maddesine uygun olarak, MGK Genel Sekreterliği tarafından; EK'te belirtilen tedbirlere ilişkin Bakanlar Kurulu Kararları ile Bakanlar Kurulu Kararı haline getirilmeyen uygulamaların, sonuçları hakkında belli süreler içerisinde Başbakan, Cumhurbaşkanı ve MGK'na bilgi verilmesi kararlaştırılmıştır (TBMM, 2012, s.1041).*

4.6.4. Tarihi 28 Şubat Kararları

Refah-Yol Hükümeti'nin kurulmasının ardından Hükümet ve Genelkurmay Başkanlığı arasında ki siyasi tansiyon her geçen gün artarak devam etmekteydi. Yaşanan bu gerginlik ve huzursuzluk atmosferi, 28 Şubat 1997 tarihinde yapılan MGK toplantısında zirveye çıktı. Tarihi MGK ile Başbakan Necmettin Erbakan'ın Başbakanlığındaki 54. Hükümet arasında yapılan toplantının sonrasında alınan kararlar Türk siyaset tarihine "*28 Şubat Kararları*" olarak geçmiştir. Radikal dinci faaliyetlere ve irtica tehdidine ilişkin MİT raporunun ele alındığı toplantıdan sonra alınan kararlar için bir çeşit "*Sivil Muhtıra*" yorumu yapılmıştır. 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında "*İrticayla Mücadele*" konusu gündeme alınmış ve uzun süre tartışılmıştır. MGK sonrasında alınan 18 tedbirden oluşan 406 sayılı Karar'ın alınması öncesinde ve sonrasında gelişen (TBMM, 2012, s.927) olaylar uzun süreli bir olgunun ürünü olarak

hala bugünde tartışılmaktadır. 28 Şubat 1997’de toplanan MGK, Refah-Yol Hükümeti’ne 18 maddelik bir muhtıra vermiş olmakla beraber MGK irticayı düzene karşı en önemli tehdit olarak değerlendirmiş, bir dizi önlem alınmasını istemiştir (Özgan, 2008, s.76).

“MGK’nın 28 Şubat 1997 Tarih ve 406 Sayılı Kararına Ek-A (Rejim Aleyhtarı İrticai Faaliyetlere Karşı Alınması Gereken Tedbirler)

1. *Anayasamızda Cumhuriyetin temel nitelikleri arasında yer alan ve yine Anayasanın 4’üncü maddesi ile teminat altına alınan “Laiklik ilkesi” büyük bir titizlik ve hassasiyetle korunmalı, bunun korunması için mevcut yasalar hiçbir ayırım gözetmeksizin uygulanmalı, mevcut yasalar uygulamada yetersiz görülüyorsa yeni düzenlemeler yapılmalıdır.*
2. *Tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıf ve okullar, devletin yetkili organlarınca denetim altına alınarak Tevhidi Tedrisat Kanunu gereği MEB’e devri sağlanmalıdır.*
3. *Genç nesillerin körpe dimağlarının öncelikle Cumhuriyet, Atatürk, Vatan ve Millet sevgisi, Türk Milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli mihrakların etkisinden korunması bakımından;*
  - a. *8 Yıllık Kesintisiz Eğitim, tüm yurttan uygulamaya konulmalı.*
  - b. *Temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği kuran kurslarının MEB sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.*
4. *Cumhuriyet rejimine ve Atatürk İlke ve İnkılaplarına sadık aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü, Milli Eğitim kuruluşlarımız, Tevhidi Tedrisat Kanununun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.*
5. *Yurdun çeşitli yerlerinde yapılan dini tesisler belli çevrelere mesaj vermek amacıyla gündemde tutularak siyasi istismar konusu yapılmamalı, bu tesislere ihtiyaç varsa, bunlar Diyanet İşleri Başkanlığı’nca incelenerek mahalli yönetimler ve ilgili makamlar arasında koordine edilerek gerçekleştirilmelidir.*

6. *Mevcudiyetleri 677 Sayılı yasa ile men edilmiş tarikatların ve bu kanunda belirtilen tüm unsurların faaliyetlerine son verilmeli, toplumun demokratik, siyasi ve sosyal hukuk düzeninin zedelenmesi önlenmelidir.*
7. *İrticai faaliyetleri nedeniyle YAŞ Kararları ile TSK'dan ilişkileri kesilen personel konusu istismar edilerek TSK'yı dine karşıymış gibi göstermeye çalışan bazı medya gruplarının silahlı kuvvetler ve mensupları aleyhindeki yayınları kontrol altına alınmalıdır.*
8. *İrticai faaliyetleri, disiplinsizlikleri veya yasa dışı örgütlerle irtibatları nedeniyle TSK'dan ilişkileri kesilen personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdamı ile teşvik unsuruna imkân verilmemelidir.*
9. *TSK aşırı dinci kesimden sızmaları önlemek için mevcut mevzuat çerçevesinde alınan tedbirler; diğer kamu kurum ve kuruluşları, özellikle üniversite ve diğer eğitim kurumları ile bürokrasinin her kademesinde ve yargı kuruluşlarında da uygulanmalıdır.*
10. *Ülkemizi çağdışı bir rejimden ve din istismarının sebep olabileceği muhtemel bir çatışmadan korumak için, İran İslam Cumhuriyeti'nin ülkemizdeki rejim aleyhtarı faaliyet, tutum ve davranışlarına mani olunmalı, bu maksatla İran'a karşı komşuluk münasebetlerimizi ve ekonomik ilişkilerimizi bozmayacak, fakat yıkıcı ve zararlı faaliyetlerini önleyecek bir tedbirler paketi hazırlanmalı ve yürürlüğe konulmalıdır.*
11. *Aşırı dinci kesimin Türkiye'de mezhep ayrılıklarını körüklemek suretiyle toplumda kutuplaşmalara neden olacak ve dolayısıyla milletimizin düşmanca kamplara ayrılmasına yol açacak çok tehlikeli faaliyetler yasal ve idari yollarla mutlaka önlenmelidir.*
12. *T.C. Anayasası, Siyasi Partiler Yasası, Türk Ceza Yasasına ve bilhassa Belediyeler yasasına aykırı olarak sergilenen olayların sorumluları hakkında gerekli yasal ve idari işlemler kısa zamanda sonuçlandırılmalı ve bu tür olayların tekrarlanmaması için her kademedede kesin önlemler alınmalıdır.*

13. *Kıyafetle ilgili kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve Türkiye'yi çağ dışı bir görünüme yöneltecek uygulamalara mani olunmalı, bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz verilmeden öncelikle ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalıdır.*
14. *Çeşitli nedenlerle verilen, kısa ve uzun namlulu silahlara ait ruhsat işlemleri polis ve jandarma bölgeleri esas alınarak yeniden düzenlenmeli, bu konuda kısıtlamalar getirilmeli, özellikle pompalı tüfeklere olan talep dikkatle değerlendirilmelidir.*
15. *Kurban derilerinin, mali kaynak sağlamayı amaçlayan ve denetimden uzak rejim aleyhtarı örgüt ve kuruluşlar tarafından toplanmasına mani olunmalı, kanunla verilmiş yetki dışında kurban derisi toplattırılmamalıdır.*
16. *Özel üniforma giydirilmiş korumalar ve buna neden olan sorumlular hakkında yasal işlemler ivedilikle sonuçlandırılmalı ve bu tür yasa dışı uygulamaların ulaşabileceği vahim boyutlar dikkate alınarak, yasa ile öngörülmemiş bütün özel korumalar kaldırılmalıdır.*
17. *Ülke sorunlarının çözümünü "Millet Kavramı Yerine Ümmet Kavramı" bazında ele alarak sonuçlandırmayı amaçlayan ve bölücü terör örgütüne de aynı bazda yaklaşarak onları cesaretlendiren girişimler yasal ve idari yollardan önlenmelidir.*
18. *Büyük Kurtarıcı Atatürk'e karşı yapılan saygısızlıklar ve Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki 5816 sayılı kanunun istismar edilmesine fırsat verilmemelidir."*

406 sayılı Karar'ın eki olan bu yazı, toplantının ertesi günü basın-yayın organlarında da yayımlanmıştır (TBMM, 2012, s.1042-1044).

MGK toplantısından çıkan maddeler Refah-Yol Hükümeti üzerinde soğuk düş etkisi yaratmıştı. Bu kati ve uygulanması zorunlu maddeler bir nevi Refah-Yol hükümeti için sonun başlangıcıydı. Nitekim bu toplantıdan sonra çıkan kararların iyi bir şekilde uygulanmaması, Refah-Yol Hükümeti etrafındaki çemberin daha da daralmasına neden olacaktı (Özer, 2011, s.84).

Başbakan Erbakan, 1 Mart 1997 tarihinde partisini İl Başkanları toplantısında 8,5-9 saat süren tarihi MGK Toplantısını değerlendirdi. Başbakan Erbakan, değerlendirmesinde:

“Dün, anayasal kuruluşundan bu yana MGK ilk kez 9 saatlik bir çalışma yapmıştır. Bu bir rekordur. Dünkü çalışmamızdan memnuniyetimizi ifade etmek istiyorum. Bütün meselelerde görüş birliğinde olduğumuzu gördük. Böylece bir kısım medya balonlarının da nasıl söndüğünü gördük. Son günlerde suni olarak gündeme getirilmiş olan bölücü faaliyetler de, MGK’da enine boyuna görüşülmüştür. Yazılmış olan bildirimlerdeki açıklamalar çok dikkat çekicidir. Önce bir defa güvenlik, huzur ve toplumsal barış her şeyden önemlidir. Bundan dolayıdır ki, Cumhuriyet aleyhtarı yıkıcı ve bölücü gruplar, ülkeyi laik ve anti laik ayrımlarıyla demokratik ve sosyal hukuk devletini güçsüzleştirmeye matuf son günlerde yapılmış olan faaliyetlerin hepsinin yersiz olduğuna, bu suni faaliyetlerle ülkemize hizmet edilmediğini, bu huzursuzluğu meydana getiren ayrımcı, bölücü faaliyetlere derhal son verilmesi lazım geldiği üzerinde durulmuştur ve bilhassa şu bulunmuş olduğumuz Türkiye’de ki demokrasiye gölge düşürecek beyanlar, izanlar ve görüntüler verilmesinin fevkalade yanlış olduğu konusunda kurul üyeleri tam bir görüş birliği içindedir” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.

MGK’nın temel gündemi ve alınan kararların birçoğu irtica tehdidi ve şeriat ile ilgiliyken Başbakan Erbakan konuşmasında, MGK Kararlarının değerlendirmesinde daha çok terör olayları üzerinde durmuş ve toplantının bu konu üzerinde yoğunlaştığı gibi bir imaj oluşturmuştur. Tabi kapalı kapılar ardında kendi partisinin üyelerini uyarmayı unutmamıştır. Onlara *“Olanı biteni biliyorsunuz, artık bir şey söylememe gerek yok. Yaptığınız çalışmalarınızda lütfen daha dikkatli olun. Giyiminize kuşamınıza dikkat edin. Her doğru her yerde söylenmez. İçinizde bir şey varsa tek başınıza ıssız bir yere, ormana gidin ve ağaçlara bağırın”* ikazında bulunmuştur (Aksoy, 2000, s.206-207).

Bütün bu yaşanan gelişmeler siyasetteki tansiyonu daha da yükseltmekle beraber Hükümet ve TSK arasındaki gerilim iyice artmış ve post-modern darbe söylemleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Yaşanan bütün bu gelişmeler ile beraber, bu olayda TSK mektup ve silah kullanmamıştı onun yerine basını kullanmıştı. Bu yaşananlar askeri

müdahalenin yeni bir şekliydi (Bayramoğlu, 2001, s.114). Tabi askerler ve askeriye yakın kesimler bunun kesinlikle bir post-modern darbe olmadığını öne sürüyorlardı örneğin Hulki Cevizoğlu'nun; Org. Salim Derviş ile yaptığı konuşmada, Org. Salim Derviş; *“Bu hareketin yasal bir formla gerçekleştiğini ve bunun kesinlikle post-modern bir darbe olmadığını belirtmektedir. Ama kim nasıl nitelendirirse nitelendirsin artık ok yaydan çıkmıştı, geri dönüş yoktu, silahlar çekilmişti”* şeklinde ifade etmiştir (Özer, 2011, s.86).

Tarihi 28 Şubat 1997 MGK Toplantısından 2 hafta sonra Bakanlar Kurulu toplandı. Başbakan Erbakan ve Tansu Çiller yaklaşık 45 dakikalık bir toplantının ardından Başbakan Erbakan, bakanlarına almış olduğu kararları açıkladı:

“İki Genel Başkan olarak mutabakata vardık, Milli Güvenlik Kurulu'nun basın açıklaması ve kararları üyelere okunacak ayrıca müzakere yapılmayacak” sonrasında ise toplantı şöyle devam etti; Devlet Bakanı Lütfü Esengül MGK Toplantısında alınan 18 maddelik kararları tek tek anlattıktan sonra sözü Tansu Çiller aldı:

“Biraz önce okunan MGK, Anayasal bir kuruluştur. Onun için MGK'da alınan kararların gereğinin yapılması şarttır. İlgili bakanlıklar MGK kararlarını uygulama konusunda gerekli hassasiyeti gösterecektir. Buna inanıyorum. Alınacak tedbirler kısa, orta ve uzun vadeli olarak düşünülmektedir. Kısa vadeli olanlar yasal düzenleme gerektirmeyen, hemen uygulamaya geçirilecek kararlardır. Orta ve uzun vadeli olanlar yasal düzenleme ve ek kaynak gerektirdiği için gerekli çalışmalar yapıldıktan sonra Bakanlar Kurulu'nda yeniden ele alınacaktır. Bu çalışmaların ciddiyetle yürütülmesi ve kamuoyuna bu meselelerin üzerine ciddiyetle gidileceği mesajının verilmesi gerekmektedir. Şunun iyi bilinmesini istiyorum. Hiç kimse kendinde suç aramasın. Bugün karşılaştığımız olaylar, önümüze getirilen irtica dosyaları şimdiki hükümetle ilgili değildir. Hükümetin irticai faaliyetlere yol açan bir tek kararı olmamıştır. Onun için herkesin gönlünü ferah tutmasını diliyorum.”

Tansu Çiller'in bu konuşmasının ardından sözü tekrardan Başbakan Erbakan almış ve hep konuşmakta çekimser kalmış olduğu irtica tehdidi konusunu gündemine almış ve konuşmasında irtica tehdidi ile ilgili olarak şu açıklamalarda bulunmuştur:

“İrtica ve kaba softalık bir nevi hastalıktır. Bu sadece Türkiye’ye has bir konu değildir. Mesela, İsrail’de bu hastalık Türkiye’ye göre çok daha yaygındır. Bugün Avrupa’da dini taassup vardır. Gerilere gidersek Ortaçağ’da bütün şiddetiyle yaşanmış bir hastalıktır. Dolayısıyla bu hastalık küreseldir. Türkiye’de ise bugünün konusu değildir. Bu hastalığın 200 yıllık mazisi vardır.” Olay toplumsal bir gelişmedir. Bu konuyu bu hükümete izafe etmeye çalışmak medyanın bir oyunudur. 10 sene evvel MGK’nın bu 22 maddelik listesini hiç kimse 20 tane canlı yayınla takip etmedi. Esas maksat irtica ile mücadele değil, bu hükümeti yıkmaktır. Bu hükümetin alternatifi yoktur. Herkes de bunu çok iyi biliyor. Dolayısıyla olay gayet açık; oyuna gelmeyeceğiz. Hükümet bu irticayı önlemek için kesinlikle kararlı ve inançlıdır. MGK’da herkesin bu konuda birlik ve beraberlik içinde olduğunu müşahede ettim. Olayı daha fazla büyütmeye gerek yoktur. Medeni bir şekilde irtica ve laikliğin ne olduğuna bakılsa ortada ciddi hiç bir şey olmadığı görülür. Körü körüne birtakım insanlar dogmatik hareketlerde bulunabilirler. Bunlar bir avuç insandır”(Aksoy, 2000, s.208-209).

Başbakan Necmettin Erbakan bu şekildeki sert açıklamalarından sonra diğer açıklamalarında da sert üslubunu sürdürmüştür. Başbakan Erbakan konuşmasında; *“Askerle ilgili olarak aralarında hiçbir problemlerinin olmadığını, aramızda saygı ve sevgi hukukunun devam ettiğine dair olumlu cümleler kurmasının yanı sıra asıl hedef aldığı kitle medya organları idi. Başbakan Erbakan’a göre krizi yaratan medyaydı, medyanın orduyu rahatsız ettiğini ve harekete geçmeye zorladığını dile getiren Erbakan, medyanın iktidar ile ordunun arasını açmak için bir sürü uydurma haber yaptığını”* da dile getiren Necmettin Erbakan bu medyayı *“Yobaz Solcular”* ve *“Bir Kısım Medya”* olarak nitelendirmekteydi. Başbakan Erbakan’a göre; *“Ortada krizde yoktu, Askeri darbeye bunlar sadece medyanın uydurmasıydı.”* (Özer, 2011, s.87).

28 Şubat sonrası hükümetin fiilen bittiği ancak şeklen var olduğu bir gerçektir (Aksoy, 2000, s.215). Koalisyon hükümetinin eli kolu bağlanmış olmakla beraber adeta bir çıkmazın içerisinde bulunuyordu. Özellikle 28 Şubat 1997 tarihli MGK Toplantısında alınan ve koalisyon ortaklarının imzasına sunulan kararlar âdete koalisyonun ölüm fermanı niteliğinde idi.

4.6.5. 28 Şubat Kararlarının Analizi

28 Şubat 1997 MGK Kararlarının açıklanması üzerine Refah-Yol Hükümeti bu süreç içerisinde iktidarda kalma mücadelesi gösterirken Genelkurmay Başkanlığı ise, işi artık “*Silahsız Kuvvetler Halletsin*” şeklinde açıklamalar yaparak Refah-Yol Hükümeti’ni iktidardan uzaklaştırma çabası içerisinde girmiştir. Tarihi MGK Toplantısı gündeminde irtica tehdidi ele alınmış ve hedef Başbakan Erbakan olarak gösterilmiştir. Bu gündem sonrasında ise artık Başbakan Erbakan ve asker arasında sürecek olan uzun süreli bir tartışma gündeme gelmiş olmakla beraber Refah-Yol Hükümeti’nin iktidardan düşmesi ve kapatılmasına kadar uzanan geniş bir olgu gerçekleşecek idi. 28 Şubat Kararları, Başbakan Erbakan için sürpriz değildi. Kararlar öncesinde de YAŞ’ta emekliye sevk edilen askerler konusunda da komutanlarla bir çatışma yaşamış Başbakan Erbakan sonrasında boyun eğmek zorunda kalmıştır. Bununla beraber askeri kanat tarihi MGK Toplantısında Başbakan Erbakan’ı adeta Cumhurbaşkanı Demirel’e şikâyet ediyorlardı (İlıcak, 2013, s.117).

28 Şubat MGK Kararı sonrasında ülkede siyasi tansiyon daha da yükselmiştir. 28 Şubat 1997 tarihi MGK Toplantısından sonra Başbakan Erbakan’ın MGK kararına tepkisi sert olmuştur. Başbakan Erbakan, “*Dinle uğraşan çarpılır, her MGK kararı uygulanmaz, MGK kararları emir değildir*” şeklinde açıklamalar yapmış (TBMM, 2012, s.1047) ve ülkedeki yüksek olan siyasi tansiyon bu açıklama ile beraber daha da yükselmiştir. Başbakanın bu sözleri üzerine, Genelkurmay Başkanlığı tarafından 8 Mart 1997 tarihinde yapılan resmi açıklamada; MGK’ya yapılan eleştirileri sert bir şekilde cevaplandırılmıştır. Basında “*İmza Krizi*” şeklinde değerlendirilen bu olay sonrasında koalisyon ortağı DYP’li milletvekillerinden bazıları partilerinden istifa etmiş, erken seçim yapılmasını ve hükümetten çekilmeyi önermişlerdir (Birand-Yıldız, 2012, s.217). Başbakan Erbakan, ilerleyen günlerde bu sert üslubunu terk etmiş; MGK’nın 64’üncü Kuruluş Yıldönümü kutlaması için 31 Mayıs 1997 tarihinde MGK Genel Sekreterliği hizmet binasında düzenlenen törene katılarak, askerlere ılımlı mesajlar vermiştir.

Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller ise 28 Mart 1997 tarihinde Genelkurmay Başkanlığını ziyaret ederek, TSK’ya irtica tehdidi hakkında yapılan görüşmelerde güven telkin eden görüşler bildirmiştir. Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller, ziyaret sonrası yaptığı basın açıklamasında;

“8 yıllık eğitimle ilgili çalışmalar hassasiyetle sürmektedir. Kimileri MGK Kararlarını İmam Hatip Okullarının, Kuran Kurslarının ve camilerin kapatılması gibi yorumlamaktadır. MGK Kararlarının niteliği böyle değildir. MGK Anayasal bir kurumdur. Hükümetimiz de gereğini yapmakta karardır” demiştir.

TBMM içerisinde bulunan muhalefet partilerinden CHP ve DSP ise hükümeti istifaya davet etmiş; CHP lideri Deniz Baykal, *“Hükümetin istifa etmemesi halinde ülkede çatışma çıkacağını”* öne sürmüş ve DSP Lideri Bülent Ecevit ise *“Hiçbir devletin ordusu, kendine ve devlete karşı silahlı ayaklanma kışkırtıcılığı karşısında sessiz, tepkisiz kalamaz”* demiştir (Komisyon, 2012, s.170-171).

28 Şubat 1997 MGK Toplantısı sonrasında siyasi tepkiler genel olarak yukarıda ki gibi gerçekleşmiş olmakla beraber özellikle sivil toplum kuruluşlarından da çeşitli tepkiler gelmiştir. MGK kararları toplumun bir kesimi tarafından memnuniyetle karşılanırken, diğer bir kesimi ise kararlara karşı büyük tepki göstermiştir.

İş dünyasında, DİSK Genel Başkanı Rıdvan Budak; *“Ya asker gelecek, ya irtica. Ne 12 Mart'ta, ne 12 Eylül'de bu kadar açık görünmüyordu. Daha ne duruyorlar... Bakın haftalardır hemen her gün asker medyada yer alıyor. 12 Eylül öncesinde bu kadar ses vermiyorlardı”* demiştir. Sivil toplum örgütleri muhalefet partilerinden CHP ve DSP Milletvekillerinde desteğini alarak Refah-Yol Hükümeti'ne karşı muhalefet girişimlerine başlamışlardı. Cumhuriyet tarihinde ilk defa çıkar birliği yerine siyasi birlik için bir araya gelen TÜRK-İŞ, DİSK ve TESK 28 Şubat sürecinde yaşanan olayları kendi platformlarında gündeme getiriyor ve Refah-Yol Hükümeti'ni protesto ediyorlardı. Sivil toplum örgütlerinin bu faaliyetlerinin yanında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile de görüşerek, içinde bulunulan siyasi atmosfer hakkında duygu ve düşüncelerini anlatıyorlardı. Bunun yanında mecliste bulunan milletvekillerine mektuplar yazarak Anayasa'ya, laikliğe, demokrasiye ve Cumhuriyet'in temel ilkelerine olan bağlılıklarını ve yeminlerine sadık kalınmasını istiyorlardı. Bu gelişmelerin yanında özellikle Anadolu'nun çeşitli illerinde, özellikle Pazar günleri, İmam Hatipliler ve başörtülü kızlar tarafından 28 Şubat 1997 tarihi MGK kararları aleyhinde gösteriler düzenleniyordu (TBMM, 2012, s.1048).

28 Şubat 1997 MGK Toplantısı sonrası ülkenin girmiş olduğu süreç, sıkıntılı bir sürecin başlangıcı olmakla beraber uzun sürecek siyasi ve sosyal tartışmaları da

beraberinde getirecektir. Bu tarihten sonra MGK'dan geçirilen kararların uygulanmaması olasılığı, siyaset yaşamında kriz yaratacak mahiyettedir. Kabinenin RP kanadının MGK kararlarını imzalamayı reddetmesi, ardından kamuoyunda tartışmaya açması tedirginliğe yol açmıştır. 28 Şubat sonrası, aynı zamanda sivil toplum örgütlerinin de tepkilerini göstermeye başladıkları bir dönemdir. Odalar Birliği, DİSK, TÜRK-İŞ, TESK ve TİSK arasında hükümete karşı bir oluşum olarak bir dönüm noktasını ifade etmektedir (Özgan, 2008, s.85). 28 Şubat 1997 döneminde, İstanbul ve Ankara kulislerine yayılan hava, Refah-Yol Hükümeti'nin gitmesi yönündedir (Opçin, 2004, s.39). Bir başka ifade ile 28 Şubat 1997 MGK'sı; hükümetin gitmesini hedefleyen bir muhtıra şeklinde yorumlanmıştır.

28 Şubat Kararlarının analizini iyi yapabilmek için, MGK Toplantısında anılan kararların ve kararlara ilişkin bildirin gözden geçirilmesi ve tahlil edilmesi elbette yerinde olacaktır. MGK'nın 28 Şubat 1997 Toplantısı sonucunda alınan kararların kamuoyuyla paylaşıldığı bildiri, Cumhuriyet tarihinin son Askeri müdahalesi olarak anılmış ve 28 Şubat sürecini başlatan belge olarak önem kazanmaktadır. Tarihi bildirin yayınlanmasından önce, MGK'nın olağan toplantısıyla ilgili basın yoluyla oluşan gündem, bildirin sunulmasından sonra da beklendiği gibi ülkeyi oldukça uzun bir süre meşgul etmiştir (Komisyon, 2012, s.313). 28 Şubat süreci "*post-modern darbe*" olma özelliğiyle şüphesiz önceki darbelerden birçok yönden farklıydı ve bu nedenle 28 Şubat sürecinin anlaşılması daha zor olmuş ve uzun zaman almıştır. Türkiye'de daha önce üç siyasi darbe yapılmıştı ve darbe sonucunda mevcut hükümetler gönderilmiş, yerini askeri cunta yönetimleri almış, partiler kapatılmış ve sorumlu görülen siyasiler cezalandırılmıştır. Bu ceza siyasi yasaklı olmaktan asılmaya kadar gitmiştir ve her seferinde hükümet tekrar sivil yönetime devredilse de devleti koruma amaçlı yaptırımlar ve yasalar artmıştır. Darbe sonralarında kurulan askeri hükümetler ülkeyi uzun yıllar geri götürmüş olmakla beraber ülkede istikrarsızlık ise darbe sonrasında da devam etmiştir. Darbe öncesinde toplum ve siyasi yaşamda bulunan özgürlükler darbe sonrası ile uzun süreli olarak askıya alınmıştır. Batılı demokrasilerde düşünülemez olan darbeler Türkiye'nin eğitimli kesimlerinden destek almış olmakla beraber; basın ise çoğu zaman askerlere övgüler yağdırmıştı. Demokrasiye yapılan bir darbenin meşrulaştırılması ve yoğun destek almasını anlamak için şüphesiz Cumhuriyet tarihine bakmak gerekir, zira kuruluşundan itibaren bazı kırmızı çizgiler konmuş ve bu çizgiler

iktidara sahip elit kesimden tarafından daima korunmuştur. Yaşanan askeri darbelere baktığımızda ise elit kesimin başını ordunun çektiği görülmektedir; ancak bürokrasi, akademik camia ve daha sonra bazı sivil toplum kuruluşları da buna dâhil olmuştur ve destek vermişlerdir (Akın, 2011, s.47).

28 Şubat süreci içerisinde hazırlanan bildiri metni ve açıklanan 18 maddelik tedbirlerin esas itibarıyla askerler tarafından öncesinde hazırlanmış olduğu ve toplantıdan önce hazırlanmış bu metne toplantı esnasında birkaç küçük revizyondan sonra son şeklinin verildiği bilinmektedir. Zaten 28 Şubat 1997 tarihli MGK Toplantısı gündeminin, Anayasa'nın emrettiği gibi Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından değil, günler önceden askerlerce hazırlanmış olduğunu medyaya yansıyan bilgilerle gösterilmiştir. Özellikle bildiride dikkat çeken bir husus anayasal açıdan kurulun üyesi olmayan MGK Genel Sekreteri'nin toplantıya katılmış olduğunun resmi bildiride özellikle belirtilmiş olması (Gürses, 2009, s.173) 28 Şubat süreci ve bu süreçte askerin rolünün ne kadar önemli olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Bu dönem içerisinde özellikle Refah-Yol Hükümeti'ne adeta dayatırcasına verilen 18 maddelik bu kararlarda yer alan baskın dilin, demokratik seçimle gelen bir hükümete karşı kullanılması Türkiye'de çok büyük bir tepkiyle karşılanmamıştır. Bu tepkinin zayıf kalmasında, kararların ve taleplerin medya organları tarafından halka yansıtılmasında ki üslup da etkili olmuştur. Murat Yetkin'e göre; *“O günkü konjonktür de askeri darbe ihtimali de düşünülmüştür”*. Yetkin'in ifadesine göre; *“MGK'da kararlar iletildikten sonraki hedef olan Başbakan Erbakan'ın anayasal zeminden çıkmadan hükümetten düşürülmesi amacına ulaşmak için, her aşamasında Cumhurbaşkanı Demirel'in kontrolünde olan, eşi benzeri görülmemiş, kitle örgütleri, yargı ve medya boyutunun olduğu bir operasyon yürütülmüştür”*

Genel hatlarıyla bakıldığında tarihi MGK bildirisi, Türkiye Cumhuriyeti'nde görülen askeri müdahaleleri başlatan bildirilere oranla daha yumuşak bir dille yazılmış ve ifade yönünden baskın ve daha özenli seçilmiş bir dil kullanılmış bir bildiridir. Yayınlanan bildirinin en önemli özelliklerinden biri de, toplantıda alınan 18 maddelik kararlardan 10'uncu maddenin Uluslararası ilişkilerde ortaya çıkarabileceği problemler dolayısıyla tam metnin yayımlanmamış olması, zaten bildirinin tamamı yerine toplantı görüşmesinin kısa bir özeti, basın yoluyla kamuoyuyla paylaşılmıştır (Komisyon, 2012,

313). Bu durum karşında özellikle 28 Şubat öncesinde yapılan açık müdahalelerin yerine, askeri müdahalelerin artık bundan sonra sessiz ve daha temkinli olacağı ve siyaset yaşamının hemen hemen her alanında etkili olunacağı sinyali vermesi açısından oldukça önemlidir. Yukarıda bildirinin 10'uncu maddesi hakkında bilgi verilmekle beraber özellikle asker ülkenin uluslararası ilişkilerini düşünülüp maddenin kısa bir özetini vermiş olsa da aslında askerin uluslararası ilişkilerde kendini daha ön plana çıkarmayı açıkça hedeflediği ve kendini baş aktör olarak gördüğünün bir işaretidir yani kendini ülkenin iç ve dış siyasetinde de etkin ve muktedir güç olarak gördüğünün bir kanıtıdır.

28 Şubat MGK Toplantısı sonucunda basınla paylaşılan bildiri dışında hükümete yönelik 18 maddelik uyarı ve yapılması gerekenler listesi, toplantı gündeminin asıl kısmını oluşturması açısından oldukça önemlidir. Basınla paylaşılan bildiriye bakıldığında “*Çağdaş Medeniyet Yolu*”, “*Bölücü Terör*”, “*Devletin Bölünmez Bütünlüğü*”, “*Tedbir*”, “*Huzur ve Güvenlik*”, “*Hukuk Devleti*”, “*İstenmeyen Davranışların Yol Açacağı Yaptırım*” kavramlarının sıkça kullanıldığı, üzerine vurgu yapıldığı ve tekrarlandığı görülmektedir. Bu kavramların yükleneceği asıl anlam kendini; kamuoyunun başlangıçta bilmediği 18 maddelik listede göstermektedir. Giriş bölümü olarak nitelendirilebilecek olan basın bildirisi; oldukça vakur bir dille yazılmış ve hatta askeri bir müdahale için gayet demokratik ve kibar sayılacak bir dilde ifadelerden oluşmuştur. Aslında toplantıda alınan kararlar, çok örtülü bir şekilde paylaşılmış olmasına rağmen, MGK'nin çok paylaşımcı bir hava içinde basına özel bir bildiri hazırlamış ve göndermiş olması da askerin yeni manevralarından biridir. Böylece; ulaştırılmak istenen mesaj kısıtlı bir alanda amaçlanan yere ulaşmış olmakla birlikte, basınla iyi ilişkiler kurulduğuna yönelik kanaat de güçlenmiş olacaktır. Devamında halkın endişelerinin giderilmesi ya da askerin müdahil tavrının aklanması işlevini medya zaten kendiliğinden üstlenecektir (Komisyon, 2012, s.313). Başarılı bir şekilde uygulanan bu yöntem sonrasında Türkiye’de tarihin akışını ve seyrini değiştiren köklü değişimler de beraberinde gelmiştir. Türk demokrasisinde derin yaralar açan askeri müdahaleler sonrasında ülkeyi on yıllarca gerilere götürmekle beraber istikrarsızlığı da beraberinde getirmiştir. Özellikle 28 Şubat sonrasında, Türkiye’nin siyasi ve toplumsal zemininde sonuçları uzun sürecek ve tartışılacak kalıcı problemler ortaya çıkmıştır.

28 Şubat 1997 MGK kararlarının özünü oluşturan 18 maddede sıkça “Cumhuriyetin temel nitelikleri” vurgusu yapılmış olmakla beraber; birkaç kez “Laiklik ilkesinin korunması” konusunda özel bir hassasiyet olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca, İslami hareketlerin özellikle irtica tehdidi ve şeriat akımlarının toplumda ciddi boyutlarda yayıldığı ve denetlenmediği; “Millet” yerine “Ümmet” kavramının oturtulmaya çalışıldığı ve “Mezhep” ayrılıklarının körüklendiği ne dikkat çekilmiştir (TBMM, 2012, s.1185).

Yayımlanan bildirinin genel havasını, söylem tarzını, üslubunu belirleyen temel kavramlarsa demokratik, laik, sosyal hukuk devleti ve tedbir kavramlarıdır. Bu iki kavram üzerinden bakıldığında mesaj gayet açıktır: “Demokratik, laik, sosyal hukuk devleti tehlike altındadır.” Öyleyse yapılması gereken şey “tedbir” almaktır. Bu tedbiri almak da bu toplantı vesilesiyle MGK ve ilgili birimlere düşmektedir. Buraya kadarki değerlendirmeleri kısa bir şekilde özetlemek gerekirse; toplumsal huzursuzluk, İslami örgütlenme ve irticai kadrolaşma askeri oldukça rahatsız etmekte ve kendini Cumhuriyetin temel değerlerini korumakla görevli gördüğünden bir müdahale yolu aramakta; buna karşın Cumhuriyet tarihi boyunca daha önce yaşanmış üç askeri darbenin yarattığı kötü imaj da daha fazla pekiştirilmek istenmemektedir. Belki de bu yüzden bildiride hukuk devleti vurgusu dikkatle ve diğer kavramlara oranla daha baskın bir şekilde dile getirilmiştir. Bildirinin belirli bir yöntem örgüsüyle hazırlandığını varsayarsak; ortaya koyulan bildirinin amacı, hukuk devletinin devamlılığı için uygun ortamın sağlanmasıdır. Bu vurgunun askerin imajına yönelik bir çekinceyle yapıldığı, amacın aslında bir müdahale değil, hukuk devleti ilkesinin ön plana çıkarılmaya çalışıldığı olduğu düşünülebilir olmakla birlikte; bildiride kullanılan, basında da önemli yer teşkil etmiş olan bir başka ifade, bu varsayımla çelişen bir durum yaratmaktadır. Basın bildirisinin 4. maddesinin son paragrafı ve kapanıştan önceki son cümlesinde geçen “açıklanan esaslar aksine davranışların toplumda huzur ve güveni bozarak yeni gerginlik ve yaptırımlara neden olacağı” cümlesindeki yaptırım sözcüğü, hukuk devletine yapılan vurgunun ve bu vesileyle verilen önemin samimiyeti konusunda MGK'yi sorgulanır bir duruma düşürmüştür. Zaten basında yer alan haberlerde bu bildirinin darbeye yönelik bir ihtar olduğuna dair söylemler de, kaynağını çoğunlukla yaptırım kelimesinden almaktadır (Öcal, 2009, s.24-25).

28 Şubat MGK bildiriyle ilgili değinilmesi gereken önemli noktalardan biri ise Avrupa Birliği'ne girme konusundaki kararlılığa değinilmiş olunmasıdır. Bu önemli konu aslında MGK'nın bazı kavram ve söylemleri sarf ederken gösterdiği çekincenin nereye dayandığını açıkça ortaya koymaktadır (Öcal, 2009, s.25). Demokratik sistemlerde ülkelerin hak ve menfaatlerini koruyacak dış politika tedbirlerinin takdiri tamamen halkın demokratik temsilcileri olan TBMM ve Hükümete aittir (TBMM, 2012, s.1186). Bildiri, 28 Şubat 1997 tarihli toplantıya yansıyan iradenin sistemin gerçek patronu olduğunu ve bu iradenin bir bakıma anayasal-kurucu iradeyi yansıttığını alenen ilan etmektedir. Söz konusu bildiri, adeta anayasal düzenin dışında olduğumuzun kanıtı gibidir. Bunun en belirgin göstergesi ise, bildirinin birçok yerinde çeşitli konularda gerekli tedbirlerin Kurulca “*uygun bulunduğu*” belirtilmek suretiyle, hükümete herhangi bir takdir yetkisinin bırakılmadığının ima edilmiş olmasıdır (Gürses, 2012, s.85) Tavsiye niteliğinde olması gereken MGK Kararları, bildiride ilk defa yaptırım kelimesinin geçmesi de bildirinin arkasındaki iradenin niyetini açıkça gözler önüne sermektedir.

Anayasa Hukukçusu Prof. Dr. Mustafa Erdoğan'ın “*28 Şubat Süreci*” adlı kitabında, tarihi MGK bildirisinin analizini yapmış ve bildirinin arkasındaki iradeye hâkim olan kaygının anayasallık ve demokrasi ile ilgili olmadığını ortaya koyan birçok ifade ve ibareye rastlandığını (Komisyon, 2012, s.315) aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

“Birincisi, bildirinin müelliflerinin temel kaygısı Atatürk Milliyetçiliği, Atatürk İlke ve İnkıpları, çağdaş medeniyet, rejim aleyhtarı, çağdışı uygulamalar, devleti güçsüzleştirmeye yeltenmek gibi ibarelerde yansıyan devletçi-ideolojik bir kaygıdır. Gerçi metinde demokrasi, hukuk devleti ve insan hakları terimlerine de rastlanmakla beraber, bunların bildirinin genel felsefesiyle pek uyumlu olmadıkları ve onun için birer yama gibi durdukları söylenebilir. İkincisi, laikliğin sadece rejimin değil, aynı zamanda demokrasinin ‘de güvencesi olduğunu ve bazı ilkelerin Anayasamızın ve Devletimizin teminatı altında olduğunu belirten ifadelerden, rejim ve devletin anayasallık ve demokrasiden ayrı ve öncelikli birer değer olarak görüldükleri anlaşılmaktadır. Üçüncüsü, çağdışılıktan ve çağdaş medeniyet ’ten ayrılma yönündeki eğilimleri yeren ibarelerle birlikte düşünüldüğünde, laikliğin bir yaşam tarzı olduğunun vurgulanması, devletin asıl kaygısının insan hakları, hukuk devleti ve demokrasi olmayıp, belli bir dünya görüşü ve toplum projesini hâkim kılmak olduğunu göstermektedir. Dördüncüsü,

bildirinin müelliflerine göre, herhangi bir çağdaş demokraside olduğu gibi rejim 'in tartışılması Türkiye'ye yarardan çok zarar vermektedir. Demek ki, MGK'nın temel güdüsü, insan haklarının özünü oluşturan düşünce ve ifade özgürlüğünü muzır addeden cari rejimin son derece kısıtlayıcı çevresini bile yeterli görmeyen bir ruh halinden doğmaktadır. Gerçi bu, demokrat yurttaşlar için yeni bir bilgi olmamakla beraber, 28 Şubat muhtırasının gerçek motivasyonları konusunda yararlı bir ipucu teşkil etmesi bakımından yararlıdır” şeklinde ifade etmiştir (Erdoğan, 1999, s.23-24).

4.7. 28 Şubat Süreci İçerisinde ki Aktif Olan Çevreler ve Ortaya Çıkan Belgeler

4.7.1. Batı Çalışma Grubu (BÇG) ve İlegal Yapılanma

28 Şubat sürecinin en simge oluşumlarından biri de BÇG (Batı Çalışma Grubu) olmuştur (Arikan, 2010, s.111). 28 Şubat sürecinde bütün kişi ve kurumların üzerinde sistematik bir disiplin ve denetim sağlamak için Dz. K. K. Ora. Güven Erkaya tarafından ilk olarak Ocak 1997 ayında Deniz Kuvvetleri bünyesinde kurulan BÇG olarak bilinen yasadışı bir birim oluşturulmuş, bu grubun çalışma, bilgi toplama, işleme, karar alma süreçlerine yönelik bir program hazırlanmıştır (Komisyon, 2012, s.322).

Refah-Yol Hükümeti'nin “irtica/laiklik” meselesini gündeme getirmemesi ve tartışmaya açmaması askerleri rahatsız etmekle beraber bu konu kamuoyunda da büyük bir gerilim yaratmıştır (Gürses, 2009, s.132). İrtica tehdidi büyük boyutlara ulaşmaya başlayınca, tehlikeyi gören TSK gerekli uyarıları yapmak ve önlemleri almak zorunda bırakılıyordu; çünkü şimdiden gerekli önlemler alınmazsa, irtica tehdidini önlemek, sonunda TSK'nın başına kalacaktır (Bölügiray, 1999, s.149). Tıpkı 12 Eylül öncesinde terör örgütü için alınan önlemler ve yapılan çalışmalar olduğu gibi, 28 Şubat sürecinde de TSK, irtica tehlikesi karşısında gerekli önlemleri alma yoluna gitmiştir. TSK, irtica tehlikesi karşısında, çok ciddi önlemler almak zorunda kalmakla beraber, hükümet yetkililerine, devlet ve toplum yönetiminde etkili olan kurumlar ve sivil toplum kuruluşlarına çeşitli brifingler veriliyordu. Bu dönem içerisinde, çeşitli çalışmaları hazırlamak ve irticanın tırmanışını takip etmek için, bu konuda gerekli önlemleri alabilmek ve hareket planlarını güncelleştirmek için sürekli bir “Çalışma Grubu” kuruluyordu.

BÇG genel olarak, irtica ile savaşımında TSK'nın aldığı önlemler zincirinin en önemli bir halkasını oluşturuyordu. BÇG, 28 Şubat 1997 MGK toplantısından sonra ve alınan kararlara dayanak olarak kuruluyordu. Genelkurmay Başkanlığı BÇG'nin kurulmasının amaç ve gerekçesini şöyle açıklıyordu: *“TSK, irticai faaliyetleri iç tehditle, bölücü terör ile aynı seviyeye, yani birinci önceliğine yükseltmiş ve bu duruma bağlı olarak yeni bir teşkilatlanma içerisinde BÇG oluşturulmuş ve faaliyete geçirilmiştir”* (Bölügiray, 1999, s.149-150). BÇG'nin hedefi *“Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel nitelikleri olan ve Anayasa'da yerinin bulan Atatürk İlke ve İnkılapları ile sosyal hukuk devletine karşı her türlü faaliyeti takip ve kontrol etmektir. İrtica faaliyetlerin izlemekle yükümlü olan bu grup çeşitli brifingler ile kamuoyunu bilgilendirecektir”* şeklinde ifade edilmiştir. Özellikle kurulan bu grubun amacı; irtica tehdidini ortadan kaldırmak değil, irtica tehdidini saptamak ve alınacak önlemleri yetkili makamlara bildirmektir. İrtica tehdidini önlemek ise siyasi iktidar ve güvenlik güçlerinin görevi idi (Bölügiray, 1999, s.150).

BÇG'nin merkezi Genelkurmay Başkanlığı'nda bulunuyordu. BÇG dönemin Dz. Kuv. Kom. Ora. Güven Erkaya'nın inisiyatifinde başlatılmış ve Silahlı Kuvvetleri'n hemen tüm kademelerinde birer bürosu oluşturulmuştur. BÇG'nin bünyesinde inceleme, araştırma ve değerlendirme birimleri bulunmakta, bunların yanında hukuk, psikolojik harekât ve istihbarat gibi birimlerinde bulunduğu bilinmektedir. İstihbarat faaliyetleri çerçevesinde hazırlanan raporlar komutanların bilgisine sunulmakta ve komutanlar bu raporlarla MGK toplantılarına ve Genelkurmay'da verilen brifinglere katılmaktadırlar. Özellikle TSK'dan gelen bilgiler, MİT ve Emniyetten alınan bilgiler, medyanın irtica konusu ile olan yazıları ve kişilerden toplanan bilgiler BÇG'nda değerlendiriliyor ve komuta kademesine sunuluyordu. BÇG tarafından, aynı zamanda, irtica konusunda psikolojik harekât çalışmaları yürütülmüş, irtica yanlısı olduğu öne sürülen kişi ve kurumlar hakkında istihbarat toplanmış; medya organları ve haberleri manipüle edilmiştir (Tuna, 2009, s.20). Burada değerlendirilen bilgiler gerek ve önem derecesine göre MGK'ya, Başbakan'a, Cumhurbaşkanlığı'na ve ilgili devlet makamlarına gönderiliyordu. Bu bilgiler üzerinden gerekli inceleme ve çalışmalar sonucunda irticaya karşı alınacak yeni önlemler görüşülüyor ve çeşitli plan faaliyetleri üzerinde duruluyordu.

BÇG'nin başında, Genelkurmay Hareket Daire Başkanlığı'na bağlı İç Güvenlik Daire Başkanı bulunuyordu. Bu kişi aynı zamanda Genelkurmay'ın Başbakan yanındaki temsilcisi oluyordu. BÇG, taşrada da faaliyet gösteriyordu. Özellikle taşrada ki birliklerde bulunan tüm subay ve astsubaylar irtica ile ilgili bilgi toplamayla görevlendirilmiş ve topladıkları bilgileri kendi birliklerinin BÇG ünitesine gönderiyorlardı (Bölügiray,1999, s.151).

Komutanların irtica ve şeriat tehlikesine karşı “Batı Çalışma Gurubu’nu” kurduğu da kamuoyuna resmen yansıdı ve bu isim BÇG şeklinde kısaltılarak irtica kelimesinin geçtiği her cümlenin içine girdi. Buna DYP Bursa milletvekili Ali Osman Sönmez'in DYP kapalı Gurubunda yorumu şu oldu: “*Askerler, bakanlar kurulunu bile oluşturmuşlar*” Brifingde darbelere zemin teşkil eden İç hizmet Kanunu'nun 35. Maddesine de atıfta bulunuldu: “*Silahlı Kuvvetlerin vazifesi Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni kollamak ve korumaktır. TSK için durumdan vazife çıkarmak bir görevdir.*” (Karalı, 2005, s.227-228).

MGK'nın 28 Şubat 1997 Kararlarından sonra irticayla ilgili olarak BÇG adı altında özel bir çalışma grubu oluşturulmuş ve faaliyete geçirilmiştir. Bu grubun görevi: irticai tehdidin Türkiye genelinde resmini ortaya çıkarmak, bu çerçevede 5442 sayılı il idaresi kanununun uygulamasına ilişkin hazırlanan emniyet, asayiş ve yardımlaşma planlarını güncel hale getirmektir. Bu amaçla gerekli bilgilerin elde edilmesine yönelik olarak TSK rapor sistemi önergesi içerisinde ihtiyaç duyulan bilgiler sıralanmak suretiyle genel kriterler ortaya konmuş ve rapor sistemi geliştirilmiştir (Özgan, 2008, s.87).

BÇG, Post-modern darbe olarak bilinen 28 Şubat 1997 tarihli MGK kararlarının uygulanıp uygulanmadığının denetimi amacıyla kurulan bir yapıdır. Kurulan bu teşkilat aynı zamanda 28 Şubat'ta yaşanan Post-modern darbenin hazırlayıcılarından. Bu teşkilat birçok kişiyi fişlemiş ve gözetim altında tutmuştur. Post-modern darbeyi getiren birçok olayında arkasında BÇG'nin olduğu iddia edilmektedir. BÇG, Ora. Güven Erkaya'nın komutanı olduğu Deniz Kuvvetleri bünyesinde faaliyet göstermiştir. Fikir babası ise Genelkurmay 2. Başkanı Çevik Bir'dir. İrticai faaliyet içerisinde olduğunu iddia ettiği kişilere karşı tedbir almak amacıyla kurulan BÇG'nin 28 Şubat sürecinde 6 milyona yakın insanı fişlediği iddia edilmektedir. Silahlı Kuvvetlerin birçok biriminde

teşkilatlanan BÇG faaliyetleri vasıtasıyla, sadece askeri personelin değil, ülke genelinde, tüm kamu kuruluşlarının, sivil toplum örgütlerinin ve çevresinde tanınan önemli işadamları ve vatandaşların siyasi görüşlerinin tespit edilmesi istenmiştir (Komisyon, 2012, s.322). Belgelere göre “*Org. Çevik Bir'in emriyle, BÇG adında bir birim oluşturulmuştur.*” 16 Nisan 1997 tarihli olan ve bütün askerî birimlere gönderilen ilk belgede, laiklik aleyhtarı faaliyetlerin arttığı vurgulanarak camilerin gözetim altına alınması emrediliyordu. Plana göre görevli askerî personel camilere gidecek ve laiklik karşıtı fiil ve sözleri ivedilikle garnizon komutanlıklarına bildirecekti. Çevik Bir imzasını taşıyan ve bütün askeri birimlere gönderilen 29 Nisan 1997 tarihli ikinci belgede ise her ildeki öğrenci yurtları, özel okullar, dernekler, vakıflar, Kur'an kursları, imam hatip okulları ve bu kurumlara giden gelenlerin sayısının ve kimliklerinin tespit edilmesi isteniyordu. 3. belge ise birimin bilgi ihtiyaçlarının karşılanması hakkında idi bu belgeler o dönem gizli bir şekilde oluşturulmuştur (Özer, 2011, s.72-73). BÇG, gerek sivil ve gerek kamu personelinin dini, siyasi, ailevi yapısı ve dünya görüşü bakımından kategorilere ayrılarak fişlenmiş, bu fişleme sonucu gerek TSK bünyesinde ve gerekse de diğer kamu kuruluşlarında binlerce kişinin görevine son verilip işten çıkarılmış, aileleri ile birlikte on binleri bulan mağdur kitle BÇG'nin faaliyetleri ile zulme uğratılmıştır (Komisyon, 2012, s.323).

BÇG, genel olarak irticai faaliyetlere karşı kurulmuş olmakla beraber aynı zamanda dönemin iktidarı olan Refah-Yol Hükümeti'ni de yakın takibe almıştı özellikle Başbakan Necmettin Erbakan sıkı bir şekilde takip edilmekle beraber konu ilgili RP Genel Başkan Yardımcısı Abdullah Gül şunları söylemektedir;

“BÇG adı altında faaliyet gösteren bir yapılanmanın valiliklerin, kaymakamlıkların, büyükşehir belediye başkanlarının takip edilmesi, fişlenmesi ve hakkında rapor hazırlandığı ortaya çıkmıştı. Bu sefer, seçilmiş bir Başbakanın resmi toplantıları bile takip ediliyor, rapor tutuluyor ve bunların bir takım yerlerde değerlendirildiğini görüyoruz” (Aksoy, 2000, s.179).

Dz. Kuv. Kom. Ora. Güven Erkaya BÇG ile ilgili olarak şu açıklamalarda bulunmuştur:

“İrtica gücünü daima sokaktan alır. İrtica İran'a seçimle mi geldi? İşte bunun içindir ki önlem gerekir. Önlemi kim alacak? Emniyet alacak... Yetmezse, silahlı

kuvvetler alacak. Yani silahlı kuvvetler irtica tehlikesine karşı hazır olmalıdır. Asker önlemini aldı... Bu, BÇG'dir. Yerinde bir önlemdir ve devam ediyor.”, “Bir tehdit varsa asker önlemini alır. Türkiye için alır. Yunan tehdidi varsa, Yunanistan'a karşı alır. O zaman kimse yasal dayanak diyor mu? Silahlı Kuvvetler, Türkiye Cumhuriyeti'nin rejimini değiştirmeye yönelik bir irtica tehdidi gördü ki, BÇG'yi kurdu” (Arcayürek, 1999, s.612-613).

Gazeteci-yazar Ali Bayramoğlu'na göre, *“BÇG aslında Türkiye'de sadece kamusal alanda görev alan değil, kamusal alan ile teması olan sektörlerdeki insanların tek tek kimliklerine, eğilimlerine, özel hayatlarına kadar fişlenmesi mekanizmasıdır. Açık bir şekilde BÇG'nin örgütlenme biçimi budur.”*

Gazeteci Hasan Celal Güzel ise, BÇG'yi şöyle anlatmaktadır; *“Ordu içinde BÇG diye bir cunta teşkilatı vardı, bu illegaldi. (...) Evvela Deniz Kuvvetleri'nde başladı ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın özellikle himayesiyle gelişti, daha sonra da diğer kuvvetlere ve Genelkurmay'a yayıldı.”* (Gürses, 2009, s.134).

Genel olarak TSK, BÇG kurmuş ve faaliyetleri kapsamında iki önemli tehdide yönelik hareket etmiştir. Bölücülük ve irtica konuları hakkında çalışmalar yapılmıştır. Tüm sivil ve siyasi kişiler ve kurumlar hakkında istihbarat bilgileri toplanmış ve derlenmiştir. BÇG'nin çalışmalarının ve planlarının darbe ile herhangi bir ilgisi bulunmamakla beraber, bu çalışmaların ve planların amacı laik, demokratik Cumhuriyet'in tehlikeye girmesi durumunda buna engel olmak için kurulmuş ve bu amaçla hareket etmiştir.

Refah-Yol Hükümeti döneminde yaşanan tüm bu gelişmelerden sonra Atatürk'ün kurduğu laik, demokratik Türkiye Cumhuriyeti, tarihinin hiçbir döneminde görülmeyen irticai ve şeriat tehlikesi ile karşı karşıya kalmamıştır. Ülkenin içinde bulunduğu durum tehlikeli bir gidişin sinyallerini vermekle beraber, ülke sonu belli olmayan bir karanlığa doğru hızla yol almaktadır (Gürses, 2009, s.136).

4.7.2. Emniyet Asayiş Yardımlaşma Birlikleri (EMASYA)

Emniyet, Asayiş Yardımlaşma Birlikleri ülkemizde 1960'lardan beri varlığını devam ettirmektedir. Toplumda herhangi bir sosyal hareket olduğunda valilikler zor durumda kalırsa, İller Kanunu'na göre, valilikler, askeri birimlerden yardım

isteyebilmekle yetkilendirilmiştir. Bunun için de, Silahlı Kuvvetlerde, o askeri birliklerin nasıl hareket edeceğine dair tali bir yapılanma ve planlar oluşturulmuştur (Özgan, 2008, s.88).

EMASYA protokolü 7 Temmuz 1997'de 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 11/D. maddesinde yapılan düzenleme ile İçişleri Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı arasında imzalanmıştır (Özer, 2011, s.76). 7 Temmuz 1997'de imzalanarak yürürlüğe giren EMASYA Protokolü'nde dönemin 1. Ordu Komutanı Org. Çetin Doğan'ın da imzası bulunmaktadır. Org. Çetin Doğan, EMASYA Protokolünde olduğu gibi BÇG'de de etkin olarak rol üstlenmiştir. EMASYA Protokolü genel olarak; ihtiyaç duyulduğunda valiliklerin askeri birliklerden yardım isteyebilmesini sağlamak amacıyla İller Kanunu'na dayanarak hazırlanmış bir protokoldür. Bu amaçla kullanılması için TSK'da özel birlikler oluşturulmuş ve o askeri birliklerin nasıl hareket edeceği ile ilgili olarak planlar yapılmıştır (Arikan, 2010, s.113). Özellikle protokol dönemin ihtiyaçlarına göre oluşturulmakta ve gizli tutulmaktadır. Protokol iki gerekçeye dayandırılıyordu. İlki İslami kesime duyulan güvensizlik karşısında örgütlenilmesi, ikincisi ise Güneydoğu'da olağanüstü hal rejiminin adım adım kaldırılmasının ardından bölgede güvenlik kuvvetlerinin yeniden örgütlenme ihtiyaçlarıdır. Bu açıdan hem belli toplumsal kesimleri tehlikeli ilan eden hem de terörle mücadele alanlarındaki hâkimiyetini sivil alana bırakmak istemeyen bir stratejinin ürünüdür EMASYA Protokolü (Özer, 2011, s.77).

EMASYA Protokolü'nün amacı şöyle açıklanmaktadır: *“Bu protokolün amacı, bir veya birden fazla ilde çıkan veya çıkabilecek olaylarla ilgili olarak valilerin isteği üzerine askeri birlik tahsis edilmesi durumunda, güvenliğin, asayiş ve kamu düzeninin sağlanması ve terörle mücadelede, askeri birlikler ile kolluk kuvvetleri arasında; Kuvvet kullanılması, kuvvet kaydırılması, emir komuta ilişkileri, işbirliği ve koordinasyon ve gerekli görülen diğer hususları, belirlemek, uygulanacak yöntem ve alınacak tedbirleri ortaya koymaktır”* (Arikan, 2010, s.114).

EMASYA Protokolü'nün amacı yukarıda belirtilmekle beraber protokol nasıl uygulanıp ve hangi adımlar takip edilerek icra alanına koyulmaktadır. Bu adımlar genel olarak şu şekildedir:

1. *Yardım talep edilmesinden önceki aşamalara ilişkin olarak sivil ve askeri birimler ortak görev ve tatbikat yapacaklardır.*
2. *Mülki idare amirleri kuvvet talebinde bulunmadan önce EMASYA Bölge ve Tali Bölge Komutanlıkları'na kademeli hazırlık yapmak üzere bilgi vermek zorundadır. Bu bilginin mahiyeti, bilgi akış süreci ve kurumları tam olarak belli değildir.*
3. *Vali yardım istemediği önce durumu İl Güvenlik Koordinasyon Komisyonu'na sunacaktır*
4. *Vali başka bir ildeki askeri birlikten yardım isteyecekse bunu EMASYA Tali Bölge Komutanı vasıtasıyla yapacaktır.*
5. *EMASYA komutanlıkları mülki amirlerin talebi olmadan olaylara müdahale edebilecektir.*
6. *Vali tarafından görevlendirilip görevlendirilmediklerine bakılmaksızın bütün kolluk güçleri yardıma gelen askeri birlik komutanının emrine girecektir.*
7. *Mülki amirlerden yardım talebi geldiği anda jandarma ve polis EMASYA komutanlıkları nezdinde oluşturulan Asayiş Harekât Merkezi'nde irtibat personeli bulunduracaktır (Özer, 2011, s.77-78).*

EMASYA birliklerinin toplumu harekete geçirebileceği endişesi ile bir istihbari faaliyeti muhtemel ise bu istihbari bir bakıştır ve istihbarat bakışı da tehlike fikri üstüne oturmaktadır. Bu ise belli açılardan tehlikenin varlığını işaret etmektedir (Özgan, 2008, s.89). EMASYA protokolü 4 Şubat 2010 tarihi itibarıyla yürürlükten kaldırılmış olmakla beraber 28 Şubat süreci içerisinde bazı olaylara temel teşkil ettiği bilinmektedir. Özellikle medya organlarının EMASYA Protokolü hakkında ki düşünceleri farklı olmakla beraber, protokolün işleyiş şekli ve düzeni net olarak ortadadır.

4.7.3. Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi (MGSB)

MGSB, (Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi) gerek Anayasa'nın 118'nci maddesi, gerekse 2945 sayılı Yasa'nın 2'nci maddesi, "*Milli Güvenlik*" kavramını tanımlarken, bu konu ile ilgili görevleri de MGK'ya vermektedir. 2945 Sayılı MGK Yasası'nın "*Milli Güvenlik Siyaseti*" ile ilgili olan açıklaması aynen şu şekildedir:

"Devletin Milli Güvenlik Siyaseti; milli güvenliğin sağlanması ve milli hedeflere ulaşılması amacı ile Milli Güvenlik Kurulu'nun belirlediği görüşler dâhilinde, Bakanlar Kurulu tarafından tespit edilen iç ve dış ve savunma hareket tarzlarına ait esasları kapsayan siyaseti (politikayı) ifade eder." (Bölügiray, 1999, s.54).

MGSB'i, 5 yılda bir hazırlanmaktadır. İlk belge MGSB 1963 tarihinde, son belge ise 1992 tarihinde yazılmıştır. 1997 yılında yenisinin hazırlanmasına sıra gelmiş fakat bunun hazırlanması Refah-Yol Hükümeti'nden sonraki, Anadol-D Hükümeti'ne nasip olmuştur (Kazan, 2013, s.212).

MGSB Türk Devleti'nin en önemli gizli belgelerinden birdir (Özer, 2011, s.75). MGSB 5 yılda bir iç ve dış tehditlere yönelik olarak yenilenmekte ve değiştirilmektedir. Bununla beraber ani gelişen olaylar karşısında ve ülkeyi bölmeye veya sarsmaya yönelik tehditler karşısında belge yeniden güncellenip değişiklikler yapılmaktadır. Fakat MGSB'nin temelini oluşturan ve en büyük tehlike olarak varsayılan irtica tehdidi tehlikesi Refah-Yol Hükümeti döneminde ortaya çıkmakla beraber özellikle bu belge RP'nin eylemlerine ve faaliyetlerine karşı oluşturulmuştur. O dönem Ekim 1997'de oluşturulan MGSB'nin en önemli tehdit unsuru olarak terör ve irticai faaliyetler gösterilmekteydi. Ayrıca medya kuruluşları bu belgeyi "*Gizli Kitap*" veya "*Kırmızı Kitap*" olarak nitelemiş, bu konuyla ilgili olarak, seçimler sonucu iktidara gelen Başbakan'a bu belgenin okutulduğu ve Başbakan'ın bu belgeyi dikkate alması gerektiğine dair temkinde bulunulduğundan bahsedilmekteydi (Özer, 2011, s.76). 28 Şubat süreci sonrasında, Refah-Yol Hükümeti'nin iktidardan uzaklaştırılması ile birlikte, MGK'nın 31 Ekim 1997 tarihli toplantısında kabul edilen MGSB'nin 1. Maddesinde "*Bölücü ve irticai faaliyetler eşit ve birinci derecede önceliklidir*" şeklinde ki ifade yer almıştır. Bu ifade aynı zamanda "*Siyasal İslam, Türkiye için tehdit*

unsuru olmaya devam etmektedir” şeklinde yorumlanmış ve o döneme göre uyarlanmıştır.

28 Şubat sürecinden geriye kalan en önemli belgelerden biri MGSB olmuştur. MGSB’ye neden ihtiyaç duyuldu sorusuna: *“Devlet faaliyetlerinin yürütülmesinde devamlılık esas olduğu için MGSB’ye ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle, devlet faaliyetlerinin planlı ve belirlenmiş esaslara göre yürütülmesi, hükümetlerin temel sorumluluklarındandır. Bu temel sorumluluklardan birisi de, milli güvenliğin sağlanması ve bu kapsamda milli güvenlik siyasetinin tayin ve tespitidir. MGSB bu amaçla hazırlanmaktadır”* (Arikan, 2010, s.116) şeklinde cevap verilmiştir.

Ahmet İnsel’e göre *“Silahlı Kuvvetler Partisi”* olarak tanımladığı yapılanmanın Türkiye’nin öncelikli tehdit unsuru olarak irticayı ve bölücülüğü gördüğünü, siyasi programı olarak değerlendirdiği MGSB’ye ise hiçbir yasa, genelge ve yönetmeliğin aykırılık taşıyamayacağını, kamu kuruluşlarının da belirlenen çerçeve dışında hareket edemeyeceğini ifade etmiştir (İnsel, 2001, s.11-12).

Nabi Yağcı ise *“MGSB’yi hiçbir yasal kurumun karar ve incelemesine tâbi olmayan, içeriği, değil halk, TBMM tarafından da bilinmeyen bir belge olarak tanımlamıştır”*(1Mart 2010) Taraf, s.10.

MGSB’nin esasları, Necmettin Erbakan’ın Başbakanlığı döneminde saptanmıştır. Anadol-D Hükümeti döneminde belge MGK’da tartışılmış ve hükümete sunulmuştur. Bakanlar Kurulu belgeyi görüşüp onayladıktan sonra belge bir hükümet kararnamesi olarak resmi gazetede yayınlanmış ve yürürlüğe konulmuştur (Bölügiray, 1999, s.55). İlk kez bu belgeyi kamuoyuna açıklayan dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz’ın yapılacak uluslararası bir sözleşmenin bile bu belgeyle çelişemeyeceğini, çelişirse MGSB’nin geçerli olacağını ifade etmiştir (Arikan, 2010, s.117).

MGK toplantısında kabul edilen yeni MGSB ile birlikte, irtica tartışmasının tekrardan Türkiye’nin gündemine gelmiş olması ile beraber 28 Şubat sonrasındaki süreçte, kritik bir dönem geride bırakılmıştır. MGK Toplantısı’nda alınan en önemli karar, irtica tehlikesini Türkiye’ye dönük bir numaralı tehdit olarak tanımlayan yeni MGSB’nin kabul edilmesi olmuştur (Özgan, 2008, s.89). Bu belgeler, Türkiye’nin güvenliği ile ilgili irtica tehdidi algılarını gündeme getiren, bu tehlikeleri önem

derecelerine göre sıralayan ve bu tehditler karşısında ne gibi önlemler alınması gerektiğine dair ana ilkeleri ve hususları belirten önemli metinlerdir. Bu önemli metinler devletin ve ülkenin geleceği için önem arz etmekle beraber ülkenin geleceğine yön tayin eden belgeler olarak nitelendirmek mümkündür. Bu belgelerin önemi devlet politikalarını ve siyaseti şekillendirmekle beraber sadece o dönemin hükümetlerini değil sonra ki hükümetler içinde bağlayıcı unsurlar taşımaktadır.

Söz konusu olan MGSB, Refah-Yol Hükümeti döneminde başlayan bir sürecin uzantısı niteliğindedir. Çünkü Genelkurmay Başkanlığı ilk olarak 17 Ocak tarihinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e verdiği bir brifingde, iç tehdidin ve bu çerçevede irticanın dış tehdidin önüne geçtiğini vurgulamıştır. Bu brifingin ardından 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında irtica ile mücadeleye ilişkin 18 maddelik karar dizisi çıkmıştır. Genelkurmay Başkanlığı, sonrasında 29 Nisan tarihinde basın için düzenlediği özel brifingde aynı tespiti bu kez kamuoyuna duyurmuştur (Özgan, 2008, s.90). Oysaki 28 Şubat öncesi 1992 yılında hazırlanan MGSB'nin birinci önceliği dış tehdit olarak Sovyetler Birliği ve iç tehdit ise bölücülük ve terör olarak ifade edilmiş olmakla beraber, 28 Şubat sonrasında ise iç tehdit unsuru olarak irtica ve şeriat tehlikesi olmuştur.

4.7.4. Toplumsal Örgütlerin Siyasi Tavrıları

Refah-Yol Hükümeti dönemi içerisinde bir yanda tarikat tartışmaları ile gündeme gelen Acz-Mendi lideri Müslüm Gündüz, imam nikâhlı eşi Fadime Şahin ve Ali Kalkancı ilişkileri gündeme damgasını vurmuş olması ile birlikte diğer yanda uzun süre kamuoyunun gündeminde yer edinen Susurluk Olayı ile başlayan devlet-mafya ilişkileri hakkındaki başlayan süreç ile kamuoyunda başlayan huzursuzluk ortamı ve uzun süreli tartışmaların içine girilmiş olması gerek kamuoyun da gerekse siyaset yaşamında uzun süreli bir gerginlik yaratmıştır. Sivil-asker ilişkilerinde de tansiyon yükselmiş, yaşanan bu olumsuz gelişmeler sonucunda da toplumsal kesimlerde huzursuzluk ortamı daha da artmıştır.

TSK'nın irtica tehdidi ile ilgili sürekli olarak uyarılarda bulunması, basın ve medya organlarının bu konu ile ilgili olarak kamuoyunda bir algı oluşturulması ve bununla beraber irtica tehlikesi ve laik, demokratik düzenden yana toplantılar,

konferanslar, paneller ve gösteriler adeta birbirlerini izliyordu (Bölügiray, 2000, s.248). Bu toplumsal hareketlerle beraber insanlar hemen hemen her yerde “Türkiye Laiktir Laik Kalacak” şeklinde sloganlar atıyor ve protesto gösterilerinde bulunuyorlardı. Bu dönemde birçok sivil toplum kuruluşu ve sendikada ordudan irtica ile ilgili olarak brifingler almaktaydı. Bazı sivil toplum kuruluşları ve sendikalar RP’nin iktidarına karşı olumsuz eleştirilerde bulunmaktaydı. Bu sendikalar ve sivil toplum kuruluşları bazı eylemler gerçekleştirerek, RP’nin politikalarını eleştirmekte ve RP’nin ülkeyi kaosa sürüklediğini ifade etmekteydiler (Özer, 2011, s.93).

Sivil toplum örgütlerinin, MHP dışında muhalefet partilerinin ve TÜRK-İŞ’in önderliğinde ki sendikaların katıldığı “*Türkiye’ye Sahip Çık, Demokratikleşme İçin Mücadele Et*” sloganıyla düzenlenen mitingde ve yapılan yürüyüşlerle beraber hükümet aleyhinde sloganlar atılmaktaydı. TÜRK-İŞ Başkanı Bayram Meral yaptığı konuşmada; “*Bu ülkede doğulu batılı kardeş gibi yaşamak zorundayız. Türkiye’nin bir taşını bile kimse oynatamaz. Mollalar laik sistemi asla değiştiremez. Bu çağdaş ülkenin güvencesi bizleriz*” (Akpınar, 2006, s.146) diye şeklinde ki konuşması sivil toplum örgütlerinin yaşanan olaylar karşısında ki tavırlarını göstermekteydi. Böylece hükümete karşı başlatılan bu siyasi mücadeleye sivil unsurlarda eklenmişti. Özellikle bu gösteriler ile beraber başlayan sürece aydınlar, üniversiteler, medya organları ve birçok sol düşünceli grupların da destek vermesi ile başlayan bu sürece laik-sivil kesimin de katılması asker açısından olumlu sonuçlar doğurmuş ve askerinin işini kolaylaştırmıştır.

Mustafa Başoğlu’na göre “*Siviller ve sivil toplum kuruluşları yeteri kadar demokratik olmadıktan sonra bir ülkede demokrasinin gelişmesi ve kalıcı olması imkânsızdır*”. 28 Şubat sürecine Türkiye’nin en büyük sivil toplum kuruluşları ve sendikaları (TÜRK-İŞ, DİSK, TİSK, TOBB ve TESK) destek vermiştir. O dönen TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral, TİSK Genel Başkanı Refik Baydur ve DİSK Başkanı Rıdvan Budak; “*28 Şubat ile demokrasinin kurtarıldığını ileri sürmüşlerdir. Demokratik bir ülkede basın ve medya organları, siyasi partiler, sivil toplum örgütleri ve üniversiteler, demokrasi dışı müdahaleleri destekler veyahut görmezden gelip, pasif destek gösterirlerse o ülkede gerçek demokrasi hiçbir zaman var olamaz*” (Başoğlu, 2007, s.118) şeklindeki açıklamaları 28 Şubat dönemi içerisindeki sivil toplum kuruluşlarının laik, demokratik Cumhuriyet’ten yana olan tavırlarını ortaya koymaları açısından oldukça önemlidir.

Sivil toplum kuruluşları ve sendikalar 28 Şubat sürecinde yapılan, müdahaleye ya açık bir şekilde demeçleriyle destek vermişlerdir veya bu süreçteki olaylara sesiz kalarak pasif destekte bulunmuşlardır. Tabii o dönem RP'ne yakın bazı sivil toplum kuruluşları güçleri yettiğinde bu post modern darbeyi ve bu darbenin etkilerini eleştirmişlerdir. Sivil toplum kuruluşlarının ve sendikaların bu tutumu ve o dönem demokratik olmayan müdahalelere desteği, bu kuruluşların özüne aykırı bir tablo çizmektedir (Özer, 2011, s.93).

Refah-Yol Hükümeti döneminde etkin olan, demokratik toplum örgütlerinin kitlesel ve örgütsel tepki ve gösterileri (Bölügiray, 2000, s.250) ile beraber sivil toplum kuruluşları ve sendikaların tutumları genel olarak bu şekilde olmakla beraber özellikle o dönemin basın ve medya organları 28 Şubat sürecinde yangına körükle giden bir yapıdaydı. Medya, TSK başta olmak üzere birçok kuruluşu Refah-Yol iktidarına karşı kışkırttığı ileri sürülmektedir. Medyanın objektif habercilikle darbe teşvikçiliği arasındaki çizginin açık bir şekilde farkında olmadığı da aşikârdır. Medya o dönem askeri baskıya karşı sert ve tutarlı bir tutum sergileseydi, ülke demokrasiden ödün vermeyebilirdi (Bayramoğlu, 200, s.126). Fakat o dönem medyasının bu sürece alkış tutması ve hızlanması için elinden geleni yapması, Türkiye'nin demokrasi adına onlarca yıl geriye gitmesine neden olmuştur. Medya burada çatışmanın tarafı olmuş ve bu çatışmadan kendine pay çıkarmıştır (Özer, 2011, s.94).

4.7.5. İrtica Brifingleri

İrtica brifingleri TSK'nın ülkenin önemli kurumlarına ve kişilerine verdiği, irticaya karşı bu kesimleri harekete geçirmeyi amaçlayan bir toplantılar silsilesidir (Özer, 2011, s.91). İrticai toplantılara ilk olarak dönemin Cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel'le başlanmıştır. Genelkurmay Başkanı Org. İsmail Hakkı Karadayı, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'i irtica tehdidi konusunda ki brifingler için Genelkurmay Başkanlığı'na davet etmiştir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 18 Ocak günü sesiz bir şekilde Genelkurmay Başkanlığı'na gitmiş ve burada yaklaşık olarak 2 saat kalmıştır. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel brifinge çağırıldığında Milli Savunma Bakanı Turan Tayan dâhil hiçbir iktidar parti üyesi bu brifinge çağırılmamıştır. Bir nevi iktidarın bu olaydan haberdar olması istenmemektedir. O dönem basın ve medyaya bu brifingde Kuzey Irak, Kıbrıs ve TSK'nın ihtiyaçlarının ele alındığı dile getirilmiştir

(Özer, 2011, s.91). Ancak bu brifinglerden sonra ülkeyi adeta irticai brifingler sarmalı sarmış olmakla beraber Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile yapılan görüşmenin de Kuzey Irak, Kıbrıs ve TSK'nın ihtiyaçlarının ele alınmadığının ortaya çıkması ile anlaşılmıştır.

İrtica tehdidi Genelkurmay Başkanlığı tarafından bir numaralı iç tehdit unsuru olarak görülmüş ve ilk başta koalisyon ortakları olan RP ve DYP Milletvekillerine yönelik olarak süren psikolojik baskılar daha sonraki evrede medya ve özellikle yargıya yöneliktir (Tayyar, 2009, s.95).

28 Şubat Kararları ve sonraki toplantılarda askeri üyelerinin söylediklerinin, Refah-Yol Hükümeti üyeleri tarafından savsaklandığı ve kamuoyuna yansıtılmadığı için irtica konusunda; medyaya, yargıya, sivil toplum örgütlerine, işçi temsilcilerine, meslek odalarına, hâkim ve savcılara, iş adamlarına, üniversitelere Genelkurmay Başkanlığı tarafından çeşitli brifingler veriliyordu. Bu brifingler ile istenen amaç;

1. *Kamuoyunu irtica tehlikesi karşısında uyararak, aydınlatarak ve bilgilendirerek irtica ile savaşıma halkın da katkısının ve kamuoyu baskısının sağlanması.*
2. *Aynı amaçla medyanın irtica ile savaşıma destek vermesi, öncelikler saptaması*
3. *İrtica ile savaşımdan sorumlu olan ve yıllardır yetkilerini kullanmayıp olaylara seyirci kalan kamu görevlilerine ve yetkililere görevlerini anımsatarak onları harekete geçirmek,*
4. *Bilgi noksanlığı nedeni ile harekete geçememiş olan kamu görevlilerine ve yetkililere gerekli bilgileri aktarmak (Bölügiray, 2000, s.236-237).*

Bununla beraber irticanın Türkiye'nin bir numaralı iç tehdidi haline geldiğinin saptamasının ardından ilk brifing “*Siyasal İslam'ın Yayılması*” adı altında medyada verilmiştir. İkinci önemli adım, aynı brifingin Başbakan Erbakan'a da verildiği 26 Mayıs tarihli YAŞ toplantısı olmuştur. Bunu 10 Haziran'da önce Yüksek Yargı'ya, ertesi günü basın ve ardından iş çevrelerine verilen ve talep üzerine tekrarlanan brifingler serisi izlemiştir (Özgan, 2008,s.91). Bu irtica brifinglerini bir başka ayağı ise yargı mensuplarına yönelikti, düzenli olarak bu brifinglere çağırılan hâkim ve savcılara irtica hakkında bilgi verilmekte ve bu konu hakkında hassas olmaları istenmekteydi.

Genelkurmay Başkanlığı hâkim ve savcılarını brifinglere çağırırken dönemin Adalet Bakanı Şevket Kazan ise bu toplantılara katılacak kişiler hakkında soruşturmalar açılacağını belirtmekteydi. Orduya yakın duran bazı hâkim ve savcılar Şevket Kazan'ın bu hamlesine sert tepki göstermişlerdir. Fakat daha sonra Şevket Kazan'ın bu açıklamalarının sonucu olarak hiç kimse hakkında soruşturma açılmamış veya idari yaptırıma gidilmemiştir (Tayyar, 2009, s.96).

Genel olarak bu brifingler *“Türkiye’de İslam’ın siyasi yönden yayılması Milli Görüşçüler tarafından yapılmaktadır,” “Nüfusun yüzde 85’ini oluşturan eğitimsiz kitle kolaylıkla kandırılmakta ve sömürülmektedir,” “Halkın dini duyguları, gelenek ve görenekleri sömürülmektedir,” “İrtica, ancak kısa ve uzun vadeli çözüm tarzları içeren devlet politikaları ile önlenemez,” “Bölücü ve irticai terör odakları, Türkiye Cumhuriyeti’ni yıkmak için işbirliği ve dayanışma içerisindedir,” “Bazı tarikat ve cemaatlerin yurt dışında açtıkları okullar Milli Eğitim Bakanlığı tarafından denetlenmemektedir. Bunların amacı, ileride kurulacak olan din devletine destek sağlayacak sempatanlar yetiştirmektir”* (Bölügiray, 2000, s.237-239) vb. gibi brifingler verilmiştir.

Gerçek koşulları okumak konusunda sıkıntı çeken ve tam anlamıyla başarı gösteremeyen Refah-Yol Hükümeti lideri Necmettin Erbakan, ilk gün atması gereken adımları geç attığı için siyasi arenada sıkıntılı bir dönem yaşamış ve takip etmiş olduğu politikalarıyla bir anlamda askerinin siyasallaşmasını sağlamıştır (Bayramoğlu, 2007, s.256). Siyasi İslami kadrolaşma ve irtica konusunda ordunun dolaylı uyarılarını daima kulak arkası eden ve *“Bunlar sun’i gündem. Ordu böyle bir şey söylemiyor”* şeklinde göz ardı eden Refahlı yöneticilere, bu brifingle, bu kez açıkça ordunun düşünceleri yansıtılıyordu. Hem de açıkça adı söylenmese de tanımlamalardan irtica tehdidinin bizzat iktidardaki RP’nin olduğu anlaşılıyordu. Öyle ki *“Bu Kez İşi Silahsız Kuvvetler Çözsün”* diyen ordu, Cumhuriyet’i korumak ve kollamak uğruna gerektiğinde silah kullanabileceğini anımsatmaktan bile çekinmiyordu (Bölügiray, 2000, s.244).

Brifinglerin ortaya koydukları, TSK’nin, MASK’da (Milli Askeri Stratejik Konsept) yaptığı değişikliklerle ülkeye yönelik tehdit değerlendirmesinde birinci sırayı ilk kez iç tehdide vermesi ve buna göre yeniden yapılanması, iç tehditten özellikle irticai hareketlerin kastedilmesi, ancak irticai akımların neler olduğuna dair açık bir tanımın

olmaması, bu strateji değişikliği ve onu takip eden ordu içindeki düzenlemelerin varlığını kamuoyu, basın ve özellikle sorumlu siyasi aktörlerin sonradan öğrenmesidir (Özgan, 2008, s.91).

Genelkurmay Başkanlığı'ndan medyaya verilen 2. Brifingde ise, ülkede yaşanan krizin renginin değiştiği yeni bir aşamanın başladığı kanaati yaygındır. Ali Bayramoğlu'nun da belirttiği üzere, bu brifingde Silahlı Kuvvetleri'n İç Hizmet Yasası'nın 85/1 maddesi uyarınca, Cumhuriyet'i içte ve dışta koruma ve kollama görevi çerçevesinde silaha başvurabileceğini açıklaması, süreç içerisindeki aktörlerin birisinin imkânlarını ve kararlılığını ortaya koymaktadır (Bayramoğlu, 2007, s.269).

28 Şubat sürecinde Genelkurmay Başkanlığı tarafından sivil toplum örgütlerine, medyaya, öğretim üyelerine, yargı mensuplarına verilen brifinglerin hangi amaçla verildiğini ve taşıdıkları felsefeyi anlayabilmek için söz konusu brifinglerin, *“Hükümetin demokratik yolla sona ermesi için kullandıkları yöntemlerden biri”* olarak niteleyen Dz. Kuv. Kom. Ora. Güven Erkaya'nın söylediklerinin ne kadar önemli olduğu görülecekti:

“Brifinglerle kamuoyunu bilinçlendiriyoruz. Tabii çalışmalarımızın çoğu milletvekillerini ikna etmeye yöneliktir. Rejimin içine düştüğü tehlikeyi öncelikle onların görmesi gerekir... Biz bu yola çıkarken Genelkurmayda toplandık. Muhtemel olumsuzluklara karşı köklü, alternatif planlar hazırlamaya koyulduk. Her olumsuzluğun bir karşı koyma tedbirini aldık. Planlar cebimizde. Ama meselenin demokratik yollardan çözülmesini istiyoruz ve bekliyoruz. Parlamento üyelerinin meseleyi siyaseten halletmeleri için bekledik. Verdiğimiz mesajları almadılar veya almak istemediler. Şimdi ikinci maddeyi uyguluyoruz. Sivil kesimde kamuoyu oluşturuyoruz” (Komisyon, 2012, s.311) şeklinde açıklamalar yapmıştır.

4.7.6. Parti İstifaları ve Yaşanan Diğer Gelişmeler

Refah-Yol Hükümeti'nin iktidarı uzun süreli olmamış ve 28 Şubat 1997 tarihi MGK Toplantısından sonra iktidar adeta çatırdamaya başlamıştı. 28 Şubat 1997 MGK Kararları, Refah-Yol Hükümeti'ni derinden sarsmıştır. Tarihi MGK Kararları hükümeti etkisi altına almış etki alanını kısıtlamış ve hükümetin icra alanını hemen hemen sona erdirmişti. Ancak bütün bu gelişmeler karşısında yine de Refah-Yol Hükümeti

iktidardaydı bunun için Refah-Yol Hükümeti'ni devirerek askerinin ve bazı güç odaklarının istekleri doğrultusunda bir hükümet kurulmak isteniyordu (Özer, 2011, s.94).

Sonuçta yaşanan bu sürecin sonu da genel olarak şu şekilde gerçekleşti; ANAP lideri Mesut Yılmaz birçok koalisyon milletvekilini kendi partisine katmak istiyordu. Böylece Refah-Yol Hükümeti koalisyonunun milletvekilleri hem ordu hem de bazı çevrelerce açık bir şekilde sıkıştırılarak, hükümetten ve partilerinden kopartılmak isteniyordu. Aynı şekilde RP'de muhalefet partilerinden, milletvekili transfer ederek iktidarını sürdürmek istiyordu. RP'nin ilk girişimi ANAP'lı Siirt Milletvekili Nizamettin Sevgili ile oldu. Başbakan Erbakan, Nizamettin Sevgili'nin transferi için yoğun çaba sarf etti fakat Nizamettin Sevgili ile bir ön anlaşma imzalanmasına rağmen ANAP yönetimi bunu engelledi. ANAP ise ilk girişiminde başarılı oldu ve Bingöl Milletvekili Mahmut Sönmez ANAP'a transfer oldu (Aksoy, 2000, s.220).

Ancak asıl dağılma ve partiden istifalar ise koalisyonun diğer ortağı olan DYP'de gerçekleşmekteydi. DYP'de ki bu istifalar ve ortaya çıkan çatlak sesler Refah-Yol Hükümeti'nin adeta sonunu hazırlamaktaydı. O zaman zarfında koalisyon ortağı DYP dağılma sürecine girmeseydi, iktidar yoluna devam edecekti ve Başbakan Erbakan istifa etmeyecekti (Çelik, 2003, s.151).

DYP'de bazı milletvekilleri Refah-Yol iktidarının artık sona erdiğinin ve bu işin daha fazla uzatılmaması gerektiğinin altını çizmekteydiler. DYP'li Mehmet Gölhan bu fikirde olanlardan biriydi (Özer, 2011, s.94-95). Mehmet Gölhan bir konuşmasında ise:

“Bu hükümet ömrünü tamamladı. Artık gitmez... Sayın Erbakan'ın yerine bizim genel başkanımız geçse bile bir şey fark etmez... Yine uzun boylu gitmez” (Donat, 1999, s.521).

Yaşanan bu olaylar artık Refah-Yol Hükümeti'nin mutlaka iktidardan uzaklaşması gerektiği görüşünde idi. Bu uzaklaşma ya gensoruyla ya da seçim yoluyla olacaktı. DYP yapılan gensoruda 15 fire vermişti ve bu firelerin de daha ilerleyen zamanlarda artacağına kesin gözüyle bakılmaktaydı. Refah-Yol Hükümeti artık köşeye sıkışmış olmakla beraber yolun sonu gözükmekteydi.

RP kendi üzerinde oluşan bu baskıyı azaltmak için partinin sivri dilli iki milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan ile Şevket Kazan istifa etmişti (Özer, 2011, s.96). Yavuz Donat'a göre bu istifaların izahı "*Bugün Git Yarın Gel*" şeklindeydi ve bir anlamı yoktu. Daha çok koalisyon ortağı DYP'deki itirazları ve hoşnutsuzlukları engellemek amaçlıydı. Bu istifalar pek işe yaramamıştı yani Refah-Yol Hükümeti üzerindeki baskıları azaltmamıştır (Donat,1999, s.551).

28 Şubat sürecinde, partilerin tabanları başta olmak üzere, basın, medya, sivil toplum örgütleri ve partisiz halkın büyük bir kısmı geçmişteki yaşanan olaylar sonrasında ki ortaya çıkan sağ-sol grupları gibi değil de laik, demokratik ve Türkiye Cumhuriyeti'ni düzeninden yana olanlar ve şeriat devletinden yana olanlar şeklinde ayrılıyordu. TSK ise bu bölünmede, irticanın karşısında ve laik, demokratik, Türkiye Cumhuriyeti'nden yana olanların yanında yer alıyordu. Bu tavrı ile Anayasa'nın ve yasalarında yanında yer aldığını gösteriyordu.

TSK'nın irtica karşısında almış olduğu bu kararlı tutumu, Refah-Yol Hükümeti'nin ise 28 Şubat Kararları'nı uygulamamakta ve irtica hareketlerine destek olmayı sürdürmekte direnmesi bu dönemdeki yaşanan gerginliğin ve bunalımların yaşanmasının temelini oluşturmaktadır (Bölügiray, 2000, s.345).

Bütün bu yaşanan gelişmeler sonucunda artık siyaset yaşamı içerisinde çıkılmaz bir hal almış olmakla beraber parti istifaları da yaşanan bu sürecin en önemli kısmını oluşturmaktadır. Bu gelişmeler sonucunda Refah-Yol Hükümeti'nin iktidarda tutunamayacağı anlaşılması üzerine DYP'li bazı milletvekilleri kimileri kendi kararları doğrultusunda kimileri ise gelen telkinler neticesinde partilerinden ayrılmaya başlamışlardı. Bu ayrılmalara 2 büyük bakanında katılması ile istifa depremi iyice büyümüştü (Birand-Yıldız, 2012, s.235).

25 Nisan tarihinde Sanayi Bakanı Yalım Erez istifa etmiş ve bu istifayı Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna'nın istifası izlemiştir. Yıldırım Aktuna'nın Bakanlıktan istifa ettikten sonra ki Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile olan görüşmesinde Süleyman Demirel; "*Sen siyasi background'una altın harflerle bir şey yazdırdın*" dedi. Türkiye'nin rejimini koruma adına (Birand-Yıldız, 2012, s.235).

Sağlık ve Sanayi Bakanları'nın bu istifaları gerek siyaset yaşamında gerekse kamuoyunda büyük bir deprem yaratmış ve bu gelişmelerin akabinde 12 DYP'li muhalif hükümeti devirmeye ve muhalefetin gensorusunu desteklemeye karar vermişlerdir. Ancak gensoru 20 Mayıs 1997 tarihinde 265 evet oyuna karşılık 271 hayır oyuyla reddedilmiştir Yalım Erez'in hesabı doğru olmasına karşın yeminlilerinin 7'si son anda vazgeçerek kendisini yalnız bırakmıştır. DYP, Yalım Erez'i 2 Haziran tarihinde parti üyeliğinden ihraç etmiştir (Özgan, 2008, s.92).

DYP'nin istifalar tutumu içerisine girmesindeki en önemli etken “İstifa edip hükümeti düşüremezsek asker darbe yapacak” kuşkusuydu bilakis. Bu kuşkuyu bizatihi-i Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'de paylaşıyordu (Birand-Yıldız, 2012, s.236). Bu gelişmelerle beraber 17 Mayıs tarihinde Işıl Saygın Bakanlık görevini bırakmış idi. Hükümetteki bu istifalar depremi devam ederken asıl büyük olay ise 20 Mayıs oylamasının ertesi günü, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş'ın, laiklik karşıtlığının odağı haline geldiği için RP'ne kapatma davası açmış olması idi. Artık yaşanan bu gelişmeler sonucunda silahsız kuvvetler cephesinin en büyük örgütleri, TOBB, TÜRK-İŞ, TİSK, TESK ve DİSK bir bildiriyle hükümeti istifaya çağırılmışlardır. RP aleyhine açılan kapatma davası ve kitlesel tepkiler ise iktidar saflarında ki istifaları daha da hızlandırmıştır (Özgan, 2008, s.93).

Refah-Yol Hükümeti 1997 Haziran ayında adeta bir yol ayrımına gelmişti. Askerler irtica brifingleri vermeye devam ediyor, gazeteler “*Gerekirse silahla*” diye manşetler atıyorlardı. Bu olaylar karşısında DYP'li milletvekilleri darbe olacağı endişesinden dolayı birer birer istifa ediyorlardı. RP ve lideri Erbakan adeta köşeye sıkışmıştı. Refah-Yol Hükümeti'nin DYP'de ki bu istifa depremine daha fazla dayanamayacağı açıktı. İktidar mecliste çoğunluğu kaybetmek üzere idi. Necmettin Erbakan, Tansu Çiller'in ve yaşanan bu istifalar karşısında daha fazla dayanamamış ve istifa etmeye karar vermişti. Ancak Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in, Mesut Yılmaz'ı Hükümeti kurmakla görevlendireceğinden ise kuşku duymakta idi. Ankara kulisleri başta olmak üzere, medya ve kamuoyu Başbakan Erbakan'ın istifası dâhilinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in hükümeti kurma görevini Tansu Çiller'e değil de Mesut Yılmaz'a verileceği tartışmaları ve dedikoduları gündeme gelmiş idi. Başbakan Erbakan'ın istifasını Cumhurbaşkanıya sunduğu gün, Tansu Çiller'de BBP lideri Muhsin Yazıcıoğlu ile basın toplantısı düzenlemiş ve yeni kurulacak hükümetin Tansu

Çiller'in Başbakanlığında kurulması konusunda anlaşmalarını söylemiştir (Birand-Yıldız, 2012, s.241). Koalisyon süreci içerisinde BBP'ne iki bakanlık verilecek idi. 29 Mayıs'ta askerler Türk Yunan ilişkileri ve PKK terörizmi konulu ilk brifinglerini vermişlerdir. 12 Haziran'da Ertuğrul Yalçınbayır RP'den, DYP'li Bahattin Yücel ise Turizm Bakanlığı'ndan istifa etmişlerdir (Özgan, 2008, s.93).

Yaşanan bu olaylar ülkede ki siyasi tansiyonu yükseltmekle beraber gergin bir siyasi atmosferi de beraberinde getiriyordu. Yine DYP istifaları devam etmiş, Mesut Yılmaz hükümeti kurmak için liderlerle görüşmelerini sürdürürken Tansu Çiller ise Cumhurbaşkanı'nı "*Çankaya darbesi*" yapmakla suçluyordu (Birand-Yıldız, 2012, s.244). Bütün bu yaşanan olumsuz olaylar ile beraber Mayıs ayı sonunda muhalefetin vermiş olduğu gensoru başarısızlıkla sonuçlanmış ve tekrardan darbe söylemleri gündeme gelmiştir. DYP'nin darbe karşısında ki en büyük ve en önemli hazırlığı ise Emniyet İstihbaratı içinde girişilen organizasyonla TSK'nın hareketlerini gözlemlemeye almaktır. Bütün bu darbe söylemleri karşısında Başbakan Erbakan ise, yakın çevresi ile yapmış olduğu görüşmeler neticesinde askeri bir darbe ya da müdahaleye ihtimal vermemektedir.

Parti istifaları ile gelişen olaylar sonucunda artık TSK içerisindeki huzursuzluklar iyice artmış olmakla beraber siyasi yaşama âdete bir kriz hükmeder olmuştur. Asker ve siyasetçi gerilimi en üst seviyeye çıkmış olmakla beraber Erzurum Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Osman Özbek'in Başbakan Erbakan'a seviyesi düşük hakaretler dolu sözler sarf etmesine kadar varmıştır. Bu olay karşısında adli makamların hemen soruşturma açması gerekirken o dönem içerisinde bu olay bütün detayları ile gündemde yerini almış ve siyasi tansiyon daha da yükselmiştir.

Ali Bayramoğlu'na göre bu dönem; "*Bir generalin Başbakana büyük hakaretler edebildiği ve bu generalin Silahlı Kuvvetler tarafından desteklendiği ve bu generalin görüşlerinin TSK'nın görüşlerinin olduğunun açıklandığı bir dönemdir*"(Bayramoğlu, 2007, s.203) şeklindeki açıklaması askerin artık sivil hükümet üzerindeki baskısını açıkça göstermektedir.

Yaşanan tüm bu olumsuz gelişmelerin neticesinde dönemin güç unsuru olarak anılan silahsız kuvvetlerin, Başbakan Erbakan'ı iktidardan düşürmesi artık beklenen olaylar içerisinde yerini almış idi. Meclis operasyonları artık belirgin bir seviyeye

yükselmiş olmakla beraber artık siyaset hayatına Meclisin ve siyasetin dalgalı ve parçalı yapısı hâkim olmuştur.

4.8. 28 Şubat Sürecinde Medyanın Rolü

Telgrafın bulunması, matbaanın icat edilmesi, radyo ve televizyonun icadı dünya tarihi açısından bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. İnsanları etkileme gücünü eline alan bu yayın organları, zamanla kültür emperyalizminin de en etkili silahı haline gelmiştir. İnsanlara aşılacak istenen düşünceler artık bu yolla hem de sezdirmeden ve incelikle yapılmaya başlanmıştır (Özgan, 2008, s.93). Fikirleri, düşünceleri ve ideolojileri kabul ettirmek isteyen iç ve dış güçlerin kullanmış olduğu en etkili silah olarak basın ve medya organları kullanılmış ve hala da kullanılmaktadır. Zamanla gelişen basın ve medya kuruluşları, etki alanlarını iyice genişletmekle beraber artık her ortamda kendine yer bulabilmiş ve birer yönlendirme aracı haline gelmişlerdir. Amaçları halkı bilinçlendirmek ve haber ihtiyacını insanların yararına sunmak olan medya kuruluşları, ticari bir araç halini almış ve toplumda kendilerini güçlü sayanların tekeli altına girmiştir (Özgan, 2008, s.94).

Kuruluş amaçları halkı bilinçlendirmek olan basın ve medya organları Mehmet Altan'a göre; *“Toplumun anayasasıdır. Ancak toplum aynaya baktığı zaman başka bir şey görmektedir. Toplumun kendi kendisi ile olan ilişkisi bozulmuştur”* (Altan, 2004, s.98) şeklinde ifade etmiştir.

Gazetecilik mesleği, yapısı itibariyle toplumun haber alma/haber verme kanallarını oluşturur. İletişim kanalları sayesinde toplumun ortak bilgi havuzuna haber taşır ve bu sayede kamuoyu paylaşılan bilgi ve haber ışığında dünyadan, ülkelerden, olaylar ve insanlardan haberdar olur. Ancak bilgi alış-verişi ve haber verme biçimi önemlidir. Zira habercilikte kullanılan dil ve üslup habere konu olan kişi ve olayın algılanmasını sağlayacaktır (Komisyon, 2012, s.65).

28 Şubat süreci olarak adlandırılan 28 Şubat 1997 MGK Toplantısı ama daha öncesinde 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 Askeri darbe ve muhtıralarında da görüldüğü üzere olası bir askeri müdahale plan ve uygulamaları medya organları eliyle kamuoyunun hazırlanarak sürdürüldüğü bir sürece dönüşmüştür (Komisyon, 2012, s.65). Özellikle basın ve medyanın darbe ve muhtıralar üzerindeki

etkisi ile ilgili olarak uzun yıllar Hürriyet Gazetesi'nde başyazarlık yapmış ve CHP İstanbul Milletvekili Oktay Ekşiye göre;

“Darbelerde Türk basını, adliyesi, tüccarı, siyasetçisi farklı tavırlara girmiştir. Mesela 26 Mayıs akşamı hazırlanan gazete ile 27 Mayıs sabahı okurun eline aldığı gazete aynı değildir. Gece 03.30'da darbe olunca gazete tümüyle değiştirilmiştir” diyerek gazetelerin darbe geceleri yaşadığı değişimi ifade etmiştir.

Bununla beraber Zaman Gazetesi yazarı Hüseyin Gülerce ise medyanın 28 Şubat sürecindeki rolüyle ilgili olarak;

“1995'ten itibaren veya Refah-Yol Hükümeti kurulduktan itibaren Türkiye'de belli gazetelerin, ulusal gazetelerin manşetlerine ve yazarlarının yazularına baktığınız zaman, zaten her şey ortada yani benim bir daha bir şey söylememe gerek yok ki, bunların hepsi çok açık. “Ne yaptı?” diyorum. Mesleğimden utandığımı söylüyorum 28 Şubat'taki medyanın rolünden dolayı yani bunun hiçbir izahı yok, anlaşılır bir tarafı yok. Yani medya, patronlarıyla, gazetecileriyle durumdan vazife çıkardılar.” diyerek, medyanın 28 Şubat sürecinde üstlendiği sosyal role ilişkin tespitlerde bulunmuştur (Komisyon, 2012, s.65-66).

Türkiye'deki yönetim yapısı içinde her zaman gücünü koruyacağı düşünülen askeri bürokrasi medya şirketi sahiplerinin daha istikrarlı ilişkiler kurdukları güç odakları olmuştur. Bunda askeri yapının Türkiye'de diğer kamu kurumlarına göre kontrol edilemeyen bir ekonomik güce sahip olması ve ciddi bir ekonomik yapı oluşturması da etkili olmuştur. TSK ve onun oluşturduğu askeri bürokrasi yapısının medyayı en çok etkisi altına aldığı dönemlerden biri de 28 Şubat süreci olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında ordunun içinde bulunduğu konum, kendisini Cumhuriyet'in sahibi, koruyucusu olarak görmesini sağlamıştır. Bu nedenle, Cumhuriyet'in temel niteliklerinin tehlikede olduğunu düşündüğü zamanlarda müdahale etmeyi adeta hak olarak görmektedir. 28 Şubat sürecinde de RP'nin oluşturduğu koalisyon hükümetini benimsediği değerler içinde bir tehlike olarak görünce duruma müdahale etmeyi görev olarak değerlendirmiştir. Ancak bu kez daha önceki askeri müdahalelerde kullanılan yöntem değiştirilmiş, doğrudan silahlı müdahale yerine daha

uzun bir zamana yayılmış, psikolojik savaş tekniklerinin kullanıldığı ve etkili bir yöntemi tercih etmiştir (Arikan, 2010, s.133).

Refah-Yol Hükümeti'nin göreve başladığı ilk günlerden itibaren basın ve medyada ki haberlerin yapısı incelendiğinde, koalisyona karşı tepkisel haberlerde ciddi bir artış olduğu görülmektedir (Arikan, 2010, s.134). Hükümet'ten bir Bakan'ın görev alanında olan devlet kanalı TRT dahi bu doğrultuda yayınlar yapmıştır. TRT 1 ve TRT Int'de yayınlanan, Ertürk Yöndem'in sunduğu "Perde Arkası" programının 12.09.1996 tarihli yayınında, sunucu Ertürk Yöndem'in ağzından 12 Eylül öncesindeki Konya mitingi ve İran görüntüleri kullanılarak şu ifadelere yer verilmiştir (Karalı, 2005, s.204).

"Bugün aradan tam 16 yıl geçti. Bu 16 yıl içerisinde zaman zaman bu harekâtı kınadık. Zaman zaman övgü dolu sözler söyledik, yazılar yazdık. En acısı şu ki, bugün yine 12 Eylül 1980 öncesi kara günlere dönmek üzereyiz. Bu kısır döngü hâlâ devam ediyor. Acı ve gözyaşı devam ediyor, katliamlar, ölümler devam ediyor. Ülkemiz parçalanma tehlikesini hâlâ tam anlamıyla atlatmış değil. Hiç şüphesiz o günleri görmek ve bir daha 12 Eylül 1980 harekâtını yaşamak istemiyoruz. Dün olduğu gibi bugün de silahlı kuvvetlerimiz ülkemizde 12 Eylül 1980 ortamını istemiyor. Ancak, ülkemizin birlik ve beraberliği, demokrasi, Atatürk ilke ve inkılâpları, vatan toprakları tehlikeye girdiği an yasanın verdiği yetkiyi kullanmak zorundadır. Evet, TSK gücünü Türk milletinden, inancını Atatürk'ten alır".

1990'lı yıllarda Türkiye'de, yazılı, görsel ve işitsel medyada, basın yayım ve dağıtım alanıyla kamuoyunu etkilemesi bakımından iki ayrı medya grubunun var olduğu görülmüştür. Bunlar; Aydın Doğan'ın sahibi olduğu medya yayın organları ile Dinç Bilgin'in sahibi olduğu yayın organlarıdır (Komisyon, 2012, s.66). 28 Şubat sürecinde haberlerde kullanılan dil, kullanılan haber kaynaklarının benzerliği, kamuoyuna verdiği yönetime daha geniş bir çerçeveden bakıldığında, toplumun büyük çoğunluğu tarafından takip edilen ve belli etkileme gücüne sahip gazetelerin ve televizyonların adeta aynı kişiler/kurumlar tarafından yönlendirildiğini akla getirmektedir (Arikan, 2010, s.135). O dönemde Sabah Gazetesi'nin sahibi olan Dinç Bilgin; gazetelerin Ankara bürolarının devşirildiğini belirtirken, medyanın burada psikolojik savaşta önemli bir rol oynadığına, gazetelerdeki köşe yazarlarının ücretli fikir işçisi olarak görüldüğüne, toplumu bilgilendirmek gibi önemli bir rol üstlenen medyanın

o dönemde yaniltma haber kampanyalarına alet olmasının üzerinde durulması gereken konulardan birisi olduğuna, 28 Şubat'ın kullandığı argümanlardan birisinin de demokrasinin halk popülizmi olarak sunulması olduğuna ve halk istediği partiyi iktidara getirebilir; ancak bu kişiler devleti yönetemez mesajının çok net bir şekilde, siz hükümet olabilirsiniz; ancak iktidar olamazsınız olduğuna değinmektedir (Özgan, 2008, s.94).

Dinç Bilgin'in o dönemin medya organları ve basın kuruluşları hakkında TBMM Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu'na yapmış olduğu açıklamalar oldukça dikkat çekmekteydi;

“Basında inanılmaz büyük bir rekabet sürüyordu iki büyük grup arasında, yani Doğan Grubu'yla benim grubum arasında kıyasıya rekabet vardı. İşte promosyon savaşları, o savaşlar, bu savaşlar... Bu iş bir ara siyasi arenaya da sirayet etti, itiraf edeyim. Pek doğru olmayan bir şekilde. Mesela biz DYP'ye destek çıktık, destek olduk grup olarak, Doğan Grubu da ANAP'a destek oldu o tarihte. Yani basının işlevi o tarihte bozulmaya başladı, itiraf etmem lazım. Yani o rekabet sürdü, sonuna kadar o rekabet sürdü.”

Bununla beraber iktidar partisi olan RP'nin yayın organı olarak bilinen Milli Gazete, aynı çizgide yayın yapan Vakit Gazetesi, Cuma ve Yörünge gibi dergiler yanında iktidarın tümüyle karşısında olduğu yayın çizgisiyle ortada olan Cumhuriyet Gazetesi de bu süreçte yayınlanan gazete ve dergiler arasındadır (Komisyon, 2012, s.66).

Bu süreçte, iki büyük medya grubuna ait gazete, TV ve radyolarda RP'nin temsil ettiği Milli Görüş çizgisi, irticai düşünce olarak tanımlanırken; dönemin haber başlıklarını genel olarak değerlendirdiğimizde; “Şeriat Propagandası, Humeyni Uyarısı, Tarikat Liderleri, Türkiye İran Mı Olacak?” gibi haberlerle toplumda sözde irtica korkusu oluşturmaya yönelik başlıklar dikkat çekicidir. Bunun yanında stratejik haber ve yazılarda RP'nin ideolojik diline dönük “Suç Algısı” oluşturmak için yayınlanan yazı ve haberlerin de olduğu gözlenmiş; “RP'nin etnik milliyetçiliğe karşı kardeşliği öne çıkaran bir tutum izlemesi, basında “Yıkıcı ve Bölücü Unsurlarla İşbirliği” veya “Kürtçü-İslamcı Ortaklığı” şeklinde takdim edilmiş, Başbakan Erdoğan'ın temelde toplumsal kaynaşmayı esas alan söylemleri ülkeyi bölmekle eş

tutulmuştur. RP'nin yarattığı tartışma ortamıyla “*Darbe Olasılığı*” yeniden seslendirilmeye başlanmıştır (TBMM, 2012, s.966).

Refah-Yol Hükümeti'nin iktidara gelmesi ile başlayan hatta Refah-Yol koalisyonlarının konuşulduğu günlerde Refah-Yol Hükümeti bir kısım medya ve basın organları arasında tartışmalar çıkmış olmakla beraber Başbakan Erbakan kendisi ve partisi hakkında ortaya atılan suç duyurularını hakkında kendisini ve partisini yıpratmak amacı ile yapıldığını iddia edip bir kısım medyayı hedef göstermiştir.

RP'nin basın ve medya ile olan soğukluğu en başından beri mevcuttur. Refah-Yol Hükümeti kurulmadan, medya, RP'nin koalisyon ortaklığı kurmasını önleme politikasına girmiştir. Buna rağmen Necmettin Erbakan Başbakan olmuş ve Türkiye’de Refah-Yol Hükümeti dönemi başlamıştır. Refah-Yol ’un işbaşına gelmesi ile vergisiz yoldan para kazandıran promosyonlar için promosyon yasasının çıkarılması, bir yandan da kendilerince istikrarlı ve adil bir ekonomi modeli uygulayan 54. Hükümetin medyanın rantını engellemesi medya ve rantiyecilerin işine gelmemiştir. Başbakan Erbakan ise kendisine sıcak görmediği medyayı gezilerinde ve basın toplantılarına çağırmamaya başlamış; onların adı “*Bir Kısım Medya*” olmuştur (Özgan, 2008, s.94).

Refah-Yol Hükümeti döneminde hazırlanan ve promosyon yasağı getiren düzenleme basında, “*Cumhuriyet tarihinin en ağır para ve hapis cezalarını*” öngören yasa tasarısı diye lanse edilmiş olmakla beraber, Basın Konseyi tarafından yasanın aleyhinde protesto kampanyası başlatılmış; Avrupa Gazeteciler Birliği ve Dünya Gazeteciler Birliği, “*Sansür Girişimi*” olarak nitelenen bu tasarıya karşı tepki göstermişlerdir. 24 Kasım günü de CHP tarafından “*Haberime Dokunma*” başlıklı bir kampanya başlatılmış ve bir miting düzenlenmiştir.

Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller tarafından Birinci Anadolu Basın Kurultayı’nda yapılan konuşmada; “*Bunlar artık birer bağımsız siyasi parti haline gelmişlerdir. Siyaseti yönlendirmek değil, siyaseti etkilemek değil, siyasi parti gibi hareket etmişler, “Biz Adnan Menderes’i astık, seni de asarız” diyorlar ifadeleri yer almıştır. Tansu Çiller gelişen bu olaylar karşısında, basın-yayın organlarını “Anadolucular” ve “Kartelciler” olarak ikiye ayrıldığını söylemiş; bu açıklamalar “Kartelci” basında tepkiyle karşılanmıştır (Komisyon, 2012, s.67).*

Refah-Yol Hükümeti dönemi Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Necati Çelik; *“Enerji ve özelleştirme ihaleleri gibi bir kısım işlemlerin Anadolu sermayesine gitmesinin, Anadolu sermayesinin Başbakan Erbakan’ı ekonomik anlamda kullanamayacaklarını gören kesimlerle baş başa rekabet etmesinin, pazarlık yapabilmemesinin büyük sermaye sahiplerini ve holding patronlarını korkuttuğu, dar ve sabit gelir gruplarına kaynak aktarılсын diye büyük sermayeye aktarılan paranın bir miktar kısılmasının büyük kesimleri rahatsız ettiğini belirtmiştir”* (Çelik, 2004, s.102).

Türkiye’nin en etkili gazeteleri bu dönemde Türkiye’deki gerginliğin artmasına yarayacak başlıklarla ön plana çıkmışlardır (Arikan, 2010, s.137). Bu dönem içerisindeki medya ve basın organlarından istenen amaç gergin olan kamuoyu ve siyaset ortamı bilerek ya da bilmeyerek daha da gergin bir hale getirip kutuplaşmaların oluşmasını sağlamak idi. Gelişen olaylar ile beraber zaman zaman atmış oldukları haber başlıkları ve köşe yazıları ile kamuoyunda bir korku ve endişe atmosferi yaratmışlardır.

Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Oral Çalışlar; *“28 Şubat dönemi hakkında, herkesin üzerinde bir baskı olduğunu, gazetecilerin çeşitli kurumların veya çeşitli kamplaşmaların tetikçileri olarak da kullanılabildiğini, bu meseleye onlar yalnızca kendi mağduriyetleri tarafından baktıkları sürece mesafe alınamayacağını, İslami kesimin mağdur olduğu zaman kendi mağduriyeti üzerinden siyaset yaptığını, solcuların, Kürtlerin, Alevilerin de mağdur oldukları zaman kendi mağduriyetleri üzerinden siyaset yapıp, kendilerine demokrasi istediklerini, kimsenin birbirinin derdini anlamak konusunda gayret göstermediği bir dönemdi”* diyerek anlatmıştır (Çalışlar, 2006, s.158).

Yine aynı dönem içerisinde haberlere ve gazetelere etki eden bir diğer unsurun da asker olduğu gözlenmiştir. Bu dönemde TSK’nin kendi tarihinde ilk kez medyayla bu tarz ilişkiler kurması, medyayı bir anlamda taleplerin süzgeci olarak kullanması, medya vasıtasıyla toplumsal katmanlardaki atmosferi bilerek ya da bilmeyerek şekillendirmesi son derece dikkat çekicidir (Özgan, 2008, s.95). Özellikle o dönem içerisinde *“Adının açıklanmasını istemeyen bir askeri yetkili”* spotuyla verilen haberler, siyasi iktidara karşı siyasi muhalefet yerine askeri muhalefeti oluşturma gayreti olarak görülmüştür. Bu gayret ile beraber özellikle *“Asker Şapkalı Gölge”, “Askeri Yetkili”, “Asker Rahatsız”* (Komisyon, 2012, s.67) gibi başlıkların atılmasını sağlayan askeri

kanat ise medya ve basın organları üzerindeki olan etkinliği sürdürmekle beraber sivil hükümet üzerinde de baskı unsuru oluşturmuştur.

Dönemin Erzurum Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Osman Özbek ise, 17 Nisan 1997'de ailesiyle birlikte Hac görevini yerine getirmek için Suudi Arabistan'a giden Başbakan Erbakan'a yönelik hakaret dolu sözlerinin görüntülü video kaydının televizyonlara yansması ile dikkat çekerken, asıl orada kullanılan ifadelerin çirkinliği ve nezaketsizliği yanında gerek Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in gerekse Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı'nın verdiği tepki daha da dikkat çekici olmuştur. Dönemin siyasetçileri, askerleri ve hukukçuları ülkenin Başbakanına açık bir hakaret ve suç içeren bu açılmaya tepki göstermek yerine Jandarma Bölge Komutanı Osman Özbek'e sahip çıktıkları görülmüş, Osman Özbek'in hakaret dolu sözlerine en ilginç yorum ise Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'den gelen *"Bu bir boşalmadır..."* tanımı olmuştur. Osman Özbek'e destek veren Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Hikmet Köksal ise, *"Hiç kimsenin ağızına fermuar dikecek halimiz yok"* demiştir.

CHP lideri Deniz Baykal da Osman Özbek'in açıklamalarının ardından; İktidarda ki bu hükümet kaldıkça sürekli olarak kriz meydana geliyor. Hükümet kaldığı sürece kriz de sürececek açıklamasını yapmıştır. (TBMM, 2012, s.969). Başbakan Erbakan ise Hac dönüşünde bu sözler karşısında *"Bir hafta gittim. Hepinizin ayarı bozulmuş"* sözleri ile CHP Lideri Deniz Baykal'a olan tepkisini göstermiş olmakla beraber CHP Lideri Deniz Baykal Genelkurmay 2. Başkanı Çevik Bir'in *"Demokrasiye balans ayarı yaptık"* sözlerine atıfta bulunarak *Başbakan Erbakan'ı kişilik bozukluğu ve takıntı sorunları* ile itham etmiştir.

Anayasa Mahkemesi Başkanı Yekta Güngör Özden ise Başbakan Erbakan için, *"Kendi gözündeki mertegi görmez. Başkasının gözündeki çöpü görür. Onlar önce kendi ayarlarını düzeltsinler"* diyerek, Erzurum Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Osman Özbek'in sözleriyle ilgili olarak da, *"Ben bunları 20 yıldır söylüyorum. Hem de daha sert biçimde ama bazı kişiler söyleyince böyle olay oluyor. Susmak doğru değil. Herkes konuşmalı"* diye açıklama yapmıştır. ANAP lideri Mesut Yılmaz da, gazetecilerin sorusuna *"Bir ayar bozukluğu olduğu doğru"* cevabını vermiştir.

28 Şubat döneminde asker, hiç olmadığı kadar medya mensuplarıyla iletişime geçmiş, gazeteciler karargâhlara çağrılmış, haber ve yazılara ilişkin talimatlar verilmiş

ve takiplerin yapıldığı ifade edilerek, “*Gerekirse Silah Kullanırız*” tehdidinin yapıldığı açıkça ortaya çıkmıştır (Komisyon, 2012, s.68-70). Bu anlamda 28 Şubat süreci siyaseti etkilediği kadar medyayı da etkilemiştir. Bu süreçte içerisinde Mehmet Barlas, Nazlı Ilıcak, Yalçın Özer, Fehmi Kuru, Ali Bayramoğlu, Cengiz Çandar, Mehmet Ali Birand gibi birçok gazeteci işlerinden olmuşlardır. 28 Şubat sürecinde medyanın propaganda amaçlı olarak kullanılması ile ilgili en akılda kalıcı eylemi, “*Andıç*”² olarak zihinlere yerleşen belge olmuştur (Arikan, 2010, s.138). 28 Şubat 1997’den sonra Cengiz Çandar ve Mehmet Ali Birand’ın köşelerini kaybettiği, İnsan Hakları Derneği eski Başkanı Akın Birdal’ın ise suikasta uğradığı olaylar zinciriyle özdeşleşmektedir (Özgan, 2008, s.95).

28 Şubat sürecinde yaşanan bütün gelişmeler medyada ve basında yer alan haberler, gazete ve televizyonlarda ön plana çıkan gelişmeler, bütün bu konuyla ilgili neler olup bittiğini tüm kamuoyu merak etmekle beraber, “*28 Şubat sürecinde medyanın sorumluluğu gönüllü bir şekilde kendisini kullandırması ve siyasi bir süreçte taraf olarak tarafın sesi haline gelmesidir*” (Bayramoğlu, 2007, s.244).

Zaman Gazetesi’nden Birol Aydın’ın 22 Aralık 1999’da; 28 Şubat dönemi içerisinde Sabah Gazetesi’nin yönetiminde görev yapan Can Ataklı ile yaptığı röportajda Can Ataklı, 28 Şubat sürecinde Türk Basınının nasıl bir sınav verdiği sorusuna kötü bir sınav verildiğini, 28 Şubat süreci içerisinde özellikle büyük gazete ve televizyonların yaptığı haberlerin % 90’nın yalan olduğunu, kendilerinin yazıp, kendilerinin okuduğunu, oturup, bu olaya böyle bakalım, diyerek yazdıklarını, 28 Şubat’la birlikte bir düşman ilan edildiğini çok bilinçsizce bir sürece girildiğini itiraf ederek cevap vermiştir (Özgan, 2008, s.96).

28 Şubat dönemi içerisinde giderek tansiyonun yükseldiği, RP ve iktidarına karşı gınaşırı bir tepki ve aleyhte bir atmosfer oluşturulması gayreti açıkça ortaya çıkmış, Kasım 1996’da başlayan haber, yazı ve yorumlarda; “*şeriat*”, “*tarikât*”, “*şeyh*” “*İran*”, “*Taliban*”, “*Afganistan*”, “*Kuran Kursları*”, “*İmam-Hatip*” başlıklı haber ve yazılar 28 Şubat MGK’sının toplumsal altyapısının oluşturulması için işlendiği gözlenmiştir. Haberler içerisinde dikkat çekenler arasında toplumun neredeyse tüm

² Türkiye’de gazetecilik adına önemli bir dönemi anlatmak için kullanılan simge bir kelimedir. Türk Dil Kurumu’nun 2005 yılında yayınladığı Türkçe Sözlükte açıklanan tanımı ise; “ uyarı ve hatırlatmak için yazılan not” olarak betimlenmiştir.

kesimlerine dönük açık bir tehdit ve baskı göndermesinin yapıldığı da gözlenmiştir (Komisyon, 2012, s.76).

Özetle, 28 Şubat dönemine ait basın ve medya organlarının haberleri incelendiğinde medyanın “*Askerden Yana*” tavrı takındığı ve kullandığı haber dilinde siyasetçiyi yargılayan, dışlayan, suçlayan bir tutum sergilediği açıkça gözlenmektedir.

4.9. 28 Şubat Süreci ve Cumhurbaşkanlığı Makamı

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in 28 Şubat süreci içerisinde ki faaliyetleri ve MGK Toplantısı öncesi yapmış olduğu açıklamalar uzun süreli bir olgunun ürünü olmakla beraber özellikle bu dönem içerisinde hükümete, askerlere ve vatandaşlara çeşitli mesajlar gönderme yoluna gitmiş özellikle Cumhurbaşkanı Demirel’in konuşmalarında “*Dini siyasete alet etmek isteyenleri hem günah hem de suç işlemekle*” itham etmiş ve hükümet kanadına; “*Dini İstismar Etmeyin!*” uyarısında bulunmuştur. Bununla beraber laikler ve Müslümanlar şeklinde bir ayırım yapılmasının dinen caiz olmadığı gibi, hukuka da aykırı olduğunu izah etmiştir. Din duygularının, dince kutsal sayılan şeylerin siyasi amaçlarla istismar edilmesinin anayasal bir suç olduğu ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in Hükümet kanadına bu uyarı mesajlarını göndermekle beraber özellikle askeri kanada ise “*Çare Demokraside*” uyarısında bulunmuş ve devletimize ve demokrasiye olan inancımızı kaybedemeyeceğimizi, demokrasiyi; öfke üzüntü ve hiddetin kurbanı edemeyeceğimizi, demokrasinin dışında çare aramaya kalkarsak sorunların daha da çoğalacağını ve aydınlık yarınlar için demokrasiye bağlı kalmamız gerektiğini ifade etmiştir.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in hükümet ve askeri kanatlara vermiş olduğu bu ılımlı ve yapıcı mesajlar ile beraber kamuoyuna da “*Nemelazımcı Olmamak*” gerektiğine dair mesajlar veren Cumhurbaşkanı Demirel; “*Demokrasiyi işleten kamuoyudur. Kamuoyunun takipçiliği ve hassasiyeti işin ruhudur. Giden ağız gelen paşam, bana dokunmayan yılan bin yaşasınca toplumlarda haksızlığa karşı çıkılması mümkün değildir. Vatandaşlarımızın, Cumhuriyet’e her zaman sahip çıkacağına olan güvenim tamdır.*” (9 Şubat 1997) Hürriyet, s.1 şeklindeki açıklamaları ile Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel süreç içerisindeki Cumhurbaşkanlığı Makamının ve yaşanan bu sürecin hassasiyetini vurgulamıştır.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in yaşanan bu süreç içerisinde ki açıklamaları ve tarihi mesajları RP dışında diğer tüm partiler ve sendikalar tarafından olumlu karşılanmış olmakla beraber; ANAP Lideri Mesut Yılmaz; *“Cumhurbaşkanı'nın çıkışını gayet olumlu buldum”* CHP Lideri Deniz Baykal; *“Cumhurbaşkanı kendisinden bekleneni yapmıştır. Tam da bu ortamda böyle bir değerlendirmeye ihtiyaç vardı”* Anayasa Mahkemesi Başkanı Yekta Güngör Özden; *“Cumhurbaşkanı Anayasal sorumluluğuna uygun, görev anlayışını en uygar bir biçimde yansıtan özen ve duyarlılığının örneğini vermiştir”* Yıldırım Aktuna ise *“Benim günlerdir söylediklerim de bu doğrultudadır.”* şeklindeki açıklamaları ile Cumhurbaşkanı Demirel'e aynen destek vermişlerdir (9 Şubat 1997) Hürriyet, s.20.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in hükümete, kamuoyuna ve askeri kanada vermiş olduğu bu mesajlar RP cephesinden hoş karşılanmamış ve Necmettin Erbakan, Cumhurbaşkanı Demirel'in bu mesajları karşısında adeta şaşkınlık içerisinde kalmıştır.

Yaşanan bu olaylarla beraber özellikle Taksim'e cami projesi krizinin gündemde olduğu tarihlerde dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Taksim'e cami yapılması için 17 yıl önce kararname çıkardığını, bu sırada gürültü kopmadığını belirtirken, itirazın Kur'an'a olmadığını; onu siyasete alet edenlere olduğunu belirtmiştir (Özgan, 2008, s.96).

Süleyman Demirel'in 1991 yılında Yeni Asya yayınlarından çıkmış olan “İslâm, Demokrasi, Laiklik” adlı kitabının ilgili bölümlerinin yayınlayan Hasan Celal Güzel Süleyman Demirel' in *“İslâm, Demokrasi, Laiklik”* adlı kitabından öne çıkan düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır:

“Atatürk'ün kurduğu laik devlet değil İslâm devletidir (s. 85). Devlet hayatımızda da, devletimizi idare edenlere Kur'an'daki hakikatler yol göstermiş, yön vermiştir (s. 193). Temelinde ahlâk, temelinde manevî değerler manzumesi olmayan memleketlerin büyük sıkıntılara düştüğünü tarih göstermiştir (s. 107). Bu memleketin her vatandaşı göğsünü gere gere Ben Müslüman'ım diyemezse, Türkiye'de huzur olmaz (s. 65 ve diğer sayfalar). İslâm'ın getirdiği ana kaidelerle, hukukun üstünlüğüne dayanan anayasa devletinin kaideleri arasında çelişki yoktur (s. 36). Kişi başını örtmek istiyorsa örtsün. Ona niye karışılıyor. Başörtüsünün laiklikle bir alakası yoktur. Anadolu kadınının yüzde sekseninin başı örtülüdür (s. 94). Benim söylediğim şu:

Serbest bırakalım. İsteyen bağlasın, isteyen açsın (s. 116). İrtica dendiği zaman, bu iddialar mesnetten yoksun; zaman, makam ve kişi hayatına bağlı değilse, ciddi telâkki olunamaz (s.101) (Demirel, 1991). Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel bu düşünceler ile beraber 28 Şubat Kararları karşısında ki tutumu ise “28 Şubat kararları denen kararların 1’inci maddesi demokrasinin, laikliğin korunması maddesidir. Sonuncu maddesi de Atatürk’e dil uzatanlara karşı tavır takınılmasıdır. Kimse dine siyaseti karıştırmayın” demiştir (29 Şubat 2000) Hürriyet, s.1.

Nazlı Ilıcak göre; *“Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel için, 28 Şubat post-modern darbe olarak literatüre girdiğinden dolayı üç darbenin muhatabı da olmuştur. Türk siyasetinin 40 yılında iniş çıkışlarla yer alan Süleyman Demirel, söyleminin vazgeçilmez motifini demokratiği olarak tanımlamıştır”* yorumunu yapmıştır.

Murat Yetkin ise 28 Şubat 1997 MGK Toplantısı’na giden süreçte bazı önemli dönüm noktaları olduğundan bahsetmiş ve bu dönüm noktalarını şöyle açıklamaktadır:

“4 Şubat 1997’de, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in Başbakan Erbakan’a yazdığı mektup, Süleyman Demirel, 17 Ocak 1997’de Genelkurmay’da aldığı brifingin ardından 27 Ocak 1997 MGK’sı öncesinde Başbakan Erbakan’a yazılı bir uyarı yapmış, ülkede yaşanan olaylardan duyduğu rahatsızlığı dikkate almasını istemiştir. Anayasa’nın 120, 121, 122. maddeleri, devletin korunması ile ilgili tedbirler öngörmüştür ibaresini de mektubuna eklemiştir. Cumhurbaşkanı Demirel, Başbakan Erbakan açıkça olağanüstü dönem koşullarının kapıda olduğunu söylemiştir”.

28 Şubat 1997 MGK Toplantısı’ndan önce Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel; Başbakan Erbakan, Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller ve Genelkurmay Başkanı Org. İsmail Hakkı Karadayı ile yaklaşık 10 dakika süren bir toplantı yapmışlardır. Ön değerlendirme toplantısı olarak da değerlendirilen bu süreçte Cumhurbaşkanı Demirel; üyeleri gergin geçeceği belli olan MGK’nın atmosferine hazırlayıcı nitelikte bir konuşma yaptıktan sonra toplantı salonuna geçilmiştir (Kazan, 2013, s.267).

Yaşanan bütün bu gelişmelere baktığımızda ise sonuç olarak Başbakan Erbakan 18 Haziran 1997 istifası ile beraber başbakanlığı DYP Lideri ve koalisyon ortağı Tansu Çiller’e devretmeyi düşünmüş, ancak beklenen olmamıştı. Cumhurbaşkanı Süleyman

Demirel hükümeti kurma görevini ANAP lideri Mesut Yılmaz'a vermiş ve Anadol-D Hükümeti'nin temelleri Mesut Yılmaz ile atılmış oldu.

4.10. 28 Şubat 1997 Tarihi MGK Toplantısı Sonrasında Yaşanan Siyasi Gelişmeler

Demokrasilerde, “*milli iradenin*” dokunulmazlığı esastır. Türkiye’de her 10 yılda bir gerçekleştirilen darbeler ve müdahaleler, “*milli iradeyi*” yok ederek, demokrasinin kesintiye uğramasına yol açmış; Türkiye’nin “*kanun devletinden*”, bir “*hukuk devletine*” dönüşmesine engel olmuştur. Milletın temsil hakkını tehlikeye düşürecek her müdahale demokrasi, hukuk ve insan hakları gibi evrensel değerleri çiğnemek anlamına gelmektedir. Millet iradesinin sürekliliği ve aksatılmaya uğratılmaması temsili demokrasinin temelidir. Bu yüzden demokrasi, her koşulda korunması gereken ve kültür benliğimize nakşedilmesi gereken bir değerdir (Komisyon, 2012, s.510).

Özellikle 28 Şubat sürecinin en önemli unsurları olarak Refah-Yol Hükümeti ve TSK teşkil etmektedir. Bu süreç içerisinde TSK’nın irtica ve şeriat karşısındaki tutumu ile bunun yanında Refah-Yol Hükümeti’nin 28 Şubat Kararları’nı uygulamamakta ve irticai akımlara olan desteğini sürdürmekteydi.

28 Şubat 1997 Tarihli MGK Kararları sonrası genel olarak yapılan tesbit ve değerlendirmeler şu yönde idi. Refah-Yol Hükümeti’nin gitmemesi durumunda, TSK’nın bir müdahale içerisinde olup olmayacağı idi. Bununla beraber ordunun açık bir darbeye yönelip yönelemeyeceği daima tartışılan konular arasında yer almıştır. Yani askeri müdahale tek bir olasılığa bağlı idi. O da, şeriatçı grupların ülke çapında sokağa dökülerek eylemlere giriştikleri, Cezayir türü kanlı eylemlerin gerçekleşmesi olasılığıdır. BÇG’nun kamu görevlilerinin siyasi eğilimlerinin tespit edilmesini öngören talimatlar hazırlamasının ardındaki saik, bu olasılıktır. Bu talimatlar, kitlesel olayların patlak vermesi ve Ordu'nun müdahale etmesi durumunda askerlerin hangi kesimlerden destek alabileceği, hangi kesimlere karşı dikkatli olması gerektiğinin saptanmasına ilişkin kapsamlı bir ihtimal planlamasının bir uzantısıdır. Ordu, kendisini bu nitelikte bir çatışmanın ortasında bulduğunda hazırlıksız yakalanmak istememektedir Bu olasılık dışında bir darbe hazırlığı söz konusu değildir (Özgan, 2008, s.98).

Ülkemizde meydana gelen 3 Askeri darbede de bunun başarı sağlamadığı görülmüş olmakla beraber farklı bir yol ve yöntem denenmek istenmiştir. Bu farklı yol ve yöntem ise TBMM’de ki Başbakan Erbakan’ın en büyük desteği konumunda bulunan DYP lideri Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olan Tansu Çiller’in Başbakan Erbakan’a vermiş olduğu desteği kırıp Tansu Çiller’i koalisyondan çekilmeye ikna etmektir. Bu başarılabilirse Türkiye’de ki Refah-Yol Hükümeti ile başlamış olan ve 28 Şubat süreci içerisinde ki bu yapılanma ve kriz ortamında sona ermiş olacaktır.

4.10.1. 28 Şubat Sürecinin Siyasi Sonuçları

4.10.1.1. Refah-Yol Hükümeti’nin düşmesi ve Refah Partisi’nin kapatılması

Türkiye’de yaşanan Askeri darbelerin nedenleriyle ilgili olarak; birçok siyaset bilimci tarafından, çeşitli yaklaşımlarda bulunulmuştur. Bir grup siyaset bilimci; *“TSK’nın fiziksel gücü, amacı ve verilen eğitim bakımından zaten müdahaleye hazır olduğunu savunurken; diğer bir grup siyaset bilimci ise, bu faktörlerin yeterli olmadığını, toplumda çevresel bazı faktörlerin de oluşması gereğine işaret etmektedir. Bu faktörler, sırasıyla; siyasal kültür, sosyo-ekonomik yapı, siyasal yönetimin başarısızlığı sonucu oluşan meşruluk sorunu, ordunun yapısal özellikleri ve modernleşme”* şeklinde sayılmaktadır (Örs, 1996, s.42 akt. Güler, 2006, s.27). Özellikle 28 Şubat döneminde yukarıdaki unsurlar başta olmak üzere siyasi muhalefet partileri, basın ve medya organları, anayasal kurumlar, sivil toplum örgütleri ve sendikalar, kamuoyu ve aydın çevreler özellikle bu dönemde aktif rol oynamışlardır.

28 Şubat 1997 MGK Toplantısı öncesi ve sonrasında ki yaşanan bütün bu gelişmeler ile beraber artık Refah-Yol Hükümeti sona yaklaşmıştı. Yaşanan bu gelişmeler özellikle Refah-Yol Hükümeti koalisyonunun ortağı olan DYP’de büyük kopuş ve istifalar ile başlamış olmakla beraber bu istifalar iktidarı zor duruma sokmuş ve koalisyon hükümetiyle ilgili yoğun eleştirilere sebebiyet vermiştir.

RP yaşanan bu durumu idare ederek iktidarını seçimlere kadar sürdürmek istiyordu. Gelişen olayları ve eleştirileri görmezden gelen RP her şey yolundaymış gibi bir tavır takınarak hükümeti devam ettirmek istiyordu. Fakat RP’nin dışında gelişen olaylar bu hükümetin geleceğini tayin etmekle beraber ipler artık tamamen hükmedenin elinde değildi (Özer, 2011, s.96).

RP’de ki yaşanan bu kriz ve çıkmaz karşısında, hükümetin koalisyon ortağı olan Tansu Çiller bu durum karşısında Necmettin Erbakan’dan eleştirilerin azalması ve hükümetin devam etmesi için başbakanlığı talep etmiştir. Dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Necati Çelik’e göre; *“Tansu Çiller RP’nin bu zor durumundan faydalanmak istiyordu ve yoğun bir şekilde Necmettin Erbakan’dan başbakanlığı talep ediyordu. Bu durum Tansu Çiller tarafından bir fırsat olarak kullanılıyordu. O dönem Tansu Çiller başbakanlığa gelebilmek için her türlü fırsatı değerlendirmek amacındaydı”* (Çelik, 2003, s.165) diye ifade etmiştir.

Ülkenin içinde bulunduğu gergin dönemden bir an önce kurtulmak için bu gergin ortamda, hükümette değişikliğe gidilerek, Başbakan Erbakan’ın istifa etmesinin ardından Necmettin Erbakan ile Tansu Çiller’in yer değiştireceği ve bu kez Başbakan’ın Tansu Çiller olacağı yeni bir Refah-Yol Hükümeti’nin kurulması gündemde gelmiştir (Özgan, 2008, s.98).

Yaşanan bu siyasi kriz gün geçtikçe içerisinden çıkılmaz bir hal almakla beraber koalisyon ortağı Tansu Çiller’in, Necmettin Erbakan ile yaptığı bir görüşmede, Başbakanlığı Necmettin Erbakan’dan resmen istediği ve nedenini de artık partisini kontrol edemediği şeklinde izah etmiştir. O dönem içerisinde Tansu Çiller partisiyle ilgili yaşadığı sorunları Başbakan Necmettin Erbakan’a şu şekilde açıklamıştır;

“Başbakanlığı bana verin. Benden buraya kadar, artık tıkanıyorum. Buraya gelmeden önce milletvekilleri ile tek tek görüştim. Tamamı başbakanlıkta değişiklik istiyor. Yaptığımız protokolün dolmasına daha üç yıl var. Üç yıl uzun bir süre. Bu üç yılda hükümetin gitmeyeceği, yürümeyeceği kesindir ve bu ortaya da çıkmıştır. Partimin yetkili organlarını toplayacağım ve onlara kararımı açıklamak zorundayım”

Ancak bu durum ve yaşanan olaylar gerek muhalefet partileri tarafından gerekse kamuoyundan yakından takip ediliyordu. Necmettin Erbakan başbakanlığı Tansu Çiller’e devretmek istemiyordu ve bunu da Tansu Çillere şu şekilde izah ediyordu, *“Başbakanlığın devri sonucunda kamuoyunda RP’nin imajı zedelenecek ve ödün verdiği ileri sürülecekti.”* Ayrıca RP de bu duruma sıcak bakmazdı (Aksoy, 2000, s.221). Başbakan Erbakan’ın bu şekilde ki açıklamaları ile adeta durumu idare ediyordu. İlkesiz popülizme ve muğlak politikalarıyla RP, ters gibi görünse de, son zamanlarda parti içinde denetimi ve disiplini sağlamakta zorlandığı izlenimini vermektedir. Bu

denetimsizlik ve dağınıklık RP'nin izlediği politikaların tartışma konusu yapılmasından kaynaklanmamaktadır (Bayramoğlu, 2007, s.179). RP'nin sorunu, Başbakan Erbakan'ın izlediği ince ayarlı politikaları partililerin kavrama ve izleme zorluğu çekmesinden ileri gelmektedir. Bunun nedeni Başbakan Erbakan'ın politika ve taktiklerinin tamamen mevcut güç dengeleri ve hesapları üzerine temellendirmesidir (Özgan, 2008, s.99).

Muhalefet ve ordu hep bir koldan koalisyonun üzerine gitmekteydi. Gensoru üzerine gensoru verilmekteydi (Özer, 2011, s.96). Yaşanan bu olaylar koalisyon hükümetinin daha fazla gitmeyeceğini açıkça ortaya çıkarıyordu. Refah-Yol Koalisyonu sonunda bir gensoruyla düşürülecek ve bu durum Başbakan Erbakan'ın söylemi ile hükümetin imajı için hiç ama hiç iyi olmayacaktı. Başbakan Necmettin Erbakan ve kurmayları yavaş yavaş ortada bulunan sorunun her geçen gün ne kadar büyük bir çıkmaza girdiğini anlamaya başlamışlardı.

Siyaset yaşamında bunlar yaşanırken ordu ise bu durum karşısında her geçen gün tavır ve eleştirilerinin dozajını artırıyordu. Dönemin en etkili isimlerinden olan Genelkurmay 2'nci Başkanı Orgeneral Çevik Bir New York Times'a yaptığı açıklamada:

“Hükümetle mücadeleye kesin kararlıyız. Türk Anayasası çerçevesinde hareket ediyoruz. ABD’de ya da İngiltere’de siyasi sistemi savunmak askerin görevi değildir. Ama Türkiye’de bu görev yasayla bize verilmiştir” diyordu (Tayyar, 2009, s.91).

Bu sözlü atışmalar sürekken Tansu Çiller'in başbakanlık konusundaki baskısı sürüyordu ve başbakanlığın kendisine devredilmesi gerektiğini söylüyordu. Sonunda, *“Başbakanlık yoksa ne ben ne de partim artık bu koalisyonda yer alacağız”* dedi. Artan bu baskıların ve gensoru korkusu Necmettin Erbakan'ı ikna etmişti ve iki lider başbakanlığın devri için anlaşmışlardı. Bu protokolde seçime gitmek şartı ile Necmettin Erbakan başbakanlığı Tansu Çiller'e devredecektir (Özer, 2011, s.97).

Bununla beraber yaşanan bütün bu olaylar karşısında küçük koalisyon ortağı Tansu Çiller *“Başbakanlık”* konusunda aklında; başbakanlığın el değiştirmesi ile ilgili bir plan oluşturmuştu ve bu planın adı da *“Havada İkmal”* planı idi. Bu dönemin en etkili isimlerinden olan ve sürece yön veren TSK ise yine vermiş olduğu Genelkurmay brifingleri, medyada yoğun bir şekilde işlenen irtica teması ve şeriat kanunları, özellikle

DYP’de meydana gelen istifalar gibi gelişmeler Başbakan Necmettin Erbakan’ın elini zayıflatırken Tansu Çiller’in elini güçlendiriyordu. Bu sayede Tansu Çiller projesinin haklılığı ve uygulanması konusunda Necmettin Erbakan’a da kolay baskı uygulayabiliyordu. Daha sonra DYP’deki istifaların sayısı 15’den 23’e çıkınca Tansu Çiller medyaya “*Bu hükümet fiilen bitmiştir*” açıklaması yaptı. Necmettin Erbakan’ı başbakanlığın değişimi konusunda görüşmeye davet etti. Tansu Çiller’e göre bu koalisyon hükümetinin tek kurtuluşu başbakanlığın değişimiyle gerçekleşecekti ve bu biran önce hayata geçirilmeliydi. Bunun için dışarıdan bir desteğe ihtiyaçları vardı bu desteği de onlara Büyük Birlik Parti’si sağlayacaktı. Beraberlerine BBP lideri Muhsin Yazıcıoğlu’uda alan liderler 17 Haziran’da Başbakanlık Konutu’nda yeni hükümet modeli üzerine anlaştılar (Tayyar, 2009, s.101).

Başbakanlık Konutunda ki yapılan toplantı sonrasında Refah-Yol Hükümeti’nin Tansu Çiller Başbakanlığında devamı konusunda anlaşmaya varan 3 lider toplantı sonrasında basına şu açıklamaları yapmışlardır:

Başbakan Necmettin Erbakan; “*Takip buyurduğunuz gibi, DYP Genel Başkanı Sn. Tansu Çiller ve BBP Genel Başkanı Sn. Muhsin Yazıcıoğlu ile bir süredir devam eden görüşmelerimizi tamamladık. Türkiye’imizin genel durumunu birlikte gözden geçirdik. Ülkemizin her şeyden evvel huzura, iç barışa, kardeşliğe ve başlatılmış olan kalkınma hamlelerinin hedeflerine ulaşmasına ne kadar ihtiyaç duyduğunu hep beraber tespit ettik. Huzur, barış ve kalkınma hedeflerinin temeli, TBMM’de sağlam bir çoğunlukla temin edilebilir. Üç parti bir araya gelerek bu çoğunluğu teşkile karar verdik...*

DYP ile geçen yıl aramızda imzalamış olduğumuz protokolle de iki parti olarak hep uyum içinde sadık kaldık. Bu protokol gereği, Türkiye’nin bir erken seçime gitmesi icap ettiği takdirde, buna birlikte karar vereceğimizi ve böyle bir durum karşısında da protokolümüzün mucibince Başbakanlığın değiştirilmesi öngörülmüştü...

Daha kuvvetli bir meclis aritmetiği ile hizmetlerin istikrar içerisinde yürütülmesi için mümkün olan en kısa zamanda bir seçime gitmenin yararlı olabileceğine karar verdik. Bu kararın ışığı altında da protokolümüz gereği Başbakanlığın değiştirilmesinde de mutabık kaldık...”

Tansu Çiller; “54. Hükümet’ten sonra atılması gerekli olan adımlar üzerinde, üç parti olarak bir güç birliği çerçevesinde hareket etme noktasında anlaştık... Bugün önemli olan kimin Başbakan olacağı değildir... Önemli olan halka gidebilme, demokrasinin gereğini yapma, her şeyin üstünde demokrasiyi egemen kılmaktır. Üç parti güç birliği yaparak önümüzdeki günlerde kurulacak hükümete destek kararı almıştır.”

Muhsin Yazıcıoğlu; “Şu anda oluşacağını varsaydığımız bu hükümet modelinin amacı, hem meclisi bir takım oldubittilerle, dayatmalarla, vesayet altına alacak süreçlere sokmamak hem demokrasiyi kesintiye uğratmamak, aynı zamanda, Türkiye’yi salimen seçime götürmek olmalıdır. Biz bu hükümeti, demokratik rejimi rayına oturtmak, gerilimi azaltmak, seçimin alt yapısını oluşturmak, meclis dışı güçlere fırsat vermemek, yeniden milli iradenin oluşmasına destek vermek için destekleyeceğiz” (Kazan, 2013, s.421-422) şeklindeki açıklamalar yapmışlardır.

17 Haziran’da Başbakanlık Konutu’nda yapılan bu görüşmelerin ardından ertesi gün liderler yaşanan bu durumdan Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’i haberdar etmek için Çankaya Köşkü’ne gitmişlerdir. Bu ortamda Muhsin Yazıcıoğlu koalisyon liderlerine Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in başbakanlığı Tansu Çiller’e vermemesi durumunda ne yapacaklarını sormuş ve bunu karşılığında Başbakan Erbakan, “bir belge imzaladıklarını ve bunun olmayacağını” söylemiş (Özer, 2011, s.97) ve şu şekilde devam etmiştir:

“Zaman kaybedilmemeli. O nedenle Sn. Cumhurbaşkanı’na görevi Tansu Hanıma vermesini söyleyeceğim. Sayın Demirel benim eski arkadaşımdır. Bu hükümetin kuruluşunda bize destek verdi. Kendisine teşekkür borcumuz var. Anayasa dışı bir şey yapmaz” demiştir.

Artık ortada yapılacak bir şey kalmamış olmakla beraber tek yapılacak şey bu kararlarını Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’e sunmaktı. Bu önemli görüşme için Tansu Çiller’i de yanına alan Başbakan Necmettin Erbakan istifa mektubuyla birlikte RP’li, DYP’li ve BBP’li milletvekillerinin imzaladığı, hükümete destek deklarasyonunun Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’e sunmuşlardır (Tayyar, 2009, s.104).

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve liderler arasında Çankaya Köşkü'nde yapılan görüşmeler sonucunda Başbakan Erbakan kendi aralarında imzalamış oldukları anlaşmayı Cumhurbaşkanı Demirel'e şu şekilde sunmuştur:

“Beyefendi biz RP olarak DYP ve BBP ile anlaştık. Mecliste çoğunluğumuz var. Arkamızda 278 milletvekili bulunuyor. DYP Genel Başkanı Tansu Çiller Hanımefendiye görev vermeniz halinde 55. Hükümet parlamentodan rahatlıkla güvenoyu alacaktır. Şimdi size bu üç partinin ortak dayanışma deklarasyonunu sunuyorum. Sn. Tansu Çiller'in görevlendirmesi hususunu takdirlerinize sunuyorum” (Aksoy, 2000, s.228).

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve liderler arasında Çankaya Köşkü'nde gerçekleşen bu sıcak görüşmeler ne yazık ki beklenen şekilde sonuçlanmamış, Süleyman Demirel böyle bir anlaşmanın söz konusu olmayacağını, kendi aralarında yaptıkları protokole göre karar vermek zorunda olmadığını iki lidere açıklamıştır. Bu karar iki liderde *“Soğuk bir duş etkisi”* yaratmıştır. Bu beklenmedik sürpriz karşısında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e bu konuyla ilgili koalisyon liderlerinden herhangi bir tepkiyle karşılaştınız mı yönündeki soruya şu şekilde cevap vermiştir (Özer, 2011, s.98):

“Görevi ben bırakıyorum falanca devam edecek... O sizin işiniz değil ki... Cumhurbaşkanın işi. Cumhurbaşkanı tabii ki güvenoyu şartlarını düşünür. Ama unutmayınız, Cumhurbaşkanı bununla da bağlı değildir. Güvenoyu, Meclisin işidir” (Donat, 1999, s.598).

Genel olarak Refah-Yol Hükümeti ve Başbakan Erbakan'ın bu süreç içerisinde ki faaliyetleri ile başlayan gelişmeler; 18 Haziran 1997 de Necmettin Erbakan'ın Başbakanlıktan istifa ederek görevi Tansu Çiller'e devretmesi siyasi arenada konuşulan konular arasında yerini almıştı. Yukarıda anlatılan bu süreç aşamasında iki lider arasında gerçekleşen görüşmenin ardından Necmettin Erbakan, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e giderek istifasını sundu. Ancak Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel beklenmedik bir sürpriz yapmış ve ANAP lideri ve Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ı Çankaya Köşkü'ne çağırarak hükümeti kurma görevini ANAP lideri Mesut Yılmaz'a vermişti. 20 Haziran'da ki bu görevlendirmeye beraber, Refah- Yol Hükümeti dönemi fiili anlamda sona ermekle beraber Tansu Çiller'in de başbakanlık hayali boşa çıkmıştır (Akpınar, 2006, s.299). Böylece RP ile DYP'nin birlikte oluşturduğu kısa süreli olan

koalisyon hükümetinin sona ermesi ile birlikte iki partinin umduğu gelişmeler yaşanmamıştı. Hükümet kurma görevi artık Mesut Yılmaz'daydı askeriye ve bazı çevreler bu duruma çok sevindi ve Süleyman Demirel'in çok yerinde bir karar aldığını belirttiler. Yoksa işin sonu kötü olacaktı ve bir askeri darbe gerçekleşecekti. İş çevreleri ve bazı medya kuruluşları Refah-Yol hükümetinden kurtuldukları için çok memnundular (Özer, 2011, s.99).

Refah-Yol Hükümeti'nin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Necati Çelik'e göre; *“Başbakanlığın devri için anlaşılan belgenin altına imza atan birçok DYP'li milletvekili daha sonra Süleyman Demirel'e ulaşarak bu imzaları dikkate almamasını”* söylemişlerdir. Bunun sonucunda da Süleyman Demirel hükümeti kurma görevini Mesut Yılmaz'a vermiştir. Aslında Süleyman Demirel'de Refah-Yol Hükümetinden özellikle RP'den kurtulmak istiyordu bu sayede bunu gerçekleştirmiş oldu (Çelik, 2003, s.173).

Bütün yaşanan bu gelişmelerin ardından Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel hükümeti kurma görevini neden ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a verdiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Ülkede bunalım var diyerek istifa eden hükümetin bir başka şekilde görevi sürdürmesinin, durumu nasıl düzeltereği hususundaki çelişkiyi çözmekte güçlük çektim. Eğer hükümet gerçekten bu bunalımı aşabilecek durumdaysa, o zaman niye istifa etti?”, “Anayasa'nın 109. Maddesinin Cumhurbaşkanı'na verdiği sarih yetkiye ve Anayasa'nın 104. Maddesinde yer alan “Cumhurbaşkanı devletin başıdır. Bu sıfatla Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk milletinin birliğini temsil eder. Anayasa'nın uygulanmasını, devlet organların düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir” şeklindeki hükmün Cumhurbaşkanı'na yüklediği sorumluluğun gereğine dayanarak genellikle uygulanan kural gereğince TBMM'de temsil edilen en çok üyeye sahip ikinci partinin genel başkanı Sn. Mesut Yılmaz'a hükümet kurma görevini verdim. Yapılan işlemlerin ne Meclis iradesine, ne de TBMM'nin sayın üyelerinin hakkına müdahale sayılabilecek hiçbir tarafı yoktur. Bundan evvel de prosedür böyle işlemiş, Meclisin güvenoyu verdiği hükümetler, görevine devam etmiştir, vermedikleri etmemiştir” (Tayyar, 2009, s.107).

Artık hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından ANAP lideri Mesut Yılmaz'a verilmiştir. Bu durum 54.Hükümetin sonu anlamına

geliyordu. Refah-Yol Hükümeti'ni iktidardan indiren çevrelere göre ANAP lideri Mesut Yılmaz ne yapıp edip bir hükümet kurmalıydı ve bu hükümet güvenoyu almalıydı. Nitekim böylede oldu Mesut Yılmaz ANAP, DSP ve DTP'nin içinde yer aldığı ve CHP'nin dışarıdan destek verdiği bir azınlık hükümeti kurdu ve güvenoyu aldı. Bu hükümet Anadol-D Hükümeti olarak isimlendirildi (Tayyar, 2009, s.107). Bütün bu gelişmeler ve yaşanan siyasi kriz sonrasında da, Refah-Yol Hükümeti'nin gideceği aslında çok önceden birçok yazar tarafından da öngörülmüştü (Soncan, 2006, s.29). Özellikle Cengiz Çandar, hükümetin istifasından 3 ay önce köşesinde şunları yazıyordu:

“Siyasette strateji ve taktik vardır. Ordu, bunu, kurmay yetenekleriyle uyguluyor. Siyaset yapması gereken, işi bu olan Başbakan Erbakan ve yardımcısı Tansu Çiller ise bu alanda hiçbir şey yapmıyor. Gölge boks yapıyor. Sadece kendi içinde konuşuyor. Her kafadan bir ses çıkıyor. Siyasetin yerine konuşma geçince, konuşulanlar, gergin ipi daha da geriyor. Gündem yaratamıyor. Suni gündemden şikâyetle ömrünü dolduruyor. Suni dediği gündem, adım adım sonuca gittiği için aslında gerçek gündem. O hale geldi. Darbe mi? Gerek var mı? (Çandar, 2001, s.111).

Bütün yaşanan gelişmeler bu süreç içerisinde ki; hükümet ortaklarının “Havada İkmal” şeklindeki planları ve beklentilerinin aksine, 20 Haziran günü sürpriz bir kararla Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, hükümeti kurma görevini Tansu Çiller'e değil de ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a vermesi ile beraber yaşanan bu durum Refah-Yol Hükümeti sonu olarak değerlendirilmiştir.

“Ben görevimi yaptım” diyerek kendisini savunan Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in yanında, Mesut Yılmaz ise *“Bir devlet krizi yaşanıyor, hükümet ile ülkenin kurumları savaş halinde. Türkiye bu sınavı demokrasi içinde ve Meclis çatısı altında aşmalı”* şeklinde ki konuşması karşısında başbakanlık görevi kendisine verilmeyen Tansu Çiller ise bunun bir *“Çankaya Darbesi”* olduğunu savunmuştur (Gürses, 2009, s.219).

Yaşanan bu olaylar karşısında RP lideri Necmettin Erbakan, milletvekili ve belediye başkanlarının, partisi açısından sıkıntı yaratan çıkışlarına bu dönemde karşı çıkmıştır. Özellikle, Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Şükrü Karatepe ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın son açıklamalarından büyük rahatsızlık duyan Necmettin Erbakan, RP'lileri söz ve davranışlarına dikkat etmeleri

konusunda uyarılmış; zor bir dönemden geçtiklerini, herkesin kendisine dikkat etmesi gerektiğini belirtmiştir (Özgan, 2008, s.104).

Artık bütün bu yaşanan olaylar akabinde RP'nin kapatılması için düğmeye basılmıştı. İrticai odakların merkezi haline geldiği için kapatılmak isteniyordu. Her ne kadar RP irtica ile bir bağlantısı olmadığını iddia etmiş olsa da kapatma davası için savcılarının elinde birçok delil bulunmaktaydı (Özer, 2011, s.100). 21 Mayıs 1997'de RP'nin iktidarda bulunduğu dönem içerisinde, Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş RP hakkında "*Laik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri gerçekleştirdiği*" sebebiyle dava açmıştır. RP Milletvekilleri ise bu durum karşısında partilerin kapatılması ve kendilerine siyasi yasaklar getirilmesinden korkuyorlardı.

7 Aralık 1996'da Ankara DGM Başsavcılığı, RP'nin Siyasi Partiler Yasası'na aykırı faaliyetlerine ilişkin olarak hazırladığı bir fezlekeyle Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na başvurmuştur. DGM Başsavcısı Nuh Mete Yüksel imzasıyla hazırlanan 1996/5916 sayılı ve 5 Aralık 1996 tarihli fezlekedede, aralarında Ankara Milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan, Rize Milletvekili Şevki Yılmaz, Kayseri Belediye Başkanı Şükrü Karatepe ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Necati Çelik'in de bulunduğu RP yöneticilerin, çeşitli zamanlarda yaptıkları konuşmalara atıfta bulunulmuş ve bu konuşmaların yazılı, sesli ve görüntülü kanıtları sunulmuştur (Hongur, 2006, s.123-124).

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 21.05.1997 tarihli iddianamesinde, "*RP'nin Anayasa'nın 68. Maddesi'nin 4. Fıkrasına aykırı etkinliklerde bulunarak, laiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiğinin açıkça anlaşıldığını*" belirtmiş ve temelli olarak kapatılmasına karar verilmesini istemiştir. Başsavcılık iddianamesinde, parti başkanı ve üst düzey parti görevlilerinin çeşitli tarihlerde yaptıkları konuşmalara yer vermiştir. Başsavcılık, yapılan konuşmalarla, yurttaşlar arasında "*inan-anınmayan*" ayrımı yapıldığını, Cumhuriyet'in dayandığı temel ilkelere olan "*laiklik*" ilkesine aykırı davranıldığını, parti üst yönetiminin ise bu davranışları hoşgörüyü karşılayıp bu kişiler hakkında hiçbir disiplin işlemi yapmadığını, dolayısıyla bunların parti yönetimi tarafından benimsendiğini belirtmiştir (Arikan, 2010, s.128).

RP'nin kapatma davasından sonra, DYP'li İl Başkanlarıyla yapılan değerlendirme toplantısının ardından erken genel seçim kararı çıkması, Refah-Yol

Hükümetinin bitmek üzere olduğunu gösteren önemli bir başka olaydır (Hongur, 2006, s.124).

Aydın Hasan'ın, Milliyet Gazetesi'nde ki *“Erken Seçim Ufukta”* başlıklı yazısında; *“Tansu Çiller'in RP ile ortaklığının devam etmesinin ancak başbakanlığın Haziran ayında kendisine verilmesiyle mümkün olduğunu, aksi takdirde DYP Grubu'nu tutmakta zorlanacağını ifade ettiği iddia edilmiştir.”*

Anayasa Mahkemesi'nin RP'ni kapatma kararını alacağına dair birçok milletvekili ve partili inanırken, Necmettin Erbakan bunun gerçekleşmeyeceğini iddia ediyordu. Başta Abdullah Gül olmak üzere birçok milletvekilli partinin kapatılacağı ve kendilerine siyasi yasaklar getirileceğinden dolayı partiden istifa etmeyi bile düşünüyordu. Fakat Necmettin Erbakan bu istifalara izin vermiyordu ve bu davanın sonunun beklenmesini istiyordu. Diyarbakır Milletvekili Seyit Haşim Haşim'i ise tam tersini düşünüyordu.

Haşim Haşimi'ye göre: *“Partinin kapatılmayacağını düşünmek iyimserlik olurdu. RP'nin kapatılmaması resmi ideolojinin kendini inkârı anlamına gelir.”* Abdullah Gül, Necmettin Erbakan'ı ikna etmeye çalışıyordu ve bunu da başardı. Milletvekilleri geçmiş tarihli matbu istifa dilekçeleri hazırladılar ve dilekçelere de *“Gördüğüm lüzum üzerine RP'den istifa ediyorum”* şeklinde doldurdular. Tüm milletvekilleri gece teker teker aranarak bu dilekçeler imzalatıldı (Aksoy, 2000, s.244) şeklindeki açıklamaları oldukça dikkat çekicidir.

RP cephesinde bu olaylar ve endişeler yaşanırken bazı RP milletvekilleri ise durumun ne kadar kötü olduğunu öğrenmek için adet nabız yoklamaktaydılar. Üç RP'li, DYP Kilis Milletvekilli Doğan Güreş'in yanına gidip bu kapatma davasının nasıl sonuçlanabileceğini sordular. Doğan Güreş'te kendilerine *“Kesin kararlılar parti kapatılacak.”* Milletvekilleri Doğan Güreş'e bundan nasıl emin olduklarını sordular, o da onlara bu bilgiyi Deniz Kuvvetleri Komutanı Ora. Güven Erkaya'nın verdiğini söyledi (Tayyar, 2009, s.118).

Beklenen gün yaklaşmaktaydı ve davanın nasıl sonuçlanacağı merak konusu idi. Tarihler 16 Ocak 1998'i göstermekteydi. Açıklamayı o dönemin Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer yapacaktı ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Necmettin

Erbakan ve arkadaşlarının siyasi hayatını sonlandıran açıklamayı yaptı. Açıklama şu şekilde gelmişti:

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 21.5.1997 günlü, 5P.13.Hz.1997/109 sayılı iddianamesi'yle RP'nin Anayasa'nın 69. maddesinin 6. fıkrası göndermesi ile 68. maddesinin 4. fıkrası gereğince kapatılması istenilmekle, gereği görüşülüp düşünüldü:

1. *Lâik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri nedeniyle Anayasa'nın 68. ve 69. maddeleri ile 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 101. maddesinin (b) bendi ve 103.maddesinin 1. fıkrası gereğince RP'nin Kapatılmasına, Haşim Kılıç ile Sacit Adalı'nın karşı oyları ve Oy çokluğuyla,*
2. *Beyan ve eylemleri ile Parti'nin kapatılmasına neden olan, Konya Milletvekili Necmettin Erbakan, Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan, Ankara Milletvekili Ahmet Tekdal, Rize Milletvekili Şevki Yılmaz, Ankara Milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan ve Şanlıurfa Milletvekili İ. Halil Çelik'in milletvekilliklerinin Anayasa'nın 84. maddesinin son fıkrası hükmü gereğince, gerekçeli kararın Resmi Gazete'de yayımlandığı tarihte sona ermesine, Oy birliğiyle,*
3. *Beyan ve eylemleri ile Parti'nin kapatılmasına neden olan üyeleri Necmettin Erbakan, Şevket Kazan, Ahmet Tekdal, Şevki Yılmaz, Hasan Hüseyin Ceylan, İ. Halil Çelik ile Şükrü Karatepe'nin Anayasa'nın 69. maddesinin 8. fıkrası gereğince gerekçeli kararın Resmi Gazete' de yayımlanmasından başlayarak 5 yıl süre ile bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamayacaklarına, Oy birliğiyle,*
4. *Davalı Parti'nin tüm mallarınının 2820 sayılı Yasa'nın 107. maddesi gereğince Hazine'ye geçmesine, Oy birliğiyle,*
5. *Birtrilyonikiyüzotuzaltımilyar lira devlet yardımının Parti'ye ödenmemesine ilişkin 12.1.1998 günlü, E.1997/1 (Siyasi Parti-Kapatma) sayılı tedbirin, gerekçeli kararın Resmi Gazete 'de yayımlanmasına kadar devamına, Oy birliğiyle,*
6. *Gereğinin yerine getirilmesi için karar örneğinin, TBMM Başkanlığı'na, Başbakanlığa ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmesine, Oy birliğiyle, 16.1.1998 gününde karar verildi (www.belgenet.com, 2013).*

Anayasa Mahkemesini kararıyla beklenen son gerçekleşmişti ve RP kapatılmıştı. RP'nin kapatılmayacağına inanan kesimler acı gerçeklerle tanışmıştı. Böylece bir dönem ülkeyi yöneten ve iktidar olan RP tarihe karışmıştı. RP'nin kapatılması yanı sıra birçok milletvekiline de siyasi yasaklar getirilmiştir (Özer, 2011, s.102).

Hükümetin el değiştirmesinden Genelkurmay cephesi oldukça memnundu. Org. Çevik Bir hükümetin gidişinden sonra subaylara verdiği bir brifingde şunları söyledi:

“Arkadaşlar, Türkiye tarihi bir dönem yaşamıştır. İlk defa Silahlı Kuvvetler öncülüğünde, sivil toplum örgütleri ve halkın desteğiyle, Türkiye’yi laiklikten uzaklaştırmaya çalışan güçler engellenmiştir. Bu, silah kullanılmadan, rejimin özgücü ve sivil inisiyatif ile yapılan post modern bir darbedir” (Akpınar, 2006, s.301).

Ali Bayramoğlu'na göre; *“RP bu ülkede tüm diğer siyasi partiler gibi, temsil ettiği toplumsal duyarlılıkla diğer tüm partiler gibi popülist bir çizgideydi. Aynı şekilde yine RP'nin hataları diğer tüm partiler gibi siyasiydi. Bu hataların düzeltilmesi mahkeme yoluyla değil de yine siyasi yolla yapılmalıydı. Fakat RP'ne bu seçenek sunulmadı. RP toplumu en iyi temsil eden parti ve siyasi görüş konumundaydı. RP kapatıldıktan sonra onun çizgisinde açılan bir parti elbette ki bu mirası devam ettirecekti ve güçlü bir konuma ulaşacaktı”* (Bayramoğlu, 2001, s.246).

Bir siyasi partinin kapatılmasının demokrasi adına üzücü olduğuna şüphe yoktur. Bu siyasi parti, ülkenin en çok oy almış partisiyse, temsil ettiği toplumsal duyarlılık din-gelenek toplum ilişkisinde hatırı sayılır bir farklılığı yansıtıyorsa, ayrıca bu çerçevede farklılıkların siyasi sistem içinde birlikte yer almasına, temas etmesine zemin hazırlama potansiyeline sahipse; kapatma kararının ülkedeki siyasi ve toplumsal dengeleri, toplum-devlet, toplum-demokrasi ilişkisini etkilemesi kaçınılmazdır (Özgan, 2008, s.104).

28 Şubat süreci Türkiye'deki Askeri darbeler zincirinin sadece bir halkasıydı ve burada askeri birlikler kullanılmadı. Bizzat medya kullanıldı yani bu askeri darbe tek kurşun atmadan asker araç ve gerece gerek kalmadan bizzat basın ve medya aracılığıyla yapılmıştır (Özgentürk, 2008, s.63).

RP'nin kapatılmasıyla birlikte sürecin artık sonuna gelindiği düşünülmüştür. Ancak o dönemde Genelkurmay Başkanı Org. Hüseyin Kıvrıkoğlu, 28 Şubat sürecinin

“Gerekirse bin yıl süreceğini” söylemiştir. Kıvrıkoğlu'nun vurgulamak istediği “kararlılık” sonraki yıllarda da devam etmiştir. Daha sonraki yıllarda ortaya çıkan bazı belgeler TSK'nın 28 Şubat dönemindeki refleksleriyle çalışmalarına devam ettiğini ortaya koymaktadır. BÇG'na benzer gruplar aracılığıyla, irtica ihtimaline karşı duyarlılık ve kontrol canlı tutulmaya çalışılmıştır (Arikan, 2010, s.129).

28 Şubat 1997 Tarihi MGK Toplantısı öncesi ve sonrası ile yaşanan bütün olaylar 28 Şubat süreci olarak isimlendirilmiş ve bu sürecin sonuçları ile beraber genel olarak baktığımızda, 28 Şubat'ın klasik bir darbe olmadığı açıktır. Bundan dolayı 28 Şubat sürecinin baş aktörleri bu müdahaleye “*post-modern darbe*” demiş ve etkilerinin bin yıl süreceğini iddia etmişlerdir.

Fransızcadaki coup d'Etat'nın tercümesi olan darbeyi, seçilmiş meşru iktidarı zorla veya gayri meşru yöntemlerle iktidardan uzaklaştırma ve iktidarı kullanacak ekibi belirleme eylemi olarak tanımladığımızda 28 Şubat'ın da sonuç olarak bir darbe olduğu açıktır (Özgan, 2008, s.99).

4.10.1.2. Anasol-D Hükümeti'nin Kurulması

18 Haziran 1997 tarihinde Başbakan Necmettin Erbakan'ın istifasından sonra Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in hükümeti kurma görevini ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a verdiği gündeme gelmiş olmakla beraber, kurulacak hükümete DSP ve DTP'nin yanı sıra CHP'nin de dışarıdan destek vereceği bir koalisyon hükümetinin kurulacağı siyaset kulislerinde konuşulan konular arasında yerini almıştır.

ANAP lideri Mesut Yılmaz, DSP lideri Bülent Ecevit ve DTP lideri Hüsamettin Cindoruk'un ittifakına baktığımız zaman; Mesut Yılmaz ve Bülent Ecevit arasındaki sıcak ilişkilerin Ana-Yol Hükümeti döneminden itibaren başladığı bilinmektedir. Bu gelişen olaylar zinciri ile beraber artık hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı Demirel tarafından Mesut Yılmaz'a verilmiş ve ANAP Liderinin ilk çalmış olduğu kapı DSP lideri Bülent Ecevit olmuş ve akabinde ise DTP lideri Hüsamettin Cindoruk olmuştur.

Hüsamettin Cindoruk'un, DYP'den ihraç kararının ardından bir grup arkadaşı ile beraber DTP'ni kurmuş ve siyasetin gergin atmosferinde istifa eden bazı milletvekilleri de DTP saflarına geçmişlerdi.

ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın koalisyon için ortaklık teklifinde bulunduğu sırada ANAP'ın 129, DSP'nin 67 ve DTP'nin ise 7 olmak üzere toplamda 3 partinin 203 milletvekili bulunuyordu. Her 3 parti liderinin bir haftalık süren temaslarının ardından 27 Haziran'da Anasol-D Hükümeti'nin kurulması için anlaşmaya varmışlardır (Kazan, 2013, s.483). Mesut Yılmaz'ın aklında koalisyona CHP lideri Deniz Baykal'ı da dâhil etmek düşüncesi vardı. Ancak Bülent Ecevit'in olduğu yerde Deniz Baykal'ın, Deniz Baykal'ın da bulunduğu yerde Bülent Ecevit'in bulunması mümkün değildi. CHP'nin desteğinin sağlanması ile 203 olan milletvekili sayısı 252'ye çıkacak ancak bu sayıda yeterli değildi. Fakat bu sayıların da güven oylaması için yeterli olmadığı farkında olan ANAP lideri Mesut Yılmaz bir yandan milletvekillerinin transferleri ile uğraşırken öte yandan ise bağımsızlar üzerinde ki çalışmalarını sürdürüyordu.

ANAP liderinin bağımsızlardan ziyade CHP'nin desteğine ihtiyacı vardı ve beklenen destek sonunda geldi. CHP desteğini şu şekilde verme yolunu seçmişti; "Koalisyon hükümetinde yer almayacak bazı isteklerini koalisyon protokolüne koydurma yoluna gidecekti." CHP'nin, sunmuş olduğu bu formül ile Anasol-D Hükümeti'ni bazı şartlarla destekleyebileceğini açıklamıştır. CHP'nin destek şartları şunlardı;

1. *8 Yıllık Kesintisiz Temel Eğitim Tasarısı kanunlaşacaktı.*
2. *Susurluk olayı aydınlatılacaktı.*
3. *Seçmen kütükleri yeniden yazılacaktı.*
4. *Seçim Kanunundaki antidemokratik hükümler çıkarılacak ve tercihli sistem yeniden getirilecekti.*
5. *Milletvekili dokunulmazlığı kürsü dokunulmazlığı ile sınırlandırılacaktı* (Kazan, 2013, s.483-484).

Refah-Yol Hükümeti'nin iktidardan düşmesinin akabinde, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan ve Tansu Çiller ile olan diyaloglarının ardından hükümeti kurma görevini 20 Haziran 1997'de ANAP lideri Mesut Yılmaz'a vermiş olması 54. Refah-Yol Hükümeti'nin iktidardan düşmesi ile başlayan bu süreç akabinde parti istifalarını ve transferlerini de beraberinde getirmiş olmakla beraber, 22 Haziran 1997'de İzmir DYP Milletvekili Hasan Denizkurdu ile Denizli DYP Milletvekili Haluk

Müftüler partilerinden istifa etmiş ve bu süreç 26 Haziran'da Işlay Saygın ANAP'a, Köksal Toptan'ın DTP' ye katılması ile sürmüştür. Bu transfer ve istifalar neticesinde RP-DYP-BBP koalisyonu 276 üstünlüğünü kaybetmiştir. Cumhurbaşkanı Demirel, 30 Haziran 1997'de Çankaya Köşkü'ne çıkan ANAP lideri Mesut Yılmaz'ın ANAP-DSP-DTP koalisyon hükümeti formülünü onaylamış ve böylece Anasol-D Hükümeti'nin temelleri atılmıştır.

30 Haziran 1997'de Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, ANAP lideri Mesut Yılmaz'ın kurduğu ve CHP'nin de dışarıdan desteklediği, ANAP, DSP ve DTP'nin katıldığı 55. Hükümeti onaylamıştır. 55. Hükümet, 12 Temmuz 1997'de, 281 kabul, 256 ret, 2 çekimser oyla güvenoyu almıştır (TBMM, 2012, s.1081). Refah-Yol Hükümeti'nin ardından ANAP, DSP ve DTP Anasol-D hükümetini kurmuş ve 12 Temmuz 1997'de güvenoyu alan Anasol-D Hükümeti'nin kurulması siyaset yaşamında bir nebze olsa tansiyonu düşürmüştür (Soncan, 2006, s.30). ANAP lideri Mesut Yılmaz Başbakanlığında kurulan Anasol-D Hükümeti 12 Temmuz'da 281 oyla güvenoyları iktidara gelmiş ve DSP lideri Bülent Ecevit'in "Ulusal Uzlaşma Hükümeti" adını verdiği yeni kabinede 21 ANAP, 11 DSP, 5 DTP'li milletvekili ile bağımsız Yalım Erez bulunmuştur. (Gürses, 2009, s.222).

55. Hükümetin Başbakanı olan Mesut Yılmaz'ın güven oylaması sonrasında yapmış olduğu teşekkür konuşmasında;

"Yüce Meclis, bir defa daha, inisiyatifin kendi elinde olduğunu ve milletin mukadderatına sahip çıktığını göstermiştir. Yüce Meclisin iradesine ipotek koymak mümkün değildir. Bugünden itibaren, Türkiye'de yeni bir dönem başlamaktadır. Bu yeni dönemde atacağımız ilk adım, her şeyin yeniden normale dönmesi olacaktır. 55. Hükümet gücünü milletin desteğinden ve Meclis'in iradesinden almaktadır. Uzlaşma, hoşgörü ve anlayış içerisinde çözülemeyecek sorun yoktur. Hükümetimizin yolu Büyük Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda çizdiği yol olacaktır."

Bu arada basın ve medya organlarında yeni hükümetin "Genelkurmay'ın isteği doğrultusunda kurulduğunu" ve "MGK kararlarını uygulayacak güdümlü ve vesayetçi bir hükümet" olduğu yönünde yorumlar yapılmaktadır. Bazıları bu hükümete "MGK Hükümeti" veya "Ordu destekli ulusal uzlaşma hükümeti" derken bazıları da bunun bir "Çankaya Hükümeti" olduğunu belirtmişlerdir. Görüldüğü gibi toplumsal güç dengeleri

bozulmuş, korkutulmuş, emir-komuta zincirine dâhil edilmiş, bir sivil insiyatif ortadan kaldırılmıştır (Gürses, 2009, s.222).

28 Şubat süreci biçimsel olarak Refah-Yol Hükümeti'nin istifası ile sonuçlanmıştır (Özgan, 2008, s.100). Hulki Cevizoğlu'na göre; daha sonra RP'nin 16 Ocak 1998'de Anayasa Mahkemesi tarafından temelli kapatılması ve Necmettin Erbakan ile 5 arkadaşının 5 yıl siyaset yasağı almasıyla (Cevizoğlu, 2001, s.88) tamamlanacaktır.

Anasol-D Hükümeti zamanında gerçekleşen 28 Şubat 1997 MGK Kararları doğrultusundaki uygulamalara baktığımızda ise; 28 Şubat 1997 tarihi MGK Toplantısında alınan kararlar Refah-Yol Hükümeti ve sonraki hükümetler tarafından uygulanarak devam ettirilmiştir. Alınan bu kararlar uygulama safhasında kimilerine göre sert bir şekilde uygulanırken kimilerine göre ise kararların uygulamasında yetersiz kalınmaktaydı. Bütün bu gelişmelerin arkasındaki gizil güç olarak kabul edilen ordu, 28 Şubat sürecini başlatan en önemli aktör olarak bilinmekle beraber Kenan Akın'a göre; *“Mümkün sıklıkta yaşanan sürecin 28 Şubat ile başlamadığını vurgulamış, ordunun, Cumhuriyetin başlangıcından bu yana ortaya konan Cumhuriyet rejimini koruma gayretlerinin aynı kapsamda bulunduğuna dikkat çekmiş ve ordunun Cumhuriyet'i koruma ve kollama vazifesini kendisine bir görev kabul etmiş olduğunu”* ifade etmiştir (Akın, 2000, s.66).

30 Haziran 1997'de CHP'nin dışarıdan desteği ile kurulan Anasol-D Hükümeti çeşitli kesimlerce *“Çankaya-Rantiye-Medya ve Asker”* işbirliği ile kurulmuş ve askeri vesayet altında *“Bir ara rejim hükümeti”* olarak değerlendirildi. Anasol-D Hükümeti'nin kurulduğu gün açıklanan koalisyon protokolünde taraflar, Refah-Yol Hükümeti'nin Türkiye'yi rejim ve devlet bunalımına düşürdüğünden bahsetmekle beraber, bu duruma son vermek laik, demokratik Cumhuriyeti güçlendirmek için bir araya geldiklerinden ve 8 yıllık kesintisiz eğitim yasasının mutlaka çıkartılacağına bahsediyorlardı.

Yukarıda da açıklandığı üzere Koalisyon Protokolüne göre, ANAP'a Başbakanlığın yanında 20 Bakan, DSP'ye bir Başbakan Yardımcılığının ile 10 Bakan, DTP'ye ise bir Başbakan Yardımcılığı ve 5 Bakan verilmiş ve DTP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk kabineye girmiştir (Kazan, 2013, s.486).

Cumhurbaşkanı Demirel Anadol-D Hükümeti'nin kurulmasından son derece memnun olmakla beraber, memnuniyetini şu sözlerle ifade etmiştir: *“Son aylarda çok zor anlar geçirdim. Şimdi ise tahribatı tamir dönemi başlıyor. Bütün taşlar yerine oturacak. Bu belki biraz zaman alacak ama kimse merak etmesin. Dışardan çok iyi mesajlar geliyor. İmajımız düzelecek* (2 Temmuz 1997) Hürriyet.

Refah-Yol Hükümeti'nin iktidardan düşmesi ile Mesut Yılmaz Hükümeti'nin kurulması dönemin gazete ve televizyonlarında sevinçle karşılanmıştır. Hürriyet Gazetesi, *“Ülkeyi Silahsız Kuvvetler İrticadan Kurtardı”* şeklinde manşet atmıştır. Anadol-D Hükümeti döneminde, EMASYA Protokolü imzalanmış, *“irtica”*nın öncelikli iç tehdit sayıldığı, yeni MGSB kabul edilmiş; Başbakanlık Uygulama Takip ve Koordinasyon Kurulu'nun teşkili gibi irticayla mücadele konusunda önemli adımlar atılmıştır (TBMM, 2012, s.1081).

Anadol-D Hükümeti zamanında gerçekleşen 28 Şubat 1997 MGK Kararları doğrultusundaki uygulamalar yine bu dönemde de devam etmiş ve MGK'nın 28 Şubat kararlarının ardından özellikle 18 Nisan 1999 seçimlerine kadar süren zaman diliminde 14 Ağustos 1997'de 8 yıllık kesintisiz eğitim kanunu TBMM'de kabul edilmiştir. Bu kanunla İmam Hatip Liseleri dâhil Meslek Liselerini ortaokul bölümleri kapatılmıştır. RP'nin yoğun engelleme taktiklerine rağmen, hükümet ortağı partiler ile CHP, bazı DYP ve bağımsız milletvekillerinin oylarıyla kabul edilen yasa, Cumhuriyet tarihinin en önemli reformları arasında yer almış ve böylece eğitimde yeni bir dönem açılmıştır. İlköğretimi, kesintisiz 8 yıla çıkararak yasayla; İmam Hatiplerin, Anadolu liselerinin, mesleki teknik okulların ve özel okulların orta kısımları kapatılmış, meslek eğitiminin 14 yaşında başlaması kararı alınmıştır (Özgan, 2008, s.101).

DSP lideri Bülent Ecevit ve CHP lideri Deniz Baykal'ın 8 yıl kesintisiz tasarısını Meclis gruplarında değerlendirmişlerdir. Bülent Ecevit konuşmasında; *“Sekiz yıllık kesintisiz eğitim reformu, Cumhuriyet döneminin en önemli reformlarından biridir”* şeklinde açıklama yaparken. Deniz Baykal ise konuşmasında sekiz yıl kesintisiz konusunda hükümeti MGK kararları ile tehdit edercesine, *“Hükümet MGK kararlarının içinde mi, dışında mı?”* diye sormuş ve hükümetin net tavır belirlemesini istemiştir. Necmettin Erbakan ve Tansu Çiller ise bu tasarımı eleştirmişlerdir (Gürses, 2009, s.223).

Bu dönemde içerisinde yine İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, Siirt'te yaptığı *“Minareler süngümüz, kubbeler miğferimiz, camiler ise kışlalarımızdır. Okunan ezanı kimse susturamayacak. Türkiye'deki ırk ayırımına kesinlikle son vereceğiz. Yolumuzdan Dönmeyiz: Gökler yerler açılrsa, üzerimize tufanlar yanardağlar saçılrsa yolumuzdan dönmeyiz. Benim referansım İslamiyet'tir. Bunu dile getiremiyorsam, yaşamamın ne anlamı var? Avrupa'da ibadete, başörtüsüne saygı duyuluyor. Ama Türkiye'de engelleme getiriliyor”* konuşması yüzünden 6 Aralık 1997'de DGM'ce TCK'nin 312. maddesine göre *“Halkı sınıf, din, ırk, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik etmek”* suçunu işlediği gerekçesiyle dava açılmış ve 10 ay hapis cezasına çarptırılmıştır (Özgan, 2008, s.102).

Yaşanan bu olaylarla beraber o dönem de özellikle önemli bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı'na danışman olarak Em. Alb. Kalelioğlu görevlendirilmiş ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilk asker kökenli danışmanı olmuştur. Dönemin Diyanet İşleri Başkan'ı Mehmet Nuri Yılmaz ise; *“Albayım teşkilata çeki düzen verecek diyecek kadar kendisinden umutlu olduğunu belirten”* (Opçin, 2004, s.89) açıklamalar yapmıştır.

Bütün bu yaşanan gelişmeler 28 Şubat 1997 tarihi MGK Toplantısı öncesi ve sonrası ile demokratik sistemimize yönelik son Askeri müdahale olan 28 Şubat'tır. Ancak belirtmek gerekir ki iki tane 28 Şubat'tan söz edilebilir. Bunlardan birincisi, Necmettin Erbakan'ın başbakanlıktan istifa ettiği 17 Haziran 1997'ye kadar olan dönemdir. Bu dönemde, yaşananlar özetle, askeri darbe söylentileriyle hükümetin istifasının sağlanmasıdır. İkinci ve etkileri bakımından kalıcı olan 28 Şubat ise Başbakan Erbakan'ın istifanın hemen ardından başlamıştır. Sivil siyasi düzen üzerindeki etkilerinin bu denli yüksek olmasının başlıca müsebbibi de, normalleşmeyi sağlayamayan Mesut Yılmaz başkanlığındaki Anadol-D Hükümeti olmuştur. 1997 Haziran'ında, Türkiye demokratik normalleşmeyi ararken ve bir an önce seçime gitmeyi istemektedir. Sonuçta bu hükümet, Cumhuriyet tarihinin yolsuzluk iddialı bir gensoruyla düşürülen ilk ve tek hükümeti olmuştur (Özgan, 2008, s.102).

Dönemin Dz. Kuv. Kom. Ora. Güven Erkaya, daha sonrasında 28 Şubat MGK toplantısı öncesi ve sonrasında yaşananları gazeteci Yavuz Donat'a verdiği bir röportajda dile getirirken özellikle röportajda bir durum değerlendirmesi yapan Ora.

Güven Erkaya; “*Son aylarda biz grup olarak, yani komuta kademesi olarak bir misyon üstlendik... Bizim üstlendiğimiz misyonun iki ayağı vardı: Birincisi, irticanın bir tehlike olduğunun Türk toplumu farkına varmalıydı. İkincisi, bu işi asker değil, siviller çözmeliydi. Sivil toplum... Örgütler... Siyaset... Yani silahsız kuvvetler*” (Gürses, 2009, s.225).

Bütün bu yaşanan gelişmeler sonucunda; 28 Şubat süreci ismini her ne kadar 28 Şubat 1997 tarihli MGK Toplantısından almış olsa da aslında bu sürecin başlaması MGK Toplantısı öncesinde yaşanan siyasi ve sosyal olaylara dayanmaktadır. Bu siyasi ve sosyal olaylar başta kamuoyu, medya, üniversiteler, siyasi örgütler, sivil toplum kuruluşları ve en önemli unsur olan ordu tarafından dikkatle izlenmiş olmakla beraber bu süreç, 28 Haziran 1996 tarihinde kurulan Refah-Yol Hükümeti, RP lideri Necmettin Erbakan ve Tansu Çiller’in genel başkanlığını yaptığı DYP koalisyonu sonucunda kurulmuş olmakla beraber laik ve Cumhuriyet karşıtı söylemleri ile ön plana çıkmıştır.

Yaşanan bu gelişmeler 28 Şubat sürecinin yerel bir hareket olmadığına bizlere göstermesi açısından oldukça önemlidir. Son günlerde adının sıkça duyulmuş olduğumuz “*Toplum Mühendisliği*” kavramı genel olarak Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren kendisini göstermiş olmakla beraber özellikle Cumhuriyet’ten bu yana toplumun sosyal yapısı üzerinde adeta toplum mühendisliği yapan, ülke başta olmak üzere Cumhuriyet’in ve her şeyin sahibi olarak kendini gören bir çevre, adeta bir gizli el bulunmaktaydı.

Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasi tarihine baktığımızda neredeyse her 10 yılda bir askeri darbe ya da müdahale olduğunu görmekteyiz. Bu darbe ve müdahaleler başta ekonomi ve güvenlik meselelerinden ziyade en önemli sorunun demokratik rejimin işlerliğinin düzene sokulamayışı olduğu görülmektedir. Cumhuriyet tarihinin ilk Askeri darbesi olan 27 Mayıs 1960 Askeri darbesinden günümüze kadar her 10 yılda demokratik rejim sekteye uğratılmıştır. Bunun belki de en önemli nedenlerinden bir tanesi, Türkiye’nin demokratikleşmeyi ve bununla paralel olarak da modernleşmeyi sanayi devrimi, feodalitenin çöküşü gibi koşullara bağlı olarak değil, bir bağımsızlık savaşı sonucunda elde etmiş olmasıdır (Özgan, 2008, s.113).

28 Şubat sürecine baktığımızda, bu süreç özellikle; toplumun demokratik bir ortam içerisinde seçmiş ve iktidara getirmiş olduğu bir hükümete karşı yapılmış bir

müdahale olmasının yanı sıra özellikle oligarşik sınıflar başta olmak üzere, sivil toplum kuruluşları ve derneklerin o dönem içerisinde bulunan sendikaların, üniversitelerin, medya ve basın organlarının, muhalefet partilerinin, birlikte yaptıkları bir darbedir. Bilinmesi gereken önemli bir unsur ise Türkiye’de yaşayan sivil vatandaşların olmaları gerektiği kadar demokrat, laik, cumhuriyetçi olmadıkları ve Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı kalınmadığı sürece, demokrasinin korunması ve gelişmesi hep sekteye uğrayarak gerçekleşecektir. Bunun en önemli nedeni ülkede bulunan başta siyasi partiler olmak üzere yargı, basın ve medya organları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve dernekler vb. kurumlar demokrasiyi sahiplenmez tam tersi yönde hareket edip yapılan müdahale ve darbeleri destekler ve onaylarlar iseler demokrasiyi yaşatmak gerçekten çok zor olacaktır.

28 Şubat süreci ile gerçekleştirilmek istenip de hayat bulmayan birçok talep ve istek o dönem içerisinde de gerçekleşmemiş olmakla beraber halkın kendi seçtiğinin seçim yolu ile değil de ancak başka yöntemler ile iktidardan uzaklaştırılmasına tepkisi yine geç olmamıştır. Nitekim 28 Şubat süreci ile siyaset sahnesinden silinmek istenen kadronun, yapılan müdahaleden 5 yıl sonra tek başına iktidara gelmiş olması, milletin 28 Şubat’ı onaylamadığının bir kanıtı olarak gösterilmektedir (Özgan, 2008, s.117).

Ancak unutulmamalıdır ki bu süreç içerisinde de yapılan, haklı ya da haksız bütün uğraşlar Türkiye Cumhuriyeti’ne zarar vermiş, ülke karanlık dönemlere sürüklenmek istenmiştir. Bununla beraber Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihi aynı zamanda bir askeri darbeler tarihi olarak anılmış olmakla beraber bütün darbe ve müdahaleler de olduğu gibi 28 Şubat dönemi içerisinde de “*Hükümet içeriden, devlet dışarıdan*” yıpratılmaya çalışılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. 28 ŞUBAT VE EĞİTİM

Eğitim alanında çalışan her bilim adamının, eğitim alanında çalışmalar yapan her eğitimcinin bununla beraber her öğretmenin kendine özgü bir eğitim tanımı vardır. Eğitim kavramının birçok tanımı yapılmıştır. Eğitimin en çok bilinen tanımlaması, “*Bireyin davranışlarında, kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak olumlu ve istendik yönde değişiklik oluşturma sürecidir*” şeklinde ifade edilmiş olmakla beraber bunun dışında da eğitimle ilgili birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlamalar genellikle eğitimcilerin farklı felsefi görüşler ve fikirlerinden hareketle “*olanı*” değil “*olması gerekeni*” tanımlama girişimlerinden ortaya çıkmıştır. Farklı görüşlere karşın eğitimciler, eğitimi bir değiştirme süreci olarak görmektedirler. Ayrıca eğitim bilimciler göre, “*Bireyin mevcut haliyle yetersiz bulunduğunu ve belli ölçütlere ve telakkilere göre yeterli bir hale getirilmesi gerektiğidir*”. Yani eğitim sonucunda birey davranışlarında mutlak bir değişiklik beklenmektedir (Tekin, 1979, s.1).

Eğitim kelimesi Latince “*educare*” kelimesinin anlamsal karşılığı olan “*bakım ve yetiştirme*” anlamını karşılar. İngilizce’de kullanılan bir kelime olan “*educate*” de “*terbiye etmek, yetiştirmek, okutmak*” olarak tercüme edilmektedir. Eğitim kelimesi, günümüzde bir süreci veya bir süreç içerisinde elde edilen ürünü akla getirecek şekilde tanımlanmaktadır (Şimşek, 2012, s.22).

“*Eğitim; önceden saptanmış amaçlara göre insanların davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkinlikler dizgesidir*” (Oğuzkan, 1993, s.46). “*Eğitim; bireyin davranışlarında, kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir*” (Ertürk, 1974, s.12).

Eğitim ve öğretim kavramlarına baktığımızda; öğretim; teşkilatlı ve düzenli olarak genellikle bir öğretim kurumunda (okul vs.) öğretmenler tarafından, öğrencilere, araç gereç kullanılarak bilgi aktarılması ve öğretilmesi çalışmalarının tümüdür. Başka deyişle öğretim, öğrenmenin gerçekleşmesi için girişilen düzenli, teşkilatlı, plânlı

çabaların tümüdür ve bazen örgün eğitim olarak da adlandırılır. Öğretim, eğitimin bir parçasıdır ve ancak öğretilen şeyler kişinin davranışlarında olumlu yönde değişiklikler meydana getirmişse eğitim haline dönüşür.

Eğitim ise; kişinin zihnî, bedenî, duygusal, toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının en uygun şekilde ya da istenilen bir doğrultuda geliştirilmesi, ona bir takım amaçlara dönük yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümüdür. Eğitim, hayat boyu sürer; plânlı ya da tesadüfi olabilir. Okul, okuma-yazma, ders araç gereçleri ile ve bunların dışında aile veya bir çevre içinde, kişisel yetiştirme vs. yollarıyla yapılan öğretme, öğrenme, bilgi aktarma, beceri kazandırma çalışmalarının tümünü kapsayan bu çabalara yaygın eğitim de denmektedir. Kısaca, eğitim, öğretimi de içine alan çok geniş bir terimdir (Akyüz, 2012, s.2).

Eğitim kavramının bireylerin bilişsel/zihinsel, duyuşsal/duygusal, sosyal yönlerden üzerlerinde oluşan etki anlamında geniş anlamda tanımlanabileceği gibi daha dar kapsamlı olarak eğitimin birey üzerinde bilişsel, duyuşsal ve psikomotor beceri alanlarında kasıtlı bir değişimin sağlanması olarak tanımlanabileceğini ifade etmektedir (Şişman, 2000, s.120-122).

Eğitim; kişinin zihni, bedeni, duygusal, toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının istenilen doğrultuda geliştirilmesi ya da ona bir takım amaçlara dönük yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolunda ki çalışmaların tümüdür. Eğitim hayat boyu sürer, planlı ya da tesadüfi de olabilir.

Eğitim, istenilen bir yaşama düzenine ulaşma çabası olan kalkınmanın en etkili araçlarından biridir. Toplumun yaratıcı gücünü ve verimini artırıp, toplumda kişilere kabiliyetlerine göre yetiştirme imkânı sağlar (Özbulut, 1999, s.2). Bunun yanında eğitim, bireylerin ve toplumun geleceğinin şekillendiren en önemli faktördür. Günümüzde eğitim, değişimlere uyum sağlayabilen, çevresiyle bütünleşebilen bir sistemdir. Çağdaş bilgi toplumunda istenilen düzeyde yer alabilmek için eğitimin gelişmesine gereken önem verilmelidir (Şen, Tokay, 1998, s.6).

Eğitimde amaç, kişi ve kişiliği tam olarak geliştirmek, akıl beden sağlığı yerinde, gerçeği ve adaleti seven, bireysel değerlere ve emeğe saygılı, derin bir sorumluluk duygusu ile bağımsız bir ruha sahip, barışçı bir devlet ve toplum kuran

insanların yetiştirilmesini sağlamak olmalıdır (Güvenç, 1974, s.13). Eğitim; insanı sosyal, siyasal, ekonomik ve bireysel yönden çözümlenme ve geliştirme sürecidir. İnsanın, ilk çağlardaki mağara yaşantısından günümüz modern yaşantısına kadar gösterdiği gelişmeler eğitim sayesinde olmuştur. Bu nedenle eğitim tarihi insanlık tarihi ile başlar. İnsanın eğitimi, doğumu ile başlar ve ölüme kadar devam eder (Kol, 2003, s.1).

Eğitim toplumsal bir olgudur. Eğitim; bireyi değiştirme, yönlendirme, geliştirme ve kültürleri kuşaktan kuşağa aktarma işlevi görür. Bireye istenilen davranışları kazandıran ve belirlenmiş hedefler doğrultusunda değiştiren eğitimidir (Öztürk, 1993, s.20). Yeryüzünde insan davranışlarını, değiştirme ve geliştirmede eğitim kadar etkili olabilen başka bir etken yoktur. Bu değişim ve gelişim, olumlu ya da olumsuz olabilmektedir. Eğitim insan tarihi kadar eski bir olgudur. İnsanın doğumundan mezara kadar geçen süre içinde aldığı eğitim toplumsal gelişimi sağlayan en önemli unsur olmuştur. Bunu iyi organize eden toplumlar uygarlık düzeyini yükseltmiş, sorunlarını azaltmışlardır. Eğitimin önemini kavrayamayan veya kavrayıp da insanlarını yanlış eğiten toplumlar da çağdaş uygarlığın gerisinde kalmışlardır. Eğitim, toplumu biçimlendiren en önemli etkenlerden biridir (Yıldız, 2005, s.15).

Yahya Kemal Kaya'ya göre; *“Eğitim etkinliği, herhangi bir plan, amaç ve kurgudan yoksun olabileceği gibi eğitim; planlanmadan, amaçlanmadan, kurgulanmadan yani informel biçimde olabildiğini savunmakla beraber, eğitimin; planlı, amaçlı, güdümlü yani formel biçimde de olabileceğini ifade etmiştir. Formel biçimi ile eğitim toplumsal bir kurum aracılığı ile gerçekleşir. Yani eğitimin bir toplumsal amacı ve sistematığı vardır. Bu yüzden her toplumun kurumsal olarak “Eğitim Sistemi” vardır. Her toplum kendi eğitim sistemi ile nasıl bir insan yetiştireceğini planlar ve uygular”* (Kaya, 1999, s.15) şeklinde ki ifadesi ile Kaya; eğitimin bir düzen ve plan içerisinde olabileceği gibi herhangi bir plan veya düzen olmadan da eğitimin kendiliğinden olabileceğini de ifade etmiştir.

Eğitimin bireye uygulandığı ilk kurum aile olmakla beraber ikinci en önemli kurum ise okuldur. Ancak, doğumdan ölüme kadar insanlar eğitim ile yüz yüze olmak zorundadırlar. Bu yüzden eğitim uğraşı, yalnız anne-baba, okul ve öğretmenin sorunu değil, başta devlet olmak üzere herkesin sorunu ve görevidir. İnsanın şekillenmesinde

aile ve okulun yanı sıra, çağımızda çevre ve medya gibi başka önemli faktörler de vardır (Yıldız, 2005, 16). İnsanın ve insanlığın tüm yaşamını düzenleyen eğitim, bilgilerin, kültürlerin, dönem içerisinde ki yaşanan olayların bir sonraki kuşaklara aktarılmasında da önemli rol oynamaktadır.

Eğitim, toplumsal açıdan yeniden üretimin sağlandığı, bireylerin çeşitli rolleri ve becerileri kazandığı, toplumsal eşitsizliklerin kuşaklar arasında aktarıldığı/pekiştirildiği bir alandır. Bir başka ifadeyle, bireyler bir yandan yeni roller ve beceriler edinerek, toplumsal yeniden üretim sürecine dâhil olurken bir yandan da bu rolleri ve becerileri değiştirir ve dönüştürürler. Bütün bu süreçler eğitimin sosyal ve toplumsal açıdan önemini göstermekle beraber, eğitimin topluma şekil veren, üretim araçlarını ve üretimi şekillendiren, toplum içerisinde sosyal bir varlık olan bireylere çeşitli rol ve beceriler kazandıran bir işleve sahip olduğu bilinmektedir.

Eğitim denilince önce eğitilecek kişiler ve bunları eğitecek kurumlar akla gelir. Kişileri daha iyi eğitmek, daha sağlıklı bir toplum yaratmak için uğraşlar sürerken, bir taraftan da yenileşmeye karşı hep engeller çıkarılmıştır. Bundan dolayı her toplum kendine göre bir eğitim sistemi geliştirmiştir. Genel olarak baktığımızda hemen hemen bütün eğitim politikaları devletler tarafından belirlenir ve devletlere bağlı bulunan okullar tarafından yürütülmektedir. Birçok ülkede devlet dışı kuruluşlar da eğitim alanında faaliyet gösterebilirler de, belirleyici olan devletin uyguladığı ve kontrol ettiği eğitim sistemidir. Bununla birlikte örgütlenmiş okul eğitiminin (Örgün Eğitim) yanında, çok değişik kurumlar tarafından geliştirilen okul dışı eğitim (Yaygın Eğitim) de çağımızda büyük önem kazanmaktadır. Eğitim kurumlarında amaç ve yöntem konusu her zaman büyük önem taşımıştır. Tüm eğitim kurumlarında eğiticiler, önceden belirlenmiş amaçlar doğrultusunda, yine önceden belirlenmiş yöntemlerle, eğitim ile birlikte öğretimi de gerçekleştirirler. Amaç ve yöntem için arayışlar her dönemde ve toplumda süregelmiştir. Değişen ve gelişen bir dünyada bu arayışlar doğaldır (Yıldız, 2005, s.16). Türkiye’de eğitim politikaları genel olarak devlet ve hükümetler tarafından şekillendirilmiş olmakla beraber dönem dönem yurt dışı eğitim politikaları da örnek alınmış ve ülkemizde uygulanmıştır.

Türkiye’de uygulanan eğitim politikaları genel olarak yukarıda ki gibi şekillenmiş olmakla beraber ülkemizde uygulanan eğitim sisteminin amacı eğitimin

tanımına uygun olarak, eğitim işinin gerçekleştirecek; etkili verimli, yararlı, sağlıklı ve eğitim iş görenlerinin işten doyumunu sağlamış olarak yaşamasını sürdürmektir. Eğitim sistemi, yaşamını sürdürmek için eğitime ilişkin hizmet, düşünce (bilgi) ve mal üretir (Başaran, 1993, s.25-26). Her eğitim örgütü girdisini toplumdan almak ve çıktısını topluma vermek zorundadır. Bunun anlamı eğitim sisteminin çevresine açık olduğudur. Yani açık sistem özelliği göstermektedir. Eğer bir sistem girdilerini çevresinden alıyor; çıktılarını çevresine veriyor; böylece çevresine ürün verme yoluyla yaşamasını sağlıyor ise bu sistem açık bir sistemdir (Yalçınkaya, Başaran, 1993,25-26). Bununla beraber Eğitim sisteminin kendine has özelliklerini üç temel düzeyde açıklanmak mümkündür: Bu üç temel özelliğe baktığımızda ise;

1. *Üst Sistemler: Bakanlık merkez örgütü ile Yükseköğretim Kurulunu ve Üniversitelerarası Kurulu kapsamaktadır.*
2. *Aracı Üst Sistemler: İl ve ilçe eğitim örgütlerini, yurtdışı eğitim temsilcilikleri ve üniversite rektörlüklerini kapsamaktadır*
3. *Temel Sistemler: Okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim okullarını, yaygın eğitim ve hizmet içi eğitim merkezlerini, fakülteleri, enstitüleri, yüksekokulları ve bunlara benzer kuruluşları kapsamaktadır (Başaran, 1993, s.25).*

Türk eğitim tarihinin amacına baktığımızda ise, en eski tarihlerden günümüze kadar Türk milletinin ürettiği, benimsediği, geliştirdiği eğitim ve öğretimle ilgili düşünceleri, kurumları, uygulamaları ortaya koymak, insan yetiştirme düzenini ve nasıl bir insan tipi yetiştirilmeye çalışıldığını araştırmak, Türk toplumlarının mutluluğu ve mutsuzluğu ile eğitim ve öğretimlerinin ilişkisini araştırmak, bugünkü eğitim sorunlarımızı en iyi biçimde çözebilmek için geçmişten bir takım dersler çıkarılıp çıkarılmayacağını tartışmak (Akyüz, 2012, s.1) şeklinde ifade edilmektedir.

5.1. Türk Milli Eğitim Sistemini Düzenleyen Genel Esaslar

5.1.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Kabulü

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923 yılında modern bir ulus-devlet olarak kurulmasıyla bir dizi inkılâplar yapılmasına hız verilmiştir. Modernleşmenin ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşabilmenin yolu tartışmasız güçlü bir eğitim sistemiyle yetiştirilen nesiller sayesinde mümkün olabilmektedir. O dönemde Eğitim adına yapılan ve günümüzde de geçerliliğini sürdüren inkılâp kanunu, 3 Mart 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat (Eğitim-Öğretimin Birleştirilmesi) Kanunudur (Soylu, 2013, s.1).

Yeni Türk Devleti'nin ve Türk toplumunun birlik ve beraberlik içerisinde gelişip ilerleyebilmesi için eğitim birliğinin bir an önce sağlanması gerekiyordu. Konu ile ilgili ilk çalışmalar; 16 Temmuz 1921'de Ankara'da yapılan Maarif Kongresi'nde başlamıştır. Daha sonra 15 Temmuz 1923 tarihinde yapılan Birinci Heyet-i İlmiye Toplantısı'nda eğitim konusu, bütün yönleri ile tartışılmış ve eğitim birliğinin en kısa süre de sağlanması istenmiştir (Topçu, 2007, s.75).

Gazi Mustafa Kemal Atatürk; 1 Mart 1924'de T.B.M.M.'de düzenlemiş olduğu konuşmada eğitim ile ilgili görüşlerini açıkladıktan sonra, eğitim-öğretimin birleştirilmesi gerektiğini vurgulamış ve eğitim-öğretimi her yönü ile anlatmıştır. Netice itibariyle 2 Mart 1924 tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkası grubunda tartışılan ve karara bağlanan üç yasa tasarısı meclise sunulmuştur. Bu yasa tasarısının kapsamı: Halifeliğin kaldırılması ve Osmanlı Hanedanı'nın yurt dışına çıkarılmasına ilişkin Urfa Mebusu Şeyh Saffet Efendi ve 53 arkadaşının yasa önerisi idi. Şeriye ve Evkaf Bakanlıklarının kaldırılmasına ilişkin Siirt Mebusu Hulki Efendi ve 57 arkadaşının yasa önerisi, Tevhid-i Tedrisat hakkındaki, Saruhan Mebusu Vasıf Bey ve 57 arkadaşının yasa önerileri şeklinde ifade edilmiştir (Akgün, 1983, s.37-40).

Bu kanunun teklifi aşağıdaki şekilde olmuştur;

“Riyaseti Celileye; Bir devletin irfan ve maarifi umumiye siyasetinde milletin fikir ve his itibari ile vahdetini temin etmek için Tevhidi Tedrisat en doğru, en ilmi ve en asri ve yerde fevâit muhassenatı görülmüş bir umdedir. 1255 Gülhane Hattı Hümayunundan sonra açılan Tanzimat-ı Hayriye devrinde Saltanatı Münderise-i Osmaniye Tevhidi Tedrisata başlamak istemiş ise de buna muvaffak olamamış ve bilakis bu hususta bir ikilik bile vücuda gelmiştir. Bu ikilik, vahdeti terbiye ve tedris nokta-i nazarından birçok muzır neticeler tevlit etti. Bir millet efradı ancak bir terbiye görebilir. İki türlü bir memlekette iki türlü insan yetiştirir. Bu ise vahdeti his ve fikir ve tesanüt gayelerini külliyyen muhildir.

Teklifi kanunimizin kabulü takdirinde Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde ve bilumum irfan müessesatının mercii yegânesi Maarif Vekâleti olacaktır. Bu suretle bilcümle mekatipte bundan böyle Cumhuriyetin irfan siyasetinden mesul ve irfanîyatımızı vahdeti his ve fikir dairesinde ilerletmeyi memur olan Maarif Vekâleti müspet ve müttehit bir maarif siyaseti tatbik edecektir. Teklifimizin bugün derakap ve müstacelen müzakeresiyle kanuniyet kesbetmesini heyeti celileden rica ederiz” (TBMM, Zabıt Ceridesi, 3Mart 1924).

Tevhid-i Tedrisat kelime olarak, “*öğretim birliği*” anlamına gelmektedir. Kanunun ismindeki “*Tevhid*”i, *bütün okulların tek elden yönetilmesi ve denetlenmesi* şeklinde değerlendirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan hemen sonra 3 Mart 1924’te Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Eğitim-Öğretim Birliği Yasası) ile eğitimde birliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Cumhuriyetin kurucuları, başlangıçta “*fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür*” kuşaklar yetiştirecek, bilimsel bir eğitim politikası izlemek istemişlerdir. Zamanla amaçlar ve hedefler değişmiş, Türkiye’de eğitimin amacı 1974 yılında çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Yasası’nda ifadesini bulmuştur (Yıldız, 2005, s.16).

1961 Anayasası’nın 153. ve 1982 Anayasası’nın 171. maddesine göre Tevhid-i Tedrisat Kanunu dokunulmaz, değiştirilmez kanunlar olarak ilan edilmiştir (Gül, 2000, s.29). 3 Mart 1340/1924 tarihli ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile “*Eğitim ve Öğretimin Birleştirilmesi*” anlamına gelen bu kanunla şu düzenlemeler getirilmiş olmakla beraber tamamı 7 maddeden oluşan kanunun metni sudur:

- Madde 1: Türkiye dâhilindeki bütün müessesât-ı ilmiye ve tedrîsiye Maârif Vekâleti'ne merbuttur.*
- Madde 2: Ser'îye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maârif Vekâleti'ne devir ve raptedilmiştir.*
- Madde 3: Ser'îye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekâtîp ve medârise tahsis olunan mebâlig Maârif bütçesine nakledilecektir.*
- Madde 4: Maârif Vekâleti, yüksek diniyât mütehassısları yetiştirmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet, hitabet gibi hidemât-ı dîniyyenin ifâsı vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küsâd edilecektir (Karlık, 1991, s.1).*
- Madde 5: Bu kanunun nesri tarihinden itibaren, terbiye ve tedrisat-ı umumiyye ile müstakil olup şimdiye kadar Müdafaa-i Milliyye'ye merbut olan askerî rüsdî ve idadilerle Sıhhiye Vekâlet'ine raptolunmuştur. Mezkûr rüsdî ve idadilerde bulunan heyet-i talimiyyelerin cihet-i irtibatları, âtiyen ait olduğu vekâletler arasında tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nispetlerini muhafaza edeceklerdir.*
- Madde 6: İşbu kanun tarih-i nesrinden muteberdir.*
- Madde 7: İşbu kanunun icrâ-yı ahkâmına İcrâ Vekilleri Heyeti memurdur (Doğan, 2006, s.18).*
- Tevhid-i Tedrisat Kanunu Günümüz Türkçesiyle;
- Madde 1. Türkiye'deki bütün bilim ve öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlıdır.*
- Madde 2. Şer'îye ve Evkaf Vekâleti veya özel vakıflar tarafından yönetilen bütün medrese ve okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır.*
- Madde 3. Şer'îye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde, okullara ve medreselere ait olan birikimler, Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine devredilecektir*

Madde 4. Milli Eğitim Bakanlığı, yüksek din uzmanları yetiştirilmesi için, üniversitede bir İlahiyat Fakültesi açacak; imamet ve hatiplik gibi dini hizmetlerin görülebilmesi için de ayrı okullar açacaktır.

Madde 5. Bu yasanın yayımı tarihinden başlayarak genel eğitim ve öğretimle görevli olup, şimdiye kadar Milli Savunma'ya bağlı olan askeri ortaokul ve liseler ile Sağlık Bakanlığı'na bağlı olan yetim yurtları bütçeleri ve eğitim kadroları ile birlikte Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu ortaokul ve liselerde bulunan eğitim gruplarının bağlantıları, bundan sonra ait oldukları bakanlıklar arasında değişiklik suretiyle düzenlenecek ve o zamana kadar orduya bağlı olan öğretmenler orduya bağlılıklarını sürdürecektir.

Madde 6. Bu yasa yayımı tarihinde geçerlidir.

Madde 7. Bu yasanın yürütülmesinden hükümet sorumludur (Soylu, 2013, s.140).

Bu maddelerden anlaşılacağı gibi, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ya da onun sonuçları olarak eğitim ve öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmış, eğitim işlerinin tek elden yürütülmesi mümkün kılınmıştır (Akyüz, 2012, s.330).

Bu kanun yüzyıllar boyunca din eğitimi veren medreseleri kaldırmış ve Türk Eğitim sistemine Laik bir nitelik kazandırmıştır. Bu kanun ile millî bir kültürün oluşması nesillerin aynı çağdaş çizgide birleşmesini, ilk, orta ve yükseköğretimde ortak bir amaç birliği sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca eski kurumların tasfiyesi ve yabancı okulların denetlenmesi bu kanun sayesinde başarılmıştır. Bu açıdan Cumhuriyet tarihinin en önemli kanunlarından birisidir (Üçler, 2006, s.26).

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile dinin baskın karakter olduğu bir eğitim sistemi yerine laikliğin temele alındığı ulusal bir eğitim sisteminin meydana gelmiştir. Ayrıca bu kanunun laiklik ve ulusalcılığı merkeze alan Harf Devrimi gibi devrimlerin yapılmasına ortam hazırlanmasında öncü rol oynadığını bilinmektedir. Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'de toplumun uluslaştırılması ve laikleştirilmesi sürecinin yaşandığını; aynı süreç içerisinde işleyen bu politikaların eğitim ve öğretim konusunda da belirleyici olduğunu belirtmektedir (Tanilli, 2007, s.240).

Bununla beraber yukarıdaki satırlarda tam metin olarak verilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 1. Maddesi uyarınca “*Türkiye dâhilinde bütün Müesses At-ı İlmiye ve Tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur*” sekiyle, Türkiye'deki tüm eğitim, öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. 3 Mart 1924 tarihinden sonra, yaklaşık bir asır süren, eğitim ikiliği sona ermiştir. Hatta daha önceleri, Osmanlı Devleti'nin müdahale etmeye çekindiği vakıflar ve bunlara bağlı olan medreseler de Seriyeye ve Evkaf Vekâletiyle birlikte Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Medreseler kapatılıp modern üniversiteler açılırken laik eğitime geçilmiştir (Akgün, 1983, s.37-40). Bu kanun ile yabancı devletlerin kurduğu okullar da Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Ne azınlık ne de yabancı okullara, okul açma ve bu okulların yönetimi ile ilgili hiçbir ayrıcalık tanınmamıştır. Bu duruma, basta Fransa olmak üzere, Türkiye sınırları içinde okulları bulunan yabancı devletler karşı çıksa da kanunun uygulanmasında tereddüt edilmemiştir. Türk Hükümeti kendi okullarına uyguladığı laik eğitim sistemini bu okullara da uygulamıştır. 1924 yılı eğitimde önemli kararların alınıp uygulandığı yıldır. Azınlık ve yabancı okullarla ilgili olarak bu yıl içinde çıkarılan genelge ile (1924 Yılı Genelgesi) bu okulların uyması gereken esaslar, kurallar da belirlenmiştir (Topçu, 2007, s.79).

Cumhuriyetin ilk yıllarında akılcı yaklaşımlarla beraber hem örgün eğitim de, hem de yaygın eğitim alanında önemli gelişmeler sağlanmıştır. Bu süreç içinde eğitim sisteminde olumlu ve olumsuz gelişmeler birlikte yaşanmıştır. Bugün, okul öncesi dönemden Yükseköğretime kadar bütün kademelerde okullaşma oranının yüksek olmasına karşın bu okullarda verilen eğitim ve öğretim faaliyetleri ihtiyaçları karşılayamayacak niteliktedir. Toplum içerisinde ve sosyal yaşamda yeniçağa uyum sağlayacak nitelikli bir eğitim ve öğretim faaliyetlerinden yoksun olunması birçok sıkıntıyı da beraberinde getirmektedir. Buna karşın, içerisinde eğitim alanında ilköğretimden orta öğretime sınavla geçiş mecburiyeti getirilmesi, ilköğretimde anaokulu sınıflarının oluşturulması, okullarda bilgisayarlı eğitimin ve internet ağının yaygınlaştırılması, meslek liselerinin yükseköğrenime geçişte kolaylık sağlanması, üniversite giriş sınavının tek oturum ve iki aşamalı olması, öğretmen yetiştirmek için kurulan eğitim fakültelerinde ortaöğretim öğretmenliği programlarının beş yıla çıkartılması, vakıf üniversitelerinin kurulması gibi çok önemli değişiklikler ve yenilikler yapılmıştır. Doğru uygulamaların bir bölümü, satranç oyunundaki yarım kalmış

hamleler gibi olmuştur. Cumhuriyetle başlayan eğitimde fırsat eşitliği, bilimsellik ve çağdaşlık ilkeleri 1950’li yıllardan sonra uygulanan politikalarla birlikte terk edilmeye başlandı. İktidarların muhafazakâr ve popülist politikalarının etkisiyle eğitime yaptıkları müdahaleler eğitimi yap-boz tahtasına çevirmiştir. Eğitimin daha çağda olmasını sağlayacak bilimsel, eşitlikçi politikalar ise hep sözde kalmış olmakla beraber, bir türlü uygulama alanı bulamamıştır (Yıldız, 2005, s.17).

Türkiye’de eğitim öğretimde birlik sağlayan ve eğitim kurumlarının sadece devlet iktidarına tabi kılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun çıkarılmasının Cumhuriyet’in ilanından sonra hayata geçirilen en önemli reformlardan olması açısından oldukça önemlidir. Bu kanunla tek tip insan yetiştirilmesi değil, “vatandaş olmak için gerekli ortak bilinci oluşturmayı, eğitimde fırsat eşitliği ile yani her bireyin olabileceğinin en iyisi olması yoluyla gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır” (Oktay, 2009, s.108).

3 Mart 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun yürürlükte olmasına rağmen İmam-Hatip Okulları’nın kurulup yaygınlaştırılmasının Türk Millî Eğitimi’nde laik-anti laik ikiliğine sebep olduğunu ifade etmekle beraber İmam-Hatip Okulları odağında Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun ihlal edildiği tartışmaları günümüze kadar gelmiştir (Güvenç, 1998, s.15).

Türk Eğitim Sistemi; Türkiye’de eğitim; adalet, güvenlik ve sağlık gibi devletin temel işlevlerinden birisi olup devletin denetimi ve gözetimi altında yapılmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı merkez teşkilatı, taşra ve yurtdışı teşkilatları eğitim hizmetlerinin sunumunda önemli görevler üstlenmektedirler. Eğitim hakkı, T.C Anayasası ile güvence altına alınmış; eğitimin tür ve kademelerini ve işleyişe dönük esasları düzenleyen mevzuatla Türk Eğitim Sistemi bugünkü yapısını kurmuştur. Türk Millî Eğitim Sisteminin genel çerçevesi, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ile belirlenmiştir (Topçu, 2007, s.21).

Bu kanunun kapsamına baktığımızda;

Madde I- Bu Kanun, Türk Millî Eğitiminin düzenlenmesinde esas olan amaç ve ilkeler, eğitim sisteminin genel yapısı, öğretmenlik mesleği, okul bina ve tesisleri, eğitim araç ve gereçleri ve Devletin eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumluluğu ile ilgili temel hükümleri bir sistem bütünlüğü içinde kapsar.

5.1.2. Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları

5.1.2.1. Genel amaçlar

Madde 2- Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini,

1. *(Değişik: 16.06.1983-2842 S.K./1. Md.) Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı: Türk Milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;*
2. *Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;*
3. *İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak; Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.*

5.1.2.2. Özel amaçlar

Madde 3- Türk eğitim ve öğretim sistemi, bu genel amaçları gerçekleştirecek şekilde düzenlenir ve çeşitli derece ve türdeki eğitim kurumlarının özel amaçları, genel amaçlara ve aşağıda sıralanan temel ilkelere uygun olarak tespit edilir.

5.1.3. Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri

5.1.3.1. Genellik ve eşitlik

Madde 4- Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.

5.1.3.2. Ferdin ve toplumun ihtiyaçları

Madde 5- Millî eğitim hizmeti, Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenir.

5.1.2.3. Yönelme

Madde 6- Fertler, eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yetiştirilirler.

(Değişik: 16.08.1997-4306 S.K/3. Md.) Millî eğitim sistemi, her bakımdan, bu yöneltmeyi gerçekleştirecek biçimde düzenlenir. Bu amaçla, ortaöğretim kurumlarına, eğitim programlarının hedeflerine uygun düşecek şekilde hazırlık sınıfları konulabilir.

Yönelmede ve başarının ölçülmesinde rehberlik hizmetlerinden ve objektif ölçme ve değerlendirme metotlarından yararlanılır.

5.1.3.4. Eğitim hakkı

Madde 7- İlköğretim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır.

İlköğretim kurumlarından sonraki eğitim kurumlarından vatandaşlar ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanırlar.

5.1.3.5. Fırsat ve imkân eşitliği

Madde 8- Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır.

Maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır.

Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır.

5.1.3.6. Süreklilik

Madde 9- Fertlerin genel ve meslekî eğitimlerinin hayat boyunca devam etmesi esastır. Gençlerin eğitimi yanında, hayata ve iş alanlarına olumlu bir şekilde uymalarına yardımcı olmak üzere, yetişkinlerin sürekli eğitimini sağlamak için gerekli tedbirleri almak da bir eğitim görevidir.

5.1.3.7. Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği

Madde 10- (Değişik: 16.06.1983-2842 S.K/2. Md.)

Eğitim sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Anayasada ifadesini bulmuş olan Atatürk milliyetçiliği temel olarak alınır. Millî ahlâk ve millî kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekli ile evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir.

Millî birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak Türk dilinin eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verilir; çağdaş eğitim ve bilim dili halinde zenginleşmesine çalışır ve bu maksatla Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile iş birliği yapılarak Millî Eğitim Bakanlığınca gereken tedbirler alınır.

5.1.3.8. Demokrasi eğitimi

Madde 11- (Değişik: 16.06.1983-2842 S.K/3. Md.) Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır; ancak, eğitim kurumlarında Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine aykırı siyasî ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasî olay ve tartışmalara karışılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez.

5.1.3.9. Lâiklik

Madde 12- (Değişik: 16.06.1983-2842 S.K/4. Md.) Türk millî eğitiminde lâiklik esastır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır.

5.1.3.10. Bilimsellik

Madde 13- Her derece ve türdeki ders programları ve eğitim metotlarıyla ders araç ve gereçleri, bilimsel ve teknolojik esaslara ve yeniliklere, çevre ve ülke ihtiyaçlarına göre sürekli olarak geliştirilir.

Eğitimde verimliliğin artırılması ve sürekli olarak gelişme ve yenileşmenin sağlanması bilimsel araştırma ve değerlendirmelere dayalı olarak yapılır.

Bilgi ve teknoloji üretmek ve kültürümüzü geliştirmekle görevli eğitim kurumları gereğince donatılıp güçlendirilir; bu yöndeki çalışmalar maddî ve manevî bakımdan teşvik edilir ve desteklenir.

5.1.3.11. Plânlılık

Madde 14- Millî eğitimin gelişmesi iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak eğitim-insan gücü-istihdam ilişkileri dikkate alınmak suretiyle, sanayileşme ve tarımda modernleşmede gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak meslekî ve teknik eğitime ağırlık verecek biçimde plânlanır ve gerçekleştirilir.

Mesleklerin kademeleri ve her kademenin unvan, yetki ve sorumlulukları kanunla tespit edilir ve her derece ve türdeki örgün ve yaygın meslekî eğitim kurumlarının kuruluş ve programları bu kademelere uygun olarak düzenlenir.

Eğitim kurumlarının yer, personel, bina, tesis ve ekleri, donatım, araç, gereç ve kapasiteleri ile ilgili standartlar önceden tespit edilir ve kurumların bu standartlara göre optimal büyüklükte kurulması ve verimli olarak işletilmesi sağlanır.

5.1.3.12. Karma eğitim

Madde 15- Okullarda kız ve erkek karma eğitim yapılması esastır. Ancak eğitimin türüne, imkân ve zorunluluklara göre bazı okullar yalnızca kız veya yalnızca erkek öğrencilere ayrılabilir.

(Değişik: 10.7.2009-5917 S.K/Md-17)

5.1.3.13. Eğitim kampüsleri ve okul ile ailenin işbirliği

Madde 16 – Aynı alan içinde birden fazla örgün ve/veya yaygın eğitim kurumunun bir arada bulunması halinde eğitim kampüsü kurulabilir ve bunların ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere eğitim kampüsü yönetimi oluşturulabilir. Eğitim kampüsü bünyesindeki ortak açık alan, kantin, salon ve benzeri yerlerin işlettirilmesi veya işletilmesi kampüs yönetiminde yerine getirilir. Bu şekilde elde edilen gelirler, kampüsün ortak giderlerinde kullanılır. Eğitim kampüslerinin kuruluşu, yönetiminin oluşumu, gelirlerinin harcanması ve denetlenmesi ile bu fıkırdaki belirtilen diğer hususlar Maliye Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığınca müştereken hazırlanan yönetmelikle düzenlenir.

Eğitim kurumlarının amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak için okul ile aile arasında işbirliği sağlanır. Bu amaçla okullarda okul-aile birlikleri kurulur. Okul-aile birlikleri, okulların eğitim ve öğretim hizmetlerine etkinlik ve verimlilik kazandırmak, okulların ve maddi imkânlardan yoksun öğrencilerin zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak üzere; aynî ve nakdî bağışları kabul edebilir, maddi katkı sağlamak amacıyla sosyal ve kültürel etkinlikler ve kampanyalar düzenleyebilir, okulların bünyesinde bulunan açık alan, kantin, salon ve benzeri yerleri işlettirebilir veya işletebilirler. Öğrenci velileri hiçbir surette bağış yapmaya zorlanamaz. Okul-aile birliklerinin kuruluş ve işleyişi, birlik organlarının oluşturulması ve seçim şekilleri, sosyal ve kültürel etkinliklerden sağlanan maddi katkılar, bağışların kabulü, harcanması ve denetlenmesi ile açık alan, kantin, salon ve benzeri yerlerin işlettirilmesi veya işletilmesinden sağlanan gelirlerin dağıtım yerleri ve oranları, harcanması ve denetlenmesine dair usul ve esaslar, Maliye Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığınca müştereken hazırlanan yönetmelikle düzenlenir.

Millî Eğitim Bakanlığınca belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde, gerekli görülen hallerde il millî eğitim müdürlükleri; il sınırları içerisinde bulunan bir veya birden fazla eğitim kampüsü yönetiminin veya okul-aile birliğinin işletirebileceği veya işletebileceği yerlere ilişkin ihaleleri bunlar adına yapmaya yetkilidir.

Eğitim kampüsleri ve okul-aile birliklerinin gelirleri, genel bütçe gelirleri ile ilişkilendirilmeksizin eğitim kampüsü yönetimi ve okul-aile birliği adına bankalarda açılan özel hesaplarda tutulur.

Eğitim kampüsü yönetimleri ve okul-aile birlikleri, bu madde kapsamında yapacakları işlemler ve düzenlenen kâğıtlar yönünden damga vergisi ve harçlardan muaf; bunlara ve bunlar tarafından yapılan bağış ve yardımlar ise veraset ve intikal vergisinden müstesnadır.

5.1.3.14. Her yerde eğitim

Madde 17- Millî Eğitimin amaçları yalnız resmî ve özel eğitim kurumlarında değil, aynı zamanda evde, çevrede, iş yerlerinde, her yerde ve her fırsatta gerçekleştirilmeye çalışılır. Resmî, özel ve gönüllü her kuruluşun eğitimle ilgili faaliyetleri, Millî Eğitim amaçlarına uygunluğu bakımından Millî Eğitim Bakanlığının denetimine tâbidir^{3 4}.

5.1.3.15. Türk Eğitim Sisteminin dayandığı temel ilkeler

- *T.C. Anayasası,*
- *Eğitim ve Öğretimi Düzenleyen Yasalar,*
- *Hükümet Programları,*
- *Kalkınma Plânları,*
- *Millî Eğitim Şuraları,*
- *Ulusal Program esas alınarak düzenlenmektedir.*

³ <http://www.meb.gov.tr/kanunlar/25.12.2013>

⁴ Kanun No: 1739 Kabul Tarihi: 14/06/1973 Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 24/06/1973 Sayısı: 14574

Bu esaslara göre eğitimin ilkeleri;

- *Eğitim millî ve cumhuriyetçi olacaktır,*
- *Eğitim lâiklik esasına ve bilimsel temellere dayalı olacaktır,*
- *Eğitimde genellik ve eşitlik olacaktır,*
- *Eğitim fonksiyonel ve çağdaş olacaktır.*⁵

Türk Eğitim Sisteminin Dayandığı Temel İlkeleri yukarıdaki şekilde ifade edilmiştir.

5.1.4. 28 Şubat ve Eğitim Alanında Yapılan Çalışmalar

5.1.4.1. Anayasaya göre bireylerin eğitim hakkı

Eğitim kavramı, Türkiye modernleşmesinin en önemli ve en özgün yanlarından birisini oluşturmaktadır. Eğitim, toplumsal anlamda yeniden üretimin sağlandığı, bireylerin çeşitli rolleri ve becerileri kazandığı, toplumsal eşitsizliklerin kuşaklar arasında aktarıldığı/pekiştirildiği bir alan olması açısından oldukça önemlidir.

Eğitim bir devletin ideal vatandaşlarını yetiştirmede kullandığı en önemli araçlardan birisidir. İstenilen vatandaş tipine eğitim ile ulaşılabilir. Bireylere kazandırılması amaçlanan davranışlar ve verilmek istenilen ideolojiler okullardaki eğitim-öğretim faaliyetleri sayesinde gerçekleştirilir (Aktaş, 2011, s.203).

1739 sayılı 14.06.1973 tarihinde kabul edilen “*Millî Eğitim Temel Kanunu’na*” baktığımızda bireylerin anayasaya göre “*Eğitim Hakkı*” aşağıdaki gibi ifade edilmiştir; “*Madde 7- İlköğretim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır. İlköğretim kurumlarından sonraki eğitim kurumlarından vatandaşlar ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanırlar.*”

Türkiye’de eğitim sisteminin yasal dayanağı anayasanın 42. Maddesi ile belirlenmiştir: “*Eğitim ve Öğretim, Atatürk ve İnkılâpları doğrultusunda çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır... Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenlenir...*” Görüldüğü gibi Anayasa eğitim sistemini hem

⁵ <http://www.meb.gov.tr/25.12.2013>

çağdaş bilginin hem de devlet ideolojisinin (Atatürkçülük) aktarılmasının bir yolu olarak görmekte ve devlete eğitim hizmetini gözetleme ve denetleme görevini vermektedir. Bu görev, en üst düzeyde Milli Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yerine getirilmektedir (Çokgezen, Terzi, 2008, s.7).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında “Eğitim ve Öğretim” Anayasal güvence altına alınmış olmakla beraber eğitim, Atatürk ilke ve İnkılapları çerçevesinde, daha çağdaş, bilimsel, laik, demokratik ve milli eğitim temel esaslarına göre devletin denetim ve gözetimi altına alınmıştır. Anayasaya göre, eğitim hakkı güvence altına alınmış olmakla beraber, eğitim ve öğretim bireylerin hem hak hem de ödevi olarak ifade edilmiştir. Anayasada eğitim hakkı; “İlköğretim görmek her Türk vatandaşının temel hakkı olmakla beraber, daha sonraki süreçlerde ise bireylerin ilgi, istek, istidat ve kabiliyetlerine göre bir üst eğitim kurumlarından yararlanırlar” şeklinde ifade edilmiş ve 1982 Anayasası’nın 42. Maddesi “Eğitim Hakkı ve Ödevi” başlıklı olup, “Kimsenin eğitim ve öğretimden yoksun bırakılamayacağını” ifade etmiştir.

Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.

“Eğitim ve Öğretim” anayasal güvence altına alınmış olmakla beraber eğitim, Atatürk ilke ve İnkılapları çerçevesinde, daha çağdaş, bilimsel, laik, demokratik ve milli eğitim temel esaslarına göre devletin gözetimi ve denetim altına alınmıştır Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.

Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz.

İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.

Özel, ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir.

Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.

Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez.

Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tâbi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası antlaşma hükümleri saklıdır.” ifadeleri ile açıklamaktadır (Aktaş, 2011, 230-231). 1973 tarihli ve 1739 sayılı “*Milli Eğitim Temel Kanunu*” ile beraber yukarıda ifade edilen kararlarla beraber ilköğretimin zorunlu kılındığı anlaşılmaktadır. Eğitim ve öğretim Anayasal güvence altına alınmış olmakla beraber, bireyler tarafından birer hak, devlet tarafından ise en temel ödev olarak ifade edilmiştir. Anayasa ile güvence altına alınmış olan eğitim ve öğretim hakkı ve ödevleri ise bizzat devletin görevleri arasında sayılmıştır.

Anlaşılabacağı üzere bireylerin, eğitim ve öğretim hak ve ödevleri belirli esaslar üzerine bina edilmiş olmakla beraber devletin denetimi ile anayasal güvence altına alınmıştır. Devletin bu hak ve ödevler üzerindeki etkin konumundan dolayı dönem dönem geçmişten gelen bir aşinalık ile devletin eğitim ve öğretim faaliyetlerine müdahale ettiğini görmekteyiz. Bu nedenle eğitim politikaları dönemin hükümetleri tarafından şekillendirilmiş ve eğitime yön verilmiştir. Bu müdahaleler ve hükümetlerin eğitime yön veren politikaları neticesinde, başta eğitim programları ve müfredatları olmak üzere amaçlar, işleniş yöntemleri ve ders kitapları (Aktaş, 2011, s.231) gibi temel eğitim unsurlarında değişikliğe gidilmiştir. 27 Mayıs 1960 Askeri darbesi, 12 Mart 1971 muhtırası, 12 Eylül 1980 Askeri darbesi ve 28 Şubat 1997 Askeri müdahaleleri sonrasında eğitim ve öğretim hayatında yeni düzenlemeler gerçekleşmiş olmakla beraber askeri kanat ya da sivil hükümetlerin eğitime müdahaleleri olmuştur.

Eğitim, bütün bireylerin toplumsal ve sosyal olarak birlikte yaşamaya başlaması ile beraber her ortamda, her alanda insanlar için vazgeçilmez en önemli unsurların başında gelmiş olmakla beraber bütün bireyler arasında sosyal ve kültürel mirasın yaşatılması, yeni nesillerin yetiştirilmesi için daima önemli bir unsur olarak görülmüştür. Bununla beraber eğitim ve öğretim faaliyetleri hemen hemen her toplumda devletin en önemli görevleri arasında sayılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile beraber eğitim ve öğretim faaliyetleri devlet tarafından daima desteklenmiş ve

koruma altına alınmıştır. Eğitim ve öğretim faaliyetleri devlet denetiminde ve devlet tarafından uygulanma görevini üstlenmiştir.

“Eğitim tarihimizde hemen her zaman kâğıt üzerinde parlak ilkeler, amaçlar, programlar, yasal metinler hazırlandığı, şekle ve gösterişe önem verildiği, fakat uygulamada aynı çaba, ciddiyet ve istikrar gösterilmediği dikkate çarpan bir konudur” (Akyüz, 1997, s.377-382). Bu ilkeli ve parlak kararların alınmış olduğu *“Eğitim Şûraları”*, Türk Eğitim Tarihi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Millî Eğitim Bakanlığı'nın ve Türk Millî Eğitim Sistemi'nin en yüksek danışma organı olan Şûralara; Millî Eğitimle ilgili politikaların çizilmesinde, yol gösterici rolü verilmiştir. Türkiye’de yıllardır eğitim sorunlarının ağırlığından, eğitimin çıkmazda olduğundan söz edilmektedir. Eğitimle doğrudan ilişkili olanlar da, dolaylı ilişkide olanlar da, yani, toplumun bütün kesimleri eğitim sorunlarının çözülmesini, Türkiye’de çağdaş bir eğitim sistemi kurulmasını ve geliştirilmesini arzularlar. Bu yolda çaba harcarlar. Sonunda; sorunlar yumağının artarak sürmekte olduğunu görürler. Millî Eğitim Şûraları da Türkiye’nin eğitim sorunlarını çözebilecek, Türk eğitim sistemini geliştirecek ve iyileştirecek kararlar almıştır. Ancak, uygulamaya aktarma konusunda gerekli adımlar atılmadığı/atılmadığı için, eğitim sorunları çözülememiştir. Şûra kararlarının önemli bölümü, ya hiç uygulanmamış, ya alınan kararın uygulamaya aktarılması 20-30 yıl gibi gecikmeli olmuş, ya da bir iki yıllık uygulamadan sonra uygulama terkedilmiş, bazen de alınan kararın tersi yönde uygulamalar olmuştur (Deniz, 2001, s. 2-8).

Çalışmamızda; konumuz ile ilgili olarak XV. Milli Eğitim Şûrası *“Amaç, Gündem, Alınan Kararlar, Sonuç ve Uygulamalar”* ele alınacak ve konu ile sınırlı kalınacaktır.

5.1.4.2. XV. Milli Eğitim Şurası (1996)

XV. Milli Eğitim Şurası, gündemdeki konuları görüşmek üzere 13-17 Mayıs 1996 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanı Turhan Tayan başkanlığında Ankara’da toplanmıştır.

5.1.4.2.1. XV. Milli Eğitim Şurası'nın toplanma amacı:

1. 2000'li yıllarda Türk Milli Eğitim sisteminin hedef, ilke ve politikalarını belirlemek, özellikle yönlendirme ve yeniden yapılanmayı tartışmak, yeni yüzyılın gereklerine uygun, çağdaş eğitim sistemi kurabilmek,
2. Bütün toplumu sürekli olarak öğrenen, kendini yenileyen, değişen koşullara uygun bilgi ve beceri kazanabilen bir yapıya kavuşturmak,
3. İlköğretimde 8 yıllık zorunlu temel eğitime geçmek,
4. Ortaöğretimi yükseköğretim önüne öğrenci yığın bir basamak olmaktan kurtarıp bu basamakta, ağırlıklı olarak mesleki ve teknik beceri kazandırmak,
5. Yükseköğretime geçişte, sadece Öğrenci Seçme Sınavı (ÖSS) ve Öğrenci Yerleştirme Sınavında (ÖYS) aldığı sonuca göre değil, bununla birlikte okul eğitiminde gösterdiği başarı ve sonucu da değerlendirmek,
6. Örgün ve yaygın eğitim programları arasında geçiş ve tamamlama ilkesine dayalı, yılın her günü ve her saati hizmet verecek okul yapısı oluşturmak,
7. Eğitimin Parasal sorunlarını çözmek için yeni ve sürekli kaynaklar sağlamak,
8. Ortaöğretim ve yükseköğretimde katkı payı uygulamasını, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da öngörüldüğü gibi kurumsallaştırmak, ancak; maddi durumları yetersiz öğrenciler için burs ve kredi uygulamalarını yaygınlaştırmak.

5.1.4.2.2. XV. Milli Eğitim Şurası gündemi:

1. İlköğretim ve Yönlendirme
  - a. İlköğretim
  - b. İlköğretimde Yönlendirme
2. Ortaöğretimde Yeniden Yapılandırma
  - a. Ortaöğretimde Yapılanma
  - b. Ortaöğretimde Yönlendirme
  - c. Ortaöğretimde Meslek kazanma
3. Yüksek Öğretime Geçisin Yeniden Düzenlenmesi

4. *Toplumun Eğitim ihtiyacının Sürekli karşılanması*
5. *Eğitim sisteminin Finansmanı*

Dönemin Millî Eğitim Bakanı: Turhan Tayan

Şura Genel Sekreterliği: Nazım İrfan Tanrıkulu, Güngör Kılınç, Hayri Terzioğlu, Necmettin Ertürk (MEB XV. Milli Eğitim Şurası, 1996, s.49).

5.1.4.2.3. XV. Milli Eğitim Şurası'nda alınan kararlar:

1. *Temel eğitim kavramı yerine "İlköğretim" kavramı kullanılmalıdır ve yakın bir gelecekte 5-6 yaş okulöncesi eğitim, ilköğretim bünyesine alınmalı, ilköğretim kesintisiz 8 yıllık zorunlu eğitim olarak uygulanmalı, 8 yıl sonunda tek tip diploma verilmeli, 9. sınıf liseye ya da mesleki eğitime yönlendirme yılı olmalı, böylece ilköğretimde zorunlu 2+8+1 sistemi oluşturulmalıdır. Çocukluğun tam yaşandığı, çocukların kendilerini, ailelerin de çocuklarını tanıdığı bu dönemde bulunanlar çirak yapılmamalıdır. Uzun vadede zorunlu eğitim 18 yaşını kapsayacak şekilde düzenlenmelidir.*
2. *Yoğun göç alan illerde eğitim yatırımlarına öncelik verilerek derslik ihtiyacı karşılanmalıdır.*
3. *Bahçe, salon, sahne, işlik, kitaplık, laboratuvar, spor salonları ve yüzme havuzu gibi ek ünitelerle birlikte her okul, bulunduğu çevrenin de yararlanabileceği tesisler olarak düşünülmelidir.*
4. *Çevredeki eğitim kapasitelerinden de yararlanılarak eğitim kaynakları verimli ve etkili kullanılmalıdır.*
5. *Okul bina ve tesisleri tatil dönemlerinde ihtiyaçlar doğrultusunda gelir getirecek şekilde de değerlendirilmelidir. (Çay bahçesi, otopark vb.gibi).*
6. *Küçük yerleşim birimlerindeki öğrencilerin 8 yıllık zorunlu ilköğretimden yararlanabilmeleri için taşınmalı, YİBO (Yatılı İlköğretim Bölge Okulu) ve pansiyonlu okul sistemlerinden yararlanılmalıdır.*

7. "8 yıllık zorunlu ilköğretim uygulamasına geçilmeden önce ilköğretimin amaçları ve ders programları bütünlük ilkesine uygun olarak yeniden düzenlenmelidir.
8. Her öğretmenin aynı zamanda bir Türkçe öğretmeni olduğu da dikkate alınarak, eğitimin her alanında ve her düzeyinde Türkçe'nin, doğru ve eksiksiz olarak öğretilmesi ve kullanılması sağlanmalıdır.
9. Eğitime ayrılmış olan TRT ve uydu kanallarından ilköğretimde yararlanma yoluna gidilmelidir.
10. 7.ve 8. sınıflarda seçmeli derslere işlerlik kazandırılmalıdır. Spor ve sanat eğitimine önem verilmeli, bu eğitime ders dışı etkinliklerle de ağırlık kazandırılmalıdır.
11. Müzik, Resim, Beden Eğitimi ve Din kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin notla değerlendirilmesine devam edilmelidir.
12. Eğitim-öğretim iş günü süresi artırılmalıdır.
13. İlköğretim okullarının programlarında, meslekleri tanıtıcı bilgilere yer verilmelidir. Teknoloji ve tasarım konuları da bunların arasında yer almalıdır.
14. Yeniden yapılanma VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda öngörüldüğü şekilde hızlandırılmalı, il düzeyinde eğitim planlamaları yapılmalıdır.
15. Eğitim ortamında; sorumluluk paylaşmak, takım çalışması olan önderliği üstlenen, özeleştirici, kurumun eleştirisi, adaylık-seçim-oylama ile görev bölüşümü ve takibi gibi demokratik davranışları pekiştirici yaklaşım ve uygulamalar özendirilmeli.
16. Bireyi tanıma ve yöneltmeye ilişkin rehberlik hizmetleri dördüncü sınıftan başlatılmakla birlikte, ilköğretimde gerçek yöneltme dokuzuncu sınıftan itibaren ele alınmalıdır.
17. Her okulda bir rehberlik servisi kurmak ve uzman bulundurmak güç olabilir. Bu nedenle, rehberlik ve araştırma merkezlerinin sayısı çoğaltılmalı.

18. *Okul öncesinden itibaren ailenin eğitimi, önemli bir boyut olarak ele alınmalıdır. “Aile Katılım Programları” ve “Ana Baba Okulları” yaygınlaştırılmalıdır.*
19. *Özel eğitim alanında gerekli alt yapı sağlanarak kaynaştırma, özel eğitim sınıfları vb. seçenekler düşünülmelidir.*
20. *Öğretmenler, öğretmen üniversitelerinde yetiştirilmelidir. Öğretmen yetiştiren fakülteler, gelişmiş çevrelerde açılmalıdır.*
21. *Öğretmenlik mesleği ekonomik ve sosyal yönden iyileştirilmelidir. Öğretmen adayları burs, kredi yurt ve benzeri özendirici tedbirlerle desteklenmelidir. Öğretmen olmak isteyen adaylar, öğretmenlik mesleğine uygun olanlar arasından titizlikle seçilmelidir.*
22. *Üniversitelerde farklı branşlardaki yüksek öğretim mezunları için düzenlenen pedagojik formasyon kurslarına mutlaka son verilmelidir.*
23. *İlke olarak alanda yetişmemiş olan üniversite mezunları, ilköğretim okullarına (sınıf ve dal öğretmeni olarak) atanmamalıdır. Ancak, son yıllarda Milli Eğitim Bakanlığındaki sınıf öğretmeni açığının çok büyük olması ve bunun gelecek birkaç yıl içinde daha da artmasının beklenmesi nedeniyle; Eğitim Fakültelerinin farklı bölümlerinden mezun olanların istihdamını mümkün kılmak üzere, sınıf öğretmenliği alanında en az bir yıl süreli “Öğretmenlik Meslek Eğitimi Programları” düzenlenmelidir.*
24. *Anadolu Öğretmen ve Öğretmen Liseleri, Eğitim Fakültelerinin esas kaynağını oluşturmaktadır.*
25. *İvedilikle “Öğretmen Personel Kanunu” çıkarılmalıdır.*
26. *Değişik eğitim ve öğretim etkinlikleri, alandaki yenilikleri ve öğretmenlerin uygulamadaki görüş ve düşüncelerini yansıtan yayınlar yapılmalı, birim ve bireylere ulaştırılmalı.*
27. *Okulların, standart kadroları her yıl mayıs ayı içinde gözden geçirilmeli, standart kadro dışı öğretmen atanmamalıdır.*

28. “Öğretmenin vekili olmaz” ilkesinden hareketle, vekil öğretmen kadroları kaldırılmalıdır. Böylece, eğitim-öğretim asil öğretmenler tarafından verilmesi sağlanmalıdır. (Raporlu ve asker öğretmenlerin yerine üçte iki maaşla görevlendirilenler olabilir) Ancak bunların da yüksek öğrenimli olmasına titizlik gösterilmeli, sözleşmeli olmaları sağlanmalıdır.
29. Zorunluluklar dışında, öğretmenlerin emeklilik ve tayin işleri yaz döneminde yapılmalıdır. Atanan öğretmenlerin de en geç 15 Ağustosta görev başında olmaları sağlanmalıdır.
30. Öğretmenliğe geçişte, seçme ve yeterlilik sınavı yapılmalıdır. (Dil, fiziki bozukluk vb.) etmenler de ölçüt olmalıdır. Öğretmenliğe hak kazananlar illerde boş bulunan öğretmen kadrosu için müracaat etmeli, o il tarafından görevlendirme yapılmalı ve üç yıl mecburi hizmet getirilmelidir.
31. Eğitim, politikadan arındırılmalıdır. Devletin eğitim politikası uzun vadeli olmalıdır. Öğretmenlik, günlük siyaset içine çekilmemeli, tayinler, nakiller atamalar belli bir düzen içinde ve bir sisteme göre yapılmalıdır.
32. Yönetici atamalarında kariyer, liyakat, başarı aranmalı, üst kademeye geçişler başarılar ölçüsünde, belli bir sisteme göre olmalıdır. Eğitim yönetiminin bir bilim olarak algılanması, yöneticinin, örgütsel amaçların gerçekleştirilmesini sağlayan bir eğitim lideri olarak kabul edilmesi, bu alanın uzmanlık gerektirdiğinin bilinmesi, eğitim yöneticiliğinin meslek haline getirilmesi gerekmektedir. Eğitim yöneticiliği bilfiil öğretmenlik tecrübesine dayanmalıdır.
33. Öğretmen adaylarının belirlenmesinde, ülkenin ihtiyaçları ve mesleğin özellikleri dikkate alınmalı, ülke genelinde dengeli dağılım mutlaka sağlanmalıdır. Dalında ihtiyaç kalmayan ve ihtiyaç duyulan farklı bir dalda kendisini yetiştirmek isteyen öğretmenlere gereken eğitim imkânı sağlanmalıdır.
34. Eğitim yöneticisi lisansüstü eğitimle yetiştirilmeli, yönetici adayları objektif ölçülerle seçilmeli ve özlük hakları, yaptıkları, iş ve eğitim düzeyine göre düzenlenmelidir.

35. Belirli alanlarda (il- ilçe-semt) kurulmuş olan eğitim kurumlarının, madde ve insan kaynaklarından tam kapasite ile yararlanabilecekleri bir yönetim sistemi oluşturulmalıdır.
36. Denetimde rehberlik ön plana çıkarılmalı ve ilköğretimde, eğitim yılı başında rehberlik ve seviye tespiti, öğretim yılı sonunda ise başarı tesbiti yapılmalıdır. Denetim elemanlarının, alanlarında uzman, deneyimli, lisans üstü eğitimlerini tamamlamış olmaları, teftiş sistemi yeniden ele alınarak, Bakanlık ve ilköğretim müfettişliği bir çatı altında birleştirilmelidir.
37. Milli Eğitim Temel Kanunu Amaç ve ilkelerine göre, genel öğretim ile mesleki ve teknik öğretimin amaçları ve yetiştireceği öğrenci tipi yeniden tanımlanmalı; ortaöğretim kurumları öğrencilerin % 65' ini mesleki teknik eğitime, % 35' ini genel eğitime yöneltecek ve bu yönde öğretim görmelerini sağlayacak şekilde yeni bir yapıya kavuşturulmalı; insan gücü-eğitim-istihdam dengesi kurulmalıdır.
38. Öğretimde yabancı dille eğitim yerine, yabancı dil öğretimi yapılmalı ve yabancı dil öğretimine önem verilmeli, zorunlu yabancı dil öğretimi, isteğe dönük hale getirilmelidir.
39. Mesleki ve teknik eğitimde sistem bütünlüğü esasına dayalı eklemli (modüler) eğitim programları uygulanmalı, alan ve dal eğitimine önem verilmelidir.
40. Ortaöğretim kurumları en az 8 yıllık temel eğitim üzerine, ortaöğretime devam etmek isteyen öğrencilere bir yıllık hazırlık ve yönelme eğitiminden sonra iki tür eğitim veren;
- a. Mesleki ve teknik eğitim,
  - b. Genel eğitim, olmak üzere, en az üç yıl süreli olmalıdır ve yatay ve dikey geçişler sağlanmalıdır.
41. Türk Milli Eğitim Sistemi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olmak üzere üç kademedен oluşmalıdır.

42. Mesleki ve teknik alanlarda ortaöğrenimini bitiren öğrenciler, kendi alanlarında yükseköğretime devam edebilmeli, diğer alanlara yönelmek isteyenler de gerekli tamamlama eğitimlerini alarak yükseköğretimin istedikleri alına gidebilmelidir. Aynı ilke, meslek yüksekokullarına gitmek isteyen genel eğitim mezunları için geçerli olmalıdır.

43. Bu yapı içerisinde, mesleki ve teknik eğitim sistemi;

- a. Meslek eğitimi sistemi, en az 8 yıllık ilköğretime dayanmalıdır.
- b. Örgün mesleki ve teknik eğitime, hazırlık ve yönlendirme sınıfından sonra girilebilmelidir.
- c. Yaygın ve çıraklık eğitimine, ilköğretimini tamamlayan herkes girebilmelidir.
- d. Meslek eğitimi sistemi, örgün ve yaygın meslek eğitimi uygulamalarını yapacak,
- e. Mesleki ve teknik ortaöğretim okullarını,
- f. Yaygın meslek eğitimi ise yaygın mesleki eğitim ve çıraklık eğitimini kapsamalıdır.
- g. Örgün ve yaygın mesleki ve teknik eğitim programları arasında yatay ve dikey geçişler yapılabilirdir.
- h. Örgün ve yaygın meslek eğitimi programları, geniş tabanlı alan eğitimiyle başlayıp öğrenciyi uzlaşmaya doğru götürmelidir.
- i. Örgün ve yaygın uygulamalarla, mesleki ve teknik ortaöğretimlerini bitirenler, gerekli tamamlama eğitimlerini de alarak, mesleki veya genel yükseköğretim alanlarına girebilmelidir.
- j. Bölgelerin ihtiyaçlarına göre, halıcılık, arıcılık, dokuma vb. uğraşlar meslek eğitim merkezlerinin programlarına konulmalıdır.

44. *Milli Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatı, eğitim sisteminde düşünülen yeniden yapılanma hayata geçirildikten ve sonuçları alındıktan sonra bütün birimleriyle yeniden yapılandırılmalıdır.*
45. *Ortaöğretimde istenilen yapısal değişim öncelikle tabandan başlatılmalı, merkez teşkilatındaki yapılanmanın tabandaki değişime bağlı olarak bir süreç içinde planlanması düşünülmelidir. Merkezi yönetimin kapsam ve büyüklüğünün azaltılması, yerel yönetimlerin katılım ve katkılarının sağlanması için, yasal düzenlemeler yapılmalıdır.*
46. *Öğretmenler yüksek lisans ve doktora yönlendirilmeli; hizmet içi eğitimi düzenleyip örgütleyebilmesi ve öğretmenlikle ilgili araştırma ve geliştirmeleri destekleyebilmesi için Milli Eğitim Akademisi hayata geçirilmelidir.*
47. *Program türlerine göre öğretmen açığı hızla giderilerek, dengeli öğretmen dağılımı gerçekleştirilmeli; Avrupa Birliği'ne girişle daha önemli hale gelecek olan ticaret ve turizm sektörlerinin ihtiyaç duyduğu orta kademe iş gücünün yetiştirilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.*
48. *Öğretmenlerin sözleşmeli konuma geçirilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.*
49. *Anadolu öğretmen liselerinin bünyesindeki döner sermaye işletmelerinin faaliyetlerine son verilmelidir.*
50. *Diğer bakanlıklara bağlı lise ve dengi okulların (Askeri liseler hariç) yönetici atamaları Milli Eğitim Bakanlığı Yönetici Atama Yönetmeliği'ne tabi olmalıdır.*
51. *Ortaöğretimin yeniden yapılanmasında fiziki mekânların en verimli bir biçimde kullanımına çözüm olmak üzere, yeni yapılanmalarda ve imkânlar ölçüsünde eğitim siteleri esas alınmaları ve bunların gerçekleştirilebilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.*
52. *Pansiyonlu okullar yerine, okulların ortak kullanabileceği yurtların açılması sağlanmalıdır.*

53. *Belediyelerde, okul yerleri belirlenirken il milli eğitim müdürlüğünün görüşü de dikkate alınmalıdır. Okul planları, tek tip proje yerine, bölgenin şartlarına göre il milli eğitim müdürlüğü veya il bayındırlık müdürlüğüne yapılmalıdır.*
54. *Büyük yerleşim birimlerinde, birbirine yakın olan okulların fiziki imkânların ortak kullanılması “Benim okulum” anlayışı yerine “Bizim Okulumuz” anlayışı geliştirilmelidir.*
55. *Genel ve mesleki liselerin bünyelerinde bulunan ilköğretim kapsamındaki ortaokullar ayrılmalıdır.*
56. *Küçük yerleşim birimlerinde, Bakanlıkça belirlenen esaslar dâhilinde başlatılan çok programlı lise uygulamasına devam edilerek, bunların eğitim sitelerine dönüşecek şekilde geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.*
57. *Öğrencilerin yönelmelerine yardım edilirken, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri insan gücü planlamasının temel aracı olarak görülmemeli; söz konusu hizmetler, bu planlamanın ortaya koyduğu gerçek içinde bireyin kendi yetenek, ilgi ve diğer özelliklerine göre kendisine uygun fırsatlar ve imkânlar dâhilinde uygun seçimler yapması ve bunları gerçekleştirmesinde bireye sunulan hizmetler olarak değerlendirilmeli, uygulamalarda bu ilke göz önüne alınmalı, rehberlik ve psikolojik danışmayı yönelme ile eş anlamlı sayan ve hizmetlerin ağırlığını bireysel gelişim’in dışına kaydırma riski taşıyan eğilimler bırakılmalı, yönelme, zorlayıcı değil özendirici olmalıdır.*
58. *Yönelme çalışmaları ilköğretimin altıncı yılından itibaren başlatılmalı, ortaöğretim ve yükseköğretime doğru sürdürülmeli, ÖSS ve ÖYS yerine öğrencilerin eğitim özgeçmişlerini ve topyekûn gelişimlerini dikkate alan bir değerlendirme sistemi geliştirilmelidir.*
59. *Yönlenmede; ilköğretim ve ortaöğretim arasında devamlılığın sağlanması için öğrencilere ilişkin kayıt ve bilgilerin sağlıklı bir şekilde tutulması ve kademeler arasında aktarılması özellikle önemlidir. Bu nedenle, öğrenci toplu dosyaları, rehberlik ve psikolojik danışma kayıtları ve ilgili diğer tüm kayıtlar yönelmeye*

yardımcı olacak şekilde bilimsel standartlara uygun olarak yeniden ele alınıp düzenlenmelidir.

60. *Hazırlık ve yönlendirme eğitimi aşamasında, meslek liselerinde okutulan dersler seçmeli olarak okutulmalıdır. Seçmeli ders çeşitliliği ve bu derslere uygun program ve öğretmen sağlanması, yönelme için önemlidir.*
61. *Okul yöneticilerine yönelme çalışmalarında, okul içi iş birliği, katılım ve eşgüdümü sağlayabilme, okul dışındaki birimlerle işbirliği yapabilme, okul birimlerini bu yönde örgütleyebilme, eğitimciyi hedefler doğrultusunda güdüleyebilme ve amaçlar doğrultusunda çalışmalarını sistem bütünlüğü içinde yürütebilme yeti ve becerileri ile yönelmenin dayandığı eğitsel anlayış mutlaka kazandırılmalı; böylece, yönetimin yönelmedeki etkinliği artırılmalıdır.*
62. *Yönelme, her kademedeki öğretmen, yönetici ve denetici ile diğer görevlilerin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerinde yeni anlayışları ve yeni düzenlemeleri gerekli kılmaktadır. Bu amaçla, öğretmen adaylarına hizmet öncesinde rehberlik ve psikolojik danışma ile diğer ilgili temel derslerin yanı sıra bireyi tanıma teknikleri ve iletişim becerileri konularında bilgi ve yeterlilik kazandırılmalı, halen görevde olan öğretmenler için de bu amaçla hizmet içi eğitim yapılmalıdır.*
63. *Yönelmede ailenin işbirliği sağlanmalı; okulların amaç, hedef ve faaliyetleri konusunda aileler bilgilendirilmeli; ailenin sisteme katılımları ve katkılarını sağlayıcı tedbirler alınmalı; tanıtım faaliyetlerinde kullanılmak üzere daha fazla tanıtım kitapçığı, video, radyo ve TV programlarına yer verilmeli; ayrıca, meslek kuruluşlarının da yönelme çalışmalarına katılım ve yardımları sağlanmalıdır.*
64. *En az 8 yıllık ilköğretimi bitiren öğrencilerden ortaöğretime devam etmek isteyenler hazırlık ve yönlendirme eğitimi aldıktan sonra orta öğretim kurumlarında uygulanan programlara yönlendirilmeli “Meslek Eğitimi Merkezi” bünyesinde uygulanacak geniş tabanlı alan bilgisi ve dal eğitimine imkân veren meslek ve teknik eğitimi programlarına devam eden öğrenciler 10. sınıfın sonunda da isterlerse, genel eğitim programlarına geçebilmeli; genel eğitim*

programına yönelen öğrenciler de bu programlarla birlikte teknoloji eğitimi almalı; genel eğitim alan öğrenciler de istemeleri halinde, 10. sınıf sonunda meslek eğitimine geçebilmeli; meslek eğitimi süresince işletmelerde uygulamalı eğitime devam etmelidir.

65. *Ülkemizde büyük eksikliği bulunan orta kademe işgücünün en önemli kesimi olan teknisyenlik eğitimi yeniden düzenlenmeli, teknisyenlik eğitimi, önerilen aynı düzen çerçevesinde, daha yoğunlaştırılmış, ilk yıldan son yıla kadar geniş alan bilgisi üzerine teorinin, teknolojinin ve uygulamanın tüm gerekliliklerini kapsayan bir özel yetiştirme programı şeklinde ele alınmalıdır.*

Bir yıllık hazırlık eğitiminden sonra, ortaöğretimin süresi, programın özelliklerine göre 3 yıldan fazla olabilmeli, meslek eğitimi merkezlerinden lise diploması almadan ayrılmak isteyen öğrencilerin, meslek eğitimlerinin ziyan olmaması için, eğitimi bıraktıkları seviyenin meslek belgesini alabilmeleri için düzenleme yapılmalıdır.

66. *Zorunlu eğitimini bitirmiş olup da, ortaöğretime devam etmek isteyen öğrenciler, meslek eğitimi merkezlerinde okul-işyeri bütünlüğü içinde eklemli (modüler) meslek eğitimi programları ile ustalık seviyesine kadar meslek eğitimi alabilmeli, bunlardan, gerekli tamamlama eğitimini arzu edip başaranlar, alanlarında veya alanları dışında yükseköğrenime de geçebilmelidir. Merkezlerde, öğrencilere iş ve meslek hayatı ile ilgili bilgiler verilmeli; meslek eğitiminde başarılı olmuş, alanında gelişmiş mezunlara düşük faizli krediler müteşebbisliğin artırılması yolu ile her bireyin işsizliğe kendi çapında çözüm bulması düşünülmelidir.*

67. *Zorunlu eğitim bitirildikten sonra doğrudan iş hayatına geçen bireylerin, iş yerlerinde geçirmiş oldukları süre ve becerileri kredilendirilerek bu krediler ortaöğretimin meslek eğitimi bölümünde veya yükseköğretimde değerlendirilmelidir.*

68. *Toplumun meslek eğitimi ihtiyaçlarının sürekli karşılanabilmesi için, meslek kazandırmada, devlet-işçi-işveren kesimlerinin daha sağlıklı iş birliği ve koordinasyonun sağlanması kurumsallaştırılmalı, meslek eğitiminin geliştirilmesi, denetlenmesi, değerlendirilmesi ve finansmanı konularında iş*

hayatı ve meslek kuruluşlarının etkin katılımını sağlayacak bir yapı esas alınmalıdır.

69. *Aşağıda belirtilen amaçları gerçekleştirmek üzere meslek eğitimi merkezleri kurulmalı, bu merkezlerde:*

- a. *Ülke meslek standartlarına uygun geliştirilmiş meslek eğitimi programları uygulanmalıdır.*
- b. *Bölgesel düzeyde meslek eğitimi ihtiyaçları belirlenmeli ve gerekli dalların eğitimi yapılabilmelidir.*
- c. *İhtiyaçları karşılayacak ilave eğitim programları hazırlanmalı, bunlar, ülke genelinde programlar ile bütünleştirilmelidir.*
- d. *Örgün ve yaygın eğitim görmüş, gerekli programları tamamlayan herkese meslek eğitimi diploma veya meslek belgesi verilebilmelidir.*
- e. *Öğrenciler, iş hayatı ve teknolojiyi tanıyan, girişimci, kendi işini kurabilen ve istediğinde yükseköğrenime devam edebilen bireyler olarak yetiştirebilmelidir.*
- f. *Öğrencilerin işletmelerde uygulamalı meslek eğitimi imkânları düzenlenmeli ve denetlenmelidir.*
- g. *Sektör ve iş kolları için vasıflı iş gücü, yükseköğrenim için ise alanında uzmanlaşmaya başlamış öğrenci yetiştirilmelidir.*
- h. *Yaygın ve örgün meslek eğitimi programları arasında yatay ve dikey geçişler, genel örgün eğitimini tamamlayan veya herhangi bir kademesinden ayrılanlara istihdam imkânı olan dallarda eklemli (modüler) meslek eğitimi programlarına dayalı ve bir mesleği ifade eden meslek belgesi kazandırmaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır.*

70. *Öğrenciler mezun oldukları öğretim programı doğrultusunda bir yükseköğretim programını tercih ettiklerinde ek puan uygulaması ile desteklenmelidir.*

71. Öğretmen adayı seçimine özel önem verilmelidir. Bunun için öğretmen lisesi mezunlarının, öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarına girişleri ek puan uygulamasına ilave olarak burs ve diğer imkânlarla teşvik edilmelidir.
72. Fen ve Anadolu Lisesi gibi seçkin okullara devam eden öğrencilerin ortaöğretim başarı puanı ile mağdur edilmeleri önlenmelidir. Ortaöğretim başarı puanının, başarı ve adaleti sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir.
73. Yükseköğretimde kapasite artırımı için;
- Vakıf üniversiteleri dışında, özel yükseköğrenim kurumlarının açılmasına yasal olanak sağlanmalıdır. Bu kurumlar Yüksek Öğretim Kurulu denetiminde olmalıdır.
  - İhtiyaç duyulan alanlarda ikinci öğretim teşvik edilmelidir.
  - Çok kampüslü büyük üniversitelerin daha küçük üniversitelere bölünmesi ve bölünen üniversitelere de yeni birimleri eklemek suretiyle kapasite artırılması yoluna gidilmelidir.
  - Gelişmekte olan üniversitelere daha fazla imkân verilmek suretiyle kapasite artırımı sağlanmalıdır.
74. Taşra örgütüne daha çok yetki ve sorumluluk verilmeli, karar oluşumuna eğitimcilerin, taşra yöneticileri ve halkın katılımı sağlanmalıdır. Bakanlık ile taşra birimleri arasında teknolojiye gelişim de dikkate alınarak EYES (Eğitim, Yönetim, Enformasyon Sistemi) amaca hizmet edecek şekilde oluşturulmalıdır.
75. Yaygın Eğitim Enstitüsü, yaygın eğitim alanında araştırma ve geliştirme çalışmalarını etkili bir biçimde yapabilecek hale getirilmeli, illerde araştırma-geliştirme birimleri oluşturmalı, buralarda uzman kişiler görevlendirmeli, bu birimlerde eğitim ihtiyacının tespiti dâhil, her türlü çalışmalar yapılmalıdır.
76. Yaygın eğitim kurumlarının fiziki yapıları yeterli hale getirilmeli, gerektiğinde o mahalledeki diğer okullar da “Mahallenin Okulu” anlayışı içinde bu hizmetlerde kullanılmalı, diğer kurum ve kuruluşların, uygun eğitim ortamları da yaygın eğitime tahsis edilmelidir.

77. *Döner sermayelerin işleyişini kolaylaştıracak yasal düzenlemeler yapılmalıdır.*
78. *İş ve İşçi Bulma Kurumu koordinatörlüğünde yürütülmekte olan iş analizlerine dayalı “Meslek Tanımları” ve “Meslek Standartları” çalışmaları hızlandırılmalı, “Meslek Standartları Oluşturma Kurumu’nun teşkili ile bu konudaki çalışmalara hız verilmelidir.*
79. *Ülke genelinde ve Avrupa Birliği’nde geçerli olabilecek yeni bir “Sertifikasyon” sistemi oluşturulmalıdır.*
80. *Radyo, TV, vb. kitle iletişim araçları ve açık öğretim yöntemleri, yetişkin eğitiminde daha etkin kullanılmalı ve yetişkin eğitimi televizyonu faaliyete geçirilmeli, bu yolla bireylerin kendilerini eğitme, geliştirme bilinç ve sorumluluğunun kazandırılması yanında ailenin eğitimine önem verilmelidir.*
81. *Etkileşimli (interactive) Eğitim teknolojileri teknikleri kullanılarak amaca yönelik eğitimlerin CD-ROM, video ve internet gibi ortamlarda kullanılmak üzere eğitimin geliştirilmesini teminen birim kurulması (varsa geliştirilerek hızlandırılması) ve ürünlerinin kullanımının teşvik edilmesi; halka açık okuma merkezleri, kütüphaneler ve benzeri ortamlarda bu eğitim araçlarının kullanımına imkân veren ortamların hazırlanması sağlanmalıdır.*
82. *Okuma- yazma gibi temel eğitim niteliği taşıyan kurslar dışındaki yaygın eğitim faaliyetlerine katılan kursiyerlerden belirlenecek miktarda “katkı payı” alınmalıdır.*
83. *Ülkesi ve milletini seven, iyi insan, iyi vatandaş yetiştirilmesi konusunda yaygın eğitimden yararlanılmalı, böylece kişisel ve toplumsal motivasyon sağlanmalıdır.*
84. *Üniversitelerin yaygın eğitime çok daha etkili biçimde katılımı sağlanmalıdır.*
85. *Yaygın eğitimde gerektiğinde mobil birimler yardımıyla gezici eğitim ve taşınabilir eğitim yapılabilir.*
86. *Öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarının eğitim programlarına yaygın eğitimle ilgili dersler konulmalıdır.*

87. *Türk Cumhuriyetlerinde halen yürütülmekte olan yaygın eğitim faaliyetlerinin desteklenmesine devam edilmeli, yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın da eğitim ve uyum problemleri çözülmelidir.*
88. *Küçük, orta ve büyük ölçekli işletmelerin, çalıştırdıkları elemanlara, her yıl, belirli bir süre uyum ve geliştirme eğitimi düzenleme mecburiyeti getirilmelidir.*
89. *Yaygın eğitim kurumlarına öğretmen olarak atanacaklarda yetişkin eğitimi alanında öğretmenlik formasyonu alma şartı aranmalı, halen çalışmakta olanlara da üniversitelerin halk eğitimi bölümlerince formasyon kursları açılmalıdır.*
90. *İlgili bakanlıklarla işbirliği yapılarak Türkiye'deki kahvehanelere gazete, kitap ve dergi gibi yayınların konulması mecburiyeti getirilmeli, kahvehaneler kıraathaneler haline dönüştürülmelidir.*
91. *Meslek eğitimi verilirken bir insanın birden fazla mesleği yapacak şekilde yetiştirilmeleri düşünülmelidir.*
92. *Mesleki yaygın eğitimin geliştirilmesinde METARGEM (Mesleki ve Teknik Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Merkezi) ile Yaygın Eğitim Enstitüsü arasında etkili bir iş birliğine gidilmelidir.*
93. *Kamu görevlilerinden yaygın eğitime katılanların belgeleri, özlük haklarına yansıtılmalıdır.*
94. *Siyasal erk, makro kamu kaynaklarının tahsisinde eğitime öncelik verilmelidir.*
95. *Eğitim sektörüne kamu kaynaklarının tahsisi, proje bazında değil, makro düzeyde ele alınmalı ve eğitim kademelerine göre ödenekler toplu olarak tahsis edilmelidir.*
96. *Yatırım teklifleri gerçekçi ve yerel ihtiyaçlarla tutarlı programlara bağlanmalı ve bu programların uygulanmasında politik etkiler kaldırılmalıdır.*
97. *Yerel yönetimlere yetki devri çerçevesinde, yerel birimlerin öğretmen dağılımı ve yatırımların planlanmasında söz sahibi olmaları sağlanmalıdır.*

Kaynakların yerinde kullanımı açısından, eğitimde yerel yapılanmaya geçilmeli, yönetici, öğretmen, öğrenci, veli, sendika ve meslek kuruluşlarının eğitim yönetimine katılımları sağlanmalıdır.

98. *Kamu eğitim harcamaları, tasarruf tedbirleri ve bütçe kesintileri dışında tutulmalıdır. Belediye Gelirleri Kanunu'nda gerekli değişiklikler yapılarak resmi ve özel okullar her türlü harç ve vergiden muaf tutulmalıdır.*
99. *Kaynak israfını önlemek ve rasyonel kaynak kullanımını sağlamak için eğitim sistemi, tür ve kademelerine göre;*
  - a. *İlköğretim,*
  - b. *Genel ortaöğretim,*
  - c. *Mesleki teknik öğretim,*
  - d. *Yaygın eğitim, olmak üzere dört ana çatıda yeniden yapılandırılmalıdır.*
100. *Dağınık yerleşim birimlerinde ve önerilen eğitim kampüslerinde taşınmalı eğitim uygulanmalı ve yaygınlaştırılmalı.*
101. *Yurtdışında eğitim gören yüksek nitelikli insan gücünün yurdumuza çekilmesi için gerekli teşvik önlemleri alınmalı ve beyin göçünün önlenmesi konusunda Milli Eğitim Bakanlığı çalışmalar başlatmalıdır.*
102. *Dış kaynaklı kredilerle ilgili projelerin seçimi ve kullanımında, getirileri ve götürüleri iyi hesaplanmalı, ekonomik ve üretime yönelik olmayan krediler kullanılmamalıdır.*
103. *Eğitim politikalarında süreklilik ilkesi hayata geçirilmeli, hükümetten veya kişiden kişiye değişen politikalardan vazgeçilmeli ve kaynak israfı önlenmelidir.*
104. *İlköğretimde sınıfı olmayan öğretmenlerin ve ortaöğretimde ders yükü az olan öğretmenlerin nasıl değerlendirileceği araştırılmalıdır.*

105. *Döner sermaye sistemi gözden geçirilmeli, döner sermaye işletmeleri iyileştirilmeli, atıl durumdaki döner sermayeler diğerlerine aktarılmalı ve döner sermaye karları özel bir fonda toplanarak eğitim mahallinde doğrudan kullanılabilir hale getirilmelidir.*
106. *Kaynak kullanımında etkinliği artırmak bakımından Mesleki Teknik Ortaöğretim Kurumları ile Meslek Yüksek Okulları arasında bağlantı kurularak, bu okulların tesis ve personelinin ortak kullanımları sağlanmalıdır.*
107. *Kamu eğitim bütçesinin, konsolide bütçe içindeki payı en az % 20, GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) içindeki payı en az % 8 düzeyine yükseltilmelidir.*
108. *222 sayılı yasanın daha önce iptal edilen 76-c Maddesi yeniden konularak, Belediye gelirlerinin % 5'i emlak vergisi ile çevre ve temizlik vergisinden pay ayrılmalıdır.*
109. *Yeni kaynak yaratmak amacıyla yönelik olarak Milli Piyango İdaresi, şans oyunları gelirleri ile Türk Hava Kurumu ve Türkiye Diyanet Vakfı gelirlerinden bir bölümünün Milli Eğitim Bakanlığı'na aktarılması sağlanmalıdır.*
110. *Özelleştirme gelirlerinin en az % 3'ü eğitim yatırımlarında kullanılmak üzere, eğitim payı olarak ayrılmalı ve bu amaçla ayrı bir fon oluşturulmalıdır.*
111. *KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) gelirlerinin en az % 5' i mesleki eğitimi geliştirmek amacı ile Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesi'ne aktarılmalıdır*
112. *Sürücü kurslarıyla ilgili her türlü evrak Milli Eğitim Vakfı tarafından bastırılmalı ve gelirinin bir bölümü Milli Eğitim Müdürlüklerine bırakılmalıdır.*
113. *Milli Eğitim Bakanlığı'nın taşınmazları değerlendirilmeli ve böylece daha geniş hizmet verecek gelir kaynakları sağlanmalıdır.*
114. *Özel okullar ve yaygın mesleki ve teknik kurslara vergi destekleri (Gelir ve kurumlar vergisi muafiyeti, düşük oranda KDV uygulaması, eğitim araçlarının*

AB ülkeleri dışında kalan ülkelerden gümrüksüz ithali) sağlanmalıdır. Özel okullar ve yaygın mesleki ve teknik kursların işletme giderlerinin azaltılmasına yönelik kamu teşvik tedbirleri alınmalıdır.

115. *Özel okullara kamu sübvansiyonu sağlanmalıdır. Ancak, bu sübvansiyon kamu okullarındaki birim öğrenci harcamalarının % 50' sini aşmamalıdır.*

116. *Kaynakların etkin kullanımı ve kamu eğitim bütçesinin artırılmasına karşın, kaynakların eğitim gereksinimini karşılayamaması durumunda ailelerin eğitim giderlerine katılımı (zorunlu eğitimin dışında) gündeme getirilmeli ve maliyetlere katılım payı; ailelerin gelir düzeyi, eğitim kademeleri, okul türleri ve bilim alanlarına göre farklı olmalıdır. Eğitim maliyetlerine katılımın düzenlenmesiyle eş zamanlı olarak, tüm eğitim kademelerinde fırsat eşitliğini sağlayıcı düzeyde etkin bir burs ve kredi sistemi oluşturulmalı, parasız yatılılık sistemi yaygınlaştırılmalı.*

117. *Okullara gelir elde etmek amacıyla yapılan dergi, yardımcı kitap ve diğer araçların alımı-satımı vb. işlemlerde öğretmen ve yöneticilerin aracılık etmesine son verilmelidir.*

118. *Eğitime yapılan bağışların vergi matrahından düşülmesi sağlanmalıdır.*

119. *Maliyetleri düşürücü, geniş kitlelere ulaşma özelliği ve öğretim yöntemlerindeki etkililiği göz önüne alınarak, Açık Lise ve Açık Yüksek Öğretim uygulamaları gerekli koşullar sağlanarak etkinleştirilmelidir.*

120. *Gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinden en az % 2 oranında ek eğitim vergisi alınması hususu değerlendirilmelidir.*

121. *Eğitim ve öğretimini yabancı dille yapan okullarda okutulan yabancı dil ders kitaplarının ilgili ülkelerden ithal edilmesi yerine, müelliflerce üretilmesi teşvik edilmelidir.*

122. *Genel ortaöğretimde, ikili öğretimin ve kalabalık sınıf mevcutlarının bulunduğu şehirleşme hızının yüksek olduğu yerleşim birimlerinde, eğitim altyapısının öncelikle tamamlanması ve iyileştirilmesi için bu yörelerdeki*

yatırımlara öncelik verilmeli, inşaatların kısa sürede bitirilmesini sağlayıcı önlemler alınmalıdır.

123. Ders kitaplarının, yeniden kullanılmasına olanak sağlayıcı bir sistem geliştirilmelidir.

124. Eğitim giderleri vergiden düşürülmelidir⁶ (MEB, XV. Milli Eğitim Şûrası, 1996).

5.1.4.2.4. XV. Milli Eğitim Şûrası'nın sonuç ve uygulamaları:

1. XV. Milli Eğitim Şûrası ile oluşturulmak istenen Türk Eğitim sistemi çağdaşlarından belki ileriye ama geri değildi. Türkiye'nin eğitim yapısı için çağdaş çözümler üretmişti. Üstelik demokratik ve eğitimle ilgili kesimlerin, öğretmen sendikalarının katılımıyla kararlara ulaşılmıştı.

Şûrada alınan en önemli karar olan “8 yıllık temel eğitime geçilmesi” kararı 4306 sayılı yasa ile 1997’de uygulamaya konulmuş olması, XV. Milli Eğitim Şûrası’nda hem alınan kararlar olarak hem de alınan kararların yaşama geçirilmesi bakımından en önemli başarısıydı.

Öğrencilerden “eğitime katkı payı alınması” kararı dışında toplumun hemen hemen bütün kesimlerince alınan kararlar olumlu bulunuyordu. Yalnız, 8 yıllık temel eğitim kararı konusunda toplumun önemli bir bölümü uygulamanın 5 + 3 biçiminde olmasından yana idi. Karar ve uygulamanın kesintisiz 8 yıl olarak gerçekleşmesi toplumun bazı kesimlerince olumlu karşılanmadı. Yalnız, -diğer şûralarda olduğu gibi- önemli bir sorun vardı. Kararların alınıp alınmaması, şöyle ya da böyle alınmasının da üstünde olan sorun, uygulamada idi, yani alınan kararların uygulamaya aktarılmasında idi.

2. Önceki Şûralarda da yer alan Milli Eğitim Akademisi'nin kurulması kararı yine XV. Milli Eğitim Şûrasında 'da karardan uygulamaya geçememiştir.

3. Yeni Milli Eğitim Personel Kanunu, Öğretmen Personel Kanunu çıkarılmamıştır.

⁶ MEB, XV. Milli Eğitim Şûrası, İstanbul 1996.

4. Yukarıda ifade edilen olumsuz çıkarımlarının yanında, Şûra süreci bakımından olumlu yönde kararların alındığında göz ardı edilmemelidir. Bu çıkarımlarda, dönemin Milli Eğitim Bakanı Turhan Tayan'ın şûra açılış konuşmasındaki sözlerine baktığımızda;

“Şûraya, Milli Eğitim Şûrası Yönetmeliği gereğince, TBMM Milli Eğitim Komisyonu Başkanı ve üyeleri, Milli Eğitim eski bakanları, Müsteşarları, Talim ve Terbiye Kurulu eski başkanları, her bölgeden seçilmiş vali, il ve ilçe belediye başkanı, il ve ilçe belediye encümeni üyeleri, muhtarlar, milli eğitim müdürleri, ilköğretim müfettişleri, okul yönetici ve öğretmenleri, YÖK Başkanı ve vekilleri, çeşitli üniversiteden bilim adamları, olan uzmanları, Bakanlığımız üst düzey yöneticileri ve Bakanlık müfettişleri, diğer bakanlıkların, sendikaların, ilgili kurum ve kuruluşların temsilcileri katılmaktadır. Bu ifadelere göre toplanan Milli Eğitim Şûrasına 1000'e yakın üye ve gözlemci (müşahit) katılmaktadır. Bu şûra, toplumumuzun barış ve hoşgörü anlayış ve duygularının yansıtılacağı, eğitimdeki ihtiyaç ve beklentilerin dile getirileceği, görüş, öneri ve çözümlerin sunulacağı bir demokrasi platformu olacaktır.”

Yine burada göz ardı edilemeyecek bir olgu, olumsuz, bir olgu olarak, ya da çelişki olarak şu söylenebilir. Yukarıda geçen demokratik platform 'un ne kadar demokratik yöntemle seçilip şûraya katıldığı ile ilgilidir. Şûraya seçilen Milli Eğitim Bakanlığı yönetici ve diğer personeli kendi meslek gurubu ya da öğretmen ve diğer eğitim çalışanlarının seçimi ile değil, bakanlığın kendi seçimi, kendi tasarrufu ile olmasıdır.

5. Anadolu öğretmen liselerinin bünyesindeki döner sermaye işletmelerinin kaldırılması hakkında şûranın aldığı karar öğretmen okullarının geleneksel yapısından uzaklaşmasını sağlamak çabası olarak değerlendirilebilir. Bu değerlendirmenin bir başka yönü de; uygulamada, döner sermayelerin çoğu yıllardır zarar etmekte ve bu yönüyle de eğitim sistemine yük olmaktadır.
6. Şûra kararlarından genel ve mesleki liselerin bünyesinde bulunan ortaokulların ayrılması ve şûranın yapıldığı yılı izleyen yıl, 16.08.1997 tarihli ve 4306 sayılı yasanın yürürlüğe girmesi ile uygulamada ki yerini aldı.
7. Şûra kararlarından; ilke olarak alanında yetişmemiş olan üniversite mezunları, ilköğretim okullarına (sınıf veya dal öğretmeni olarak) atanmamalıdır, kararına karşın, diğer kararlarda bu ilkeye aykırı, hatta tam tersi kararlar vardır.

Yukarıdaki ilkenin yer aldığı paragraf “ancak” diyerek devam etmekte ve yukarıdaki ilkeyi etkisizleştirmektedir. Şöyle ki; “Ancak; son yıllarda MEB’de ki sınıf öğretmeni açığının çok büyük olması ve bunun gelecek birkaç yıl içinde daha da artmasının beklenmesi nedeniyle; Eğitim Fakültelerinin farklı bölümlerinden mezun olanların istihdamını mümkün kılmak üzere sınıf öğretmenliği alanında en az bir yıl süreli “Öğretmenlik Meslek Eğitimi Programları düzenlenmelidir” demektedir.

Bu şekilde çözüm yerine, “sınıf öğretmenliği” ile ilgili kontenjanların daha önceden planlanarak kontenjanlarını artırılması kararı verilerek ve bu karar uygulanarak daha sağlıklı çözüme gidilebilirdi.

8. *Yine bu çelişkili kararlarla beraber kendi içinde 7. Maddedeki çelişkiyi taşıyan bir karar ise; “Öğretmenin vekili olmaz” ilkesinden hareketle, vekil öğretmen kadroları kaldırılmalıdır. Böylece, eğitim-öğretimin asil öğretmenler tarafından verilmesi sağlanmalıdır. Raporlu ve asker öğretmenlerin yerine 3/2 maaşla görevlendirilenler olabilir. Ancak bunların da yüksek öğrenimli olmasına titizlik gösterilmeli, sözleşmeli olmaları sağlanmalıdır.*
9. *Bu Şûrada yönlendirmeye önem verilmesine ve bakanlığın bu yöndeki çabalarına karşın uygulamada kendini hissettirememiştir. Etkin bir yönlendirme sistemi kurulamamıştır.*
10. *Daha ilk adımında eğitimde niteliği düşürmeye getirecek bir karar ve daha da olumsuz yanı bu kararın uygulamada yerini almış olmasıdır:*

Yükseköğretimde kapasiteyi artırmak için;

- *İhtiyaç duyulan alanlarda ikinci öğretim teşvik edilmelidir.*
- *Çok kampüslü büyük üniversitelerin daha küçük üniversitelere bölünmesi ve bölünen üniversitelere de yeni birimler eklenerek kapasite artırımına gidilmelidir.*
- *Gelişmekte olan üniversitelere daha fazla olanak verilerek kapasite artırımı sağlanmalıdır.*

Yukarıdaki üç maddenin hepsinde görülen olgu nitelikten ödün verilerek nice gelişme sağlamayı amaçlamaktadır.

11. *Eğitim sisteminin finansmanı konusunda alınan; siyasal erk kamu kaynaklarının tahsisinde eğitime öncelik verilmelidir, yatırım programlarının uygulanmasında politik etkiler kaldırılmalıdır, kaynakların yerinde kullanılması açısından eğitimde yerel yapılanmaya geçilmeli, yönetici, öğretmen, öğrenci, veli, sendika ve meslek kuruluşlarının eğitim yönetimlerine katılmaları sağlanmalıdır. Ancak bu kararlarından hiç biri uygulamaya konamamıştır.*
12. *Şûrada eğitime kaynak sağlama çabasında, sağlanacak kaynak dağınıklık ve çok fazla çeşitlilik göze çarpmaktadır. Karmaşayı getireceği gözlenmektedir. Eğitime finansman sağlanmak istenirse ülkenin başka bir alanda yapılanması için aktarılan kaynaklara da göz dikildiği ve böyle olunca da karmaşaya, kurumlar arasında gerginliğe yol açacağı ve daha baştan uygulanmayacağı kestirilebilir. Örnek; THK'nin (Türk Hava Kurumu) gelirinin bir bölümünün MEB'e aktarılması, KOSGEB gelirlerinin en az % 5'inin MEB'e aktarılması.*
13. *MEB'e kaynak bulmak için yapılan bu çabalara karşın bir taraftan da eldeki mevcut kaynakların özel okullara teşvik niteliğinde sübvansede edilmesini ve özel okulların öğrenci başına harcamalarının (kamu okullarında birim öğrenci başına harcanan) % 50 sini aktarmasını getiriyordu ve bakanlık kendi finansmanı için aldığı kararları uygulamazken, kendi okullarına kaynak aktarmazken (İlköğretim Okullarına MEB hiç ödenek ayırmamakta, ortaöğretim kurumlarına ise ihtiyaçlarının yarısı kadar bile ödenek ayırmamaktadır. Bu durum 21. yüzyıla girdiğimiz 2000 yılında da aynıdır), kendinize bağlı okullar kaynak yokluğundan bocalarken, eğitimin niteliğini düşürürken -anlaşılmaz bir anlayışla- özel okullara kaynak aktarılması kararını alıyor ve uygulamaya da hemen geçiyordu. Bu durum, doğadaki, toplumdaki her organizmanın genel işleyiş, yaşama, varlığını sürdürme ilkelerine ters bir tutumdur.*
14. *Eğitime yapılan bağışların vergi matrahından düşülmesi kararı uygulamaya konulamadı.*

15. Kararlardan, “Açık Öğretim Lisesi ve Açık Yükseköğretim etkinleştirilip yaygınlaştırılacak” kararları uygulandığı gibi bir adım daha atılarak Açık İlköğretim uygulamasına ve Açık Öğretim Lisesi bünyesinde Mesleki Açık Öğretim uygulamasına da geçildi.
16. Yerel yönetimlere yetki verilmesi ve kaynakların yerel olarak kullanılmasını destekleyen; 222 sayılı kanunun daha önce iptal edilen 76-C maddesi yeniden konularak, Belediye gelirlerinin % 5 i (ile) emlak vergisi ile çevre ve temizlik vergisinden pay ayrılmalıdır kararı uygulanamadı.
17. Milli Eğitim sistemindeki sorunların büyük bölümünü çözecek güce sahip olabilecek ve hiç uygulanamayan ve yakın gelecekte de uygulanması beklenmeyen karar şöyledir: “Kamu eğitim bütçesinin konsolide bütçe içindeki payı en az % 20, GSMH içindeki payı en az % 8 düzeyine yükseltilmelidir.
18. Bu Şûrada yeni bir yapılanma olarak her ilde ön komisyon raporları hazırlandı. Sonra bu raporlar 13 il merkezinde birleştirilerek 13 bölge raporu halinde Şûra Sekreterliğine sunuldu. Katılımcılık ve sinerji açısından uygulama şûra için olumlu bir adım olmuştur. (Bu konuda ilk uygulama Dokuzuncu Şûrada gerçekleşmiş, fakat sürekliliği sağlanamamıştı.) (Deniz, 2001, s.92-95).

5.1.4.3. Bilgi, eğitim ve iktidar ilişkisi üzerine genel bir değerlendirme

“Siyasetin tamamı devlet olmasa da, devlet etkinliğinin tamamı siyasettir.”

Bir ülkenin kalkınmasında eğitimin ne denli önemli olduğu tartışılmaz bir gerçekliktir. Halkın eğitim seviyesi, o ülkenin gelişmişlik düzeyiyle paralellik gösterir. Bu nedenle ülkede kalkınma hamlesinin istenilen hızda gerçekleşebilmesi için öncelikle eğitilmiş ve eğitimin önemine inanmış yurttaş sayısını artırmak gerekir. Çünkü eğitim seviyesi yüksek olan toplumlarda daha istikrarlı ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel bir gelişme görülür. Sadece gücü elinde bulunduranların değil, tüm vatandaşların daha iyi bir yaşam sürdüğü, eşitlikçi, özgürlükçü bir çoğulcu demokrasi anlayışının daha iyi yerleştiği, insanlara daha fazla hak ve özgürlüklerin tanındığı, barış ve huzur ortamının sağlandığı, refah düzeyi daha yüksek bir toplum söz konusudur (Tok, 2012, s.280).

Bilgi, dūşünsel düzeyde girdi ve çıktı olma özelliğine sahip olan anlamlı bir birikim olarak tanımlanabilir. Bilgi ile doğrudan bağlantılı bir süreç olarak gerçekleştirilen eğitim ise, sistemli veya sistemsiz olarak muhataplarında gözlenebilir düşünce ve eylem farklılıklarının temelini oluşturan ve altyapılarını kuran bilgi hareketliliğidir (Şimşek, 2012, s.1). Bilgi anlamlı birikim olarak tanımlanabilirken eğitim ise sistemli veya sistemsiz olarak gerçekleşen bilgi hareketliliğidir. Bilgi sahiplerinin doğrudan elde ettiği iktidar kavramı ise, bilgiyi ve eğitimi kendi duygu ve düşüncelerine göre şekillendiren, bilgi ve eğitim kavramları üzerinde doğrudan etki ve müdahalesi olan bir alanı ifade etmektedir. Bilginin anlamlı birikim olarak ilerlemesi ve eğitim ile çok yakından ilişkisi olması ve bunun yanında bilgi hareketliliğinin eğitime yansması doğrudan eğitim-iktidar ilişkisinin boyutlarını ortaya çıkarması açısından oldukça önemlidir.

Eğitim, devletin varlığını, gücünü ve temel ilkelerini topluma kabul ettirebilmek için kullandığı en önemli ideolojik araçlardan birisidir. Devlet, toplumsal düzenlemeyi belirlediği ideolojik amaçlar ve ilkeler çerçevesinde yeniden kurmak için eğitimi kullanmaktadır (Çetin, 2001, s.206).

Devlet, elinde bulundurduğu tüm imkânlarla topluma, kendi ideolojik ilkelerini öğreten, toplumu bu ilkelere göre terbiye eden bir kurumu temsil etmektedir. Eğitim aracılığıyla devlet, tüm halkın düşünce ve değer yargılarının bir “eritme potası” içinde kaynaştırılıp bütünleştirilmesini gerçekleştirme amacına yönelmiştir (Black, 1989, s.114).

Eğitim ile siyasal sistem arasında sıkı bir etkileşim vardır. Eğitim; devletin varlığını, gücünü ve temel ilkelerini topluma kabul ettirebilmek için kullandığı önemli ideolojik araçlardan biridir. Devlet, toplumsal düzenlemeyi, belirlediği ideolojik amaçlar ve ilkeler çerçevesinde yeniden kurmak için eğitim sistemini ve eğitim kurumlarını kullanır. Bir yandan toplumun ve bireylerin eğitim alanındaki gereksinimlerini karşılarken, diğer taraftan devletin ve ideolojik sistemin geleceğini güvence altına alacak uygun biçimde eğitilmiş bireyleri, grupları yetiştirir (Tok, 2012, s.280).

Türkiye’de iktidarda bulunan siyasal partiler, parti programlarında belirttikleri eğitim siyasalarını MEB aracılığı ile ülke genelinde hayata geçirirler. Eğitim sistemi

üzerinde bütün bunları gerçekleştirebilmek için öncelikle gerekli yasal düzenlemeler yapılır, sonrasında gerekli alt yapılar istenilen amaca uygun hale getirilir (Tok, 2012, s.281).

Devlet, eğitim kurumları aracılığıyla tüm toplumu kendi ideolojik ilkeleri doğrultusunda kodlamakta, eğitmekte ve kendi ideolojik formlarından kaynaklanan sembolleri, simgeleri ve dili topluma yaymaktadır. Eğitim, bir toplumsal ve siyasal kontrol mekanizması olarak modern devletle beraber çok yoğun ve etkin bir alana hâkim olmuştur. Modern devletin öngördüğü egemenlik, ulus yaratma ve merkezi güçlü iktidar ilkeleri eğitimi bu ilkelerin gerçekleştirme alanı olarak görmüştür. Bu yüzden eğitim; siyasal ve toplumsal kabulün, statülerin, kişilik gelişiminin ve birey olmanın bir yolu olarak siyasal iktidarlar tarafından toplumsal alana dayatılan zorunlulukların başında gelmektedir.

Eğitimin gücü, bilgi ve bilim tekelinin siyasal iktidar tarafından üretilip kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bilgi ve bilim üretme tekelinin siyasal iktidarın kontrolünde olması, toplumu bu güce bağlı ve bağımlı kılmaktadır. Toplumsal itaatin siyasal iktidara bağlı ve bağımlı olma derecesi, ona muhtaç olma derecesi ne kadar artarsa siyasal iktidarın meşruluğu da o kadar artacaktır. Eğitim ve dolayısıyla bilgi işte bu bağımlılığın en güçlü alanlarından biri olarak siyasal iktidarın meşruiyetine hizmet eden araçların başında gelmektedir (Çetin, 2001, s.207-208).

Modern dönemde eğitimin bireysel ve toplumsal süreç içerisindeki öneminin artması sonucunda, bilgi ve eğitimle ilgili değerlendirmeler de çeşitlilik arz ederek süreklilik kazanmıştır. Bilgi ve eğitim hep birlikte bir süreklilik kazanarak gelişme göstermiş olmakla beraber, aralarındaki bu ilişki sarmalı günümüz modern toplumların ve sanayi devrimlerinin de temellerini oluşturmuştur. Bununla beraber modern ve gelişmiş toplumlarda bireyler eğitimlerine daha çok önem vermesinin yanında devletin ise eğitim alanında yapmış olduğu yatırımların her geçen gün arttığı bilinmektedir. Bireylerin kendi eğitimlerine özen göstermesinin yanında, devletin eğitime olan yatırımları ve eğitim politikalarına doğrudan müdahale etmesi ise oldukça anlamlı ve üzerinde düşünülmeğe değer konular arasındadır.

Bir iktidar sahibi olarak devletlerin, tarihsel süreç içerisinde eğitimle ilişkilerinin hep aynı nicelik ve niteliğe sahip olmadığı görülmektedir (Şimşek, 2012, s.2). Bu

anlamda özellikle 18.yüzyıl sonlarında, 19.ve 20.yüzyıllar içerisinde yeni devletlerin ve toplumların ortaya çıkması ile yeni bir dünya görüşün oluşması, yeni felsefi akımlar ve toplumsal olayların başlaması, yeni bir nesil ve modern bir oluşumun başlaması gibi gelişmeler ister istemez bilgi ve eğitim kavramlarını da etkisi altına almıştır.

Bütün bu yaşanan gelişmeler ile beraber; idari ve yönetim yapısında da büyük değişiklikler meydana gelmiş, monarşilerin halkın cahil bırakılarak yönetilmesi esasına dayalı eğitim politikalarının yerine “*milli, kitlesel*” ve devletin denetimindeki okullar aracılığıyla yürütülen “resmi eğitim anlayışı” egemen olmuştur. “*Modern yönetim biçimi, toplumsal hiyerarşide yer edinmenin vasıtasının eğitim olduğu paradigmasını yücelterek milli ve kitlesel bir eğitimin gerekli olduğunu ifade etmiştir*” (Toku, 1996, s.26-27). Yeni toplumlar ve devletlerin oluşmaya başlaması, yeni yönetim biçimlerini meydana getirmiş, modern devlet yönetimlerinin oluşmasını sağlamış bütün bu yaşanan gelişmelerinin temelinde ise bilgi ve eğitim kavramlarına verilen önemin her geçen gün arttığı ve resmi eğitim politikalarının yürürlüğe konulmasının etkisi olduğu bilinmektedir.

Yeni toplumların ve devletlerin ortaya çıkması sürecinde, Avrupa’da bilim, sanayi, teknoloji, eğitim, sanat, kültür ve din alanında yaşanan önemli gelişmelerin meydana gelmesi bunun sonucunda Reform ve Rönesans hareketlerinin ortaya çıkması sonucunda yeni bir dünya görüşünün yanında, siyasi, ekonomik ve ticari ilişkilerinin artmasının yanında yeni bir dönemi de beraberinde getirmiştir. Bu yeni dönem “*modern*” kelimesiyle ifade edilmiştir. Bu yeni dönemde hâkim olan modernizmin, meşruiyetini sağlama adına bir takım kurumların meydana getirildiği bilinmektedir. Bu kurumlar içerisinde modern eğitim kurumları en önemli yeri işgal etmiştir. Eğitim sistemi ve kurumları yeni oluşan yaşam algısı ve tarzının sağlanma ve devamı adına en temel yardımcı faktör olarak görüldüğünden devletler önceki zamanlarda hiç olmadığı kadar bu dönemde eğitim kurumları ile ilgilenmişlerdir (Gündüz, Doğan, 2011, s. 20).

Avrupa’da 15. yüzyıldan itibaren bu gelişmeler yaşanırken, Avrupa ile paralel bir şekilde olmasa da, Osmanlı Devleti’nde de klasik dönemden ayrılan uygulamalar göze çarpar. Avrupa’daki gelişmeleri takip etme ve uygulama konusunda geç kalındığı iddia edilse de, Osmanlı Devleti de zamanın ruhuna uygun olarak eğitim konusunda

özellikle Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra, önceki dönemlerden farklı tutumlar geliştirmiştir.

18 ve 19. yüzyılda Batı'nın ekonomik ve mekanik üstünlüğe bağlı olarak, Osmanlı Devleti'nde de gelişmenin ve ilerlemenin sağlanması noktasında Batılılaşma ideali benimsenmiştir. Bu ideale ulaşma adına idari, toplumsal ve ekonomik hareketlilikler yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma ideali yönündeki değişim bu zaman dilimleri ile sınırlı kalmamış ve 20. yüzyılda da devam etmiştir. 20. yüzyılda, devletlerin niteliksel dönüşümü ve ulus devlet yapısının idari yapılarda yaygınlaşmasının neticesinde insanların iktisadi yaşantılarından eğitim ile ilgili aktivitelerine kadar birçok alanda köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Aslında dönemin koşulları gereği bir süreç içerisinde gerçekleşmesi beklenen ulus devlet olma aşaması, birçok devlet tarafından halkın biçimlendirilmesi yoluyla bir ulus meydana getirilmesi şeklinde oluşturulmaya çalışılmıştır. Türkiye'de de Cumhuriyet'in ilanından sonra ulus devlet olma amacını gerçekleştirmek için ve dünya konjektürüne bağlı olarak Osmanlı Devleti'nin hemen hemen bütün izleri silinmeye çalışılmıştır. Ayrıca kültürel hayatın içindeki birçok pratik uygulamanın yok sayılması beklenmiş ve 20. yüzyıl itibariyle, teknolojik ve ekonomik olarak ileri bir seviyeyi yakalamış olan Batı'nın tüm standartları yakalanmaya çalışılmış; milli bir ülkü olarak Batılılaşma hedeflenmiştir. Bu süreçte birçok kurumda, zor kullanma söz konusu olsa bile, değişme, eskiyi terk etme ve Batı'nın kurum ve değerlerinin ülke insanı tarafından benimsenilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçların gerçekleşmesinin sağlanması adına yürütülen çalışmalardan, diğer toplumsal kurumlar kadar, eğitim kurumu da kendi payına düşeni almıştır (Şimşek, 2012, s.2-4).

Özellikle Kurtuluş Savaşı ve Milli Mücadelenin başarı ile sonuçlanmasının ardından ulus devleti olma yolunda önemli adımlar atılmış, yeni bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri atılmış Cumhuriyet ilan edilmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra ise her alanda yapılan inkılaplar ve köklü değişimler ister istemez sancılı olmuş bir kısım sorunlarında ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sorunların çoğu günümüze kadar uzanmakla beraber Cumhuriyet'in ilk yıllarında olduğu gibi bugün de hala tartışılmakta ve çözüm yolu aranmaktadır. Cumhuriyet'in ilanından sonra her alanda köklü değişiklikler ve yeniliklerin yapılmaya başlanması ile beraber eğitim alanında da köklü değişimler meydana gelmiştir. Özellikle Cumhuriyet'in ilanından sonra Tekke,

Zaviye ve Medreselerin kapatılması, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim-öğretim alanında birliğin sağlanması, Harf Devrimi ile Latin Harflerinin kabul edilmesi, Halk Evleri'nin açılması ve Köy Enstitüleri'nin de içinde bulunduğu eğitim alanındaki uygulamalar Cumhuriyet'in ilk yıllarında ki eğitim politikalarını şekillendirmiş olmakla beraber yeni kurulan ulus devletinin de her alanda olduğu gibi eğitim alanında da ilerlemesini sağlamıştır.

Cumhuriyet'in ilanı ve sonrasında ki tek partili yönetimin sona ermesi ve 1950'li yıllarda çok partili yaşama geçilmesi ile beraber her alanda olduğu gibi eğitim alanında da yeni politikalar ortaya çıkmıştır. Özellikle 27 Mayıs 1960 Askeri darbesi ve sonrasında şekillenen askeri zihniyetle dolu olan eğitim politikaları ve sonrasında kurulan sivil hükümetler ile yeniden şekillenen eğitim sistemi, sonrasında 12 Mart 1971 muhtırası ve 12 Eylül 1980 Askeri darbesi ile eğitim politikalarına tekrardan müdahale edilmesi oldukça ilginç ve anlamlıdır. Bu klasik darbe ve müdahaleler sonrasında 1990'lı yıllara gelindiğinde ise, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu siyasal atmosfer ve siyasal karmaşa sonrasında ki süreçte 28 Şubat 1997 Tarihi MGK Toplantısında alınan kararlar doğrultusunda eğitim alanında yeniden değişiklikler olmuş ve iktidar ile eğitim politikaları arasında ki ilişkiyi bir kez daha gözler önüne serilmiştir. 28 Şubat süreci sonrasında da eğitime tekrardan müdahale edilmiş ve bununla beraber 3 Kasım 2002'de iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi ve hükümetleri döneminde de eğitime müdahaleler olmuş ve eğitim alanında önemli değişiklikler ve yenilikler gerçekleşmiştir.

Bilgi ile iktidar ilişkisi, sürekli bir etkileşim halinde olmuştur (Eroğlu, 2010, s.5). Bütün bu yaşanan dönemler içerisinde bilgi, eğitim ve iktidar ilişkileri genel olarak bu şekilde gerçekleşmiş ve eğitim politikaları askeri darbeler döneminde askerler tarafından, sivil iktidarlar döneminde ise hükümetler tarafından müdahale edilerek eğitim politikalarına yön verilmiştir. Bununla beraber, bilgi ve iktidar ilişkine baktığımızda ise; bilgi ve iktidar arasındaki ilişkilerin tarihi bir yönünün yanında, Cumhuriyet'in ilanı ve sonrasında yaşanan darbeler ve sivil hükümetler döneminde ve günümüzde de bilgi ve iktidar arasında ki bağın hala sürmekte olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda hükümette bulunan iktidarlar hakkında bilgi sahibi olmakla beraber iktidarda bulunan hükümetlerin tarihsel olarak fikir ve düşüncelerinde değişiklik olup olmadığını öğrenebilmemiz mümkündür.

Sosyal Bilimlerde kesin bir tanım yapmanın güç olduğu herkes tarafından bilinmekle beraber konu ile ilgili kesin bir kaniya varmakta o kadar güçtür. Bundan dolayı özellikle Sosyal Bilimlerde bilginin ne olduğu ve hangi anlamlara geldiğine dair birçok görüş ve farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu farklı görüş ve yaklaşımlar aynı zamanda bilginin tanımını yaparken ve hangi anlamlara geldiğine dair bizlere yol göstermenin yanı sıra bir takım yaklaşımların da etkisi ile bilgi kapsamı dışında bırakılması bir anlamda iktidar ilişkisi de ortaya çıkarmaktadır. Zaman içerisinde ve dönemseller olarak benimsenen paradigmlar bilginin ne olduğunu ve hangi anlamlara geldiğini tanımlarken aslında çok geniş bir alanda da etki alanı oluşturmaktadır. Bu anlamda bilginin tanımının üzerinde durulması, konu ile ilgili birçok görüş ve yaklaşımın ele alınması ve bilgi ile iktidar ilişkisinin irdelenmesi ve eleştirilmesi bilginin eğitimdeki yeri ve önemi bakımından da önemli olmakla beraber, eğitim-iktidar ilişkisinin ele alınmasında da önemli hale gelmektedir.

Bilginin ne olduğuna ve hangi anlamlara geldiğine dair sorunun ilk bakışta kolay cevaplanabilir görülmesine rağmen bilginin ne olduğuna dair ayrıntılar söz konusu olduğunda üzerinde mutabık kalınan bir tanımlamanın yapılamadığı savunulur. Ayrıca bilgi üzerinde düşünölmeye başlanılmasının sonra tanımlanmaya çalışıldığını ve bu tanımlama çabasının bu çaba içerisinde giren insanların hayatlarında anlamlı değişikliklere neden olduğunu iddia edilir. Pears; *“Bir bilgi parçası asla onu üreten kişiden bütünüyle kopartılamaz”* olduğunu savunur ve bilginin tanımlanmasında somut bir şey kullanılacaksa bu somut şeyin, sanatkârın ürünü olması ve sanatkârın izlerini taşıması bakımından, sanat eseri olacağını ifade eder. Kendisi, bilginin tam olarak bir kalıba oturtulamamasından dolayı *“yanlış bir biçimde üretilmiş olsa bile oyunu kazanan yine o olur”* (Pears, 2004, s.13-19) diyerek bilgi üretiminin önemi üzerinde durmaktadır (Şimşek, 2012, s.8).

Bununla beraber Süleyman Kocabaş’a göre ise bilgi *“Gerçekliğin İfadesidir”* şeklinde tanımlanmış bilginin, gerçekliği yansıttığı ölçüde bir bilgi ve veri olarak kabul edilebileceğini savunmaktadır. Kocabaş’a göre, bilgi insanın çevresiyle ilişkisinde *“mevcut kuvvetlerin belli bir amaca yönelik olarak kullanılmasını sağlamada imkân kazandırması”* bakımından kendisine sahip olana güç kazandırmakta olduğunu ifade etmekle beraber bilgi ve eğitim iktidarın elinde şekillendiğine dikkat çekmektedir (Kocabaş, 1998, s. 2265).

İktidar kavramına yaklaşımlar dikkate alındığında insani ilişkilerin doğasında iktidar ilişkilerinin olduğu görülmektedir. Modern dönemde en etkin iktidar sahibi olan devletin eğitim alanındaki etkileri bireyin özgürlüğü bağlamında değerlendirildiğinde, üzerinde mutabık kalınan sınırların olmadığı sonucuna varılabilir. Diğer taraftan toplumsal hayattaki ilişkilerin niteliğini belirleyen iktidar sahibi merkezlerin çoğulluğu, toplumsal ilişkiler kadar eğitim üzerinden de yine çoğul etkilerin varlığını akla getirmektedir (Şimşek, 2012, s.15).

Modern dönemde bilimin iktidar ile olan ilişkisinin bilim ve bilimsel bilginin doğasından kaynaklanmadığını, bu ilişkinin toplumsal hayatta bulunduğu karşılık açısından farklılık kazandığı ifade edilmiştir. Bilginin toplumsal hayatla ilgili tümel bir açıklama çabası içerisinde olması ve evrensellik iddiası bilginin güç haline gelmesinde etkili olmuştur. Bununla birlikte, daha önceki dönemlerden farklı olarak Modern dönemde bilgiyi tekelinde tutma gayretinde olan siyasal iktidarların bu rolü küresel ölçekli sermaye sahipleri ile paylaşmak zorunda kaldıkları, finansal olarak güçlü olan bu sermaye sahiplerinin finansörlükleri ile doğru orantılı olarak bilimsel bilginin üretilmesinde ve denetlenmesinde etkin olduklarını da bilinmektedir (Karakaş, 2002, s.164, 168, 170).

Modern dönemdeki bilgi anlayışı dikkate alındığında insan-insan, insan-çevre ilişkilerindeki derin anlayışın iktidar ve türevlerini barındırdığı görülmektedir. Zikredilen değişim, iktidar ve yansımalarında da herhangi bir değişikliğin olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir ki, bu soru doğrudan bilgiyi de ilgilendirdiğinden önemli hale gelmektedir (Şimşek, 2012, s.17). Bu bağlamda bilgi ile iktidar arasında sıkı bir bağın olduğu, bilginin yansımada ve değerlendirilmesinde iktidarın payının olduğu ve iktidarın değişen bilgiler karşısındaki tutumunu göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Bilgi ve iktidar arasındaki ilişki sadece yukarıdaki anlatılanlarla sınırlı olmayıp konumuz açısından genel anlamda değinilmiş ve sınırlı tutulmuştur. Bilgi ve iktidar arasında ki bu ilişkilerin yanında konumuz açısından asıl önemli olan “eğitim ve iktidar” arasındaki ilişkidir.

Eğitim kavramı, dönemsel olarak farklı biçimlerde tanımlanmıştır (Şimşek, 2012, s.22). Eğitim, bireylerin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak

istendik değişiklik meydana getirme sürecidir (Ertürk, 1998, s.12). Eğitim kelimesinin anlamsal karşılığı ise “*bakım ve yetiştirme*”. Eğitim kelimesi, günümüzde bir süreci veya bir süreç içerisinde elde edilen ürünü akla getirecek şekilde tanımlanmaktadır.

Eğitim kavramının günümüzdeki çağrıştırdığı anlamı kazanmasında etkili olan tarihsel sürecin bilinmesinin yanında eğitim iktidar ilişkilerinin anlaşılması adına ortaya konulması gereken öncelikli konu olduğunu düşüncesi (Şimşek, 2012, s.23) ile beraber eğitimin tarihsel yönü, Sanayi Devrimleri, Reform ve Rönesans hareketleri içerisinde ki yeri ve öneminin yanında özellikle bilgi ve teknolojilerdeki gelişmenin en büyük etkeni olan eğitim büyük ölçüde devletin etki alanında ve zorunlu olarak uygulanmasının yanında eğitim iktidar bağlamında ele alınması oldukça önemlidir.

Tarihsel sürecin önemli bir parçası olan ve bu süreç içerisinde gelişim ve ilerlemenin temeli kabul edilen eğitimin içeriğine, amacına ve yöntemine dair ortak bir kanı yoksa da, insanla eğitim arasında çok büyük bir ilişkinin olduğu herkesin katıldığı bir görüştür. Bu ilişki modern dönemde öyle boyutlardadır ki; var olmanın önkoşulu gibi değerlendirilmiştir. Hiç olmazsa zorunlu eğitim sürecini tamamlama toplumsal yaşamda anlamlı bir yer edinebilmede ön şartı haline gelmiştir. Bu açıdan gerekliliğinin sorgulanmaya bile kapalı olması hasebiyle eğitim, modern zamanlarda oluşların içerisinde açık ara önde olan bir modern tabu ruhu haline gelmiştir. Eğitim almanın bir insan hakkı olarak değerlendirilmesi genel kabul görse de, bu konuda bireylerin seçme hakkının olmaması konuyu başka bir boyuta taşımaktadır. Devletin eğitim-öğretimi tekelinde tutma ısrarı, neo-liberal politikalara sahip olanlar da dâhil, tüm devletlerde devam etmektedir (Konuk, 2011, s.386).

Genel olarak modern dönemdeki devlet algısı dikkate alındığında ya doğrudan ya da dolaylı olarak, vatandaşlarının hayatına müdahil olma durumunun iktidar sahibi olmanın doğal yansıması olduğu aşikârdır. Eğitim de diğer toplumsal süreçler gibi iktidarın kapsama ve etki alanında kalmış ve dolayısıyla bireyler de bu durumdan etkilenmiş ve iktidar talebinin etkilerine maruz kalmışlardır. Eğitim ile ilgili yaklaşımlarda “*İnsanları belli amaçlara göre yetiştirme*” olarak ifade edilebilecek eğitim tanımlamalarının da olduğu dikkate alınırsa eğitim-iktidar ilişkisi dikkat çekici olmaktadır.

Eğitim ve iktidar ilişkisi, herhangi bir devletin benimsediği eğitim felsefesinin etkisinden uygulamaya koyduğu eğitim politikalarına; bireylerin aileleri ile ilişkilerinden okullarda oğretmenleri ile kurdukları ilişkilere kadar geniş bir yelpazenin içinde değerlendirilebilir. Bu nokta da insanın potansiyel olarak sahip olduğu kabiliyetlerini inkişaf ettirme iddiasında olan eğitimin, dayandığı felsefi temel ve eğitimde benimsenilen metodoloji çok önemli bir yere sahiptir. Anne-Babalar ile oğretmenlerin ocuk adına iyiyi ve doğruyu belirleme hakkını kendilerinde görmelerinin ve kendilerine göre olan iyi ve doğrunun çocuklar tarafından benimsenilmesini beklemeleri çocuğun tüm yaşantısında baskın bir etki oluşturabilmektedir (şimşek, 2012, s.25-26). Bu bağlamda günümüzde eğitim alanında devletlerin ve iktidarlarda bulunulan hükümetlerin ağırlıklarının olması, eğitim konusunda ürettikleri politikaları önemli hale getirmektedir. Bu gelişmelerin doğal sonucu olarak ise devletin eğitime doğrudan ya da dolaylı olarak müdahalesini ortaya çıkar mıştır. Bu müdahale eğitim politikalarının değişmesinden ders kitaplarının içeriğine kadar olan geniş bir yelpazeyi ifade etmektedir.

Eğitim konusunda gündeme gelen eleştiriler dikkate alındığında birey, toplum devlet ilişkilerine farklı bir pencereden bakma imkânı doğmaktadır. İnsani varoluşun en önemli özelliklerinden birisi olan irade ve bu iradenin özgürce kullanılabilmesi modern dönem ve devlet anlayışında klasik dönemlere nispeten farklı algılanmaktadır. İktidar sahiplerinin iktidarlarını devamlı kılma adına modern dönemin enstrümanlarını kullanmaları anlaşılır olmakla birlikte, zgr olduğunu düşünerek iktidar sahiplerinin çizdiği alanda sorumluluktan uzak yaşayan insanların iktidar mücadelelerine bilerek, isteyerek ve gönüllü olarak malzeme olmaları anlaşılır görünmemektedir. Bununla birlikte insanların kendileri ve eylemleri üzerinde düşünmelerini bile engelleyecek bir atmosferin oluşturulduğu iddiası komplo teorisi denilip geçilecek bir basitlikte değerlendirilmemelidir (şimşek, 2012, s.33).

Bilgi, eğitim ve iktidar bağlamında ki bu değişim ve gelişimin bir sonucu olarak devletlerin ve iktidarların tarihsel dönem içerisinde bilgi kavramı başta olmak üzere gelişen ve ilerleyen bütün unsurlar üzerinde etkin bir g konumunda olduğu, eğitim ve iktidar açısından ise; tarihsel dönemler içerisinde devletlerin ve iktidarların daima eğitime etki ettikleri ve bu etkinin doğal sonucu olarak eğitim sistemlerinin ve takip edilen programlarının değişmesini sağladıkları bilinmektedir. Bu anlamda eğitim

konusunda özellikle birey, toplum ve devlet ilişkilerinde farklı bir pencere bakılmasının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Genel olarak devletlerin ya da iktidarların zaman zaman eğitime müdahale ettikleri görülmektedir. Günümüzde de dünyanın hemen her yerinde devletler eğitime yoğun olarak müdahale etmektedir. Ancak, gerek eğitim sistemindeki başarısızlıkların gerekse çalışmaların devletin eğitime müdahale etmesi gerektiği iddiasını desteklemiyor olması, dünyada devletin eğitimdeki rolünün giderek artan bir biçimde sorgulanmasına yol açmıştır.

Türkiye’de eğitim hizmeti önemli ölçüde devlet tarafından verilmekte, finanse edilmekte ve denetlenmektedir. Türkiye için devletin eğitime müdahalesinin meşruluğunu destekleyecek çalışmaların sayısı ise oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla, Türkiye’de eğitimin kalitesinin artırılması, kaynakların daha etkin kullanılması için mevcut politikaların gözden geçirilmesi ya da iyileştirilmesi, yeni politikaların da üretilmesi kaçınılmaz hale getirmiştir (Çokgezen, Terzi, 2008, s.15).

Özellikle siyasal partilerin “*Türk Eğitim Sistemi*” içerisindeki eğitim hedefleri ve din eğitimi hakkındaki görüşleri genel olarak şöyle ifade edilmektedir:

a) Eğitim Hedefleri;

Adalet ve Kalkınma Partisi’nin, eğitime yönelik başlıca hedefinin “*Temel beceriye sahip, eleştirel ve yaratıcı düşünebilen, paylaşımcı ve iletişime açık, sanat ve estetik duyguları güçlü, evrensel bir kavrayış ve düşünüş yeteneğine sahip, yeni fikirlere açık, farklılığı zenginlik olarak gören, çalışmayı ve üretmeyi bir erdem olarak benimsemiş bireyler yetiştirmek*” (AKP, 2011, s. 75) olduğunu ifade etmiştir.

CHP’nin eğitimdeki temel hedefi; “*Atatürk ilke ve devrimlerine bağlı, demokratik ve laik değerleri benimsemiş, insan hak ve özgürlüklerine saygılı, fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür bir yurttaş yetiştirmektir. CHP’nin 1943 yılındaki programında da eğitim öğretimde “esas düsturlarının” Atatürk ilkeleri olduğuna vurgu yapılmıştır.*

MHP’nin eğitimde ki temel hedefi ise; “*Türk milletine mensubiyetin gurur ve şuuruna sahip, manevî ve kültürel değerleri özümsemiş, düşünme, algılama ve problem*

çözme yeteneği gelişmiş, yeni gelişmelere açık, sorumluluk duygusu ve toplumsal duyarlılığı yüksek, bilim ve teknoloji üretimine yatkın, girişimci, demokrat, kültürlü ve inançlı nesiller yetiştirmektir” şeklinde ifade edilmiştir.

Son olarak BDP'nin (Barış ve Demokrasi Partisi), temel eğitim hedefine baktığımızda ise *“Şiddete dayanmayan her türlü düşüncenin özgür bir şekilde tartışıldığı, her vatandaşın etnik köken, kültür ve dil farklılıklarından doğan gereksinimlerini göz önünde bulunduran ve herkesin özgürce ve eşit olarak faydalanacağı, bireyin yaratıcılığını, yeteneklerini geliştiren ve buna göre yönlendiren bilimsel bir eğitim”* düşüncesi hedeflemektedir (Tok, 2012, s. 287-288).

b) Din Eğitimi;

AKP, din eğitimi ve öğretimini, *“Anayasanın 24. maddesinde belirtildiği şekilde yerine getireceğini; isteğe bağlı din eğitimi ihtiyacının karşılanarak elverişsiz koşullarda ve ehliyetsiz kişiler eliyle yürütülen sağlıksız ve denetim dışı din eğitimi uygulamalarına meydan verilmeyeceğini ifade etmektedir. Ayrıca “İlk ve ortaöğretimde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin dışında, velilerin rızasına bağlı olarak seçmeli din derslerinin verilmesi de temin edilecektir”* şeklinde ifade edilmiştir (AKP, 2001, s. 29). 6287 Sayılı Kanunla, ortaokul ve liselerde, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberimizin hayatı, isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulacağı kabul edilmiştir. Yapılan bu düzenlemeyle AKP'nin bu konudaki vaatlerini de yerine getirdiği söylenebilir (Tok, 2012, s. 296-297).

CHP, *“özgürlük, ancak laik eğitim ortamında anlam ve değer kazanabilir, sürekliliğini koruyabilir, eğitim düzeninin laik bir zemine oturtularak, öğretim birliği çerçevesinde yürütülerek, bilime, yeniliğe ve değişime açık, gelecek vizyonu olan, çağdaş bir toplum ve demokratik devlet yapısı oluşturulabilir”* görüşünü ifade etmiştir (CHP, 2008, s. 297). Bununla beraber Din kültürü eğitiminin, bireyin inanç dünyasını geliştiren, çağdaş gelişmeye açık, manevi ve ahlaki değerleri zenginleştiren, insan ve doğa sevgisini artıran nitelikte olacağını; dinin, siyasi amaçlarla istismarına yol açmayacak şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Dini duygular istismar edilerek cemaat veya tarikatların eğitim kurumlarını kuşatması önlenecek, imam-hatip eğitimi, din görevlisi sayısına duyulmakta olan ihtiyaç çerçevesinde düzenlenecek, ilk ve ortaöğretim kurumlarında verilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin Anayasanın

öngördüğü amaca uygun bir müfredatla verilmesi sağlanacak, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an Kursları dışındaki benzer hizmeti sunan kuruluşlara izin verilmeyip, bu kurslar etkin olarak denetlenecektir.

Din eğitimi konusunda MHP ise, “*Din eğitiminin milli birlik ve bütünlüğün sağlanması, vatandaş ile devlet arasındaki yakınlaşma ve çeşitli ön yargıların giderilmesinde önemli katkılar sağladığını düşünmekte ve devlet okullarında verilmesini savunmaktadır. İlköğretim 6. sınıftan itibaren din öğretimini desteklemek amacıyla seçimsiz Kur'an-ı Kerim Okuma ve Anlama, İlmihal Bilgileri, Peygamberlerin Hayatı gibi dersler okutulacaktır. Yaz döneminde camilerde verilen din kültürü, ahlak bilgisi ve Kur'an öğretimine devam edecek çocuklar için yaş sınırı kaldırılacaktır*” şeklinde görüşler ifade etmiştir (Tok, 2012, s.297).

5.1.5. 28 Şubat 1997 Askeri Darbesi'nin Türk Eğitim Sistemi Üzerindeki Etkileri

“28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemi Üzerindeki Etkileri” başlıklı çalışmamızda bu dönemde ki eğitim alanında meydana gelen gelişmelere kısa olarak değinilecek ve ilerleyen bölümlerde konu ile ilgili gerekli ve önemli açıklamalarda bulunulacaktır.

Türkiye Cumhuriyet'i tarihi aynı zamanda askeri darbeler tarihidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin yakın tarihine baktığımızda demokrasinin her 10 yılda bir kesintiye uğradığını görmekteyiz. Cumhuriyet tarihinde ilk askeri darbe 27 Mayıs 1960 tarihinde meydana gelmiş olmakla beraber devlet yönetimi askeri kanadın eline geçmiştir. Bu dönem içerisinde asker, devlet yönetiminde oldukça etkili olmakla beraber bir hükümet gibi görev ve misyonunu sürdürmüştür. 27 Mayıs 1960 Askeri darbesi sonrasında ikinci müdahale 12 Mart 1971 muhtırası ile gelmiş ve asker tekrardan sivil hükümet üzerinde etkili olmuş ve askeri kanat tekrardan ülke yönetimini ele almıştır. 1960 askeri darbesi ve sonrasında 1971 muhtırasının üzerinden daha 10 yıl geçmeden son klasik darbe olarak bilinen ve ülkenin geleceğine yön veren, demokrasinin askıya alındığı ve antidemokratik uygulamaların ortaya konduğu, siyasilere yasaklar getirilerek mevcut siyasi partilerin kapatıldığı bir dönemi yaşayan ülkede 12 Eylül 1980 Askeri darbesi gerçekleşmiş ve ülke tekrardan askeri yönetim altına alınmıştır. Bütün bu yaşanan darbe ve müdahaleler demokrasinin her 10 yılda bir askıya alındığını göstermesi açısından

oldukça önemlidir. Cumhuriyet tarihinde bu yaşanan müdahaleler ile demokrasi her 10 yılda bir kesintiye uğramış ve sivil hükümetler iktidardan uzaklaştırılmıştır.

Bununla birlikte 1990'ların ikinci yarısından itibaren başlayan toplumsal, ekonomik ve siyasal gelişmeler neticesinde 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısı sonrasında kamuoyuna açıklanan sonuç bildirisi ile Türkiye'de yaşanan ve demokrasi ile bağdaşmayan süreç "28 Şubat Süreci" olarak adlandırılmıştır. Demokrasiye yapılan bu müdahale kendisinden öncekilerden yapılış tarzı bakımından ayrılrsa da, halka yansması bakımından diğerlerinden farklı olmamıştır. "28 Şubat sürecinin 1000 yıl süreceği"ne dair beyanatların darbeciler tarafından verilmiş olması, bu müdahalenin kısa süreli sonuçlarına bina edilmediğini ima etmektedir. Uzun süreli toplumsal, ekonomik ve idari sonuçları garanti edilmiş olmak üzere tasarlandığı izlenimi uyandıran 28 Şubat sürecinde var olan iktidar mücadelesi, görünürdeki taraflarından daha geniş ölçekli bir toplumsal alanda yansımalara sahip olmuştur. Yaşanılan süreçte birçok mağduriyetler yaşanmış ve iktidar sahipleri kaybetmek istemedikleri iktidarlarını kalıcı kılmak adına icraatlarını ortaya koymuşlardır. 28 Şubat süreciyle başlayan yeni süreçte iktidar sahiplerinin uygulamaları arasında eğitim bakan uygulamalara öncelik verildiği (Şimşek, 2012, s.162) dikkat çekmekle beraber dönem içerisinde de böyle uygulamaların meydana gelmesi gayet manidardır.

1996 yılında İslamcı RP'nin DYP'yle kurduğu koalisyon sonucunda, ordunun 28 Şubat 1997'de başlayan müdahalesiyle tasfiye edilmesi, eğitimi tartışma gündeminin odağına oturtmuştur. Temel eğitimin 8 yıla çıkarılması kapsamında, öteki meslekî ve teknik okulların yanı sıra İmam Hatip okullarının orta bölümlerinin kapatılması, "İrticaya karşı mücadele" programının önemli bir parçasıydı. Ancak 28 Şubat müdahalesi, eğitimde din boyutundan vazgeçilmesi sonucunu doğurmadı. Kemalizm'in klasik Türk-Batı sentezine, laik siyaset ve laik eğitim, uygulamasına dönülmedi. İlköğretimde ve ortaöğretimde zorunlu din dersi uygulamasına devam edildi. Zorunlu din derslerinde, öğrenciler, dinin milleti oluşturan önemli unsurlardan biri olduğunu, ibadetin gerekli olduğunu, evrenin yaratıldığını öğrenmeye, devam ediyorlar ve İslâm ibadetinin kurallarını uyguluyorlardı. Bu derslerde, "Millî benliğimize ve dinimizin ana kaynaklarına dayalı din ve millet şuuru" işleniyordu. Özetleyecek olursak, doksanların ikinci yarısına kadar toplum yaşamının her alanında olduğu gibi eğitimde de kendisine milliyetçiliğin saygın bir ortağı rolü verilen dinin; 28 Şubat 1997 Askeri

müdahalesinden sonra, devlet ideolojisine yardımcı olduğu için kendisine tahammül edilen ikincil bir ortak sayılmaya başlandığını söyleyebiliriz (Kaplan, 2000, s.799).

28 Şubat sürecinin artık son durağı olan “28 Şubat 1997 tarihi MGK” toplantısı sonrasında kamuoyuna açıklanan bildiriye “*Laiklik ilkesinin*” korunması üzerinde bizatihi-i durulmuş olmakla beraber bu konu üzerinde dönemin iktidarı olan Refah-Yol Hükümeti’nden beklenen adımların neler olduğu ifade edilmiştir. 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısından sonra 1 Mart 1997’de MGK Genel Sekreterliği tarafından “*Rejim aleyhtarı irticai faaliyetlere karşı alınması gereken tedbirleri*” içeren ikinci bir bildiri (MGK’nın 28 Şubat 1997 tarih ve 406 Sayılı Kararına Ek-A) yayınlanmış ve bu bildirinin içeriği Bakanlar Kurulu’nda herhangi bir değişikliğe uğramadan kabul edilmiştir. Yayınlanan ikinci bildiriye eğitim konusunda öne çıkan genel başlıklar şunlar olmuştur:

“Genç nesillerin körpe dimağlarının öncelikle Cumhuriyet, Atatürk, vatan ve millet sevgisi, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli mihrakların etkisinden korunması bakımından:

- *8 yıllık kesintisiz eğitim tüm yurttta uygulanmaya konulmalıdır.*
- *Temel eğitimi almış çocukların, ailelerin isteğine bağlı olarak devam edebileceği Kur’an kurslarının MEB sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.*
- *Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılâplarına sadık aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü milli eğitim kuruluşlarımız Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.*
- *Tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıf ve okullar devletin yetkili organlarınca denetim altına alınarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği MEB’e devri sağlanmalıdır.*
- *TSK’ya aşırı dinci kesimden sızmaları önlemek için mevcut mevzuat çerçevesinde alınan tedbirler diğer kamu kurum ve kuruluşları, özellikle üniversite ve diğer eğitim kurumları ile bürokrasinin her kademesinde ve yargı kuruluşlarında da uygulanmalıdır.*

- *Kıyafetle ilgili kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve Türkiye’yi çağırdığı bir görünüme yöneltecek uygulamalara mani olunmak, bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz verilmeden öncelikle ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalıdır”* (Çavdar, 2004, s.339-341).

Yayımlanan bu bildirinin gelecek yıllarda ki eğitim-öğretim faaliyetlerine yön verecek olması açısından değerlendirildiğinde, bildiriye kullanılan üslubun emredici ve buyurgan bir şekilde olmasının yanında seçilmiş bir iktidarın, seçim ve demokratik yollarla iktidar gelmiş olan bir hükümetin ötesinde önemli bir husus dikkat çekmektedir. Bildiriye yayınlayan iktidar sahiplerinin algı altyapısında her şeyin en doğrusunun sadece kendileri tarafından bilineceği ve uygun görmedikleri her uygulamaya karşı gerekli yaptırım uygulama yetkisine sahip oldukları gibi bir yaklaşımın olduğu ve bir noktada “*Hakikat Tekelciliği*” kavramının vücut bulduğu gözlemlenmektedir (Şimşek, 2012, s.163).

Olay ve olgular zinciri ile beraber Türk siyasi tarihinin en önemli olaylarından biri olan ve tarihe 28 Şubat süreci olarak geçen Askeri darbenin etkisi ile Türk siyasi hayatı ve Türk eğitim sisteminde büyük bir dönüm noktası yaşanmıştır. 28 Şubat 1997 tarihi MGK Toplantısında alınan kararların anlık kararlar olmadığı ve yaşanan uzun soluklu bir sürecin ürünü olduğu bilinmektedir. Yaşanan bu süreç içerisinde hiç şüphesiz en önemli kararlar eğitim alanında alınmıştır. Bu süreçte başörtü-türban sorunu, katsayı uygulaması ve özellikle 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim ve meslek liselerinin, özellikle İmam Hatiplerin orta kısımlarının kapatılması kararları eğitim alanında büyük tartışmalar yaratması, bu süreçte Necmettin Erbakan Başbakanlığındaki Refah-Yol Hükümeti dağılmış ve daha sonra gelen hükümetler bu kararları uygulamak durumunda kalmışlardır. Dolayısıyla, Milli Eğitim sistemi ve üniversiteler alınan bu kararlara göre şekillenmiş ve kararların uygulanabilmesi için çeşitli projeler hayata geçirilmiştir ve böylece askeri darbe sonucu yeniden eğitim sistemine farklı bir boyut kazandırılmıştır. Böylece amaç hem askeri vesayetın sivil hükümetler üzerinde ki etkisi hem de darbe sonrası yeniden şekillenen eğitim sistemini incelemektir. Genel olarak baktığımızda tarihî süreç içerisindeki düzenlemeler sonucunda 1997 yılına kadarki dönemde, ilkokula dayalı olarak öğrenci kabul eden ve bünyelerinde aynı zamanda ortaokullara da yer verilen İmam-Hatip Liselerinin ortaokul kısımları, 1997 yılında 8

yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretime geçilmesi ile birlikte kapanmıştır. Aynı zamanda meslek lisesi mezunlarının üniversiteye girişinde, mesleki eğitimi teşvik edici birtakım yeni düzenlemeler getirilmiştir (Doğan, 2006, s.2).

28 Şubat sürecinde meydana gelen gelişmeler neticesinde 18 Haziran 1997’de Refah-Yol Hükümeti Başbakanı Necmettin Erbakan istifa etmiş ve bunun doğal sonucu olarak Refah-Yol Hükümeti düşmüş ve yerine ANAP lideri Mesut Yılmaz’ın başbakanlığını yürüttüğü Anasol-D Hükümeti kurulmuştur. Anasol- D Hükümeti döneminin eğitimi ilgilendiren ilk uygulaması 8 yıllık zorunlu kesintisiz eğitimin uygulanması olmuş ve buna bağlı olarak da İmam-Hatip liselerinin orta kısımlarının kapatılmıştır (Çavdar, 2004, s.343).

28 Şubat sürecinde özellikle dersane, yurt ve okulları kapsayacak şekilde eğitim alanında adeta bir “*Cadı Avı*” yapıldığı iddia edilmektedir. Eğitim üzerindeki devlet baskısı o boyutlara ulaşmıştır ki, bazı öğrenci yurtlarının yatakhanelerinde kız öğrenciler başörtüsü ile dolaştıklarından dolayı bu yurtlar kapatılmış, bakanlık müfettişleri özel okulları denetlemeleri esnasında ders işlenirken bayan öğretmenlerin başlarında peruk olup olmadığını kontrol etmek amacıyla saçlarını çekmiş, başörtülü öğretmenleri başlarını açmaları konusunda “*İkna Odalarına*” almışlar ve eğitim-öğretim alanlarında başörtülü öğretmenlerin durumunun tespiti adına bakanlık müfettişler “*haftıye gibi dolaşıp*” öğretmenler hakkında raporlar düzenlemiştir. Düzenlenen bu raporlar neticesinde çok sayıda öğretmenin “*Nurcu, Süleymancı, Nakşi*” gibi isimler altında fişlenerek sınıflandırılmış, idari yaptırım kararları ile karşı karşıya gelerek cezalandırılmış, görev yerleri değiştirilmiş veya görevden uzaklaştırılmıştır. Bu uygulamaların 2000 yılına kadar devam ettiğine dair belgeler bulunduğu ve bu belgelerde öğretmen, öğrenciler ve idarecilerin fişlendiğine dair ifadeler yer almaktadır. Buna göre öğrenci yurtları da fişlenmiş ve kategorize edilerek “*iyi-sorun olmayan, Enver Ören Grubu, Süleymancı, Nurcu*” şeklinde sınıflandırılmışlardır. 28 Şubat sürecinde eğitim alanında öğretmenlere yönelik baskının ve yaptırımların akla uygun olmayan uygulamaları da beraberinde getirmiştir (Şimşek, 2012, s.164-165).

Türkiye Cumhuriyeti’nin laik ve ulusal yapısına yönelik negatif koşulların oluşmasında etkili olduğunu savunduğu RP’nin eylemlerine karşı 28 Şubat 1997 tarihli MGK Bildirisi’nin bir karşı çıkış olarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir. 28 Şubat

sürecinin en önemli sonuçlarından birisi de eğitim alanında yapılan zorunlu 8 yıllık kesintisiz eğitimidir. Zorunlu 8 yıllık kesintisiz eğitim uygulaması özellikle ulusal ve laik eğitimi güçlendirmek, yaygınlaştırmak doğrultusunda Atatürkçü düşünce sistemine yeni bir ivme kazandırmıştır (Kili, 2006, s.264). Bu gelişmelerin yanı sıra özellikle kılık-kıyafet alanında olduğu gibi, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanların ve İmam-Hatip Liselerinin geleceği hakkında önemli kararlar alınmış ve uygulanmıştır.

“28 Şubat sürecinde” ortaya konulan uygulamalar içerisinde iktidar yansımalarının en çok olduğu kurumlar, her darbe sonrası dönemde olduğu gibi, yine eğitim, yine üniversiteler olmuştur. Üniversitelerde yaşanan öğrenci ve öğretim üyesi tasfiyeleri, başörtüsü sorunu ve akademik özgürlükler ile ilgili sorunlar bu dönemde öne çıkan konular arasındadır (Şimşek, 2012, s.166).

5.1.6. “Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitim” Kararının Tarihi MGK’da ki Serüveni

XV. Milli Eğitim Şurası’nın toplanma amacı genel olarak “2000’li yıllarda ki Türk Eğitim Sistemi” idi (Çetinkaya, 2005, s.82). Toplanan şurada özellikle istenen amaç, 2000’li yıllarda Türk Milli Eğitim sisteminin hedef, ilke ve politikalarını belirlemek, özellikle yönlendirme ve yeniden yapılanmayı tartışmak, yeni yüzyılın gereklerine uygun, çağdaş eğitim sistemi kurabilmek için bütün toplumu sürekli olarak öğrenen, kendini yenileyen, değişen koşullara uygun bilgi ve beceri kazanabilen bir yapıya kavuşturmak ve bu amaçla ilköğretimde 8 yıllık zorunlu temel eğitime geçmek vb. önemli konular şuranın toplanma amaçları arasında yerini almıştır (MEB, XV. Milli Eğitim Şûrası, 1996).

XV. Milli Eğitim Şûrası ile oluşturulmak istenen Türk Eğitim sistemi çağdaşlarından belki ileriye ama geri değildi. Bu şurada, Türkiye’nin eğitim yapısı için çağdaş çözümler üretmişti. Şurada alınan en önemli karar olan “8 yıllık temel eğitime geçilmesi” kararı 4306 sayılı yasa ile 1997’de uygulamaya konulmuş olması, XV. Milli Eğitim Şurası’nda hem alınan kararlar olarak hem de alınan kararların yaşama geçirilmesi bakımından şuranın en önemli başarısıydı (Deniz, 2001, s. 92). Bu şuranın toplanma amacı ileri ki yıllarda daha iyi anlaşılacaktı. Çünkü 28 Şubat 1997’de toplanan tarihi MGK sonrasında açıklanan 18 maddelik kararlar arasında yerini alan ve yıllarca

tartışmalara sebep olacak 8 yıllık kesintisiz eğitim meselesinin temelleri XV. Milli Eğitim Şurası'nda atılmıştı (Çetinkaya, 2005, s.82).

“8 Yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitim” kararının nasıl çıktığını anlamak için 28 Şubat 1997 MGK Toplantısından yaklaşık olarak 9 ay öncesinde toplanan XV. Milli Eğitim Şurası kararlarına, belki de daha öncesine 1994 yılında yapılan yerel seçimlere bakmakta fayda vardır. Özellikle 27 Mart 1994 tarihinde yapılan yerel seçimlerde RP büyük bir başarı elde etmiş, seçimlerden adeta zafer kazanarak çıkmıştı. Bu zafer başta İstanbul ve Ankara başta olmak üzere büyük şehirlerin belediye başkanlıklarını almış olması sonucunda toplum mühendislerini harekete geçirmiş ve “Siyasal İslam’ın” belediyeleri alması ve dini hassasiyeti olan insanların kamu kurum ve kuruluşlarında etkinlik kazanması bazılarını endişelendirmişti (Çetinkaya, 2005, s.83). Bu endişe ortamı içerisinde, RP’nin 24 Aralık 1995 Genel seçimlerinde % 21 oy oranı alması ve birinci parti konumuna gelmesi bazı kesimlerin endişelerinin daha da artmasına sebebiyet vermiştir.

RP’nin 27 Mart 1994 yerel seçimlerinde ve 24 Aralık 1995 genel seçimlerindeki bu başarısının ardından toplumda ve kamuoyunda “İslami kesimin neden bu kadar teveccüh gördüğü” tartışılıyordu. Bu bağlamda 12 Eylül 1980 Askeri darbesinden sonra İslami kesime tavizler verildiği gibi görüşler dile getiriliyor ve bunun yanında RP’nin, İmam-Hatip Liselerinin ve Kuran Kurslarının faaliyetleri desteklemesi ve bu kurumların arkasında olduğu imajını yansıtması bu büyümenin ve teveccühün en önemli perde arkasıydı. Bu büyüme bazı kesimlerin daha da endişelenmesine neden olmuş ve “Buna önlem alınmalı ve siyasal İslam’ın önüne geçilmeliydi” şeklinde kamuoyunda bir algı oluşturulmak istenmiştir.

RP artık birinci parti olmuştu; ama kesinlikle hükümet olmamalıydı (Çetinkaya, 2005, s.83). Basın ve medya organları başta olmak üzere kamuoyunda İslami kesim ve RP adına büyük bir psikolojik hareket başlatılmış, RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan “Hükümet Kurmamalı” söylemleri günlerce TV kanallarında ve gazetelerde yer edinmişti. Böylece ülkede ki siyasi tansiyon iyice yükselmiş ve sonunda ANAP ve DYP koalisyon hükümeti kurulmuş ve siyasetin yüksek olan tansiyonu düşürülmeye çalışılmıştır. Mesut Yılmaz’ın Başbakanlığında kurulan koalisyon hükümeti döneminde

MEB Turan Tayan'a verilmiş olması bazı kesimler tarafından "*Askerin Sevdiği Bakan*" şeklinde yorumların yapılmasına sebebiyet vermiştir (Akpınar, 2001, s.146).

Milli Eğitim Bakanı Turan Tayan bu dönem içerisinde hemen "*restorasyon*" faaliyetleri ile örtüşen çalışmalara başlamış ve 13 Mayıs 1996'da XV. Milli Eğitim Şurası toplanmıştı. Şuranın en önemli konusu 2000'li yıllarda ki Türk Eğitim Sisteminin nasıl olması gerektiği konusu idi. Ancak toplantının günler öncesinde 8 yıllık kesintisiz eğitim meselesi gündeme gelmiş ve tartışmalar şura öncesinde başlamıştı. Şura hakkında kamuoyunda hâkim olan ortak kanı İmam-Hatip Liselerinin orta kısımlarını kapatmak olduğu yönündeydi. Aslında kimse 8 yıllık zorunlu eğitime karşı değildi. Çünkü 8 yıllık zorunlu eğitim 1946'dan beri uygulanmak istenen projeydi. 1946 yılında ki III. Milli Eğitim Şurası'nda ele alınan bu konu I. Nihat Erim Hükümeti programında da yer almıştır. Sonraki dönemlerde de toplanan eğitim şuralarında da bu konu ele alınmış ve hükümet programlarında yer almıştır. Toplanan şuralarda eğitim konuları görüşülmüş ve 8 yıllık eğitimin "*Kesintili mi ya da kesintisiz mi*" uygulanacağı tartışma konusu olmuştur. Çünkü XV. Milli Eğitim Şurasına kadar işleyen süreçte 8 yıllık eğitimin "kesintisiz" olacağı söylenmiyordu. Aksine ilköğretimin ikinci kademesi olan 6. , 7. ve 8. sınıflarda öğrencilere yönlendirilme yapılması arzu ediliyor, yani 5+3 modeli uygulanmak isteniyordu. Bakanlığın Şura öncesinde de yapmış olduğu çalışmalar bu yöndeydi (Çetinkaya, 2005, s.84). Bu bağlamda geniş katılımlı ve oldukça geniş alanı kapsayacak çalışmalar neticesinde, 13 ayrı bölgeden gelen raporlar neticesinde 8 yıl mecburi eğitimin kesintisiz olmasına karşı çıkıyor, 5+3 modelinin pedagojik olarak daha uygun olacağı yönünde görüşler bildiriliyordu.

Şura, "*Parasız Eğitim*" talebiyle MEB önünde toplanan sol görüşlü bir grubun gösterisi ile başlamış olmakla beraber şura da; İlköğretim ve Yönlendirme, Ortaöğretim Yeniden Yapılanma, Yükseköğretime Geçişin Yeniden Yapılandırılması, Eğitimin Finansmanı ve Toplumun Eğitim İhtiyacının Yeniden Karşılanması adı altında beş ayrı komisyon kurulmuştur (Çetinkaya, 2005, s.84).

Özellikle yapılan bu çalışmalar ve kurulan komisyonlar sonrasında 8 yıllık eğitim konusunda çalışmalara başlanmış ve özellikle dikkat çeken noktalardan biri, Bakanlık tarafından üyeleri belirlenen 117 kişilik komisyonda çoğunlukla "*Kesintisiz*

eğitimi” savunan isimler dikkat çekmekteydi. Yani komisyon genelde “*Kesintisiz eğitimi*” savunanlardan meydana geliyordu.

Türk Eğitim Sendikası, zorunlu eğitimin kesintisiz olmasına karşı iken Eğitim Sendikası ise; zorunlu eğitimin kesintisiz olmasını savunuyordu. Bununla beraber eğitim konusunda yine siyasilerin, askerlerin ve bürokratların görüşlerinin yanı sıra eğitime pedagojik olarak yaklaşanlar “*kesintisiz*” kararının çıkması çabası içerisindeydiler. ÖNDER (İmam Hatip Lisesi Mezunları ve Mensupları Derneği) gazetelere ilanlar vermekle beraber bu ilanlarda “*8 yıllık zorunlu eğitimin ülkemiz için faydalı olacağı, eğitim seviyesinin yükselmesi ile beraber daha ileri seviyelere yükseleceği inancını taşıyorlardı. Bunun yanında 8 yıllık eğitime karşı olmak bir tarafa ülkemiz şartları elverir ise eğitimin 11 yıl olması ülkemiz için daha faydalı olacağı kanısındayız*” şeklinde açıklamalar yapıyorlardı. Ancak zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılmasının İmam Hatip Liselerinin kapanmasına vesile kılınmak istenmesi kabul edilmez bir durumdur. 8 Yıllık zorunlu eğitimde Başbakan Tansu Çiller’in de ifade ettiği gibi “*5+3 yıl uygulanmalı, 5. yıldan sonra öğrenciye diploma verilerek, öğrenci zorunlu eğitimini istediği yerde (klasik lise, kolej, meslek lisesi, çıraklık okulu, Kur’an Kursları mesleki kurslar, imam hatip liseleri vb.) eğitimini tamamlayabilmelidir. 5. Yıldan sonra diploma verilmeyerek 8 yıllık zorunlu eğitim uygulamasına gidilmesi tamamen İmam Hatip Liselerinin kapanmasına yönelik bir harekettir ve ülkemiz düşmanlarının bir oyunudur*” (Çetinkaya, 2005, s.86-87) şeklindeki görüş bildirmeleri oldukça anlamlıdır.

Eğitim konusu artık sadece toplanan şuranın en önemli gündemi olmakla kalmamış ülkenin gündemi haline gelmişti. Özellikle toplanan Milli Eğitim Şurasına 8 yıllık kesintisiz eğitim damgasını vurmuştu. Eğitim konusunda ülkede 14 Şura toplantısı yapılmış ancak hiçbirisi bu kadar ülke gündemine oturmamıştı. Ülke ve gündem adeta 8 yıllık kesintisiz eğitim konusuna kilitlenmişti. TV Kanalları ve gazeteler yorumlar yapıyor, bazı gazeteler eğitime önem veriyor, eğitim hakkında görüşler açıklanıyor ve şura üyeleri üzerinde adeta baskı kurmaya çalışılıyordu.

Eğitim konusu ülke gündemi meşgul ederken, Başbakan Mesut Yılmaz, TBMM Başkanı Mustafa Kalemlı ve Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel toplanan şuraya

katılmış ve hiçbir şuraya katılmayan ve şura gündemlerinden adeta habersiz olan devlet erkânının şuraya bu kadar ilgi göstermesi oldukça dikkat çekiciydi.

İlköğretim ve Yönlendirme Komisyonu'nda beklenen gerçekleşmiş ve İmam Hatip Lisesi, Anadolu lisesi ve bazı meslek liselerinin 3 yıllık orta kısımlarının kapatılarak ilköğretimin kesintisiz yapılması kararı 28'e karşı 58 oy ile karara bağlanmıştı. Bütün bu yaşanan gelişmeler ile beraber gerçeği aslında kimse görmemişti. Önceden planlanmış olan sistem işletilmeye konulmuş ve Şura'dan "*Kesintisiz Eğitim*" kararı çıkmıştı. XV. Milli Eğitim Şurası'nda konu ile ilgili olarak resmi karara baktığımızda: "*Yakın bir gelecekte 5-6 yaş okul öncesi eğitim ilköğretim bünyesine alınmalı, ilköğretim kesintisiz 8 yıllık zorunlu eğitim olarak uygulanmalı, 8 yılın sonunda tek tip diploma verilmeli, 9. sınıf liseye ya da mesleki teknik eğitime yönlendirme yılı olmalı; böylece ilköğretim zorunlu 2+8+1 sistemi oluşturulmalıdır. Çocukluğun tam yaşandığı, çocukların kendilerini, ailelerinde çocuklarını tanıdığı bu dönemde bulunanlar çirak yapılmamalıdır. Uzun vadede zorunlu eğitim 18 yaşını kapsayacak şekilde düzenlenmelidir*" (Çetinkaya, 2005, s.88-89).

İmam Hatip Liselerinin orta kısımlarını kapatacak bu karar nihayetinde tavsiye kararı mahiyeti taşımaktaydı. Çünkü Milli Eğitim Şuraları Bakanlığın danışma organı niteliğinde olup verdiği kararların herhangi bir bağlayıcılığı yoktu. Bunun en önemli göstergesi ise şuralarda alınan yüzlerce kararın gerçekleşmemiş olmasıydı.

Bütün yaşanan bu gelişmelerle beraber 8 yıllık kesintisiz eğitim kararı bir anlamda hükümet krizine dönüşmüştü. Bu karar sonrasında ANAP ve DYP Koalisyonu ortaklığında kurulan hükümet içerisinde gerilimler yaşanmıştır. Şuranın toplanmasından 15 gün önce basın ve medya organlarına, ANAP yönetiminin yaklaşmakta olan kongre öncesinde muhafazakâr kanada daha şirin gözükme amacıyla 53. Hükümet programında 8 yıllık eğitim ile ilgili ilkelerin saptırıldığı haberi yansımış ve buna göre ANAP grubuna korsan bir programın dağıtılmış olması temel eğitimin 3 yıllık ikinci kademesinde "*din, teknik ve sanat gibi alanlarda*" yönlendirilmeye işlerlik kazandırılacağı ifade edilmiştir. Bu atılan adımlar DYP kanadından tepki ile karşılanmış ve hükümete destek veren CHP Genel Başkanı Deniz Baykal tarafından da tepki ile karşılanmış olmakla beraber eğitimin 8 yıla çıkarılmasının sulandırıldığını ifade etmiştir (1 Nisan 1996), Sabah, s.1.

Milli Eğitim Bakanı Turan Tayan çok geçmeden çalışmalara başlamış ve 8 yıllık kesintisiz eğitim kapsamında İmam Hatip Liselerinin orta kısımlarının kapatılacağını ifade etmiştir. Ancak yapılması gereken hala önemli işler bulunuyordu. Bu işler içerisinde önemli bir nokta dikkat çekiyor ve bazı kesimler imam hatip lisesi mezunlarının devlet bürokrasisi içerisinde yer almasını istemiyorlardı. Çünkü üniversite sınavlarında beklenenin üzerinde başarılı olan bu öğrenciler kendilerine biçilen “imamlık” rolünün dışına çıkıyor ve çeşitli meslek dallarına yöneliyorlardı. Öncelik olarak bu konuda çalışmaların yapılması gerekiyordu. Talim ve Terbiye Kurulu toplanan XV. Milli Eğitim Şurası sonrasında Mayıs ayı içerisinde bir toplantı daha yapmış, toplantıda lise öğrencilerine çeşitli alanlar verilmesi ve bu alanlara göre üniversitelere girilmesi istenmiştir. Toplanan bu kurul ortaöğretimde alan belirleme işlemini gerçekleştirerek İmam Hatip Liselilerinin üniversiteye giriş sürecinde alansız bırakmıştı. Yani bu karar bağlamında imam hatip liseli öğrencilerin alanı olmayacak hukuk, siyasal, uluslararası gibi bölümlere girmeleri engellenecekti. Netice itibariyle de beklenen oldu ve imam hatip liseleri, başlayan yeni süreçle beraber sadece İlahiyat Fakültelerine öğrenci gönderecek düzeye getirildi. Bu yeni uygulama ile beraber 1999 yılında YÖK tarafından üniversiteye giriş sisteminin değiştirilmesi ve meslek lisesi öğrencilerine düşük kat sayı uygulaması ile imam hatip liselerinin sınavda bu tür alanlara girmesinin tamamen engelleneceği süreçte böylece başlamış oldu (Çetinkaya, 2005, s.90-91).

Eğitim sisteminde yapılan bu köklü değişim ülke gündemini adeta etkisi altına almış olmakla beraber siyasi yaşam literatüründe “*Zoraki Nikâh*” diye ifade edilen Ana-Yol Hükümeti’nde de işler pekiyi gitmiyordu. Hükümet kendi içerisinde ki hesaplaşmaların içine düşmüş ve DSP’nin desteği ile yoluna devam ederken büyük bir darbe de Anayasa Mahkemesinden gelmiştir. RP’nin eylemleri sonrasında hükümetin güvenoyu iptal edilmiş ve bununla beraber RP 27 Mayıs 1996’da Başbakan Mesut Yılmaz hakkında gensoru önergesi vermiştir. Bu eylem karşısında Başbakan Mesut Yılmaz, gensorunun görüşülmesini beklemeden 6 Haziran 1996’da istifa ederek hükümetten çekmiştir. Bu bağlamda doğal olarak dönemin MEB Turan Tayan’ın da görevi sona ermiştir.

Mesut Yılmaz Hükümetin düşmesinden sonra dönemin MEB Turan Tayan ile başlamış olan 8 Yıllık kesintisiz eğitimin ne olacağı da tartışma konusu olmuştur.

Bilindiği üzere siyaset boşluk kaldırmazdı. Mesut Yılmaz Hükümetinin istifası üzerine RP lideri Necmettin Erbakan Başbakanlığında ve DYP lideri Tansu Çiller ortaklığında kurulacak olan Refah-Yol Hükümeti'nin temelleri atılmaya başlanmıştı. RP kanadı 8 yıllık eğitim konusunda Ana-Yol Hükümeti'nin MEB olan Turan Tayan'a karşı tavır almıştı. Turan Tayan kurulacak kabinede yer almış olsa bile kesinlikle Milli Eğitim Bakanı olmayacağı görüşü parti kanadında hâkim olmuştur. Beklenen olmuş, Turan Tayan kabinede yer almıştı. Ancak asker tarafından sevildiğini ifade eden Turan Tayan, Milli Eğitim Bakanlığına değil de Milli Savunma Bakanlığına getirilmiştir.

Yeni kurulan Refah-Yol Hükümeti protokolünde eğitimle ilgili 4 maddeye yer verilmiş ancak şu iki madde oldukça dikkat çekici olmuştur:

1. *Zorunlu eğitim, 8 yıla çıkarılacak, öğrencilerin ilgi ve kabiliyetlerine göre çeşitli meslek alanlarında eğitim görebilmeleri için ilköğretimin ikinci kademesinde yönlendirme sistemine işlerlik kazandırılacaktır.*
2. *YÖK yeniden düzenlenecek ve sadece koordinasyonun sağlanmasında sorumlu bir yapıya kavuşturulacaktır.*

Yukarıda ki ifade edilen maddelerden 8 yıllık eğitimin “kesintisiz” uygulanmayacağı sonucu ortaya çıkıyordu. Ancak askeri kanadın bu anlamda hassas olduğu hem 8 yıllık kesintisiz eğitim hem de üniversiteleri 12 Eylül 1980 Askeri darbesinden bu yana elinde tutan YÖK ile ilgili kararı oldukça tepki çekeceği anlaşılıyordu.

Refah-Yol Hükümeti'nin koalisyon ortağı olan DYP, 8 yıllık kesintisiz eğitim konusunda ortağı olan RP'nin tepkisini çekmek istemiyordu. Dönemin DYP'li Milli Eğitim Bakanı Mehmet Sağlam'da kesintisiz eğitim modelini zaten benimsemiyordu. Kesintisiz eğitim konusunda ki görüşünü, TBMM'de 1 yıl sonrasında vermiş olduğu ret oyu ile de ispat etmiştir. Ana-Yol Hükümeti döneminde Milli Eğitim Bakanı olan ve askeri kanat tarafından sevildiğini ifade eden Turan Tayan ise XV. Milli Eğitim Şurası'ndan itibaren kesintisiz eğitim modelinin mimarıydı (Çetinkaya, 2005, s.92).

Türkiye'de eğitimin kesintili mi kesintisiz mi olacağı tartışmaları devam ederken RP'nin iktidara gelmesi ile ülkede ki gerilim ortamı daha da artmıştı. Bütün bu yaşanan olaylar laik kesim tarafından dikkatle izlenmekle beraber ülkede ki laiklik tartışmaları

başlamış, toplumda adeta bir kutuplaşma ortamı yaratılmış ve askeri kanat basın ve medya organlarını kullanarak çeşitli açıklamalar yapmaya başlamıştı. Özellikle bu dönem içerisinde RP lideri Necmettin Erbakan'ın yurt dışı gezileri özellikle, olay yaratan ve ülke gündemini derinden etkileyen Libya gezisi ve sonrasında yaşananlar başta olmak üzere İran gezisi, Taksim'e cami projesi, Kudüs gecesi, başbakanlık resmi konutta verilen iftar yemeği, kurban derilerinin toplanması, karayolu ile hacca gitme, imam hatip liseleri, başörtüsü sorunu ve Susurluk olayı ile yaşananlar ülkede bulunan gerilim atmosferini daha da yükseltmekle beraber siyasetin tansiyonunu da etkilemiştir.

Bütün bu yaşanan olaylar kamuoyunda dikkatle izlenmekle beraber basın ve medya organları tarafından da her geçen gün yaşanan olaylar manşetlerde yer alıyor ve toplumda bir kutuplaşma ortamı yaratılmak isteniyordu. Siyasetin bu yüksek tansiyonu 28 Şubat 1997 günü adeta tavan yapmış ve kamuoyunda "*post-modern darbe*" olarak bilinen ülkenin geleceğine yön verecek olan 18 maddelik tarihi MGK kararları alınmıştır. Alınan bu kararların 3 maddesi doğrudan MEB ilgilendiriyordu; Bu kararlara baktığımızda;

- *"8 yıllık kesintisiz eğitim uygulanmaya konulmalı, Kur'an kursları MEB'e devredilmelidir.*
- *Tarikatlara bağlı özel yurt ve okullar Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği MEB'e devredilmelidir.*
- *Atatürk inkılaplarına sadık din adamları yetiştirmek için, eğitim kurumları Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır."*

28 Şubat MGK Kararlarının açıklanması sonrasında RP dışında, ANAP, DYP, DSP ve CHP temsilcileri hükümeti beklemeden bir araya gelerek 5 yıllık temel eğitimin 8 yıla çıkarılması için 5 Mart 1997 hazırlamış oldukları ortak yasa teklifini TBMM Başkanlığına sunmuşlardır (Çetinkaya, 2005, s.93).

Yaşanan bu gelişmelere başta askeri kesimler olmak üzere diğer birçok kurum ve kuruluşlar destek veriyor, 1994 yerel seçimleri ve 1995 genel seçimlerinden büyük bir başarı ile çıkan RP'nin gücünün her geçen gün arttığını, siyasal İslam'ın yaygın bir güç haline geldiğini sayıları her geçen gün artan İmam Hatip liseleri ve Kur'an kursları hakkında acilen bir önlem alınması gerektiğini düşünüyorlardı. Korku ve endişe

içerisinde bulunan kamuoyunda artık bir restorasyon dönemi başlamalı, imam hatip liselerinin orta kısımları kapatılmalı, bütün bireyler 8 yıllık tek tip eğitim sürecinden geçtikten sonra isteyenler Kur'an kurslarına gidebilmeli, imam hatip liselileri sadece imamlık mesleğine yönelmek dışında başka mesleklere yönelimleri engellenmeli, tarikat okulları ve yurtları kapatılmalıydı.

28 Şubat tarihi MGK sonrasında eğitim ilgili kararlar alınmış ve sıra bu kararların uygulanmasına gelmişti. Refah-Yol Hükümeti'nin bu kararları uygulamaya hiç niyeti olmamakla beraber alınan bu MGK kararlarının bir tavsiye niteliği hükmünde olduğunu ifade ediyordu. Yaklaşık 1 ay boyunca bu kararların uygulanmalı-uygulanmamalı tartışmaları yapılmış olmakla beraber uygulanmadığında ortaya çıkacak sorunlar üzerinde durulmuş ve netice itibariyle kararların uygulanacağı bir atmosfer oluşturulmuştu.

28 Şubat sürecinin askeri kadrosu alınan kararlardan memnun olmakla beraber bu kararların uygulanması konusunda ısrarcıydı. Asker, 12 Eylül 1980 Askeri darbesi sonrasında da 8 yıllık temel eğitimi istemiş ve bu yönde çalışmalar başlatılmıştı. Başlatılan bu çalışmaların ANAP dönemi içerisinde rafa kaldırıldığı bilinmekle beraber son 28 Şubat MGK toplantısında alınan bu kararların ülkede ki siyasal İslam'ın ve dinsel yükselişin önünü keseceği tahmin ediliyordu (10 Mart 1997), Yeni Yüzyıl, s.1.

28 Şubat sürecinin askeri kadrosu alınan kararlardan memnun olmakla beraber bu kararların uygulanacağından yana tavır almıştır. 8 yıllık kesintisiz eğitim ile ilgili haberler askeri harekete geçirmiş ve MGK Genel Sekreteri Org. İlhan Kılıç hükümetin uygulamaları ile ilgili ziyaretler düzenlemeye başlamıştı. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Mehmet Sağlam'ı ziyaret eden MGK Genel Sekreteri Org. İlhan Kılıç; 8 yıllık eğitimin "*kesintisiz*" olması yönündeki düşüncelerini ifade etmiş ve sonrasında Diyanet işlerinden sorumlu Devlet Bakanı Nevzat Ercan'a giderek "*Atatürk'ün din düşmanı ve vatan haini olarak gösterildiği ve Kur'an Kursları'ndan duyulan rahatsızlığı*" ifade etmiştir (8 Mart 1997), Hürriyet, s.1.

Askeri kanat, Kur'an Kursları ile ilgili hazırlamış olduğu raporu daha öncesinde de MGK'nın sivil üyelerine sunmuş ve bu kurslarda eğitim gören öğrencilerin nasıl yemin ettiklerine ilişkin videokasetlerini göstermiştir. Bu yeminlerin içeriğine

baktığımızda öğrencilerin “*Şeriat Devleti*” için savaş andı içtikleri ve Atatürk hakkında ağır ifadelerin kullanıldığı bilinmektedir (5 Mart 1997), Milliyet, s.1.

Yaşanan bütün bu gelişmeler adeta hükümet üzerinde psikolojik bir baskıyı ifade etmekle beraber asker, 31 Mart 1997 MGK toplantısında hükümete süre tanımaya karar vermiş ve yapılan toplantıda 28 Şubat 1997 MGK kararları gündeme alınmamıştır. Askeri kanat 28 Şubat kararları ile ilgili değerlendirmeyi Nisan ayı sonunda ki yapılacak olan toplantıya bırakmış ve askeri komutanlar kararların uygulanması konusunda gelişmeleri izlemek üzere MGK Genel Sekreteri Org. İlhan Kılıç’ı görevlendirmişlerdir. Org. İlhan Kılıç; MGK adına uygulamaları izleyecek ve komutanlara raporlar hazırlayacak ve bu hazırlanan raporlar MGK toplantılarında açıklanacaktı (Akpınar, 2001, s.230).

28 Şubat kararlarının uygulanmasındaki bu gecikmeler koalisyon ortağı DYP içerisinde de karışıklıkların çıkmasına sebep olmuştur. Darbe söylentilerinin ortaya çıkması, kuvvet komutanlarının Başbakan Erbakan hakkındaki sözleri yüksek olan siyasetin tansiyonunu her geçen gün daha da yükseltiyordu. Askeri kanat, RP’nin hükümet olmasından dolayı hükümetin koalisyon ortağı olan DYP lideri Tansu Çiller’e adeta kızıyorlardı. Bütün bu yaşanan olumsuz gelişmeler Sanayi ve Ticaret Bakanı Yalım Erez ve Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna’nın istifası ile alevlenmiş ve DYP içerisinde ki çözümler böylece başlamıştı.

Bu gelişmeler sonrasında 26 Nisan 1997 tarihinde yapılan MGK Toplantısında asker, hükümetin irtica ile olan mücadelesini samimi bulmadığını açıklamış ve yeni bir süreci başlatmıştır. Kamuoyunda askerin darbe yapmak niyetinde olmadığını; ancak bu kez görevin “*Silahsız Kuvvetlere*” düştüğünü ifade eden askeri kanat, işlerin sivil toplum örgütlerinin eli ile yapılacağını vurgulamış ve Genelkurmay karargâhında verilen brifinglerle bu süreç başlatılmıştır. Asker, işçi-işveren kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, medya ve yargı mensupları ile açıktan temas kuruluyor, MASK’ın değiştiğini, irticayla mücadele için gerekirse silah bile kullanılabileceğini ifade etmişlerdir (Çetinkaya, 2005, s.95-96).

26 Nisan 1997 tarihinde yapılan MGK Toplantısından sonra asker, “*Silahsız Kuvvetler Devrede*” diyerek artık yeni bir sürecin başladığını ifade etmiştir. 28 Şubat kararları ve sonrasındaki eğitim ile ilgili olan konulara özellikle 8 yıllık kesintisiz

eğitim tartışmaları damgasını vurmuş ve herkesin ortak paydası haline gelmiştir. Çağdaş Yaşamı Destekleme Deneğinden, Türk Kadınlar Birliğine; TOBB'dan Ziraat Odaları Birliğine kadar herkes 8 yıllık kesintisiz eğitimin uygulanması ve Kur'an Kurslarını kapatılmasını istiyorlardı (Çetinkaya, 2005, s.96). Bu yaşanan gelişmeler ülkede ki İmam Hatip liselerinin ve Kur'an kurslarının varlığını artık tartışma konusu haline getirmiştir.

11 Mayıs 1997'de İmam Hatip liselerinin orta kısımlarının kapatılmaması için İstanbul Sultanahmet Meydanı'nda düzenlenen miting gösterisi adeta bir provokasyona dönüşmüştür. Özellikle İmam Hatip liselerinin ve Kur'an kurslarının geleceği için toplanan göstericiler arasında Cumhuriyet ve laiklik ilkelerini savunan kişilerin çıkması ile olaylar daha da artmış ve koalisyon ortağı RP milletvekili Yasin Hatipoğlu'nun 8 yıllık eğitimle ilgili olarak MGK'ya göndermeler yapması ve 160 milletvekili adına sine-i millete döneriz çağrısı daha büyük tepkilerin artmasına neden olmuştur (Çetinkaya, 2005, s.97). Meydana gelen bu olaylar kamuoyunda büyük bir huzursuzluğun doğmasına neden olmuştur. İmam hatip ve Kur'an kurslarının geleceği hakkında yapılmak istenenler toplumun çoğunluğu tarafından kabul görmüyordu. Bununla beraber "*Silahsız Kuvvetler*" olarak nitelendirilen sivil toplum kuruluşları artık her alanda varlığını hissettirmeye başlamış idi. 19 Mayıs 1997'de ki kutlama törenlerinde Başbakan Erbakan adeta yuhalanmış ve RP'li bazı kimselerin kasetleri elden ele dolaşır hale gelmiştir. Bütün bu yaşananlar hükümet üzerinde kurgulanmaya çalışılan psikolojik hareketlerin bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve darbe söylentileri arasında DYP'den yine istifa sesleri ve kopmalar başlamış ve Hüsamettin Cindoruk başkanlığında kurulan DTP çatısı altında birleşmişlerdir.

Yaşanan bütün bu olumsuz gelişmeler sonrasında, Türk siyasi hayatında ve Türk eğitim sisteminde büyük bir dönüm noktası olan, tarihe "*28 Şubat Süreci*" olarak geçen bir dönemin RP ve DYP ortaklığında kurulan, yaklaşık 11 ay görevde kalan Refah- Yol Hükümeti'nin dağılması ile sonuçlanmış gibi gözükse de aslında bu süreç sonrasında askerlerin; Refah-Yol Hükümeti'nin dağılması sonrasında Genelkurmay Karargâhında ki subaylara verilen brifinglerde bazı üst düzey komutanların şu sözleri söylediği ve daha sonrasında ise kamuoyuna yansıtıldığı bilinmektedir; "*Arkadaşlar! Türkiye tarihi bir dönem yaşamıştır. İlk defa silahlı kuvvetler öncülüğünde, sivil toplum örgütleri ve halkın desteğiyle Türkiye'yi laiklikten uzaklaştırmaya çalışan güçler*

engellenmiştir. Bu, silah kullanılmadan rejimin öz gücü ve sivil inisiyatif ile yapılan post-modern bir darbedir” (Akpınar, 2001, s.329) şeklinde ifade edilmiştir.

Refah- Yol Hükümeti'nin düşürülmesi sonrasında, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Hükümeti kurma görevini ANAP lideri Mesut Yılmaz'a vermiştir. ANAP, DSP ve DTP' den oluşan ve CHP'nin de dışarıdan destek verdiği Anadol-D Koalisyon Hükümeti kurulmuş olması ile beraber askeri kanat MEB'in ve Diyanet İşlerinden sorumlu bakanlıkların DSP'ye verilmesi arzulamış ve bu şekilde daha doğru olacağını ifade etmiştir. Çünkü ANAP içerisinde bulunan Korkut Özal, Cemil Çiçek gibi muhafazakârların 8 yıllık eğitim konusunda ki görüşleri herkesçe biliniyordu. DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in bu iki önemli bakanlığı istemesinde ki temel amacı ise *“laik-anti laik”* tartışmaları sırasında CHP'ye gittiği sanılan oy potansiyelinin yeniden sağlanması ve bu kurumların ANAP'lı yöneticilerin elinden alınmasının daha doğru olacağı düşüncesi idi. Netice itibarıyla DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit amacına ulaştı ve 12 Eylül 1980 Askeri darbesinde sıkıyönetim komutanlığı yapan MGK eski sekreteri emekli korgeneral Ragıp Uluğbay'ın kardeşi Hikmet Uluğbay Milli Eğitim Bakanlığına getirilmiştir.

Anadol-D Hükümeti'nin koalisyon protokolüne baktığımızda; ülkeyi 54'üncü hükümet tarafından içine düşürüldüğü rejim ve devlet bunalımından kurtarmak, toplumda ki gerginliği ortadan kaldırarak uzlaşmayı sağlamak, ahlaki yozlaşmayı durdurmak, kamu yönetiminde ki yıpranmaya son vererek temiz toplum özlemini gerçekleştirmek, ülke ekonomisini tekrardan üretken hale getirmek ve devletin saygınlığını artırmak, laik, demokratik Cumhuriyet'i güçlendirmek amaçları ile kurulduklarını ifade etmişlerdir.

Protokolde ki eğitimle ilgili maddeler ise şöyleydi; *“8 yıllık zorunlu ve kesintisiz temel eğitim uygulamaya konulacaktır. Anayasanın 24'üncü maddesine uygun olarak, temel eğitim kurumlarında zorunlu din kültürü ve ahlak öğretimine devam edilecek; bunu dışında ki din öğretimi ve eğitimi ailelerin istemesine bağlı olarak, “devletin gözetim ve denetimi” altında verilecektir. Ülkenin geleceğinin ve çağdaşlaşmanın öncüsü olan gençlerimizin eğitim ve öğrenim sorunlarına özel bir önem verilecektir. Eğitimde sadece fırsat eşitliği değil olanak eşitliği de sağlanacaktır. Eğitimin tüm kademelerinde, Atatürk ilke ve inkılaplarını özümsemiş, milli, manevi ve ahlaki*

değerlerimizi benimsemiş, bilimsel düşünceye yatkın, bilgi çağının gereklerini yerine getirebilecek bilgi ve becerilerle donanmış insanlar yetiştirmek temel amaç olacaktır” (Çetinkaya, 2005, s.99-100) şeklinde ifade edilmiştir.

Anasol-D Hükümeti'nin göreve başlaması üzerinden daha 1 ay bile geçmemiş iken 8 yıllık kesintisiz eğitim meselesi tekrardan gündeme gelmiş konu adeta kriz ve hükümet kavgasına dönüşmüştür. 8 yıllık kesintisiz eğitim meselesi, 22 Temmuz 1997'de yasa tasarısı olarak meclise sunulmuş ancak öncesinde ANAP'lı bazı bakanların Bakanlar Kurulunda yasa tasarıyı imzalamaması tekrardan kavganın çıkmasına sebebiyet vermiştir. Sabah saat 5'e kadar süren Bakanlar Kurulu toplantısında “8 yıllık kesintisiz eğitim meselesi” ele alınmış DSP'li Bakanlar yasa tasarisını imzalanmış ve Bakanlar Kurulundan ayrılması sonrasında yasa tasarısı ANAP'lı Bakanlar arasında uzun bir süre tartışılmıştır. Yaşanan bu kavga sonrasında çıkan krizin temel sebebi ise; DSP'li Bakanların Kur'an Kurslarının MEB'e bağlanması isteği üzerine çıkmış ve daha sonra DSP'li Bakanlara “*Kur'an kursları Diyanet'te kalacak ama denetimin MEB'in yapacağı*” bir ara formül iletilmiş ve bu konu üzerinde DSP'li Bakanlar ikna olunca konu uzlaşa ile çözümlenmiştir (23 Temmuz 1997), Milliyet, s.1.

Anasol-D Hükümeti'nin 8 yıllık kesintisiz eğitim ve Kur'an kursları konusundaki tutumu hükümet içerisinde kavga ve kısa süreli bir kriz ortamının yaşanmasına neden olmuştur. Bu durum MGK Genel Sekreteri Org. İlhan Kılıç'ı harekete geçirmiş ve Başbakan Mesut Yılmaz'ı ziyaret eden Org. İlhan Kılıç görüşmeden ayrılırken gazetecilerin soruları karşısında; “*8 yıllık kesintisiz eğitime bu yıl geçilecek*” açıklamasını yapmıştır.

MEB Hikmet Uluğbay, 8 yıllık kesintisiz eğitim yasası daha meclis gündemine gelmeden jet hızıyla işe koyulmuş ve illere birer genelge gönderen Bakan Uluğbay; yasanın uygulama esaslarını belirleyerek il ve ilçelerde “*8 yıllık kesintisiz ilköğretimin uygulamasını izleme ve icra kurullarının*” oluşturulmasını istemiştir.

8 yıllık kesintisiz eğitim yasası mecliste görüşülürken DYP lideri Tansu Çiller ve eski MEB Mehmet Sağlam'ın yasa hakkındaki düşünceleri yasaya muhalefet olmaları bazı kesimlerin tepkisini çekmiştir. MGK'nın 31 Mayıs'ta ki toplantısının zabıtları kamuoyuna açıklanıyor ve o dönem içerisinde “*kesintisizi*” savunuların nasıl bir U dönüşü yaptıkları anlatılıyordu. Eski Bakanın yasa hakkında ret oyu kullanması ve

bu durumun medyaya sızdırılması skandal haber olarak ülke gündeminde yer etmiş ve sonrasında seçim bölgesi Kahramanmaraş'ın DYP'li ilçe ve belediyelerde ki hayali kadroları sahte evraklarla bakanlığa aldığı yönündeki haberlerle eski MEB Mehmet Sağlam hakkında adeta siyasi linç girişimleri başlatılmıştı (Çetinkaya, 2005, s.101).

28 Şubat sürecinde gerek basın ve medya organları, gerekse muhalefet partilerinin etkin bir konumda buldukları bilinmekle beraber bunların üzerinde asıl önemli ve potansiyel gücün asker olduğu herkes tarafından bilinmekte idi. Bu süreç içerisinde özellikle 8 yıllık kesintisiz eğitim meselesi aylarca tartışılmış TBMM'de sabahlara kadar süren 37 saatlik çalışma sonrasında 277 milletvekilinin oyu ile 16 Ağustos 1997 tarihinde yasallaşmıştır. ODTÜ Rektörü Prof. Dr. Süha Sevük üniversitenin açılış konuşmasında; *“Hepimiz kabul etmeliyiz ki Türk silahlı kuvvetlerinin baskısı olmasaydı, parlamentomuz bu kanunu çıkaramazdı”* (24 Eylül 1997), Hürriyet, s.1 şeklindeki açıklaması askeri baskı olmasaydı 8 yıllık kesintisiz eğitim kararı çıkmazdı şeklinde yorumlanmıştır (Çetinkaya, 2005, s.101).

“Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim” kararının tarihi MGK'da ki serüveni genel olarak bu şekilde gerçekleşmiş olmakla beraber sonuç olarak 8 yıllık kesintisiz eğitim ve Kur'an kursları konusunda başarıya ulaşılmıştır. Bu bağlamda İmam Hatip liselerinin orta kısımları kapatılacak, ilköğretimi bitirmeden hiç kimse Kur'an kurslarına gidemeyecekti.

Uzun ve mücadeleli sürecin sonunda perde arkasında fırtınaların koptuğu eğitim meselesinde yukarıdaki kararlar alınmış (Çetinkaya, 2005, s.102) ve Türkiye'nin 2000'li yıllarında ki eğitim sistemi ve uygulanacak olan eğitim politikalarına olan etkisi karar sonrasında da tartışılmış ve günümüzde de hala tartışılan konular arasında yerini almıştır.

5.1.6.1. Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim tartışmaları

Cumhuriyet dönemiyle birlikte başlayan eğitim alanında ki reform hareketleri daha sonraki süreçlerde de devam etmiştir. Özellikle Tevhid-i Tedrisat (Eğitim-Öğretim Birliği) yasası, yeni Türk alfabesinin kabulü, 1961 yılında çıkarılan 222 sayılı ilköğretim kanunu ve bununla beraber 1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı “Milli Eğitim Temel Kanunu” ile eğitimde önemli reform hareketleri sağlanmıştır.

Türkiye’de 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısı ile başlayan süreçte meydana gelen siyasal iktidar değişimi ve uygulamaları demokrasi açısından hala sorgulanmaktadır. “28 Şubat süreci” ile başlayan dönemde uygulamaya konulan zorunlu eğitim süresinin kesintisiz 8 yıla çıkarılmasına dair uygulamanın, İmam-Hatip Okulları’nın orta kısımlarının kapanması ve Kur’an Kursları bağlamındaki bir tartışma alanına hapsedilmiş olması uygulamanın geniş ölçekli yansımalarının görülememesine neden olmuştur (Şimşek, 2012, s.177). 28 Şubat sürecinde, toplumun önemli bir kesiminden tepki almasına rağmen -aslında İmam Hatip liselerinin ortaokul kısmı hedef alınarak- kesintisiz olarak uygulama konulan zorunlu eğitim, ilköğretim müfredatında ve okulların mekânsal yapısında bir değişiklik gerektirdiği için uzun süre millî eğitim planlamasını alt üst etti (Özoğlu, 2012, s.32).

Türkiye’de zorunlu eğitim süresinin, 14.06.1973 tarihli ve 1739 sayılı “*Millî Eğitim Temel Kanunu’nun*” 24. Maddesinde değişiklik yapılarak 18.08.1997 tarih ve 23084 sayılı Resmi Gazete ’de yayınlanması sonrasında, zorunlu eğitim süresi 8 yıla çıkarılmıştır. 24. Madde ile yapılan değişiklik “*Bütün İlköğretim kurumları sekiz yıllık okullardan oluşur. Bu okullarda kesintisiz eğitim yapılır ve bitirenlere ilköğretim diploması verilir*” şeklinde düzenlenerek yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, nr: 23084, 1997,s.3).

1973 tarihli 1739 sayılı “*Millî Eğitim Temel Kanunu’nun*” 24. Maddesinde yapılan bu değişiklik ile beraber “Zorunlu eğitim süresinin kesintisiz 8 yıl olarak düzenlenmesi ve İmam-Hatip Okulları da dâhil olmak üzere tüm meslek liselerinin orta kısımlarının kapatılmasına” neden olunmuştur. Bununla beraber, 22 Temmuz 1999 yılında yürürlüğe giren 633 sayılı kanunun Ek 3. maddesinde “*İlk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri dışında, Kur’an-ı Kerim ve mealini öğrenmek, hafızlık yapmak ve dini bilgiler almak isteyenlerden ilköğretimi bitirenler için Diyanet İşleri Başkanlığınca Kuran Kursları açılır. Bu kurslardaki din eğitim ve öğretimi kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır. Ayrıca ilköğretimin 5’inci sınıfını bitirenler için tatillerde ve Millî Eğitim Bakanlığı’nın denetim ve gözetiminde yaz Kuran Kursları açılır. Kuran Kurslarının açılış, eğitim öğretim ve denetimleriyle bu kurslarda okuyan öğrencilerin barındığı yurt veya pansiyonların açılış ve çalışmalarına dair hususlar yönetmelikle düzenlenir.*” hükmü yer almaktadır (Şimşek, 2012, s.178).

28 Şubat süreci ve sonrasında eğitim alanında yapılan uygulamalar genel olarak yukarıdaki kanun değişiklikleri ile sağlanmış olmakla beraber 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu “8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimi” benimsemesi, ancak geçici bir maddeyle ortaokul bu zorunluluk dışında tutulması, 1973 yılından 1997 yılına kadar Türkiye zorunlu eğitimin süresinin artırılmasına yönelik uzun vadeli ve sistemli bir çalışma yapmadan uluslararası ve iç politikadaki gelişmeler sonucu 8 yıllık zorunlu eğitim gündeme gelmiş ve aniden plansız bir şekilde 16.08.1997 tarihinde 4306 sayılı yasayla sekiz yıllık zorunlu ilköğretim uygulamasına geçilmiştir. Oysa 8 yıllık zorunlu eğitim uygulamasına geçiş çalışmaları 1973 yılında sistemli ve planlı bir şekilde başlasaydı, belki de bugün zorunlu eğitime geçiş sorunlarının birçoğunu tartışır durumda olmayacaktı (Kıran, 2000, s.1).

Yaşanan bu gelişmeler ile beraber, zorunlu eğitim süresinin kesintisiz 8 yıla çıkarılmasından sonraki süreçte 1998 yılında MEB tarafından hazırlanan “Cumhuriyet’in 75. Yılında Gelişmeler ve Hedefler: Milli Eğitim” isimli yayınında (MEB,1998, s.9) zorunlu eğitim sürecinin örgün eğitim sınıflaması içerisinde en önemli bölümünü meydana getirdiğini ifade edilmiştir. Bununla beraber, zorunlu eğitim süreci ile öğrencilerin iyi insan, iyi yurttaş olarak yetiştirilmeleri, kendileri ve toplum yaşamları için gerekli genel bilgi, tavır, tutum ve davranışlar ile ekonomik anlamda üretkenlik kazanmalarının amaçlandığı ifade edilmiştir (Şimşek, 2012, s.179).

Zorunlu eğitim süresinin kesintisiz 8 yıla çıkarılmasını destek verenler ve Türkiye’de 28 Şubat sürecinde 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçilmesinden dolayı İmam-Hatip Okulları’nın orta kısımlarının kapatılmasını olumlu bir gelişme olduğunu ifade etmektedir. 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimle birlikte velilerin uyandığını, İmam-Hatip Okulları’na yapılan kayıtlarının %50 oranında düştüğünü ve bu okullardan mezun olanların devam edebilecekleri yükseköğretim programlarının sadece din eğitimi ile ilgili programlarla sınırlandırılmasıyla da din eğitimi konusunda olması gerekenin gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Türkiye’de din görevlisi yetiştirilmesine yönelik kurulan İmam-Hatip Meslek Okulları’nın yerine Tevhid-i Tedrisat Kanunu delinerek kurulan ve şeriat telkini yapan din liselerinin kurulmasıyla başlayan sorunlu süreç, Türkiye’de ihtiyaç duyulan dini hizmetlere yönelik din görevlilerinin yetiştirilmesi için din meslek okullarına dönülmesiyle bu durumların son bulacağını ifade etmiştir (İlhan, 1999, s.282).

Türkiye’de zorunlu eğitim süresinin kesintisiz 8 yıla çıkarılması ve eğitim alanında yaşanan bu tartışmalı sürecin tarihsel temelleri bulunmaktadır. Zorunlu eğitim süresinin kesintisiz 8 yıla çıkarılması tartışmaları ilk defa 12 Mart 1971 askeri muhtırası ile gündeme gelmiş olmakla beraber söz konusu bu uygulama konusunda 28 Şubat 1997 post-modern Askeri darbesiyle demokratik yollarla iktidara gelmiş bir hükümetin düşürülüp baskı ve dayatmalarla yeni bir ara rejim hükümetinin kurulmasına kadar herhangi bir adımın atılmadığı bilinmektedir. 28 Şubat sürecinde çokça dile getirilen “irtica tehdidi ve şeriat” kavramının aslında o dönemde Türkiye’de siyasi düşünce ve tercihlerdeki farklılaşmaları ve pozitivist-materyalist tek parti ideolojisi olan Kemalizm’in ve ona dayalı devlet anlayışının gerilemesi içerisinde olduğunu ifade eden Dursun; irtica tehdidi ve şeriatın bedelinin İmam-Hatip Okulları’na ve Kur’an Kurslarına ödetilerek halkın arkasında durduğu bu kurumların önünün kesilmesi adına 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin araçsallaştırıldığını ifade etmesi bakımından oldukça önemlidir. Bununla beraber yaşanan 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim uygulaması eğitimle ilgili herhangi bir iyileştirme çabası veya eğitimle ilgili bir kaygı neticesinde uygulamaya konulmamıştır. Bu uygulama her zaman olduğu gibi Türk siyasetine egemen dayatmacı ve totaliter karar alıcıların, toplumdaki siyasi değişmelerin, farklılaşmaların, yeni talep ve yönelişlerin önünü kesmeye yönelik bir proje olduğunu ve 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin amacının siyasi temelli olduğu ve topluma mal edilemeyen ideoloji ve değerlerin devlet eliyle yaşatılmak istenmesi çabası şeklinde yorumlamıştır (Dursun, s.1999, s.222-230).

28 Şubat 1997’de MGK’da zorunlu eğitim-öğretim süresinin 8 yıla çıkarılması yönünde görüş belirtilmesinin teknik bir konu olmasına rağmen, kendisine yüklenen farklı anlamlardan dolayı konu siyasal bir olay haline gelmiştir. Bu dönemde 8 yıllık zorunlu eğitim fikrine karşı çıkanların da, uygulamaya destek olanların da aslında nesillerin nitelikli yetişmeleri kaygısından ziyade, kendi ideolojilerine göre eğitim sisteminin nasıl şekilleneceğinin kavgasını verdiklerini, ağacı yaşken kendilerine göre eğmek istediklerini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda eğitimin devletin tekelinde olmasına karşı çıkmakla beraber 8 yıllık eğitimle öğrencilerin devletin resmi ideolojisine daha çok maruz kalarak entelektüel bir kişilik geliştiremeyecekleri öngörüsünde bulunmuştur (Erdoğan, 1999, s.55-59).

28 Şubat sürecinde post-modern darbeyi yapanlar tarafından 8 yıllık zorunlu kesintisiz eğitimin olmazsa olmaz hedef haline getirildiği ve bu hedefin gerçekleşmesi adına dönemin Refah-Yol Hükümeti'nin yıkılmasının sebebinin Türkiye'nin eğitim ile ilgili ihtiyaçlarının gözetilmesinin olmadığı; bu adımın altında yatan temel sebebin ideolojik tahrikler neticesinde laikçi-sekülerist çevrelerde gelişen din sendromu olduğunu dile getirmiştir. Dönemin hükümet ortağı olan RP'nin oylarını artırmasını İmam-Hatip Okulları, İlahiyat Fakülteleri ve Kur'an Kursu mezunlarının sayısal olarak artmasına bağladığına dair iddiaların bu tür eğitim kurumlarının karşısında duran laikçi-sekülerist çevrelerde din eğitimi sendromunu meydana getirdiğini bu dönemde 2005 yılında RP tabanının desteklediği siyasal partinin %65 oyla tek başına iktidara geleceğine dair hesaplamaların yapılması da bu eğitim kurumlarının önünün kesilmesine yönelik 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçiş sürecini hızlandırmıştır. 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin ana amacı İmam-Hatip Okulları'nın ve Kur'an Kursları'nın budanmasıdır. 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim yasasının uygulanmasının hemen akabinde İmam-Hatip Okulları'nın orta kısımlarının kapandığını, Kur'an Kurslarına zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılmasından dolayı öğrenci alınamaz hale geldiğini ve YÖK tarafından İmam-Hatip Okulu mezunlarının devam edebilecekleri yükseköğrenim alanların sınırlandırılması neticesinde 1997-1998 eğitim öğretim senesinde İmam-Hatip okullarının öğrenci kayıtlarının yarı yarıya düştüğünü ifade etmektedir (Kocabaş, 1999, s.178-179).

1997 yılında, 2005 yılına dair seçim sonuçları üzerinden iktidar sahiplerinin düşünce üretmeleri her ne kadar normal kabul edilebilse de, üretilen düşüncelerin hayata geçirilmesinde eğitimin en önemli bileşen olarak ele alınması dikkat çekicidir. 1997 yılında Türkiye'de iktidarda bulunan hükümetin bir ortağının (Refah Partisi) seçim başarısını bazı eğitim kurumlarına bağladığı doğru kabul edilerek ilgili partinin eğitimi siyasetin malzemesi haline getirmesi gibi bir durum ne kadar kabul edilemezse, yine eğitim kurumları üzerinde, insan merkezli düşünceden uzaklaşarak, sırf iktidar hesaplarına binaen bazı tasarruflarda bulunulması o kadar kabul edilemez. Bu süreçte istemediği halde devletin yasal zorunluluk olarak bireylerin önüne koyduğu ve evrensel insan hakları bakımından da izahı güç yasaklar neticesinde bireylerin yaşadıkları psikolojik, ekonomik, toplumsal ve kültürel çıkmazların Türkiye'ye ve Türkiye'de

yaşayan insanlara zarar verdiği ise tartışılan konular arasında yerini almıştır (Şimşek, 2012, s.183).

5.1.6.2. Zorunlu eğitimin tanımı, amacı ve nedenleri

Zorunlu Eğitim; *“Milli Eğitim Temel Kanunda ve Anayasada tüm vatandaşlara bir hak olarak verilen ilköğretimin, bireylerin kendi isteğine, keyfiyetine bırakılmaksızın herkesin kullanması gereken zorunlu bir haktır şeklinde ifade edilmiş ve bireyin bunu kullanma ve kullanmama hakkı sınırlı tutulmuştur. Bu bakımdan eğitim, özellikle ilköğretim bir hak olmaktan çok, bir zorunluluktur”* (Kıran, 2000, s.1) şeklinde ifade edilmiştir.

Zorunlu eğitim, bireyin belli bir yaşa geldiğinde eğitime başlamasını zorunlu kılan bir kavram olmasının yanında devletin vatandaşı yükümlü kıldığı, vatandaşın da bu ödevi yerine getirme yükümlülüğü olduğu bir eğitim sistemini ifade etmektedir. Temel eğitimin zorunlu eğitimden farkı ise, zamanının ve sabit bir mekânın olmamasıdır. Yani, temel eğitim kavramı zorunlu eğitimden daha kapsamlı bir niteliğe sahiptir (Öztürk, 2001, s.89).

Temel eğitim, *“Her yurttaşa yaşamında karşılaştığı ve karşılaşacağı kişisel ve toplumsal sorunları çözmeye; toplumun değerlerine, düzenlemelerine uyum sağlamada; üretken ve tutumlu olmada temel yeterlilikleri, alışkanlıkları kazandıran bir eğitim türüdür. Temel eğitim; ülkelerin daha ileri eğitim ve öğretim düzeylerini ve türlerini, sistemlerini bir biçimde oluşturacakları, yaşam boyu sürecek bir öğrenmenin ve insan gelişiminin temelini teşkil etmektedir”* (Kol, 2003, s.9).

Zorunlu eğitim, temel eğitim, ilköğretim, 8 yıllık okul adı verilen 7-14 yaş grubunda ki çocukların devam etmeleri gereken ilköğretim okullarında yapılan eğitimi ifade etmektedir (Taymaz,1993, s.59).

“Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim”, 16.08.1997 tarihinde yürürlüğe giren 4306 sayılı kanun kapsamında Türkiye’de uygulanmaya başlanan temel eğitim modelinin adıdır ve 6-14 yaş arasındaki öğrencilerin eğitim ve öğrenim sürecini kapsamaktadır. *“Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim”* kavramında yer alan *“sekiz yıl”-“kesintisiz”* ve *“zorunlu”* sözcüklerinin Cumhuriyet öncesi dönemden günümüze eğitim alanındaki gelişmeleri ve eğitim politikalarını izlemeye imkân veren bir hikâyesi

vardır. Bu hikâye, salt eğitim politikalarının gelişimi ile sınırlı değildir, aynı zamanda ulusal ve uluslararası ölçekte toplumsal, sosyal ve ekonomik gelişmeleri de kapsamaktadır.

Zorunlu Eğitim; “*Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim*” kavramında, her öğrencinin sekiz yıl eğitim almaya mecbur olduğu “*zorunlu*” sözcüğü ile ifade edilmiştir ve bu yeni bir olgu değildir, aksine 19.yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’na kadar uzanır. II. Mahmut Dönemi’nde 1824 yılında yayınlanan bir ferman ile zorunlu ilköğretim kavramı dile getirilmiş, kaç yıl olduğu kesin olarak belirtilmesi de çocukların ergenlik çağına kadar eğitim almalarının zorunlu olduğu ve bu hükme uymayanların cezalandırılacağı bildirilmiştir 1876 Anayasası ile birlikte ilköğretimin “zorunlu” hale getirilmesi yasallaştırılmıştır (Çınar, Çizmeci, Akdemir, 2007, s.190).

Eğitimin amaçları toplumsal beklentileri karşılayacak şekilde düzenlenmelidir. Beş yıllık bir süreci ifade eden temel eğitim, zaman içerisinde toplumsal beklentileri karşılayamadığı için sekiz yıllık zorunlu kesintisiz eğitime geçmeyi zorunlu kılmıştır. Zorunlu eğitimin temelinde ise, eğitimi yaygınlaştırmak, eğitimin niteliğini yükseltmek, maliyeti azaltmak vb. nedenler etkili olmuştur (Baş, 2001, s.3).

Zorunlu Eğitimin temel amacı; meslek becerisi kazandırmak, mesleki bilgi ve beceri öğretmek değil, mesleki yatkınlığı ortaya çıkarmak olmalı, seçicilik dersler ve ders dışı etkinlikler bu anlayışla düzenlenmelidir (Baş, 2001, s.20). Sekiz yıllık zorunlu eğitim sistemi, beş yıllık eğitim sisteminin yetersiz kalması ve beklentilere cevap vermemesinden dolayı ortaya çıkan bir eğitim sistemidir. Bütün bu gelişmeler ile beraber eğitim ve öğretim faaliyetleri devlet gözetim ve denetimi altına alınmış olmakla beraber; Anayasanın 42. Maddesinde: “*Kimse eğitim ve öğretim hakkından mahrum bırakılamaz*” şeklinde ifade edilmiştir. Bu yasa ile beraber, eğitim hakkı devlet ve yasa güvencesi altına alınmıştır. Zorunlu eğitim ile beş yıl olan zorunlu eğitim süresi, sekiz yıla çıkmış; aynı zamanda, pansiyonlu ve yatılı ilköğretim olmak üzere üç türlü eğitim verilmeye başlanmıştır (Yabancı, 2004, s.17).

Zorunlu eğitim kavramı, bazı ülkelerde sadece ilköğretimi kapsarken, bazı ülkelerde ise ilköğretim ile sınırlı kalmayıp, orta öğretimi ve daha uzun bir zaman dilimini kapsamış olmakla beraber bu durum Türkiye’de ise ortalama sekiz yıl olarak

ifade edilmiş ve gelişmiş ülkelerde ise bu süre 10-12 yılı bulmaktadır (Öztürk, 2001, s.17).

Zorunlu eğitimin amacı genel olarak; toplumsal refahı yükseltmek, eğitimde kaliteyi sağlamak, bireyin zihinsel, psikolojik sosyal ve ekonomik yönden ileri bir seviyeye yükseltmektir. Bununla beraber zorunlu eğitim sosyal açıdan şu gerekçelere dayandırılabilir;

- *Bireyin meslek kazanımını daha erken bir süre içerisinde sağlayıp kalifiyeli elemanlar yetiştirmek,*
- *Bireyin sosyal uyumunu sağlamak ve toplum bilinç oluşturmak,*
- *İlköğretim çağındaki çocuklara toplumsal rol ve görevlerin öğretilmesini sağlamak. Bu sayede farklı ortamlara giren çocukların uyum sorununun ortadan kaldırmak ve sosyalleşmesini sağlamak,*
- *Zorunlu eğitimin ülke genelinde uygulanması ile devletin fırsat ve imkân eşitliğini sağlamasına bağlı olarak devlete olan güvenin artması. Bu sayede devletin itibarını artırmak, devlete karşı işlenen suçları engellemek ve azaltmak,*
- *Türkiye'nin fiziki ve coğrafi şartlarından kaynaklanan gelir düzeyi ve eğitim düzeyleri arasındaki farkı en aza indirmek. Toplumda ki eşitsizliği kaldırıp toplumsal barışı sağlamak,*
- *Küçük yaşta evlenmelerin önüne geçmek ve erken yaşta doğuma bağlı olarak oluşan, bebek ve anne ölümlerini en az seviyeye indirmek ve nüfusun kontrol altına alınmasını sağlamak.*
- *Küçük yaşta çocuk işçiliğinin önüne geçmek, çocuklara gereğinden fazla sorumluluk verilmesini engellemek,*
- *Çocuk suçluluğunu en az seviyeye indirmek, töre suçlarında çocukların suç işlemesini engellemek. Çocukların işlediği suçların önüne geçmek. Çocuk işçiliğinin ve zorla yaptırılan; dilencilik, mendil satma gibi kabul edilmeyen davranışların önüne geçmek.*

Zorunlu eğitimin tanımı ve nedenleri yukarıdaki ifade edilmiş olmakla beraber özellikle “İlköğretim Kurumları Yönetmeliği” incelendiği zaman ilköğretimin amaçları, Türk Milli Eğitimin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda baktığımızda;

- Öğrencileri ilgi, istidat ve kabiliyetleri istikametinde yetiştirerek hayata ve üst öğrenim kurumlarına hazırlamak,
- Öğrenciye, Atatürk ilkelerine ve inkılaplarına Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na ve demokrasinin ilkelerine uygun olarak haklarını kullanabilme, görevlerini yapabilme ve sorumluluklarını yüklenebilme bilincini kazandırmak,
- Öğrencinin milli kültür değerlerini tanımasını, takdir etmesini, çevrede benimsemesini ve kazanmasını sağlamak.
- Öğrenciyi toplum içindeki rollerini yapan, başkaları ile iyi ilişkiler kuran, iş birliği içinde çalışabilen, uyum sağlayabilen iyi ve mutlu bir vatandaş olarak yetiştirmek,
- Buldukları çevrede yapacakları eğitim, kültür ve sosyal etkinliklerde milli kültürün benimsenmesine ve yayılmasına yardımcı olmak,
- Öğrenciye fert ve toplum meselelerini tanıma, çözüm arama alışkanlığı kazandırma,
- Öğrenciye sağlıklı yaşamak, ailesinin ve toplumun sağlığı ile çevreyi korumak için gereken bilgi ve alışkanlıkları kazandırmak,
- Öğrencinin el becerisi ile zihni çalışmasını birleştirerek çok yönlü çalışmasını sağlamak,
- Öğrencilerin araç ve gereç kullanmasını sağlama yoluyla sistemli düşünmesini, çalışma alışkanlığı kazanmasını, estetik duyguların gelişmesini, hayal ve yaratıcılık gücünün artmasını sağlamak,
- Öğrencinin mesleki ve ilgi yeteneklerinin ortaya çıkmasını sağlayarak gelecekteki mesleğini seçmesini kolaylaştırmak,

- *Öğrenciye üretici olarak geçimini sağlaması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunması için bir mesleğin ön hazırlığını yaptıracak, mesleğe girişini kolaylaştıracak ve uyumunu sağlayacak davranışları kazandırmak* (Yabancı, 2004, s.18-20).

Yukarıda izah edilen açıklamalar ile beraber ilköğretim temel amacı bireyin sosyal yaşamında başarılı olmasını sağlamak, içinde bulunduğu topluma uyumunu sağlamakla beraber, kültürel yönden gelişmesini sağlamak, sosyal, psikolojik ve ekonomik olarak gelişmesini sağlayıp topluma sağlıklı bireyler kazandırmaktır.

5.1.6.3. Zorunlu eğitimin toplumsal açıdan önemi

Okul, belli amaçları gerçekleştirmek üzere meydana getirilmiş sosyal teşekkül olarak tanımlanabilir (Akyüz, 2001, s.247). Bu tanımlamanın yanında özellikle bireylerin sosyalleşmesini sağlayan en önemli kurumların başında gelen okullar özellikle kişiliklerin şekillenmesinde de aktif rol oynamaktadırlar. Okullar toplumsal düzenin sağlanmasında etkin bir rol oynamakla beraber toplum düzenini meydana getiren en önemli unsurlar ve kuralları da içerisinde barındırmaktadır.

Günümüz dünyasında hızla değişen sosyal ve toplumsal ihtiyaçların zaman içerisinde farklılaşması, gerekli olan ihtiyaçların karşılanması için bilgi, beceri ve tutumların kazandırılması ve pekiştirilmesi görevi günümüz şartlarında okullara devredilmiştir (Kılıç, 2001, s.5). Özellikle ilköğretimin sosyalleşmenin ilk basamağını teşkil etmesi, toplumsal kurallar ve kültürel değerlerini bu kurumlarda öğretilmeye başlanması vb. gibi nedenlerden dolayı okulların önemini artırmakla beraber ilköğretim kurumlarını daha da önemli ve aktif bir konuma getirmiştir. Mümtaz Tufan'ın da ifade ettiği gibi *"iyi bir okula sahip olmayan bir ülkenin eğitim sisteminin doğru ve düzgün bir şekilde işlemesi mümkün değildir."*

İlköğretim okulları; Türk milli eğitim genel amaç ve ilkelerine göre hizmet vermektedir. Milli Eğitimin temel amaçları da Türk toplumunun beklentilerine göre şekillendiğinden, bu okullar toplumsal beklentileri karşılamak amacı ile kurulup bu amaçlara uygun şekilde hizmet vermektedir (Yabancı, 2004, s.21).

5.1.6.4. Türkiye’deki zorunlu eğitimin tarihçesi ve zorunlu eğitim

“Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim” kavramında, her öğrencinin sekiz yıl eğitim almaya mecbur olduğu “zorunlu” sözcüğü ile ifade edilmiştir ve bu yeni bir olgu değildir, aksine 19.yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’na kadar uzanır. II. Mahmut Dönemi’nde 1824 yılında yayınlanan bir ferman ile zorunlu ilköğretim kavramı dile getirilmiş, kaç yıl olduğu kesin olarak belirtilmese de çocukların ergenlik çağına kadar eğitim almalarının zorunlu olduğu ve bu hükme uymayanların cezalandırılacağı bildirilmiştir. 1876 Anayasası ile birlikte ilköğretimin “zorunlu” hale getirilmesi ile yasallaşmıştır (Çınar, Çizmeci, Akdemir, 2007, s.190).

Türkiye’de ilköğretim hakkında ki resmi anlamda ilk belge Osmanlı İmparatorluğu zamanında Sultan II. Mahmut döneminde yayımlanan fermanda olduğu bilinmektedir. Bu konu hakkında ilk uygulama ise Tanzimat Döneminde ortaya çıkmış ve eğitim alanında çalışmaların yapılması ile gündeme gelmiştir (Akyüz, 1999, s.131). Özellikle Sultan II. Mahmut döneminde eğitim faaliyetlerine önem verilmiş, eğitimin daha kaliteli ve rahat uygulanabilmesi için devlet imkânları seferber edilmiştir.

Bu dönem içerisinde 7 yaşına gelmiş çocukların sıbyan mekteplerine devam etme zorunluluğu getirilmiş olmakla beraber 5 yaşındaki çocuklar ise ailelerin isteği üzerine okullara kabul edilmiştir (Öztürk, 2001, s.92). Osmanlı İmparatorluğu döneminde 4 yıllık sıbyan mektebini bitirenlere 2 yıl da zorunlu olarak Rüştüye okullarında okuma şartı getirilmiş olmakla beraber bu durum 6 yıl zorunlu eğitim olarak devam etmiştir. Devam eden bu uygulama ile beraber 1869 yılında çıkarılan “*Maarifi Umumiye Nizamnamesi*” ile ilköğretim tüm yurttan zorunlu hale getirilmiştir (Okuyucu, 2001, s.5).

Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren eğitim ve öğretim alanında birçok yenilik ve değişiklik yapılmış ve Cumhuriyet’in ilanından sonra ise bu yenilik ve değişikliklere devam edilmiş, eğitim alanında reform sayılabilecek birçok adımlar atılmış ve eğitim sistemi güçlendirilmiştir. Cumhuriyet’in ilanı ile beraber eğitim ve öğretim faaliyetleri devletin tekeline alınmış, yapılan yenilikler kanunlar ile güçlendirilmiş ve eğitim faaliyetleri devletin gözetim ve denetimi altına alınmıştır.

Zorunlu eğitimin süresi, 1913 yılında “Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-u Muvakkatı” kapsamında kentlerde açılan ilkokullar ile altı yıla çıkarılmıştır. Cumhuriyetin

kurulmasından sonra 1924 yılında zorunlu eğitimin, o günkü ifadesi ile ilkokul eğitiminin süresi beş yıla indirilmiştir. Zorunlu eğitim sürecinin sekiz yıla uzatılması ilk olarak 1946 yılının Aralık ayında toplanan Üçüncü Milli Eğitim Şurası ile gündeme gelmiş, kent okullarının sekiz yıla çıkarılması, beş yıllık ilkokul eğitimi ile üç yıllık ortaokul eğitiminin birleştirilmesi hedeflenmiş, ancak gerçekleştirilememiştir. 1971 yılında zorunlu eğitim süresinin sekiz yıla çıkarılması tekrar gündeme gelmiş ve MEB bir komisyon kurarak sekiz yıllık zorunlu eğitim için çalışmalara başlamıştır. Bu çalışmalar dönem dönem kesintiye uğramakla birlikte uzun yıllar devam etmiştir. 1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile ilkokul ve ortaokulu kapsayan eğitim sürecine “temel eğitim” adı verilmiş ve sekiz yıllık eğitime geçiş sürecinin yasal zemini hazırlanmıştır. 1983 yılında çıkarılan 2842 sayılı yasa ile “*temel eğitim*” kavramının yerini “*ilköğretim*” kavramı almış, *sekiz yıllık eğitime geçilinceye kadar beş yıllık ilkokul eğitiminin zorunlu olduğu*” hükmü getirilmiştir.

“*Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim*”, 16.08.1997 tarihinde yürürlüğe giren 4306 sayılı kanun kapsamında Türkiye’de uygulanmaya başlanan temel eğitim modelinin adıdır ve 6-14 yaş arasındaki öğrencilerin eğitim ve öğrenim sürecini kapsamaktadır. “Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim” kavramında yer alan “*sekiz yıl*”- “*kesintisiz*” ve “*zorunlu*” sözcüklerinin Cumhuriyet öncesi dönemden günümüze eğitim alanındaki gelişmeleri ve eğitim politikalarını izlemeye imkân veren bir hikâyesi vardır. Bu hikâye, salt eğitim politikalarının gelişimi ile sınırlı değildir, aynı zamanda ulusal ve uluslararası ölçekte toplumsal, sosyal ve ekonomik gelişmeleri de kapsamaktadır (Çınar, Çizmeçi, Akdemir, 2007, s.190-191).

Bütün bu yaşanan gelişmeler ile beraber 1996 tarihinde toplanan XV. Milli Eğitim Şurası’nda zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılması karara bağlanmış olup 1997 yılından itibaren uygulanmaya konulan zorunlu eğitimin en çok tartışılan ve eleştirilen yönü; yeterli alt yapı imkânlarının olmaması, İmam Hatip Liselerinin orta kısımlarının kapatılması ile din öğretiminin engellenmesi ve meslek okullarının önüne set çekilmesi gibi önemli konular olmuştur.

Zorunlu eğitim kapsamında birçok yenilik yapılmış olmakla beraber, zorunlu eğitimin ülke de anayasal güvence altına alınmış olması ve devletin gözetim ve

denetimine tabi tutulması ve bu eğitimin kaynakları finansal olarak devlet tarafından karşılandığı için de ülkede kısa sürede yayılmıştır.

Türkiye’de zorunlu eğitim kavramına baktığımızda ise; zorunlu eğitimin Türkiye’de ki en önemli atılımları Cumhuriyet dönemi ile başlamış ve özellikle uygulanan beş yıllık kalkınma planlarında ilköğretimin daha fazla yaygın hale getirilmesi ve geliştirilmesi için adımlar atılmıştır. Cumhuriyet’in ilanından sonra her beş yılda bir uygulanan kalkınma planlarında ki ortak amaç ise okuma oranını % 100’e çıkarmak olmuştur. 1973 tarihli 1739 sayılı “*Milli Eğitim Temel Kanunu’nda*”; *ilköğretim faaliyetlerinin, örgün eğitim kapsamı içerisinde ki yeri, amacı ve görevi*” geniş kapsamlı olarak ele alınmış ve tanımlanmıştır.

1981 yılında toplanan X. Milli Eğitim Şurası’nda ise zorunlu temel eğitim 6-14 yaşları arasında ki çocukları kapsamak üzere sekiz yıllık ilköğretim okulu olarak programların geliştirilmesi amacı ile karara bağlanmıştır (Öztürk, 2001, s.102). Bununla beraber XII. Beş Yıllık Kalkınma Planında da zorunlu temel eğitimin gerekliliğine vurgu yapılmış (Balcı, 2002, s.7) ve plan öncesinde okullaşma oranı %100 iken, ortaokullarda ki okullaşma oranı % 66’da kalmış ve bu şekilde okullaşma oranının düşük olması ise sekiz yıllık zorunlu eğitime geçilmemesine bağlanmıştır (Balcı, 2001, s.7).

Bununla beraber her beş yıllık plan dâhilinde zorunlu eğitimin eksikliği daha fazla hissedilmeye başlanmıştır. 1999 tarihinde ise ilkokul ve ortaokul ayırımına alınan şu karar ile son verilmiştir; “*İlköğretim kesintisiz sekiz yıl zorunlu eğitim olarak uygulanmalı, sekiz yılsonunda tek tip diploma verilmeli*” (MEB, 1997). Alınan bu kararlar zorunlu ve kesintisiz eğitimin eksikliği ve önemi kesin olarak ortaya konulmuştur. Zorunlu eğitim 1997 yılında 4306 sayılı yasa ile tüm yurttan uygulanmaya başlanmıştır (Yabancı, 2004, s.30).

Zorunlu Eğitime geçişle beraber özellikle taşınmalı, pansiyonlu ve yatılı ilköğretim okullarının sayısında önemli bir artış meydana gelmiştir. Bu bağlamda kırsal ve köylerde bulunan çocuklarında eğitim-öğretim hizmetlerinden daha iyi yararlanma olanağı doğmuş ve eğitimde fırsat ve imkân eşitliğinin sağlanması adına da önemli bir adım atılmıştır.

5.1.6.5. Bazı ülkelerdeki zorunlu eğitim sistemi

Zorunlu Eğitim, dünyanın birçok ülkesinde uygulanan ve Türkiye’de ki zorunlu eğitim öncesinde yürürlüğe giren eğitim modelidir.1965-1980 yılları arasında kapsayan dönemde Dünya Bankası’nın yapmış olduğu araştırma sonucuna göre; zorunlu eğitim süresi arttıkça milli gelirden de bir artış olduğu gözlenmiştir (Öztürk, 2001, s.7). Bu durum eğitim ile ekonomi arasında ki ilişkiyi göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bununla beraber eğitim sadece ekonomik kalkınmayı iyileştirme üzerinde etkili olmayıp tarımsal verimlilik açısından da incelendiğinde önemli tespitler ortaya çıkmaktadır.

Dünya Bankası’nın yapmış olduğu ikinci bir araştırma ise; eğitimin tarımsal verimlilik üzerindeki etkilerine yönelik olup, 4 yıllık eğitim görmüş olan bir çiftçinin hiç eğitim görmemiş bir çiftçiye oranla % 8,7 daha yüksek bir gelir elde ettiği, sulama, tohum, pazarlama ve taşıma tamamlayıcı girdileri ile bu oran % 13,1’e kadar çıktığı tespit edilmiştir (Öztürk, 2001, s.8).

Nüfusun eğitim sistemleri üzerinde büyük bir etkisi olduğu hiç şüphesiz bilinmektedir. Dünyada ve Türkiye’de eğitimi en çok tehdit eden unsur düzensiz nüfus artışıdır. Unesco’un 1993 yılı verilerine göre; zorunlu eğitim öğrencisi yaklaşık olarak 620 milyondur. Bunun yanında zorunlu eğitim çağına gelmiş olan 130 milyon çocuk ise okul dışında kalmıştır (Öztürk, 2001, s.10). Bu önemli veriler ile beraber Türkiye’de ki okur-yazarlık oranı Asya ve Afrika ülkelerine göre ileri seviye de iken, Avrupa ülkelerinden ise geri seviyededir.

Eğitim süresi açısından da ülkemiz diğer ülkelere göre farklılık arz etmektedir. Türkiye’de bu süre 8 yıl iken Avrupa ülkelerinde ise bu süre 12 yılın üzerindedir (Yabancı, 2004, s.32). Zorunlu eğitim sistemi ülkelerin sosyal ve ekonomik yapıları üzerinde oldukça etkilidir. Gelişmemiş ülkelerde, gelişmekte olan ülkelerde ve gelişmiş ülkelerde zorunlu eğitim süreleri oldukça farklılık göstermekle beraber toplum içerisinde bulunan kültürel yapı da eğitim süresini ve kalitesini etkilemektedir.

Sanayileşen ülkelerde zorunlu eğitim daha çok çocuğu erken yaşlarda ele alan ve ona temel eğitimi vermeyi amaçlayan bir modeli örnek almaktadır. Zorunlu eğitim, erken yaşlarda başlayıp, mesleki yönelim dönemine kadar devam etmektedir. Verilen zorunlu eğitim, mesleki yönelime temel oluşturacak şekilde verilmektedir (Yabancı, 2004, s.32).

- **Amerika Birleşik Devletleri (ABD):**

ABD’de ilköğretimin temel amacı 6-12 ya da 6-15 yaşları arasında ki çocukların zekâlarını ve sosyal yönlerini geliştirmektir. Özel ve resmi okullarda aynı ilköğretim programı uygulanmakta ve ilköğretim çağında ki nüfusun okullaşma oranı % 99’dur (Okuyucu, 2001, s.14). Bununla beraber dünyada ki eğitim harcamalarının % 25’i bu ülke tarafından yapılmakta ve bu da ülkenin sosyal ve ekonomik refah düzeyinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Yabancı, 2004, s.33).

- **İngiltere:**

İngiltere’de zorunlu eğitim 11 yıl olup parasızdır. Uygulanan eğitim modelinde ki amaç fırsat imkânı tanıyarak, çocuklarda bulunan yeteneklerin ortaya çıkarılması ve yetenekleri ölçüsünde yönlendirme faaliyetlerinin yapılmasıdır. İlköğretim okulları mesleğe ve amaca göre farklılık göstermektedir.

- **Hollanda:**

Hollanda’da uygulanan eğitim felsefesinin temel amacı; çoğulculuktur. Endüstri ülkesi olan ülkede mesleki ve teknik eğitime daha fazla önem verilmektedir. Eğitim tamamen parasız olup devlet eli ile yürütülmektedir (Yabancı, 2004, s.33).

Ülkede bulunan okulların % 70’i özel olmakla, % 30’u ise devlet okuludur. Zorunlu eğitim 5 yaşından itibaren başlamakla beraber 8 yıl ilköğretim ve 4 yıl ortaöğretim olmak üzere toplamda 12 yıl zorunlu eğitim verilmektedir (Okuyucu, 2001, s15-17).

- **Fransa:**

Fransa’da her vatandaş 16 yaşına kadar eğitim görmek zorundadır. Devlet eğitim hizmetini topluma karşı olan bir borç olarak görmekte, en iyi şekilde hizmet vererek ödemeyi düşünmektedir. Okul öncesi olan kurumların gelişmesinin altında kadınların toplumsal ve ekonomik yaşama katılması sonucun çocukların bakımı konusunda da çeşitli ihtiyaçların ortaya çıkmasıdır (Okuyucu, 2001, s.21).

Yukarıda görüldüğü gibi gelişmiş ülkelerde eğitim sistemlerinin amacı bireyi topluma hazırlamak ve ona mesleki bilgi ve becerileri kazandırmayı hedeflemektedir.

Sanayileşen ülkelerde toplumsal kalkınma, bireyden başlayıp, tüm topluma yayma amacını taşımaktadır. Sanayileşen ülkelerde toplumsal kalkınmanın temeli, eğitimin temelden verilip, bireyin şekillendiği andan itibaren bir amaca doğru yönelmektedir (Yabancı, 2004, s.34).

Gelişmiş ülkelerde zorunlu eğitim yaşının Türkiye'ye kıyasla birkaç yaş daha yüksek olduğu zaten bilinmekle beraber Türkiye'de zorunlu eğitimde üst yaş sınırı 14 iken, Japonya ve Rusya'da 15, İngiltere, Fransa ve Kanada'da 16, Almanya ve ABD'de de ise eyaletlere göre 16 ile 18 yıl arasında değişiyor. Dolayısıyla, zorunlu eğitim süresi bir eğitim göstergesi olarak değerlendirilecek olursa, Türkiye'de zorunlu eğitim yaşının yükseltilmesi gerektiği yönünde bir sonuç ortaya çıkıyor. Ancak, bu yönde alınacak bir kararın olumlu ve olumsuz etkilerinin iyi analiz edilmesi gerekmektedir (Özoğlu, 2012, s.32).

5.1.6.6. Zorunlu eğitimin yasal dayanağı

Zorunlu eğitimin yasal temelleri aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.

5.1.6.6.1. Genellik ve eşitlik:

Madde-4: Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz. Bu madde ile toplumsal eşitsizliğin giderilmesi amaçlanmıştır.

5.1.6.6.2. Ferdin ve toplumun ihtiyaçları:

Madde-5: Millî eğitim hizmeti, Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenir.

5.1.6.6.3. Yönelme:

Madde-6: Fertler, eğitimleri süresince ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yetiştirilirler. Millî eğitim sistemi, her bakımdan, bu yönelmeyi gerçekleştirecek biçimde düzenlenir. Yönelmede ve başarının ölçülmesinde rehberlik hizmetlerinden ve objektif ölçme ve değerlendirme metotlarından yararlanılır.

5.1.6.6.4. Eğitim hakkı:

Madde-7: Temel eğitim (İlköğretim) görmek her Türk vatandaşının hakkıdır. İlköğretim kurumlarından sonraki eğitim kurumlarından vatandaşlar ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanırlar.

5.1.6.6.5. Fırsat ve imkân eşitliği:

Madde-8: Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır. Maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır. Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır.

5.1.6.6.6. Süreklilik:

Madde-9: Fertlerin genel ve meslekî eğitimlerinin hayat boyunca devam etmesi esastır. Gençlerin eğitimi yanında, hayata ve iş alanlarına olumlu bir şekilde uymalarına yardımcı olmak üzere, yetişkinlerin sürekli eğitimini sağlamak için gerekli tedbirleri almak da bir eğitim görevidir.

5.1.6.6.7. Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği:

Madde-10: Eğitim sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Anayasada ifadesini bulmuş olan Atatürk milliyetçiliği temel olarak alınır. Millî ahlâk ve millî kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekli ile evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir.

5.1.6.6.8. Demokrasi eğitimi:

Madde-11: Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevî değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışır; ancak, eğitim kurumlarında Anayasada

ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine aykırı siyasî ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasî olay ve tartışmalara karışılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez.

5.1.6.6.9. Lâiklik:

Madde-12: Türk millî eğitiminde lâiklik esastır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır.

5.1.6.6.10. Bilimsellik:

Madde-13: Her derece ve türdeki ders programları ve eğitim metotlarıyla ders araç ve gereçleri, bilimsel ve teknolojik esaslara ve yeniliklere, çevre ve ülke ihtiyaçlarına göre sürekli olarak geliştirilir. Eğitimde verimliliğin artırılması ve sürekli olarak gelişme ve yenileşmesinin sağlanması bilimsel araştırma ve değerlendirmelere dayalı olarak yapılır.

5.1.6.6.11. Plânlılık:

Madde-14: Millî eğitimin gelişmesi iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak eğitimi, insan gücü-istihdam ilişkileri dikkate alınmak suretiyle, sanayileşme ve tarımda modernleşmede gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak mesleki ve teknik eğitime ağırlık verecek biçimde plânlanır ve gerçekleştirilir.

5.1.6.6.12. Karma eğitim:

Madde-15: Okullarda kız ve erkek karma eğitim yapılması esastır. Ancak eğitimin türüne, imkân ve zorunluluklara göre bazı okullar yalnızca kız veya yalnızca erkek öğrencilere ayrılabilir.

5.1.6.6.13. Okul ile ailenin iş birliği:

Madde-16: Eğitim kurumlarının amaçlarının gerçekleştirilmesinde katkıda bulunmak için okul ile aile arasında iş birliği sağlanır. Bu maksatla okullarda okul-aile

birlikleri kurulur. Okul-aile birliklerinin kuruluş ve işleyişleri Millî Eğitim Bakanlığınca çıkarılacak bir yönetmelikle düzenlenir.

5.1.6.6.14. Her yerde eğitim:

Madde-17: Millî eğitimin amaçları yalnız resmî ve özel eğitim kurumlarında değil, aynı zamanda evde, çevrede, iş yerlerinde, her yerde ve her fırsatta gerçekleştirilmeye çalışılır. Resmî özel ve gönüllü her kuruluşun eğitimle ilgili faaliyetleri, Millî eğitim amaçlarına uygunluğu bakımından Millî Eğitim Bakanlığının denetimine tâbidir (MEB, 2013).

Zorunlu Eğitimin yasal temelleri incelendiğinde; bireyin meslek ve iş edinmesi, kültürel süreçlerin tamamlanması, çocukların psiko-sosyal gelişimlerinin sağlanması, eğitim sisteminin toplumsal ihtiyaçlara göre şekillenmesi gibi konuların temel hedefler arasında olduğu söylenebilir (Yabancı, 2004, s.39).

5.1.6.7. Yükseköğretim kademelerinde ki başörtüsü-türban sorunu

28 Şubat süreci sonrasında Türkiye'nin uzun yıllardır üzerinde en çok tartışılan birinci meselesi hiç şüphesiz başörtüsü-türban meselesi olmuştur. Başörtüsü-Türban sorunu belki de Türkiye dışında diğer hiçbir ülke de bu kadar tartışmamış ve geri dönülmez sonuçlar doğurmamıştır. Uzun süreli olarak Türkiye'nin gündeminden hiç düşmeyen bu mesele başta basın ve medya organları olmak üzere birçok köşe yazarı tarafından ele alınmış, siyasi arenada uzun süreli olarak tartışılmış, toplumda sosyal bir sorun olarak ifade edilen bu mesele zaman içerisinde siyasi bir gündem olarak uzun yıllar tartışılmış ve daima ilgi çeken bir konu haline gelmiştir.

Türkiye'nin ve hükümet konumunda bulunan iktidar sahiplerinin gündeminde olan ve toplumsal ve sosyal yaşamda ciddi anlamda herhangi bir sorun teşkil etmeyen ve mağduriyet yaratmayan Başörtüsü -Türban sorununun temelinde 28 Şubat süreci ve sonrasında ki yaşanan olayların ve bu yaşanan olayların temelinde özellikle başörtüsü sorunu ile alakalı eğitim alanında yapılan değişiklikler ve iktidarın eğitimi ele geçirmesi aşamasında bu sorunun bir araç olarak kullanılması idi. Bu dönem içerisinde eğitimle alakalı olarak bu sorun gündeme getirilmiş ve bir araç olarak kullanılmıştır.

Türkiye’de bir sorun olarak insanların giyinişlerinin önemsenmesinin iktidar mücadelelerinin çok belirgin ve görünür olduğu ve bu sorunların bu dönemlere denk gelmesi de oldukça manidardır. Sorunun “başörtüsü-türban sorunu” olarak adlandırılmamasının sebebi, başörtüsünün “*Siyasal İslam’ın simgesi*” olduğu gerekçesiyle yasaklandığı iddiasının tartışmalı oluşudur. Diğer bir ifadeyle başörtüsünün “*siyasal İslam’ın simgesi*” olduğu iddialarının kapsama alanına giren bir sorunun gerçekte var olup olmadığının tam olarak tespit edilemeyeceğini de yine açık olarak bilinmektedir. Bu önemli tespit ile beraber Yükseköğretime devam eden kız öğrencilerin başlarını inançları gereği mi yoksa “*siyasal İslam’ın simgesi*” olarak mı örttüklerini tespit etmek mümkün görünmemektedir. İnsanların beyanatlarının bağlayıcı olduğunu ve bu konuda niyet okuyuculuğuna girişmenin sorunun çözümsüzlüğe mahkûm edilmesinin en önemli sebebi olduğu ileri sürülebilir. Yükseköğretimde başörtüsü sorunu ile ilgili sağlıklı bir değerlendirmenin yapılabilmesi, sorunun tarihsel olarak ortaya çıkışı ve gelişme seyrinin bilinmesine bağlı görünmektedir (Şimşek, 2012, s.167).

Türkiye’de başörtüsünün bir sorun olarak görülmesi ve “*İkinci Cumhuriyet*” dönemi olarak adlandırılan, 27 Mayıs 1960 Askeri darbesinden sonra ortaya çıkmıştır. Bu askeri müdahale sonrasında 1967 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ndeki bir eylemle gündeme gelmiştir. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde derslere başörtüsü ile girilmesine izin verilmemiş olmakla beraber bu uygulamaya muhalif olan öğrencilere idari yaptırımlar uygulanmıştır. Bu bağlamda idari yaptırımlar ortaya çıkmaya başlamış ve Hatice Babacan isimli öğrenci derslere başörtüsü ile girme konusunda ısrarcı davrandığı gerekçesiyle disiplin cezası verilmiştir. Bunun üzerine öğrencilerin bir kısmı verilen disiplin cezasına bir tepki olarak kampüs içerisinde çadırlar kurmuş ve derslere girmeyerek kararı protesto etmişlerdir. Eylem münferit bir öğrenci tepkisi olarak kalmamış, bazı kuruluşlar ve siyasiler de öğrencilere destek vermişlerdir. Yaşanan bu süreç her ne kadar öğrencilerin derslere girmeme boykotunu bitirmeleri ile bitse de, sonrasında eğitimde başörtüsü sorunu Türkiye’nin uzun soluklu sorunları arasına girmiştir (Turan, 2002, s.181-183).

1967 yılında A.Ü. İlahiyat Fakültesi’nde derslere başörtüsüyle ilk sınıfa giren Hatice Babacan olması ve okul yönetiminin Hatice Babacan’ı engellemesi ile toplu öğrenci eylemleri başlamış ve daha sonrada bu öğrenci üniversiteden atılmış ve

öğrenciye destek verenler de çeşitli disiplin cezaları almıştır (Albayrak, 2008, s.49). Bütün bu gelişmeler ile beraber Türkiye’de yükseköğretimde başörtüsünün yaygınlaşması ve büyüyen bir sorun haline gelmesini özellikle 12 Eylül 1980 Askeri darbesiyle ilişkilendirilebilir (Şimşek, 2012, s.168). O dönemler içerisinde artan huzursuzluk ortamı ile beraber sol düşünceli bireylerin eylem ve gösterileri sonucunda dini sembol ve uygulamalar bir araç olarak kullanılmıştır.

Türk üniversitelerine ilişkin olarak 1946’dan bu yana üç temel kanun, sistemin esaslarını koymuş ve genel çerçevesini çizmiştir. Bu kanunlar kronolojik sırasıyla şöyledir:

1. 13.06.1946 tarih ve 4936 sayılı “*Üniversiteler Kanunu*”,
2. 20.06.1973 tarih ve 1750 sayılı *Üniversiteler Kanunu*
3. 04.11.1981 tarih ve 2547 sayılı *Yükseköğretim Kanunu*”.

Türkiye’de üniversitelere temel dayanak teşkil eden bu kanunların hiçbiri olağan/normal koşullarda ve ortamlarda üretilmemiştir (Gemalmaz, 2005, s.30).

20 Aralık 1982’de YÖK, kıyafet genelgesiyle, derslerde başörtüsü takılmasını yasaklamıştır. YÖK 1982’de kıyafet genelgesi ile başörtüsü yasaklamasına rağmen 1984’te yasağı kaldırmıştır. Dönemin YÖK başkanı İhsan Doğramacı tarafından daha modern olduğu söylenen boynu açıkta bırakan ve kulakların arkasından dolanarak bağlanılan “*türban*”ı serbest bırakılmıştır. Fakat aynı yıl türban yüzünden okuldan uzaklaştırılan bir kız öğrencinin itirazını reddeden Danıştay’ın kararı, tartışmaları alevlendirmiştir. Danıştay, 13 Aralık 1984 tarihli kararında, söz konusu genelgenin yasal olduğunu belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Kenan Evren’in “*Türkiye’de irtica tehlikesi var*” demesi üzerine YÖK, Danıştay kararına da uyararak 1987 yılında türbanı tekrar yasaklamıştır (Toruk, 2010, s.486).

Üniversitelerde başörtüsü tartışmalarının her geçen gün artması ile beraber bu sorunun 1984 yılında ulusal yargıya taşınması ve üniversitelerde başörtüsü takması nedeniyle verilen uzaklaştırma cezalarının Danıştay 8. Dairesi’nin 13 Aralık 1984 tarihli kararıyla yerinde görülmeye başlandığı bilinmektedir. Bundan sonra ki süreçte ise başörtüsü tartışmasının gündeme geldiği tarih 16 Kasım 1988’dir. Bu tarihte TBMM

üniversitelerde kılık kıyafet serbestliği getiren bir kanun çıkarmış ve dönemin askeri Cumhurbaşkanı Kenan Evren kanunu tekrar görüşülmek üzere kanunu meclise göndermiştir. TBMM'den, yükseköğretimde kılık kıyafet serbestliğine dair alınan ilk kararın özünde bir değişiklik meydana getiren bir karar çıkmaması üzerine, Cumhurbaşkanı Kenan Evren kanunun iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur. Anayasa Mahkemesi 7 Mart 1989 tarih ve 1989/12 sayılı kararı ile kanunun Anayasaya aykırı olduğuna hükmederek yükseköğretimde başörtüsünün serbest kalmasının uygun olmadığı sonucuna varmıştır. Anayasa mahkemesinin almış olduğu bu karar doğrultusunda, alınan bu kararların hukuki olmadığını düşünen iki öğrenci konuyu AİHM'ye (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi) taşımış ve AİHM 3 Mayıs 1993 tarihli kararında “başörtüsü yasağının din ve vicdan özgürlüğü kavramına aykırı olmadığına” hükmetmiştir (Turan, 2002, s.182-184).

Turgut Özal Hükümeti'nin 1987 genel seçiminden hemen sonra “türbanı serbest” bırakan bir yasa çıkartmasına rağmen Cumhurbaşkanı Kenan Evren “Türbanlılar tamam ama çarşaf ve mayolular da gelirse ne olacak” diyerek yasayı veto etmiştir. Bunun üzerine YÖK Disiplin Yönetmeliği'nde değişiklik yaparak ve türbana özgürlük sağlayarak yeni yasayı Aralık 1988'de Meclis'ten geçirmiştir. Cumhurbaşkanı Kenan Evren yasayı bu defa veto etmez ancak önce imzalar, sonra da Anayasa Mahkemesi'ne götürür. Mahkeme 7 Mart 1989'da YÖK Kanunu'nun ek 16. Maddesindeki değişikliği “Yükseköğretim kurumlarında, dersane, laboratuvar... Dini inanç sebebiyle boyun ve saçların örtü veya türbanla kapatılması serbesttir.” İlave hükmünü, Anayasa'ya aykırı bularak iptal etmiştir. Bu kararın 26 Mart 1989 yerel seçimlerinden kısa bir süre önce alınması İstanbul başta olmak üzere ülkenin pek çok şehrinde geniş katılımlı protesto mitingleri düzenlenmesine neden olmuştur.

ANAP Hükümeti daha sonrasında 25 Ekim 1990'da yükseköğretim kurumlarında başörtüye serbesti getiren üçüncü kanunu çıkarmış ve 2547'nin ek 17. maddesi “Yürürlükteki kanunlara aykırı olmamak kaydı ile yükseköğretim kurumlarında kılık ve kıyafet serbesttir” şeklinde ifade edilmiştir. Bu defa SHP, yasanın iptali talebiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuş ve talep reddedilmiştir. Anayasa Mahkemesi 9 Nisan 1991'de verdiği kararla kanun değişikliği metninin Anayasa'ya aykırı olmadığı sonucuna varmış ve böylece üniversitelerde her türlü kılık ve kıyafet

serbest olmuştur. Başörtüsü yasağına son veren bu durum, bazı üniversitelerdeki farklı uygulamalara rağmen 1997 yılına kadar genelde sorunsuz devam etmiştir.

Başörtüsüyle üniversitede eğitim hakkı konusunda AİHM'ne 1993 yılında açılan davada karar öğrencilerin aleyhine çıkmış ve mahkeme *“Yükseköğrenimini laik bir üniversitede yapmayı seçen bir öğrenci, bu düzenlemeleri kabul etmiş sayılır. Kısıtlama din ve vicdan özgürlüğüne bir müdahale oluşturmamaktadır”* demiştir. 28 Şubat sürecinde YÖK Başkanlığına atanan Kemal Gürüz 'ün MEB'in 15 Eylül 1997 tarihli genelgesine dayanarak üniversite rektörlüklerine *“başörtülü öğrencilerin üniversitelere alınmaması”* yönünde talimat vermesiyle başörtüsü tekrar yasaklanmıştır. Bu durum üzerine aylarca süren eylemler yapılmış ve davalar açılmıştır.

1998 yılında başörtüsü yasağına uymayan öğrencilerden üç bine yakını okuldan uzaklaştırılmış, birçoklarına ise uyarı ve kınama cezası verilmiştir. 1999 yılında yasak açık öğretim fakülteleri ve ilahiyat fakülteleri öğrencilerini de içine alırken, Kıbrıs Üniversiteleri'nde de başörtü yasaklanmıştır. 2000 ve 2001 yılına gelindiğinde ise İmam-Hatip liseleri de dâhil, Türkiye'nin tüm devlet ve özel üniversiteleri yasağı uygulamıştır (Toruk, 2010, s.486-487).

Türkiye'de Yükseköğretimde başörtüsü sorunu ile laiklik arasında sürekli bağ kurulduğunu ve laiklik ilkesinin Türkiye'de laikliğin (Mert, 2001, s.271) temelinden uzaklaştırıldığı ve böylece laiklik kavramının siyasiler arasında bir araç olarak kullanıldığı ve her başörtüsü sorunu gündeme geldiğinde toplum ve sosyal yaşamda Cumhuriyet'in temel ilkesi olan laiklik ilkesine vurgu yapıp bu ilkenin koruyuculuğu altına girmişlerdir.

Yapılan değerlendirmeler ışığında başörtüsü sorununun uzun tarihsel temellere dayandığı ortadadır. Sorun sadece kılık kıyafet ile sınırlı kalmamış, Türkiye'nin kuruluş felsefesi ile ilişkilendirilmiştir. Rejimin kendisini var etmeye çalıştığı paradigmaya uymayan veya alternatif bir paradigma üretebilecek insan kaynağının kendini görünür kıldığı alan, rejimin sahiplendiği paradigmayı benimseyenlerin reflektif tutumları sonucunda bir mücadele alanına dönüşmüştür (Şimşek, 2012, s.169).

Emre Kongar; *“Türkiye’de 28 Şubat sürecinde eğitim ile ilgili meydana gelen gelişmeleri ve başörtüsü sorununu 1945 yılından itibaren eğitim alanında yaşanan*

gelişmelere ve Soğuk Savaş dönemlerine bağlamakla beraber, Türkiye’de 1945 yılından sonra, o dönemde dünyada hâkim olan konjonktürel yapı ile de uyumlu bir şekilde, eğitimin milli olma özelliğinden uzaklaştırıldığını ve dinci eksende, gerçeklerden koparılarak, ideolojik ve siyasal nedenlerle sağa kaydırıldığını” ifade eder. İkinci Dünya Savaşı sonrası için kullanılan Soğuk Savaş döneminde Türkiye’de en çok hukuk, siyaset ve eğitim alanlarında bir etkiden söz edilebilir. DP döneminde Köy Enstitüleri’nin kapatılması, din eğitimi veren orta ve yükseköğretim kurumlarının açılmış olmasının neticesinde Türkiye’de eğitimin Arap kültürü emperyalizmine ve Cumhuriyet karşıtlarına teslim edildiğini ileri sürmekle beraber, 1965 yılında AP’nin iktidarı döneminde eğitimle ilgili bu yaklaşımın güçlenerek devam ettiğini, 1968 yılında kışkırtılan öğrenci olaylarının kullanılmasıyla eğitimde Türk-İslam sentezi kapsamında bir geriye gidişin olduğunu, 12 Mart 1971 Askeri muhtırası ve 12 Eylül 1980 Askeri darbesi sonrasında ülkenin İslamcı eğitime teslim edildiğini savunmaktadır.

Yine Emre Kongar’a göre; “Türkiye’deki başörtüsü sorunu, Soğuk Savaş dönemlerinde hâkim kılınan Türk-İslam sentezinin eğitime yansımaları sonunda güçlendirilen ve yaygınlaştırılan imam eğitiminin, yani bizzat Cumhuriyet dönemi yönetimlerinin ürettiği bir sorundur. Ayrıca 1989 yılında Berlin Duvarı’nın yıkılması ve 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılması ile bittiği genel kabul gören Soğuk Savaş dönemi ile ilgili farkındalığın Türkiye’de 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında algılandığını ve bu tarihten itibaren eğitim alanında Soğuk Savaş’ın tahribatının düzeltilmeye çalışıldığını” ifade etmektedir (Kongar, 2002, s.300-305).

Türkiye’de 1983 yılında üniversitelere kız öğrencilerin başörtülü bir şekilde girmeleriyle ilgili bir buhran yaşanmakla birlikte bu sürecin bir şekilde atlatılmış olması ve 1990 öncesinde başörtülü kız öğrenci sayısının fazla olmamakla birlikte 1990 sonrasında başörtülü kız öğrenci sayısında artış olduğu bilinmektedir. Sayısal olarak başörtülü kız öğrenci sayısında bir artışın olmasının başörtüsünün üniversitelerde bir sorun haline gelmesinde tek başına etkili olmadığı; başörtüsünün bir sorun haline gelmesinin 1995 milletvekili genel seçimleri öncesinde RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan’ın seçimlerden sonra “Üniversitelerin rektörleri; değil başörtülü kızlarımızı okula almamak, karşılarında selam duracaklar, selam!” gibi ifadeleri nedeniyle başörtüsü konusunun farklı bir mecraya girmesiyle, siyaset malzemesi haline getirilmesiyle, gerçekleştiği ve RP’nin bu gibi bazı söylem ve icraatları neticesinde 28

Şubat 1997 post-modern darbesine giden yolun açıldığını ifade etmiştir (Ateş, 1999, s.206-210).

28 Şubat 1997 tarihi MGK kararları içerisinde bulunan Devrim Yasaları ile okullarda ve resmi dairelerde başörtüsünün kullanılıp kullanılmayacağına yeni tartışmaları da beraberinde getirmiş olmakla beraber 1997 yılı sonunda Başbakanlık tarafından “*Kılık-Kıyafet Genelgesi*” yayınlanmıştır. Bu genelge bütün yönetim birimlerine gönderilmiş ve genelgede belirtilen esaslara uymayanlara idari yaptırım cezaları getirilmiştir.

Türkiye’de, üniversitelerde yaşanan başörtüsü sorunu Türkiye’nin en önemli sorunlarından birisi haline getirildiği, bu sorun laiklik ilkesini ilgilendirdiğinden hukuki bir sorun olduğu ve sorunun çözüm yeri de yargı organları olduğu bilinmektedir. Laikliği ilgilendirmesi bakımından hukuki bir sorun olan başörtüsü sorunu demokratik tüm devletlerde hukuki bir sorun olarak algılandığı, başörtüsü sorunu dini bir sorun olarak ele alınmasının sadece teokratik devletlerde görülebilecek bir yaklaşım olduğunu bilinmektedir. Hukuki bir sorun olduğunu iddia ettiği başörtüsüyle ilgili yargısal süreçlerin Avrupa’da ve Türkiye’de başörtüsü aleyhine sonuçlandığı yine mahkeme kararlarından anlaşılmaktadır. Başörtüsü sorununun Türkiye’de yaşanan bir sorun olmakla sınırlı kalmadığını, Avrupa’da da başörtüsüne karşı duyulan alerjinin arttığını ve bu açıdan Türkiye’de başörtüsünün yaygınlaşmasının Türkiye’nin AB’ye girmesini zorlaştıran engellerden birisi haline gelmiştir (Savaş, 2004, s.162-190).

28 Şubat sürecinde üniversitelerde başörtüsü yasağının tavizsiz uygulanmasının günümüz dünyasının özgürlüğü ön plana çıkaran çağdaş anlayışıyla açıklanmayacak olup bu uygulamanın devletin özel alana müdahalesi olduğu, İslami duyarlılığın toplumsal talebe dönüşmesinin engellenmesinin sağlanmaya çalışıldığı ve kamusal alanda İslami görünürlüğü imha etme planının önemli bir parçası olduğunu aktarması açısından oldukça önemlidir. Bu görüş dikkate alındığında aslında mücadelesi verilen meselenin sadece başörtüsü olmadığı akla gelmektedir. Toplumsal hayatta etki oluşturarak, toplum mühendisliği yapılarak toplumun istenilen kıvama getirilmesi ve böylece idare etme işini zahmetsizce yürütmenin yanında, kaynakları rahatsız edilmeden sahiplenme gayretinin eğitimi bir araç olarak kullanması düşündürücüdür (Şimşek, 2012, s.172-173).

28 Şubat sürecinde özellikle İstanbul Üniversitesi başta olmak üzere birçok üniversitede uygulanan ve kamuoyuna “ikna odaları” olarak yansıyan uygulamaların eğitim-öğretimden uzaklaşılmasına ve üniversitenin kendisine verilen bir yetki olmamasına rağmen “Asayiş Mühendisliği” yapmaya soyunması sonucunu doğurmuştur (Bayramoğlu, 2001, s.311). Bu iddialara göre İstanbul Üniversitesi’nde 1998 eğitim-öğretim yılı kayıt döneminde başörtülü öğrenciler kayıt öncesinde özel mülakata alınmış, başörtüsü ile ilgili yasaklayıcı hükümler içeren üniversitenin yayınlamış olduğu genelgeye uyacaklarına dair imza atmaya kamera kayıtları yapılarak yönlendirilmiş, bu genelgeye uyacaklarına dair imzalı taahhütte bulunmayanların üniversiteye kayıtları yapılmamış, başörtüsüz fotoğraf veren öğrenciler okula kayıt yaptırmış, ama geçici öğrenci belgesi alamamışlardır. 1998-1999 eğitim-öğretim döneminde üniversitelerde yaşanan başörtüsü sorununda İstanbul Üniversitesi’nde gündeme gelen ikna odaları ile ilgili olarak dönemin İstanbul Üniversitesi rektör yardımcısı Prof. Dr. Nur Serter açıklama yapmış ve bu tür bir uygulamanın gerçekleştiğini kabul etmiştir. *“Kendisi, 10 Eylül 1998 tarihi itibarıyla İstanbul Üniversitesi’ne başı açık gelen 200 başörtülü öğrencinin kaydının yapıldığını, kayıt esnasında başını açmamakta ısrar eden kız öğrencilere öğrenci kimliklerini vermediklerini, kayıt işlemleri sırasında başörtülü kız öğrencilerle psikolog öğretim üyelerinin tek tek görüşüp, başörtüsünün öğrenci hakları bakımından sebep olacağı problemleri öğrencilere anlattıklarını ve ilerleyen dönemlerde bu uygulamaya dair baskı yapıldığına dair muhtemel iddialara karşı sunulmak üzere de bu sürecin kamera kaydına alındığını”* ifade etmiştir. Ayrıca *“başörtülü tüm öğrencilerin üniversite kaydı sırasında kendilerine üniversitenin başörtüsü konusundaki tutumunu bildiklerini ve buna binaen de başlarını açmaya karar verdikten sonra İstanbul Üniversitesi’ni tercih ettiklerini söylediklerini”* ifade etmiştir (Şimşek, 2012, s.173-174).

Erdoğan, Türkiye’de son dönemde yükseköğretimde 12 Eylül 1980 Askeri darbesinin ve 28 Şubat 1997 post-modern Askeri darbesinin etkilerinin görüldüğünü ifade etmiş ve 1960’lı ve 1970’li yıllar mahfuz, Türkiye’de üniversitelerin devletin ideolojik aygıtlarından birisi olarak var olduklarını ve devletin birinci ideolojik endoktrinasyon şebekesi niteliğinde resmi eğitimin birer uzantısı olarak işlev gördüklerini ayrıca, Türkiye’de üniversitelerin, 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasındaki durumunda tek parti döneminde üstlendiği misyonla yüklü haline bir

dönüşün olduğunu ve üniversitelerin bu durumunun, 28 Şubat Süreci olarak genel kabul gören dönemde zirve yaptığı bir dönem olması, Türkiye’deki üniversitelerin üniversite kavramının içerdiği niteliklerden uzaklaşmış bu halinin temelinde sadakatin liyakatin önüne geçmesi ve akademik faaliyetlerin ikinci planda kalarak öğretim üyelerinin bir kısmının ikbalperestlik olarak adlandırdığı makam düşkünlüğüne yönelmesi şeklinde bir tutum içerisinde olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2009, s.340-342).

28 Şubat sürecinde sürekli gündemde olan üniversitelerdeki başörtüsü sorunu konusunda dönemin iktidar sahiplerinin takındıkları tavır ve uygulamalar eğitim alanında Türkiye’de yakın zamanda ortaya çıkan ve eğitimde iktidar yansımaları olmaları bakımından üzerinde düşünülmesi gereken konulardandır. Bu süreçte eğitim alanında görülen ve çok tartışılan konulardan birisi de zorunlu eğitim süresinin kesintisiz 8 yıla çıkarılması ve dolayısıyla İmam-Hatip Okulları’nın orta kısımlarının kapatılması olmuştur (Şimşek, 2012, s.177).

Bütün yaşanan bu gelişmelerle beraber üniversitelerde başörtüsü sorunu Türkiye’de her ne kadar eğitimi ilgilendiren bir sorun olarak görülse de gerek konunun uzun süredir gündemde olması ve gerek bu konuda alınan yargısal kararlar öncesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler konunun iktidar ilişkilerine bakan yönünün daha ağır bastığını göstermektedir.

Yıllardır başörtüsü konusunda üniversitelerde var olan sorunun çözülmesi adına 2008 Şubat ayı içerisinde TBMM’de AKP ve MHP’nin oylarıyla ilgili maddelerde Anayasa değişikliği için kanuni düzenleme yapılmıştır. Anayasa değişikliği teklifinin verildiği TBMM’deki oylamaya 518 milletvekili katılmış; oylamada 411 olumlu, 103 olumsuz oy çıkmış ve teklif kabul edilmiştir. Başörtüsüne dair düzenleme için DSP ve CHP Şubat 2008’de Anayasa Mahkemesi’ne kanunun iptali istemiyle başvurmuş ve Anayasa Mahkemesi de Haziran 2008’de 9 Şubat 2008 tarih ve 5735 sayılı anayasa değişikliği kararının iptal ve yürürlüğünün durdurulması kararını vermiştir.

Üniversitelerdeki başörtüsü sorunu, 2008 yılındaki kanuni düzenlemenin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi nedeniyle aşılammış olsa da 2010 yılında YÖK’ün bu konudaki özgürlükçü yaklaşımı ve AKP’nin 2. defa oylarını artırarak iktidara gelmesinden kaynaklı konjonktür gereği çözülmüştür. Zamanla hemen hemen tüm üniversitelerde başörtüsü yasağı uygulanmamaya başlamıştır. Diğer bir

ifadeyle hukuki bir düzenleme yapılmadan YÖK yönetiminin farklı yaklaşımı doğrultusunda fiili olarak sorun çözülmüştür (Şimşek, 2012, s.212-213).

5.1.6.8. 1997'den günümüze imam-hatip liseleri ve Kur'an kursları

İmam Hatip Liseleri, din görevlilerini yetiştirmek üzere kurulan meslek okulları olarak bilinmektedir. İmam-Hatip Liseleri, eğitim-öğretim birlikteliği anlamında bir inkılâp kanunu olan 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. maddesi ile Türkiye Cumhuriyeti eğitim sistemi içinde yer alan 5 yıllık ilkokula dayalı bir okul türüdür. Atatürk'ün de ifade ettiği gibi; *“her fert dinini, diyanetini, imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır. Orası da mekteptir”* derken Cumhuriyet nesline dini öğrenebilecekleri bir yer olarak okulu göstermiştir. Atatürk, 1924'te 5 yıllık ilkokula dayalı İmam ve Hatip Mektepleri açtırmıştır. Ancak birtakım sebeplerle 1932'de kapanan bu mekteplerin yerine, 1948 tarihinde İmam-Hatip Kursları açılması kararlaştırılmış (resmi açılışı 15 Ocak 1949), 1951'de ise bugünkü İmam-Hatip Liseleri açılmaya başlanmıştır (Soylu, 2013, s.39).

28 Şubat 1997 MGK Toplantısında alınan kararlar eğitimde de büyük değişimleri beraberinde getirmiştir. 1997 sonrasında yaşanan gelişmeler İmam-Hatip Liseleri için yeni bir dönüm noktası olmuştur. Sekiz Yıllık Zorunlu Eğitim kapsamında bu okulların orta kısımları kapanmış, bir sene sonra da üniversiteye giriş sınavında meslekî bir okul olması nedeniyle neredeyse sadece İlahiyat Fakültelerini tercih edebilir duruma gelinmiştir. Bundan dolayı da İmam-Hatip Liseleri daha önceki revaçta olan durumun tam tersine dönmüş, öğrenci mevcudunda azalmalar meydana gelmiştir (Doğan, 2006, s.41).

Türkiye'de İmam-Hatip Okulları'nın 1949 yılında çok partili hayata geçilme sürecindeki politik hava içerisinde halkın talepleri doğrultusunda CHP tarafından sadece imam ve hatip yetiştirilmesine yönelik açılan meslek liseleri olmalarına rağmen, 28 Şubat post modern darbesine kadar tüm merkez sağ hükümetler tarafından desteklendiği ve bu okulların meslek lisesi olma ile sınırlı kalmayarak mezunlarının imam ve hatiplik haricinde de mesleklere yöneldiklerini ifade etmişlerdir. 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısı sonrasında oluşan politik hava içerisinde iktidara getirilen Ansol-D koalisyon hükümetinin post modern askeri darbeyi yapanlarca desteklendiğini ve bu hükümetin iki

bakımdan İmam-Hatip Okulları'nı “*marjinalleştirmeye çalıştığını*” bunlardan birincisi diğer meslek liselerinin orta kısımlarının da dâhil edildiği haliyle bu okulların orta kısımlarının kapatılmasıdır. İmam-Hatiplerin marjinalleştirilmeye çalışılmasının ikinci yönü ise, bu okullardan mezun olan öğrencilerin kendi alanları haricinde herhangi bir yükseköğretim programına devamlarının, üniversiteye girişte katsayı uygulaması nedeniyle, hemen hemen imkânsız hale getirilmesidir (Özbudun, Hale, 2010, s.121-122).

1998 yılı içerisinde eğitim alanında yeni düzenlemeler ile beraber meslek lisesi mezunlarının üniversitelerin ilgili alanlarına girişinin sağlayan katsayı düzenlemesi yapılmış ve bu düzenleme ile İmam Hatip Lisesi mezunlarının İlahiyat Fakültelerine girmeleri kolaylaşmıştır. Ancak bu uygulama dışardan bakıldığında öğrencilerin lehine gibi gözükse de aslında hiç de öyle değildir. Ancak bu uygulama, mezunlar kendi alanları dışında ki bölümlere girmek istediklerinde puanlarının düşmesine neden olmuştur.

1998 yılında 192.718 öğrenci meslek lisesinde okurken, İmam Hatip Liselerinin bu sayı içerisindeki oranı % 21 idi. Üniversite giriş sınavında genel lise ve Meslek lisesi mezunlarına aynı katsayıların verildiği son yıl olan 1998'de, her beş meslek lisesi öğrencisinden biri İmam Hatip Lisesi öğrencisiydi (Doğan, 2006, s.41).

1997-1998 Eğitim Öğretim yılında İmam Hatip Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Çok Programlı Lise sayısı toplamı 609 iken, bu liselere devam eden öğrenci sayısı ise 178 bin idi. İmam Hatip Liseleri'nin orta kısımlarında 1996-1997 eğitim öğretim yılında 214 bin öğrenci okumaktaydı. Sekiz Yıllık Zorunlu ilköğretime geçilmesinin ardından 2002–2003 eğitim öğretim yılı sonunda toplam İmam Hatip Lisesi sayısı 536 olurken, öğrenci sayısı ise 70 bine geriledi. Bu okullara yapılan kayıtların azalması durumu, yeni hükümetin başa geçmesiyle yön değiştirmiştir. 2003 yılında 23 bin öğrenci kayıt olurken, bu sayı 2004 yılı itibariyle yüzde 50 artarak 35 bine ulaşmıştır.⁷

Sekiz Yıllık Kesintisiz Eğitim Kanunu yürürlüğe girdikten sonra da çeşitli çevrelerde tartışmalar devam etmiş, cuma ve pazar günleri, cami önlerinde toplanan

⁷ Soğukdere,a.g.m., <http://www.cnnturk.com>,2005

cemaat tarafından Sekiz Yıllık Kesintisiz Eğitim protestoları yapılmıştır (Ayhan, 1999, s.433).

İmam-Hatip Liselerinin genel öğretim içindeki konumuna yalnız din görevlisi yetiştirmesi gereken bir öğretim kurumu olarak bakanlar bile, okulların ve öğrencilerinin doğru tanınmadığından yakınmışlardır. Prof. Dr. Jale Baysal “*İmam-Hatipliye de Saygı*” başlıklı yazısında “... Binlerce caminin pek çoğunda, ilkokul diploması bile olmayan, dinden de dünyadan da habersiz cahil imamların iş basında bulunduğu düşünülürse, pekâlâ belli bir gereksinimi karşılayabilecekleri söylenebilir...” (Ayhan, 1999, s.435) sözleriyle konuyu dile getirmiştir (Doğan, 2006, s.42).

Bu konu zaman içerisinde büyük bir sorun haline gelmiş başta basın ve medya organları olmak üzere dönemin gazete ve dergilerinde de bu konu ile ilgili haberler yapılmış, gündeme özel başlıklar atılmış ve çeşitli konular hakkında da eleştiriler ortaya çıkmıştır.

- Türkiye Gazetesi, “*Din Eğitimi Engellenmiyor*” 31 Temmuz 1997,
- Cumhuriyet Gazetesi, “*Şeriatçı Eğitim Dorukta*”, 3 Mart 1997,
- Yeni Kayseri Gazetesi, “*Din Eğitimi Mutlaka Okullarda Verilmeli*”, 15 Ağustos 1997,
- Sabah Gazetesi, “*Erbakan: Sekiz Yıllık Eğitim Hepimizi Bitirir*”, 6 Mayıs 1997,
- Yeni Gazete, “*İmam-Hatipler Kapatılmamalı*”, 15 Ağustos 1997,
- Zaman Gazetesi “*İmam-Hatibi Kapatamazlar*”, 25 Temmuz 1997,
- Cumhuriyet Gazetesi, “*Dinci Siyasete Denetleme*”, 2 Mart 1997,
- Cumhuriyet Gazetesi, “*İlköğretime İmam-Hatip Modeli*”, 17 Nisan 1997,
- Türkiye Gazetesi, “*Kur’an Kursları Kapatılmıyor*”, 30 Temmuz 1997,
- Cumhuriyet Gazetesi, “*Dinci Eğitime Son*”, 2 Mart 1997,
- Cumhuriyet Gazetesi, “*ABD Laik Türkiye İstiyor*”, 13 Şubat 1997...

28 Şubat 1997 tarihi MGK Toplantısı sonrasında alınan kararlar bugün bile hala tartışılmakta ve özellikle eğitim sistemi üzerinde önemli bir dönüm noktası olan 8 yıllık kesintisiz eğitim ile İmam Hatip Liselerinin orta kısımlarının kapatılması hakkında çeşitli görüşler ortaya çıkmış, bu uygulamayı doğru bulanların yanında, uygulanan bu sistemi eleştirenlerde ortaya çıkmıştır.

Zorunlu eğitim süresinin kesintisiz 8 yıla çıkarılmasını destekleyen ve Türkiye’de 28 Şubat sürecinde 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçilmesinden dolayı İmam-Hatip Okulları’nın orta kısımlarının kapatılmasını olumlu bir gelişme olarak (İlhan, 1999, s.282) değerlendirenlerin yanında bu uygulamanın; Türkiye’de din ile ilgili hizmetlerin verilebilmesi için gerekli olan meslek elemanlarının yetiştirilmesi gibi masum bir amaçla kurulan İmam-Hatip Okulları’nın ilerleyen süreçte çeşitli dini ve siyasi gruplar tarafından istismar edildiğini, İmam-Hatip Okulları’na devam eden öğrencilerin kendi özgür iradeleri ile yaptıkları bir seçim sonucunda bu okullarda okumadıklarını, bu okulların öğrencilerin ailelerinin siyasi görüş ve beklentileri nedeniyle dayatılmış din eğitimi okulları konumunda olduklarını ve bu okulların gençleri militanlaştırdığını savunan ve İmam-Hatip Okulları’na devam edecek öğrenciler ülkeden ihtiyaç duyulan din görevlisi ihtiyacını karşılayacak şekilde sınırlandırılmalı ve bu ihtiyaçtan fazla durumda olan İmam Hatip Okulları çok programlı liselere dönüştürülmelidir (Saylan, 2009, s.16) şeklinde düşünenlerde bulunmaktadır.

Yukarıda ki düşüncelerin yanında özellikle 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin ana amacı “*İmam-Hatip Okulları’nın ve Kur’an Kurslarının budanmasıdır*” şeklinde düşüncelerini dile getiren ve 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim yasasının uygulanmasının hemen akabinde İmam-Hatip Okulları’nın orta kısımlarının kapandığını, Kur’an Kurslarına zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılmasından dolayı öğrenci alınamaz hale gelmiş ve YÖK tarafından İmam-Hatip Okulu mezunlarının devam edebilecekleri yükseköğrenim alanların sınırlandırılması neticesinde 1997-1998 eğitim öğretim senesinde İmam-Hatip okullarının öğrenci kayıtlarının yarı yarıya düşmüştür (Kocabaş, 1999, s.179)

Eğitim-Sen’in yaptığı araştırmaya göre Türkiye'nin sadece 5 bin İmam-Hatibe ihtiyacı olduğu; buna karşın, İmam Hatip Liseleri'nden 25 bin kişi mezun olup, bu

okullarda okuyan öğrencilerin yüzde 12'si din görevlisi olmak istiyor, yüzde 88'i ise din adamı olmak istemiyor olması, tartışma konularının basında gelmektedir. Bu araştırmaya karşın Diyanet İşleri Başkanlığı 2002 yılında 20 bin imam hatipliğe ihtiyacı olduğunu Maliye Bakanlığı'na bildirerek kadro istemiş aynı şekilde 2004 yılında Devlet Bakanı Mehmet Aydın, Diyanet İşleri Başkanlığı Bütçesi görüşülürken yaptığı sunuş konuşmasında, ülkenin en önemli kurumlarından biri olan Diyanet'in kadro ve görevli ihtiyacı ile ilgili olarak önemsenmesi gereken açıklamalar yapmıştır. Buna göre yurt içinde ve dışında (yurt dışında 32 ülkede) irşat, aydınlatma, eğitim, sosyal ve kültürel alanlarda hizmet veren Diyanet'in en önemli ihtiyacı yetişmiş hizmet elemanı ile kadrodur. On bininde kadrosu da bulunmayan cami görevlisine (müezzin, kayyım, imam-hatip) ihtiyacın sayısı 24 bin 214'tür. Bunun yanında Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu da Türkiye'de bulunan yaklaşık 80 bin caminin 10 bininin çeşitli dernek ve kuruluşlara ait olduğunu belirterek 15 bin camide Diyanet görevlisi olmadığını belirtmiştir (Doğan, 2006, s.42-43).

1997'den itibaren İmam Hatip Liseleri öğrenci alınmadı. 1997 yılında çıkan 4306 sayılı kanun gereği zorunlu ilköğretimin 8 yıla çıkarılmasıyla ilköğretimden ortaöğretime geçişin yeniden düzenlenmesi ve ortaöğretim kurumlarının haftalık ders çizelgelerine bazı derslerin eklenmesi sonucunda, İmam Hatip Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Liselerinin öğretim süreleri 1 yılı hazırlık sınıfı olmak üzere toplam 4 yıl olarak belirlendi ve 1998-1999 öğretim yılından itibaren de bütün sınıflarda uygulamaya konuldu.

Bu gelişmelerle beraber özellikle 4306 sayılı kanunun 10. maddesinde “İlköğretimin 6, 7 ve 8. sınıf öğrenimini ortaöğretim kurumları bünyesinde yapmakta olanlarla çıraklık eğitim merkezlerindeki öğrenciler, eğitimlerini bu kurumlarda tamamlarlar. 1997-1998 ders yılı başından itibaren bu sınıflara hiçbir şekilde öğrenci alınmaz” hükmü gereğince, 1997-1998 öğretim yılından itibaren İmam Hatip Liselerinin bünyesindeki ortaokullara öğrenci alınmadı. MEB Talim ve Terbiye Kurulu kararıyla 2005 yılında liselerin 4 yıla çıkarılmasıyla imam hatip liselerinin önündeki hazırlık sınıfları kaldırıldı, Yabancı Dil Ağırlıklı Anadolu İmam Hatip Liseleri, Anadolu İmam Hatip Liselerine dönüştürüldü (30 Nisan 2012, Hürriyet).

Bu tartışmaların eşiğinde özellikle İmam Hatip Liselerinde ki kız öğrencilerin de eğitim-öğretim görmeleri, İslam dininde kadın din görevlisi geleneğinin bulunmadığı gerekçesiyle başka bir tartışma ve eleştiri konusunu gündeme getirmiştir. Ancak dini bilgiye ulaşma hakkı ve sorumluluğu açısından İslam'a göre kadın ve erkek arasında farklılık görülmez. Dolayısıyla kadınların din eğitimi de bir ihtiyaç olarak görülmelidir. Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde kurs ve camilerde bu amaçla görevli personel bulunmaktadır.

Bugün İmam-Hatip Liseleri Türk Milli Eğitim Sistemi içinde yerini almış, sistemin bir parçası olarak, seçmeli ders sistemi, ders geçme sistemi, sınıf geçme sistemi vb. genel ortaöğretimdeki bütün uygulamalara adapte olabilen ortaöğretim kurumlarıdır (Doğan, 2006, s.44). Ortaokul kısmı 3 lise kısmı 4 şeklinde (3+4=7) eğitim öğretime devam eden İmam Hatip Liselerinin 1997 yılından itibaren uygulamaya konulan sekiz yıllık zorunlu eğitim yasasıyla birlikte orta kısımları kapanmıştır. 2012 yılından itibaren 4+4+4 kademeli eğitim sistemine geçilmesiyle birlikte orta kısımları açılan İmam Hatip Liseleri 4+4 (4 orta kısım, 4 lise kısmı) şeklinde eğitim öğretime devam etmektedir (Soylu, 2013, s.39).

Bugün Kur'an kursları 16 Kasım 1990 tarih ve 20697 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan *"Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an kursları yönetmeliğinde yer alan esaslar istikametinde yönetilmekte ve faaliyette bulunmaktadır"* (Soylu, 2013, s.43).

1980 yılında Kur'an Kursu sayısı 2773 iken, 1985 yılında ise 3405'e ulaşmıştır. Bu kurslara devam eden öğrenci sayısı da yaklaşık olarak 100.000'e ulaşmıştır (Gökaçtı, 2005, s. 274). 1980 ve 1985 yılları arasındaki Kur'an Kursu sayıları bu şekilde olmakla beraber resmi kursların sayısı özellikle köylerden büyük kentlere doğru başlayan göçün neticesinde büyük yerleşim birimlerinde hızla artmaya devam etmiştir. 1995 yılına gelindiğinde ise Kur'an kursu sayısı 5483'e ulaşmış ve bu kurslara devam eden öğrenci sayısı da 172,053'ü Kur'an'ı yüzünden okumayı öğrenenler, 21,475'i de hafızlık çalışanlar olmak üzere toplam olarak 193,528'e ulaşmıştır (Çağrı, 2002, s. 425).

Kurs sayısında meydana gelen artış ve bu kurslardaki mevcut öğrenci sayısının çokluğu açısından Türkiye'deki dini eğitim verilen kurumlar içerisinde en yaygın olan Kur'an kurslarına, 1977 yılında çıkarılan yönetmeliğe göre ilkokulu bitirenler devam

edebilmekteyken, 28 Şubat sürecinden sonra bu yönetmelikte yapılan değişiklikle sürekli olan Kur'an kurslarına ilköğretimi bitirenler devam edebilecek, yaz kuran kurslarına ise ilköğretimin beşinci sınıfını tamamlayanlar devam edebilecektedir hükmü getirilmiştir. Kur'an kurslarının sürekli ve yatılı olanlarına daha çok kırsal kesimden öğrencilerin devam ettiği ve bu süreci tamamladıktan sonra ise İmam Hatip okullarına devam ettikleri görülmüştür. Buna karşılık geçici olan yaz kurslarına, hemen hemen her türlü kesimden çocukların devam ettikleri ve bu kurslara devam etmekteki maksatlarının da temel dini bilgileri edinmek olduğu görülmüştür (Gökacı, 2005, s.275).

1990'lı yılların başına kadar Kur'an kursları ile ilgili olarak önemli gelişmeler yaşanırken, 28 Şubat post modern darbesi sonrasında, örgün eğitim alanında olduğu gibi yaygın din eğitim alanında da ve özellikle Kur'an öğretimi konusunda sıkıntılı bir sürece girilmiştir. MGK bildirgesinin 3. Maddesinin b fıkrasında yer alan "Sadece 8 yıllık temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği Kur'an kurslarının MEB'in sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmaktadır" ifadesi, gelecek günlerde Kur'an Kursları için yaşanacak değişimin önemli bir göstergesiydi. MGK bildirisinde yer alan ifadelerin hayata geçirilmesi 1999 yılında olmuş ve Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 22.06.1965 tarih ve 633 sayılı Kanun'a 22.07.1999 tarihinde kabul edilen 4415 sayılı Kanun'la getirilen ek 3.madde ile Kur'an öğretimi, konusunda geriye doğru bir gelişme yaşanmıştır (Bahçekapılı, 2012, s. 79-80).

Zorunlu eğitim süresinin kesintisiz 8 yıl olarak düzenlenmesi İmam-Hatip Okulları da dâhil tüm meslek liselerinin orta kısımlarının kapanmasına neden olmuştur. Ayrıca, 22 Temmuz 1999 yılında yürürlüğe giren 633 sayılı kanunun Ek 3. maddesinde *"İlk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri dışında, Kur'an-ı Kerim ve mealini öğrenmek, hafızlık yapmak ve dini bilgiler almak isteyenlerden ilköğretimi bitirenler için Diyanet İşleri Başkanlığınca Kuran Kursları açılır. Bu kurslardaki din eğitim ve öğretimi kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır. Ayrıca ilköğretimin 5'inci sınıfını bitirenler için tatillerde ve MEB'in denetim ve gözetiminde yaz Kuran Kursları açılır. Kuran Kurslarının açılış, eğitim öğretim ve denetimleriyle bu kurslarda okuyan öğrencilerin bulunduğu yurt veya pansiyonların açılış ve çalışmalarına dair hususlar yönetmelikle*

düzenlenir” (Şimşek, 2012, s.178) hükmü yer almış ve ülkede ki Kur’an Kursları bu hükümler çerçevesinde faaliyet göstermektedir.

1996 Kur’an Kurslarına olan ilginin zirveye çıktığı yıllardan biri olarak tarihe geçmiştir. Fakat her ne kadar başarılı bir yıl olarak değerlendirilse de bu yıl hatta 1995 yılı eğitim ve öğretim sistemimiz açısından yeni bir dönemin de başlangıcını oluşturmuştur. Çünkü 1995’te yıllardan beri konuşula gelen 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçiş için start verilmiş ve 15. Milli Eğitim Şurasının hazırlıkları başlatılmıştır. 13-17 Mayıs 1996 tarihinde Ankara’da 15. Milli Eğitim Şurası toplanmış ve 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim kararı alınmıştır. 1997’de TBMM’de kabul edilen bir kanunla 8 yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim uygulamasına geçilmiştir (Soylu, 2013, s.45).

Devam eden süreç içerisinde 8 Yıllık Zorunlu Kesintisiz Eğitim Kanunu sonrasında, ilköğretim süresinin kesintisiz olması neticesinde, uzun süreli Kur’an kurslarına ancak ilköğretimden mezun olan öğrenciler kayıt yaptırabilirken, bir diğer yasaklama da, yaz Kur’an kursları için getirilmiştir. Buna göre, ilkokul 5.sınıftan mezun olmayan öğrencilerin, bu kurslara devam etmeleri yasaklanmıştır. Yasa’da yer alan *“ilköğretimin 5.sınıfını bitirenler için tatillerde”* ifadesi, öncelikle iç hukuk açısından, yani Anayasa’nın 24.maddesiyle⁸ düzenlenmiş olan din özgürlüğüne ve bu özgürlüğün bir sonucu olan din eğitim ve öğretim hakkına ciddi anlamda bir sınırlama getirmiştir (Bahçekapılı, 2012, s.80).

8 yıllık zorunlu eğitimin yasının yürürlüğe girmesiyle birlikte, hem imam hatip okullarının orta kısımları kapatılmış hem de kesintisiz eğitim uygulaması nedeniyle çocukların ilköğretim 1. Kademe sonrası (ilkokul) Kur’an kurslarına gitme imkânları ellerinden alınmıştır. Bu durum zaman içerisinde Kur’an kursu öğrencilerinin cinsiyet ve yaş grubu dağılımlarının da farklı şekilde değişmesine yol açmıştır. Sekiz yıllık zorunlu eğitim uygulaması öncesinde daha çok 11-12 yaş arası çocuklar Kur’an kurslarına kayıt yaptırırken, zorunlu eğitimin 8 yıla çıkmasından sonra 14-15 yaş sonrası gençlerin bu kurslara kayıt yaptıkları görülmüştür. Sekiz yıllık zorunlu eğitim sonucunda Kur’an öğretiminin zayıflaması beraberinde özel kurum ve kuruluşların bu

---

⁸ Anayasa’nın 24. Maddesi: “Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. 14 üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz

alana yönelmesini sağlamıştır. Bir başka ifade ile vatandaşların kendi özel çabalarıyla olumsuz durumu kendi lehlerine çevirme arzusunun ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla 1997'den 2002'ye kadar Kur'an öğretim konusunda devlet ve özel kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülen Kur'an kurslarına baskı ve sınırlamalar getirilmiş olsa da, yaşanan bu süreç bu kurumların daha güçlü bir şekilde gelişmesini sağlamıştır (Bahçekapılı, 2012, s.86).

Özel kurum ve kuruluşların bu dönemden güçlenerek çıkması beraberinde olumlu ve olumsuz birçok düşünceyi de getirmiştir. Böyle bir dönemde din eğitiminin veriliyor olması gençlerimizin dini ve kültürel değerlerimizden uzaklaşmaması olumlu bir gelişme olurken, din eğitiminin cemaatler eliyle verilmesi gerektiği tartışmalarını beraberinde getirmiş olması ya da var olan bir düşüncenin yüksek sesle dillendirilmeye başlanması olumsuz bir gelişmedir. Çünkü genel eğitimin dışında verilecek olan bir din eğitiminin mezhepçiliğe, tarikatçılığa, peygamber dışında dini motifler aramaya ve din adına çatışmaya götürmesi (Özcan, 2012, s.175) gibi sonuçlarının doğurabileceğinden ve dahası kendi aralarında bile belirli bir konsensüsü sağlayamamış cemaatlerin din eğitimi konusunda da farklılaşmalara gidebilecekleri, kendi düşünce ve anlayışlarına göre eğitim verme istekleri milli birlik ve beraberlik açısından fayda değil zarar getirecektir.

Ülkemizdeki Kur'an kurslarında son zamanlarda ciddi artış yaşanmıştır. 2000'li yılların başında 3.368 olan Kur'an kursu sayısı, 2009-2010 öğretim yılına gelindiğinde 8696'ya, 2010-2011 öğretim yılında ise 9066'ya ulaşmıştır. Kur'an kursu sayısındaki artışların 28 Şubat sürecine gösterilen tepki olarak yorumlamak yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte Kur'an kurslarıyla ilgili yapılan güncel düzenlemelerde kurs ve öğrenci sayılarının artmasına sebep olurken öğretici sayısının da öğrenci ve kurs sayısına bağlı olarak artmasını sağlamıştır (Soylu, 2013, s.46-47).

5.1.6.9. Katsayı uygulaması (1997-2011 arası)

28 Şubat 1997 öncesinde, Türkiye'de üniversiteye giriş sisteminde genel liseler ile meslek liseleri arasında herhangi bir ayrımcılık söz konusu değildi. Öğrencilerin hangi liseden geldiklerine bakılmaksızın aynı sınava tabi tutulurlar ve bu sınavda gösterdikleri başarı oranında üniversitelere yerleştirilirdi.

28 Şubat süreci ile bu durum kökten bir değişikliğe uğradı. MGK'nın, 28 Şubat 1997'de "irticai faaliyetlere karşı mücadele çağrısını" içeren bir bildiri yayınlaması ile birlikte tüm dengeler alt-üst oldu. YÖK, meslek liselerinin ağırlıklı ortaöğretim puanlarının, ÖSS'de alanlarında bir okulu seçerlerse 0,5, alanlarının dışında bir okulu seçerlerse 0,2 ile çarpılmasını kararlaştırdı ve böylece katsayı sorunu doğdu.

Aslında yaşanan bu sorunun temeli, hesaplama yönteminin değiştirilmesinden ötürü meslek liselerinden mezun öğrencilerin üniversiteye giriş sınavlarında daha fazla soru yapsalar bile genel lise mezunlarından daha az puan almaları ve dolayısıyla üniversitelere girememeleriydi. Meslek lisesi öğrencileri üniversite sınavında doğru cevapları çok düşük bir katsayı ile çarpıldığı için genel lise öğrencilerinden çok daha fazla soruyu doğru çözseler bile daha az puan aldıklarından başarısız sayılıyorlar ve hak ettikleri üniversiteleri okuma imkânları ellerinden alınıyordu. Bu ayrımcı uygulamanın öncelikli hedefi, İmam-Hatip liseleri idi (Komisyon, 2012, s.385-386).

28 Şubat süreci olarak bilinen dönem ülkemizde bazı alanlarda ciddi değişikliklere yol açmış, siyasi iktidarlar el değiştirmiş, başta eğitim olmak üzere pek çok alanda yeni düzenlemelere gidilmiştir. 28 Şubat süreci ile birlikte uygulanmaya başlayan sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim uygulamasının din eğitimi ve özelde ise İmam Hatip Okulları üzerindeki etkilerini bilinmektedir. Özellikle 1973'te yürürlüğe konulan Milli Eğitim Temel Kanunu ile bütün mesleki ve teknik liselerle imam hatip okullarının da liseye çevrilip İmam Hatip Lisesi adını alması ve mezunlarının üniversiteye girme hakkı elde etmesinden sonra bu okullar sık sık tartışma konusu olmuştur. Mezunların büyük bir azimle ve gayretle çalışıp dini yükseköğrenim kurumları dışında başka yükseköğrenim kurumlarında da öğrenim görmeye başlamaları bazı kişi veya kesimleri rahatsız etmiştir (Soylu, 2013, s.75). Çünkü onlara göre; İmam Hatip Lisesi mezunlarının kendi alanlarındaki mesleki (dini) yükseköğretim kurumları dışındaki fakülte ve yüksekokullara gitmeleri mevcut Cumhuriyet rejimi ve Laiklik açısından sakıncalı idi. Bu konuda siyasi parti mensupları arasında sık sık tartışmalar yapılmıştır. Bir kısım gazete ve köşe yazarları ve bazı üniversite öğretim elemanları bu konuda yazılar yazmış, TV programlarında konuşmalar yapmışlardır. Hatta bazı öğretim üyeleri her yıl kendi fakültelerinin hangi bölümüne kaç İmam Hatip Lisesi mezunu girdiğini tespit ederek kamuoyuna deşifre etmişlerdir. İmam Hatip Liseliye karşı soğuk bakan ve birtakım kuşku duyan kesimlerden bazıları açıkça, bazıları ise zımnen İmam

Hatip Lisesi mezunlarının başka alanlarda tahsil yapmaya yönelmelerini devleti ele geçirme planı olarak nitelendirmişlerdir. Onlar bu tür maksatlı iddialarıyla rejim ve laiklik konusunda hassas olan kişi veya kesimleri İmam Hatip Lisesi ve mensupları aleyhine şartlandırmışlardır (Öcal, 2011, s.305).

Yaşanan bu olumsuz gelişmelerin ve bu tür tartışmaların yoğun olarak devam ettiği bir dönemde 28 Haziran 1996 günü Necmettin Erbakan'ın Başbakanlığında ve DYP lideri Tansu Çiller'in Başbakan Yardımcılığında 54. Koalisyon Hükümeti olarak bilinen Refah-Yol Hükümeti kurulmuştur. Refah-Yol Hükümeti'nin kurulmasıyla Türkiye'de yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Yukarıda konu ile bağlantılı olarak anlatılan İmam-Hatip Liselerinin orta kısımlarının kapanmaması için yapılan miting ve gösterilerin yanı sıra sağ kesimdeki pek çok siyasetçinin çabalarına rağmen 16 Ağustos 1997 tarih ve 4306 sayılı zorunlu 8 yıllık ilköğretim kanunu mecliste kabul edilerek yürürlüğe girmesi sonucunda bu konudaki çabalarda bir anlamda sonuçsuz kalmıştır (Gökçaftı, 2005, s. 245). “Kesintisiz” kavramına ortaöğretim kurumlarının bünyelerindeki ortaokulların, bu arada özellikle de İmam- Hatip Liseleri orta kısımlarının kapatılmaları sonucunu doğuracak bir mana yüklenmek istenmektedir. Bu anlayışa göre “kesintisiz” kavramı tek çatı ve tek idare altında, yönlendirmeye yer vermeyen tek tip bir programa göre sekiz yıllık eğitimin bölünmeden sürdürülmesi şeklinde anlaşılmakta ve anlatılmaktadır. Bu anlayış bilimsellikten uzak, ülke imkân ve ihtiyaçlarını dikkate almayan, ideolojik olmanın ötesinde savunulabilir bir gerekçesi bulunmayan ve uygulamaya konulduğu takdirde, diğer meslek okullarıyla birlikte özellikle İmam-Hatip Liselerinin orta kısımları ve Kur'an Kursları'nı kapatmakla sonuçlanacak bir yaklaşıma dayanmaktadır (Soylu, 2013, s.78).

8 Yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitim Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, hem imam hatip okullarının orta kısımları kapatılmış hem de kesintisiz eğitim uygulaması nedeniyle çocukların ilköğretim I. kademe sonrası (ilkokul) Kur'an kurslarına gitme imkânları ellerinden alınmıştır. Bu durum zaman içerisinde Kur'an kursu öğrencilerinin cinsiyet ve yaş grubu dağılımlarının da farklı şekilde değişmesine yol açmıştır. Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim uygulaması öncesinde daha çok 11-12 yaş arası çocuklar Kur'an kurslarına kayıt yaptırırken, zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkmasından sonra 14-

15 yaş sonrası gençlerin bu kurslara kayıt yaptırdıkları görülmüştür (Bahçekapılı, 2012, s.85). 15 Eylül 1997 sabahı okullar 8 yıllık zorunlu eğitim yaptırmak üzere öğretime açılmış ve İmam Hatip Liseleri ile orta kısımları olan diğer meslek liseleri orta kısımlarına artık yeni kayıt yapmadan öğretime başladılar. Mili Eğitim Bakanlığı'nca İmam Hatip Liseleri'nin 2. ve 3. sınıflarına geçmiş bulunan öğrencilere öğrenimlerine bu okulda tamamlama zorunluluğu getirildi. İmam Hatip Liselerinin orta kısımlarının kapatılması yanında, İmam Hatip Liseleri üzerine yapılan yanlış politikalar ve yayınlar sebebiyle bu okullar ve okullarda okuyan öğrenciler üzerinde ciddi bir psikolojik savaş yürütülmeye başlandı. Bunlara ilaveten YÖK'ün ve ÖSYM'nin (Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi) Anayasa ve yasaların açık hükümlerine rağmen, uygulamaya koyduğu katsayı farkı da, öğrencilerin bu okullara olan ilgisini olumsuz yönde etkilemiştir (Bahçekapılı, 2012, s.132).

1999 yılında alınıp aynı yıl uygulamaya konulan katsayı kararıyla; lise mezunlarının orta öğretim başarı puanları 0,5 ile çarpılarak belirlenirken, mesleki ve teknik liseler ve İmam Hatip Lisesi mezunlarının orta öğretim başarı puanları 0,2 ile çarpılarak belirlenmiştir. Bu uygulama ile lise mezunları ile meslek lisesi mezunlarının başarı puanları arasında- meslek lisesi mezunları aleyhine- 25-30 puanlık bir fark oluşturulmuştur (Öcal, 2007, s. 543). Bu uygulanan katsayı sadece İmam Hatip Liselilerini değil bütün meslek liselilerini etkilemiştir.

Bu adaletsiz ve haksız rekabet normal lise mezunlarına göre meslek lisesi mezunlarının ÖSS puanlarının daha küçük katsayı ile çarpılmasını, her iki öğrenci sınavda aynı puanı almış olsa bile istediği bölüme yerleştirilme aşamasında aralarında büyük farklar doğmasına neden olmuştur. Bu kat sayı düzenlemesiyle; İmam Hatip lisesi mezunlarının siyasal, tıp, hukuk gibi branşlara geçiş yapması engellenmiştir. Bu tarihten sonra imam hatiplerdeki öğrenci sayısı iyice düşmüştür (Taslaman, 2011, s. 222).

2003-2004 eğitim-öğretim yılına gelindiğinde ise; lise mezunlarının ortaöğretim başarı puanları hesaplanırken 0,8 ile mesleki ve teknik lise mezunlarının ortaöğretim başarı puanları hesaplanırken;0,3 ile çarpılarak hesaplanması kararlaştırılmıştır. Son karar ve uygulama meslek lisesi mezunlarının aleyhine 40 ila 50 puanlık fark ortaya koymuş ve bu sebeple artık meslek lisesi mezunlarının kendi ilgi alanlarındaki

yükseköğretim kurumlarının dışında herhangi bir fakülte veya bölüme girmeleri imkânsız hale gelmiştir (Öcal, 2007, s. 543).

28 Şubat sürecinin eğitim boyutu içerisinde önemli bir yer teşkil eden katsayı sorunu 1999 yılından beri uygulanmaya konulmuş ve 2002 yılından itibaren iktidara gelen AKP Hükümetlerinin önemli uğraş alanlarından biri haline gelmiştir. YÖK başkanının değişmesiyle birlikte ilk defa ciddi anlamda adımlar atılmaya başlanmış, 21 Temmuz 2009 günü YÖK toplantısında yükseköğretim kurumlarına geçiş sınavlarında uygulanmakta olan (alan içi, 0,8; alan dışı 0,3) katsayı farkı uygulamasına son verilmesi kararlaştırılmıştır (Öcal, 2011, s.348, Bahçekapılı, 2012, s.124). YÖK'ün katsayı farkının kaldırdığını ilan etmesinden kısa bir süre sonra İstanbul Barosu Başkanı, katsayı farkının iptali için dava açmış ve Danıştay 8. Dairesi 20.11.2009 günü oy birliği ile aldığı kararla (Danıştay, Esas No:2009/6890) YÖK'ün aldığı katsayı kararını iptal etmiştir. YÖK'ün 21 Temmuz 2009 günü yüksek öğretim kurumlarına geçiş sınavlarında uygulanan katsayı farkını kaldırmasını ifade eden 1266 sayılı Karar'ının ardından Danıştay'ın iptal kararı sonrasında ortaya çıkan hukuki boşluğun doldurulması zorunluluğu karşısında, herhangi bir karışıklılığa meydan vermemek için, yürütmesi durdurulan 1266 sayılı Karar'ın 3.,4., ve 5.maddelerinin (katsayı farkının kaldırılmasını ifade eden maddeler) yerine YÖK üniversiteye girişte yeni bir sistem geliştirmeye çalışmıştır (Bahçekapılı,2012, s.127).

Yapılan bütün bu çalışmalar neticesinde YÖK, 17 Aralık 2009 Perşembe günü aldığı yeni kararla lise ve meslek liseleri arasındaki puan farkını iyice azaltan bir çözüm önerisinde bulunmuş; buna göre, üniversite adaylarının “alan” larıyla ilgili program tercihlerinde AOBP (Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanları) 0,15 alan dışı tercihte 0,13 ile çarpılarak belirlenmesini kararlaştırdı. Bu kararla YÖK, üniversiteye girişte adaylar arasında uygulanan katsayı farkını 0.02'ye indirmiş ve alınan bu kararla ÖSYM'nin düzenlediği üniversiteye giriş sınavlarında, genel lise mezunu ile meslek lisesi mezunlarının eşit sayıda doğru cevap vermeleri halinde, meslek lisesi çıkışlıların aleyhine 8-10 puanlık bir fark ortaya çıkmaktadır (Öcal, 2011, s.348-349, Aydın, 2010, s. 27).

Ancak Yükseköğretim konusuna dikkat kesilen İstanbul Barosu, YÖK'ün almış olduğu bu katsayı uygulamasını da yargı kararlarının uygulamama olarak yorumlayarak

yürürlüğünün durdurulması için yeniden Danıştay 8.Daireye yeniden dava açmıştır. Danıştay 8. Dairesi de 27.01.2010 günü “1998 yılından itibaren uygulanan hukuka uygunluğu yargısal kararlarla istikrar kazanmış farklı katsayı uygulaması ile dava konusu karar alınincaya kadar uygulanmakta olan alan içi tercihlerde 0,8, alan dışı tercihlerde 0,3 katsayısının esas alınacağına ilişkin düzenlemenin değiştirilerek alan içi 0,15, alan dışı 0,13 katsayı farkına dönüştürülmesine ilişkin dava konusu kararın hukuken geçerli bir sebebe dayanmadığı gibi Yargı kararlarının gereklerine aykırı olduğu ve yargı kararlarının geçersiz kıldığı sonucuna ulaşılmıştır.” Şeklinde ki açıklaması ile YÖK’ün 17.12.2009 tarihli 6 maddeden oluşan kararlarının 2.,3.ve 4.maddelerine yönelik olarak yürütmenin durdurulması isteminin oy birliği ile kabulüne, koşullar oluşmadığından 6.maddesine yönelik yürütmenin durdurulması isteminin oy çokluğu ile reddine karar vermiştir (Soylu, 2013, s.81).

YÖK genel kurulu önce “eşit” katsayı sistemini belirlemiş, daha sonrasında ise 0,15-0,13 oranlarının Danıştay’dan dönmelerinin ardından, YÖK Genel Kurulu yeni katsayılar belirleme çalışmalarına başlamıştır. Bu çalışmalara göre; alan içi 0,15 ve alan dışı 0,12 olacak şekilde belirlenmiş ve böylece aradaki fark 0,01 oranında açılmıştır. Bu kararla meslek liseleri farklı alanlarda üniversiteye girmek isterlerse genel liselerle aralarında en fazla 15, en az 3 puanlık bir fark oluşacaktı. Danıştay’ın yürütmeyi durdurduğu 0,15-0,13’lük karar ise en fazla 10 puanlık bir fark oluşturuyordu (Bahçekapılı, 2012, s.128). Tüm bunlar yaşanırken aslında olan üniversite sınavlarına hazırlanan gençlere oluyor ve yargı ile YÖK arasında yaşanan katsayı farkın konusunda ki çekişme öğrencilerin, belirsizlik, dışlanmışlık, panik, hayal kırıklığı gibi psikolojik süreçleri yaşamalarına sebep oluyordu (Aydın, 2010, s.26).

Bütün bu yaşananlara genel olarak baktığımızda; 1998 yılında YÖK’ün aldığı kararla meslek lisesi öğrencilerinin kendi alanları dışında yükseköğretim programı seçmeleri ve farklı alanlardan tercihte bulunmak isteyen genel lise öğrencilerinin orta öğretim başarı puanlarının diğer öğrencilerinkinden farklı bir katsayı ile çarpılması uygulaması başlamıştır. Bu düzenleme ile 50-60 puanlık farkların meydana gelmesi İmam-Hatip Liseleri’nde okuyan öğrencilerin yükseköğretime yerleşmelerinin zorlaştırılması amacıyla çıkarıldığına dair eleştiriler almıştır. Yusuf Ziya Özcan’ın YÖK Başkanı olmasından sonra katsayı uygulamasına tümenden son verilmek istenilmiştir. Bu yönde alınan kararın Danıştay tarafından iptal edilmesinden sonra katsayı uygulaması

2009'da YÖK tarafından alan içi tercihlerde 0,15; alan dışı tercihlerde 0,13 olarak düzenlenmiştir. Bu kararın da Danıştay tarafından iptal edilmesiyle uygulama alan içi tercihlerde 0,15; alan dışı tercihlerde 0,12 şeklinde tekrar düzenlenmiş ve bu uygulama son iki yılda uygulanan sınavlarda uygulanmıştır. 01.12.2011 tarihinde ise 1998 yılından itibaren uygulanmakta olan genel ve meslek liselerde okuyan öğrencilerin yükseköğretime yerleşmelerinde önemli bir yere sahip olan orta öğretim başarı puanının çarpılacağı farklı katsayı uygulamasına YÖK Kurul Üyeleri'nin oybirliği ile aldıkları kararla son verilmiştir. Buna göre tüm öğrencilerin orta öğretim başarı puanlarının 0,12 katsayısı ile çarpılarak elde edilecek puanın YGS/LYS'den alınacak ham puana eklenerek yerleştirmeye esas puanın hesaplanacağı bir uygulamaya geçilmiştir (Şimşek, 2012, s.215).

Katsayı farkının kaldırılmasıyla birlikte yaklaşık 10 yıldır sürdürülmekte olan bir dayatmaya son verilmiş, 28 Şubat sürecinin ürünü olan ve toplumda ayrımcılığa, dışlanmışlığa sebebiyet veren bir uygulamadan vazgeçilmiştir. Bu uygulama, on yıldır sadece imam hatip lisesi mezunlarını mağdur etmemiş aynı zamanda mesleki ve teknik eğitimi de mağdur etmiştir (Soylu, 2013, s.85).

Post-modern darbe sürecinde uygulamaya konulan planlardan birisi de, İmam Hatip lisesi mezunlarının yargı kurumları ve kamu yönetimlerinden uzaklaştırılmasıdır. Darbeci zihniyetler, İmam Hatip Liselerini sürekli bir engel olarak görmüşler, bu öğrencilerin önünü kesmek için fırsat kollamışlardır.

Yargının, darbe süreçlerinde emir komuta zinciri içerisinde hareket etmesi için, İmam Hatip okulları gündeme alınmış önce bu okullarda öğrenim gören kız öğrenciler için, *"imam olamayacaklarına göre, İmam Hatiplerde kız öğrenciye gerek bulunmadığı"* türünden iddialarla, kız öğrencilerin İmam Hatip liselerine girişleri engellenmeye çalışılırken, *"İmam Hatiplerde öğrenim gören öğrenci sayısının, Türkiye'nin imam ihtiyacının çok üzerinde olduğu"* gerekçesiyle de öğrenci sayısı azaltılmaya çalışılmıştır (Komisyon, 2012, s.387).

ALTINCI BÖLÜM

6. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, evren ve örneklem, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve verilerin analizine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

6.1. Araştırma Yöntemi ve / veya Deseni / Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve nitel bir yaklaşım benimsenmiştir. “Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir” (Şimşek ve Yıldırım, 2011, s.39). Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılacaktır. Doküman analizi, araştırılacak olan konu ile ilgili basılı materyallerin incelenmesini gerektirir (Şimşek ve Yıldırım, 2011, s.187).

Bilimsel araştırmalarda gerçeğin doğasına uygun sistematik ve tutarlı bir sürecin takip edilmesi önemlidir. Nitel araştırmacının bu amaca yönelik olarak araştırmasını planlaması gerekmektedir. Bazen kuramsal bir çerçeve oluşturmak başta mümkün olmasa da, araştırmacı hâlihazırda yapılmış araştırmalardan yola çıkarak kendi araştırma konusunun çatısını yapabilmektedir. Özellikle nitel araştırmada araştırmaya temel oluşturacak kuramsal bir çerçevenin açık bir biçimde oluşturulması gerekmektedir (Yıldırım, 2006, s. 82).

Araştırma yönteminde araştırmacı sahip olduğu kaynaklar çerçevesinde araştırma sorularına cevap vermeyi ve araştırmasını hâlihazırda yapılmış araştırmalardan yola çıkarak kendi araştırma konusu çerçevesinde ele alması gerekmektedir.

Araştırma problemin en açık ve ayrıntılı bir biçimde araştırılması ve açıklanması için “28 Şubat 1997 Askeri darbesi ve Türk eğitim sistemine etkileri” başlıklı çalışmada

YÖK tez merkezi, TBMM Kütüphanesi, TBMM Araştırma Komisyon Raporları, 28 Şubat İddianameleri I-II, Ankara Millî Kütüphane ve ulusal veri tabanları taraması yapılıp; 28 Şubat 1997 Askeri darbesi ve darbenin eğitim üzerindeki etkileri ile ilgili yapılan çalışmalar başta olmak üzere araştırma konusu ile ilgili kitaplar, gazete haberleri, makaleler, dergiler, köşe yazıları, anılar ve konumuz ile ilgili çalışılmış olan yüksek lisans ve doktora tezleri vb. doküman analizi yoluyla incelenecek ve karşılaştırmalı analizi yapılacaktır. Araştırmada, doküman analizi yoluyla konuların nasıl bir üslupla aktarıldıkları tespit edilecektir. Bu dokümanların analizi ise yoruma dayanmaktadır.

6.2. Evren ve Örneklem / Araştırma Grubu

Bu bölümde araştırmaya ait evren ve örneklem tanımlaması yapılacaktır. Evren, araştırma sonuçlarının genellemek istendiği elemanlar bütünüdür. Örneklem ise, belli bir evrenden belli kurallara göre seçilmiş, evreni temsil yeterliliği olan kümedir (Yıldırım, 2006, s. 89).

Evrenin özellikleri, araştırmanın sınırlarını belirtecek şekilde tanımlanmalıdır. Örneklem, evreni güvenilir derecede temsil eden ve araştırma için gerekli bilgilerin toplandığı küme olarak tanımlanabilir.

Araştırmanın evrenini 28 Şubat 1997 Askeri darbesi ve Türk eğitim sistemi üzerindeki etkileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, 1990-2000'li yıllar arasında gerçekleşen siyasi ve sosyal olaylar başta olmak üzere 28 Şubat 1997 Askeri darbesi ve darbenin Türk eğitim sistemine olan etkisi oluşturmaktadır. Örneklem de yaklaşık olarak 10 yıllık bir süreç ele alınmış ve bu süreçteki siyasal, sosyal ve ekonomik sorunlar incelenmiştir. Ayrıca çalışmamız ile ilgili olarak konumuz ile ilgili yayınlamış kitaplar başta olmak üzere süreli yayınlar (gazete, dergi ve makale), konumuz ile ilgili araştırma raporları ve iddianameler, çalışılmış yüksek lisans ve doktora tezleri vb. araştırmanın örneklemini oluşturması açısından önemlidir.

6.3. Verilerin Toplanması

Nitel araştırma yöntemlerinde en yaygın olarak kullanılan veri toplama yöntemlerinin başında görüşme, odak grup görüşmesi ve gözlem gelmektedir. Bunları yanında çeşitli türdeki dokümanlar da (kitaplar, belgeler, yazışmalar, fotoğraflar, gazeteler, dergiler) nitel araştırmada kullanılan verilere temel oluşturabilir (Yıldırım, 2006, s. 88).

Veri toplama araçlarında yine görüşmeler, belgelerin toplanması, konu ile ilgili hazırlanan eserlerin incelenmesi ve değerlendirilmesi, kişilerin anlatımlarının derlenmesi ve değerlendirilmesi gibi veri kaynakları ve veri toplama yöntemleri de kullanılabilir.

“28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri” başlıklı çalışmada veri toplama aracı olarak, konumuz ile ilgili yayınlamış kitaplar başta olmak üzere süreli yayınlar (gazete, dergi ve makale vb.), konumuz ile ilgili araştırma raporları ve iddianameler, çalışılmış yüksek lisans ve doktora tezleri, konumuz ile ilgili olan belgeler, yazışmalar, söylev ve demeçler, köşe yazıları, fotoğraflar vb. çeşitli türdeki dokümanlar kullanılmıştır. Veriler doküman analizi tekniğine uygun olarak toplanmıştır. Öncelikle konumuz açısından önemli olan ve yukarıda ifade edilen kaynaklar temin edilmiş, bu kaynaklar bilimsel bakış açısı ile incelenmiş, değerlendirilmiş ve derlenmiş daha sonrasında ise verilerin analizi kısmına geçilmiştir.

6.4. Verilerin Analizi

“28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri” adlı çalışmada veri analizi olarak betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analizde elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analiz, derinlemesine analiz gerektirmeyen verilerin işlenmesinde kullanılır (Yıldırım, 2006, s.89). Yapılan bu çalışmamız sonucunda elde edilen veriler betimsel analiz tekniğiyle analiz edilmiştir. Betimsel analiz tekniğinde verilerin, araştırma problemine ilişkin olarak neleri söylediği ortaya çıkmaktadır. Buna göre yararlandığımız kaynaklar, konumuz ile ilgili yayınlamış kitaplar başta olmak üzere süreli yayınlar (gazete, dergi ve makale vb.), konumuz ile ilgili araştırma raporları ve iddianameler, çalışılmış yüksek

lisans ve doktora tezleri, konumuz ile ilgili olan belgeler, yazışmalar, söylev ve demeçler, köşe yazıları, fotoğraflar vb. çeşitli türdeki dokümanlar kullanılmıştır. Buna göre “28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri” adlı çalışmamızda 28 Şubat 1997 Askeri darbesi araştırılmış ve darbenin eğitim kurum ve kuruluşları üzerindeki etkileri incelenip ilk, orta, lise ve yükseköğrenim kurumları ve onların eğitim programlarının yanı sıra Milli Eğitim teşkilatında meydana gelen değişimlerin öncesi ve sonrası karşılaştırmalı olarak ele alınıp incelenmiştir. Bununla beraber sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim ve meslek liselerinin, özellikle İmam Hatip’lerin orta kısımlarının kapatılması kararları büyük tartışmalar yaratması ve eğitim sistemine yeni boyutlar kazandırılması ve bununla beraber hem askeri vesayetın sivil hükümetler üzerindeki etkisi hem de eğitim sistemi üzerindeki etkileri araştırılmaya çalışılmıştır.

YEDİNCİ BÖLÜM

7. BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde “28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri” adlı çalışmamızın analizi sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiş ve yorumları yapılmıştır. Buna göre “ezber bozan bir darbe” olarak tanımlanan 28 Şubat dönemi, 28 Şubat 1997 tarihi MGK toplantısı ve alınan kararların yanı sıra 28 Şubat sürecinin sebep, sonuç ve yansımalarıyla bütün boyutları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bununla beraber incelenen kaynaklar içerisinde, araştırma konumuz ile ilgili yayınlamış kitaplar başta olmak üzere süreli yayınlar (gazete, dergi ve makale vb.), çalışmamız ile ilgili araştırma raporları ve iddianameler, çalışılmış yüksek lisans ve doktora tezleri, konumuz ile ilgili olan belgeler, yazışmalar, söylev ve demeçler, köşe yazıları, fotoğraflar vb. çeşitli kaynaklardan çalışmamızın amacına hizmet edenler seçilmiştir. Hazırlanan çalışmamızda ayrıca Türkiye’de ordunun özellikleri, asker-sivil ve siyaset ilişkileri, askeri eğitim ve MGK’nın yeri ve önemi başta olmak üzere siyaset atmosferinin en yüksek olduğu ve siyasal haberlerin en fazla yayımlandığı 28 Şubat 1997 MGK Toplantısı öncesi ve sonrasında ki gelişmeler, 28 Şubat süreci, 28 Şubat 1997 MGK Kararlarının nedenleri ve sonuçları, 28 Şubat süreci içerisinde ki aktif olan çevreler ve ortaya çıkan belgeler, dış politikanın süreç üzerindeki etkisi, 28 Şubat sürecinde ki basın ve medyanın rolü ve 28 Şubat 1997 tarihi MGK Toplantısı sonrasında yeniden şekillenen Türk Eğitim sistemi ve askeri darbenin eğitim sistemi üzerinde ki etkileri vb. konular bulgulara dâhil edilmiştir. Ayrıca araştırma konumuz dâhilinde 28 Şubat dönemi içerisinde Hürriyet, Sabah, Milliyet, Cumhuriyet vb. gazetelerin sürmanşetler, manşetler, köşe yazıları, siyasal ve dış haberler, güncel olaylar da bulgulara dâhil edilmiş ve araştırma konusu dâhilinde farklı konularla ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Seçilen konular hiçbir müdahalede bulunulmadan olduğu gibi verilmiştir. Daha sonra kitaplardan alınan alıntılarının yorumları yapılmıştır.

7.1. 28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

7.1.1. 28 Şubat Süreci Nedir, Siyaset mi, Darbe mi? ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

28 Şubat süreci, 28 Şubat 1997 tarihinde gerçekleştirilen MGK'da alınan kararların uygulama sürecine konulmasıyla başlayan dönemi ifade etmekle beraber, söz konusu sürecin öncesine DYP ve RP arasında 8 Temmuz 1996 yılında kurulan koalisyon hükümetiyle beraber adım adım yaklaşılan bir süreç olarak düşünülebilir (Dilaveroğlu, 2011, s.78). Adını 28 Şubat 1997 tarihinde yapılan MGK toplantısından alan ve Cumhuriyet tarihine “*post-modern darbe*” diye geçen bu süreç (Erdoğan, 1999, s.5) Türkiye'nin yakın tarihindeki önemli dönemlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu dönem içerisinde; siyasi partiler, Cumhurbaşkanı, TSK ve MGK, Anayasa Mahkemesi, üniversiteler, meslek teşekkülleri, sivil toplum kuruluşları ve medyanın hem sistem içindeki gerçek rollerini hem de daha özel olarak ülkeyi olağandışı bir rejime sürüklemedeki katkılarının anlaşılması açısından bir tür laboratuvar olarak da yorumlanmaktadır. Bu dönemin yaşanmasında özellikle medyanın oynadığı ve üstlendiği “*rol*” özel olarak değerlendirilmektedir (Erdoğan, 1999, s.5).

Her şeyden önce “*28 Şubat süreci nedir?*” sorusunun tek bir cevabı yoktur; aksine pek çok cevabı vardır. 28 Şubat sürecine ve yaşanan olaylara nereden baktığımıza, aktörleri arasında yer alıp almadığımıza, sürecin maliyetlerinden ne kadar etkilendiğimize, daha genelde de demokratik sürece dışarıdan müdahaleye ilke olarak sıcak bakıp bakmadığımıza bağlı olarak vereceğimiz cevabın değişmesi kaçınılmazdır. Nitekim bu süreç aktörlerinden bazılarının göre “*Demokrasiye balans ayarı yapmaktır*” (Öcal, 2009, s.15). Böylece ülkede şeriat ve irticanın etkisi altına girmiş olan demokrasi, 28 Şubat süreci ile tekrar olması gereken yere çekilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihi aynı zamanda bir askeri darbeler tarihi olarak da bilinmektedir. Siyasi tarihimiz içerisinde yaşanan darbe ve muhtıraların altında yatan sebepler arasında irtica ve şeriat tehlikelerinin olduğu bilinmektedir. Yaklaşık olarak 50 yıldır genişleyen irtica ve şeriat tehlikeleri karşısında gerekli önlemlerin alınması önerileri bir yana, tam tersine devlet desteğini de alan irticanın giderek laik, demokratik rejimi tehdit eden bir güç oluşturmaya başlaması ve Refah Partisi döneminde de bu

tehdidin doruğa ulaşması Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerinin korunmasını gündeme getirmiştir (Bölügiray, 1999, s.225). Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerine kim sahip çıkacak, demokrasinin önündeki en büyük engel teşkil eden irtica ve şeriat akımlarına kim dur diyecekti? Sorun aslında tam anlamı ile buydu. Sorunun yanıtı TBMM ve Hükümet ikileminde aranmışsa da ne yazık ki istenilen cevap alınamamış, çünkü şeriat ve irtica akımları bir nevi TBMM ve Hükümet'in ortaklaşa sonucu büyüttükleri, bu sorun üzerine ödün üstün ödün vererek bugün ki boyutlara gelmesine neden olan partilerin şimdi kalkıp da irtica ve şeriat tehlikesini önlemek için harekete geçmeleri beklenemezdi. Bu durumdan doğan boşluğu TSK'nın doldurması ve yasalara dayanarak Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerini koruyup kollaması gerekiyordu (Bölügiray, 1999, s.225).

TSK'yı harekete geçiren irtica ve şeriat tehlikesinin önlemesi için askerinin önünde iki seçenek bulunuyordu. Bu seçeneklerin ilki ya bir askeri darbe ve müdahale ile iktidarı ele geçirerek gerekli köklü önlemlerin alınması ya da Anayasal ve yasal zeminde gerekli önlemlerin alınması idi. Bu ikilem içerisinde TSK ikinci seçeneği tercih ederek demokratik bir yönetimi benimseyerek anayasal bir kurum olan MGK'da askeri komutanlar tarafından duyulan kaygılar, halkın ve ordunun duyarlılığı ve alınması gereken önlemleri açıklamış, kurulun asker üyelerinin önerileri hükümetçe de benimsenip onaylanarak yürürlüğe konulmuştur.

28 Şubat süreci uzun yıllar devam etmiş ve hala devam etmekle beraber bu süreç kimilerine göre "*post-modern*" darbe olarak nitelendirilmiştir. Kimilerine göre ise herhangi bir güç unsuru olmadan silahlar konuşmadan askerler siyasete müdahale etmiş ve iktidarı değiştirmiş olmakla beraber geleneksel ve klasik darbe araçlarını kullanılmadan aynı sonuçları elde edilmiştir. Yine 28 Şubat'ın mimarlarına göre 28 Şubat 1997 MGK Kararları bir "*askeri darbeyi önleme hareketi*" olarak ifade edilmiş ve Hükümet politikaları, dış ilişkiler, sosyal ve siyasal olaylar, irtica ve şeriat söylemleri vb. gibi olaylarla gelmekte olan askeri darbe alınan önlemler sayesinde engellenmiştir. Bazılarına göre ise 28 Şubat süreci "*sivil bir darbe*" olarak nitelendirilmiştir. Askeri-sivil bürokrasi, medya ve iş dünyası irtica tehdidi ve laikliğin elden gitmesine karşı el ele vermiş, mevcut iktidara karşı direnişe geçmiş ve yönetimi değiştirmeyi başarmıştır. Yine bir başka görüşe göre ise 28 Şubat bir darbe değildir; zira Meclis kapatılmamış,

partiler (bir-ikisi dışında) yerinde kalmış, anayasa lağvedilmemiş ve dolayısıyla darbenin tipik şartları gerçekleşmemiştir (Kongar, 2000, s. 89-112).

28 Şubat 1997’de gerçekleşen Askeri müdahalenin üstünden 17 yıl geçmiş olmasına karşın, 28 Şubat sürecinin etkileri hala devam etmekle beraber o dönemin sorunları günümüze ışık tutmaktadır. Bu kalıcı etki ve sorunlar hala gündemde tutulmakla beraber, o kalıcı etki ve sorunlarla da mücadele edilmektedir. Türkiye’nin Askeri müdahaleler tarihinde 28 Şubat’ın nereye ve nasıl yerleştirilmesi gerektiği ise bir başka önemli sorun teşkil etmektedir. Sosyolojik, siyasal ve askeri boyutlarıyla 28 Şubat sürecini değerlendirmek Türkiye’nin dününü değil aslında bugünün ve geleceğini tartışmak ve öngörmek anlamına gelmektedir (Bayramoğlu, 2007, s.11).

28 Şubat sürecinin bu çok kısa açıklanmasından da anlaşılacağı üzere TSK, 28 Şubat sürecinde ne doğrudan siyasete karışmış ne de doğrudan bir Askeri darbe hareketinde bulunmuştur. Yapılanlar sadece Anayasal ve yasal bir görevin yerine getirilmesi şeklinde ifade edilebilir. 28 Şubat sürecinde yaşanan olayların temelinde özellikle Türkiye Cumhuriyeti’nin temel niteliklerinin korunması amacı ile Türk halkının çoğunluğu, demokratik kurum ve kuruluşlar, medya ve TSK arasında ortaklaşa bir dayanışma sonucunda laik, demokratik rejime sahip çıkmayı hedefleyen demokratik bir girişim şeklinde ifade edilmiştir. Yaşanan bu olay Refah Partisi’nin siyaset alanına girmiş olması, partinin dine dayalı irticayı destekleyen tutum ve söylemlerinin etkisi ile siyasal İslam’ın iktidara taşınmış olmasının yarattığı tehlikenin yakın gelecekte önlenemez boyutlara ulaşması ve ülkeyi karanlık dönemlere sürüklemeye endişesi ile başlatılmış bir olay ve olgular zincirini ifade eden bir süreçtir.

7.1.2. 28 Şubat 1997 Askeri Darbesinin Türk Eğitim Sistemine Etkileri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Bir ülkenin kalkınmasında eğitimin ne denli önemli olduğu tartışılmaz bir gerçekliktir. Halkın eğitim seviyesi, o ülkenin gelişmişlik düzeyiyle paralellik gösterir. Bu nedenle ülkede kalkınma hamlesinin istenilen hızda gerçekleşebilmesi için öncelikle eğitilmiş ve eğitimin önemine inanmış yurttaş sayısını artırmak gerekir. Çünkü eğitim seviyesi yüksek olan toplumlarda daha istikrarlı ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel bir gelişme görülür. Sadece gücü elinde bulunduranların değil, tüm vatandaşların daha iyi bir yaşam sürdüğü, eşitlikçi, özgürlükçü bir çoğulcu demokrasi anlayışının daha iyi

yerleştiği, insanlara daha fazla hak ve özgürlüklerin tanındığı, barış ve huzur ortamının sağlandığı, refah düzeyi daha yüksek bir toplum söz konusudur (Tok, 2012, s.280).

Eğitim, devletin varlığını, gücünü ve temel ilkelerini topluma kabul ettirebilmek için kullandığı en önemli ideolojik araçlardan birisidir. Devlet, toplumsal düzenlemeyi belirlediği ideolojik amaçlar ve ilkeler çerçevesinde yeniden kurmak için eğitimi kullanmaktadır (Çetin, 2001, s.206).

Eğitim ile siyasal sistem arasında sıkı bir etkileşim vardır. Eğitim; devletin varlığını, gücünü ve temel ilkelerini topluma kabul ettirebilmek için kullandığı önemli ideolojik araçlardan biridir. Devlet, toplumsal düzenlemeyi, belirlediği ideolojik amaçlar ve ilkeler çerçevesinde yeniden kurmak için eğitim sistemini ve eğitim kurumlarını kullanır. Bir yandan toplumun ve bireylerin eğitim alanındaki gereksinimlerini karşılarken, diğer taraftan devletin ve ideolojik sistemin geleceğini güvence altına alacak uygun biçimde eğitilmiş bireyleri, grupları yetiştirir (Tok, 2012, s.280).

Türkiye’de iktidarda bulunan siyasal partiler, parti programlarında belirttikleri eğitim siyasalarını MEB aracılığı ile ülke genelinde hayata geçirirler. Eğitim sistemi üzerinde bütün bunları gerçekleştirebilmek için öncelikle gerekli yasal düzenlemeler yapılır, sonrasında gerekli alt yapılar istenilen amaca uygun hale getirilir (Tok, 2012, s.281).

Eğitim ve iktidar ilişkisi, herhangi bir devletin benimsediği eğitim felsefesinin etkisinden uygulamaya koyduğu eğitim politikalarına; bireylerin aileleri ile ilişkilerinden okullarda öğretmenleri ile kurdukları ilişkilere kadar geniş bir yelpazenin içinde değerlendirilebilir. Bu bağlamda günümüzde eğitim alanında devletlerin ve iktidarlarda bulunulan hükümetlerin ağırlıklarının olması, eğitim konusunda ürettikleri politikaları önemli hale getirmektedir. Bu gelişmelerin doğal sonucu olarak ise devletin eğitime doğrudan ya da dolaylı olarak müdahalesini ortaya çıkarmıştır. Bu müdahale eğitim politikalarının değişmesinden ders kitaplarının içeriğine kadar olan geniş bir yelpazeyi ifade etmektedir (Şimşek, 2012, s.25-26).

Cumhuriyet’in ilanı ve sonrasında ki tek partili yönetimin sona ermesi ve 1950’li yıllarda çok partili yaşama geçilmesi ile beraber her alanda olduğu gibi eğitim alanında

da yeni politikalar ortaya çıkmıştır. Özellikle 27 Mayıs 1960 Askeri darbesi ve sonrasında şekillenen askeri zihniyetle dolu olan eğitim politikaları ve sonrasında kurulan sivil hükümetler ile yeniden şekillenen eğitim sistemi, sonrasında 12 Mart 1971 muhtırası ve 12 Eylül 1980 Askeri darbesi ile eğitim politikalarına tekrardan müdahale edilmesi oldukça ilginç ve anlamlıdır. Bu klasik darbe ve müdahaleler sonrasında 1990'lı yıllara gelindiğinde ise, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu siyasal atmosfer ve siyasal karmaşa sonrasında ki süreçte 28 Şubat 1997 Tarihi MGK Toplantısında alınan kararlar doğrultusunda eğitim alanında yeniden değişiklikler olmuş ve iktidar ile eğitim politikaları arasında ki ilişkiyi bir kez daha gözler önüne serilmiştir. 28 Şubat süreci sonrasında da eğitime tekrardan müdahale edilmiş ve bununla beraber 3 Kasım 2002'de iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi ve hükümetleri döneminde de eğitime müdahaleler olmuş ve eğitim alanında önemli değişiklikler ve yenilikler gerçekleşmiştir.

Genel olarak devletlerin ya da iktidarların zaman zaman eğitime müdahale ettikleri görülmektedir. Günümüzde de dünyanın hemen her yerinde devletler eğitime yoğun olarak müdahale etmektedir. Ancak, gerek eğitim sistemindeki başarısızlıkların gerekse çalışmaların devletin eğitime müdahale etmesi gerektiği iddiasını desteklemiyor olması, dünyada devletin eğitimdeki rolünün giderek artan bir biçimde sorgulanmasına yol açmıştır.

28 Şubat sürecinde Türkiye Cumhuriyeti'nin laik ve ulusal yapısına yönelik negatif koşulların oluşmasında etkili olduğunu savunduğu RP'nin eylemlerine karşı 28 Şubat 1997 tarihli MGK Bildirisi'nin bir karşı çıkış olarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir. 28 Şubat sürecinin en önemli sonuçlarından birisi de eğitim alanında yapılan zorunlu 8 yıllık kesintisiz eğitimidir. Zorunlu 8 yıllık kesintisiz eğitim uygulaması özellikle ulusal ve laik eğitimi güçlendirmek, yaygınlaştırmak doğrultusunda Atatürkçü düşünce sistemine yeni bir ivme kazandırmıştır (Kili, 2006, s.264). Bu gelişmelerin yanı sıra özellikle kılık-kıyafet alanında olduğu gibi, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanların ve İmam-Hatip Liselerinin geleceği hakkında önemli kararlar alınmış ve uygulanmıştır.

28 Şubat sürecinde meydana gelen gelişmeler neticesinde 18 Haziran 1997'de Refah-Yol Hükümeti Başbakanı Necmettin Erbakan istifa etmiş ve bunun doğal sonucu

olarak Refah-Yol Hükümeti düşmüş ve yerine ANAP lideri Mesut Yılmaz'ın başbakanlığını yürüttüğü Anasol-D Hükümeti kurulmuştur. Anasol- D Hükümeti döneminin eğitimi ilgilendiren ilk uygulaması 8 yıllık zorunlu kesintisiz eğitimin uygulanması olmuş ve buna bağlı olarak da İmam-Hatip liselerinin orta kısımlarının kapatılmıştır (Çavdar, 2004, s.343).

28 Şubat 1997 Askeri Darbesinin Türk Eğitim Sistemine Etkilerine baktığımızda ise 28 Şubat sürecinde özellikle dersane, yurt ve okulları kapsayacak şekilde eğitim alanında adeta bir “*Cadı Avı*” yapıldığı iddia edilmektedir. Eğitim üzerindeki devlet baskısı o boyutlara ulaşmıştır ki, bazı öğrenci yurtlarının yatakhanelerinde kız öğrenciler başörtüsü ile dolaştıklarından dolayı bu yurtlar kapatılmış, bakanlık müfettişleri özel okulları denetlemeleri esnasında ders işlenirken bayan öğretmenlerin başlarında peruk olup olmadığını kontrol etmek amacıyla saçlarını çekmiş, başörtülü öğretmenleri başlarını açmaları konusunda “*İkna Odalarına*” almışlar ve eğitim-öğretim alanlarında başörtülü öğretmenlerin durumunun tespiti adına bakanlık müfettişler “*hafıye gibi dolaşıp*” öğretmenler hakkında raporlar düzenlemiştir.

“28 Şubat sürecinde” ortaya konulan uygulamalar içerisinde iktidar yansımalarının en çok olduğu kurumlar, her darbe sonrası dönemde olduğu gibi, yine eğitim, yine üniversiteler olmuştur. Üniversitelerde yaşanan öğrenci ve öğretim üyesi tasfiyeleri, başörtüsü sorunu ve akademik özgürlükler ile ilgili sorunlar bu dönemde öne çıkan konular arasındadır (Şimşek, 2012, s.166).

Türkiye’de çeşitli dönemlerde eğitim seferberliği yaşanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren görülen bu eğitim seferberlikleri içinde hem eğitim müfredatının hem de okul binalarının yeniden yapılanmasını sağlayan 1997’den itibaren başlayan son eğitim seferberliği ile olmuştur. Temel eğitimin 5 yıldan 8 yıla çıkarılmasını kapsayan bu eğitim seferberliği müfredatta oluşturduğu temel değişikliklerden dolayı eğitim mekânlarında da köklü değişimleri mecbur hale getirmiştir.

Özellikle 28 Şubat 1997 Askeri darbesi ve öncesinde alınan MGK kararlarının en önemlileri belki de eğitim alanında gerçekleşmişti. Bu dönemde “*8 Yıllık Kesintisiz Eğitim*” tartışmaları gündeme gelmiş olmakla beraber meslek liselerinin, özellikle İmam Hatiplerin orta kısımlarının kapatılması kararları büyük tartışmalar yaratmıştır. MGK’nın 28 Şubat kararlarının ardından özellikle 18 Nisan 1999 seçimlerine kadar

süren zaman diliminde 14 Ağustos 1997'de 8 yıllık kesintisiz eğitim kanunu TBMM'de kabul edildi. Bu kanunla İmam Hatip Liseleri dâhil Meslek Liselerinin ortaokul bölümleri kapatıldı. “*Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitim*”, 16.08.1997 tarihinde yürürlüğe giren 4306 sayılı kanun kapsamında Türkiye’de uygulanmaya başlanan temel eğitim modelinin adı olarak anılmaya başlamakla beraber, 6-14 yaş arasındaki öğrencilerin eğitim ve öğrenim sürecini kapsamaktadır. Zorunlu Eğitim “Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitim” kavramında, her öğrencinin sekiz yıl eğitim almaya mecbur olduğu “zorunlu” sözcüğü ile ifade edilmiştir. 4306 sayılı kanun 1997-1998 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlamıştır. Böylece 28 Şubat kararları, 5 yıllık ilkokul ve 3 yıllık ortaokul eğitimi birleştirilerek sekiz yıllık kesintisiz bir ilköğretim sürecinin yasallaşmasını sağlamıştır. Sekiz yıllık eğitimin yasallaşmasında “*kesintisiz*” ifadesinin kullanılması bazı kesimlerce ortaokul ve lise düzeyinde din ağırlıklı eğitim veren İmam Hatip Okulları’nı etkisiz hale getirmek olarak nitelendirilmiştir. Çünkü bu yıllarda İmam Hatip Okulları’nın sayısı hızla artmakla birlikte bu okulların din adamı yetiştiren okullar olmaktan çıktıkları ifade edilmektedir. Diğer taraftan tüm dünyada temel eğitimin süresinin arttırılması doğrultusunda yapılan tartışmalar ışığında Türkiye’de de toplumsal gelişmelerin gereksinim duyduğu temel eğitimin sekiz yılda verilebileceği savunulmuştur (Çınar, Çizmeci, Akdemir, 2007, s.189-190).

SEKİZİNCİ BÖLÜM

8. SONUÇ ve ÖNERİLER

8.1. Sonuçlar

Cumhuriyetimiz millî egemenlik temelinde kurulmuştur. Demokrasilerde, “*Milli İradenin*” dokunulmazlığı daima esas alınmış ve bu ilke korunmaya çalışılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasi tarihine baktığımızda bir askeri darbeler tarihi olarak anıldığı, Türk milletinin darbelere her dönemde aşına olduğu, gerek Osmanlı Devleti gerekse Cumhuriyet dönemleri içerisinde yaşanan darbeler sonucunda millet iradesinin ve demokratik uygulamaların askıya alındığı dönemler olarak bilinmektedir.

Cumhuriyetimizin ilanından bu yana ülkemizdeki demokratikleşme sürecini kesintiye uğratan birçok antidemokratik uygulamalar gerçekleşmiş ve bu uygulamalar neticesinde başta anayasa askıya alınmak şartıyla; baskı kurarak, zor kullanarak, hukuk dışı yollara başvurulmuş ve seçilmiş hükümetler darbe girişimleri sonucunda iktidardan uzaklaştırılmış ve bu darbe girişimleri demokrasi tarihimizde kapanması zor derin yaralar açmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti’ni tarihinde muhtıralar ve askeri darbelerle demokrasimize çok sayıda müdahale gerçekleşmiştir. Yaşanan bu darbe ve muhtıraların ülkemize ve milletimize toplumsal, siyasal, ekonomik ve hukuki açılardan birçok etkisi olmuştur.

Türkiye’de her 10 yılda bir gerçekleştirilen darbeler, demokrasilerin vazgeçilmez unsuru olan “*milli iradeyi*” yok ederek demokrasinin kesintiye uğramasına yol açmış, Türkiye’nin “*kanun devletinden*” bir “*hukuk devletine*” dönüşmesine engel olmuştur. Bu dönemler içerisinde milli irade başta olmak üzere milletin temsil hakkı, demokrasi, hukuk ve insan hakları gibi evrensel değerler çiğnenmiş ve millet iradesinin sürekliliği kesintiye uğratılmıştır. Millet iradesinin sürekliliği ve daima korunmasının temelinde yatan gerçek unsur ise demokrasidir. Bu yüzden demokrasi, her koşul ve ortamda korunmalı ve benliğimize nakşedilmesi gereken bir değer olmalıdır.

Cumhuriyet tarihinde, darbeler ve muhtıralarla demokrasimize çok sayıda müdahale gerçekleşmiş, bu darbe ve muhtıraların ülkemize ve milletimize toplumsal, siyasal, ekonomik ve hukuki alanlarda birçok yıkıcı etkileri olmuştur. Cumhuriyetimizin ilanından bu yana ülkemizdeki demokratikleşme sürecini kesintiye uğratan birçok antidemokratik uygulamalar olmuş, baskı kurarak, zor kullanarak, hukuk dışı yollara başvurularak millet iradesi ile iş başına gelmiş hükümetleri devirmek isteyenler, çeşitli darbe girişimlerinde bulunmuş ve bu darbeler demokrasi tarihimizde ve kültürümüzde kara bir leke olarak kalmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin demokrasi tarihi aynı zamanda onun kesintiye uğrayışının, demokrasi kültürünün sekteye uğratıldığı ve milli iradenin askıya alındığı muhtıraların ve darbelerin talihsiz hatıraları ile doludur. 90 yıllık Cumhuriyet tarihimize baktığımızda, siyasi hayatımızda 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 klasik Askeri darbelerin yanında 28 Şubat 1997 post-modern Askeri darbesi ve 27 Nisan e-Muhtıranın varlığı da bilinmektedir. Bütün bu yaşanan muhtıra ve darbelerin sonucunda demokrasiye hukuk dışı müdahaleler yapılmış, iktidarda bulunan hükümetler cebir, şiddet ya da baskı yöntemleri kullanılarak görevlerinden uzaklaştırılmış, milli iradenin yegâne yansıması olan parlamento lağvedilmiş ve sonuç olarak yüzbinlerce vatandaşımız büyük acılar yaşamış, işkencelere tabi tutulmuş ve mağdur edilmiştir. Bunun yanında özellikle Başbakan ve Bakan konumunda ki devlet adamları adaletsiz bir biçimde yargılanmış, hukuk dışı uygulamalara tabi tutulmuş, yargısız infaz yollarına gidilerek idam edilmiş ve hafızalardan silinmeyen büyük acılar yaşanmıştır.

Cumhuriyetimiz “*millî egemenlik*” temeline dayalı kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’i bir ulus devleti olarak 90 yıllık bir tarihe sahip olmasının yanında Osmanlı İmparatorluğu’nun izlerini de bünyesinde taşıyan bir özelliğe sahiptir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti’nde yaşanmış olan darbelerin Osmanlı yönetim yapısı ile olan ilişkisi, ordunun darbe yaparken meşruluk zeminini nereden aldığı, 28 Şubat 1997 Askeri darbesi öncesi askeri darbelerin ortak özellikleri ve farklılıkları incelenmiş, ordu-siyaset ve sivil ilişkileri, siyasal atmosfer içerisindeki ordunun yeri ve önemi, siyasi arenada geniş bir yer tutan ve devlet organizasyonları üzerinde belirleyici ve etkin bir konumda bulunan ordunun faaliyetleri, 28 Şubat 1997 Askeri darbesini diğer darbelerden farklı kılan yönleri, doğrudan yönetime el koymak yerine dolaylı yollara başvurulmasının nedenlerini, dini referanslı partilerin siyasal alanda yer almasının

darbeyi çağıran yönleri ve bu darbenin sonuçları ele alınmış ve konumuz kapsamında incelenmiştir.

Bu bağlamda yakın tarihimiz içerisinde bir dönüm noktasını oluşturan ve Türkiye'nin siyasal yaşamında önemli bir yeri olan ve tarihe 28 Şubat süreci olarak geçen askeri darbenin neden ve nasılının yanında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin rejimi korumak ve kollama görevini üstlenerek siyaset kurumuna müdahale etmesi sonucunda ortaya çıkan atmosfer neticesinde Türkiye'de ordunun siyasete karışma sebepleri, siyasal yapıdaki ağırlığı, ordunun yeri ve önemi, siyasal iktidarlara doğrudan karıştığı durumlar vb. faktörler incelenen konular arasındadır.

Özellikle 28 Şubat 1997 MGK kararlarının anlık olarak alınan kararlar olmadığı ve yaşanan uzun bir sürecin ürünü olduğu herkes tarafından da bilinmektedir. 28 Şubat 1997 MGK kararlarının uygulanmasında sivil toplum kesimlerinin ve dönemin basın ve medya organlarının önemli roller üstlendiği ve bu süreçte ordunun da siyasette aktif olarak rol üstlenmelerini ve bu tavırlarını da meşru kıldıkları bilinmektedir.

Bütün yaşanan bu gelişmelere baktığımızda milli irade yolu ile seçilmiş bir parti ilk önceleri iktidara getirilmek istenmemiş, ardından hükümet kurma görevi verilerek iktidara getirilmiştir. Ancak milli iradenin seçmiş olduğu kişilerin iktidara getirilmesi sonrasında bir takım gündemler yaratılarak bu kişiler yıpratılmaya çalışılmış ve iktidardan uzaklaştırılmışlardır. Refah-Yol Hükümeti'nin iktidardan gitmesinden sonra başa gelen hükümetlerden de, RP'nin iktidardan gidişini hızlandıran 28 Şubat 1997 tarihinde MGK'da alınan kararların uygulanması istenmiş, bir nevi siyasi hayat denetim ve baskı altına alınmıştır.

Nitekim burada belirtilmesi gereken önemli bir husus ise çok açık ve net bir biçimde anlaşılmıştır ki 28 Şubat 1997 askeri müdahalesi ile istenilen RP'nin iktidardan gitmesidir. 24 Aralık 1995 genel seçimlerinde RP büyük bir başarı ile seçimlerden birinci parti olarak çıkmasına rağmen hükümetin kurma görevinin genel yapılan genel seçimlerden ikinci parti olarak çıkan Mesut Yılmaz liderliğindeki ANAP'a verilmiş olması, aslında 28 Şubat sürecinin Refah-Yol Hükümeti'nin iktidara gelmesinden çok daha önce başladığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Yine bununla beraber seçim öncesi RP aleyhine basın ve medyada yapılan propagandalar da yaşanan bu sürecin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

Yıllardan beri süre gelen sisteme muhalif bir parti olan RP, 27 Mart 1994 yerel seçimlerde büyük bir başarı elde etmiş olmasının yanı sıra asıl başarısını 24 Aralık 1995 genel seçimlerinde göstermiş ve seçimlerinde en çok oyu alarak birinci parti olmuştur. Ancak RP'nin almış olduğu bu başarı kısa sürede gölgelenmiş idi. Çünkü RP aldığı oylarla tek başına iktidara gelemediğinden, koalisyon kurmak için bir diğer partiye ihtiyaç duymuş ve bunun sonucunda yıkılan Ana-Yol Hükümeti'nin DYP kanadı, bu koalisyon için en ideal ortak olarak görülmüştür. Nitekim Ana-Yol Hükümeti'nin iktidardan düşürülmesinde önemli etkisi olan Tansu Çiller hakkında ki yolsuzluk gensorulardır. Tansu Çiller'in Yüce Divan'a gitmemek için artık her yola başvuracağı açık bir şekilde ortadayken, RP Erbakan'ın bu zaafı iyi kullanmış ve Tansu Çiller'i koalisyona zorlamıştır. Bunun sonucunda da Refah-Yol Hükümeti kurulmuş ve böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin 54. Hükümeti olan Refah-Yol Hükümeti iktidara gelmiştir. Çıkarlar ve bazı ödümler sonucu kurulan bu hükümetin icraatları çok tartışılmış RP'ne Taksim'e cami, pompalı tüfek satın alımı, karayoluyla hac, Sincan'daki Kudüs gecesiyle ilgili çok ağır eleştiriler gelmiş RP faaliyetleri sonucu, ordu ile birçok kez karşı karşıya gelmek zorunda kalınmıştır. Bir müddet sonra ülke şeriat-darbe ikilemine sürüklenmiş ve sonuç olarak bu ikilemde geçen süreç sonun da, post-modern darbeyi getirmiştir ve halkın oyuyla gelen, partiler iktidardan indirilmiştir. Kimilerine göre bu durum Cumhuriyeti Şeriatтан kurtarıırken, kimilerine göre ise demokrasiye asker eliyle bir müdahale olarak ifade edilmiştir.

Refah-Yol Hükümeti'nin kurulması ile başlayan bu süreç Genelkurmay Başkanlarından Hüseyin Kıvrıkoğlu'nun ifadesiyle; *"1000 yıl daha sürecek olan 28 Şubat süreci"*, Türkiye Cumhuriyeti'ni siyasi tarihinde olağanüstü bir dönem olarak yerini almış ve Refah-Yol Hükümeti'nin kurulduğu ilk günlerden itibaren başta askeri kanat olmak üzere, basın ve medya organları ve sivil toplum örgütleri tarafından yakından takip edilmiştir. Nitekim RP içerisinde bulunanların sık sık yaptıkları şeriat ve irticai açıklamalar başta Genelkurmay Başkanlığı olmak üzere birçok kesimin tepkisini çekmiş, Cumhuriyeti ve lâikliği koruma görevini Anayasa'dan aldıklarını ifade eden askerler siyasi yaşama müdahale etmeye başlamışlardır. Bu yapılan müdahaleler kimi zaman sert demeçlerle, kimi zaman basın ve medya organları kullanılarak köşe yazarları aracılığıyla kimi zaman da sivil toplum örgütlerinin harekete geçirilmesi ile olmuştur.

Özellikle 28 Şubat süreci içerisinde basın ve medya organları aktif bir rol oynamıştır. Bu dönem içerisinde basın ve medya organları adeta kendisini kullanarak bu yaşanan süreçte önemli bir yere sahip olmuş ve darbe söylentileri çıkararak siyaset atmosferinde ki yaşananları manşetlerine taşıyarak baş aktör konumuna yükselmiştir. Nitekim şu da bir gerçektir ki demokratik rejimi korumak ve kollamak adına bile olsa darbe söylentileri çıkarmak, gelişmekte olan ülkenin önüne set çekmek, ülkemizi geri kalmış ülkeler sınıfına koymak, Türkiye'nin ulaşmak istediği çağdaş medeniyet seviyesinden uzaklaştırmak ve en önemlisi de hak etmediği bir konuma yerleştirmektir. Çünkü yaşanan hiçbir askeri müdahale Türk siyasi hayatına olumlu bir etki ve değer katmamış, tam tersi bir süreç içerisine sokmuştur.

Yaşanan bütün bu gelişmelere baktığımızda ordu dünyanın hiçbir ülkesinde demokrasinin koruyucusu değildir. Bu durum ise Türkiye'de 1960 ve sonrasında ki yaşanan askeri darbeler ile ordunun meşruiyetini kılan ve bizim demokratik idare eksikliğimizin bir uzantısı olarak görülmektedir. Belki bu yüzden ordunun yapmış olduğu müdahaleler meşruymuş gibi görünmekte ancak demokrasinin sahibi milli iradenin yansıması olan iktidar ve devlet olmadıkça orduya duyulan ihtiyaç hiçbir zaman kaybolmayacaktır. Bu durum ise demokrasinin koruyucusu olan orduyu ön plana çıkaracaktır. Nitekim Türkiye'nin yaşadığı bu sıkıntılı süreçler sonrasında, demokrasi kültürümüzün daima zayıf bir şekilde bırakılmasına meydan verecektir.

Ancak şu da belirtilmelidir ki Türkiye'de silahlı kuvvetlerin kendisine münhasır bir yapısının ve gerekli gördüğü durumlarda sisteme müdahale etmesini kolaylaştıran sebeplerin başında toplumun kendilerine biçtiği saygın imaj ve de yerleşmiş geleneksel kültür yapısı gelmektedir. Eğer ülkenin güvenliğinin ve geleceğinin tehlikede olduğunu söyleyen toplumda sarsılmaz güvene sahip bir kurum olan silahlı kuvvetler ise, toplum buna rahatça ikna olabilmektedir.

Bu yaşanan durum elbette ki askeri darbelerinin onaylanması için sebep değildir. Her ne kadar 28 Şubat sürecinin demokrasiye bir müdahale olduğu, milli iradenin askıya alınmış olması ve bir süreç olarak uzun bir olgunun ürünü olmasının yanında askeri müdahalenin geç fark edilmiş olması, toplumda ki egemen güçlerin hegemonyalarını sürdürme kararlılığı ve yine bunun yanında halkın bilinçsiz bir şekilde,

kendi kendisini yönetemeyecek bir şekilde bir noktaya saplanıp kalması 28 Şubat sürecinin ürünü olarak bilinmektedir.

28 Şubat süreci; halkın demokratik bir ortam içerisinde, milli iradenin seçim yolu ile yansması sonrasında seçilmiş ve iktidara taşınmış olan hükümete karşı başta askeri kanat olmak üzere, oligarşik sınıfların, basın ve medya organlarının, üniversitelerin, sivil dernek ve sendikaların birlikte yaptıkları bir darbedir. Ancak belirtilmelidir ki siviller olmaları gerektiği kadar demokrat olmadıkları ve milli iradenin üstünlüğüne inanmadıkları sürece demokrasinin korunması ve gelişmesi hep kesintiye uğrayacak ve demokrasi kültürümüz hep eksik kalacaktır. Nitekim bir ülkede başta siyasi partiler olmak üzere yargı, basın, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları demokrasiyi sahiplenmezler tam tersine müdahaleleri onaylarlar ise demokrasiyi yaşatmak elbette çok zor olacaktır.

Netice itibariyle seçilmiş olan bir hükümet, seçim yoluyla değil zor kullanılarak iktidardan uzaklaştırılmıştır. Bu süreç ise milletin özgür iradesini hiçe saymak, aynı zamanda ülke ekonomisini gözden çıkarmak, dış siyasi arenada ülkenin imajını zedelemekten başka bir anlam ifade etmemektedir. Yaşanan bu süreçte sistemin diğer aktörlerinin etkisini ve katkısını da unutmamak gerekir. Muhalefet partileri 28 Şubat sürecinde askerin sivil siyasete yaptığı uygunsuz müdahaleye karşı çıkmamış, hükümetin, parlamentonun ve demokratik siyasetin yanında yer almamışlardır. Sivil toplum örgütleri bu süreçte “*laikliğin savunuculuğu*” rolüyle 28 Şubat kararlarını destekleyerek Refah-Yol Hükümeti’nin iş başından uzaklaştırılması için verilen mücadelenin başını çekmişlerdir. Askerin “*Bu kez silahsız kuvvetler halletsin*” çağrısına ilk onlar cevap vermişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti demokrasi serüveni boyunca 3 klasik darbe yaşamış olmakla beraber uzun bir sürecin ürünü olan, olgu ve olaylar zinciri etrafında şekillenen siyasi literatüre “*post modern darbe*” olarak geçen 28 Şubat 1997 Askeri darbesi ile karşı karşıya kalınmıştır. Basın ve medya organları başta olmak üzere, üniversitelerin, sivil dernek ve kuruluşların yoğun baskısı ile iktidarda bulunan Refah-Yol Hükümeti meşru olmayan, demokrasi ve hukuk dışı yollara başvurularak iktidardan uzaklaştırılmıştır. Yaşanan bu süreç içerisinde Cumhuriyetin temel ilkelerine yönelik ortaya çıkan tehditler bir anlamda önlendi. Bununla beraber askerin Türk siyasi hayatına

yapmış olduğu bu dolaylı müdahale demokrasi ve rejim tartışmalarını da beraberinde getirmiş, milletin özgür iradesiyle iktidara gelen hükümetin meşru olmayan yollara başvurularak iktidardan uzaklaşmasını sağlamıştır. Bu süreç içerisinde özellikle ordunun söylem ve yönlendirmeleri oldukça etkili olmuş, özellikle bazı kuvvet komutanlarının bu süreç içerisinde aktif olarak rol oynamaları, asli görevleri dışına çıkarak siyasi yaşama müdahalede bulunmaları süreç içerisinde ki askerin rolünü göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bütün bu yaşanan antidemokratik uygulamalar karşısında kimilerine göre yaşanan bu sürecin normal olduğunu ifade edilerek TSK'nın 35. Maddesini dayanak gösterip yaşanan bu müdahaleyi meşru göstermişlerdir.

28 Şubat süreci ile gerçekleştirilmek istenip de hayat bulmayan birçok talep ve istek bu süreç içerisinde gerçekleşmemiş olmakla beraber halkın kendi seçtiğinin ve milli iradenin yansması olan seçim yolu ile değil ancak başka yöntemler kullanılarak iktidardan uzaklaştırılmasına tepkisi yine geç olmamıştır. Nitekim 28 Şubat süreci ile siyaset sahnesinden silinmek istenen kadronun, 28 Şubat müdahalesinden 5 yıl sonra tek başına iktidara gelmiş olması, Türk milletinin 28 Şubat'ı onaylamadığının bir kanıtı olarak gösterilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde post-modern darbe olarak yaşanan bu süreç içerisinde Necmettin Erbakan liderliğindeki Refah-Yol Hükümeti'nin ardından ANAP, DSP ve DTP ortaklığında kurulan Anasol-D Hükümeti iktidara gelmiş ve adını 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısından alan bu sürecin etkileri uzun süre devam etmiştir.

Bu hükümet ilk iş olarak 28 Şubat 1997 tarihi MGK kararlarının en önemli maddesi sayılan “*sekiz yıllık kesintisiz temel eğitim*” yasasını kabul etmiş, böylece imam hatiplerin, Anadolu liselerinin, meslek teknik okullarının ve özel okulların orta kısımları kapatılmıştır.

Bu bağlamda Türk Eğitim Sisteminin Yapısal Özellikleri, Türk eğitim sisteminin iktidarla olan ilişkileri, “*devlet-iktidarı ilişkisi*”, 28 Şubat 1997 MGK kararları sonrası Türkiye’de “*Eğitim-İktidar İlişkileri*” açısından ortaya çıkan gelişmeler vb. konular da bu çalışmamızın bir başka temel konusunu oluşturmaktadır.

Günümüzde Eğitim; değişimlere ve çevresine uyum sağlayabilen ve çevresiyle bütünleşebilen bir sistemi ifade etmektedir. Çağdaş, medeni ve muasır bir toplum oluşturabilmek için eğitimin gelişmesine gereken önem verilmelidir.

28 Şubat 1997 MGK kararları sonrasında ülkemizde reform hareketleri denilebilecek eğitim alanında yenilikler yapılmaya başlanmıştır. Bu yenilik hareketlerin önceliği beş yıllık olan zorunlu ilköğretimin, üç yıllık ortaokul ile birleştirilerek zorunlu temel eğitimin sekiz yıla çıkarılması olmuştur. Önceleri pilot bölgelerde başlayan sekiz yıllık ilköğretim 16.08.1997 tarihinde kabul edilen yasa ile ülke genelinde kesintisiz zorunlu hale getirilmiştir.

28 Şubat 1997 MGK kararları sonrasında kabul edilen ve zorunlu eğitimi sekiz yıla çıkararak 4306 sayılı Yasa ile İmam-Hatip Okullarına olan talep büyük oranda düşmüş İmam-Hatip Liselerinin orta kısımları bu yasadaki dolaylı kapatılmış, bundan dolayı bu yasa İmam-Hatip Liseleri için yeni bir dönüm noktası olmuştur. Sekiz yıllık zorunlu eğitim sonrasında kapatılan İmam-Hatip Okulları'nın orta kısmı ve üniversiteye giriş sınavında meslek lisesi olması nedeniyle katsayı sorunuyla karşılaşılması, Kur'an kursları, yükseköğretim kademelerinde ki başörtüsü-türban sorunu ve bu sorunların gerek hükümet gerekse toplum nezdinde uzun süren tartışmaları da beraberinde getirmiş olması 28 Şubat 1997 askeri darbesinin Türk Eğitim Sistemi üzerindeki etkileri göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Geçmişten günümüze kadar gelen süre içerisinde ilköğretimin geliştirilmesine ve iyileştirilmesine dönük olarak atılmış birçok adım bulunmaktadır. 18 Ağustos 1997 tarihinde yürürlüğe giren, 4306 sayılı yasa ile tüm ülke genelinde 1997-1998 eğitim öğretim yılından itibaren Sekiz Yıllık Kesintisiz Eğitim uygulanmaya başlanmıştır.

Eğitim sistemindeki yaşanan bu çarpıklıklar ve daima değişen sınav sistemi ile milyonlarca gencin, üniversite kapılarında yığılmasına neden olunmuş ve bu yüzden özel dershanelere olan talep her geçen gün artmış, böylelikle söz konusu kurumlar tüm ülkeye yaygınlaştırılmıştır. Cumhuriyetten bu yana eğitim alanında atılan adımların hiçbiri, eğitimde var olan sorunların çözümünü sağlayamamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra eğitim alanında ortaya konulan politikalar ve uygulamalar, iktidar sahiplerinin eğitimle her halükarda ilgili olması

bakımından, diğer ulus devletlerden herhangi bir farklılığa sahip olmamıştır. Devlet, eğitim marifetiyle halkını aydınlatarak modernleşirmeyi amaç haline getirmiş ve toplumsal hayatta ve kültürel bağlamda köklü bir yere sahip olan dini ve geleneksel alışkanlıklar yine eğitim marifetiyle değiştirilmeye çalışılmıştır.

1990'lı yılların ikinci yarısından sonra başlayan ve 28 Şubat Süreci olarak anılan dönemde eğitimle ilgili alınan bazı kararların günümüzde de etkilerinin görülmesi bakımından, eğitim iktidar ilişkileri bu dönemde çok net olarak ortaya çıkmıştır. Eğitim ile iktidar arasındaki bu canlı ilişki, iktidar sahiplerinin mücadelelerini sürdürürlerken araçsallaştırdıkları eğitime zarar verdiklerine dair farkındalıklarını bile engelleyecek boyutlara ulaşmıştır. Sonuçta, Türkiye'de iktidar mücadelesi neticesinde istikrara kavuşamayan eğitimin ve bileşenlerinin iktidar ilişkilerinden zarar gördüğünü kesin bir şekilde ortaya çıkarmıştır.

Türkiye'de eğitim sisteminin yasal dayanağı anayasanın 42. maddesi ile belirlenmiştir: *“Eğitim ve Öğretim, Atatürk ve İnkılâpları doğrultusunda çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır... Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenlenir...”* Görüldüğü gibi anayasa eğitim sistemini hem çağdaş bilginin hem de devlet ideolojisinin (Atatürkçülük) aktarılmasının bir yolu olarak görmekte ve devlete eğitim hizmetini gözetleme ve denetleme görevini vermektedir. Bu görev, en üst düzeyde Milli Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yerine getirilmektedir (Çokgezen, Terzi, 2008, s.7).

Türkiye'de özellikle *“28 Şubat süreci”* ile başlayan dönemde meydana gelen siyasal gelişmeler ve ulusal tehditler arasına *“irticanın”* da konulmasından sonra yaşanan sorunlar neticesinde toplumsal bir tepki meydana gelmiştir. Meydana gelen bu toplumsal tepki şiddete veya silahlı mücadeleye dönüşmemiş, demokratik yollarla dile getirilmiştir. Koalisyon hükümetlerinin Türkiye'de ekonomik alanda başarılı olamamaları ve yaşanan ekonomik krizler, toplumda dönemin iktidar sahiplerine karşı tepkilerin artmasına yol açmıştır (Şimşek, 2012, s.183).

28 Şubat süreci sonrasında özellikle Refah-Yol Hükümeti'nin iktidardan düşürülmesi ile başlayan istikrarsızlık süreci koalisyon hükümetleri zamanında da sürmüş, bu dönem içerisinde toplumsal barış ve huzurun bozulması, artan ekonomik

bunalımlar, geniş bir alana yayılan toplumsal memnuniyetsizlik sonucunda 3 Kasım 2002 yılında yapılan genel seçimler üzerinde büyük bir etki yaratmış ve seçim sonuçlarını etkilemiştir.

28 Şubat süreci sonrasında kurulan koalisyon hükümetleri zamanında her alanda devam eden istikrarsız yönetim biçimi 2002 genel seçimleri ile beraber AKP'nin tek başına iktidara gelmesi sonrasında yeni bir Türkiye stratejisi gündeme getirilmiştir. Özellikle 2002 sonrasında her alanda olduğu gibi eğitim alanında da AKP'nin ortaya koyduğu uygulamalar toplumsal açıdan takdir kazandığı gibi bu yapılan yenilik hareketlerini eleştirenlerde ortaya çıkmıştır.

Bilindiği üzere Refah-Yol Hükümeti'nin ardından kurulan koalisyon hükümetleri dönemlerinde 28 Şubat sürecinin etkileri uzun süre hissedilmiştir. Olay ve olguların ürünü olan 28 Şubat sürecinde büyük bir özgürlük daraltılması yaşanmış ve toplumun tüm kesimleri bu süreçten zararlı çıkmıştır. Devletin bütün kurum ve kuruluşları bu sürecin sonunda itibar kaybetmiştir. Bugün hâlâ Türkiye siyasetinden ekonomisine, toplumsal kesimlerden devlet kurumlarına, bağımsız medyasından sivil toplum kuruluşlarına kadar uzanan geniş bir yelpazede 28 Şubat'ın açtığı yaraları kapatmakla ve yarattığı tahribatı onarmakla meşgul olan bir Türkiye siyaseti bulunmaktadır.

3 Kasım 2002 yılında yapılan genel seçimlerde AKP'nin tek başına iktidara gelmesinden sonra eğitim alanında hayata geçirilen uygulamalar arasında başörtüsü konusunda yapılan çalışmalar, zorunlu eğitim süresinin kesintili olarak 12 yıla çıkarılması, İmam-Hatip liselerinin orta kısımlarının 4+4+4 şeklinde kademelendirilen 12 yıllık zorunlu eğitimle tekrar açılması, üniversiteye girişte katsayı farkının kaldırılması ve Kur'an Kurslarına devam yaşı ile ilgili yaş sınırının kaldırılmış olması, 28 Şubat sürecinde hayata geçirilen eğitim uygulamaları ile taban tabana zıt olması bakımından dikkat çekicidir. Belirtilen konulardaki uygulamalarda, her iki dönem özellikleri açısından bakıldığında eğitim ile iktidar ilişkileri çerçevesinde değerlendirilecek unsurlar bulunmaktadır (Şimşek, 2012, s.184).

8.2. Öneriler

Türk demokrasi tarihi aynı zamanda onun kesintiye uğrayışının, muhtıra ve darbelerin talihsiz hatıraları ile doludur. Oysaki darbelerle demokrasilerin sekteye uğratılması, askıya alınması hatta ortadan kaldırılması demokratik hukuk devletlerinde olmaması gereken bir görüntüdür. Ülke yönetimlerinin demokrasi dışı unsurlarla ele geçirilmesi ve sivil iktidarın yerine ara rejimlerin bir darbe ya da muhtırayla birlikte hâkim kılınmaya çalışılması o ülke demokrasilerinin olgunlaşmasını ve süreklilik arz etmesini her zaman sekteye uğratar. Siyasi tarihimizde neredeyse her on yılda bir gerçekleşen, kimi zaman muhtıra, kimi zaman darbe, kimi zaman da post-modern darbe olarak nitelendirilen, demokrasimizi sekteye uğratan girişimlerin ülkeye verdiği zararları hep birlikte yaşadık ve gördük (TBMM, 2012).

Ülkemizde demokrasiye müdahale eden tüm darbe ve muhtıralar ile demokrasiyi işlevsiz kılan diğer bütün girişim ve süreçlerin tüm boyutlarıyla araştırılarak, alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla gerekli kanunlar çerçevesinde çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bununla beraber Türkiye'de darbelerin zemin bulmasının gerçek sebebi, demokrasimizin güçlü olmamasıdır. Demokrasinin olmazsa olmazı siyasi partilerdir. Siyasi partilerin ve siyasetin kurumsal kimliklerinin güçlendirilmesi için önündeki hukuki ve idari engellerin kaldırılmasıyla ilgili yasal düzenlemelerin yapılması, bu maksatla darbe dönemlerinden kalma Siyasi Partiler Kanunu, Seçim Kanunu, Yüksek Seçim Kurulu Kanunu gibi mevzuatın gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Ülkemizin yakın tarihi ve özellikle darbe geçmişi ile yüzleşen Türkiye'de darbe ürünü olan tüm yasa, tüzük, yönetmeliklerin yeniden gözden geçirilmek suretiyle, başta Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'ndaki askeri vesayet unsurları olmak kaydı ile ortadan kaldırılması ve olağan bir süreç içerisinde milletin arzuladığı çağdaş normlara uygun demokratik adımların atılması, Anayasal çalışmaların yapılması tarafsız ve bağımsız bir yargı sisteminin oluşturulabilmesi için gerekli önlemler alınmalı ve en önemlisi de darbe dönemlerinde çıkarılan TSK İç Hizmet Kanununun 35'inci maddesi derhal kaldırılmalıdır. Buna bağlı olarak çıkarılan İç Hizmet Yönetmeliğinin ilgili maddeleri de iptal edilmelidir.

Türkiye'de darbe kültürünün sona erdirilmesi amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu Başkanlığınca okullarda ve üniversitelerle, askeri okullarda, sivil ve demokratik bir anlayışın geliştirilmesi için kişi hak ve hürriyetleri, demokrasi ve insan hakları kavramlarının geniş şekilde işlenmesi hususunda Milli Eğitim müfredatında gerekli değişikliklerin yapılması, mevcut ders kitaplarında yer alan metinlerin demokrasi ve insan hakları açısından yeni baştan gözden geçirilmesi, darbeci zihniyetin izlerini taşıyan unsurların tamamen çıkarılması için bir çalışma başlatılması gerekmektedir. Geleceğimizin teminatı olan gençlerimizin, üniversitelerde, demokratik, çağdaş, özgürlükçü bir anlayışla yetiştirilmesi için Yükseköğretim Kurulu Başkanlığının günün şartlarına uygun şekilde yeniden yapılandırılmasıyla ilgili çalışmalara destek verilmesi ve bununla ilgili çalışmaların yapılması gerekmektedir (Komisyon, 2012, 514-516).

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- Ahmad, F.(1996). Demokrasi sürecinde türkiye (1945-1980). İstanbul: Hil Yayıncılık.
- Ahmad, F.(2007). Modern türkiye'nin oluşumu. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akel, A. (1999). Erbakan ve generaller. (1.Basım). İstanbul: Şura Yayınları.
- Akgün, B. (2007). Türkiye'de partiler sistemi ve siyasal güven. Ankara: Nobel Yayınları.
- Akgün, S. (1983). "Tevhid-i tedrisat",cumhuriyet döneminde eğitim. İstanbul.
- Akın, K. (2000). Milli nizam'dan 28 şubat'a olay adam Erbakan. İstanbul: Birey Yayıncılık. İstanbul
- Akpınar, H. (2006). 28 Şubat post modern darbenin öyküsü. İstanbul: Birharf Yayınları.
- Akpınar, H.(2001). 28 Şubat post modern darbenin öyküsü. (1. Baskı). Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Aksoy, E. (2000). 28 Şubat'tan balgat'a mücahit. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Akşin, S. (2001). Jön türkler ve ittihat ve terakki. Ankara: İmge Kitabevi.
- Akşin, S. (2006). Ana çizgileriyle türkiye'nin yakın tarihi. (6. Baskı). Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Aktaş, E. (2011). 12 Eylül 1980 askeri darbesi ve tarih öğretimine etkileri. Yayınlanmamış doktora tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Akyaz, D. (2002). Askeri müdahalelerin orduya etkisi hiyerarşi dışı örgütlenmeden emir komuta zincirine. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akyol, A. (1987). Önce ve sonra eğitim. İstanbul: Çalışyüksel Ofset Basımevi
- Akyüz, Y. (1999). Türk eğitim tarihi (Başlangıçtan 1999'a). (7. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Akyüz, Y. (2012).Türk eğitim tarihi. (23.Baskı).Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

- Albayrak, M. (2008), Başörtüsünün 40 yıllık serüveni. Samsun: Erol Ofset.
- Altan, M. (2006). Darbelerin ekonomisi. İstanbul: Hemen Kitap.
- Altuğ, K. (2002). Demokrasinin yaralı yılları. Ankara: Tekin Yayınevi.
- Altun, A. (1995). Türkiye’de Gazetecilik ve gazeteciler. Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları.
- Arcayürek, C. (2003). 28 Şubat’a ilk adım. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Arikan, N. (2010). Siyasal propaganda açısından televizyon haber programları (örnek olay: 28 şubat sürecinde arena programı). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aslan, E. (1995). “Devrim tarihi ders kitapları”. Tarih öğretimi ve ders kitapları-Buca Sempozyumu. (Yay. Haz.: Salih Özbaran).İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ateş, T. (1999). Üniversiteler: Bitmeyen şarkı. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Avdan, K. (2006). Rejim ve müdahale babayiğitler. İstanbul: Çeşit Yayıncılık.
- Ayhan, H. (1999). Türkiye’de din eğitimi. İstanbul: MÜİF Vakfı Yayınları
- Bahçekapılı, M. (2012). Türkiye’de din eğitiminin dönüşümü raporu (1997-2012). İlke İlim Kültür Eğitim Derneği. İlke Yayınları:1, İlke Raporları:1, İstanbul.
- Balcı, A. (2002). İlköğretim okullarının sosyal etkilerinin değerlendirilmesi araştırılması, Ankara: MEB Yayınları.
- Balcı, A. (2011). Türkiye’de militarist devlet söylemi. Ankara: Kadim Yayınları.
- Balcı, M. (2000). MGK ve demokrasi (hukuk-ordu-siyaset). İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Basaran, E. (1993). Türkiye eğitim sistemi. Ankara: Gül Yayınları.
- Baş, M. (2001). Sekiz yıllık ilköğretim uygulamasında taşıma merkezi kabul edilen ilköğretim okullarının sorunu, bolu ili örneği. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

- Başgöz, İ. (1999). Türkiye'nin eğitim çıkmazı. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Başkaya, F. (1999). "Yediyüz, osmanlı beyliğinden 28 şubat'a", bir devlet geleneğinin anatomisi. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Başoğlu, M. (2007). Sivil olmayan sivil toplum. (Editör: Birey Yayıncılık). İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Baykam, B. (2011). Ordu satranç oynarken. İstanbul: Piramit Yayıncılık.
- Bayramoğlu, A. (1996). "Türkiye'de askeri otorite-sivil otorite ilişkilerinin tesisi (1920-1927 Dönemi)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bayramoğlu, A. (2007). 28 Şubat bir müdahalenin güncesi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bayramoğlu, A. "Asker ve siyaset". (Der.: Ahmet İnsel-Ali Bayramoğlu). Bir zümre, bir parti türkiye'de ordu. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Baytok, T. Erkaya, G.(2001). Bir asker bir diplomat. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Berkes, N. (2011). Türkiye'de çağdaşlaşma. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bican, M. (2012). 28 Şubat'ta devrilmek. (1.Baskı). İstanbul: Truva Yayınları.
- Binbaşıoğlu, C. (2009). Başlangıçtan günümüze türk eğitim tarihi. Ankara: Anı Yayınları.
- Birand, M. A., Yıldız R. (2012). Son darbe: 28 Şubat. İstanbul: Doğan Kitap.
- Black, C. E. (1989). Çağdaşlaşmanın itici güçleri. (Çev: M. Fatih Gümüş). Ankara: Verso Yayınları.
- Bora, T. (2002). Modern türkiye'de siyasi düşünce Cilt 3. Modernleşme ve batıcılık. Editör: Uygur Kocabaşoğlu (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Bölügiray, N. (1994). Doruktaki irtica. İstanbul: Tekin Yayın Dağıtım.
- Bölügiray, N. (1999). 28 Şubat süreci I. İstanbul: Tekin Yayınevi.

- Bölügiray, N. (2001). Sokaktaki asker (Bir sıkıyönetim komutanının 12 eylül anıları). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Burçak, R. S. (1998). Türkiye’de askeri müdahalelerin düşündürdükleri. Ankara: Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Matbaası.
- Bülent, T. (1999). Türkiye’de demokratik standartların yükseltilmesi. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Cengiz, C. (2011). Çıktık açık alınla, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Cevizoğlu, H. (2001). “28 Şubat” bir hükümet nasıl devrildi?, Ankara: Ceviz Kabuğu Yayınları.
- Cevizoğlu, H. (2001). Generalinden 28 şubat itirafı: post modern darbe. Ankara: Ceviz Kabuğu Yayınlar.
- Cizre, Ü. (1999). Türk ordusunun siyasi özerkliği, muktedirlerin siyaseti: merkez sağ. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cizre, Ü. (2001). “Egemen ideoloji ve türk silahlı kuvvetleri”. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cizre, Ü. (2002). AP-Ordu ilişkileri, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cizre, Ü. (2005). Muktedirlerin siyaseti, merkez sağ-ordu-islamcılık. (2.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Coşkun, O. (2000) “Milli güvenlik kavramı ve türkiye cumhuriyeti’nde milli güvenlik kurulu ve milli güvenlik kurulu genel sekreterliği”. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Çağrıcı, M. (2002). Kur’an kursları, diyanet islam ansiklopedisi, (Cilt-26) Ankara.
- Çandar, C. (2001). 28 Şubat post modern darbe geçidinde (1996-2000) Çıktık açık alınla, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Çavdar, T. (2004). Türkiye’nin demokrasi tarihi (3. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Çelik, N. (2004). 28 Şubat ve irtica tehdidi. Ankara: Sinemis Yayınları.

- Çelik, S. (2008). Devlet ve asker. İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Çelik, S. (2008). Devlet ve asker. İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Çetinkaya, T. (2005). En uzun şubat. İzmir: Kaynak Kitaplığı.
- Çizmeli, Ş. (2010). Menderes? demokrasi yıldızı? (3. Baskı). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Daver, B. (1993). Siyaset bilimine giriş, siyasal kitabevi. (5. Baskı). Ankara.
- Değirmenci, A. (2011). 28 Şubat'ın çözülen kadroları. İstanbul: Ravza Yayıncılık.
- Deniz, M. (2001). Millî eğitim şûralarının tarihçesi ve eğitim politikalarına etkileri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Develioğlu, F. (2004). Osmanlıca-türkçe ansiklopedik lügat. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dinçsoy, Ö. (1995). Türk eğitim sistemi. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Doğan, A. (2006). 1997 Yılından sonraki dönemde imam-hatip liselerindeki gelişmeler (Adana örneği). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Doğan, M. (1990). Türkiye'de darbeler ve müdahaleler, siyasî sistem. Ankara: Rehber Yayıncılık.
- Donat, Y. (1999). Öncesi ve sonrasıyla 28 şubat. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Duman, T. (1991). Türkiye'de ortaöğretime öğretmen yetiştirme. İstanbul: MEB Yayınları.
- Dursun, D. (2001). Demokrasi sorunu ve türk demokrasisi. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Ensaroğlu, Y. (2005). "28 Şubat'la darbe kurumsallaştı", Son klasik darbe-12 Eylül söyleşileri, (Haz. : Seyfi Öngider). İstanbul: Aykırı Yayıncılık.
- Erdoğan, M. (1993). Anayasacılık, parlamentarizm, silahlı kuvvetler. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Erdoğan, M. (1999). 28 Şubat süreci. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Erdoğan, M. (2003). Türkiye’de anayasalar ve siyaset. Ankara: Liberte Yayınları.
- Erdoğan, M. (2007). “28 Şubat Darbesi”. 28 Şubat post modern bir darbenin sosyal ve siyasal analizi. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Erdoğan, M. (2009). Liberalizm, demokrasi ve türkiye modeli. İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Erdoğan, M. (2012). 28 Şubat günlüğü post-modern darbenin anatomisi. Ankara: Orion Kitabevi.
- Ergün, M. (1997). Atatürk devri türk eğitimi. Ankara: Ocak Yayınları.
- Erinç, O. (1996). Medya ile politika. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Erkan, Y. (2004). Medya güvenlik kurulu. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Erol, Ö. L. (2003). Asker-devrim darbe.(II. Cilt). İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Ezgi, G. (2012). Demokrasi ters şeritte. Ankara: Şule Yayınları.
- Fincancıoğlu, Y. (2000). Demirel demokrasinin duraklama yılları. İstanbul: Büke Yayınları.
- Gemalmaz, M. S. (2005), Türk Kıyafet hukuku ve türban (tarihçe-ideoloji-mevzuat-içtihat- siyaset). İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Genç, R. (2005). Türkiye’yi lâikleştiren yasalar. Ankara: AAMY.
- Gök, Fatma. (1995). “Eğitim Sisteminin Yapısı, Krizi ve Eğitim İdeolojisi”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 12, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gökacı, Mehmet Ali (2005), Türkiye’de Din Eğitimi ve İmam-Hatipler, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- Göktaş, H. (1996). Kışladan anayasaya ordu siyasi kültürde tsk’nin yeri. İstanbul: Metis Yayınları.

- Güler, A. (2001). Asker partisi ne istiyor?. İstanbul: Nazım Kitaplığı.
- Güler, İ. (2005). Tarihin toplumdaki işlevi ve öğretimi. İstanbul: Elif Kitabevi.
- Gümüšoğlu, F. (2005). Kemalist toplum modeli ve ölkü dergisi: İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Gürses, E. (2009). Türk siyasal hayatında milli güvenlik kurulu'nun yeri: 28 şubat süreci örneği. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güven, İ. (2000). Türkiye'de devlet, eğitim ve ideoloji. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hale, W. (1996). Türkiye'de ordu ve siyaset 1789'dan günümüze. (Çev. : Ahmet Fethi). İstanbul: Hil Yayın
- Hale, W.(1996). 1789'dan günümüze türkiye'de ordu ve siyaset. (1.Baskı). İstanbul: Hil Yayınları.
- Hallı, R. (1972). Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar (1924-1938). Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları.
- Heper, M. (1973). Modernleşme ve bürokrasi. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Heper, M. (1977). Türk kamu bürokrasisinde gelenekçilik ve modernleşme. (1. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Heper, M. (2006). Türkiye'de devlet geleneği. (2. Baskı). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Hongur, A. (2006). 28 Şubat sürecinde ordu, medya ve siyasal iktidar. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hongur, A. (2006). 28 Şubat sürecinde ordu, medya ve siyasal iktidar. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Huntington, S., P. (2004). Asker ve devlet. İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Ilıcak, N. (2001). Sert adımlarla her yer inlesin 28 şubat'ın perde arkası. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ilıcak, N. (2013). Demokrasiye ince ayar. (1.Baskı). İstanbul: Doğan Yayıncılık

- İba, Ş. (1998). Ordu devlet siyaset. İstanbul: Çiviyazıları Yayınevi.
- İba, Ş. (1999). Milli güvenlik devleti. İstanbul: Çiviyazıları Yayınevi.
- İnal, K. (2004). Eğitim ve iktidar türkiye’de ders kitaplarında demokratik ve milliyetçi değerler. (1.Baskı). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- İnan, A. (1998). Medeni bilgiler ve mustafa kemal atatürk’ün el yazıları. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnsel, A. (2009). Türkiye toplumunun bunalımı. İstanbul: Birikim Yayınları.
- İnsel, A., Bayramoğlu, A. (2009). Bir zümre, bir parti türkiye’de ordu. (1.Baskı). İstanbul: Birikim Yayınları.
- John, W.M. (2000). Post modern sosyal analiz ve sosyal eleştiri.(Çev. Hüsamettin Arslan).İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2008). Türk-islam sentezi. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kahraman, H.B. (2002). Postmodernite ile modernite arasında türkiye. (1.Baskı).İstanbul: Everest yayınları.
- Kantarcıoğlu, S. (1998). Türkiye cumhuriyeti hükümet programlarında kültür. (3. Baskı). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kapani, M. (1992). Politika bilimine giriş. (6. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kaplan, İ. (2000). Türkiye’de milli eğitim ideolojisi, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karahan, Ö. (2013). 28 Şubat üniversitesi. Konya: Tebeşir Yayınları.
- Karalı, H. (2005). Medya imparatorluğu, ihtilâller, ihaleler ve 28 şubat’ın kutsal ittifakı. İstanbul: Truva Yayınları.
- Karataepe, Ş. (1999). Darbeler, anayasalar ve modernleşme. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karatepe, Ş. (1997). Tek parti dönemi. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karpat, H. K. (2010). Osmanlı’dan günümüze asker ve siyaset. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, H.K. (1967). Türk demokrasi tarihi. İstanbul: İstanbul Matbaası.

- Kaya, Y. K. (1999), İnsan yetiştirme düzenimize yeni bir bakı. Ankara: Bilim Yayınları.
- Kayalı, K. (2000). Ordu ve siyaset. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kazan, Ş. (2003). Refah gerçeği.(III. Cilt). Ankara: Keşif Yayınları.
- Kazan, Ş. (2013). 28 Şubat Post modern bir darbenin anatomisi. Ankara: MGTV Yayınları.
- Keyder, Ç. (2001). Türkiye’de devlet ve sınıflar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kızıldaş, E. (2007). Bir çeşit turnusol kâğıdı olarak 28 Şubat. İstanbul:(Editör: Birey Yayıncılık)
- Kili, S. (2006). Türk devrim tarihi (10. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Kitap). (1.Baskı). Düşünce Yayınları. İstanbul,2011.
- Kocabaş, S. (1997). Refahyol hükümeti’nin perde arkası. İstanbul: Vatan Yayınları.
- Kocabaş, S. (1998). Post modern darbe süreci 28 şubat’a doping, şubat-mart 1998 sendromları. İstanbul: Vatan Yayınları.
- Kocabaş, S. (1999). 2000’e girerken olaylarla türkiye’nin çıkmazları 1998-1999. Kayseri: Vatan Yayınları.
- Koçer, H. A. (1992). Türkiye’de modern eğitimin doğuşu ve gelişimi. İstanbul: MEB Yayınları.
- Koçer, H.A. (1987). Türkiye’de modern eğitimin doğuşu. Ankara: Uzman Yayınları.
- Kongar, E. (1976). İmparatorluktan günümüze türkiye’nin toplumsal yapısı. İstanbul: Er-Tu Matbaası.
- Kongar, E. (1981). Toplumsal değişme kuramları ve türkiye gerçeği. (1. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (1995). Toplumsal değişme kuramları ve türkiye gerçeği.(6. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (1998). Türkiye’nin toplumsal yapısı. (Cilt. I-II). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (2000). 28 Şubat ve demokrasi. (1.Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Kongar, E. (2002). Demokrasi ve vampirler. İstanbul: Remzi Kitabevi,
- Kongar, E. (2002). Türkiye’de toplumsal siyaset. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kongar, E. (2003). 21. Yüzyılda türkiye. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (2004). 21.Yüzyılda türkiye: 2000’li yıllarda türkiye'nin toplumsal yapısı. (35.Basım).İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Korkmaz, T. (2007). Ankara washington hattı-amerikan iktidarının sonu. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Köstüklü, N. (1999). Sosyal bilimler ve tarih öğretimi. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Kurtuluş, K. (2012).Ordu ve siyaset. (5.baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lewis, B. (2004). Modern türkiye’nin doğuşu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Lewis, B. (2007). Demokrasinin türkiye serüveni. (Çev. : Hamdi Aydoğan-Esra Ermert) İstanbul: YKY.
- Manaz, Dr. A. (2005). Dünya’da ve türkiye’de siyasal islamcılık. Ankara: Ayraç Yayınları.
- MEB, XV. Milli Eğitim Şûrası, İstanbul 1996.
- MEB, XVI. Millî Eğitim Şûrası, Ankara 1999.
- Mert, K. (1999). Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim uygulaması konusunda öğretmen görüşleri (Niğde il örneği). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Okuyucu, M. (2001). Zorunlu sekiz yıllık kesintisiz eğitim ilk uygulaması ve problemleri (Diyarbakır silvan örneği). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Opçin, T. (2004). Şubat uzar bin yıl olur. İstanbul: Selis Kitapları.
- Orakoğlu, B. (2003). Deşifre “Darbeyi rapor ettim”. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1996). Cumhuriyet çınarı. Ankara: İmge Kitapevi.
- Öcal, M. (2011a). Osmanlı’dan günümüze türkiye’de din eğitimi (Mukaddime

- Öke, M. K. (2002). Din-ordu gerilimi-küresel toplumda dışlanan demokrasi. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Özbaran, S. (2005). Tarih, tarihçi ve toplum. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Özcan, F. (2012). 4+4+4 imam-hatip tüm tartışmaların odağı okul, din öğretiminde toplumsal uzlaşma. (1.Baskı). İstanbul: Toplumsal Yayıncılık.
- Özdağ, Ü. (1991). Ordu siyaset ilişkisi, atatürk-inönü dönemleri. İstanbul: İmge Yayınevi.
- Özdağ, Ü. (2004). Menderes döneminde ordu siyaset ilişkileri ve 27 mayıs ihtilali. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Özdağ, Ü. (2006). Atatürk ve inönü dönemlerinde ordu-siyaset ilişkileri. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Özdağ, Ü. (2011). İkinci tek parti dönemi (2. Baskı). Ankara: Kripto Yayınları.
- Özdemir, H. (1991). Sivil cumhuriyet. İstanbul. İz Yayıncılık.
- Özdemir, H. (1993). Rejim ve asker. İstanbul. İz Yayınları.
- Özdemir, H. (1995). Türkiye cumhuriyeti. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özdemir, H. (2001). Osmanlı devletinde bürokrasi. (1. Baskı). İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.
- Özdemir, S. (2012). Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Özdemir, Y. (2010). Türk inkılâp tarihi. Erzurum: Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi.
- Özdemir, Y. (2011). Türk modernleşmesi'nin inkılâp evresi (türk inkılâp tarihi-2). Erzurum: Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi.
- Özer, N. P. (2011). Gazete haberlerinde manipülasyon: 28 şubat örneği. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Özgan, A. (2008). 28 Şubat süreci'nin siyasal açıdan neden ve sonuçları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Özgentürk, N. (2008). Cumhuriyetten günümüze basının kısa tarihi. (Editörler: Melda Davran, Ali Sekmeci). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Özipek, B. B. (2004). "28 Şubat ve islamcılar", modern türkiye'de siyasi düşünce. (Cilt-VI). (İslamcılık). (Ed. Yasin Aktay). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özkan, S. (2008). Türk eğitim tarihi. Ankara: Nobel Yayınları.
- Öztekin, A. (2001). Siyaset bilimine giriş. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Öztürk, H. (1993). Eğitim sosyolojisi. Ankara: Hatipoğulları Yayınları.
- Öztürk, H. (2001). Zorunlu eğitim. Ankara: Nobel Yayınları.
- Öztürk, M. (2012). 27 Mayıs devleti 1960-2011. İstanbul: Ufuk Yayınları.
- Öztürk, N. Z. (2006). 28 Şubat'a giden yolda türk basını. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi, Ankara
- Öztürk, N.Z. (2006). 28 Şubat'a giden yolda türk basını. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, O. M. (2006). Ordu ve Politika. Ankara: Fark Yayınları
- Öztürk, S., Yurteri, K. (2011). MGK dünü ve bugünüyle milli güvenlik kurulu. (1.Baskı). İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- Parlar, S. (1999). Askeri modernleşme yoluyla bayraksız istila osmanlı'dan günümüze ordu. İstanbul: Bağdat Yayınları.
- Pears, D. (2004). Bilgi nedir?. (A. Güçlü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi.
- Perinçek, D. (2001). 28 Şubat ve ordu. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (2001). Türkiye'de demokrasi ve politik partiler. İstanbul: Alfa Yayınları.

- Savaş, V. (2004). Türkiye cumhuriyeti çökerken (6. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Sencer, M. (1992). Türkiye'nin yönetim yapısı. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Soncan, E. (2006). 28 Şubat sürecinde medya. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Soylu, Ö. (2013). Türkiye'de din eğitimi ve imam hatip liseleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Söğütlü, İ. (1999). Türkiye'de ordu, siyaset ve demokrasi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Söğütlü, İ. (2000). Ordu, devlet, demokratikleşme. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sunay, C. (2000). Türk siyasetinde sivil-asker ilişkileri 27 mayıs-12 mart-12 eylül ve sonrası. Ankara: Orion Kitabevi.
- Şen, S. (1997). Türkiye'yi anlamak ya da geçmişten geleceğe silahlı kuvvetler. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Şen, S. (2000). Geçmişten geleceğe ordu. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Şimşek, S. (2012). Türk eğitim sisteminin yapısal özellikleri bağlamında 1980 sonrasında türkiye'de eğitim iktidar ilişkileri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Tanilli, S. (1991). Nasıl bir eğitim istiyoruz? . İstanbul: Say Yayıncılık.
- Tanilli, S. (1993). Devlet ve demokrasi (anayasa hukukuna giriş). (7. Baskı). İstanbul: Cem Yayınları.
- Tanör, B. (1997). "Siyasal tarih (1980-1995)". türkiye tarihi-5 bugünkü türkiye 1980-1995. (Yayın Yönetmeni: Sina Akşin). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Tanör, B. (1997). Türkiye'de demokratikleşme perspektifleri. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Tanör, B. (1998). Kurtuluş kuruluş. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

- Taslaman,C. (2011), Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de İslam, İstanbul Yayınevi,2011.
- Taşdemirci, E. (2010).Türk eğitim tarihi. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Taymaz, H. (1997). Uygulamalı okul yönetimi. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Tayyar, Ş. (2009). Kıt’a Dur!. İstanbul: Timaş Yayınları
- Tazegül, M. (2005). Modernleşme sürecinde türkiye, İstanbul: Babil Yayınları.
- Tekin, H. (1979). Eğitimde ölçme ve değerlendirme. Ankara: Mars Matbaası.
- Tezcan, M. (2000). Atatürk ve eğitim bilimleri. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tezkan, Y. (2000). Siyaset, strateji ve milli güvenlik. İstanbul: Ülke Kitapları.
- Timur, T. (1993). Türk devrimi ve sonrası. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Topçu, F. (2007). Türk eğitim sisteminin tarihsel gelişim ile yabancı okullarının bu sistem üzerindeki etkileri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tuna, H. (2009). Yargı emir ve görüşlerinize hazırdır. Ankara: Karatay Akademi Yayınları
- Tunaya, T. Z. (1995). Türkiye’de siyasi partiler. (Cilt-I). İstanbul: Arba Yayınları.
- Turan, Ş. (2002). Türk devrim tarihi V. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Turan, Ş. (2005). Türk devrim tarihi. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türk, E.,Katırcı, M. (2010). Cumhuriyet döneminde türk milli eğitim sistemindeki gelişmeler (1920-2010). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Türkçe Sözlük. (2005). Türk Dil Kurumu Yayını. (10. Baskı)
- Türkdoğan, O. (1996). Millî kültür modernleşme ve islam. İstanbul: Birleşik Yayıncılık.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2012). Darbe ve muhtıraları araştırma komisyonu raporu.

- Türköne, M. (2005). Türkiye'nin kayıp halkası. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Türköne, M. (2010). Sözde askerler. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Tüylü, Ö.S. (2012). Türkiye'de askeri darbelerin karizma üretme işlevi: 28 şubat süreci ve adalet ve kalkınma partisi örneğinde sosyolojik bir çalışma. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ülken, H. Z. (1969). Sosyoloji sözlüğü. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ünal, T. (1974). Türk siyasi tarihi (1700-1958). İstanbul: Kutluğ Yayınları.
- Ünkazan, H. (2002). "Milli güvenlik kavramı ve anayasal bir kurum olarak milli güvenlik kurulu". Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Üskül, Z. (1997). Siyaset ve asker. Ankara: İmge Kitabevi.
- Üskül, Z. (2001). Siyaset ve asker cumhuriyet döneminde sıkıyönetim uygulamaları. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Weiker, W. F. (1963). The turkish revolution 1960–1961, aspects of military Politics. Washington D.C. The Brooking Institution.
- Yabancı, S. (2004). Sekiz yıllık zorunlu eğitimin sosyal sonuçları (Sivrice ilçesi örneği). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Yayla, A. (2007). İki cumhuriyetin kavgası. Ankara: Liberte Yayınları.
- Yazıcı, S. (1997). Türkiye'de askeri müdahalelerin anayasal etkileri. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Yekin, Ç. (2001). Türkiye'de askeri darbeler ve Amerika. İstanbul: Ümit Yayıncılık.
- Yetkin, Ç. (1983). Türkiye'de tek parti yönetimi. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Yetkin, Ç. (2007). Türkiye'de askeri darbeler ve amerika 27 mayıs 1960-12 mart 1971-12 eylül 1980. İstanbul: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.

- Yıldız, A. (2000). 28 Şubat-belgeler. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Yılmaz, H. (2006). Tarih boyunca ihtilaller ve darbeler. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yüksel, E. (2004) “Medya Güvenlik Kurulu”. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No:1551
- Zürcher, E. J. (1987). Milli Mücadelede İttihatçılık. (Çev. Nushet Salihoğlu). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Zürcher, E.J. (1995). Modernleşen türkiye'nin tarihi. (Çev. Yasemin Saner Gönen). İstanbul: İletişim Yayınları.

Makaleler:

- 15.Milli Eğitim Şurası (1996). “2000’li yıllarda türk eğitim sistemi”, Raporlar, Görüşler, Kararlar, (13-17 Mayıs 1996) Ankara: Şura Genel Sekreterliği.
- Âdem, M. (2008). Cumhuriyetin 100. yılında türkiye cumhuriyeti'nin laik eğitimi türkiye cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yılında eğitim kurultayı: Cumhuriyetimizin Kuruluş Felsefesinin Öngördüğü Eğitim Bildiriler içerisinde. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, s.61-75.
- AKP,(2011). Ak Parti programı. <http://www.akparti.org.tr/site/akparti/partiprogrami>, adresinden 20.01.2014 tarihinde alınmıştır.
- AKP,(2011).Seçim beyannamesi, Türkiye hazır, hedef 2023. <http://www.akparti.org.tr/upload/documents/beyanname2011.pdf> adresinden 20.01.2014 tarihinde alınmıştır
- Arslan, A. (2003). Elit teorisi ışığında günümüz türk toplumunun genel bir değerlendirmesi. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi. Cilt: 6. Sayı: 2. Güz, Ankara: s. 5-30.
- Ata, B.(2002). Tarih öğretimi hakkında. Milli Eğitim Dergisi, Sayı 153-154, Kış-Bahar, Erişim Tarihi: 07.06.2013. <http://www.meb.gov.tr>. (Haz.: Salih Özbaran). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Aybars, E. (1995). Türk devrim tarihi dersleri üniversitelerde nasıl verilmelidir?.Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları-Buca Sempozyumu. (Yay. Haz.: Salih Özbaran).İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Aydın, M. (2010). Katsayı engelinin psikolojik süreci ve çözüm yolu, Tohum Dergisi, Sayı:135, Şubat- Mart 2010,s.26,27.
- Baltacı, C. (1998). Cumhuriyetin 75. yılında türk eğitim sistemi. Yeni Türkiye Dergisi Cumhuriyet Özel Sayısı III, Sayı: 23, 24, s. 2062-2069.
- Beyhan Ö. (2009). ETHOS: Dialogues in Philosophy and Social Sciences // January 2009 // Volume ¼
- CHP, (2008). CHP programı, çağdaş Türkiye için değişim. <http://www.chp.org.tr/wpcontent/uploads/chpprogram.pdf> adresinden 20.01.2014 tarihinde alınmıştır.
- Demircioğlu, İ. H. (2008). Tek parti döneminde eğitim (1923–1950). Arıbaş, S ve Koçer, M. (Ed.) Türk Eğitim Tarihi içerisinde. İstanbul: Lisans Yayıncılık, s.211-236.
- Ercan, F. (1999). Neo-liberal eğitim ekonomisi; eleştirel bir çerçeve denemesi. Alpkaya, F. , Demirer, T. , Ercan, F. , Mıhçı, H. , Önder, İ. , Özbudun, S. ve Özüğurlu, Milli Eğitim: Ne İçin? Üniversite: Nasıl? YÖK: Nereye? içerisinde. Ankara: Ütopya Yayınevi, s.49-94.
- Ersanlı, B.B. (1995). Tarih öğretiminde “türk dünyası”. Tarih öğretimi ve ders kitapları-Buca Sempozyumu. (Yay. Haz. : Salih Özbaran). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ertan, T. F. (2007). Türkiye cumhuriyeti anayasalarında laiklik, Ankara Üniversitesi. Türk İnkılâp Tarihi Ens. Atatürk Yolu Dergisi.
- Güçlüol, K. (1996). John dewey'den bugüne eğitim sistemimi. Yeni Türkiye Dergisi Eğitim Özel Sayısı, Sayı. 7: s.216-217.

- Güngör, N. (2007). Cumhuriyet, aydınlanma ve köy enstitüleri. Eğitimde Reform ve Finans Sorunu Sempozyumu Bildiriler Kitabının içerisinde. Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, s.58-62.
- Güvenç, B. (1998). Aydınlanma devrimi ve demokrasi. Çileli, M. (Ed.). 75. Yılında Cumhuriyet ve Eğitim içerisinde. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, s.15-38.
- Hesapçıoğlu, M. (2009). Türkiye cumhuriyeti eğitimine ilişkin bir değerlendirme. VIII. Antalya Sempozyumu: Türkiye'nin 2023 Eğitim Vizyonu Bildirileri içerisinde. İstanbul: Türkiye Özel Okullar Birliği Yayınları, s.127-139.
- Karakaş, M. (2002). İktidar ilişkileri açısından bilim ve sosyoloji. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı. I. s.163-178.
- Karakütük, K. (2008). Eğitim politikaları ve eğitimde yapılanmalar. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunun 100. Yılında Eğitim Kurultayı: Cumhuriyetimizin Kuruluş Felsefesinin Öngördüğü Eğitim Bildirileri içerisinde. Malatya İnönü Üniversitesi Yayınları, s.289-296.
- Karlık, H. (1991). Eğitim sistemimiz ve imam-hatip liseleri. Din Öğretimi Dergisi, MEB Yayınları.
- Kıran, H. (2000). Sekiz yıllık zorunlu eğitim uygulamasında karşılaşılan sorunlar. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7, 80-83.
- Kocabaş, Ş. (1998). Cumhuriyet'in 75. yılında bilim. Yeni türkiye dergisi cumhuriyet özel sayısı III, Sayı: 23, 24, s.2265-2272.
- Konuk, O. (2011). Bir sorun ve çözüm kaynağı olarak türk eğitim sistemi. Zencirkıran, M. (Ed.) Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı içerisinde. Bursa: Dora Yayınları, s.385-394.
- Mardin, Ş. (1995-a). Türk modernleşmesi. (Makaleler-4). Derleyen: Mümtaz 'er Türköne – Önder, T. (1995-a). (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Oktay, A. (2009). Türkiye cumhuriyeti eğitimine ilişkin bir değerlendirme. VIII. Antalya Sempozyumu: Türkiye'nin 2023 Eğitim Vizyonu Bildirileri içerisinde. İstanbul: Türkiye Özel Okullar Birliği Yayınları, s.107-126.
- Özdemir, Y. (2007). İlk cumhuriyet ya da sparta'yı anlamak. Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 15, Erzurum.
- Özdemir, Y. (2004). Post modernizm ve tarih öğretimi. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:9. s.312.
- Özdemir, Y., Şimşek, U., Aktaş, E., Demokrasi Üzerine. Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 14, Erzurum 2006, s.259-269.
- Soğukdere, Ö. (2005). YÖK yasası tartışmalarının odağındaki imam-hatip okullarının serüveni". [http://:www.cnnturk.com](http://www.cnnturk.com), Erişim Tarihi: 11.06.2013.
- Toku, N. (1996). Türkiye için alternatif bir model: sivil eğitim ve insan anlayışlarının felsefi temelleri. Türkiye 2. eğitim felsefesi kongresi bildirilerinin içerisinde (25–35). Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları.

Gazeteler:

- Barlas, M., Eğitimi de tartışılmaz konular arasına soktuk. (16 Ağustos 1997). Sabah.
- Eren, M. S., Milli güvenlik ve 28 şubat 1997'de yapılan milli güvenlik kurulu toplantısı üzerine düşünceler. (17-18-19 Mart 1997). Cumhuriyet.
- Birand, M. A., Ordu siyasi hayata el koydu. (1 Mart 1997). Sabah.
- Resmi Gazete, 18 Ağustos 1997, nr. 23084.
- Özkök, E., Bu defa işi silahsız kuvvetler halletsin. (20 Aralık 1996). Hürriyet.
- Yagcı, N., 28 Şubat niye post modern darbedir. (3 Ocak 2010). Taraf.
- Gündüz, M., Doğan, S. (21 Eylül 2011). Okullar Açılırken Maarifin Serencamı. Zaman. 21 Eylül 2011, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1181915>

Akit Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Radikal Gazetesi

Sabah Gazetesi

Türkiye Gazetesi

Yeni Yüzyıl Gazetesi

Zaman Gazetelerinin İlgili Bölümleri.

Ek-5:

Milliyet

BASINDA GÜVEN

17 Ekim 1996 Perşembe 30.000 TL

Rumlardan tahrik

Sınır ihlali
●Kıbrıs'ta bölge, gece saat 03.00...
Rum karadan gelen üç kişi...
Kıbrıs sınırlarında...
Sınır bölgesine girildi.

Havaya ateş
●KTC güvenlik güçleri...
Rum karadan gelen üç kişi...
Kıbrıs sınırlarında...
Sınır bölgesine girildi.

Laiklik uyarısı

Hoca, hem oğlunun okulunda, hem de gensoru görüşmesinde Atatürkçülük dersi aldı

Anayasa Mahkemesi Başkanı Yekta Güngör Özden, laiklik ve irtica üzerine yapılanları demersi almadı. Erbakan'ın izni vermedi.

Üniversitede

Açılıştaki soğuk duş...

●Başbakan Erbakan, Başkent Üniversitesi'nin açılış törenine katıldı ve öğrencilerle görüşte bulundu. Erbakan, 'YOK' Bakanları Güngör ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Özden'in laiklik uyarısı ve Libya teklifine karşılık...
●Erbakan, 'Hoca'nın oğlunun okulunda, hem de gensoru görüşmesinde Atatürkçülük dersi aldı' dedi. ●16. sayfada

Gensoru

Meclis'ten kaçtılar

Erbakan ve Çiller, sadece oy kullanmaya geldi

●Meclis'te dün Dişçiler'in devre dışı bırakılmasıyla ilgili gensoru görüşmesi yapıldı. Erbakan ve Çiller, sadece oy kullanmaya geldi. ●16. sayfada

Erbakan'dan gizli temas

Çiller'i by-pass edip sürpriz Afganlı ile görüştü

●Meclis'te dün Dişçiler'in devre dışı bırakılmasıyla ilgili gensoru görüşmesi yapıldı. Erbakan ve Çiller, sadece oy kullanmaya geldi. ●16. sayfada

Denk bütçe güldürdü!

●TBMM'de yarın görüşülecek 1997 yılı bütçesi dolara endekslendi. Bütçe, yüzde 65 artışla, 65 milyar 400 milyon TL olarak hazırlanmıştır. ●17. sayfada

Almanya nazikçe 'gelme' dedi

●ANAP lideri Yılmaz, Almanya'ya davet edildiğini açıkladı. Erbakan'ın görüşüne nazikçe karşılık verdi. ●17. sayfada

Çetin ölümünden dondu

●Erbakan'ın ölümünden dolayı Çetin'in durumu... ●17. sayfada

İstiklal Marşı klibi

●Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı... ●17. sayfada

Kerhen

GÜNÜMÜZÜN... ●19. sayfada

MECLİS'TEN İZLENİMLER

<p style="font-weight: bold; color: red;">DERYA SAZAK</p> <p style="font-weight: bold;">Gensoru ve sonrası</p> <p style="font-size: 0.7em; margin: 0;">●Meclis'te gensoru görüşmesi... ●16. sayfa</p>	<p style="font-weight: bold; color: red;">FİKRİT BELA</p> <p style="font-weight: bold;">'Muhalefet hata yapı'</p> <p style="font-size: 0.7em; margin: 0;">●Yılmaz'ın gensoru... ●16. sayfa</p>	<p style="font-weight: bold; color: red;">GAMİ MİRDE</p> <p style="font-weight: bold;">Keopatra ve Sezar...</p> <p style="font-size: 0.7em; margin: 0;">●Meclis'te... ●16. sayfa</p>
---	--	--

Gürün istifaya etti...

●Meclis'te... ●17. sayfa

28 Şubat sürecinde ki en önemli isimlerden biri olan dönemin Anayasa Mahkemesi başkanı Yekta Güngör Özden, "irtica ve laiklik tehdidi"ne yönelik siyasi mesajlar vermiş ve böylece yargının siyasallaştığı bir dönemin kapısını açmıştır. Başkan Özden'in vermiş olduğu bu mesajlar darbe heveslilerinin adeta iştahını kabartmıştır.

Ek-10:

Milliyet

BASINDA GÜVEN

31 Ocak 1997 Cuma 80.000 TL

Abdi İpekçi'yi yarın anıyoruz

1 Şubat 1979'da katledilen Milliyet Genel Yayın Müdürü ve Başyazarımız Abdi İpekçi'nin ölümünün 18. yıldönümünde Ziraatçı'daki mezarı başta olmak üzere Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Naci Gürel'in konuşmasıyla başlayacak.

Köşke'ye 5 görüş

Çankaya'da dün yoğun bir trafik vardı. Askerler Refah'ın girişimlerine karşı hassasiyetlerini Cumhurbaşkanı'na iletti

'Hükümeti düşürürüz'

●DSP lideri Ecevit, ocağın halkın ocağına teslim edildiğini belirtti ve muhalefete çağrı yaptı. "Maddeteki kritik oylamalarda tam kadro bulunmaması halinde gelecek haftalarda hükümet düşürülebilir." ● 14. sayfa

'Bakan değil CIA kaçırıldı'

●Oral Çelik'in "Bül İsvreç'ten bir Devlet Bakanı kaçırıldı" iddiası tartışılıyor. 1984'te Devlet Bakanı olan Özalp'ın "Öz dönem hiçbir Bakan İsvreç'ten gitmedi" dedi ve şüpheli iddia ortaya atıldı. "Çelik ve Çelik'i CIA kurtardı." ● 12. sayfa

İETT'ye % 33 zam

●İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin toplu taşıma ücretlerini yarımından geçirtti. Zammın yüzde 33'üne kadar, yolcu taşıma ücreti 40 bin lira. Mese Kart süresi beşer 2 milyon 700 bin liraya yükseldi. Ortalama haftasında ücret 120 bin lira oldu. ● 7. sayfa

Ağar'la Bucak için fezlece

●İstanbul DGM Başsavcılığı'nın Susurluk'ta ilgili "yeter" soruşturması kapsamında DYPF Sevil Bucak ile Mehmet Ağar'ın dokümanlarının kaldırılması için baskıya gelecek hafta Adalet Bakanlığı'na göndermesi bekleniyor. ● 14. sayfa

İnsan hakları uyarısı

●AED Dışişleri Bakanlığı'nca hazırlanan 1996 İnsan Hakları Raporu'nda, Türkiye'nin 1992'de aldığı ölümlü saldırıların sürdürülmediğine ilişkin çağrı, PKK'nın katliamlarını devam ettirip, işarene ve yargısız infazların yaygın olduğu kaydedildi. ● 17. sayfa

'Refah kaşılıyor'

●Milli Savunma Bakanı Turhan Feyzi, askerlerin hassas olduğu bir konu için kaşılıyor olduğunu RP'yi eleştiriyor. "RP istemiyor. Mübarek Ramazan ayında yara kaşımak, halkın huzurunu kaşımak yanlıştır. Refah Partisi'nin gayesi uzum yemek değil, bagcıyı dövmek. RP'ye Cumhurbaşkanı'nı temel itibarını korumada KARADAN HAC: Buna güvenlik faktörü engel. ● 12'de

Çankaya'ya da cami

●Refah, Takas'ta caminin sonu bu kez de Çankaya'ya caminin gündeme geldi. Erbakan, iliz yemininde Çankaya'nın "Sesizliği Faydaları" olarak belirtti ve açıkladı: "Yakında özellikle Çankaya caminin de temini olacaktır. Yurdumuzun dört bir yanında Ayasofya gibi camiler açılacak." ● 14. sayfa

Erbakan'dan transfer atağı

●Refah Partisi'nin merkez sağ çizgisi yaklaşılmaya çalışılan Başbakan Erbakan, Aydın Mandıra ve Abdülkadir Akad'dan sonra Cumhurbaşkanı Demirel'in özel vakarı çağrısına katılan Cavit Çağlar ve Köksal Toprak'ın da partisine çağırıldı. ● 15'te

Sarı at, kurtul!..

●Kocaeli'de Cami'nin çıkan olaylarda polise müdahale etmesi, Atatürk meydanında konuyla ilgili ve saklı düzeni değiştirmek için örgütler gündemini genceleyle buluştu olarak yapıldı. 120 Aczmen'den sanılan 42'si daha dün tahliye edildi. ● Ankara 1. Nolu DGM'deki duruşmaya sanıklardan 41'si avukatın katıldı. Mahkeme 41 sanığı duruşmaya çıkarttı ve sanıklar olarak gencele-nin genceleyle tahliye ederken, bir sanık da Aczmen'den olmadı için saklandı. ● 15. sayfa

Arnavutluk'u karıştıran Türk

Özcan ERCAN - TIRAN
●Arnavutluk'ta bankier olayların sonu TSK'nın adı sarığı. Bakan bakanlık kurullarının en büyüğünden olan "Özalp" şifreli bir TSK'nın de orna olduğu bildirildi.
●Olaylar sürerken, şifreli Bakanlar Kurulu, bankierler "Sarı atın Dış" Türkiye'den 50 milyon dolar geliri" diyecekti açıkladılar. Ancak, Dışişleri kazandı ÖZÜŞÜ haberi, bankierlerden yarı-

Çankaya'ya da cami

●Refah, Takas'ta caminin sonu bu kez de Çankaya'ya caminin gündeme geldi. Erbakan, iliz yemininde Çankaya'nın "Sesizliği Faydaları" olarak belirtti ve açıkladı: "Yakında özellikle Çankaya caminin de temini olacaktır. Yurdumuzun dört bir yanında Ayasofya gibi camiler açılacak." ● 14. sayfa

Agca'yla 2 saat

GÜNERİ CİVAZLI
●NCA, İhvan'ın Adnan Oktar'ın konuşmasını dinledi. Başbakan'ın en iyi konuşman başlatılmasında. Çarşamba günü, Mehmet Ali Ağar ile iki saat konuşuldu. Ağar ilk kez, Çağır'ın kurtarıldığı ortamda konuştu.
●"İpekçi'nin neden öldürüldüğü... Enrin hangisi kadetlerin öldürüldü. Hangi şahısların İhvan'ın örgütleriyle. Bilişimle okulların" bildirildi. ● Davamı 17. sayfa

TURBAN oyları yeniden sayılacak

● 15. sayfa

Erez 'suçüstü' yakalandı

Mısır'da "İhvan" örgütüne bağlı olarak Türkiye'de faaliyet gösteren Erez Ercan'ın yakalandığı bildirildi. Ercan'ın yakalandığı muhalefet taraftarları tarafından gerçekleştirildi. ADP'nin başkanı İhvan'ın bir grup tarafından yakalandı. Serbest bırakıldı. Ercan'ın yakalandığı bildirildi. Mısır'da İSTEMİ başlatıldı. Serbest bırakıldı. Ercan'ın yakalandığı bildirildi.

Ticari Araç Kredisiyle İşler Yolunda.

ESBANK'ın krediyle, çok uygun ödeme koşullarıyla kamyon, kamyonet, minibüs, otobüs ya da traktör sahibi olabilirsiniz. Gelir ve gider ESBANK'ın bu hizmetinden yararlanır, kazancınıza hemen başlayın.

ESBANK

Refah-Yol Hükümeti'nin icraatlarına yönelik kamuoyunda tepki oluşturma ve bu tepkiyi örgütlenme görevini üstlenen dönemin yazılı ve görsel medyası Türk Silahlı Kuvvetleri aracılığı ile Cumhurbaşkanı'na etkilemekte gayet başarılı olduğu söylenebilir.

Ek-11:

Türkiye'nin en iyi gazetesi

SABAH

1 SUBAT 2007 CUMARTESİ FİYATI 80.000 LİRA

TURKEYİN EN OK SEZAN GAZETESİ

NUMARA

BİZİM CITY Selih Memecan.

TUPLAĞI BİR HALKIN İZLİĞİ İZLİĞİ

10 KİŞİ İZLİĞİ İZLİĞİ

Refah'a 3 uyarı

Refah Partisi'nin türban, kurban derisi, hac ve Taksim'e cami konusundaki çıkışları ve ısrar Ankara'da havayı gerginleştirdi

DEMİREL Türkiye bugünden geriye gidemez

YARGITAY'DAN Kayseri örgütüne görevden el çektir

ORTAGINDAN Tayan'dan Bakanlar Kurulu'na boykot

"Birleşin" çağrısı

Koman'dan önemli açıklama

DSP'den birleşme bildirisi

Nemalar hafta başı ödeniyor

Büyük buluşma

Gençler defik deşik

Basdöndürücü kadrolaşma

İbrahim Şahin'e tutuklama kararı

Davos notları

TV Guide

Bugün SABAH'la birlikte isteyin

Refah Partisi'nin bazı konularda ki görüşleri (türban, kurban derilerinin toplanması, karayolu ile hacca gidilmesi ve Taksim'e cami vb.) Ankara'da siyasetin tansiyonunu yükseltmiştir.

Ek-12:

Türkiye'nin en çok okunan gazetesi

26 Ocak - 1 Şubat Devresi
GÜNLÜK ORTALAMA NET SATIŞLAR
Kaynak: İSİG ARAŞTIRMA

640.327	605.231	604.903	237.920
Milliyet	Hürriyet	Sabah	Radikal

Milliyet

BASINDA GÜVEN

3 Şubat 1997 Pazartesi 80.000 TL

THE WALL STREET JOURNAL

Milliyet

- ▼ Erbakan'ın Ekonomik Açmazı
- ▼ Sıraların Şenlikli Muhalefeti
- ▼ Küresel Telekom Anlaşması
- ▼ Kadınlara da Kellik İlacı
- ▼ İMKB'de Omler Bile Dirildi

■ Bayiniden istemeyi unutmayın

Koalisyon sallanıyor

DYP'de türban isyanına Aktuna da katıldı: "3 gün daha fazla Bakanlık yapacağım diye ülkeye zarar veremem"

Kudis gecesi DGM'lik..

TOK'un 321 ve 274 numaralı genel kurulları kapsamında DGM'nin 1997 yılı genel kurulu, Ankara'da yapıldı. DGM'nin 1997 yılı genel kurulu, Ankara'da yapıldı. DGM'nin 1997 yılı genel kurulu, Ankara'da yapıldı.

Yeni hükümet için 3 formül

1. Çıktığı formülde, Erdoğan'ın yeni önerdiği, İP'yi hükümetin başbakanlığına taşıması, İP'yi hükümetin başbakanlığına taşıması, İP'yi hükümetin başbakanlığına taşıması.

Aloğlu: Avrupa Birliği yolu açık

TİSME Dış İşleri Bakanlığı Bakanı DYP'li Devlet Bakanı Aloğlu, Çarşamba günü İstanbul'da düzenlenen toplantıdan Türkiye'nin yabancı ülkelere açılması gerektiğini belirtti.

İKV Başkanı çok umutlu

İstanbul Kültür Varlıkları ve Anıtları Kurumu Başkanı İsmail Kültür, İstanbul Kültür Varlıkları ve Anıtları Kurumu Başkanı İsmail Kültür, İstanbul Kültür Varlıkları ve Anıtları Kurumu Başkanı İsmail Kültür.

'Örgütün beyni Çatlı'ydı'

Agca'nın Padiya kurulan ilk gününde, Ankara'da düzenlenen toplantıda, Ankara'da düzenlenen toplantıda, Ankara'da düzenlenen toplantıda.

Malınızın, canınızın emniyeti... KALE ÇELİK KAPI

Özel ödeme koşullarıyla

YENİLİK

- Değirmen Kilit Kapı
- Tek anahtarla 77 noktadan kilitleme

GÜNERİ CİVAOĞLU'nun yazdığı 15'te

Malınızın, canınızın emniyeti...

İşıklar 1 dakika sönmüyor...

İstanbul Kültür Varlıkları ve Anıtları Kurumu Başkanı İsmail Kültür, İstanbul Kültür Varlıkları ve Anıtları Kurumu Başkanı İsmail Kültür.

Kamuoyunda “Zinde Güçler” diye ifade edilenler, medyanın desteğini de alarak Refah-Yol koalisyonunu bozmak için harekete geçmiş, DYP’li siyasetçilere verilen gözdağının etkisi ile parti içerisinde istifa sesleri yükselmeye başlamış ve partideki çözülme süreci hızlanmıştır. Hazırlanan senaryoya göre Çiller parti içindeki otoritesini kaybedecek ve 54.Hükümet dağılacaktı.

Ek-13:

Milliyet

BASINDA GÜVEN

5 Şubat 1997 Çarşamba 80.000 TL

Milliyet'le dünyanın her yerinden eleman bulabilirsiniz

Artık İş Yasamı ekine verdiğimiz her ilan, ücretsiz olarak internet sayfalarında da yayımlanıyor. Elemanlarımıza Milliyet ile tüm dünyaya ulaşıyoruz.

http://www.milliyet.com.tr • http://www.medyam.com.tr

Sincan manevrası

İktidarı sarstı

Sincanlı üzgün

●Sincanlılar konuşuyoruz. Çoşku... gün yaşanan olayları... Sincanlılar... Hızlıca... Sincanlılar...
●14. sayfa

İsrail uşaklığı!

●İsrail ve yan... Sincanlı... İsrail uşaklığı!...
●15. sayfa

Erbakan'dan tank yorumu

●Sincan için... Erbakan... Kudüs Gecesi için...
●16. sayfa

ABD: Kaygı duymuyoruz

●Çin'in... ABD...
●16. sayfa

Silahlı Kuvvetler Sincan'da

Türk Silahlı Kuvvetleri, geçtiğimiz günlerde serisi provasına sahne olan Sincan'da gövde gösterisi yaptı. 20 tank ile 15 kamyonu...
●16. sayfa

Olağanüstü gün

●Ordunun... Başkan...
●16. sayfa

DYP'de tartışmalar

●DYP Başkanlık Divanı toplantısında...
●16. sayfa

İki gensoru geliyor

●DSP ve CHP grupları...
●16. sayfa

Skandal başkan görevden alındı

İkisi de aranıyor

●Sincan olayına...
●16. sayfa

Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız...
●16. sayfa

●Sincan olayına...
●16. sayfa

Ankara'nın Sincan ilçesinde düzenlenen "Kudüs Gecesi" programında yaşanan olaylar ülke gündemini derinden sarsmış, cuntacı güçlerin elini güçlendirmiş ve darbeci basın bütün gücüyle koalisyonun dağılıcağına dair manşetler atmaya başlamıştı. Tankların Sincan caddelerinden geçişini "Demokrasiye balans ayarı" olarak tanımlayan dönemin kudretli paşası Org. Çevik Bir, daha sonra laikçi çevrelerin alkış tuttuğu "post modern" darbenin mimarlarından biri olarak döneme damgasını vurmuştur.

Milletiyet

BASINDA GÜVEN

26 Subat 1997 Çarşamba 90.000 TL

Yanlıştan dönüş

●Milletiyet yayını sonuç verdi, 400 bin soydaş katılıyordu Milli Savunma Bakanı Tayyip Tayan, İçişleri Bakanlığı'nı yayınladı. Başbakan'dan Türkiye'ye gövde gösterimi, perşembe günü kadrolarının belirlenmesi, yaygın bir açıklama. Öğrenciler yurdun güvenli yönlendirildi. Soydaşlar emniyet güçleriyle çıktılar. ●23'te

Sivil dayanışma

İşçi ve esnaftan, rejime yönelik tehditlere karşı güç birliği: Laiklik ve demokrasi sahipsiz değil

400 bin soydaş sınırdışı ediliyor

başbakanın emriyle, bu göçmenlere, öğrencilerin emniyet güçleriyle çıktılar. ●23'te

Kazım Meral, Davut Gül, Hüsnü Budaş

Anlamli buluşma

●Türkiye'de 6 milyon iligli temsil eden üç büyük kuruluş Türk-İş, DISK ve TEİSK'in Başkanları da-yençimsa kurucu adlı. Esnafın temsilcisi Davut Gül'den, ilk kez işçi temsilcisi Başbakan Meral ve Hüsnü Budaş'ta elele vermesi anlamli buluştu. Bugün Demirel, Karaman ve Çiller ile görüşecek olan üç başkan bu tarih öncesi-de Milletiyet konusunu.

Ankara'ya yürürüz

●Hüsnü Budaş "Seriat ve darbe a-rasınca sivil güç katılmıyorduk. Seriat istemeyen iştamları da sivilin başlatması şarttır. Merkez sağ ve sol partiler güç birliği yapmalı" dedi. Başbakan Meral'e emniyetle başlayacağını söyledi: "Milletiyet yazıp bildireceğiz. Tüm emden Ankara'ya yürüyüp, bastırabiliriz. Barış talep ediyoruz."

Toplum hareketi

●Yavuz DONAT'ın yazısı 14'te

Mığferle sarık

●Fikret BILA'nın KULİSİ 16'da

Kader gecesi

●Aydınlık eylemi üç gece sonra başlayacak. Başbakanlar, süpür sürme-yecek konularında kararlaş-tı. Mart gecesi referandum niye-tiğinde olacak. ●14. sayfa

Çiçek eylemi

●Ankara'da "Seriat Hayır" yürüyü-şü düzenleyen kadınlara bu kez le-terburda. Pasajları günü laikle ve çağdaş adına "Çiçek Eylemi" düzenliyor. ●14. sayfa

Gül, Refah'ı zor savundu

Bakan Gül, "Atatürk size gülüyor" sözüne "Ben de ona gülerim bakıyorum" dedi

Soma EMİROĞLU
●Türk-Amerikan Demokratik Federasyonu'nun toplantısında soru-tara sorup yanıt verirken Devlet Bakanı Abdullah Gül, gazeteci Refah Partisi'nin kadınına bakıyor. Erbakan'ın olaylı Libya ziyareti ve Atalık dogması'na konularındaki sorular karşısında her oldu.

●Türk kadın temsilciler Abdullah Gül'e, "Hicler" haklarını şu an Türkiye'de olduğu kadar kadınlara sağladığını gormedik" yorumunu yapınca Bakan, "Bu sorulara çok cevaplım, onların size yanlış bildirdiler" cevabı verdi. ●17'de

Zübükzade Meclis'te

●DYP'nin önkü grup toplantısında konuşan Çiller'i dinlemeye gelen partiler için görüşler tartışıldı. El çemen için Çiller'in önerisi tartışıldı. Bu tabii Abd Nesi'nin kitlenin emniyetine fikir alınca ve Kemal Sunal'ın öyküsü.

Zübük'ü hatırladı. Çiller gırtlak konuşmasında "Herkesi unuttuğum" dedi. Benim için bu kadar sözler. Neme bir yem yani sapıyor diye onun fedakarlığı söylemeye kalkarsın, önce demokrasiye ana verdiğimizdir" dedi. ●17'de

Kazan'ın eşi de sahnede

●Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in eşi Güler Kazan, Adalet Bakanı e-ğine ile birlikte geldi. Eşleri bu kadar görünüşü ilk oldu. Eşleri, ayak omak isteyen ayık, kapalı olmak isteyen kapalı o-larak yapıyorlar.

●Özellikle için mecliste olduğu kadar son anda, fakandan Serhat Kazan'ın, hepce ocağı için Güler Edovalı - Oda barıştırmak. Baş-kanına bakıyor. ●16'da

Demirel: Sorumsuz kişi

●Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 320 Akıncı - Bektaşi ku-nulugunun temsilcilerini kabulünde, Adalet Bakanı Serhat Kazan'ın, bir dakka karerlik eylemi konusunda, "Mum sınırdışı oymuyorlar" meleremeleri değertendi. "Bazen bir sorumsuz kişi bir şeyler söyleyebilir". ●16. sayfa

Emmioğlu'na suç duyurusu

●Genelkurmay Başkanı, Gökteniz 7 Ordu Top-lantisi'nde, "Sincan'dan tank geçen kaşifler du-vara çarpıp çıkıyor" diye RP Milletvekili Ka-rarın Emmioğlu hakkında suç duyurusunda bulundu. ●16. sayfa

Lorenzo Fatih için umut

●"Lorenzo'nun Yağ" filmi-nin kahramanı gibi ALD başkanı olan 7 yaşındaki Fatih Hacılar için ilk meclis de yararı ola-bileceği bildirildi. Fatih'in babası bu konuda baş-kanı açtıkları alan Fran-sız'daki bir kırıkla sab-danlığı geçti. ●4'te

Harvard'a Vehbi Koç kürsüsü

●Vehbi Koç, Harvard'un birinci sınıf öğrencisi ve holding yöneticilerinin katıldığı bir törenle Harvard'un onur doktora ödülüne layık görüldü. Vehbi Koç, Sema Koç, Semahat Akel, Serpil Günel, Mustafa Koç, Canine Koç ve Erdoğan Günel'in katıldığı törende Can Koç, "Harvard bu kürsüyü verdi. Törende par alan Şehinşah da Vehbi Koç için duy-duk. Bu ödül, Türkiye halkına ulaştırılarak özünde atarlığa ve eğitime olanak sağlanıyor. ABD'nin Harvard Üniversitesi'nde, "Vehbi Koç Türkiye'de bilimsel faaliyetleri" kurdu. ●14'te

İki şapka

●GÜNBERK ÇAVUŞOĞLU
S UN MBR Gözetlik kurulunda görevli ko-nulanlardan biri "Balık ve İnce karın" iftira konularında çiller zambakları bir ka-rnıya sığır.

●Konuşmaları bazı hükümetin memurları içinde hükümetin iftira ortığı RP de var.

●Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, güle bir açıklama yapar. "Balık balık balık" dedi. Balık ve İnce karın'ın bundan beri adı gülerim demir, Cumhurbaşkanı, Bakan, Genelkurmay Başkanı, kemtan gibi. ●Devamı 19. sayfa

DSP'den 2 istifa

●DSP'de "Cim çöğdük" ile başlayan ve "Tiler ha-reketi" ile devam eden kayırmaya devam ediyor. Bilecek Milletvekili Serif Cim ile Çarşaklı Millet-vekili Hamdi Aydın DSP'den istifa etti.

●Cim ve Aydın istifa dilekelerini dün TBMM Ba-şkanlığı'na gönderdikleri öğrenildi. Çiller, ki imle-yekinin DYP'ye geçeceğini öne sürdü. DSP'nin Meclis'teki varlığını DYP'ye bıraktı. ●17. sayfa

Topun ağızındaki iki DSP'li anlatıyor

●ENLEKTEKÜEL BAKIŞ'ta

EŞBANK

%102,70
Yıllık Basın Fizi (Etr)

%89,15
Yıllık Basın Fizi (Etr)

Vade Tarihi: 10 Aralık 1997 (287 gün)

Hazine'nin yeri belli.

●Hazine Bonosu alırken EŞBANK'ın mulluk alması, Türkiye verimden yararlanır.

●Hazine Bonosu alırken EŞBANK'ın mulluk alması, Türkiye verimden yararlanır.

Darbeye hazırlık sürecinde silahlı kuvvetlerin başını çeken dönemin darbeci medyası hükümete karşı geniş bir hoşnutsuzluk durumu varmış gibi davranarak işçi ve esnaf kesimini de müdahalenin parçası yapmaya çalışmıştır.

Türkiye'nin en iyi gazetesi

SABAH

● 6 MART 1997 PERŞEMBE ● 40.000 LİRA (Sertificali 90.000 LİRA)

TÜRKİYENİN EN ÇOK SATAN GAZETESİ

40 BİN LİRA

NUMARA

Paşa paşa imzaladı

Erbakan'ın "MGK kararları yumuşatılmadan imzalamam" inadı üç gün sürdü. Erbakan askerlerin hazırladığı metne dün imzayı bastı.

SABAH'ın farklı ve renkli kalemleri

- Güngör Mengü yazar
- Kalıcı çözüme kestirme yol
- Çetin Altan yazar
- Akımlı peynir ekmelele yemek
- Zeynep Göğüş yazar
- Kraliçenin kocası
- Can Ataklı yazar
- Geçmişten bir anı
- Ahmet Vardar yazar
- Kaybolan mektuplar
- Necati Doğru yazar
- Hasan Ali Yücel anlatıyordu
- A.Savaş Akat yazar
- Başka gündemler
- A.Rıza Karlıuz yazar
- Pamuk ipliği ve büyük kazık
- M. Ali Bırand yazar
- Türkiye'ye şaşırtsı ret
- Mehmet Barlas yazar
- Demokrasi ve iktidar olmak
- Gençiz Çandar yazar
- Avrupa Birliği muhırass
- Mehmet Altan yazar
- Türkiye ve çağdaşlık
- Rauf Tamer yazar
- Buna ad bulamadım

Askerlerin mesajı

Erbakan'ın istemeye istemeye de öbür MGK kararlarının altına imza atması için nedenlerin başında askerlerin üçüncü gün kararları imzalamayı cesine öyle göndermeleri oldu. Askerler böylece "İmzalanmaz bir dönemciyi, yumuşatma müzakeresine oturmasını" mesajını net şekilde vermiş oldu.

Erbakan yalnız kaldı

Ortağı Çiller'in de bu kararları imzalamadığını öğrenen, böylece MGK'da 9 karşı 1 kalan Erbakan sonunda Refah Partisi tabanında sert tepkiler görünüşüne kadar yayıncıdaki fikirlerin tüm tersi yapılmış üzere MGK kararlarını kabul etmiş oldu.

Gazetecilere kızdı: Söze ne

Erbakan'ın MGK kararlarını imzalamadığını ilk söyleyenler DYP lideri Yılmaz Erbakan'ın yaptığı görüşmelerden sonra ortaya çıktı. Erbakan bu görüşmeden sonra düzenlediği basın toplantısında "İmzalanmaz" mesajını "Söze ne, imzalanmıyorsa imzalanmaz, MGK kararları gâfilce" cevabını verdi.

Muhalefet serhi yok

Erbakan'ın MGK kararlarını imzalamadığını belli olmasından sonra kararlarını bazı muhalefetine muhalefet serhi kışkırtma iddiaları yapıldı. Refah Partisi kayışıklı, bu iddialara Gevherhan ve DYP çevrelerinde yalıtıldı.

Şimdi ne olur?

Siyasi güçlencilere göre and siyasi kriz simdi buluyor. Çünkü MGK kararları Bakanlar Kurulu'nda ele alınıp görüşülmeye başlandı. Erbakan'ın kendisi görüşmelerde taraflardan bu yönde düzenlemeleri nâz yapacağı inenak ediyor. ● Sayfa 21'ye

"Bunalımın nedeni Refah-Anayasa çelişkisi"

Yılmaz dın kendisini şereft eden Erbakan'ın iktidâr teklifinde bulundu. Yılmaz, "Bunalımın temelinde Refah-Anayasa çelişkisi var. Bunalım Refah'ın Anayasa'ya tamamlanması devletin vavâfı olacaktır temel iddialarını içinle şadidârenin olmasından kaynaklanıyor" dedi. ● Sayfa 20'ye

Amavutluk'ta iki atv'ci kayboldu

Kanlı olayları izleyen üzere Amavutluk'a giden Haberci programının yapımcısı Aziz Akaycan ile kameraman Fatih Kaner, vadedirya uğradı. Ülkenin güneyindeki bölgede çoktan yapılmış saldırıya uğrayan atv'cinin iki gözetmen haber almıyor. ● Sayfa 14'ye

Çirkin köpeğe Avrupa yasak

Avrupa Birliği pastak gövde, kulağı çok uzun, bacakları yapık kedi ve köpeklerin öye ülkelerde üretilip satılmaya yasaklandı. Bu tarımın utanı ocker, bulduğunu cünü köpeklerle, İran kölesinin de yer aldığı 100 kadar kedi ve köpek cinsinin AB'ye girmezi zorlayacak. ● Sayfa 14'ye

Üniversiteye doğru...

Eğret Demirel'in Rehberlik Komisyonuna Sunulmuş Güncel'den ÖSYM sınavlarına katılmayacak. ● Sayfa 14'ye

Erez'den Çiller'e boykot

GİK'e katılmadı

Bu görüşmelerde sonra Yılmaz Erez dın gece 21.30'da DYP'nin başkanları da katılım ile yapılan Genel İdare Kurulu'na girmede. Erez'in bu önemli toplantıya katılmaması Çiller'e arızadaki iplerin gerildiğinin işareti olarak gösteriliyor. ● Sayfa 17'ye

Ankara'da dünün özeti

Ankara'da dün oldukça sıcak saatler yaşandı. Hocasın imzayı atacağını belli olmasından sonra siyasi kışkırtma durumuna yerine hareketlilik daha da arttı. Çünkü tecrübeli siyasetçiler baştan Bakanlar Kurulu'na gelecek olan MGK kararlarının Refah Partisi'ne gözetimle tam tersi olan yaptırımın yens ve daha büyük bir krize buluşmaya olduğunu his biliyorlar. Bu arada DYP içindeki, "Hükümetten çekilelim" görüşünü taşıyan milletvekillerinin sayısı da her an biraz daha artıyor. Dün anlarında Yılmaz Erez ve Yılmaz Aktuna gibi iki bakanın da bulunduğu 12 DYP milletvekili uzun bir toplantı yaptılar.

DYP'de olağanüstü toplantı

DYP Genel İdare Kurulu'nun dün gece 21.00'de Çiller'in başkanlığındaki toplantısında da çok ilginç sonuçlar vardı. Çiller, Yılmaz Erez başta DYP'nin başkanları da katıldığı bu toplantıda partinin "Hükümetten çekilelim" görüşünü destekli pek çok yetki aldı. Toplantının bir ilginç sonucu da MGK kararlarıyla ilgili olarak hükümetin Meclis'te bir genel görüşme açma ve bu kararları orada tartışma kararı almış oldu.

Refah'a gözdağı

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş "Parti kapatma" davasını açılması konusunda görüşlerini ifade etti. Refah'ın mecliste dava açılması Refah'ın milletvekilleri Savaş, Yılmaz, Necmi Çelik ve Hasan Hüseyin Çeylan'ın komisyonları delil oluşturdu. Sincan'daki "Kudüs Gececi" de delil kabul edilmiş. ● Sayfa 12'ye

Başbakan Cemal Özal'ın Hoca tarifi

Yeni 1986 Turgut Özal Başbakan. Hicri Harabe Özal'ın ne yemeği dövüş emi. Kösen Necmettin Erbakan'ın açılması şöyle dedi: "Erbakan'ın bir çiltin ekidir. Kafasında kendine göre bir dünya vardır. Meclis'te de kendisini korur. Savaş da o dünyasına saldırdığına inanır." ● Sayfa 21'ye

28 Şubat 1997 MGK kararlarının ülkede nasıl bir felakete yol açacağını gören Erbakan önce bu dayatmaya direnmeye çalıştı. Ancak cuntacı medyanın ablukası sona erecek gibi görünmüyordu. Koalisyonun elden gitmekte olduğunu gören DYP lideri Çiller ve kurmaylarının şantajları da etkili oldu ve Başbakan MGK kararlarını imzalamak zorunda kaldı.

Türkiye'nin en iyi gazetesi

SABAH

19 MART 1997 ÇARŞAMBA (Sertifikalı 120.000 LİRA)

40 BİN LİRA

TARİHE IŞIK TUTACAK BELGE

İşte 18 madde

ERBAKAN'I ATATÜRKÇÜ VE LAİK YAPAN İMZA

28 Şubat'ta yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısından sonra Bakanlar Kurulunda kabul edilen Hükümet Kararı haline gelen atıfıyla emzelenen hükümetin bu kararın kopyesi Bakanlar'ın elindeydi.

Neden 17 madde?
Bakanlar Kurulu'nun emzeliyle kabul ettiği kararlardan bir tanesi Türkiye'nin ulusal güvenliği ve uluslararası ilişkilerini etkileyecek hükümlerle ilgiliydi. Bu nedenle 17 maddeli bir raporla, 18 maddeli kararın görüşülmesinde bu hükümler Bakanlar Kurulu'na sunulmuş olmalıdır. Bu kararın kabulü için, Milli Güvenlik Kurulu toplantısından önce kamu kurumlarında bilgilendirme toplantıları yapıldı. Bakanlar Kurulu'na sunulan kararın, Cumhurbaşkanlığı ve MGK'nın bilgi vermesiyle sonuçlandı.

Refah politikası değişiyor
Bakanlar Kurulu'nun emzeliyle kabul edilen kararın, Milli Güvenlik Kurulu'na sunulmuş olmalıdır. Bu kararın kabulü için, Milli Güvenlik Kurulu toplantısından önce kamu kurumlarında bilgilendirme toplantıları yapıldı. Bakanlar Kurulu'na sunulan kararın, Cumhurbaşkanlığı ve MGK'nın bilgi vermesiyle sonuçlandı.

Bakanlar Kurulu'nda aynen kabul edildi
Çığ gürültü kışkırtılan sonuna atıldığı ve önceki gün Necmettin Erbakan, Türk tarihiyle ilgili görüşleri tam bir dikkatle dinleyen, raporun tasarımlarını eden ilk Bakanlar Kurulu. Tam bir birlikle kararın kabul edilmesini istedi. Erbakan'ın istemesi üzerine, Bakanlar Kurulu'nun aynen kabul edildiği görüldü.

3 DSP'liyi Ecevit atıyor
Ecevit'in isteğiyle Çarşamba, Tando ve Yordaklı krizini düşen, tutuklu olan DSP'li 3 milletvekili, 3 milletvekili ile birlikte Ecevit'in isteğiyle atıldı. Ecevit'in isteğiyle Çarşamba, Tando ve Yordaklı krizini düşen, tutuklu olan DSP'li 3 milletvekili, 3 milletvekili ile birlikte Ecevit'in isteğiyle atıldı.

82 emekli asker CHP'ye katıldı
Ecevit'in isteğiyle Çarşamba, Tando ve Yordaklı krizini düşen, tutuklu olan DSP'li 3 milletvekili, 3 milletvekili ile birlikte Ecevit'in isteğiyle atıldı.

Doktora komik ceza
Meslekten ihraç yok. Kadın hastanaya cinsel saldırı bulaşığı için tutuklanan Çarşamba, Tando ve Yordaklı krizini düşen, tutuklu olan DSP'li 3 milletvekili, 3 milletvekili ile birlikte Ecevit'in isteğiyle atıldı.

Kafkaslar'da uçak faciası
Kafkaslar'da uçak faciası. Uçak, 28 Şubat'ta Kafkaslar'da düşü. Uçak, 28 Şubat'ta Kafkaslar'da düşü.

Belediye irticacı subay tartışması
Belediye irticacı subay tartışması. Belediye irticacı subay tartışması.

Erbakan esnekliği!
Erbakan esnekliği! Erbakan esnekliği!

TAM METİN SAYFA 20'DE

28 Şubat tarihli MGK kararlarıyla laik kesimin zafer kazandığını yazan bu kararları Atatürkçülük adına öve öve bitiremeyen darbeci medyasında Refah Partisi seçmeniyle alay edilen manşetler öne çıkarılmıştır.

Ek-26:

Milliyet

BASINDA GÜVEN

7 Nisan 1997 Pazartesi
30.000 TL, Haftalık 130.000 TL

Cocuklar! Sürirler'in 2. Kitabı ve Boyama Kitapçığı Bugün Milliyet'le Bedava

Çevik Bir uyardı

Org. Bn. kom. kble konuştuğu, TSK'nın da silahlı gücüyle sürdürülen terörle mücadelede önemli ve aktif katılımlarını sürdürdüğünü belirtti.

Genelkurmay 2. Başkanı Milliyet'e konuştu... Hükümete ve Meclis'e çarpıcı mesajlar yolladı

1 Çiller demagoji yapıyor

"Çiller yönetimin bütün görevleri yerine getirmediği açık. Eğer bu iddialar doğruysa, ne dünya iyi kalmaz. Bu hükümet terörü terörü silmek için, demagog ve belhiz bir beyan istanık deglendirmeyorsun"

2 Meclis sorunu çözsün

"Siyasi sorunlar gene silâ kururmak kullandık çözümlerle. Parlamenterizm, partilerin silâ bir çare yol bulabilir. Bunun sağlanmasıyla partilerin idarelerini, işbirliğini kolay çıkarılır, emelde sonunda kaybedecek ve bundan zarar çıkacak"

3 Sıra hükümete geldi

"Çıkarıldığına güvenle mesajlar nasıl getiriliyor. Genel, bölgede ekonomide, vatandaşlara iş, para bulamaz. Genel seçkiye yeterli edilmeli. İşsizlikten yoksulluktan, yoksulluktan yoksullukla dönmektedirler, devletçiler arasında siyasi seçilmezler..."

Cezayir'de katliam: 90 ölü

Seriatçı gerillaların kestiği kişilerin çoğu kadın ve çocuk...

Hacılar 100 milyar lira dolandırıldı

New York Times'ta Çiller dosyası

Minikler de soruları çözdü

MHP'de Yazıcıoğlu öfkesi

BBP liderinin başsağlığı ziyareti olayı geçti. Kavga büyüyünce Çevik Kuvvet'ten yardım istendi

Anıt Mezar Çiftlik'te

ARAŞTIRMA

gündem

PEYNİR GEMİSİ

İNGİLİZ SEÇİMİ

DEVAM

SARCIKİ ÖZELİK İLE DAKİKA İZLENİMİ

EK

MILLİYET

Malınızın, canınızın emniyeti...
KALE ÇELİK KAPI
...ve ücretsiz sigortanız

Türkiye'nin en kaliteli çelik kapıları...
2.000.000 TL'ye kadar...
SİGORTA

Netice itibariyle 28 Şubat kararlarıyla hükümetin Refah kanadı tam bir abluka altına alınmış ve hükümetin eli kolu bağlanmıştı. Silahsız kuvvetlerin öncülüğünde gerçekleşen post modern darbenin kaçınılmaz sonucu iktidar değişikliği olmuştu. Org. Çevik Bir'in sivil siyaseti her yönüyle hedef alan açıklamalarıyla koalisyona karşı tehditler devam ediyordu.

Milliyet

BASINDA GÜVEN

23 Nisan 1997 Salı 40.000 TL

HER ÇOCUĞUN HAKKI

ÇOCUK HAKLARI KOMİSYONU TARAFINDAN HAZIRLANAN ÇOCUK HAKLARI BİLDİRGESİ YARIN MİLLİYETTE

■ Uzay Oyunu Kartonu'nu bayındırca testeyiniz

‘Hoca’yı göndermek artık vacip oldu’

Yalın Akşener

DYP’li iki Bakan, Yıldırım Aktuna ve Yalın Erez hükümete ömür biçti: “Mayıs ayının sonunda bozulur, yenisi kurulur”

Günahlarına ağıyortlar ■ Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna, “Bu işin vadeli Mayıs ayına kadar, MGK kararlarına saygıdır” dedi. Ama aynı gün bakanlar, “Fahri-Şakirler” hakkında, “Bu işin y. gönderilmesi vacipdir” dedi. “Hoca” kavramını önderler için “göndermek” görevine atıyor “Anadolu” başlıklı.

DYP’nin önderliğinde ■ Sağlık Bakanı Yalın Erez de DYP içinde Refah’ın bir günahı olduğunu savunarak, “24’ü bakanların hevesiyle, Aktuna ve Erez’in emriyle, “Bu hükümet bozulur, yenisi kurulur” dedi. Aktuna ve Erez’in emriyle DYP içinde, “Hükümet DYP’den çıkarılmalıdır” kararı çıktı.

Akşener’e eleştiri ■ Erez, Ertan’ın Genel Müdürlük’üne görevlendirilmesini kamuoyunda Akşener’in eleştirisiyle “Yalın Erez’in, bakanlar için ne kadar önemli olduğunu” sorularıyla karşıladı. “Bu işin y. gönderilmesi vacipdir” dedi. “Hoca” kavramını önderler için “göndermek” görevine atıyor “Anadolu” başlıklı.

MGK için manevra

■ 23 Nisan günü MGK’nun, ne zaman toplanacağı hakkında 23. Şubat kararlarının birçoğuna saygıdır” dedi. “Hoca” kavramını önderler için “göndermek” görevine atıyor “Anadolu” başlıklı.

■ MGK, toplantısında, Genel Sekreterliği, “23 Şubat kararları, “Hoca” kavramını önderler için “göndermek” görevine atıyor “Anadolu” başlıklı.

■ 23 Nisan günü MGK’nun, ne zaman toplanacağı hakkında 23. Şubat kararlarının birçoğuna saygıdır” dedi. “Hoca” kavramını önderler için “göndermek” görevine atıyor “Anadolu” başlıklı.

Osmanlılar sahnede

■ 23 Nisan günü MGK’nun, ne zaman toplanacağı hakkında 23. Şubat kararlarının birçoğuna saygıdır” dedi. “Hoca” kavramını önderler için “göndermek” görevine atıyor “Anadolu” başlıklı.

■ MGK, toplantısında, Genel Sekreterliği, “23 Şubat kararları, “Hoca” kavramını önderler için “göndermek” görevine atıyor “Anadolu” başlıklı.

■ 23 Nisan günü MGK’nun, ne zaman toplanacağı hakkında 23. Şubat kararlarının birçoğuna saygıdır” dedi. “Hoca” kavramını önderler için “göndermek” görevine atıyor “Anadolu” başlıklı.

8 yıl olmazsa Menderes yok

■ 23 Nisan günü MGK’nun, ne zaman toplanacağı hakkında 23. Şubat kararlarının birçoğuna saygıdır” dedi. “Hoca” kavramını önderler için “göndermek” görevine atıyor “Anadolu” başlıklı.

■ MGK, toplantısında, Genel Sekreterliği, “23 Şubat kararları, “Hoca” kavramını önderler için “göndermek” görevine atıyor “Anadolu” başlıklı.

■ 23 Nisan günü MGK’nun, ne zaman toplanacağı hakkında 23. Şubat kararlarının birçoğuna saygıdır” dedi. “Hoca” kavramını önderler için “göndermek” görevine atıyor “Anadolu” başlıklı.

Atina’ndan soğuk duş

■ 23 Nisan günü MGK’nun, ne zaman toplanacağı hakkında 23. Şubat kararlarının birçoğuna saygıdır” dedi. “Hoca” kavramını önderler için “göndermek” görevine atıyor “Anadolu” başlıklı.

■ MGK, toplantısında, Genel Sekreterliği, “23 Şubat kararları, “Hoca” kavramını önderler için “göndermek” görevine atıyor “Anadolu” başlıklı.

■ 23 Nisan günü MGK’nun, ne zaman toplanacağı hakkında 23. Şubat kararlarının birçoğuna saygıdır” dedi. “Hoca” kavramını önderler için “göndermek” görevine atıyor “Anadolu” başlıklı.

18 yıllık iktidar ve yeni seçim

■ 23 Nisan günü MGK’nun, ne zaman toplanacağı hakkında 23. Şubat kararlarının birçoğuna saygıdır” dedi. “Hoca” kavramını önderler için “göndermek” görevine atıyor “Anadolu” başlıklı.

■ MGK, toplantısında, Genel Sekreterliği, “23 Şubat kararları, “Hoca” kavramını önderler için “göndermek” görevine atıyor “Anadolu” başlıklı.

■ 23 Nisan günü MGK’nun, ne zaman toplanacağı hakkında 23. Şubat kararlarının birçoğuna saygıdır” dedi. “Hoca” kavramını önderler için “göndermek” görevine atıyor “Anadolu” başlıklı.

---

gündem

■ İNTERNET

■ HUZURLU AŞK

■ TÜSİAD - AB

■ UNİVERSİTE

ÇOCUK VE SANAT

■ ÇOCUK VE SANAT

Baykal uyardı: 12’ye beş var

■ Baykal uyardı: 12’ye beş var

Refah’ın yedek parti hazırlığı

■ Refah’ın yedek parti hazırlığı

Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

■ Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

Rus tarihi yürüdü

■ Rus tarihi yürüdü

İnternet

■ İnternet

Huzurlu Ask

■ Huzurlu Ask

Tüsıad - Ab

■ Tüsıad - Ab

Unıversite

■ Unıversite

Çocuk ve Sanat

■ Çocuk ve Sanat

Baykal uyardı: 12’ye beş var

■ Baykal uyardı: 12’ye beş var

Refah’ın yedek parti hazırlığı

■ Refah’ın yedek parti hazırlığı

Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

■ Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

Rus tarihi yürüdü

■ Rus tarihi yürüdü

İnternet

■ İnternet

Huzurlu Ask

■ Huzurlu Ask

Tüsıad - Ab

■ Tüsıad - Ab

Unıversite

■ Unıversite

Çocuk ve Sanat

■ Çocuk ve Sanat

Baykal uyardı: 12’ye beş var

■ Baykal uyardı: 12’ye beş var

Refah’ın yedek parti hazırlığı

■ Refah’ın yedek parti hazırlığı

Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

■ Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

Rus tarihi yürüdü

■ Rus tarihi yürüdü

İnternet

■ İnternet

Huzurlu Ask

■ Huzurlu Ask

Tüsıad - Ab

■ Tüsıad - Ab

Unıversite

■ Unıversite

Çocuk ve Sanat

■ Çocuk ve Sanat

Baykal uyardı: 12’ye beş var

■ Baykal uyardı: 12’ye beş var

Refah’ın yedek parti hazırlığı

■ Refah’ın yedek parti hazırlığı

Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

■ Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

Rus tarihi yürüdü

■ Rus tarihi yürüdü

İnternet

■ İnternet

Huzurlu Ask

■ Huzurlu Ask

Tüsıad - Ab

■ Tüsıad - Ab

Unıversite

■ Unıversite

Çocuk ve Sanat

■ Çocuk ve Sanat

Baykal uyardı: 12’ye beş var

■ Baykal uyardı: 12’ye beş var

Refah’ın yedek parti hazırlığı

■ Refah’ın yedek parti hazırlığı

Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

■ Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

Rus tarihi yürüdü

■ Rus tarihi yürüdü

İnternet

■ İnternet

Huzurlu Ask

■ Huzurlu Ask

Tüsıad - Ab

■ Tüsıad - Ab

Unıversite

■ Unıversite

Çocuk ve Sanat

■ Çocuk ve Sanat

Baykal uyardı: 12’ye beş var

■ Baykal uyardı: 12’ye beş var

Refah’ın yedek parti hazırlığı

■ Refah’ın yedek parti hazırlığı

Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

■ Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

Rus tarihi yürüdü

■ Rus tarihi yürüdü

İnternet

■ İnternet

Huzurlu Ask

■ Huzurlu Ask

Tüsıad - Ab

■ Tüsıad - Ab

Unıversite

■ Unıversite

Çocuk ve Sanat

■ Çocuk ve Sanat

Baykal uyardı: 12’ye beş var

■ Baykal uyardı: 12’ye beş var

Refah’ın yedek parti hazırlığı

■ Refah’ın yedek parti hazırlığı

Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

■ Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

Rus tarihi yürüdü

■ Rus tarihi yürüdü

İnternet

■ İnternet

Huzurlu Ask

■ Huzurlu Ask

Tüsıad - Ab

■ Tüsıad - Ab

Unıversite

■ Unıversite

Çocuk ve Sanat

■ Çocuk ve Sanat

Baykal uyardı: 12’ye beş var

■ Baykal uyardı: 12’ye beş var

Refah’ın yedek parti hazırlığı

■ Refah’ın yedek parti hazırlığı

Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

■ Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

Rus tarihi yürüdü

■ Rus tarihi yürüdü

İnternet

■ İnternet

Huzurlu Ask

■ Huzurlu Ask

Tüsıad - Ab

■ Tüsıad - Ab

Unıversite

■ Unıversite

Çocuk ve Sanat

■ Çocuk ve Sanat

Baykal uyardı: 12’ye beş var

■ Baykal uyardı: 12’ye beş var

Refah’ın yedek parti hazırlığı

■ Refah’ın yedek parti hazırlığı

Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

■ Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

Rus tarihi yürüdü

■ Rus tarihi yürüdü

İnternet

■ İnternet

Huzurlu Ask

■ Huzurlu Ask

Tüsıad - Ab

■ Tüsıad - Ab

Unıversite

■ Unıversite

Çocuk ve Sanat

■ Çocuk ve Sanat

Baykal uyardı: 12’ye beş var

■ Baykal uyardı: 12’ye beş var

Refah’ın yedek parti hazırlığı

■ Refah’ın yedek parti hazırlığı

Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

■ Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

Rus tarihi yürüdü

■ Rus tarihi yürüdü

İnternet

■ İnternet

Huzurlu Ask

■ Huzurlu Ask

Tüsıad - Ab

■ Tüsıad - Ab

Unıversite

■ Unıversite

Çocuk ve Sanat

■ Çocuk ve Sanat

Baykal uyardı: 12’ye beş var

■ Baykal uyardı: 12’ye beş var

Refah’ın yedek parti hazırlığı

■ Refah’ın yedek parti hazırlığı

Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

■ Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

Rus tarihi yürüdü

■ Rus tarihi yürüdü

İnternet

■ İnternet

Huzurlu Ask

■ Huzurlu Ask

Tüsıad - Ab

■ Tüsıad - Ab

Unıversite

■ Unıversite

Çocuk ve Sanat

■ Çocuk ve Sanat

Baykal uyardı: 12’ye beş var

■ Baykal uyardı: 12’ye beş var

Refah’ın yedek parti hazırlığı

■ Refah’ın yedek parti hazırlığı

Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

■ Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

Rus tarihi yürüdü

■ Rus tarihi yürüdü

İnternet

■ İnternet

Huzurlu Ask

■ Huzurlu Ask

Tüsıad - Ab

■ Tüsıad - Ab

Unıversite

■ Unıversite

Çocuk ve Sanat

■ Çocuk ve Sanat

Baykal uyardı: 12’ye beş var

■ Baykal uyardı: 12’ye beş var

Refah’ın yedek parti hazırlığı

■ Refah’ın yedek parti hazırlığı

Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

■ Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

Rus tarihi yürüdü

■ Rus tarihi yürüdü

İnternet

■ İnternet

Huzurlu Ask

■ Huzurlu Ask

Tüsıad - Ab

■ Tüsıad - Ab

Unıversite

■ Unıversite

Çocuk ve Sanat

■ Çocuk ve Sanat

Baykal uyardı: 12’ye beş var

■ Baykal uyardı: 12’ye beş var

Refah’ın yedek parti hazırlığı

■ Refah’ın yedek parti hazırlığı

Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

■ Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

Rus tarihi yürüdü

■ Rus tarihi yürüdü

İnternet

■ İnternet

Huzurlu Ask

■ Huzurlu Ask

Tüsıad - Ab

■ Tüsıad - Ab

Unıversite

■ Unıversite

Çocuk ve Sanat

■ Çocuk ve Sanat

Baykal uyardı: 12’ye beş var

■ Baykal uyardı: 12’ye beş var

Refah’ın yedek parti hazırlığı

■ Refah’ın yedek parti hazırlığı

Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

■ Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

Rus tarihi yürüdü

■ Rus tarihi yürüdü

İnternet

■ İnternet

Huzurlu Ask

■ Huzurlu Ask

Tüsıad - Ab

■ Tüsıad - Ab

Unıversite

■ Unıversite

Çocuk ve Sanat

■ Çocuk ve Sanat

Baykal uyardı: 12’ye beş var

■ Baykal uyardı: 12’ye beş var

Refah’ın yedek parti hazırlığı

■ Refah’ın yedek parti hazırlığı

Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

■ Ağca’dan yeni şok: Aşık odum

Rus tarihi yürüdü

■ Rus tarihi yürüdü

İnternet

■ İnternet

Huzurlu Ask

■ Huzurlu Ask

Tüsıad - Ab

■ Tüsıad - Ab

Unıversite

Ek-30:

Sakallı Şevki'ye öfke

Refah Partili Şevki Yılmaz'ın milletvekillerinden "Pezevenk" diye söznetmesi Meclis'i ayağa kaldırdı

"Atın bu adamı"
ŞEVKİ deminki bütün partiler için konuşmuş zeki kişi gibiydi. Parti istediğin, Yılmaz'ın bu Meclis'te yeni rolünü oynamış. "Atın bu adamı" diye söznetmiş. Kuvvetler televizyonlarında söyleyen vatanseverler de "Atın bu adamı" diye söznetmiş. Meclis'te yeni rolü" diyerek tepkilerini dile getirdi.

Çiller'in garip tavrı
ÇİLLER konuşmaya başlamadan 77 yıl önce yapılan bir konuşmanın İngilizce tercümesini dinledi. "Atın bu adamı" diye söznetmiş. Çiller'in tavrı Türkiye'nin kaderi için çok büyük önem taşıyor. ANAP'ın "Bu ses Refah'ın sesi" diye Erbakan'ın sesini kopyaladığı "İpe" konuşması.

Savollar harekete geçti
ERBAKAN'ın CHP'nin Çiller'i Engelleri soruyor. Çiller'den önce Adnan Kahraman, Yılmaz, Yılmaz'ın Meclis'te yeni rolünü oynamış. Çiller'in tavrı Türkiye'nin kaderi için çok büyük önem taşıyor. ANAP'ın "Bu ses Refah'ın sesi" diye Erbakan'ın sesini kopyaladığı "İpe" konuşması.

NE DEMİŞTİ?
 Şevki Yılmaz'ın Meclis'te yaptığı konuşma, Çiller'in tavrı Türkiye'nin kaderi için çok büyük önem taşıyor. ANAP'ın "Bu ses Refah'ın sesi" diye Erbakan'ın sesini kopyaladığı "İpe" konuşması.

Türkiye'nin en iyi gazetesi

SABAH

CUMARTESİ 31 MAYIS 1997 FİYATI 40.000 LİRA

BUGÜN TV Guide

BİZİM CITY SALİH MEMİ

Akaryakıtta yüzde 7 zam yapıldı sayfa 12'de

Şevki Yılmaz'ın Meclis'te yaptığı konuşma, Çiller'in tavrı Türkiye'nin kaderi için çok büyük önem taşıyor. ANAP'ın "Bu ses Refah'ın sesi" diye Erbakan'ın sesini kopyaladığı "İpe" konuşması.

Tarikatlar devrede

Refahyol'u "Cumhuriyet tarihinin en büyük kutsal ittifakı" olarak niteleyen tarikat liderleri hükümeti kurtarmak için harekete geçti

ANAP'A EL ATTILAR

BUGÜNE kadar Refah Partisi'nin en yakın dostu olan tarikatlar ile hükümetin devrime için seferber oldukları. Erbakan seçimi ve baskınlığı Çiller'e geçmesi formülüne geçmek için harekete geçen tarikat liderleri ANAP'ın siyasetini sızdıranlar. DYP'deki lideri de "Yılmaz" bir sayı yapmışlardır konuşmada açıklar.

İSTE İLK ÖRNEK

ANAP'tan sürpriz ittifak
ANAP Youngan Milletvekili İsmail Durak, Çiller'den önce bir şekilde partinin lideri olma arzusu. Nakazlıları Tarikatı'na ittifak olduğu bildirildi. Çiller'in ittifakı karar almamış önce Nakazlıları Şeyh Fazıl Çiller'in çok önemli rolü. Çiller'in Çiller'in "Bu ittifakın devrime büyük katkısı" diye söznetildi. Üstte, hükümetin devrime olmak amacıyla Büyük Herik Partisi'ne geçecek veya bir diğer baskınlık olacak.

TARIKATA TAVİZ

Başbakanlık Müsteşarlığı'na tarikatçı
ÇİLLER'in baskınlığı döneminde Şeyh Fazıl Çiller'in baskınlığı "Sınırda İttifakları" ne denince gündeme alınan Şeyh Fazıl Çiller'in baskınlığı. Başbakanlık Müsteşarlığı'na atanmış. Çiller'in konuşma istikrarıyla konuşma. Çiller'in baskınlığına göre.

BU DA KİLİT ADAM

Fethullah Rıza Akçalı öne çıktı
ERKAN seçimi ve baskınlığı Çiller'e geçmesi gündeme getirildi. DYP milletvekili Rıza Akçalı bir anda öne çıktı. Çiller'in baskınlığına göre. Çiller'in baskınlığına göre.

Refah'ın kadınları

BENİMDE Partisi'nin, Washington'da ve Buenos Aires'te diğer sabahtan konuşmaları açılır. Türkiye'nin bu baskınlığı gündeme. Üstte, Çiller'in baskınlığına göre. Çiller'in baskınlığına göre. Çiller'in baskınlığına göre.

İKİ ADALET SKANDALI

Refahlı Başkan'a şeriatçı bilirkişi

REFAH Kurul Başkanı Refah Partisi'nin baskınlığına göre. Çiller'in baskınlığına göre. Çiller'in baskınlığına göre. Çiller'in baskınlığına göre.

Atatürk düşmanı imama ödül verildi

ATATÜRK' baskınlığına göre. Çiller'in baskınlığına göre. Çiller'in baskınlığına göre. Çiller'in baskınlığına göre.

SALİH MEMİ

Büyük bir aşkı sorguluyorum

UÇAKTA bir çok dedikodulara göre. Çiller'in baskınlığına göre. Çiller'in baskınlığına göre. Çiller'in baskınlığına göre.

Seytan icadı

DEMOKRASİYE için. Çiller'in baskınlığına göre. Çiller'in baskınlığına göre. Çiller'in baskınlığına göre.

Somuncuoğlu da dün ANAP'tan istifa etti

Aktuna: Yemine sadık kalmak için istifa ettim

Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi ortaklığında kurulan Refah-Yol Hükümeti siyaset sahnesinden silinmek istenirken bütün tarikatlar ittifak yapıp hükümeti kurtarmak için harekete geçmişlerdir.

Ek-34:

Türkiye'nin en iyi gazetesi

SABAH

CUMA 27 HAZİRAN 1997 FİYATI 40.000 LİRA

Çiller'den Kazan'a tazminat

BİZİMCITY SALİH MEMECAN

REFAHİYOL

Yılmaz, Salı günü başbakan

Cumhurbaşkanı Demirel, Yılmaz'a Bakanlar Kurulu listesini **onaylayacağını** bildirdi...

Ecevit ve Çiller'in Başbakan Yılımları

Yılmaz, Demirel'in bu görevini dün basın toplantısında açıkladı.

Demirel rahat

YILMAZ, Demirel'in Başbakanlık görevini devrettiğini açıkladığı anda rahatladı. Demirel, Yılmaz, Başbakanlık görevini devrettiğini açıkladığı anda rahatladı. Demirel, Yılmaz, Başbakanlık görevini devrettiğini açıkladığı anda rahatladı.

Bakanlık dağılımı

PAZARTESİ sabahları Bakanlar Kurulu toplantısında Bakanlar Kurulu dağılımı açıklandı. Yılmaz, Başbakanlık görevini devrettiğini açıkladığı anda rahatladı.

Baykal'ın desteği

KURACI Bakanlık görevini devrettiğini açıkladığı anda rahatladı. Baykal, Yılmaz, Başbakanlık görevini devrettiğini açıkladığı anda rahatladı.

DTP büyüyor MHP geliyor

MEHMET KURACI, DTP'nin büyüdüğünü ve MHP'nin de büyüdüğünü söyledi. DTP'nin büyüdüğünü ve MHP'nin de büyüdüğünü söyledi.

'Yunan subayı öldürdük'

Gereklikmiş, Kuzey Irak Harekati'nde bir Yunan subayının öldürüldüğüne ilişkin iddiaları da bölgede PKK'ya destek verdiğini açıkladı.

112 şehit verdik

GENELKURMAY, Irak'ta 112 şehit verdiğini açıkladı. Genelkurmay, Irak'ta 112 şehit verdiğini açıkladı.

Mankenin katili sevgilisi çıktı

ANKARA'DA katil olduğu iddia edilen 32 yaşındaki Mankenin katili sevgilisi çıktı. Mankenin katili sevgilisi çıktı.

Koca hükümeti nasıl kapıldılar?

ALIN bir 'Yıldırım' hareketi olarak bilinen 'Yıldırım' hareketi, Ankara'da bir hükümeti nasıl kapıldığını açıkladı. 'Yıldırım' hareketi, Ankara'da bir hükümeti nasıl kapıldığını açıkladı.

Süleyman Korutürk benzetmesi

DEMİREL'in benzetmesi Korutürk'ten yapıldı. Demirel'in benzetmesi Korutürk'ten yapıldı.

Tayan'dan uyarılar

MILLİ Savunma Bakanı Tayan, Türkiye'de yapılmış olan terör saldırılarının önlenmesi için uyarılar yaptı. Tayan, Türkiye'de yapılmış olan terör saldırılarının önlenmesi için uyarılar yaptı.

'Disisleri iyi, bakını değil'

GENELKURMAY, Disisleri iyi, bakını değil dedi. Genelkurmay, Disisleri iyi, bakını değil dedi.

Refahiyol'da çatışma çıktı

REFAHİYOL'da çatışma çıktı. Refahiyol'da çatışma çıktı.

RP giderayak karışıyor

ADALLET Bakanı Serdar Kalaycıoğlu, RP'nin giderayak karıştığını söyledi. Adalilet Bakanı Serdar Kalaycıoğlu, RP'nin giderayak karıştığını söyledi.

BABALARIN ZENGİNİ AMA

Dünya Bankası'nın raporuna göre, Türkiye'nin zenginleri çoğunlukla babaları zengin olanlardır. Dünya Bankası'nın raporuna göre, Türkiye'nin zenginleri çoğunlukla babaları zengin olanlardır.

Trilyonları reddettiler

DİLLERE devresi dijitalde olmayan İbrahim Hakkıoğlu, trilyonları reddettiler. Dillere devresi dijitalde olmayan İbrahim Hakkıoğlu, trilyonları reddettiler.

Yaşanan bütün bu olumsuz gelişmeler 18 Haziran 1997 tarihinde Başbakan Necmettin Erbakan'ın istifası ile sonuçlanmış ve sonrasında Cumhurbaşkanı Demirel hükümeti kurma görevini ANAP lideri Mesut Yılmaz'a vereceği gündeme gelmiş olmakla beraber DSP ve DTP'nin yanı sıra CHP'nin de dışarıdan destek vereceği bir koalisyon hükümetinin kurulacağı siyaset kulislerinde konuşulan konular arasında yerini almıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı Soyadı: İsmail GÜLMEZ

Doğum Yeri ve Tarihi: Erzincan / 28. 08. 1988

Eğitim Durumu:

Lisans Öğrenimi: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ana Bilim Dalı
/ 2007-2011

Yüksek Lisans Öğrenimi: Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Tarih
Öğretmenliği Ana Bilim Dalı / 2012-2014

Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Tarih Öğretmenliği

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

İletişim: glz024@hotmail.com.tr / ismail.gulmez@atauni.edu.tr.